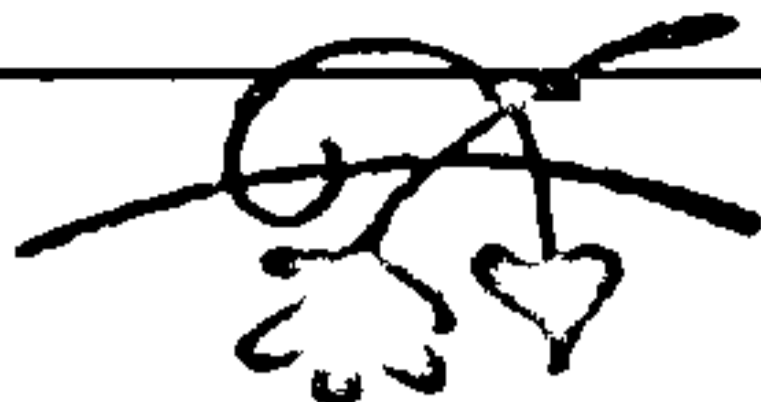

АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

ІНСТЫТУТ ЛІТАРАТУРЫ
імя ЯНКІ КУПАЛЫ

Янка Купала

*Поўны збор твораў
у дзевяці тамах*

Рэдакцыйная калегія:

АНДРАЮК С. А., ДАПКЮНАС Ж. К.,
КАВАЛЕНКА В. А., МУШЫНСКІ М. І.,
НАВУМЕНКА І. Я.

Янка Купала

Поўны збор твораў

Том

9

Кніга першая

**ПЕРАКЛАДЫ
ЭПІСТАЛЯРНАЯ СПАДЧЫНА
ДАРЧЫЯ НАДПІСЫ
«РАСЕЙСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК»
КАЛЕКТЫЎНАЕ
СЛУЖБОВЫЯ І АСАБІСТЫЯ ДАКУМЕНТЫ
ДАДАТАК**

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
2003

УДК 821.161.3+821.161.3.09
ББК 84(4Бен)+83.3(4Бен)
К 92

Рэдактары тома
МУШЫНСКІ М. І., СКАЛАБАН В. У.

Падрыхтоўка тэкстаў і каментарыі
**ГЕСЬ А. М., ЗАБРОДСКАЙ С. В., ЗОЛАВАЙ Э. А.,
КАЗЫРА К. А., РАГОЙШЫ В. П., СЕЛЯМЕНЕВА В. Дз.,
СКАЛАБАНА В. У., СТРОЕВАЙ Т. Р., ШАМЯКІНАЙ А. І.,
ЯКАЎЛЕВАЙ Г. В., ЯНУШКЕВІЧА Я. Я.**

ISBN 985-02-0552-0

© Казлоў М. Р., мастацкае
афармленне, 2003
© ВРУП «Мастацкая літаратура»,
2003
© НАРБ. Службовыя і асабістыя
дакументы, каментарыі да іх. 2003

Пераклады

ГАЛЬКА

Опера ў чатырох дзеях

З польскай — У. Вольскага

АСОБЫ

С то л ь н і к.

З о ф ' я, яго дачка.

Я н у ш.

Д з е м б а, прыхлебнік Стольніка.

Ё н т а к

Г а л ь к а } сяляне з вёскі Януша.

Д у д а р }

Госці паміж шляхты, вясельная дружына, сяляне, гаране, гаранкі, службіты і г. д.

Рэч дзеецца ў XVIII стагоддзі.

АКТ ПЕРШЫ

У горадзе, у доме Стольніка.

Бакавая зала; углыбі трое высокіх шкляных дзвярэй, якія вядуць на агарод; з аднаго боку ад глядачоў відаць прыадчыненыя дзверы да балёвай залы, з другога — стол, за якім бяседуюць госці і Стольнік. Дземба, клапочучы, напаўняе келіхі. З балёвай, ярка асветленай залы іншыя госці выходзяць парамі паланеза і кружацца па зале.

Сцэна першая

Стольнік, Дземба і хор гасцей.

Дземба

Хай жывуць нам маладыя.
Ў дзень заручын іх вітаем:
Хай, як галубочкі тыя,
Вечна любяцца наўзаем.

То ж бо лучацца кляйноты,
Два адвечнай славы цноты,
У адно звычайем даўным:
Адравонжа ды з Памянам.

Хор

Віват! Віват! маладыя!
¹⁰ Каб дзянькі век залатыя
Вам рунелі, як руно.
Два адвечныя кляйноты,
Знамя муства, знамя цноты,
Слаўна лучацца ў адно.

Дземба з хорам

Аж душа расце, як глянуў,
Што за пара, бы заранка.
Як бы створана для Яна
Наша Зоф'я Стальнічанка.

Некалькі паміж гасцей

Габое роўны станам
²⁰ І багаццем незлічаным.
Хай ім шчасце сыпе кветы!
Хай жывуць даўгія леты
Адравонжа ды з Памянам!

Стольнік

Мілай брацці дзякуй наша,
Прыязнь іх вядома нам.
Чаркі ўверх! Здароўе ваша!
Любімося!

Хор

Шчасця вам!

Дземба з хорам выходзяць, крычучы яшчэ: «Хай живе!»

Сцэна другая

Стольнік, Зоф'я і Януш, уваходзячы з залы.

Януш

Багаславі, пане войча!
30 Бо ўжо смею зваць вас так.

Зоф'я

Добраць ваша ў тым прычынай,
Што я шчасна не бы як.

Разам

Багаславі, пане войча!
Просьба наша к вам ядына.

Стольнік

Я даўно ўжо меўся ўдвойчы
Вас злучыці гэткам чынам.

Зоф'я і Януш

Багаславі, мілы войча!

Стольнік

(багаслаўляючы)

Хай жа воля твая, Божа,
Войча неба, збудзецца!

Чуваць за сцэнай спеў.

40 Як той ад віхру куст паламаны,
Душачку гэтак зматала.

Зоф'я

Што там за спеў?

Спеў за сцэнай.

Дзе ты, вяночак, дзе ты, руцяны,
Дзе ты, лілейка, ў ім звяла?

Зоф'я

Гэткі жальбяны
Той спеў. Хто ж гэта, хто?

Спеў за сцэнай.

Усё забраў мне Янка, мой сокал,
Ўсю мяне ўзяў маладую...

Януш
(збянтэжаны, да Зоф'і)

Знаць не знаю...

(Убок.)

⁵⁰ Хто прынадзіў
Бедну дзеўку тут на зло?

Спеў за сцэнай.

А я шукаю, шукаю вокал,
Яго знайсці ж не магу я...

Стольнік

Што за песня ў маім садзе
У час гэты, вось дзіўно?

Януш
(убок)

Голас Галькі! Як у чадзе,
Бедна дзеўка, і пашто?
Або, можа, звар'яцела?..

Зоф'я

Яне мой, што гэта знача
⁶⁰ Гэта песня жалю, плачу?

Стольнік

Гэта вельмі ўжо засмела.

Хоча ісці ў сад. Януш яго стрымлівае.

Януш
(узрушаны, да Зоф'і)

Разам { О, так, любы мой анеле!
Песня гэтая гавора:
Вось нам радасць і вяселле,
А ёй смутак, а ёй гора!
Спеў нядолі там,
Выйду, гляну сам!

Зоф'я
(да сябе)

Разам

70 Што за радасць і вяселле,
Які ж добры яго нораў,
Што так шчыра, так на дзеле
Яго раніць братне гора.
Спеў нядолі там,
Што азваўся нам.

С то л ь н і к

Гэта смеласць — гуз на целе!
Але, як завыла гора,
Трэба помач даць у пору.
Слушна, слушна, нам вяселле,
А нядоля там!
Выйдзі глянуць сам.

Выходзіць з Зоф'яй, якая з залюбаваннем пазірае на Януша.

Сцэна трэцяя

Я н у ш
(адзін, сумны і неспакойны)

Рэчытатывам

80 Скуль прыплялася сюды не ў пору?
Ці ж пекла яе ўжо нясе?
Хоць яе жальба цяжкай мне зморай,
Ды ўжо запозна, ўжо збылося...
І сэрца іншай аддалося...

Га! а можа, слёзы гора
Супыняцца, як уймуся...
А пасля прэч, прэч!
Я слёз баюся!

С п е ў

90 Чаму мне ў хвілях самотных гэных,
Калі нас сэрца любіць заве,
Яе твар бліснуў, як цвет праменны,
З ружовых вуснаў ўсмешкай таемнай,
З-пад бровак доўгіх зраніцы дзве?

Чаму раптоўна душа забурліла,
Як ад віхуры бег рэчных хваль?
Што мне сіротка гэта ўчыніла,
Каб жальба вечна яе слязіла,
Каб праз мяне век гнаў яе жаль?

Сцэна чацвёртая

Я н у ш, Г а л ь к а.

<Галька> уваходзіць, не бачачы яго спачатку.

Г а л ь к а

С п е ў

Як той ад віхру куст паламаны,
Душачку гэтак зматала.
¹⁰⁰ Дзе ты, вяночак, дзе ты, руцяны,
Дзе ты, лілейка, што звяла?

Усё забраў мне Янка, мой сокал,
Ўсю мяне ўзяў маладую.
А я шукаю, шукаю вокал,
Яго знайсці ж не магу я.

Дзе ты, ах, дзе ты, о мой саколе,
Дзе маё сонца на небе ясным?
Як сцяты колас на дзікім полі,
¹¹⁰ Так без цябе я загасну.

*(Адварочваецца, спасцярогшы Януша, з крыкам радасці
бяжыць да яго і хапае за руку.)*

О пане!
Мне Ёнтак гэты
Цвярдзіў без спыну,
Што ўжо мяне ты
Згубіў, пакінуў...
А я во бачу, к табе тулюся,
І ты, як колісь, ка мне звярнуўся,
Даеш мне сэрца, сэрца сваё.
О мой саколе! о сонца маё!

Я н у ш
(убок)

¹²⁰ Праклята хвіля! Ах, як тут лгаці?
Яе мне слёзы муцяць жыццё...

(Да Галькі.)

Здарма твой гэты плач, нараканне!
Няўжо цябе я згублю, затрачу?!
Аддаўся толькі. Ўвагі мей болей,
Бо не хачу я, каб дзядзька бачыў.
Смела, не бойся. Ніхто ніколі
Не вырве з сэрца маё ўчуццё.

Галька
(з парывам)

О мой саколе! сонца маё!

Януш
(злёгка адсоўваецца)

Ах, супакойся ты, дзіцё!
¹³⁰ Ці ж я забуду, цябе затрачу?..
Хутчэй кінь гэтыя муры,
Чакай за месцам, над Віслай там,
Дзе крыж на шляху, каля фігуры,
Прыйду я ўміг, прыйду я сам...
А после ўжо вярнёмся там —
Да нашых гор. Там знова нам
Шчасце і рай...

Галька
(паўтарае за ім радасна)

...Да нашых гор, і знова нам
Шчасце і рай...

Януш
¹⁴⁰ З кім прыйшла ты?

Галька
(не звважаючы)

О мой саколе!

Януш
З кім прыйшла ты?

Галька
(не звважаючы, яшчэ радасней)

О маё сонца!
О добры пане! Зноў гэтакі сам!

Я ну ш
(падганяючы)

Ідзі адсюль! Прыйду я там!

Г а л ь к а

О пане
Добры, любіш ты мяне?..

Я ну ш

Бяжы адсюль, прашу цябе!

Г а л ь к а

Праўда? Ёжо мяне не кінеш!
150 Ё горы вернешся, не згінеш,
Саколе мой!

Там я сяду над крыніцай
І чакаць буду й журыцца,
Аж прымчыцца ўраз.

Тады будзем жыць суполам
Век з табой, з маім саколам,
Хіба смерць разлучыць нас!

Я ну ш
(неспакойна)

Так! З табой не разлучуся,
160 Ё нашы горы я вярнуся,
Анёле мой!

Сядзеш там ты над крыніцай,
Чакаць будзеш і журыцца,
Аж вярнуся ўраз.

Тады будзем зноў суполам,
Зноў з табой, з маім анёлам,
Хіба смерць разлучыць нас.

Прыціснуўшы яе да грудзей, выводзіць у сад, зачыняе ўсе трое дзвярэй і, залуманы, ідзе ў залу. Госці затрымліваюць яго ў дзвярах.

Сцэна пятая

Януш і госці.

А д н ы з г а с ц е й

Пане млоды! Што ўсамдзеле?!
Трэ гуляць, калі вяселле.

Януш
(з прымусам)

Я ўжо вам служыць гатоў...

Другія госці
(абступаюць яго, цішэй)

¹⁷⁰ У чапцы радзіўся, пане,
Цуд — не Зося, як іскра!

Януш
(задуманы, падаючы ім руку)

Дзякую, дзякую!

Некалькі з гасцей

Развялі тут віншаванне,
А музыка грай здарма...

Сцэна шостая

Ты ж і Стольнік.

<Стольнік> трымае Зоф'ю пад руку. Дземба са срэбным жбанам і адзін з гасцей, які трымае ў руках вялікі зігмунтаўскі келіх. У дзвярах ад залы паказваецца некалькі жанчын.

Хор
(з накланамі да Стольніка)

Ой, спачыці, Стольнік, час!
Вашмасць нам не папушчае, —
Корміць, поіць, угашчае
Па-князеўску нас.

Адзін з гасцей
(выпіўшы келіх, аддае яго Дзембе)

За гаспадара здароўе!

Хор

¹⁸⁰ Ой, спачыці, Стольнік, час!
Вашмасць нам не папушчае, —
Корміць, поіць, угашчае
Па-князеўску нас!

Другі з гасцей
(да якога піў папярэдні)

І радні яго шляхотнай...

С то л ь н і к
(у з р у ш а н ы , п у ш ч а е р у к у З о ф ' і , к л а н я ю ч ы с я ў с і м
а д с э р ц а ш а п к а й)

О наймільшыя панове!
Аж мне робіцца маркотна,
Нейкі жаль душу асіліў,
Што вас столькі ў гэтай хвілі
Ганаруе так мой домік!..

(Са слязьмі.)

¹⁹⁰ І ўзяць к сэрцу захацелі,
Што ядыны той патомак
Майго роду па кудзелі
Ў нашым, пане, ўдоўім стане
Хутка бацьку асамотніць,
Як палучыцца ўжо з Янам...

Я ну ш і З о ф ' я
(с х і л я ю ц ц а я м у д а н о г)
Войча, любы!

С то л ь н і к
(п а д ы м а е і х)

Мая дочка, мае дзеці!..

(Да гасцей, весялей.)

Дык, панове, хто ахвотны —
Просім далей, без прыганы.

Х о р

²⁰⁰ Віват! Віват!

С то л ь н і к
(а х в о ч а)

А вы, моладзь, хто мне верыць
І хто любіць, ну, ў абцасы!
Да ружанца і да танца!
Як было ў даўныя часы.

Х о р

Віват! Віват!

Дз е м б а
(сціха да Стольніка)

Пане Стольнік, то ж у залі,
Як бы ў лазні, так агніста!
Каб і тут мо паскакалі?

С т о л ь н і к

Мой Дзямбочак, ачавіста!
210 Раіш добра ў самым дзеле!

Д з е м б а
(у дзвярах залы)

З мазавецка! Рэж, капэла!

Чуваць з залы музыка, граючая мазурку; улятаюць танцуючыя пары. Дземба далей абходзіць з келіхам і са жбанам, які яму службіты час ад часу напаўняюць. Пасля кожнага тосту чуваць «віват». Стольнік з Зоф'яй і некалькімі гасцямі — жанчынамі і мужчынамі — сядваюць, Януш за імі стаіць задуманы.

Заслона

АКТ ДРУГІ

Прысады ў садзе. З правага боку відаць асветленыя вокны ў доме Стольніка. Углыбі мур і фортка. Галька ходзіць паміж дрэвамі.
Ноч.

Сцэна першая

Г а л ь к а
(сама)

Рэчытаывам

О, як кленчыць бы хацела
Ўжо пад крыжам, ля дарогі!
Каб гарачых слёз нябогі
За вяночак мой цярнёвы
Маці Боска з Чанстаховы
Сваёй ласкай пажалела,
Бо я ж — бедная сірота —
Многа, многа так цярпела.

(Па хвілі, азіраючыся вокал.)

220 А дзе ж Ёнтак?
Там гулянка, там вясёласць! —

Чуваць музыка з дому.

А тут ноч.

(Па хвілі весялей.)

Ён пакіне іх, саколік,
Ў горны вернецца зноў край.
Дзень і ночка — мне маркотна,
Пакуль буду ждаць нясмела,
А як прыйдзе — прыйдзе рай!

Спеў

Каб мне раным-рана ўзняцца над палянай,
Ластаўкай пад небам мігаць, як маланка!
230 Каб мне ў рэчцы рыбкай да цябе мкнуць тамка,
Да цябе, мой Янка!

Ні я ў рэчцы быстрай плаваюча рыбка,
Ні я маю крылле ластавачкі шыбкай,
Віхар толькі ў горах баіць безустанка:
Вернецца твой Янка!

Каб мне зоркай яснай ў скалах над крыніцай,
У душы і сэрцы там тваіх адбіцца,
Блудным аганьком хоць, што так бледна ззяе,
Як мая слязінка, што к табе спывае!

240 Ані мне ў крыніцы бліскаці адлюднай,
Ні я тая зорка, ні я вогнік блудны,
Плыве толькі энк мой, плыве па расінах,
Жаль цябе, дзяўчына!

Сцэна другая

Галька, Ёнтак шукае яе паміж дрэвамі.

Ёнтак

Галька! Галька!

Галька
(прыбягае да яго)

І што ж мяне ты, бедную, зводзіў,
Як дзеля смеху,

І адбіраў мне ў цяжкай нягодзе
Ядыну ўцеху?
Яго я зблізка бачыла, чула,
250 Майго сакола!

(З пэўнасцю.)

І вернецца ўжо, і не пакіне!

Ёнтак

Бедна з сэрцайкаў ты кволым!

Галька

Чуць не замерла на смерць яно так
З жалю мне, беднай...

(З лёгкім нараканнем.)

Ах, мой ты Ёнтак, і што ж было так
Мучыць дарэмна?

Ёнтак

(крыху з насмешкай)

Ха-ха-ха!..

Галька

(здзіўленая)

Смяешся ты? Збяжым адсюль!

Ёнтак

Дык жыва прэч!

Галька

(азіраючыся неспакойна)

260 Так дзіўна ў гэтай шумнай мясціне,
Так неяк страшна сельскай дзяўчыне!
Не відна, як, не відна, скуль
Сонейка ўсходзіць;
Не відна, як, не відна, дзе
Сонца заходзіць.
Так цёмна ноч! Так мучыць, страша
Халодны мур — і жудка мне!
Хутчэй туды — дзе горы нашы
Сняжыста лясняць. Ён ждзэ мяне
270 За месцаў там! Што? — смех табе?

Ёнтак

Дык пабяжым, калі ждзэ нас
І прыйдзе там.

Спеў

І ты йшчэ верыш яму, дзяўчына,
Што ён не зводзіць на смех людзям!
Як віхар свішча над катлавінай
І як з гор льецца ў дол ручаіна,
Так ён зманіў, што пойдзе там, —
А ты йшчэ верыш яму, дзяўчына!

Галька

Веру, веру я!

Ёнтак

²⁸⁰ У любасць не вер панічову
К беднай сялянцы, ты не вер!
К табе падойдзе з салодкай мовай,
З яснай усмешкай, як дзень маёвы, —
Сэрцам ён — сталь, на слёзы — звер!
А ты ўсё ў любасць вер панічову!

Галька

Ёнтак, ты — злы!

Ёнтак

Купіў, як нечысць, ён тваю душу,
Ён — пан, паноў жа любіце вы!
Калі цябе, як дожджыку ў сушу,
²⁹⁰ Я смагнуў мець, а ён: мець мушу! —
Сказаў, зірнуў — і яго ты!
Забраў вяночак, забраў і душу.
О мая Галька, бедна дзяўчына!
Што ён не зводзіць — верыш яму?
Як віхар свішча над катлавінай,
Як з гор льецца ў дол ручаіна, —
Так ён зманіў, не будзе тут, —
А ты ўсё верыш яму, дзяўчына!

(Па хвілі.)

Думаеш, што мы прыйшлі сюды,
300 Каб ты шчасліва, каб ты вясёла
Ўбачыла Янку, свайго сакола?

(Паказваючы ёй асветленыя вокны.)

Там Янка — пан!
З той пекнай паняй, што бачыш там,
Вяселле п'е, — а ўсё як пан!

Чуваць за сцэнай хор гасцей.

I абое роўны станам
I багаццем незлічаным.

Хай ім шчасце сыпле кветы,
Хай жывуць праз доўгі леты
Адравонжа ды з Памянам!

Галька, непарушаная спачатку на голас хору, нарэшце ўцямлывае,
зрываецца і ўдарае ў дзверы.

Г а л ь к а

(штораз гвалтоўней удараючы ў зачыненыя дзверы)

310 Пушчайце, гэі, хутчэй мяне!
Бацька майго тут дзіцяняткі!

Ё н т а к

(адцягваючы яе)

Збяжым адсюль да хаткі!
Ўбачаць цябе!

Г а л ь к а

Пушчайце, гэі, хутчэй мяне!

(Да Ёнтка, молячы яго на каленях.)

Да пана, да пана,
Браток, вядзі мяне!

Ё н т а к

Ўбачаць цябе,
Скрыўдзяць цябе!

Сцэна трэцяя .

Тыя ж, хор гасцей, хор службітаў
са святлом і Дземба.

Хор

320 Што тут за крык,
Скуль гэты клум?
І гэты ўвесь
Што знача шум?

Дземба

Гэй, выгнаць іх!..

Хор

Прэч, гэі, прэч з забавы!
Сказаць там чалядзі,
Хай дадуць ім стравы,
Хай за стол пасадзяць,
А з забавы прэч!

Сцэна чацвёртая

Тыя ж, Януш, убягаючы.

Януш
(дае знак рукой)

Што тут?

Хор адступае ўглыб, Януш збліжаецца да Галькі.

Януш
(ціха)

330 Табе ж казаў я, цябе ж прасіў я...
Чаго ж яшчэ ты?

Галька смутна на яго пазірае, хапаецца раптам з упрокам за галаву і моўчкі сядзе на лаўцы.

Ёнтак
(выходзіць наперад сцэны,
пакорна кланяецца Янушу)
Панок, — то я!

Януш

(пазнаўшы яго, з прыдушаным гневам)

І скуль жа ты вясці пасмеў
З далёкіх гор няшчасную дзяўчыну?
Што? У вёсцы там нядобра вам?
Што? Ёй там крыўда?
Кажы, чаго хацеў?

(Набок.)

Пракляты хам!
А гэта знова звар'яцела.

(З гневам.)

³⁴⁰ Бяры яе, хутчэй вядзі яе!
Падзяку пан, знай, дасць, як споўнім дзела.

Ёнтак

О пане наш, мей літасць ты!
Ёй бацька ўмер, сямбіт сівы,
І ўжо даўно ў зямлі спіць маці...
За сіроткай Бог, Бог толькі сам — і капля слёз!

(Цішэй.)

А людзі людзьмі — кпяць і смяюцца там...

(Хвіля маўчання, раптам з насмешлівай пакорай.)

О добры пане! Жудка з доляй ёй!
Адплаціць вам Бог за літасць у няшчасці.

Сцэна пятая

Тыя ж, некалькі гасцей, Стольнік і Зоф'я.
Януш бяжыць ім на спатканне і кажа, што Галька вар'ятка

Галька

(звольна ўстаючы)

Спеў

Паціхеньку, памаленьку
³⁵⁰ Затуманіў галубочка!
Паціхеньку, памаленьку
Затуманіў сакаленьку!
Стуманіў яго!

Зоф'я, Стольнік, Дземба і хор

Дзіўна нейка дзеўка,
Смутна яе спеўка!
Выйсці загадалі,
А п'яе ўсё далей —
І ёй хоць бы што!

Ёнтка

(з папярэднімі)

Бедна, бедна дзеўка!
³⁶⁰ Смутна твая спеўка
Сэрца не разбудзіць.
Шчаслівыя людзі
Любяць толькі смех!

Зоф'я

(уважна прыглядаючыся да Януша, які неспакойна
глядзіць на Гальку)

Выгнаць загадай!

Януш адварочваецца ад Галькі і дае знак рукой Дзембу.

Дземба

(да Галькі і Ёнтка)

Пайшлі адсюль!

Хор

Прэч адсюль, з забавы,
Ідзіце да дворні,
Прымуць там пакорне,
Там дадуць вам стравы,
³⁷⁰ А з забавы прэч!

Стольнік

Разам з хорам: {
А во дзіўна рэч!
Дземба мой ласкавы,
Клікні іх да дворні,
Хай дадуць ім стравы,
А з забавы прэч!

Ёнтак

Разам з хорам: {
380 О, нам не забавы,
Ані ў вашай дворні
Не жадаем стравы!
Сам Бог нас прыгорне,
Пойдзем самі прэч!

Зоф'я

(на старане штораз пільней прыглядаецца да Януша)

Разам з хорам: {
Не хочуць да дворні!
Погляд яе млявы;
Знаць, сярод забавы
Мучыць Янку зморне —
Дзіўна; дзіўна рэч!

Януш (убок)

Разам з хорам: {
Бог з нябёс ласкавы
Хай яе прыгорне!
Але ў час забавы
Ўлез хам гэты зморне, —
390 Хай жа пойдучь прэч!

Галька з Ёнткам звольна адыходзяць.
Абраз.

Заслона

АКТ ТРЭЦІ

На вёсцы ў Януша.

Паміж другім і трэцім актамі праходзіць месяц. Гарыстая і скалістая вясковая аколіца; вечарам на захадзе сонца. З аднаго боку глядачоў высунуты рог карчмы, каля якой сядзяць на лаве некалькі гаран і гаранак; некалькі сядзіць на горах і скалах. Іншыя ўваходзяць з другога боку. Чуваць здалёку няшпорны (на вячэрню) звон.

Сцэна першая

Хор сялян

Па вячэрні у нядзелю,
Покуль сонца свеціць ясна,
Добра думку развяселіць,
Бо дзень цэлы сходзіць ў поце.

Хай жа свята падахвоціць,
Каб забыці крыўды ўласнай!

М о л а д з ь

Вось паніч з сваёй багданкай
К нам прыедуць, мабыць, скоро,
А як будзе ў іх гулянка,
⁴⁰⁰ Дык і нас успомняць, можа.

С т а р ы я

Хоць там будзе ў іх гулянка,
У бядзе нам не паможа,
Бо за намі следам гора.

У с е

Ой, за намі следам гора!

(Па хвілі.)

Дык вясёлы, дык ахвочы
Дзень сягоння хай нам будзе!
Заўтра знова дзень рабочы
І пазаўтра дзень рабочы.
После йшчэ ў цяжэйшым трудзе,
⁴¹⁰ После йшчэ ў цяжэйшым трудзе.
Дык вясёлы, дык ахвочы
Дзень сягоння хай нам будзе!

Сцэна другая

Ты ж і некалькі сялянак.

С я л я н к і

Паніч добры! Ён без думы
На вяселле спросіць кумы.

С т а р ы я

Ой, дзяўчаткі, ой, кабеткі!
Ловіць вас паніч у сеткі.

С я л я н к і

Бо паніч даброці рэдкай...
Гладкі гэткі, ўкладны гэткі.

Старыя

О, прыкладны, добры ў слове,
420 Гладкі з твару, як панове, —
Ой, кабеткі!

Молодзь (у глыбі сцэны)

Дык ахвочы
Хай дзень будзе й весялейшы!

Усе

Сонца гасне, блізка к ночы —
І шчыт гор ужо чарнейшы,
І ў душы сам свабаднейшы,
Але поруч і смутнейшы.
Дык вясёлы і ахвочы —
Хай дзень будзе нам бліжэйшы!

Некалькі (седзячы на горах)

430 Во з другой ідзе ўжо вёскі
І з кірмашу мноства люду.

Сцэна трэцяя

Тыя ж, прыбываюць гаране, гаранкі і розныя сяляне.

Прыбылыя

Хай жа будзе пахвалёны!

Мясцовыя

На векі!

Пры вітанні частуюцца гарэлкай. Горскія танцы з малым дадаткам кракаўскіх. Скончыўшы, тыя, што прыбылі, расходзяцца, мясцовыя застаюцца.

Сцэна чацвёртая

Тыя ж, Ёнтак паволі сыходзіць з гор з Галькай.

Хор

Зірніце, што там?
Што за хлапчук пляцецца з дзеўчай?
Га! То ж Ёнтак! А дзяўчына?

Ёнтак

Няхай будзе пахвалёны!

Хор

На векі!

Ёнтак

Дай Бог радасць вам!
440 Ды, як гора, — не паможа!
Няма песні там.

Хор

То ж Галька!

Ёнтак

Так — яна!
З таго сяла дзяўчук.

Хор

Скуль жа, Ёнтак, ты прыходзіш,
Дзеўча гэта скуль прыводзіш?

Ёнтак

Ў паніча быў я у месце.

Галька
(звар'яцелая)

Ў паніча была я ў месце,
Не пазналі мяне ўрэшце,
450 Бо змянілась, бо як птах.

Спеў

На маю бяду, нядолю
Прыляцеў пашто на поле?
Пашто збавіў галубочка
І стуманіў, мой саколе,
Беленькага галубочка?
Стуманіў яго!

Хор

Як змянілась, як змарнела,
Аж глядзець няўсцерп людзям!

Ё н т а к

От, звычайна, панскі хлам!
460 Так кончацца заляцанкі.
Паніч сніць з сваёй каханкай,
Стальнічанкай — гладкай паняй, —
Аб мужыццы ж ані ў дум!

Г а л ь к а

Ён душы з ёй не спаганіў,
Не даў чорту!

Х о р

Скажы нам, Ёнтак, як было там?
Як гэта сталась, скажы ты нам!

Ё н т а к

Прышлі туды мы ў заручын часе,
Як яе ўбачыў — міла прыласіў,
470 І ўсяляк стаў лгаць на словах,
І кідаць чары свае нанова,
Пасля за места йсці меў з ёй.
Не мог я знесць маны тых слоў, —
Сказаў ёй праўду, а тут нас ён
Сказаў за браму прагнаць, як псоў!

Х о р

(з жахам)

Сказаў за браму прагнаць, як псоў!

Хвіля маўчання.

Г а л ь к а

Зноў мне з'явіўся, туманіш зноў,
Сакалочак! — не, не, не!
Галубочак над гарамі
480 Зашумеў сваймі крылкамі,
Дый не беленькімі імі,
А крывёй сваёй злітымі
Зашумеў ён там крылкамі
І ў дол рынуў, як той камень.

Х о р

Так яно для дзяўчатаў,
Што ў двор мкнуць гуляць заўзята,
Гэткая доля іх!

Ёнтак

Вось незадоўга паны на шлюб
Зваляцца шумна ўсёй чарадой.

Хор

490 Гляньце! Ўзляцеў груган над гарою,
Як быццам сочыць.

Галька

(скончыўшы песеньку)

З галубкі труп.

Хор

Не, ты, нябога, зграшыла срога,
Бо на кім іншым ляжыць твой грэх.

Ёнтак

(усходзячы на скалу)

Вось і едуць!

Хор

Ужо едуць!

Ідуць у горы.

Заслона

АКТ ЧАЦВЁРТЫ

Позны вечар. Пляц, абсаджаны вербамі. З аднаго боку ад гледачоў драўляная вясковая каплічка з магілкамі, з другога відаць частка двара, далей вясковыя хаты, углыбі горы і скалы, паміж якіх уецца рэчка.

Сцэна першая

Ёнтак

(адзін сыходзіць з гары)

Рэчытаывам

Няшчасна Галька! Гвалтам тут прэцца, —
Ці ж мала крыўды для яе сэрца!
Усё на думцы паніч няверны.

500 Як яго з жонкай тут пабача,
Ўмерці гатова!
О Езу міласэрны!
З нябёс зірні.
Сіротку мей пад аховай!
Ад здзеку ўбарані!

(Па хвілі.)

Каб яе там сутрымалі,
Бо не мог я.

Сцэна другая

Ё н т а к і Д у д а р

У глыбі сцэны ўсходзіць на гару і пачынае весела іграць.

Ё н т а к

Гэй, дудару! Скуль жа ўраз
Гэтак весела зайгралі?

Д у д а р

510 Павітаць трэ шлюб, вашэце!

Ё н т а к

(ківаючы рукою)

Яшчэ час!
Неяк лепей разумеці,
Як смутней пачнеце граці.

Д у д а р

(змяняе песеньку, пытаючы)

Нашым ладам?

Ё н т а к

О, так, браце!

С п е ў

Ой, шуміць лес на гор шчыце,
Ой, шуміць удаль,
А малойцу смутна жыці,
Бо на сэрцы жаль.

520 З-паміж іншых праз нікога,
Праз цябе адно, нябога,

Ой, Галіна, ой, ядына,
Дзяўчына мая.

У дзіцячы яшчэ леты
Я да горскіх скал
Шоў у пропасць і табе там
Птушкі з гнёзд скідаў.

Кветкі лепшыя з гор нашых
Рваў табе і нёс,
530 Найпакнейшыя з кірмашу
Пацеркі прывёз.

Не крыўдую на нікога,
На цябе адно, нябога,
Ой, Галіна, ой, ядына,
Вінавата ты!

Вырастае з зерня колас,
Ты ўзрасла, як цвет.
Ой, на твой званочак-голос
Зрушыў бы я свет.

540 Год за годам спёкай, слотай,
Як паводка мкне,
Зіркі паніч — і для яго ты
Кінула мяне.

Не крыўдую на нікога,
На цябе адно, нябога,
Ой, Галіна, ой, ядына,
Дзяўчына мая!

Сцэна трэцяя

Тыя ж і Г а л ь к а. Шыбка збягае з гор, вырываючыся ад гаран
і гаранак, што яе стрымліваюць.

Ё н т а к
(да яе жыва)

Ах, выйдзі, Галька! Паслухай мяне!

Г а л ь к а
(упарта)

Не!

Ёнтак
(хочучы яе вывесці)

550 Я так не пазволю.

Галька
(вырываецца ад яго і сядзе на камень)

Мяне ўбачыш, мой саколе!

Дудар падае знак, што вясельнікі прыбліжаюцца; усе сяляне
сыходзяцца на сцэну.

Сцэна чацвёртая

Ты ж і Дземба

Дземба

Добра, што тут грамадою!
Прывітаць жа галасіста,
Пакланіцца урачыста
Новай пані.

Хор

Прывітаем галасіста.
І паклонімся ўрачыста.

Сцэна пятая

Ты ж, Стольнік, Януш, Зоф'я.
Уваходзяць па чарзе дружкі і дружбіты. Цямнее

Стольнік
(уваходзячы)

Добры дзень вам, мае людзі!

Хор

Дзякуй, дзякуй, ягамосцю!

Януш
(уваходзячы)

560 Як здароўе, як жывецце?

Хор

Дзякуй, дзякуй, панічок, вам!

Я ну ш
(спасцярогшы Гальку, убок)

Моцны Божа! Яна тут!

Зоф'я
(уваходзячы з дружкамі)

Як живецца?

Кабеты

Дзякуй, дзякуй вам, паненка,
Дзякуй, дзякуй, пані!

Дземба
(да сялян)

Што? Ці вам зраслася губа,
Каб вітаць? Як скамянелі!
Як я Дземба, гербу Дзюба,
Громка, бо вам...

Усе

⁵⁷⁰ Прывітайма ж, бо вяселле!
Дзякуй, дзякуй вам, паненка,
Дзякуй, дзякуй, пані!

Зоф'я
(спасцерагаючы Гальку)

Што за такая бледна дзяўчына?

Хор

Бледна дзяўчына?

Зоф'я

І з тварам смутным, маўклівым?

Хор

І з тварам смутным, маўклівым?

Я ну ш
(убок)

Ці ж яе йшчэ не пазнала!

З о ф ' я

Скуль гэта бедна дзяўчына
І з тварам сумтным, сумлівым?
580 Будзіць твар гэты ўспаміны,
Ах, помню — страчаўся мне!

Разам:

С то л ь н і к

Ах, што за бедна дзяўчына,
Глянь, Дземба, з тварам сумлівым?
Будзіць твар гэты ўспаміны,
Здаецца — страчаўся мне.

Я н у ш

(убок)

Ах, каб яе не пазнала!
Дрыжу ўвесь са злосці напраснай.
Пашто ўбачыў я няшчасну?
Ах, пашто ўбачыў яе?

Ё н т а к

(убок)

590 Пазнала, пэўна пазнала.
Глядзіць на яго, о Божа!
Можа, згадае, ах, можа,
Можа, пагардай датне!

Я н у ш

(убок)

Ах, каб яе не пазнала!
Дрыжу са стыду, з трывогі
І ад слёз гэтай нябогі.
Ганебна я звёў яе.

Х о р

Пазнала, ўсё-ткі пазнала,
О, вы — няшчасны абедзве.
600 Адну пакінуў з вас ледзьве,
А ўжо другую вядзе.

Г а л ь к а

Над маім горам злітуйся, Божа,
І атулі апекай сваёй!

Усе

(апроч Януша)

Голас вар'яткі кліча да Бога,
Божа, апекай збаві сваёй!

Зоф'я

(да Януша)

Ці помніш? Бачыла яе.

Януш

(збянтэжаны)

О, так, так, маё каханне!
Як не помніць воблік гэты?
У вачах жыцця кананне,
610 Думка з болем мкне ў засветы.

Галька

Янка! Янка!

Януш

(убок, балесна)

Страшна Бог караць умее
Хвілёвы блуд!

(Па хвілі.)

Зоф'я мо не зразумсе —
Жыва, жыва
Пойдзем мы!
Памагчы беднай
Мне не па сіле.

Галька

Галубок сеў на магіле.

Зоф'я

620 Што цябе так жаль асіліў?

Януш

(падганяючы, перабівае)

Ах, ідзема да касцёла!
Час ужо, ўжо мрок наўкола!

Зоф'я
(тулячыся з плачам да бацькі)

Войча! Смутак нечаканы
Маё сэрца болем змог.

Стольнік
(узрушаны)

Тваім сэрцам муж абраны —
Хай пашле вам шчасця Бог!

З вясельнай дружынай, апрача Дзембы, з успёртай галавой на плячо бацькі, Зоф'я з Янушам уваходзяць у касцёл.

Сцэна шостая

Галька, Ёнтэк, Дземба і хор,
праводзячы маладых і дружыну.

Хор

Дай вам Бог даўгія леты
І жыццё у шчасці!
Хай вам доля сыпе кветы;
630 Радасць...

Ёнтэк
(убок)

І напасці.

Дземба

Хто абазваўся там?

Хор

Ніхто!

Дземба

Дык во далей, жыва нам!..
І да пары, і вясёла
Маладых аплесці ўкола,
І да пары, і ўрачыста
Нам запеці галасіста,
Як вярнёмся...

Хор

640 Запяема вам вясёла.

Усе, апроч Галькі і Ёнтэка, уваходзяць у касцёл.

Сцэна сёмая

Галька і Ёнтак.

Штораз цямней.

Галька

Ой, вясёла, ой, вясёла!

Ёнтак

Дык во, бачыла, во, чула!
Мо цяпер паверыш мне!

Галька

(прытомней)

Дзе мой сокал? Янка дзе?

Ёнтак

(наказвае на касцёл)

Глядзі — там!

Галька

(гледзячы)

Ах!

(Вяртаецца, валицца на зямлю.)

Ёнтак становіцца блізка каля касцельных дзвярэй.

Ёнтак

(да Галькі)

Ля алтара сталі разам!

Ксёндз чытае, яны сполам

Яму ўтораць, а з выразам

⁶⁵⁰ Кожным плача маладая,

А той Янка рад, вясёлы.

Галька

Шкода Янкі, і такая

Мяне шкода! А ты ж, Ёнтак,

Чаму мучыш так мяне?

Ёнтак

(не звязаючы)

Цяпер персцень ён ёй даў,

А яе — ўзяў, толькі жонка

Яго плача, а ён, браце,
Так вясёлы, як бываў.

Галька

660 Ой, каб ты, мой Ёнтак, знаў,
Што у сэрцы тут кіпіць, —
Ажно боязна казаці.

Ёнтак

Ўжо! Ўжо!

(Убягае ў касцёл.)

Галька

Ўжо!

*(Хоча бегчы, у гэту хвілю чуваць песня,
якая яе стрымлівае.)*

Сцэна восьмая

Галька *(сма)*

Штораз цямней.

Песня з касцёла

Войча з неба, Божа, пане!
На зямлю пашлі тут нам,
Ты святое змілаванне,
Войча з неба, Божа, пане!

Галька

(зрываючыся раптам)

670 Га! Дзіцятка наша
У хатцы вяне, ўмірае,
А маці тут, а бацька там!

Цягне дзіця ручаняткі
І жаласна спазірае —
А маці тут, а бацька там!
І птах драпежны піскляткі
Корміць, калыша і туліць,
Маё ж дзіцятка ўмірае!

680

О мой салоўка!
Хто ж у дамоўку
Ўбярэ цябе?
Спаўе цябе?
Хто закалыша
На смерці сон?

А сэрца дзе? ты, Янка, дзе?
А слёз крывавых ручай жывы...
Я адамшчу, спалю цябе,
Бо сэрца вельмі скрываўіў мне,
Бо маці я, жонка твая.
Заб'ю цябе, — ці чуеш ты?

Бяжыць, ашалеўшы, збірае хвораст і салому, якія рассыпаны на пляцу, зрывае некалькі вербавых галінак і запальвае ад лямпы перад касцёлам.

Хор
(з касцёла)

690 Божа моцны, святы Божа!
Ты над намі злітуйся,
Бо твая ж рука ўсё можа,
Божа моцны, святы Божа!

Праз Твайго сына мучэнні
У бядзе нас пажалей,
Уймі слёзы і цярпенне,
Божа ўладны, літасць мей!

Галька

Га!

(Кідае запалены пук хворасту ў раку, які з сыкам гасне, а сама з плачам валіцца на калені. Месяц асвятляе блакіт.)

Божа моцны, літасць мей!
Божа, хвала для цябе!

(Па хвілі, адкінуўшы злосць.)

700 Ці ж мне забіці хапіла б змогі
Цябе, мой Янка, мой пане?

Даруй, ах, слёзам тваёй нябогі,
Дзіцяткі нашай скананне.
Жыві шчаслівы з сваёй каханкай,
З той пекнай паняй радуйся ты!
І памаліся часам за Гальку,
О Янка! Дарую табе віны!

Бяжыць у горы і з крыкам кідаецца ў раку.

Сцэна дзевятая

Ё н т а к і ўсе іншыя, што ўвайшлі былі ў касцёл, апрача Дзембы і некалькіх дружбаў, выбягаюць.

Ё н т а к

(не пабачыўшы Галькі, бяжыць неспакойна з некалькімі гаранамі на скалы)

Галька! Галька! Божа!

Раптам кідаецца за ёй у ваду.

Х о р

Ўжо запозна, ўжо запозна!
710 Утапілася ўжо!

Я ну ш, Стольнік і Зоф'я

Хто ўтапіўся?

Ё н т а к

(змучаны, задыхаўшыся, уносячы труп Галькі з распушчанымі валасамі)

Галька!

Я ну ш

(з праразлівым крыкам)

Галька!

Узбягае на скалы над ракой і кідаецца ў ваду.

Сцэна дзесятая

Тыя ж і Дзёмба
з некалькімі дружбамі цяпер толькі выходзяць з касцёла.

Дзёмба
(да люду)

Надышоў цяпер во час
Панам кланяцца вясёла
І запеці песню ўраз.

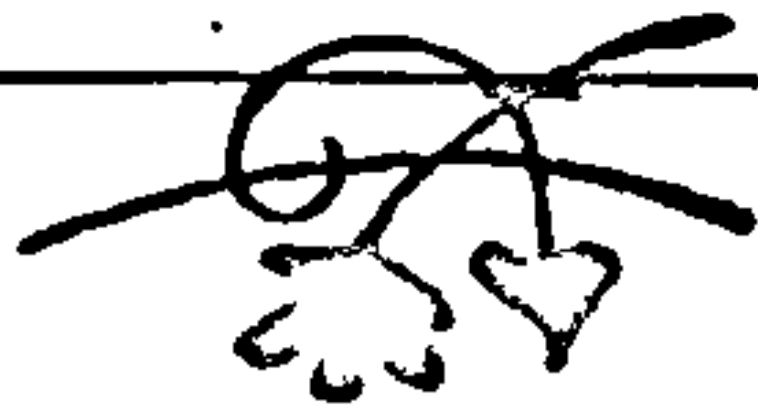
Хор
(сумна)

Запьем яе ўвакола.

Відаць на чаўне на рацэ мёртвую Гальку, пры ёй Ёнтак падае руку
Янушу, які з вады ўзбіраецца на човен.

Абраз.

Заслона

ЭРОС І ПСІХА

Сцэнічная апавесць у сямі раздзелах

З польскай — Е. Жулаўскага

I

У АРКАДЫІ

АСОБЫ ДЗЕІ

Псіха, аркадыйская каралеўна.

Арэта

Гедона

Кальёна

Меліка

Гагна

} служэбныя дзяўчаты Псіхі.

Блякс, парабак.

Эрос, бог.

Гермес, пасол багоў.

Рэч дзеялася ў краі ішчаслівым, у часе, калі богі хадзілі па зямлі

Сенажаць, перасечаная крыніцаю, пльвучай між траваў і кветак. За крыніцаю дрэвы, а за імі ў глыбі скалы — агромныя, стромкія і чорныя, выглядаючыя, як мур, які квяцістую і ціхую сенажаць аддзяляе ад свету. На скалах там і сям пнуцца буйныя блюшчы. Налева, удалі, на лагодным травяністым узгорку відны каралеўскі замак, да грэцкае святыні падобны. Над крыніцаю разлажыстае дрэва і вялікі пад ім камень. Відны такжа адломкі скалы, зрэдку параскіданыя па сенажаці. Углыбі вядзе цераз крыніцу з паваленага пня кладка. Краябраз повен заходняга сонца, цішы і вяселлі.

Сцэна I

Арэта развешвае на скальных адломках і галінах над крыніцай толькі што вымытыя вопраткі. Блякс ляжыць наўзнак з рукамі пад галавой і спіць.

Служэбныя дзяўчаты
(трымаючыся за рукі, скачуць навокал стаячай
пасяродку Псіхі і спяваюць)

Разам з ветрам, што павевам
Нашы вопраткі калыша,
Між пахучых буйных дрэваў,
Ад якіх цвет сонцам дыша,
Па далінцы,
Што так мгліцца
Траў пушыстых ласай красай.
Гэй жа, ў скокі! ў скокі! ў скокі!
Не марнуйма часу! Гэй-ох!

Блякс
(будзіцца і ўстае)

¹⁰ Абрыдныя дзеўкі! дзяруцца, быццам сойкі!
Ані хвілінкі чалавек здрамнуць не можа!

Ідзе ўглыб і зноў кладзецца, затыкаючы вушы.

Служэбныя дзяўчаты
(скачучы, зноў спяваюць)

Вецер косы нашы песціць,
Грае спевам,
— Птушым спевам;
Птушак, песень поўны дрэвы,
А цвяцісты лісць шалесціць,
А да ўтору
Звоніць рэчка ў загавору, гэі-ох!
Гэй жа, ў скокі! ў скокі! ў скокі! Гэй-ох!

Арэта
(ад работы)

²⁰ Ану, дзяўчаты! Вам толькі б гуляці,
А тут работы хоць адбаўляці!

Служэбныя дзяўчаты разрываюць хараводны круг і бягуць да Арэты.
Псіха звольна збліжаецца да крыніцы.

Кальёна
(да Арэты, апраўдваючыся)

Мы, цётка, мылі ад самага рання
Ў крыніцы, поўнай срабрыстага ззяння,
Адзежу гэту ды белую воўну...

Гедона

А ці не згожа, калі сонца косы
К зямлі зніжэлі; каб сеяць скрозь росы,
А хвалі чараў і золата поўны,
Нам паскакаці, з вясны скарыстацца
І з днём да заўтра вясёла расстацца?

Арэта

³⁰ Не ўся йшчэ зроблена вамі работа,
Хоць сонца сцэжку прайшло немалую.
Схаменьцесь, дзеўкі!

Гагна

Давай, памагу я!

Арэта

Ўсе памажыце! а жыва, з ахвотай!
Хай пару з вопратак вып'е і выссе
Вятрок і сонца жар Боскі, што з высі
Спяшыць у смазе па земскай вільгоці
І воўну беліць, а твар вам залоціць.

Служэбніцы разам з Арэтай хлапочуцца, развешваючы на адломках скал і галінах вымытыя вопраткі. Псіха садзіцца ўперадзе над крыніцай і, загледжаная ў валзяную глыб, пералівае пальцамі ваду.

Служэбніцы
(пяюць пры рабоце)

⁴⁰ Сушыцесь хутка, сняжыстыя шаты,
Бо вас надзене кароль наш багаты,
Што мае хорам на стройных калумнах,
Без ліку статку й дабра ў сваіх гумнах,
Збраення, скарбаў паўшютку святліцу,
А скарб найбольшы — дачку багаліцу,
А скарб найбольшы — дачку багаліцу

Гагна

(адлучыўшыся ад дзяўчат, падыходзіць да каралеўны і звольна апускаецца перад ёю на калені)

Што ж, багаліца? Як зваблена горам,
Пайшла ад гульняў, ці што цябе мучыць?
Ці ўжо так вочы, падобныя зорам,
Завабіў шчок тваіх вобраз ясных,
50 Што з хваль на хвалі бяжыць па крыніцы
Ў бліскучых капель святлістай кароне?
Галоўку ўспёрла на белаі далоні,
Ў ваду глядзішся, як недзе імчыцца,
Й не кінеш вокам на слуг, што гуляюць
Вясёлыя гульні ды песні спяваюць
Табе ўсё, — толькі на сэрца кудзелі
Прадзеш задуму...

Псіха са смутнай усмешкай кладзе далоню на галаву Гагны, звольна гладзіць яе валасы.

Меліка

(якая была адлучыўшыся ад працуючых у глыбі дзяўчат і збліжылася да Псіхі ў часе апошніх слоў Гагны, кажэ)

Мы рады бясконца,
Што богі далі нам моладасць, сонца,
60 Ўсё чыста ўвокал шалее ў вяселлі,
Адна ты — ціха — глядзішся на скалы,
На бацькаў хорам красы небывалай,
На гай цяністы, ад квецця ружовы,
На цені лісцем шумячай дубровы,
На луг, крыніцу, на гэты палотны, —
І вочы поўны слёз.

Псіха

(спусціўшы хвіліну)

Мне так маркотна...

Меліка

Маркотна? Скуль жа?

Гагна

З табою ж мы тутка!

Псіха

⁷⁰ Хадзіце, любкі, ка мне йдзіце хутка...
Ці ў думках часам у вас не ўставала,
Каб паляцеці адгэтуль за скалы —
Туды! й пабачыць, што ёсць там, на волі?
Ці так, як гэтта, зялёнае поле,
Ці мо які там край дзіўны, нязбылы?..
Ніколі ж гэтак не думалі, што там?

Меліка

Ніколі!

Гагна

Я — аніколі!

Меліка

Так міла
⁸⁰ Тут жыць!.. Цябе ж там што цягне?

Псіха

Маркота...

Гагна

Што гэта?

Меліка

Княжна, што гэта? Не знаем...

Псіха

Або ж я знаю?..

Арэта (улыбі)

Ўжо сохнуць уборы,
Пад ясным сонцам завешаны ў пору,
Цяпер жа толькі прыносіці кошы,
Каб іх напоўніць пабеленай воўнай
Ды на калёсы зваліць гэту ношу,
⁹⁰ Каб так дадому вярнуліся поўны,
Як сюды поўны прыехалі зрана
Ў цяжар лянівым мулам

Гедона
(б'е ў далоні)

Вось так слаўна!
Цяпер магу ўжо гуляць бестрывожна,
Скакаць, скакаць, ах! па траўцы мурожнай
І кідаць водгуллю песні без ліку!
Паклічу гэных там — Гагну, Меліку.

Арэта

Пакліч пакуль што йшчэ парабка ўперад,
Каб жыва прынёс к нам пляцёны кашолкі...

Гедона
(спасцерагае Блякса і бяжыць да яго)

¹⁰⁰. Спіць, далібог, спіць! Ну, ўстань жа, ламака,
Зрухніся ўрэшце, гультай недарэчны!

Блякс
(працірае вочы)

Што там?

Арэта

Ўставай жа!

Блякс

А што — ёсць работа?

Гедона

І ён пытае! Бяжы, каб ця звадка!
Й цягні кашолкі, якія за кладкай
Там, ля крыніцы, асталіся зрана, —
Бялізна сохне ўжо, вымыта здаўна!

Блякс звольна ўстае, пацягваецца і пазёўвае.

Кальёна
(заліваецца смехам)

Яшчэ ў дарозе засне гэты шэльма!

Гедона
(кідае на Блякса сарванае лісцё)

¹¹⁰ Ану!

Блякс

Адстаньце, назольныя дзеўкі,
Бо покі добры, дык добры ўжо вельма,
Калі ўзлуюся ж, то дам неўспадзеўкі!

Адыходзіць за крыніцу ў бок зарасніку і шукае ў кустах кашолак. Цераз хвілю вяртаецца, цягнучы за вушы кашолкі.

Гедона

Цяпер да гульняў! Ка мне, гэі, хадзіце!

Кальёна

Мо перш, дзяўчаты, скупацца ахвочы,
А потым масцей памасцімся кветнай
І так у белі цел нашых дзявочых
Пастанем стройным вянком у заценні,
Аж лоны ў скоках заззяюць чырвеняй!

Гедона

¹²⁰ Наўкруг, дзяўчаты! Хай громам б'е рэха,
Збуджона песняй і шчырай ахвотай
К гульні, хай звоніць, як золата, ўцеха,
Наўкруг!..

Арэта

Гэй, Бляксе, жывей да работы!

Блякс

(ідзе, мармочучы)

Там тыя сарокі могуць скакаць сабе, колькі ўлезе, але ты,
Бляксе, дык да работы ідзі!

Збірае з Арэтай бялізну ў кашолкі і выходзе з ёй разам

Меліка

Пачну пяці я скочна, распеўна!

Гедона

А, каралеўна! Да нас, каралеўна!

Псіха

Скачыце самі...

Гагна

¹³⁰ Не, толькі з табою!

Псіха

Скачыце... Гэты цвет сонца заходні
І пах зямлі не даюць мне спакою...
З зямлі б'е мгла, як з аўтарнай паходні,
Дзе легла сонца ахвярай крывавай...
Што ж гэта? Селі ўсе вокал так ціха?
Скачыце, любкі, не прэчыць вам Псіха, —
Прашу, гуляйце!

Кальёна

Нам без цябе тут якая забава.

Гедона

Скажы, багаліца,
140 Чым раз'ясніці твай воблік маркотны?

Меліка

Мо песні хочаш — вясёлай, залётнай?
Ці... аб айцоўскіх палёх без граніцы,
Сусветнай хвалы ўладарнага пана,
Мо... аб вясне... аб красе тваёй слаўнай? —
Загадвай, княжна!

Псіха

Ці чуеш гай гэты?
На ім вось кожны лісьць песняй распеты,
Гімн урачысты пяе аб прыходзе
Святых, таёмных, вячэрніх часінаў...

Меліка

(надслухвае)

150 Адно шум гэтка ў тваім дні радзінаў
Па свеце нёсся... Так здаўна весць правіць...

Псіха

Весць?..

Меліка

Ці ж не знаеш? Цябе мо забавіць...
Дзіў-песня гэта — адвечна старая,
Ў якой пяецца, як неяк на ранні
Чалавек дзікі, йдучы ў росным гаі,
На небе ўбачыў зарніцы зіяння,
Якой не бачыў да тых яшчэ пораў,

Адно звярыну век сочачы ў боры, —
160 І раптам ткнуты няземскаю моцай,
Той пан магутны, што жыў толькі ночай,
Паў на калені, стаў к небу маліцца:
«О зорка, зорка! зара-зараніца!..»
І стрэліў з лона яго агнявіцай
Цвет патаемны, бы свечка святая, —
Матыль залацісты, што к сонцу ўзлятае
Й жыве святлом так... У песні той спеўнай
Імя пяецца тваё, каралеўна...

Псіха

Што ж песня кажа?

Меліка

170 З той быццам хвіліны
Пяць пачалі крыніцы й дравіны —
І гімн агромны па ўсім шоў прасторы,
Пялі горы, паяў лес і мора.

Псіха

А далей, далей?

Меліка

Пяе... аб маркоце,
Аб нейкім вышнім, падвоблачным лёце,
Які дасцігнуць матыль той не важыць —
І йшчэ аб некім, што прыйдзе калісь там...

Псіха

Прыдзе?

Меліка

180 Аб богу, ахварцы вячыстым,
Што выбраўляе і ўзносіць, хоць пляжыць...
А больш не помню...

Псіха

Мая, ах, маркота!

Гагна

Ўся песня, ўся аб табе, каралеўна!
Як вечар сонца займгліць пазалоту,
Ўясноце йскрыцца чало тваё звеўнай,
А на усплеччы — дзве быццам вясёлкі,

Як з павуціны дзве кветныя столкі,
Або лісткі рож: крылкі матылёвы
190 З святла сатканы, што бліснуць, як слова,
І зноў знікаюць... і зноў мігацяцца,
Расой ірдзяцца...

Арэта

(збліжаецца да групы дзяўчат)

Ўставайце, дзяўчаты!

Ўжо захад сонца... Вячэрняе свята

Ўдзе на зямліцу... Паклон з абычаю

Адайма боствам крыніцы і гаю,

Які даў ў спеку салодкія цені, —

І пойдзем. Час нам сысці з сенажаці.

Дзе кветкі будуць між траваў чакаці

200 На жыватворнае ў цішы з'яўленне

Тайнага боства, што ходзіць па светах

І багаславіць плод дрэваў і кветак

І ўсё жывое, жадальнае плоду.

Нам замінаці яму нельга ў справе,

Якую тутка пачне неўзабаве;

Дык паспяшайма ў палацавы ходы,

Каб у замчыстую знесці святліцу

Шчыра памытыя шаты ў крыніцы.

Служэбныя дзяўчаты, паўставаўшы, адыходзяць за ідучай наперад Арэтай. Услед за ёю ідзе Гедона, пасля Кальёна, за ёй Меліка, а Гагна ў канцы.

Гедона

(адварочваецца)

А ці ты з намі не йдзеш, каралеўна?

Псіха

210 Ідзіце! Хутка і я даганю вас.

Меліка

Бяжым мы шпарка, дык мо не дагоніш...

Гагна

(прысядае ля ног Псіхі)

З табой застаю!

Арэта адыходзіць разам з трыма служэбніцамі.

Псіха
(да Гагны)

Застанеш! — ці доўга?

Гагна

А як захочаш... слуга ж я, нябога!..

Псіха

Пайшлі ўжо тыя... Арэта-саколка
Так ад мяне адвяла іх да дому
Майго айца, караля-валадарца...
Скупана ў золаце ўцехі Гедона
І красай роўна з багамі Кальёна.
220 Пайшла й Меліка, пывучая птушка...
Калі ж, калі іх узноў я пабачу?

Гагна

Яшчэ іх можна дагнаць, каралеўна...

Псіха

Не, ўжо запозна, ўжо іх не дагонім!
Зірні! ўзышлі во на ўзгорак зялёны
І ў белі йдуць там па ўсходах разбёных,
Што проста ў браму вядуць на заслонні
Палаца бацькі... Глядзі скрозь варотаў,
Насцеж адкрытых, б'е бліск пазалотай —
Ўжо іх замкнулі...

Гагна

230 Што, княжна, з табою?

Псіха

Той сказ адвечны мяне так узрушыў,
Той сказ Мелікі... Так сніцца мне часам,
Што гэта сапраўды была я спрадвекаў
Людскою сплджана журбай вялікай
Па сонцы, красах, засветах і небе...
Здаецца, помню злацістыя гаі
І ў скалах рэчкі, вісячыя з краю,
Глыбіні мораў, нябеснасці шчыты
І ўсмешкай зораў льснючыя блакіты,
240 Куды калісь мяне, шчасную, возьме
Ён...

Гагна

Хто?

Псіха

Не ведаю... Ён! мой нязнаны,
Якога здаўна ждучь логі й паляны,
І кветкі, й птушкі, прыспанья ў лесе,
І я — ў журбоце, з жаданнем і верай,
Што прыйдзе ў нейкі той час найсалодшы,
Калі навокал усё будзе ціха,
Й мяне пакліча па іменні: Псіха! —
²⁵⁰ І ў мне разбудзіць, што ёсць мною самай...
Тады тут скалы адчыняцца брамай,
І я на крыллях яго, — бо крылаты
Ён будзе! — зсюль паляту, гэі, за скаты,
На чарадзейскія землі і нівы,
На логі, льсняць дзе брыльянтамі росы,
Ў край нейкі дзіўны, шырокі, шчаслівы,
Ў хмары, пад хмары! у даль, у нябёсы!

Блякс

(паяўляецца на сцэжцы ўглыбі)

²⁶⁰ Цені Гадэса на гэту дурную чырвоную зорку, што распаўз-
лася па небе, як румянец па лупатай губе! Ў зеркачы
мяне разіць, а як ад яе адварнуся — усё чорнае ўвокал!

Гагна

Гэта Блякс валачэцца... У гэты бок ідзе...

Блякс

Гу, га! каралеўна!

Гагна

Чаго там, парабак!

Блякс
(да Псіхі)

А! ёсцэка, панна дастойная! Ё гэта сарока з вамі

Гагна

Чаго прыйшоў сюды?

Блякс

Пэўна ж, не па сваёй ахвоце! Паслала мяне Арэта, занепакоеная, што вас няма... То ёсць, што няма каралеўны. Манюся вас завесці дадому...

Псіха

Можаш ісці, слуга. Ты мне непатрэбны...

Блякс

(адыходзе ў бок зараслі, мармочучы)

²⁷⁰ Можаш ісці!.. А Арэта не пагладзіць па скуры, што не прывёў каралеўны... Лепей тут у кусце пачакаю, пакуль скончаць сваё зюзюканне. За гэты час хоць прасплюся.

Укладаецца ўглыбі на зямлі пад кустом, не заўважаны жанчынамі, якія судзяць, што пайшоў дадому.

Гагна

Аднак час, можа, і нам, каралеўна,
Ісці ўжо дадому?.. Раса — глянь — апала,
І бледны месяца ўсплыў твар над скалы
Ля ясных зорак... Чакаюць нас, пэўна,
У палацы бацькі твайго залацістым...

Псіха

Дык пойдзем!.. Месяц святлом серабрыстым
Нас прыгалубіць. Глянь, зоркі крывавай
²⁸⁰ Мігціць акрайчык, як божая ўсмешка
Прад спаннем кінута свету ласкава...
Там, дзе нядаўна чырвені йшла сцежка,
Цяпер блакіт бесканечны асіліў
І зормі мжыць... О салодкая хвіля!
О найсвяцейшая хвіля прамены!
Чуеш, як шорах крыніцы жалейны
Змяніўся ў шопат ціхі захаплення?
Ўстрас лесам вецер і кінуў у заценні
Якуюсь песню... Ці чуеш, як лісце
²⁹⁰ Звініць шумліва й шалешча срабрысце
І з'яў весціць хвілі ў шчасці ядынай.

Гагна

Пойдзем дадому!..

Псіха

Ці бачыш, як дрэвы
Лаўравы гнуцца? Пяшчотныя ўзвевы
Прайшлі скрозь сонных кустоў верхавіны...
Не! гэта йдзе хтось! Во, чуеш, крадзецца
Так ціха, ціха...

Гагна

То Ноч так пляецца...

Псіха

300 Йдзе Ноч без шэлесту, ценем грабовым...
Ці чуеш? — нейкія крылляў узлёткі
І шопат кветак так дзіўна салодкі,
Бы ў сэрцы нейкія спеўныя словы...
Ці кеміш гэту паветра амлеласць?..
І зораў белых надздзіўную беласць?..
Прайшло скрозь, дрыжа, па кветках, па лісці...

Гагна

То Сон крылаты лунае ўрачысце...
Йдзем, каралеўна!

Псіха

О Гагна! о Гагна!
Павер, ён ёсць тут! Ён тут недзе блізка.
310 Ён! ўсёмагутны, святы, неназваны!
То ж пад нагамі яго дрыжыць квецце,
І з яго крылляў плыве шум па лесе,
Што дрэвам голас дае патаемны
Й пяшчотна плакаць змушае крыніцу...
Прыбудзь! прыбудзь, ах! — цябе я чакаю!

Гагна

Каго завеш, каралеўна? Мне страшна!

Псіха

Я — што крыніца, што лісць напрудвесні,
Я толькі арфа, што вечна сніць песняй,
Калі ты пальцам кранеш яе ўнадна!..
320 Я жду паслушна, табе падуладна:
Прыбудзь, мой пан, і свае ўскладзь далоні
На маіх струнах, напятых у лоне

І ждучых век, каб дабыў гук цудоўны
Адным чапаннем сваіх рук чароўных!
Што без цябе я? — нічым — сухім лістам
На дрэве свету; з табой жа — ўсім чыста,
Віхор, вей!...

Гагна

Пані, баюся цябе я!
Ах, каралеўна!..

Выбягае.

Псіха

330 Сама во адна я,
Цябе журба во мая прызывае!
Прыбудзь на крыллях, як віхар, шырокіх,
О ты магутны! о бог мой нязнаны,
Які ёсць, знаю, як процьма, як мора,
Як тыя вокал паветра прасторы!
Упіся мною, як морам разліўным,
Хай утану я ў табе, хай загіну,
Хай буду толькі тваіх губ дыхненнем,
Грудзей адгукам, крылоў тваіх ценем.
340 О ты вялікі! святы! бог нязнаны!
Ад векаў снёны, ад векаў чаканы!

(Па хвілі.)

На гэту журбу маю заклінаю,
На гэты кветкі, якіх пах мацнее
І дым кадзільны салодкі разносіць
Паміж пяшчотай дрыжачыя дрэвы,
І на крыніцу, прыход твой што весціць,
Плач сіратлівы заводзячы ў цішы,
На ветраў шопат, размолены шчыра,
Й на гэты зоркі, што блогасцяй п'яны,
350 Глядзяцца сонна з глыбінаў блакіту,
На маё сэрца, якое трасецца
Й ад шчасця рвецца — о бог! хачу плоду,
Як цвет! І крылляў! Прыбудзь — хай станеца!

На цёмнай аснове дрэў, за плячыма каралеўны, паяўляецца ў месячным зіянні юнацкая смуглая, абцяжараная вялізнымі апушчанымі крыллямі боская і прамяністая постаць Э р о с а і збліжаецца звольна да Псіхі.

Псіха

(якая не бачыць прыбліжанага бога)

Нямее голас мне й страх трапе лонам...
Які ж пах гэта плыве невымоўны...
Якаясь музыка срыбных мглавіцаў
Ўстрасае мною і ў сэрцы вірыцца,
Усё ўваччу мне дрыжыць, палае.
Ўжо тут ты, блізка! Ты тут! Адчуваю...
360 Навокал зоры кружаць, як у шчытах,
І йскрацца ў зрэнках, вясёлкай спавітых,
Ад шчасця млею, ад млявасці млоснай...
Уладар мой ясны! кароль мой ты ўзносны!

Адсоўваецца назад і валіцца ў абняцце стаячага ўжо за ёю Эроса. Эрос нахіляецца над ёю і цалуе ў губы. Белая, густая імгла ўстае з сенажаці, спавівае Эроса і звешаную ў яго абняцці Псіху і заслання ўвесь краябраз.

.....

Сцэна 2

Імгла ападае, неба шарэе світаннем. Пад дрэвамі сцелецца яшчэ густы цень, крыху толькі рассветлены яснотай, якая б'е ад боскага цела Э р о с а. Б л я к с, уккрыты ў кустах, спіць. П с і х а ляжыць прыспаная на дзярновай падвышцы. Эрос кленчыць, пахілены над ёй.

Псіха

(спрасоння)

Затоннем неба нясеш мяне, дзіўны!
Ў якіясь сненыя ў шчасці краіны,
А вокал зоры, і кветкі, й галіны...
Нясі ж, нясі, о крылаты!..

Э р о с

Сні, любка!

Псіха

(будзячыся)

Дзе ты?

Э р о с

370 З табою...

Псіха

Ці гэта я сніла,
Што ад мяне адляцець хацеў, любы?

Эрос

Днець пачынае, а йшчэ мае крыллі
Павінны ночку дагнаць, што ўцякае.

Псіха

Не йдзі — я відзець аблічча жадаю,
Што цень нядобры цяпер закрывае;
Як месяц ясны, яно, мабыць, ясна;
Мабыць, і вочы твае, як крыніца,
Ў якой бязмежнае неба глядзіцца;
380 Тваіх веў крылляў я чую няўгасна —
Напэўна, снежныя, быццам аблокі,
Што сняць у небе...

Эрос

О мілая! змоўкні!
Ці чуеш, як я галублю мілосна?

Псіха

Так мне, ах, добра! І ўжо хачу толькі
Цябе йшчэ ўбачыць, каханак мой, хто ты!
Хоць так ты блізка, але мне нязнаны.
Як быў мне ўчора такі сам чаканы,
Цябе галублю, а мру ад маркоты...
390 Хто ты?

Эрос

О, лепш не пытай! Я сыходжу,
Як злодзей ночны, й, як сон, адлятаю,
Каб зноў вярнуцца... Ўвесь твар мой закрыты:
Мяне той знае, хто не пазнавае,
Хоць і зазнаў мо. Ты выбрана мною —
Цябе ў сне бачыў, пакуль яшчэ гэты
Я свет зварушыў з муцінаў хаосу!
Табе зямлю збудаваў і ўзяленіў,
Як ты йшчэ спала, табе на спатканне
400 Ўбраў яе ў кветкі і ўсіх збудзіў птушак,
Каб для цябе аба мне век пялі!
Мая навекі!

Блякс

(які перад хвіляй збудзіўся быў, стаіць цяпер
за кустом і пазірае з задзіўленнем на Эроса,
мармочучы)

Няўжо ж бы я спаў яшчэ? — не! Снілася мне каша з
салам, а тут бачу... Цьфу! нейкі гладкі блазнюк з тонкімі
лыткамі і, як гусак крылаты, зююкае сабе з каралеўнай!

Псіха

Хачу век тваёй быць!

Эрос

Дык не глядзі на маё ты аблічча!

Псіха

Чаму? Ты ж хто такі?!

Эрос

Я — таямніца!

Псіха

⁴¹⁰ Пазнаць цябе ці не буду ж мець змогу?

Эрос

Чаму ж! Адно, перш даўгую дарогу
Адбудзеш, покуль тваім я ўжо стану.
Пры табе буду нязгледна, няўстанна!
Знаць будзеш праз мяне ўцеху й трывогу,
Праз мяне ў моцу расці і ўзлятаці,
І багаславіць, і брацтвам злучаці
Ў сабе стыхіі, як песня святая,
Мяне не знаўшы, пры мне век жывая,
Аж дзень надойдзе, калі ў косах сонца
⁴²⁰ Свой твар адкрыю на шчасце бясконца,
Мая каханка, дзіцятка зарніцы,
Заранку зорка, цвет ясны зямліцы,
Матыль злацісты!

Блякс

(да сябе)

Дасціпны храбрэц! Хацелася б, відаць, ажаніцца з кара-
леўнай і ўзяць багаты пасаг!

Псіха

Во ўжо і світае,
І птушка будзіцца ўжо на галіне...
Маймі касамі звязу цябе шчыльне
И на ўвязі косаў цябе затрымаю,
430 Аж гэна зорка свой бляск далоў скоце
И твар майго пана святлом узалоце,
Каб я зірнула!..

Эрос

Пастой! як заранне
Ў твар глянеш — шчасце замрэ і не ўстане!
Бывай, уцеха мая!

Пахіляецца над Псіхай і цалуе яе ў губы, потым закідае на твар шматок
завешанай на плячах вопраткі.

Блякс

(у тым часе гаворыць сам сабе)

Ого! палятун адляцець хоча! Закрывае губу, каб яго не
пазналі! Здаецца, што Арэта мяне пахваліць, калі схаплю
яго за гусінае крылле і прывяду да палаца, каб далі яму
розаг!

(Падцікаецца да Эроса.)

Псіха

440 Йшчэ хвіліну!
Такі дзень доўгі! ў ім столькі часінаў,
Звяду якія ў журбе за табою!
Застань! застанься!.. Так ждала я здаўна,
Пакуль кароль да слугі сваёй глянуў!..

Эрос

(адступае з закрытым тварам)

Як зоркі бліснуць, прыйду, як учора,
Зноў цалаваці... Пара мне ў дарогу —
Бывай — свет блізка...

Неба развідняецца зарою.

Блякс

(хапае ззаду Эроса за крылле)

Ага! папаўся, начны валацуга!

Эрос шпарка адварочваецца, заслона ападае яму з аблічча, відно твар
боскі, прамяністы, страшны.

Блякс
(з крикам)

Бог! нейкі бог страшэнны!

Псіха

*(кідаецца перад Эросам на калені і адной рукой
абымае яго ногі, а другой чапляецца за заслону, не
даючы яму закрыць твар нанова)*

⁴⁵⁰ Бачу цябе я, кароль мой!
Ах, бачу, страшны, нявіданы, пане!
Агнём твае валасы паланеюць!
А твае вочы маланкамі сеюць!
Як бы жар, губы, а крыллі, мой мілы,
Як бура, веюць!

Эрос

Ах, што ты ўчыніла!
Пакінь глядзеці!

Сіліцца засланіць твар.

Псіха

(паўстрымлівае яму руку)

Не крый жа аблічча!
Хай згіну, гледзя я, жудасны божа,
⁴⁶⁰ Як у маё ўшоў дзявочае ложа,
Як муж, каханак!

Эрос

Не згінеш, больш толькі
Мяне не ўбачыш! Адходжу навекі:
Я — Эрос!

Аслабаджаецца з абоймаў Псіхі і знікае ў лясным гушчары.

Псіха

Эрос! А, Эрос!

(Закрывае вочы.)

Блякс

(звольна ўстае з зямлі)

А то ж мяне паваліў! Як бы хто мне кулаком паміж вачэй
заклаў!.. Гэта бог быў нейкі магутны, відавочна, бог! Я

гатоў яму ахвяраваць пару вераб'ёў за тое, што адышоў
але няхай жа не вяртаецца!

Сонца ўсходзе.

Песня служэбніц
(далёкая)

470 Вітай, вітай жа к нам свет прадусходні,
Вітайце зоры — іскрыстыя рожы.
Вітай к нам Сонца, нязгаданы божа,
Які бадзеш ноч агністай паходняй!
Вітай у ранішніх красах вясёлак —
Вітай, о Сонца!

Псіха
(з крыкам)

О пан мой! каханак!

Блякс азіраецца борзда, як бы баючыся, ці не вяртаецца Эрос.

Песня служэбніц

Багаслаўлёны будзь нам, дзень праменны!
Воч нашых радасць, сявец безупынны,
Што вокал сееш жыццё ўсім жывінам!
480 Святы, святы, прасвятлісты бляск дзенны,
Якога яснасць бязмежна красуе,
Будзь багаслаўлен!

Псіха

Што гэта? Ці сню я?
То ж ён быў тут? — Адышоў ўжо — навекі?
Ці ўжо не ўбачаць яго мае вочы,
Не абымуся няўжо з ім ніколі?
О дзень! о дзень залаты! будзь пракляты!
О ночка! ночка! вярніся мне, ночка!

Блякс
(падыходзіць наперад)

Каралеўна...

Псіха

490 О, гляньце ж вы на няшчасную, богі!
Глядзіце, — мае ж хто горшую долю!
Чуць мае губы, як змучаны смагай
Па росах птушкі, прыйшлі піць з крыніцы

Жывой яго губ, — ваду мне спынулі,
А мае губы, ах, так яшчэ смагнуць!
Чуць у абоймах яго, дрыжучы ўся,
Я галаву да грудзей прытуліла,
А ўжо ён згінуў, не даўшы часу
Ўдаволь спагнаць з ім палючую журбу
500 Майго кахання!.. І ўзноў вось маркота
Яшчэ цяжэйшая рве маё сэрца!..
Да вас узношу з малітваю рукі.
О прасвятыя, магутныя богі,
Падайце помач мне, ўдоўцы няшчаснай,
У шлюбным строі!

Блякс
(да сябе)

Гатова ўзноў нейкага выклікаць бога, а я ўжо гэтага маю
даволі! — Каралеўна!

Псіха

Ідзі проч ад мяне ты!

Блякс

510 Не маеш чаго гневацца на мяне, каралеўна. Хацеў бы я
толькі табе сказаць, каб ты не плакала. Што табе там
па нейкім крылатым бажку, які ніколі не можа быць
пэўным... Гэта ж столькі багатых дзецюкоў да цябе
сватаецца...

Псіха

О богі неба! ці й гэтыя здзекі
Па вашай волі мяне спатыкаюць!

(Да Блякса.)

Будзь ты пракляты! Каб болей ніколі
Цябе на сцэжцы сваёй не сустрэла!
Ты, што мне шчасце спугнуў, ненавісны!
Ты больш ужо не слуга мой, а вораг!

Блякс

520 Хай жа й так будзе! Помні толькі, што сама ты мяне
пракляла!

Псіха

Қаб лепей яснага дня я не знала!
Қаб лепей чорны пясок мяне глынуў!..
О богі! літасці! літасці! богі!
Так во маркота згрызе мяне й стравіць,
Як корч смалісты, кінуты ў вагнішча
Тых страшных словаў: ніколі навекі! —
Қарайце карай мяне найцяжэйшай;
Усё знясу я, вас славячы, богі.
530 Надзею толькі мне дайце, надзею,
Што я знайду зноў яго, ці смерць дайце!

Блякс (да сябе)

Выкліча зноў нейкага бога, — аж хібіць! выкліча!

Чуваць працяглы гром.

Вот і маеце! — лепш пайду схавацца, пакуль не позна!

Адыходзе паміж кустоў

Псіха

Ах, дзякуй, богі! — Во знак свой даеце,
Што мае жальбы пачуць захацелі!
О, дзякуй! Қленчу ў вясельнай во белі
Прад вамі, згнута, як ліліі квецце;
Якое віхры хістаюць на ўзлогі;
О, дайце помач! Кажыце йшчэ, богі!

Паўторны гром і маламка, з'яўляецца Г е р м е с у крылатых сандалях і з
посахам у руцэ

Гермес

540 Дайшоў твой голас, о ясная Псіха,
Аж да Алімпа і літасцяй сэрцы
Багоў напоўніў. Скажы, чаго хочаш?

Псіха

Вярні каханка майго ці дай ўмерці!

Гермес

Ўмерці не можаш! Хто ў бога твар глянуў,
Той несмяротны! Жыць мусіць навекі!

Блякс
(да сябе найбоччы)

Глядзіце! гэта ж буду і я несмяротны!
Добра ведаць!

Псіха

Але ты знаеш, што жыць не магу я
З тых пор, як знікнуў ён. Знаеш, што плачам
550 Сказ будзе кожны, што кожная думка
Мая адчаяннем будзе й пракляццем,
Як не дасі мне надзеі, што буду
Магчы віну зняць і ўзноў яго меці!

Гермес

Багі, цябе што на тое стварылі,
Каб яснай свету была ты зарою,
Не хочуць крыўды тваёй — і праз гэта
Маймі губамі табе шлюць ласкавы
Вырок: «Ён вернецца, ўзноў тваім будзе!»

Псіха

Маім зноў будзе? Ён вернецца — кажаш?

Гермес

560 Багі так хочуць. Але што зірнула
Ў твар найвялікшага бога, што жыцце
Стварыў усё чыста і ўсім уладае —
А таямніцаю ён незгаданай —
За кару мусіш, пакуль яго знойдзеш,
Прайсці выгнанкай свет гэты шырокі;
За шумам крылляў яго век ганяцца,
Шукаці мусіш яго ўдзень і ўночы,
Ўзлётаць, і падаць, і слёзы ліць з вочаў,
Не верыць, верыць, скрозь бураў блукацца,
570 Аб вёсце й груды крывавіці ногі,
Аж вырак збудзецца ля асцярогі:
Аж перапаліць святая пажога,
Якую ўзнеціў ў тваім жа ён лоне.
І віну выесць, што пляміць сягоння!
Бо хто зірнуць смеў ў закрыты твар бога,
Пазнаць павінен яго праз цярпенне,
Пакуль не знойдзе — у шчасці — і асене!

Псіха

Вырок я споўню...

Гермес
(узносіць руку)

Гром. Паміж скал адчыняецца шырокае ўзвуззе, праз якое відаць далёкія
краі і моры.

Раскрылісь вароты!
580 Паўстань, выгнанка, — твая во дарога!

Псіха
(адступае, стрывожаная)

О пане! страх мне здаецца й трывога...
Сама йсці ж маю праз свету турботы?

Гермес

З надзеяй пойдзем і з гэтай людзінай,
Што тваю дзеліць правіну, і згнанне
Дзяліці будзе!

Паказвае посахам на Блякса, які скрываецца сярод зараслі.

Псіха

О, літасці, пане!
Каб не з ім толькі! не з гэтай скацінай!

Гермес

Ён твой таварыш! Сваёй віной цяжкай
Руку сваю ты к яго прыкавала!
590 Раней не звольнішся з рук яго, покуль
Уласным чынам сябе збавіш разам!

Блякс

(падае, стрывожаны, на калені прад Гермесам)

Даруй, ясны божа, які безупынна грыміш без патрэбы!
Мая віна не ёсць такая цяжкая, як табе здаецца. Калі ты
ўсяведны, то ведаеш сам, што я не маніўся таму чцігодна-
му богу ламаць крыллі. Вельмі лёганька ўчапіўся за іх...

Гермес
(да Псіхі)

Мяркуеш?

Псіха

Ўжо йду!

Гермес
(да Блякса)

Валі за ёй следам!

Блякс:

(устае)

Валі, дык вальну! Я й так не загіну!

Псіха

(яшчэ адварочваецца)

⁶⁰⁰ Бывайце, цені аркадыйскай ціхай
Даліны й кветак! Бывайце і дрэвы,
Бывай ты, войча, й дзяўчаты мае вы!
Выгнанка — йду...

Голас Арэты

(далёкі)

Дзе ты, Псіха! эй, Псіха!

Хмарыцца, працяглы свіст віхру. Псіха затрымліваецца на хвілю і азіраецца, але, пагнаная прыказваючай выцягнутай рукой Гермеса, з ціхім стогнам ідзе ў бок раскрытага ўзвуззя. Блякс паступае за ёй.

II

ЗМЯРКАННЕ БАГОЎ

АСОБЫ ДЗЕІ

Блякс, рымскі прэфект (намеснік) у Александрыі.

Арыстос.

Харміён.

Філософ.

Стары грэк.

Рыцар рымскі.

Адзін з бяседнікаў.

Ляіда.

Адна з кабет.

Псіха, падарожная спявачка.

Стары нявольнік.

Бяседнікі, кабеты, нявольнікі, арфяры.

Рэч дзеялася ў Александрыі ў пачатку нашай эры.

Прадсенне перад домам рымскага прэфекта ў Александрыі. Углыбі— рад калумнаў, за імі сцяна з адчыненымі насцеж дзвярмі, заслоненымі да палавіны падвязанай шнурам пурпуровай заслонай. Дзверы гэтыя вядуць у залу, з якой далятае, выбухаючы штохвіля, гоман бяседуючых бяседнікаў. На левым баку цёмная сцяна дрэваў, на правым — каменная балюстрада і сходы, вядучыя ў выгароды над берагам мора, віднеючага здаля. Прадсенне спадае таксама наперад трыма ці чатырма шырокімі ступенямі. Пад калумнамі некалькі непарушных нявольнікаў, праз паднятую да палавіны заслону відно бяседуючых. Арыстос стаіць, абалёршыся аб балюстраду. У зале сярод бяседнікаў узрыў гоману, чуваць смех і воклікі: «Evohe! Evohe! Vivat!»

Харміён
(выходзе з залы і спасцерагае Арыстоса)

Ты тут?

Арыстос

Як бачыш.

Харміён

Чаму не на зале?

Арыстос

А ты?

Харміён

Я выйшаў крыху адпачыці,
610 Дыхнуць паветра й душы даць спакою. —
Аб чым задумаўся, старча?

Арыстос

Га! мыслю,
Як вас няволя збыдлячыла, вас, што,
Ў застоллі рымскага сеўшы прэфекта,
Б'іце віваты...

Харміён

Мы вольныя людзі!

Арыстос

Знаць, што ўжо ўпіўся, калі бессаромна
Сказаць так смееш! Кулак цяжкі Рыма
На карках грэцкіх успёрся і давіць,
620 Але цяжэй шчэ гняце збыдлячэнне!
У час сягонняшні той адно вольным
Быць можа толькі, каму ўжо ўсё роўна,
Ў глыбі ўтануўшаму ўласнага духа,
Што хтось пануе, а хтось яму служыць!
Трэ мудрацом быць, як колісь казалі,
Або — як сёння б сказаў — чалавекам,
Што ўсю марноту жыцця добра ўцяміў
І ўсю марноту заходаў напрасных
Аб усё тое, што марнае толькі!
630 Ўжо мудрасць сёння адна і адна моц,
Якой пранікнуцца вы ўжо не ў сілах,
А гэта — ў духу спакой найці ўласным:
Свабоду — гінучых!

Харміён

Горкая мудрасць!

Арыстос

Калі так горкая — йдзі к Лізыхосу,
Ў якога знойдзеш салодкай і подлай!
Адно я знаю! Сыходзім са свету,
Няма што думаць! Душа калісь наша
Блукае недзе выгнанкай, а мы ўжо
640 Трупы, што, будзячысь часам спрасоння,
Жальбуюць шчэ па душы заблуканай.
Але каб станула сёння між намі,
То мы ўжо ўласнай душы не пазналі б!
Канаем доўга, бо буйна жылі мы,
Але праз гэта не збавімся смерці...
Ўжо толькі часам, як вецер павее
Ад мора, сняцца нам згібшыя дзеі,
Нам сняцца йшчэ Маратонскія гоні,
І Тэсальскіх ноччу глухі топат коні,
650 І пазапалены Ксерксавы промы,
І па-над Азіяй — полым крываваы,
Рапсодаў песні й філосафаў слава
І клум статуяў... загнаных да Румы!
Святыні нашы, і богі народу,
І нейкі ўскрык: «За красу! за свабоду!...»
Сны гэта толькі! Ў тых спадкаў астаткі
Падчас гуляем, як дзеці без маткі,
І ворагам нашым за воддыху права
Мы плацім грэцкай былой нашай славай!
660 На ўласнасць маем адно ўжо — маркоту,
Што рве нам грудзі, прыбраны бліскотай, —
У ланцугі й вінаграднае лісце, —
Якая жыць па нас будзе вячысце,
Калі ўжо сыдзем смутныя ў магілу,
Тым свет пакінуўшы, што маюць сілу
І жыць патрапяць! — Люблю гаманіці,
Бо стар... Ты смейся!

Харміён

Дык што нам чыніці?

Арыстос

Чыніць? Ніводны ўжо чын не астаўся
670 Нам, іх усе за нас споўнілі продкі!

Нам пазіраці ў вянку на заплоткі,
Як за нас іншы краі здабывае,
А для забаўкі... лічыць сугалоскі,
Ў якіх нам хвалу грымеў Гомар боскі.

Харміён

І больш нічога?

Арыстос

О не, віно, губы,
Шал, песні, збыткі, а ўсё — дзеля згубы,
Ды гэта дзельнасць апошняя наша:
Ў руцэ з атрутаю золата чаша...
680 А мне — мне час адысці.

Харміён

Куды?

Арыстос

Ў нішто
Ці ў тое штосьці, якога не знаю.
Жыў вельмі доўга...

Харміён

А ў чым жа прычына?

Арыстос

Кажу, жыў доўга — памру без прычыны...
Вялікай прошласці жаль мяне кліча,
Што спаў на кнігі сівым паргаміне,
Ажно збудзіў я, стары, які згіне,
690 Што збудзіў смутак...

Новы ўзрыў гоману і смеху сярод бяседнікаў.

Харміён

Мне страшна з табою!

Арыстос

(паказваючы на залу)

Йдзі там смяяцца!

Харміён

Ты мне без патрэбы
Маркоту будзіш і рэшту той волі

К жыццю, якая ўнутры хамяніцца,
Ламаеш...

Арыстос

Я ўжо казаў: адыдзіся!
Я, знаеш, ласкі не маю... Ці чуеш,
Як гулка там? Ідзі й цешся!

Харміён

⁷⁰⁰ Я ўцёк стуль!

Арыстос

Э! хутка вернешся!

Харміён

Так... мо вярнуся...
Мне душа ў горле паветра, й заўзятасць
Гняце мне грудзі, як бачу, што гэты
Сюды к нам Рымам з намесніка ўладай
Насланы гнібіць людзей, як сам, лепшых.

Арыстос

Цішэй!

Харміён

Хоць гэтак злосць мушу спагнаці...

Арыстос

⁷¹⁰ Цішэй! кажу! Тут нявольнікаў поўна,
Якія могуць данесці прэфекту
Твае ўсе словы!

Харміён

(з баязняй)

А думаеш — чулі?

Арыстос

(ядавіта)

Вось яна, нашая грэцкая дзельнасць!

Харміён

(на хвілі)

Так, праўду кажаш ты! Мы — патаптаны,
Горай: бяссільны, яшчэ горш: нікчомны!

Арыстос

О! вы, наследнікі выцвіўшай славы!
Каяцца рады, не здатны да справы!
Аб меч малюся мне ў руці нязломны!..

Блякс

*(які падчас апошніх слоў Арыстоса стануў быў
у дзвярах пад заслонай)*

А гэта што, мае мілыя другі?
720 Ці мала наша віно мае смаку,
Што так узгордзілі чарай? З ахайскіх
Вінніц, паверце мне! З Кіпра, дзе вашы
Суземцы садзяць для нас вінаграды!

Харміён

(з нізкім паклонам)

Прабач нам, пане, а толькі ж гасціннасць
Твая так доўжыць бяседу не ў меру,
Што аж і госці твае ўжо прысталі.
Сюды я выйшаў спачнуць, каб нанова
Магчы ў тваю чэсць узносіць кяліхі...

Блякс

730 Ў вас, грэкі, слабыя вельмі галовы!
Шкада, што богі віно для вас далі...

Харміён

Так, праўда, пане...

Блякс

На нашых бяседах
Вам лепш музыкамі быць і пяўцамі,
Але не чаркі для вас з келіхамі, —
Яны — для нашых здатней рук...

Арыстос

(глуха)

Аднак жа
П'еш і ваюеш ты з грэкамі, пане!

Блякс

(да нявольнікаў)

Гэй! жыва ладзіць мне ў прыстані-кораб!
Хачу з гасцямі закончыць бяседу

740 На хвалях мора. Паклад хай пурпурай
Акрыюць стройна й сталы пастаўляюць
У ценю парусаў белых!

(Звяртаецца ўглыб.)

Пакуль што,
Мае дастойныя другі, хадзіце
Сюды ў калумны! Апаў жар паўдзённы,
І з мора вецер лагодны павеяў...

Мужчыны і кабеты ціснуцца на тэрасу, нявольнікі ўносяць за імі сталы і
ложы.

Блякс

Наліць кяліхі! Хай наша бяседа,
На міг спынёная, далей шалее!
Займіце месцы, мае дарагія!

Адзін з бяседнікаў

750 Здароўе ўладцы!

Стары грэк

Здароўе рымлянца!
Хай Рым жыве, новы пан светаўладны,
Элінскай славы праслаўны наследнік!

Блякс

Наш меч нам высек ўжо ўласную славу!

Філософ

Марсаву славу, якая ў стокраць
Ад славы нашых важней філасофаў.

Рыцар рымскі

Я на чэсць Марсу ллю гэтыя каплі!

Ляіда

Не Марса сённяя чцім, але — Эроса!
Ці знаеш гэта, балван ты жалезны?
760 І ты, вучоны, што вельмі вучона
Віно п'еш? Святкуем сённяя Эроса!

Адна з кабет

Так, так! хай Эрос жыве нам! Залётны
Бажок пяшчоты!

Стары грэк

Меч рымскі спакою
Ўладае светам. Пад крыллямі Рыма
Віно піць добра і рожы зрываці!

Пахіляе галаву на грудзі Ляіды.

Ляіда

Прэч мне ад лона! Смярдзіш віном, старча!

Стары грэк

Ды маю золата...

Ляіда

То жджы да заўтра,
770 Аж твайго золата трэба мне будзе,
Пан сёння — Эрос!

(Звяртаецца да Харміёна.)

Блякс

Іграйце, музыкі!

Музыка.

Кабета

(да старога грэка)

Я ад Ляіды не меней прыгожа...

Садзіцца побач яго на ложу.

Ляіда

(да Харміёна, сядзячага пасярод бяседнікаў)

Чаго ты смутны?.. Ты мне даспадобы...

Харміён

Забыць хацеў бы, што, ўласна, живу я...

Ляіда

Дык тут апрыся... Ці чуеш, як сэрца
Ў грудзях мне б'ецца? Віна дай яшчэ мне,
А после...

Харміён

После табою я ўп'юся,
780 О ты, пахучая майская кветка!..

Бяседнік

Вяскоў. рож дайце! А дзе песняры ўсе?

Блякс

Й віна! віна йшчэ, нявольнікі, гэі жа!

Філосаф

Віна! філосаф заве: віна! — Ліце
Жыцця клёк гэты у нашыя чаркі!

Харміён.

(да Ляіды)

Дай губ!..

Рыцар

Аднак грэкі добрыя людзі!
Вось п'ецца з імі са смакам і гладка!

Філосаф

А праўда! так! Грэкі добрыя людзі
І цэняць вашу ласку...

Арыстос

⁷⁹⁰ Нікчэмнік!..

Кабета

(да Арыстоса, стаячага ўсё найбоччы)

А ты што, старча, стаіш найбоччы
Й не хочаш з намі дзяліці вясёласць.
Адно ўсё кідаеш горкія словы?

Бяседнік

Яго не рухай! — то ж гэта філосаф!

Філосаф

Прашу не ганьбіць гэтае назвы!

Кабета

Ці ж філасоф'я бароніць уцехі?

Філосаф

О не! праўдзівая — нат яе раіць!
Праз гэта годнасць мая філасофа
Не пазваляе, каб так чалавека
⁸⁰⁰ Таго назвалі, што ўцехаю гардзіць!
Стары Сакрат піў, як ведама, ёмка.

Блякс

Ану, Арыстос! Хадзі к нам, прашу я!
І за здароўе маё выпі... Гэй жа!
Няхай Лізыхос паверыць, што лоб твой
Таксама моцны, як лоб і Сакрата, —
Што ёсць, па-мойму, заслугай!

Арыстос

Даруй мне,
Намеснік, толькі ж мне йсці час... Вам жычу
Гульні вясёлай!

Блякс

810 Прыказваю, йначай...
Каб ты астаўся! Глянё, ёсць тут паэты,
Танцоркі, блазны — няма філасофа,
Каб забаўляў нас!

Смех:

Ляіда

То ж ёсць тут Лізыхос!

Блякс

Ён? — толькі блазнам быў, ёсць і ім будзе!
Баў нас, Арыстос! Блазноў маем досыць;
Цябе нам трэба!

Арыстос

Я — старац сівы ўжо...

Стары грэк

820 Надзень на голаў вянок! — і лысыя
Шалеюць!

Арыстос

Бачу. Твой плех, як калена...

Блякс

(смяецца)

Язык твой складны! Хадзі, сядзь тут з намі.

Арыстос

Сказаў, адходжу. Лізыхос застане, —
Табе яго досыць!

Філософ
(да намесніка)

Ці чуеш ты, пане?
Мяне ён ганьбіць!

Блякс

То ж гэта знявага!
Знявага Рыма, ў маёй што асобе
Ўладае вамі!

Харміён
(да Арыстоса)

830 Маўчы! Прэфект гнеўны!

Арыстос

Не! не ўладаеш, намеснік, ты мною!
Пануй з бізуном ты над цёмнай таўпою.
Пужай сабой знікчамнёныя грэкі
І ўсіх паганцаў, што на імя Роны
Бляднеюць: слугам хавай свае громы!
Быў вольным, вольным я й выйду — навекі!

Выходзіць.

Харміён
(паўшэптам)

Пайшоў забіцца...

Ляіда

На які чорт табе ён!

Філософ

840 І кажаш праўду! Жывых не павінны
Абходзіць тыя, што ўжо адыходзяць.
Віна іх, калі застацца не ўмелі.

Рыцар
(паўголосам да намесніка)

Арыстос, кажуць, даволі багаты, —
Ты мог бы, пане, забраць яго скарбы...

Бяседнік
(да філосафа)

Глянь на намесніка... Бровы наморшчыў,
А губы зложаны к смеху...

Блякс

Што гэта?
Чаго ж так раптам усе вы замоўклі?
Ці ў маіх кадзях віна не хапіла?
Ці вам настрой папсаваў мо стары той?
850 Вянок мне новы даць з рожаў увіты! —
Я сёння ласкаў! Дык піце, што сіла!
Хто Рым зняважыў, той згіне йшчэ сёння!
Аб ім забудзьце пры чарцы ў далоні!

Галасы

Няхай жыве Рым! жыве і ўладае!

У гэту хвілю граючыя арфяры раптам сціхаюць.

Блякс

Што там?

Ляіда

Музыка?..

Блякс

Хай граюць!

Нявольнік

О, гора!
860 Даруй ты, пане... але ў музыкаў
Парваліся струны...

Блякс

Хай новыя ўшчэпяць!

У гэту хвілю на шырокіх ступенях парога паяўляецца Псіха, вандроўная спявачка, і ўсходзіць звольна кверху, трымаючы ў руках малую лютню. За ёй пляецца нясмела Стары нявольнік.

Бяседнік

(спасцярогшы Псіху)

Хто гэта?

Блякс

Скуль тут?

Стары грэк

Якаясь жабрачка!

Харміён

Ах, што за постаць! з такой яснай косай!

Стары грэк
На грош і далей...

Ляіда
Аборвана, боса!..

Стары нявольнік
Была ў гародзе... з вандроўкі спявачка...
Ўпусціў і думаў павесяліць госці...

(Да Псіхі.)

870 Ну, ідзі ўжо! Бачыш, паны злыя штосьці...

Блякс
Чаго ж прыйшла ты? Цябе тут не трэба!
Тут я ўладаю!

Псіха
Не бойся, раб збеглы...
Я не крану твае ўлады і хлеба.
Вандроўкай змучана вельмі адлеглай.
Спачну ды знова пайду далей, далей...

Кабета
Што яна кажа?

Харміён
Няўжо з морскай хвалі
Кіпрыда ўстала?

Стары грэк
880 Вар'ятка, на гора!

Рыцар
Раб! — так да нашага пана гавора!
Вон згэтуль! к чорту...

Кабета
Чакай! то ж вар'ятка...
А ты йшчэ гоніш! Не бойся, дзіцятка,
Скажы, адкуль ты ідзеш?

Псіха

Здаля йду, здаля!

Вядзе мяне лес, нясе мора хваля.

Іду...

Ляіда

О, лютню, як бачу, ты маеш!

⁸⁹⁰ Мабыць, пяснярка? Мо нам заспяваеш?

Бяседнік

Дарэчы думка! Спявай нам, дзяўчына!

Грош табе кіну, а мо й болей кіну!

Псіха

(пачынае гаварыць, пераходзячы звольна ў спеўны тон)

Не трэба золата мне і бліскотаў, —

Была я слаўнай з красы і багацця.

Бязмеры мела палёў, сенажацяў,

А сёння гоніць праз светы маркота.

І вось іду я выгнанкаю босай:

Непазбытая ў свет гоніць маркота.

Шукаю Эроса!

⁹⁰⁰ Іду праз горы, праз землі і рэкі,

Праз местаў гоман і мораў разводдзе,

Дзе сонца гасне, скуль сонца ўсходзе;

Іду праз народы, здарэнні і векі.

Я, каралеўна, выгнанкаю босай

Іду праз векі й праз доўгія векі,

Шукаю Эроса!

Ўваччу залотныя валяцца троны,

Ў груз рассыпаюцца хорамы божы,

Ссыхаюць лаўры й чырвоныя рожы,

⁹¹⁰ Народы гінуць, як сон пераснёны,

Але я йду ўсё выгнанкаю босай,

О, дзе ж ты, дзе ты? мой сон! пераснёны!

Шукаю Эроса!

Калісь мне знік у блакітаў купелі,

І на ніводнай з тых пор не находжу

Дарозе — й дарма свет вокал абходжу:

Ці вы дзе-небудзь яго не сустрэлі?

Прашу, скажыце! Я выгнана, боса,

Малю вас! — Ці дзе ж яго не сустрэлі?..

⁹²⁰

Шукаю Эроса!

Кабета
(смеючыся)

Ён тут! Ты трапіла добра, дзяўчына!
Усе ў яго мы, як бачыш, на службе!

Стары грэк

А нават сёй-той у яго на... ўтрыманні!

Бяседнік

Пакінь жа вельмі маркоціцца ў тужбе!
Віно піць з намі ў яго чэсць павінна;
А ўноч аб лепшай падумаем дані!

Смех.

Ляіда

(абымаючы Харміёна, кажа да Псіхі)

Глядзі! Ёй не трэба блукацца па свеце!
Тут Эрос, гэта дзіця з-паміж дзеці,
Што сыпе ў вочы пахучае квецце!

Псіха

⁹³⁰ Ён не дзіцятка, а бог ён страшлівы,
З усіх найстаршы багоў, вечна жывы,
З праменным тварам між вогненнай грывы!
Ён, як віхура, як бура й пажога,
Ў свет крыллі-віхар нясуць яго, бога;
Мкне за ім журба, а прад ім трывога!
Яму падуладны сусвету абшары,
Ён і шчаслівіць, і мукаў шле мары,
А ў твар зірнуці няможна без кары!

Ляіда

Пляцеш, вар'ятка!

Філософ
(у арфісцкай акрасе)

⁹⁴⁰ Такім ёсць Эрос! Але ў нашым часе
Ужо ўстарэла!

Стары грэк

Нябось удалася!

Псіха

(быццам гэтых увагаў не чула)

Ён, як захоча, спапеліць і стравіць,
А як захоча, ў цішы сябе явіць
І, як захоча, ўзвысіць і збавіць!
Яго люблю я, выгнанка, няўстанна,
Праз яго ў сэрцы крывавіцца рана,
Яго шукаю — ўсеўладнага пана!
Што прыйдзе — веру... Хапаю скрозь весці,
950 Ці крыллем, слухаю, дзе не шалесце,
Ці не з'явіўся, з маею каб балесці
Зацепліць сонца вялікай любосці,
Якая нават праб'е ўмёршых косці!
Ён прыйдзе моцны — святы...

Бяседнік

Гэй, вар'ятка,
Калі так правіш аб Эросе гладка,
Скажы, скуль знаеш яго?

Псіха

Яму ўкрадкай
Зірнула ў твар, як мяне браў, дзявіцу,
960 Ён яго ў сабе вось нашу таямніцу...
Яго шукаю...

Стары грэк

Ажыў свет цудоўны!
Во дзеўка вам, што бярэменна з бога,
Дзіцяцю бацькі шукае...

Ляіда

Нябога!
Ці бог не быў той... музыка вандроўны?

Смех.

Філосаф

Пакіньце! Гэта не так недарэчы,
Што яна кажа... Тут ёсць адкуплення
Навука, жаль, што фальшывая толькі,
970 Як і ўсе іншыя...

Бяседнік

Ён твая ці таксама?

Філосаф

А як жа! Праўды няма ўжо аддаўна!
Па-мойму, к праўдзе бліжэй за ўсё тое,
Што пазваляе ў вясёласці жыці!

Стары грэк

Вар'ятку гэту вазьмі у навуку!

Ляіда

(да Псіхі)

Вот важна! Хочаш ты да Лізыхоса
Пайсці ў навуку? Ў дзялах ён Эроса
Мастак вялікі! Цябе ён асвеціць,
Якой любосці патрэба, галубка,
⁹⁸⁰ Каб жыць уцешна! Тады мо здалееш
Запець нам песню не гэтак слязную!

Псіха

Адну век песню пяю я: жывую!

Ляіда

Й дабаў: нудную! Так куры спяваюць,
Як несці яйкі без певеня маюць!

Харміён

(да Ляіды)

Не кпі так! Глянь: твар гарыць ёй, як рожа!

Ляіда

Замест мяне ты яе хочаш, можа?

(Саскаквае і адпіхае Псіху.)

Вон зсюль! Я песню пяю аб Эросе!

*(Скідае з плеч накрывала і, да палавіны цела
голая, выпаўняючы лёгкія таночныя рухі,
пачынае паяць.)*

Бог крылаты, жэўжык складны,
Эрос — плод пяшчотаў,
⁹⁹⁰ Нацягнуўшы лук, з цянётаў,
Пусціў стралу ён мне ў грудзі здрадна:
Ў сэрцы болька, мру з маркоты —
О мілы!..

Ах, бяда! валюся ў ложа,
Раненая срога, —
Дзень і ноч журбую многа;
Што ж ты зрабіў мне, залётны божа?
Хто ж мне вылеча знямогу? —
О мілы!..

1000 Прылажы хадзі мне губы
Тут, дзе ў лоне рана,
Што Эросам мне задана,
Як рвала кветкі на лузе, любы.
Для цябе, маёга пана —
О мілы!..

О пустотнае дзіцётка!
Дзякуй за дакукі!
Лек салодкі быў на мукі;
О! як ад губаў тваіх салодка,
1010 Як пяшчотна гладзяць рукі, —
О мілы!..

Сярод бяседнікаў зрываецца бура воплескаў.

Стары грэк

На дзіва песня! Не жаль нагароды!

Здымае з плеч залатую апязьку і кідае яе Ляідзе. За яго прыкладам
іншыя даюць ёй падарункі.

Ляіда

(кідаецца, распрамененая, на ложа)

Віна падайце мне для ахалоды!

Стары грэк

(падае ёй віно, а ўзяўшы назад кяліх, вылівае
недапітыя астаткі на Псіху)

Табе ж за нудныя песні: на — плату!

Бяседнік

Калі не трэба табе дар багаты,
На! што даць можам!

(Кідае на яе агрызкамі.)

Кабета

Ды йдзі зсюль хоць к смерці!

Псіха

Пайду ад вас я навекі ўжо! верце!

Прыкленчвае ля падножжа калумны, засланычыся рукамі ад удараў.

Ляіда

(з ядавітым смехам)

Йдзі за Эросам!

Нявольнік

(увайшоўшы з боку агароду, кажа да Блякса)

¹⁰²⁰ Пане! кораб, як ты загадаў, ўжо гатовы й чакае, калышучысь лёгка на лагодных хвалях прыстані. Пурпурай акрылі паклад і ў ценю сняжыстых парусаў пастаўлялі сталы і ложы, на якія капаюць зверху рожы, звісаючыя вянкамі з мачтаў і рэек...

Ляіда

На мора! на мора!

Стары грэк

Намеснік! кораб!..

Бяседнік

З намеснікам дрэнна!

Што з ім такое? Сядзіць нямы, бледны

Й вачыма водзіць...

Рыцар

¹⁰³⁰ Га! чорт, чамярыца!

Што гэта? Ці ж бы яго чараўніца

Уракла ўжо гэта?!

Стары грэк

Нявольнікі! ўзяці

Яе пад розгі!

Рыцар

(да Блякса)

Мой пане!

Блякс

(памешана)

Не верце!

Не быў ніколі ў ёй парабкам! Брэша!

К а б е т а

Што кажаш, пане?

Б л я к с

Самой яе й бога
1040 Яе не знаю! Ідзі прэч, каралеўна!

Х а р м і ё н

Але ж, мой пане, збяры свае думкі!
Яна спявачка з вандроўкі!..

Л я і д а

Вар'ятка!

Р ы ц а р

Калі ўракла ўжо цябе яна, згіне!

Ф і л о с а ф

(стрымлівае яго)

Лепш не чапайце! Ёй могуць быць сілы,
Якіх чапаці не варта! Мы лепей
Адгэтуль выйдзем... Так раіць мне мудрасць...

Б я с е д н і к

(да намесніка)

На мора, пане! Ўжо кораб гатовы!
Цябе паветра асвежыць там лёгка,
1050 І там пазбудзешся гэтых урокаў!

Б л я к с

(прыходзячы да сябе)

Так, так... на мора... Якісь нездаровы
Дурман апутаў... Віно мо прычынай...
Так, так... дурман... Ідзі адсюль, дзяўчына,
Калі не хочаш тапор'знаць сталёвы!
Даруйце, другі, што слаб я быў штосьці,
Але бажуся на ўсе мае косці,
Што гэта болей ніколі не будзе!
Ў жыцці — ніколі! Цяпер жа на мора!
Бяседу скончыць!

В о к л і к і

1060 На мора! на мора!

Бяседнікі і кабеты ціснуцца да сходаў, вядучых у выгароды.

Харміён
(збліжаецца шпарка ў пераходзе да Псіхі)
Як ты завешся?..

Ляіда
Ка мне, Харміёне!

Выходзяць.

Стары нявольнік
(збліжаецца да Псіхі, якая ўсцяж кленчыць
з тварам, схаваным у далонях)

Дзяўчына, слухай... Не бойся, тыя ўжо пайшлі. Даруй мне, што цябе сюды я прывёў... Хацеў бы я вынагародзіць табе гэту мімавольную крыўду... (Па хвілі.) Не шмат зразумеў я з таго, што ты пяяла, але адно ўелася мне ў памяці... Ты шукаеш нейкай вялікай, нязмернай любосці, якая цэлы свет абхопе, як пажар... Ці добра я чуў?..

Псіха ўзносіць галаву.

Стары нявольнік
¹⁰⁷⁰ Маю добрую для цябе вестку. Прынеслі яе сюды феніцкія маракі, якія заплывалі да прыстаняў Юдэі...

Псіха

Хто ты?

Стары нявольнік

Я — той, што мае надзею... Але слухай цяпер, што скажу табе... У Юдэі аб'явіўся падобна новы бог ці прарок. Так мне казалі...

Псіха

Новы бог?..

Стары нявольнік

Прарок з'явіўся таго мілавання,
Якое сочыш. Ідзе праз даліны,
Ідзе там, праз горы, дзе Ёрдан заліўны,
¹⁰⁸⁰ І, багаславячы свет, бытаванне.
Усім адпускае грахі і правіны,
А за ім толькі ідзе той, хто ў загнанні...

А яснась божая ззяе з аблічча,
А дзе ён ступіць, усходзяць там кветкі,
Прыносіць смутным шчаслівыя весткі,
Мрацы ўставаюць, калі ён пакліча,
Цвітуць вясною ўсе новай палеткі;
Ён багаславіць і крыўды ўсе ліча!
Йдуць за ім следам кабеты і дзеці,
1090 Бяжыць і статак за ім беларунны,
А ён вядзе іх у ясныя луны,
Што, як усмешка, ў блакітнасці свецяць.
І мае сэрцы ў руках, як бы струны,
З якіх ён песню галосіць па свеце...

Псіха
(паўстае)

З'явіўся, з'явіўся нарэшце! І ў гэткай паставе?
І, кажаш, любасць нясе? гоіць боль?..

Стары нявольнік

Няма ўжо болю, ні зла, ані пыхі!
Пайшлі, дзе глянь, непанятныя дзівы:
Ніхто не смутны, ані нешчаслівы,
1100 Ніхто не меншы, ніхто ўжо не ліхі,
Як ён на долы, на ўзгоры і нівы
З навінай добрай сышоў! ясны, ціхі...
Нясе ён любасць на светы, над гора;
Ў імя любосці дае прабачэнне,
А як гавора аб шчасця значэнні,
Усё яго слухае: вецер і мора,
Пастух ад стада, сяўбіт ад насення, —
Дзе прыйдзе: божа! — вітаюць з пакорай!
Бо ён там к небу дарогу раўнуе,
1110 Спакой і жыццё дае на вячысце
І чысце сэрца, калі перахрысце,
Душа не мрэ ўжо; пакліча якую...
Хрыстос завецца.

Псіха
(выцягвае рукі і кідаецца наперад з воклікам)

.. О Хрысце! О Хрысце!

III

ПАД КРЫЖАМ

АСОБЫ ДЗЕІ

К с е н і я (ігумення).

С я с т р а В і к а р ы я.

С я с т р а Ф у р т ы я н к а (прыбрамніца).

П с і х а, законніца.

Г а н н а, вясковая дзяўчына.

К а п е л а н (духоўнік) манастырскі.

А ц е ц Б л я к с, апат.

Б л у д н ы р ы ц а р с о н ц а.

М а н а ш к і і д в а р а н е а п а т а.

Рэч дзеялася на поўдні ў сярэдніх вяках.

Дзядзінец у сярэднявечным жаночым манастыры. Углыбі пад аркадамі кружганак (прысёнак), перасечаны вялікай акутай брамай з малым закратаваным ваконцам угары. Направа муры касцёлу, налева манастырскія будынкi, грузкія й панурья. Пасярэдзіне крыху зелені — кпераду з левага боку стаіць каменны крыж з фігурай Хрыстоса, звернутаў углыб к вялікай браме. Пад крыжам каменная ступень, як бы лаўка.

Пануе ноч, — толькі з вакон касцёлу б'е святло. Звініць сігнальнік (найменшы званок на вежы), склікваючы манашак на ранішнюю мшу.

На водгук званка паяўляюцца м а н а ш к і ў белых габітах і доўгім шнурам пераходзяць цераз кружганак, спяшаючы да касцёлу. Кожная з іх нясе ў руках светач. Пераходзячы каля вялікай брамы, прыбаўляюць кроку, — дзе якія з іх хрысцяцца. Ф у р т ы я н к а, малая, звяўшая старушка, у законным габіце стаіць пад крыжам з пукам ключоў у руках і прызіраецца к пераходзячым манашкам. У той час адчыняюцца без шэlestу ў манастырскіх будынках дзверы і паяўляецца ў іх К с е н і я, успёртая на пляччу В і к а р ы і, высокая, да відма падобная, у пацяглых шатах, у высокім саболім калпаку на галаве і ў фіялетавых рукавічках. У руках трымае пасторал (посах), на грудзях мае залаты біскупскі крыж. Пераступае пару крокаў і становіцца незаметна за Фуртыянкай.

Па пераходзе манашак сігнальнік моўкне; з касцёлу залятае прыдаўлены гук арганаў. Ксенія датыкаецца рукой да пляча Фуртыянкi.

Ф у р т ы я н к а

(са страхам азіраецца, а спасцярогшы Ксенію, паспешна кленчыць і цалуе рубок яе габіту, пасля чаго, устаючы, кажа)

Ваша правялебнасць... у такую раннюю пору... ужо на нагах... і сама...

К с е н і я

Пільнай, сястра, брамы! пільнай вялікай брамы!

Ф у р т ы я н к а

Але ж... Ваша правялебнасць... я днём і ночай...

Ксeнiя
(да Вікарыі)

Ці заўважыла ты, з якім неспакоем пераходзілі каля гэтых дзвярэй нашыя сёстры? Гэты кружганак у нашым манастыры нядобра ўладжаны...

Вікарыя

Сюдой найбліжэйшы пераход да касцёлу...

Ксeнiя

Так... і штодзённа гэтыя маладыя Богу засватаныя душы йдуць маліцца, мінаючы вялікую браму, якая нас лучыць са светам. А нячысцік не спіць, а пакуса сочыць.

Фуртыянка

Брама моцная, дубовая і акутая жалезнымі штабамі. Адно толькі закратаванае ваконца і тое вельмі высока, каб можна было цераз яго вызірнуць... Прытым я ключы заўсёды маю пры сабе — і не спускаю вока...

Ксeнiя

Ёсць рэчы, якім увайсці ты, сястра, забараніць не здалеш, якіх не паўстрымаюць ні жалезныя штабныя ці замчыстыя аковы. Усхадзячае сонца ўвальваецца сюды цераз закратаванае ваконца; вясною — залятае пах кветак і вецер... і вецер, які веіць там, на свеце.

Фуртыянка

Можна было бы зачыніць вакно шклом, аблепленым волавам, або забіць дошкамі...

Ксeнiя

І гэтага не хопіць, сястра. Тут жа за вялікай брамай пераходзяць жнеі з палёў і пяюць... Голас цераз шкло й цераз дошкі праціснецца. Вазы едуць сюдою й цягнуцца на пырскаючых конях рыцары з шумячымі ў руках прапорцамі. Шум і гоман свету ўвальваецца сюды праз гэтую вялікую браму, а гэта дрэнна... У нас павінна быць ціха — вельмі, вельмі ціха...

Вікарыя

Дык чаму ваша правялебнасць не прыкажа замураваць браму? Зрабілі б гэта работнікі з манастырскіх двароў у працягу аднаго дня... то ж ёсць другое, бочнае ўвойсце ў муры з боку гародаў.

Ксенія

На бяду, немагчыма замураваць вялікую браму. Сюдою ўрачыста ўходзяць у манастыр жадаючыя пасвяціць сябе Хрыстосу дзевы, а важней за ўсё: сюдою ўязджае да нас апат, прававіты ўладар гэтых зямель навокала. Для яго вялікая брама павінна стаяць насцеж...

Вікарыя

А праўда, праўда... Уласна, і сягоння мае прыбыць.

Фуртыянка

Сягоння? апат!..

Ксенія

Але.

Вікарыя

Яго правялебнасць апат наш і пан даў знаць цераз паслоў, што, аб'язджаючы свае ўладанні, загляне сягоння, каб пабагаславіць сёстры...

Фуртыянка

(амаль не шопатам)

Апошні раз быў тут, калі сястру Пляцыду на кастры палілі... Хрысціцца...

Ксенія

(быццам слоў гэтых не чула)

Развідніваецца ўжо. Трэба будзе прыладзіць усё дзеля годнага прыняцця дастойнага гасця. *(Да Фуртыянкі.)* Ты, сястра, загадай замясці сцежку перад брамай. У шэрым адсвеце світання бачу на завесах іржу й звісаючае павуцінне... Трэба ачысціць вялікую браму. *(Да Вікарыі.)* А ты дай знаць, хай ацц капелан пасля мшы да мяне прыйдзе. Буду яго чакаць... Адна з служэбных сяцёр пойдзе на званіцу і ўдарыць у вялікі звон, як здаля пабача прыбліжаючую прыдворню апата.

Вікарыя

Станецца ўсё, як ваша правялебнасць накажа. А на вежу — ці магу паслаць сястру Псіху? Мела праз гэты тыдзень спаўняць служэбную працу...

Ксенія

Не, не! пашлі якую-небудзь іншую. Сястра Псіха вельмі молада... Узышоўшы на вежу, глядзела бы стуль на свет,

што цягнецца навокал манастыру, на боры, які перацерабілі працавітыя ралейнікі, і на замак, які ўзносіцца на суседнім узгоры.

Вікарыя

Як прыкажа ваша правялебнасць...

Ксенія

1180 Добра, аднак, што ты мне аб ёй прыпомніла. (Да Фуртыянкi.) Сястра Псіха часта прабувае на гэтым дзядзінцы?

Фуртыянка

Так, правялебная маці...

Ксенія

І не спасцерагла ты ў яе якога... неспакою?

Фуртыянка

Не, маці. Заўсёды ціхая. Успірае толькі чало аб падножка крыжа і думае...

Ксенія

Моліцца?

Фуртыянка

1190 Не ведаю. Думае. Раз толькі бачыла я, што плакала. Было гэта ў той дзень, калі апат, адбываючы суды, нашу быўшую сястру Пляцыду за чарнакніжніцкія чары на касцёр засудзіў.

Ксенія

Забараніла я ўспамінаць аб гэтым. А што да сястры Псіхі: трэба за ёй назіраць, трэба назіраць. Завельмі яна маладая, і сэрца ў яе йшчэ не ўспакоена... А цяпер ідзі, сястра, і рабі, што табе загадала я. Сонца хутка ўзойдзе,

П'яанне і прыглушаны гул арганаў, які чуваць было дагэтуль, спыняецца.

і набажэнства ў касцёле, відаць, ужо скончана...

Фуртыянка прыкленчвае і цалуе зноў рубок шатаў Ксеніі, пасля чаго адыходзе. Ксенія стаіць яшчэ хвілю, гледзячы на браму, а ўрэшце адыходзе цераз дзверы, праз якія была ўвайшла, стукаючы пасторалам па сходах, — успёртая ўсё на пляччу паступаючай побач яе Вікарыі.

Світанне. Маіашкі праходзяць, вяртаючыся той самай дарогай з касцёлу.

Псіха

(ідучая ў канцы, ацягваецца і застаецца сама ў дзядзінцы. Становіцца перад вялікай брамай і датыкаецца да яе пальцамі выцягнутай рукі — пасля адварочваецца шпарка і ідзе пад крыж. Тут садзіцца на каменнай ступені і апірае чало аб падножжа... Тым часам на свеце робіцца раніца. Сонца ўсходзе і снапом праменняў спадае цераз ваконца ў вялікай браме проста на Хрыстосавыя стопы. Псіха падносіць галаву, як бы збуджаная са сну, і глядзіць здзіўлена на шматок яснага святла)

Сонца!

Быстрым, бадай, мімавольным рухам прыпадае губамі да каменных, сонцам асветленых стоп. Трывае гэта толькі хвілю, бо зараз жа адрывае губы і, хілячыся з ціхім стогнам, хавае твар у далонях.

Капелан

(сівы дзядок у законным уборы, уходзе, вяртаючыся з касцёлу, а спасцярогшы Псіху, затрымліваецца і пытае)

Што тут робіш, дачка мая? Штодзённа вяртаючыся з касцёлу, спатыкаю цябе... Ці, можа, маеш асаблівае набажэнства да гэтае фігуры Хрыстоса, пад якой застаю
1200 цябе?

Псіха

Так, войча...

Капелан

Ці ж ты многа ласкі ад яго тут дазнала?

Псіха

Не, войча, але расце тут каля крыжу крыху зелені, якой дзе ў іншым месцы не бачу ніколі. Нават вакно маёй келлі выходзіць на брукаваны дзядзінец манастырскі...

Капелан

Гэта грэх. Ты павінна быць у келлі й маліцца там!

Псіха

Была я ў келлі праз цэлы дзень і цэлую ноч. Бічавалася й ляжала крыжам на каменнай, уласнай маёй крывёй змочанай падлозе й прасіла Хрыстоса, каб мне пазволіў не
1210 грашыць, адналькова ж... Войча мой, я новы, цяжкі грэх маю на сумленні...

Капелан

Слухаю цябе, дачка мая...

Псіха

Я ўпала ніц пад Хрыстосавы ногі —
І стрымаць пакусы не мела тут змогі...
Ўзнялося сонца там недзе на свеце
І зірнула тут цераз краты-аковы,
О тое ж сонца, што песціць там квецце! —
І азалоціла стопы Хрыстовы,
1220 І я, не здаўшы ў тым, грэшная, справы,
Да залатой прытулілася з'явы!

Капелан

Пацалавала Хрыстосавы ногі, дачка мая...

Псіха

Не, войча! я сонца на іх цалавала!

Капелан

Але калі прытулілася вуснамі да крыжа, ты ўчула, не
іначай, што сонца ёсць зданнем, залацістай толькі й
неіснуючай марай: дакрануліся, дачка мая, губы Хрысто-
савых стоп... містычных ліліяў ласкі...

Псіха

Мае губы, войча, даткнуліся... каменя!

Капелан

1230 Ты мне, дзіця маё, з вялікага грэху спавядаешся! Абавя-
зана ты старацца, каб распаліць у сабе любасць вяліз-
ную, якая робіць тое, што рэчы не здаюцца нам тым, чым
ёсць звычайна для вока, для пальцаў, але тым, бадай,
чым быць павінны для духу... Камень гэты не ёсць каме-
нем, бо мастак прыдаў яму прынадныя формы боскага
цела Хрыстоса, у сне, знаць, яму выяўленыя, — не ёсць
каменем, бо праз малітву й свяцоную ваду асягнуў вы-
шэйшую, духоўную вартасць... Зразумееш гэта і адчуеш,
дачка мая, калі дасканальна будзеш любіць Хрыстоса.

Псіха

1240 Люблю я, войча, яго, ды ў сне бачу
Не гэткім, як тут, Тут мае бядача
Твар пакрыўляны, як жудасць якая,
А ясным бачу яго ў ясным квецці,

Як багаславіць і старцаў, і дзеці
І смутных цешыць, грахі адпускае...
На сенажаці я бачу і ў сонцы!
Пры ім жа вокал народу бясконца...

Капелан

Помні, дачка, што Сын Божы збавіў свет не багаславенствам ціхім, а страшнай і крывавай мукай сваей. Крыж заткнуў пасярод земскае кулі, як штандар пабедны, і ў цяню крыжа толькі збаўленне!

Псіха

¹²⁵⁰ Войча! а чаму не ў променях крыжа!

Капелан

Замнога разумееш, дачка мая, замнога! Помні, што нячысцік адпіхнуў чалавека ад раю, падшапнуўшы яму першае «чаму»... Будзь пакорная й ціхая й маліся, маліся, маліся!

Псіха

Маліцца, войча, мне, грэшнай, не змога!
Дзеля Хрыста я прайшла тут вароты, —
Чаму ж не выганю з сэрца маркоты?
Чаму не йдзе супакой, а — трывога?

Капелан

¹²⁶⁰ Яшчэ дасканаласці ты не дасцігла. Працуй над сабою: гэта адно магу табе сказаць...

Псіха

Войча...

Капелан

Замаўчы. Вельмі ўжо доўга гаманю з табой! Ты не павінна пытацца, бо кожнае пытанне грэхам ёсць. Я, адказваючы, толькі памагаю табе да грэху. Чуюся супольнікам віны тваёй, — маліся за мяне й за сябе!

Выходзе. У хуткім часе на адходзе Капелана ўбягае Ганна, маладая вясковая дзяўчына, праве, дзіцянё яшчэ. Уносіць вядро вады, зэдлік і кусок простага палатна й бярэцца чысціць вялікую браму. У працягу работы становіцца на зэдлі й праз закратаванае ваконца вызірае на свет.

Псіха

(якая, схіленая над крыжам, не заўважыла яе прыходу)

О Божа! о Божа...

Ганна

(азіраецца баязліва)

А! гэта вы, сястра Псіха! Перапужалі вы мяне...

Псіха

(падносіць галаву; толькі цяпер спасцерагла Ганну)

Што тут робіш, дзіця?

Ганна

¹²⁷⁰ Загадалі мне абчысціць і абмыць вялікую браму. Яго правялебнасць апат прыезджае сягоння!

Вяртаецца да работы.

Псіха

(як бы да сябе)

Апат... які засудзіў на смерць сястру Пляцыду за тое, што журбавала, што шукала... *(Устрасаецца.)* Грэх! грэх!

Ганна

(узноў вызіраючы праз ваконца)

Сястра... як жа там прыгожа на свеце!

Псіха

(уздрыгнула, пайтарае, як водгулле)

На свеце!..

Ганна

¹²⁸⁰ Так. Адгэтуль не бачыш свету амаль ніколі. Усе вокны выходзяць на панадворак, з усіх бакоў зачынены высокімі мурамі... О! тут зусім не так ужо прыгожа! Але цераз гэтае ваконца ў вялікай браме відно сенажаці, такія шырокія, вялікія сенажаці, поўныя кветак! Яшчэ так нядаўна бегала я па іх. Сястра Псіха, ці вы калі бачылі гэтыя шырокія сенажаці?

Псіха

Нам няможна, дзіця, глядзець на свет.

Ганна

А праўда! — шкода.

Псіха

(на хвілі, глядзячы на Ганну)

Скуль ты ўзялася тут, птушанё? сярод чорных манастырскіх муроў?..

Ганна

Ах! я... Мяне сюды маці аддала на паслугі, зашмат было нас дома. Але вы!.. Гляджу на вас, і здаецца мне, што вы павінны былі жыць, як тая златавалосая князеўна ў тым замку напроціў, які відаць праз гэтае ваконца... О! адгэтуль шмат, шмат хорошых рэчаў відаць! (Заглядае.) Цяпер нейкія людзі едуць па дарозе, мабыць, купцы, бо цягнуцца за імі наладаваныя вазы... Скуль яны гэта могуць ехаць, сястра Псіха, і куды?

Псіха

У свет! — і са свету...

Ганна

Свет вельмі, вельмі вялікі — ажно страшна падумаць! І гэтулькі на ім людзей. Бачыла я ўжо пастухоў і ралейнікаў, і духоўнікаў, і паноў у залацістых шатах, якія праязджалі па гэтай дарозе ўпобачках з прыгожымі панямі, у пазалочаных карэтах... Ацец капелан кажа, што свет грэхам загублены. Ці тыя ўсе людзі, сястра Псіха, будуць загублены?

Псіха

Не ведаю.

Ганна

Дык хто ж мне гэта скажа?.. Але раз... не, не, ужо пару разоў у апошніх днёх, — бачыла я тут нейкага на вялікім кані рыцара, пакрытага пылам, як быццам бы ехаў здалёку... Залатыя праменні меў на шлеме, і залатое вымаляванае на шчыце сонца, і вялікія шумячыя крыллі пры плячах. Я думала, што едзе на рыцарскае змаганне ў замак, але ён, уехаўшы ў даліну, раздзяляючую абодва ўзгоры, звярнуў сюды пад манастырскую браму і стаўнуў — на белым кані, увесь залаты ад сонца, такі падобны да святога Юр'я ў алтары, і глядзеў сюды доўга, доўга...

Псіха

Замаўчы!

Ганна

Замаўчу, калі змушаеце, але я цікаўлюся вельмі, што гэта за рыцар і чаго ён шукае тут... (*Вызірае цераз ваконца.*) Во, во! — зноў яго бачу! Там унізе на дарозе, вядучай у манастыр...

Псіха
(да сябе)

Дык папраўду?.. О Божа! злітуйся... у снах яго бачыла я...

Ганна

¹³²⁰ Здаля падобны да арла з распушчанымі крыллямі, які здабычу сочыць... Бліскаюць у сонцы бляхі яго залатыя й свеціцца лязо на доўгім кап'і. О сястра Псіха! гэты рыцар, можа, сюды заедзе?

Псіха

Не! сюды ніхто не заедзе.. Тут ёсць муры таўстыя й брамы акаваныя й ёсць гэты крыж перад брамай — вялікі крыж, што бароніць доступ распасцёртымі рукамі. Бачыла я раз яго, шмат год таму, калі сюды ўходзіла, і дагэтуль помню. Вялікі, вялікі крыж!..

Ганна

¹³³⁰ І я яго бачу, крыж гэты. Стаіць тут жа перад брамай і сонца мне засланняе таўстой дзераўлянай крыжавінай...

Голас Фуртыянкi

Ганна!

Ганна

Маці Фуртыянка мяне кліча! (*Збірае начынне і выбягае, кажучы яшчэ.*) А не кажыце толькі, што я вызірала цераз ваконца!

Знікае паміж манастырскіх будынкаў.

Псіха

О! каб гэта я так, як ты, магла выглянуць і пабачыць сенажаці, й пабачыць нівы...

Валіцца перад крыжам на калені.

О Божа мой! супакой мне маркоту,
 Што грудзі рве мае й кліча к палёту,
 Па сонцы галосе ў муцы,
 1340 Па лузе росным, па гаю шумячым,
 Дзе птушкі гнёзды плятуць і нясуцца
 І звоняць крыніцы плачам, —
 О Божа! ўспакой маркоту...
 Вось я прынесла табе мілаванне
 Й моладасць з снамі дзіцяці,
 Вось аддала ўсё жыццё, багацце
 З верай, што ў буру мне будзе прыстаннем
 Твой крыж, —
 А во пазбыць не магу неспакою.
 1350 Дык дзе ж тваё мілаванне святое?
 К табе я вочы падношу ўзвыш,
 О Хрысце! ўслыш!
 Цябе ў снах бачыла, Божа, дзіцячых,
 Як багаславіш на гонях цвіцячых.
 Засеўшы між пастухамі ўрачысце,
 Глыбокіх мор пералівы й нівы...
 Ах! з гэткім, здасца,
 Калісь даўно ўжо я йшла акупацца
 У сонца бляск і ў неб лазуры...
 1360 Скажы мне, о Хрысце!
 Чаму сягоння цень вокал пануры?
 Багаслаўлёны, пакорны хто й ціхі,
 Багаслаўлёны...
 О Божа! Божа! мяне ад мяне ты
 Прыйдзі бараніці, бо гэтта
 Так жудка мне... У келлі цёмнай
 Завіснуў твой крыж без пыхі:
 — Хадзеце, зсмагшыя! Я дам піці...
 Вісіць чорны крыж...
 1370 О сэрца, сэрца! кінь, сэрца, сніці!
 О Хрысце! ўслыш!
 З грахоў, о Божа! каюсь да гробу,
 Ты сонца стварыў і зор многа —
 Я — грэшна! Убраў логі квяцісце...
 Я — грэшна! Й мора стварыў ты глыбіну...
 О Хрысце!
 Калі не прыйдзеш ка мне ты з падмогай,
 Хто ж мне дапаможа?..
 На свет з вяселлем ты йшоў, не з жалобай...
 1380 Грэшна — я! Гіну!

Мне сніцца сонейка, й мора, і ўзложжа,
Каюсь я — грэшна —
О Божа! о Божа! о Божа!
Усё ёсць грэхам! і радасць, і смех,
Грэхам ёсць жыцце,
Грашу, як слухаю тых дальніх рэх,
Што залятаюць сюды з ветру гонам,
Грашу, як гляджу на сонца ў блакіце:
Грэх! грэх! і ўсё, ўсё грэх? —
1390 Я — загублёна...

(Падае тварам на зямлю.)

У гэты час сярод цішы разлягаецца за брамай песня Блуднага
рыцара.

Праз дзевяць гор і рэк, праз дзевяць лет
К табе спяшу, дзяўчына!
З краёў далёкіх там! з-пад сініх мор.
Пайдзі ж за мною ў свет!
Задоўга келля ўжо табе няўпынна
Цямніць прасвет,
З-за крат ідзі ў бліск сонца й зор,
На поле, логі, лес, там за сялібы,
Дзе ўкрыў вясною цвет
1400 Пахучы сад і дзе плуг гоне скібы,
Дзе дзіўна тонь блакіту срыбрыць хваляў згібы —
На свет!

Псіха

(зрываецца, памешаная)

Што гэта за голас? — выснены... О Божа! Божа, ратуй
мяне! Хрысце!

Абымае крыж рукамі.

Песня Блуднага рыцара

Ад чарадзеяў з свету маю весць
Я, Блудны рыцар сонца,
Што ты, мой снёны цуд! у путах тут:
Дык волю йду я несць,
Арол крылаты мкну, твой абаронца,
1410 За тваю чэсць
Свой рыцарскі аддаці труд —
Муры разрушыць і знішчыць лёх гэты,
Й вянок з рож табе сплесць,
І кветкі сыпаць для цябе ўсе леты!

Да сонца
Клічу цябе! Да жыцця! На светы
Иду несць!

Псіха
(амаль непрытомна)

Міласэрдзя, літасці — Божа, укрый мяне, усцеражы! О,
як страшна глядзіш на мяне, Хрысце. Загублёна я, пра-
1420 клята! праклята!

Песня Блуднага рыцара

О, йдзі з салодкіх з'яў жыцця чар піць,
Ты, што як дзень, як зоры!
Қарона жджэ цябе, йдзі з клеткі злой
Ўладаць, яснець і жыць!
Табе вастрогу адкрыю запоры,
Ўжо віць гарыць
І ржэ, і ржэ конь быстры мой:
Там песні, ўцеха, там жыцця яснота,
Там сноў прадзецца ніць,
1430 Қаб срыбрам льсніці між радасці ўзлётаў!
Йдзі ў зоры!
Тут цені, пустка, тут глуш і мяртва —
Йдзі жыць.

Фуртыянка паяўляецца з вялікім пуком ключоў падчас апошніх слоў
песні Блуднага рыцара.

Псіха
(кідаецца к браме)

О, жыць! о, жыць! на свет!
Вазьмі мяне, вазьмі!
Й нясі
Ў прасвет,
Дзе свеціць сонца ў блакіце! —
Тут смерць! — я смагну жыці!

Фуртыянка
(выдае страшэнны крык жудасці)
1440 Ох!

Псіха
(азіраецца і спасцерагае прыйшоўшую)
Давай ключы! ключы!

Фуртыянка

О жудасць! о жудасць!

Псіха

Дай ключы! хутчэй! ключы!

Фуртыянка

(ударае яе пуком ключоў)

На, на! ты нікчэмная! вераломная! нягодная святой су-
кенкі! На! ты вырадак! Насенне чартоўскае, на! Ключы,
на! на!

Б'е яе. На званіцы адзваецца звон, абвяшчаючы прыбыццё апата. Дзядзі-
нец у той час запаўняецца, уваходзе ў святочным уборы К с е н і я, пры ёй
м а н а ш к і і к а п е л а н .

Ксенія

Сястра Фуртыянка! адчыняй вялікую браму!

Капелан

Яго правялебнасць князь апат наш прыбывае.

Фуртыянка

(падае да ног Ксеніі)

О маці! маці!

Ксенія

¹⁴⁵⁰ Што тут сталася?

Фуртыянка

(наказвае на Псіху)

Гэта нягодніца! — Я злавіла пры вялікай браме — слуха-
ла бязбожнага пяння, згаварывалася! Выйсці адгэтуль
хацела, уцякаць! Мая віна! — адышла на хвілю...

Вікарыя

О, жудасць! Няшчасная!

Капелан

(да Псіхі)

Праўда ж гэта? праўда?

Псіха

Так...

Фуртыянка

На свет! на свет! — крычала — да сонца!

Сярод манашак шорах абурэння, усе адступаюць, пакідаючы Псіху самую паўбоччы.

Ксенія
(паўтарае глуха)

Да сонца!..

Чуваць тройчы ўдары ў браму.

Ксенія
(да Фуртыянкi)

Адчыні, сястра, вялікую браму!

Фуртыянка спаўняе загад. Цераз адчыненныя вароты ўходзе А. Блякс. Апат — у фіялетавым плашчы, з падперазаным мечам. За ім мнагалічная прыдворня дваран, духоўнікаў і службітаў.

Ксенія

¹⁴⁶⁰ Вітаем цябе на парозе, ласкавы наш войча!

А. Блякс

Паздароўкана будзь, маці, у імя Бога! Знябыўся я вялікай падарожай. Загадай, каб мне паказалі святліцу, дзе аддыхнуць мог бы.

Ксенія

Ў жалобе, войча, стаю прад табою
Й не адчыню манастырскіх пакояў,
Аж суд тут зробіш!

А. Блякс

А што ж там новага? Хто вінаваты?

Ксенія

Шатан! Вось на шатана прад табою
Заношу скаргу, што ў стада закраўся
¹⁴⁷⁰ Й авечкі белыя крадзе мне, пане!

А. Блякс

Шатана магу праклясці, але на касцёр яго не пашлю!
Маці, кажы, каго вінаваціш?

Ксенія

Віню я вецер, сюды што ўлятае...
И души кусіць,
Яснае сонца, якое праменем
Грэшныя будзіць маркоты,
Кроў маладую, што ў жылах бурліцца
Дзяцей, аддадзеных Богу,
І гэту браму, што зводзіць тым, быццам
1480 Жыццё за ёй там, а не ля ног крыжа!
Заношу скаргу я — маць дзяцей гэтых!
Судзі ты!

А. Блякс

Я хачу знаць праступак і ведаць, хто вінаваты! Вецер,
сонца ці браму судзіць не магу!

Ксенія

Дык дзіцянё судзі тое, якое
З пакусы сонца, і ветру, і брамы
Ўнясло згаршэнне
Ў гэты Хрыстосаў дом!

(Звяртаецца да манашак.)

Прывесці няшчасную!

Фуртыянка

(цягне да апата Псіху)

1490 Вось яна тут! тут гэта нягодніца!

А. Блякс

Што ўчыніла?

Фуртыянка

Уцякаць хацела, пакінуць святыя манастырскія муры, у
свет пусціцца з залётнікам!

Манашкі

Пакарай яе, войча! пакарай яе! О, жудасць!

Капелан

Войча! будзь для яе міласцівым! Яна яшчэ маладая...

А. Блякс

Закон не знае міласэрдыя, а я тут — закон! *(Збліжаецца да Псіхі, глядзіць.)* Ты ж гэта... ты! Знаю цябе... Уцякаць хацела?

Фуртыянка

Запярэчыць не можа, не можа! Я сама бачыла.

А. Блякс
(да Псіхі)

¹⁵⁰⁰ Чаму? — пытаюся, чаму?

Псіха
(падносіць галаву)

Ты знаеш!
Да сонца хацела я йсці! да жыцця!
Тут цень! тут смерць! тут гроб!
Я прагну жыць!

Капелан

Згублёна!

Ксенія
(глуха)

Дзіця, беднае дзіця маё...

А. Блякс

¹⁵¹⁰ А так... жыць жадаеш! Мусім цябе надалей ухаваць ад падобных шатанскіх пакусаў! Час ужо найвялікшы... Апошнія дні, якія табе яшчэ застаюцца, правядзеш у найглыбейшым манастырскім лёху, не бачачы ні святла, ні людскога твару, не чуючы іншага голасу, апрача застыгаючага бурлення крыві тваёй і шэлесту капляў вільгаці, спадаючых са скляпення. Будзем маліцца за цябе.

Ксенія
(да манашак)

Вядзіце засуджаную! Сягоння дзень жалобы...

Манашкі выводзяць Псіху, якая сланяецца. У гэты час сярод панурай глушы разлягаецца яшчэ раз з-за брамы песня Блуднага рыцара.

На свет, на сонца йдзі! Ё гароды там,
Дзе льсняць рож асалоды,
Ждучы тваіх рук, дзе для ног тваіх
Ё кругу злацістых брам
Выкулі ё рожавых мармурах сходы,
¹⁵²⁰ Вядуць што ё храм
Жыцця й Святла...

IV

НА ПЕРАЛОМЕ

АСОБЫ ДЗЕІ

Псіха, удзельная італьянская княгіня.
Блякс, начальнік яе наёмных нямецкіх войск.
Петра, княгінін прыбліжоны, гісторык.
Ларэнца, дварак.
Джані, капітан палацавай варты.
Армініо, разьбяр і архітэктар.
Джыраляма, паэта і маляр.
Лета }
Бэля } прыдворныя дамы.
Кармэн }
Пасол. }
Жаўнеры, службіты.

Рэч дзеялася ў Італіі з пачаткам XVI веку.

Рэнэсансавая зала, раздзеленая на дзве палавіны калумнадай. Другая палавіна, углыбі, узнесена па-над пярэдняй на пару ступеняў. Дзверы углыбі, з левага боку двое дзвярэй: у верхняй і ніжняй палавіне; з правага — у верхняй палавіне — вакно, у ніжняй — дзверы.

Армініо
(бяжыць за адхадзячай ўглыб Псіхай)

Ты вельмі срогая, пані!

Псіха
(якая ўзыходзіла па сходах, затрымліваецца
і адварочваецца)

Не, пане!
Я толькі пекная...

(Падае яму руку.)

Армініо
(цалуючы яе ў руку)

Дык не чурайся!
Люблю, княгіня, цябе!

Псіха
Я ўзаемна
Люблю мастацтва тваё...

Армініо

Што мастацтва!
1530 Што мне статуяў мармуравых тоўпы,
Што несці славу пайшлі маю ў светы,
Калі каханне маё...

Псіха

Ці гатовы
План той ладжэты?..

Армініо

Дзіцё ты благое,
Што з людскім сэрцам гуляе й шукае
Ўсцяж перамен... Ты нічога не любіш!

Псіха

О, не! Люблю я мастацтва, прыгожасць —
Жыццё, якое ўзлятае фантанам,
1540 І недзе высока ў небе згарае,
І дажджом попелу валіцца долкі...

Армініо

Загорка кажаш!

Псіха

Што ж я вінавата,
Што не такое жыццё, як хачу я?
Што гэтай пусткі драпежнай у сэрцы,
Галоднай пусткі запоўніць не ў сілах
Ні ўсе пабеды майго кандацъера,
Ні збыткаў шык...

Армініо

А каханне?!

Псіха

1550 Так... толькі ж
Каханне тое, якое даеш мне,
Маёй не зможа ўспакоіць маркоты...

Армініо

Жыццё я дам! Ці ж любіць болей можна?

Псіха

Хоць гэта й праўдай было б, мне не хопіць!..
Любіцца ў рэчы хацела б вялікай,
Страшлівай, вечнай! Уваччу мне чырвона
І сярод статуяў і музыкі лютняў
Кроў часам нейкая скрозь сон здаецца
І жыццё другое — праз полымя й буру...
1560 Што? задрыжэў ты? Куй мрамур, Армінію! —
Калі статую ты выкуеш буры,
Тады мо...

Армінію

Будзеш любіць?

Псіха

Твор куплю твой!

Адварочваецца і ўсходзе ў глыб залы.

Петра

(уходзе цераз дзверы з левага боку, углыбі)

Дастойна пані...

Псіха

А што там?

Петра

Пасол ждзэ...

Псіха

Яшчэ? — хай войдзе.

Армінію

Бывайце, княгіня!

Кланяецца і выходзе налева. Петра ўпушчае пасла. П а с о л, у страю
наёмных нямецкіх войск, ухадзіць.

Псіха

1570 Яшчэ Вы тутка?

Пасол

Чакаю адказу...

Псіха

Аб што ж ідзе там?

Пасол

Княгіня забыла?
Дык паўтару, хоць начальнік наказ даў
Пасольства словы раз толькі абвесціць!

Псіха

Аб што ж там... просіць маіх войск начальнік?

Пасол

Начальнік гэтых войск, што прыйшлі з Альпаў
Сюды з ім разам і ў бітвах крываваых
Меч яго маючы хвалы праводцам,
1580 Здабычы ўзялі шмат з ласкі ягонай:
Блякс немец, пан мой, вярнуўся з паходу —
Здабыў тры месцы — і ждзэ нагароды!

Псіха

Харч ім заплачан!

Пасол

Рукі ён жадае
Тваёй, а з ёю — княжацкага трону!

Псіха

(звяртаецца да Петра)

Паслухай, верны мой Петра, як будзеш
Калі дарайцам якога дзе князя,
Парай, што раю: няхай камандзіраў
Наёмных войскаў трымае, як гончых:
1590 Пусціць на звера з навязі, а после
Ўзяць на ланцуг і ўміг храпы скаваці,
Каб, як раз'юшацца, пана не зжэрлі!

Петра

Дастойна пані...

Пасол

Ці гэта адказ ёсць
Для майго пана?

Псіха

Скажы, што захочаш.

Пасол

Скажу, што чуў я!

Выходзе. Псіха збліжаецца да вакна.

Петра
(падыходзе за ёй)

Зусім неразважна
У цябе, княгіня, сарваліся словы!

Псіха

¹⁶⁰⁰ Ці ж я зухвальцу магла даць інакшы
Адказ?

Петра

Так, але ўладарнікаў мудрасць
На тым успёрта, каб толькі тады ўжо
Чыніць знявагу, калі ўсцерагчыся
Ад помсты можна, што знача... забіці!
Вось... калі ёсць хто з адданных...

Псіха

Забіць! ах,
Забіць! Ці ж мала забіла? — Мой Петра,
Пішаш гістор'ю цяперашніх часаў,
¹⁶¹⁰ Дык напішы маю... Не! не пішы лепш!
Ці... што любіла з жыццём я гуляці,
Гром небяспек выклікаць і глядзеці
З усмешкай богаў на дні і здарэнні...

Петра

Так, напішу я...

Псіха

...Што з самых дзічэйшых
Начальнік дзікі ў мяне быў і слухаў,
Што на пабеды яго гледзя з гідай
І на лоб страшны яго... скульсь мне знаны...
Здаўна, жыцця з ім не будучы пэўна,
¹⁶²⁰ Расла ад шчасця, што слухаці мусіў
Праціўны гэты мяне! што сабрала
К сабе артыстаў з зямлі ўсёй італьяскай
Самых важнейшых, што пабудавала

Палацы з золата — а ўсёй уцехаі
Было мне ў гэтым, што бачыла марнасць
Ва ўсім наўкола... Ды йшчэ... адно тое:
Што я маркочуся, Петра..

Петра

І гэта

1630 Спішу, што пані маркоцішся ў красе
Жыцця й багацця, ў дзявочых лет цвеце,
Сярод артыстаў, што славу разносяць,
Сярод людзей, цябе любяць якія,
І ты не знаеш, чаго так маркотна...

Псіха

Не знаю, Петра, чаму мне маркотна...
Хацела б тое найці, што згубіла,
А што? не помню... Сон, можа, а можа...
Якое шчасце... прапаўшае? Ўрэшце
Нуда ўсё, Петра! Нуджуся...

Выходзе цераз дзверы ўглыбі.

Петра

(пазірае за ёю)

Што ж! можа...

Сыходзе па сходах кпераду.

Джыраляма

(выходзе справа адпераду)

1640 Дзень добры, Петра!

Петра

Здароў, Джыраляма...

Джыраляма

Была княгіня тут?

Петра

Толькі што выйшла...

Джыраляма

Не знаеш, слухаці будзе сягоння
Падчас абеду...

Петра

Што слухаць?

Джыраляма

Паэму.

Даў ёй прагледзеці трэцюю песню;
Прыйшоў з чацвёртай...

Петра

1650 Таксама даўгая?

Джыраляма

Яшчэ даўжэйша — актаваў на дваццаць!
Сягоння ўночы закончыў... Калі ўжо
І гэта песня яе не парушыць,
То...

Пётра

Можа, можа, яе й разварушыць...

Джыраляма

Скажы, ці праўда вось гэткая чуткі,
Што кандацьер у заплату пабедаў
Сваіх жадае самое княгіні?

Петра

Як бы...

Джыраляма

1660 Дык можа і стацца? Во ліха!
Што тады будзе?

Петра

Нічога! — мець будзем
Другога пана, што будзе мурзаты,
Як кожны немец, і, як кандацьеры,
Дурны...

Джыраляма

Але ж я люблю яе! чуеш?
Ля ног яе ўмру!

Петра

Мо лепей было бы,
Каб напісалі аб гэтым паэму,
1670 Або абраз такі намалявалі?
Смерць у мастацтве п'якней, як у жыцці,
Якое смерці не зносіць...

Джыраляма

Ты кажаш,
Абраз? а добра — абраз... ці паэму...

Задумваецца. Улятаюць Джані і Ларэнца.

Джані

Дзе ёсць княгіня?

Петра

Што ж гэта, паноўе,
За справа пільная?

Ларэнца

Ах, дзе княгіня?
Хачу пабачыць княгіню й то зараз!

Бяжыць да дзвярэй углыбі і ўдарае іх рукаўём ад шпагі.

Джыраляма

1680 Так не гадзіцца!..

Бэля

(паяўляецца на парозе)

Што гэта такое!..

Ларэнца

Дзе, пані, княжна? Я мушу ў міг гэты
З ёй гаварыць...

Бэля

Яе міласць чытае
Паэму.

Джыраляма

Петра, маю, ах, паэму...

Дж а н і

Дык, калі ласка, скажыце княгіні,
Што з вельмі пільнаю справай прыйшлі мы...

Дж ы р а л я м а

Але ж, паноўе...

Б э л я :

1690 Нельга замінаці!

Л а р э н ц а

Per Vascho! мушу яе як стой бачыць!

Адпіхае Бэлю і хоча ўвайсці. У гэту хвілю на парозе паяўляецца П с і х а
з рукапісам у руках.

< П с і х а >

Што за разруха тут?

Л а р э н ц а

Вашая міласць...

П с і х а

А! Джыраляма! Вітай мне, паэта!
Ад ўчарашняга дня не быў у мяне ты,
Аднак жа словы твае ўсё мне звоняць!..

Паказвае на трыманую ў руках паперыну. Джыраляма аддае нізкі паклон.

Дж а н і

Паслухай, пані...

П с і х а

Вітай, капітане, —
Сягоння мо паабедаш з намі?

Л а р э н ц а

1700 Ёсць справы важныя...

П с і х а

Добра... Кажыце...

(Звяртаецца да Джыраляма.)

Плывуць звароткі твае, як крыніца
Разбіта ў перлы аб скалы з крышталю...
Паэт! вянок заслужыў ты на голаў!

Джані

Паслухай, княжна...

Псіха
(рассеяна)

Кажыце!

Ларэнца

Рэч вельмі
Сур'ёзна...

Азіраецца на прысутных.

Псіха

Гэта прыяцелі...

Петра

¹⁷¹⁰ Мусім
Пайсці?

Псіха

Але ж...

Ларэнца

Так! На богаў! — хутчэй жа!

Петра і Джыраляма выходзяць праз дзверы направа, Бэля адступае ўглыб.

Псіха

Што ж там за справа?

(Пазірае ў рукапіс.)

Джані

Ўласціва прыходзім...

Псіха

Ах, слухай, Джані, якая зваротка!

(Чытае.)

«Жыцця захочаш — аддам! Калі славы, —
Пад ногі кіну табе, як з брыльянтаў
Вянок, а ты патапчы для забавы,
¹⁷²⁰ А калі...»

Ларэнца
(з абурэннем).

Пані! аб жыцце тваё йдзе!
Кінь папер гэту ды слухай!

Псіха

Аб жыцце?

Джані

На жаль, так! — Вашых жаўнераў начальнік.

Псіха

Ах! Блякс... Пасол яго быў: ён жадае
Маёй рукі!

Ларэнца

Цяпер княства жадае!

Псіха
(вынёсла)

Ці ад яго вы пасламі з'явілісь!

Джані

(раптоўным рухам адкрывае зранення грудзі)

Глядзі! пісьмо, во, якое прынёс я,
¹⁷³⁰ Ягоным пісана штыхам!

Псіха

Што гэта?..

Ларэнца

Блякс аблэг места і ўслух табе грозіць,
Што жыць не будзеш да вечара, княжна!

Псіха

А маё войска?

Джані

За Бляксам пайшлі ўсе
Й равуць: «Князь Блякс хай жыве! Хай жыве
князь!»

Усе! апроч невялікае жмені,
Што мне паддана... На смерць мы гатовы.

Псіха

1740 На смерць? А люд мой? народ мой падданы?

Ларэнца

Княгіня! й чым жа ты люд свой купіла,
Каб пры табе стаў? Даруй, што кажу так...
Твае падданыя даню плацілі,
Здалёк на харомы гледзя, якія
Капрыз твой зменны паўзносіў, і толькі
Дагадкі паміж падданных хадзілі,
Што ёсць там скарбы, што ёсць абразы там
І мармуровыя тоўпы статуяў —
Усе да богаў паганскіх падобны...

1750 Люд быў галодны! Пабедныя войны!
Вяла ты: люд твой аддаў грош апошні,
Каб землі й слава твае ўзрасталі!
Цяпер жа Блякс, твой сабака сярдзіты,
Кім свет цкавала, з увязі сарваўся
І на цябе зубы скаліць, а люду
Ён грошы суліць! І гэна галытня...

Псіха

Дык люд з ім разам? Ён, кажаш, люд склікаў?

Джані

Так, — і за ім люд ідзе...

Псіха

1760 Люд... Сапраўды,
Цяпер я толькі прыпомніла тое,
Што люд я маю...

Ларэнца

Чаму ж не ўперад!
Пакуль быў корны...

Псіха

А сёння, як бура,
Ўстаў ён, магутны? Ўсё крыша віхурай?
Са мной ваюе? Пяройдзе па троне,
Па маім княстве пяройдзе й кароне
І пойдзе, а куды? Там безумовы
Не быць мне, хоць мо й хацела б...

Ларэнца

1770 Князь новы
Люд павядзе твой!

Псіха
(зрываецца)

О, не! мая гойнасць
Яшчэ не дасца!

Ларэнца

Не зводзь сябе, пані!
Люд хоча волі! Яе не дасі ўжо, —
Дасць... іншы хтось!

Псіха
(на хвілі)

Дык няма ўжо ратунку?

Ларэнца

Ёсць, калі гэта зваць можна ратункам...

Псіха

Скажыце!

Ларэнца

1780 Голас замёр мой...

Псіха

Кажыце!

Ларэнца

Пайсці па Бляксаву ласку й няласку
Або... ўцякаць.

Псіха
(адварочваецца незадаволена)

Што ты скажаш, Джані?

Джані

Мой абавязак — з сваімі ўдальцамі
Памёрць пад брамаю твайго палаца.
І гэта споўню.

Псіха

Дык тут застаўся.

Ларэнца

Быць сведкай смерці тваёй не хачу, бо...

Псіха
(перабівае)

1790 Ну, добра, добра! мае дарагія,
Пакіньма гэта! Як шмат, вам здаецца,
Пяройдзе часу, пакуль Блякс тут будзе?

Ларэнца

З гадзіну, можа...

Джані

Дзве! За дзве ручуся!
Жыць я жадаю яшчэ дзве гадзіны...

Псіха

Дык вы ядыны, — вы ўдвух яшчэ толькі...
Чаму пры мне засталіся? скажыце!

Ларэнца і Джані пахіляюць моўчкі галовы.

Псіха

Мяне вы любіце?

Ларэнца і Джані

Княжна!

Псіха

1800 Падайце
Мне рукі, дзікай была я ўладаркай,
Уся адданая бляску і красам,
Але прайшло ўжо. Мне пуста на сэрцы,
І да каханняў ўжо іншых маркота
Перада мной адчыняе варота,
Ды ўсмешка гэта й лісць гэты з аблічча...
Без слёз кідаю. Ужо будучнасць кліча...
І так я рада!

Ларэнца

Што кажаш, княгіня?
1810 Якія словы!..

Псіха

Нічога! Хачу быць
Праз дзве гадзіны вясёлай. Прашу вас
На баль...

Ларэнца

Там вораг твой ломе ўжо брамы!

Псіха

Тут не чуваці! Ў галінах аліўных
Садоў княжацкіх гук бітваў завязне:
Здавацца будзе — шумяць там цыпрысы...
Калі страшнейшы крык бухне, заглушаць
Яго на сценах тут блюшчы й макаты...
1820 Дык покуль можна, я знаць не хачу больш
Нічога. Склічу другоў сваіх мілых,
А вы маўчыце, што ўжо маё княства
Век дажывае... Хачу, каб так згасла,
Як дзень пагодны...

Джані

Бяседуй! ручуся
За дзве гадзіны, глядзі на гадзіннік!
Дзяржу ў руках час!

(Паварачваецца к выхаду.)

Псіха

Ідзеш?

Джані

Стаць на варце...

*(Ідзе да дзвярэй, аднак перад парогам
затрымліваецца.)*

1830 Псіха!..

Псіха падае яму руку. Джані прыкленчвае і ў доўгім пацалунку цісне
руку Псіхі да губаў, пасля шпарка ўстае і, не азіраючыся за сябе,
выходзе.

Псіха
(да Ларэнца)

А ты?

Ларэнца

Я? — З табой застануся,
Пакуль...

Псіха

Ну, годзе ўжо!

Армінію ўходзе.

Ў сам час прыйшоў ты,
Мастак! Хацела ўжо слуг пасылаць я
Цябе прасіць...

Армінію

Я прыйшоў папрашчацца
З табой, княгіня!

(Падае ёй паперыну.)

¹⁸⁴⁰ Тут ёсць план ладжэты,
Што ўзнесць ты мела ў сваім агародзе.
План акуратны, яго будаўнічы
Выпаўніць кожны.

Псіха

Што ж гэта? Пакінуць
Мяне манішся?

Армінію

У свет еду!

Псіха

Ладжэту —
Мо не збудую, але вас, мастача,
Задзержу...

Армінію

¹⁸⁵⁰ Пані! Мы мусім расстацца! —
Надмер... люблю вас.

Псіха

Праз гэта адходзіш?
Дык на дзень толькі, да вечара толькі,
Не! дзве гадзіны яшчэ астанецесь,
А после йдзецца за славай сваею,
Дзе лёс вас кліча...

Армінію
(на хвілі няпэўнасці)

Для вас астануся...

Псіха

О, й добра! дзякуй! — Сягоння дадзела
Я вас, даруйце! Так болей не будзе...

(Да Ларэнца.)

¹⁸⁶⁰ Будзь гаспадаром, пакуль што, Ларэнца,
І скліч прыцеляў нашых. Я выйду
Адаць прыказы і ўбор свой святочны
Надзець.

(Выходзе.)

Армінію

Што гэта?

Ларэнца

Бяседа!

Армінію

Заранне!

Ларэнца

Ўжо час апошні, вер, слаўны мастача!

Выцягвае меч і аглядае лязо.

Армінію

Што ж гэта, пане, ў руках меч мяркуеш?

Ларэнца

Гляджу, ці востры...

Усовае меч у похву. С л у г і ўносяць стол і заставу.

Ларэнца

(ідзе да дзвярэй справа і адчыняе іх насцеж)

¹⁸⁷⁰ Прашу вас, паноўе,
Княгіня бавіць сказала вас, покуль
Сама не прыйдзе.

Уходзяць Петра і Джыраляма.

Петра

Штось раілісь доўга...

Ларэнца

Рэч вельмі пільная!

Джыраляма

Га! Што, Армінію!

Аб ласку ў княжны ўсё цягам хлапочаш?

Армінію

Як ты...

Джыраляма

Дзе Джані?

Ларэнца

1880 Пайшоў, каб наладзіць
Паказ ваяцкі, якім яе міласць
Сваіх прыцеляў хоча пацешыць.

Джыраляма

Што ж тут за свята?

Ларэнца

Вялікае свята!

Армінію

У чэсць пабеднага, мабыць, ваякі,
Які вярнуўся. Я ў горадзе бачыў
Рух надзвычайны. Усе пруща да брамаў...

Ларэнца

І сюды прыйдуць.

Петра

(да Ларэнца)

1890 Мне штось неспакойна;
Быў я прысутным пры гутарцы княжны
З паслом...

Ларэнца

Ах! глупства, — ўжо ўладжана справа!

Петра

Так? ці памысна?

Ларэнца

О, вельмі памысна!

Петра
(да сябе)

А гэткім чынам мець будзем вяселле!

Уходзе Псіха, на сукні, у якой была ўперад адзета, мае накінуты багаты плашч, на галаве ў яе блішчыць князеўская дыядэма (карона). Побач з ёю йдуць яе дамы: Лета, Бэля і Кармэн. Слугі ўносяць стравы, фрукты і віно.

Псіха

Сядайце, другі мае дарагія,
Хачу сягоння быць з вамі вясёлай!

Джыраляма

Сягоння, пані, раўня ты дню й сонцу!

Псіха

Калі я сонца — гуляйце ж у сонцы!
Што ж ты, Армінію! Яшчэ ўсё нявесел?
1900 Ці ж не забыўся яшчэ сваёй крыўды?

Армінію

Я ўжо забыўся, як ты заяснела!

Псіха
(сядае)

Ах! вось так любя! Ларэнца! Я песень
Хачу! Што думаеш?.. Песень! Вісіць там,
Глянь, мандаліна, — вазьмі й грай... Ці лепей —
Не! Будзем слухаць цяпер Джыраляма.
Паэт! ты меў нам чытаць сваю песню...

Джыраляма

Яна пры мне тут.

Псіха

Дык вось прашу я...
Аб чым жа песня?

Джыраляма

1910 Аб чым? Аб каханні!
Адна вось гэта струна ў мяне грае
Ўсцяж...

Псіха

Аб каханні!.. Вы ж любіце вельмі
Мяне? — скажыце! Кахаеце ўсе вы?

Петра

Я стар, княгіня, а йшчэ вас кахаю!

Псіха

Я веру, Петра. А вы што, артысты?

Армінію

Няўжо табе йшчэ слоў трэба, княгіня?
Ўцячы хацеў я адгэтуль, ды смерць мне
Была б лягчэйшай. Тады бы ты, можа,
1920 Дала мне веры...

Псіха

А ты, Джыраляма?

Джыраляма

І што скажу я, паэт, які толькі
Жыве, каб весціць тваю ўсюдах славу!
Маляр, што красы твае векавечню!
Хацеў бы змогу мець, каб даказаці
К табе каханне сваё! Каб лёс лучыў
Які мне спосаб...

Ларэнца

Не кратай лепш лёсу!

Псіха

Ах! як жа добра, што вамі кахана!
1930 Дык без мяне вам было б вельмі пуста?

Джыраляма

Жыць не здалеў бы!

Армінію

Памёр без цябе б я!

Псіха

(звяртаецца да Ларэнца з лёгкай іроніяй)

І што ж, Ларэнца? глядзі, як кахаюць
Вось тыя другі? Табе ж ці не сорам
Свайго маўчання пры столькі прысягах?
Ты не кахаеш мяне. Ты не даў бы
Жыцця! Дзе ж Джані? Ён такжа не любіць,
Калі на баль не прыйшоў...

Джыраляма
(пагардліва)

Ах! ваяка...

Ларэнца

¹⁹⁴⁰ Мабыць...

Псіха

І слухна! Чым для вас была я? —
Ўладаркай толькі! Тады як артыстам
Давала золата, ласкі й натхненне,
Усмешкі ясныя, весялосць сонца!
Але што ж гэта? Йшчэ поўныя чаркі?
Прашу вас, піце! на віват мне піце!

Петра
(падымае кяліх)

Жыві нам, княжна! ўладай лет без ліку!

Армінію і Джыраляма
Жыві нам! покуль...

Стукаюцца чаркамі з Псіхай, у якой чарка покнула.

Лета

О! чарка...

Бэля

¹⁹⁵⁰ Благі знак!

Псіха

Благое шкло! Залатую мне дайце!
За тост ваш дзякую з золата чаркай!

(П'е.)

Але глядзіце! — вось нудзяцца дамы:
Дык забаўляйце ж! То ж тут не адна я.
Засмейся ж, Лета! — люблю твой смех срыбны,
Што звоніць шчыра, бы ў горах каскады!
Расхмурся, Бэля! Хай вочы блішчацца!
Люблю прыгожасць тваю, красавіца! —
Кармэн! Запей нам! Ларэнца зайграе...

Кармэн

1960 Як хочаш, пані!

Лета

Падам інструменты...

Прыносіць мандаліну й дае Ларэнца

Кармэн

Аб чым спяваці?

Псіха

Аб шчасці! аб шчасці!

Кармэн

(пяе пры ўторы ігры Ларэнца)

Шукала шчасця, мае сястрыцы!
Мкнучы праз сушы і моры, —
А шчасце, мабыць, мае сястрыцы!
Крылася ў ціхім кляшторы!..
Шукала шчасця, мае сястрыцы!
У ціхім між бораў кляшторы, —
1970 А шчасце, мабыць, мае сястрыцы!
Крылася ў князевым дворы!
Шукала шчасця, мае сястрыцы!
У сонечным князевым дворы, —
А шчасце, мабыць...

Псіха

(нерабівае)

Досць гэтай песні! Песнь гэта маркоты,
А тут укруг нас жыццё і вяселле...
Жыццё! — што! праўда?

Джыраляма

Жыццё тут і любасць!

Армінію

Да смерці верная любасць!..

Псіха

1980 О! веру...
Ці ж льга не верыць, калі бажыцёся,
Артысты слаўныя на ўсю Італю?
Але ўжо годзе! Паслухаем, што нам
Паэта скажа. Мастак Джыраляма,
Чытайце песню! Наліць віна, слугі!
Зважай жа, Петра! Ты будзеш суддзёю,
Калі захопіць, судзіць не патраплю!
Армінію! сядзь тут пры мне во так... блізка...
Мастак! мы слухаем!

Петра:

1990 Слухаю такжа...

Джыраляма

(выступае і, успёршыся аб калумну, пачынае чытаць)

«Арнольда сёння займуся я доляй,
Радрыга кіну ў нары чарадзея,
Спяшу к Арнольду. Мой рыцар ніколі
Не кратаў святасць рукою сваею.
Як вось пазнаў, што з кабетаю ў полі
Змагацца трэба: заўзятасць, як вея,
Прапала ў сэрцы, — меч кідае, кленча...
Ўдар над нязбройным рука ўзнесла нейча.
Пазнаў ён Дору... О любасць святая,
2000 Што крышыш коп'і, жалезныя шчыты,
І ў сэрцы годзіш...»

На дварэ перад домам выбухвае змешаны гоман; штось, быццам крыкі,
быццам водклікі бітваў. Ларэнца бяжыць да вакна.

Армінію (зрываецца)

Што там?

Псіха

Нічога! — Народ мой падданы
Прыйшоў пад вокны, каб біць мне віваты.
Ці ж вы спужаліся?

Петра

Там не віваты!
А стрэлы!

Псіха

Гэта з мажджэраў страляюць
У чэсць начальніка... Праўда, Ларэнца?

Ларэнца
(вяртаецца да стала)

2010. Але, так, пані!

Псіха

Чытай, Джыраляма!

Джыраляма
(чытае)

«...У сэрца годзіш праз панцыр якая, —
О любасць! зорка з нябесных блакітаў!
Прамень твой душам Шлях Млечны ўсыпае,
Калі захочуць пакінуць граніты
Зямлі: шчаслівы, хто ў жыцці сустрэне
Цябе, о любасць! — не страшна й цярпенне!
Хай мая песня...»

Воклікі і бразг на сходах.

Петра
(паўстае)

2020 Тут штосьці дзеецца! Ёжо бразг ля брамаў!
Княгіня!

Псіха

Сядзьце. Муштруюцца стражы.
Джані іх вучыць... О верны мой Джані!..

Армініо

Што гэта знача? Ты, пані, збялела!

Псіха

Так Джыраляма ўзварушыў паэмай.
Чытай, мастача!..

(Хавае твар у далонях.)

Джыраляма
(чытае голасам не зусім пэўным)

«Хай мая песня, што так цябе славіць,
Да сэрца трапіць маёй яснай пані,
Хай залатым сном рай земскі ёй справіць...»

Спыняе. Ларэнца ўстае і збліжаецца да дзвярэй.

Псіха

Ах, слухай, Ларэнца!

Ларэнца
(выцягвае нязначна шпагу)

²⁰³⁰ Ёсім слухам слухаю! Ё слух сам змяніўся!

Прыслухваючыся да водклікаў знадворку, апіраецца левым плячом аб вушак дзвераў, шпагу трымае напаятоўі ў правай руцэ.

Псіха
(да Джыраляма)

На здзіў песнь ваша!

Джыраляма
(чытае з прыбываючым неспакоем)

«...Хай залатым сном рай земскі ёй справіць
І хай ёй скажа, той, што мяне раніць,
Што без яе не хачу сябе збавіць,
А з ёй, вясёлы, пайду ў беспрыстанне,
З ёй, што мне шчасця прыносіць засновы;
Хай песнь ёй скажа, што ўмерць я гатовы
Дзеля яе...»

Ад аднаго раптоўнага ўдару знадворку разлятаюцца дзверы: ўвальваецца Блякс у зброі. Усе прысутныя мужчыны зрываюцца з перапудам, кабеты ціснуцца з крыкам каля Псіхі, якая стаіць думная, нерухомая, спакойная. Ларэнца ў часе, калі дзверы адчыніліся, кідаецца з паднятай шпагай на Блякса.

Блякс

Гадзюка!

(Абвальвае яго адным ударам цяжкага двуручнага
меча і, пераскочыўшы цераз труп, увальваецца на
сяродак залы.)

²⁰⁴⁰ Дзе княжна?!

Псіха

Я тут, як бачыш.

Кабеты

О пані! о пані!

Армінію

Тут здрада!

Петра

К зброі!

Блякс

Ні з месца! Хто меч свой
Дастане — згіне!

Джыраляма

Даруй, ваша міласць...

Мы...

Псіха

2050 А што ж гэта, прыяцелі, ха! ха!
То ж для мяне вы маніліся гінуць!
Армінію! Петра! мастак Джыраляма!
Мяне ж вы любіце!

Петра

Так... Але болей —
Жыццё... У раю...

Псіха

А! любя жыццё вам!
Адзін быў толькі — і тут лёг навекі,
Другі пад брамай — труп свежы, малойчы!
Былі й няма іх! а я во, глядзіце,
Не плачу...

(Да Блякса.)

2060 Што вам патрэба?

Блякс

Княжацкі
Пасад з табой ці жыццё тваё, княжна!
Ка мне, жаўнеры!

Жаўнеры
(увальваюцца гуртам з грымкім воклікам)

Князь Блякс хай жыве наш!

Таўпа народу
(за вакном паўтарае)

Няхай жыве князь!

Блякс
(да прысутных)

А вы? Хто з вас будзе
Маўчаць — мой вораг!

Петра
(на хвілі няпэўнасці)
Няхай жа жыве князь!

Армінію і Джыраляма
(паўтараюць няпэўна)
Жыве хай...

Блякс
(да Псіхі)

2070 Чуеш?

Псіха

Га! мушу паддацца.
Падайце чарку, хай вып'ю з усімі
Здароўе новага князя!

(З персценя, які мае на пальцу, усыпае да залатой
чаркі атруту.)

Жыве хай
Князь Блякс, наследаўнік Псіхі! й пануе!..

П'е.

Петра
Во так! разумею.

(Да слугі.)

Налі князю чарку,
Хай разам з намі...

Псіха пахіснулася, бляднее.

Кабеты
(з крыкам)

Атрулася! Гора!
2080 Княжна! Умірае!

Псіха

(змагаючыся з агарняючай яе смерцю, зрываецца
яшчэ раз і кажа, гледзячы Бляксу ў вочы)

Не! я іду... далей...

Сланяецца і валіцца на рукі падтрымліваючых яе дам.

V

ЦЕРАЗ КРОЎ

АСОБЫ ДЗЕІ

Гаспадар.

Псіха, дзяўчына, прыслугоўваючая ў кавярні.

I Госць }
II Госць } у кавярні.

Малады чалавек.

Дэля Рош.

Начальнік патрулю }
Дантон } за сцэнай.

Блякс, разнік, правадыр таўпы.

Ганец.

Галасы з народу.

Таўпа: Мужчыны і Кабеты.

Рэч дзеялася ў Парыжы, на світанні дня 2 верасня 1792 г.

Кавярня, адчыняючаяся ўглыбі шырокай верандай на пляц у старой часці Парыжа. Нутро хаты, уладжанае папросту і трохі бруднае, асвятляюць дзве аліўныя лямпы, звісаючыя на дротах да столі. Па левым баку шафа з напіткамі і доўгі буфетавы стол; направа дзверы. Некалькі дзераўляных столікаў, часткаю толькі пакрытых каляровымі абрусамі, побач іх лавы і ўслончыкі, выплетаныя саломай. Позняя ноч. Пляц перад кавярняй зусім цёмны, — кладуцца па ім толькі жоўтыя палосы слабага святла ад кавярняных лямпаў.

Неспакойная, поўная чакання цішыня.

Гаспадар стаіць абапёрты плячыма аб буфет (прылавак), за кожным шэлестам пазірае ў бок пляца.

Адзін з гасцей сядзіць з успёртымі на сталю локцямі і паложанай на кулаках барадою, маючы перад сабою парожнюю шклянку, і глядзіць тупа і ўпарта перад сабою.

Другі госць вылаяўся ціха, устае, пераходзе праз кавярню і сядзе на іншым месцы.

Малады, утулены ў кут, жмакае нервовымі рухамі пакінутую на сталю газету, азіраецца, як бы хацеў распачаць гутарку, але калі ўсе маўчаць,

бармоча толькі штось невыразнае, потым хапае шклянку і выпівае з яе
рэшту віна.

Псіха стаіць абапёртая аб слуп веранды, загляджаная ўглыб.
Гадзіннік вызвоньвае трэцюю гадзіну.

Гаспадар

Ужо трэцяя...

I Госць

Да ліха!..

II Госць

I нічога яшчэ...

Малады

(на хвілі, нервова, падвышаным голасам)

Віно!

Псіха адварачваецца, ідзе к буфету, бярэ пляшку і налівае яму кяліх, пасля
моўчкі сядзе ў куце направа.

Адна з завешаных пад столлю лямпаў пачынае дымець і гаснуць.

II Госць

Лямпы гаснуць...

Гаспадар

(здымае лямпу і гасіць зусім)

Не хапіла ўжо алівы... Свеціцца цэлую ноч...

Малады

*(зрываецца раптоўна, ударае кулаком аб стол
і кажа, ходзячы неспакойна па хаце)*

Гэта ўжо можна сапраўды ашалець! Цэлую ноч... і нічо-
га... нічога... нічога!

Уходзіць Дэ ля Рош у мундзіры нацыянальнага гвардзейца.

2090 Вітаю.

Гаспадар

Добрага дня.

Малады

(адварачваецца жыва)

А! ты, браце! Што чутна?

Дэ ля Рош

Глуха. Іду ад прадмесня,
Народ не спіць, жджэ ўсё...

(Да гаспадара.)

Гэй, грамадзянін,
Каб шклянку грогу... Пякельная сцюжа...

*(Спасцерагае Псіху, якая ідзе прыладзіць яму
грогу.)*

Яшчэ не спіш ты?

Псіха

Не сплю. Ці спаць можна ў такую ноч?..

I Госць

Так...

II Госць

²¹⁰⁰ Няма яшчэ вестак?

Дэ ля Рош

(гледзячы на Псіху, кажа з рассеянасцю)

Яшчэ не... Толькі ж павінны быць к ранню...

Гаспадар.

Світанне блізка...

I Госць

Каб добрую толькі
Дало навіну...

II Госць

А што? Небяспека?!

Малады
(парыўча)

Што за нявера?..

I Госць

У глухіх ценях почас
Бадуцца думкі... Там шэсцьдзесят тысяч
Прусаў, а з імі яшчэ аўстрыякаў
²¹¹⁰ Бадай са столькі...

Гаспадар

А яшчэ дабаў і тысяч
Шаснаццаць нашых паноў, каралеўцаў,
Што проць нас з ворагам змову ўчынілі...

Псіха

А наша войска? Народнае войска!

Дэ ля Рош

Седанскай арміі згінуў начальнік,
Не ўбараніла паўночная Лёнгвы...

Псіха

Дык калі войска не хопіць, то пойдзе
Люд з гэтых вуліц, з завулкаў, з прадмесцяў,
З кіямі, босы, аборваны, — зрушыць
2120 Каменне з бруку на бой...

Дэ ля Рош

Ці пабедзіць!

Малады

Змоўч! Гэта здрада! Тут нельга сумніцца!
Суду той годзен, хто сільна не верыць
У моц народу...

Псіха

— і ў гэтую праўду,
Што вольныя пабеджаюць!

I Госць

Дай Божа!

Гаспадар

Бог нам нічога не дасць, калі самі
Не возьмем! Слухайце: покуль жыве тут
2130 Кароль і покуль у Радзе там блазны...

II Госць (перабівае)

Эй, грамадзянін! Ты іх не пагані!
Ёсць людзі там, галаву прад якімі
Схіліць належа!

Малады

Свабодныя людзі
Не схіляць галоў!

Гаспадар

А я паўтараю,
Што гэта блазны, што цёплую маюць
Ваду ў жылах. Дасюль у Парыжы
Усё павінна было быць іначай:
2140 Кароль — на нарах! Паны — без галоваў!
Народ — ніхто больш! — народу ўся ўлада!
Мы досьць цярпелі ў крыві і няволі!
Чакалі досіць свайго вызвалення!
Свабода і роўнасць...

На пляцу перад верандай чуваць галасы і цяжкія крокі.

II Госць

Што гэта?

Малады
(вызірае)

Ідзе варта!

Бягуць усе да дзвярэй веранды.

Гаспадар
(кліча)

Гэй, грамадзянін! А што там такое?

Голас Начальніка Варты
(з надворку)

Хапаем птушчак, дзядзька, — па ночы
Хапаем!

Дэ ля Рош

2150 Каго?

Голас Начальніка
Паноў! Ёсць прыказы
Арыштаваці ўсіх падазроных...

Гаспадар
Нарэшце!

Малады

Пойдзем!

Гаспадар

Ты, Псіха, застанься
І пільнай дом...

Псіха

Добра...

Выходзяць усе, апрача Дэ ля Роша і Псіхі.
Гадзіннік вызваньвае чацвёртую гадзіну.
Дэ ля Рош сядзіць задуманы з пахілянай галавою.

Псіха

*(паступае к верандзе і, апершыся аб слуп,
глядзіць у цёмную глыб. Па хвілі пачынае казаць
дзіўна змененым голасам)*

Бурліць кроў... Ноч цёмная,
А там пад брукам кроў плыве
²¹⁶⁰ Жылай падзёмнаю,
Бурліць і рве...
О, кроў! О, кроў! Зазяй зарою!
О, загарыся нам, сонца!..
О!..

Дэ ля Рош
(жыва)

Псіха!

Псіха
(уздрыгнула, як бы раптам збуджаная)

Тут я.

Дэ ля Рош

Навокала глуха...
А так здалося, што стогне штось, кліча...

Псіха
(паўголосам да сябе)

Павеяў вецер усходні...
²¹⁷⁰ Шэрымі крыллямі раптам лапача
Паміж радоў камяніцаў
Над цвёрдым вуліцы брукам...
О, сонца, ўзыдзі нам! сонца!

Дэ ля Рош

Што кажаш?

Псіха

(змененым тонам)

Нічога. Матку маю бізунамі засеблі, бацьку забіта, калі крычаў на вуліцы: «Хай жыве свабода!..» Упаў тварам на брук, і цяжкія салдацкія боты прайшлі па целе ягоным. Але нічога я не кажу. Заву толькі сонца, каб узышло...

Глядзіць зноў углыб.

Дэ ля Рош

(па хвілі)

Псіха!

Псіха

²¹⁸⁰ Слухаю. Ці патрабуеш чаго?

Дэ ля Рош

Не! Ты мяне не слухаеш, не бачыш мяне нават! Зірнула на мяне, але думка твая недзе далёка. Бачыў, як душа тваіх вочаў пайшла туды — у цёмную глыб таей вуліцы... дзе будынак Камуны!

Псіха

Самдзеле. Бачу цябе і слухаю, грамадзянін.

Дэ ля Рош

Грамадзянін! — ці ж не маеш для мяне іншай назовы?

Псіха

Гэтай назовай здароўкаюцца ўсе вольныя. Але калі хочаш, магу такжа называць цябе іначай...

Дэ ля Рош

Хацеў бы...

Псіха

²¹⁹⁰ Магу казаць табе: панічок! Ты харошы — масш румяныя шчокі і белыя выпешчаныя рукі — панічок.

Дэ ля Рош

Нашто з мяне насміхаешся?

Псіха

Не насміхаюся. Гэта праўда.

Дэ ля Рош

Бачышся ад мяне, адпіхаеш... А ўсёжткі я для цябе, для цябе ядына...

Псіха

Для мяне?

Дэ ля Рош

Так. Ты ведаеш, што я патомак старой шляхоцкай радні, ведаеш, што ўсе мае сваякі арыштаваны або ў ссылцы...

Псіха

Або ў радах варожай арміі, якая ідзе ваяваць з намі...

Дэ ля Рош

(парыўча)

²²⁰⁰ І ўсё гэта так! Не пярэчу. А я — глядзі! — тут, з трохкалёўнай стужкай, у мундзіры Нацыянальнай Гвардыі, на службе... свабодзе! на службе народу, таго народу, які...

Псіха

Маўчы! Я выйшла з гэтага народу і люблю гэты народ!

Дэ ля Рош

А я цябе люблю! — чуеш! — цябе адну на свеце! Люблю гэты блеск тваіх вочаў і голас твой агністы, люблю цябе ўсю! О! Чаму ж ты мне з рук вырываешся! Скажы, што мне яшчэ ўчыніць, што зрабіць, каб ты была мая?

Псіха

Жыву Свабодай...

Дэ ля Рош

Праклятая! — яна мне цябе забірае!

Псіха

²²¹⁰ Не так! — Свабоду ўзлюбі, а збліжыцца да мяне!

Дэ ля Рош

Га! Свабода!.. Кінуўся я ў гэты вір — дзеля цябе! Захоплівае мяне часам і нясе, як пажар сноп саломы, выдзерты

з страхі паланеючай хаткі: . Але ці ж можна любіць агонь, які пажырае?

Псіха

Толькі такі агонь любяці годзен! — бо толькі такі ачышчае і збаўляе! — Ці гэта разумееш?

Дэ ля Рош
(на хвілі)

Дзіўная часам гутарка твая... Не магу я паверыць, каб ты на гэтых вуліцах і сярод гэтага людзкі жыццё ўсё спагнала...

Псіха
(задумваецца)

2220 Жыццё? І хто ведае, якое яно доўгае сапраўды? Дзе пачынаецца і дзе канчаецца...

Дэ ля Рош

Штось для мяне незразумелага ёсць у табе...

(Па хвілі жыва.)

Слухай! — іду заплюшчыўшы вочы за табой, служу тваёй справе, слухаю тваіх прыказаў, забываюся на ўсё, усё пасвячаю табе — а не ведаю нават, хто ты?

Псіха
(паціскае плячыма)

Як бачыш: простая дзяўчына!

Дэ ля Рош

Не! Ты нечым болей!

Псіха

Ну дык так! — я — грамадзянка свабоднага народу!

Дэ ля Рош

2230 Яшчэ больш нечым! — У першы раз помню,
Цябе я ўбачыў, калі людзкі Бастыллю
Браў. На чале ты народу ішла, плыла, —
Не! Ты ляцела, узнятая рукамі
Таўпы, агністым здаючысь анёлам:
З агнём крывавага ў высі штандару,
З агнём у вачах, у вуснах, у ўзнятай
Руцэ... — з святла, з пяруноў, ці мо з цела,
Не знаю...

Псіха

Гэта Свабода была там!

Дэ ля Рош

Душа!

Псіха

Я!

Дэ ля Рош

²²⁴⁰ З тых пор жыву табой, Псіха!

Псіха

Няпраўда! Зводзішся толькі. У самым дзеле для цябе чужое ўсё тое, чым я жыву... Адыдзі!

Дэ ля Рош

Не, не! Мне так здаецца, што раз ужо я абмінуў цябе некалі, можа, у сне... гэтым разам...

Псіха

Зноў абмінеш.

Дэ ля Рош

Я не хачу! — Псіха... Пойдзеш са мною! Ты пойдзеш!

Недзе ўглыбі ўзнямаецца раптам змешаны гоман далёкай таўпы, які праз хвілю моўкне.

Псіха

Чуеш во гоман? Ускрыкі!

Дэ ля Рош
(уздрыгнуў)

Зрухнуўся горад...

Псіха

Час гэта настаў мой!

Дэ ля Рош
(надслухоўвае)

²²⁵⁰ Прайшло, як фаля. Зноў ціха і глуха...

Псіха
(да сябе)

Сіл! Сіл! — сягоння, і толькі сягоння
З пабедай выйці...

Дэ ля Рош
(на хвілі)

Твар табе меніцца... Нешта як боль прайшла па ім...
Псіха!

Псіха паварочваецца моўчкі да яго.

Дэ ля Рош

Вочы твае бліснулі цвёрда блісканнем сталі, — губы маеш
зацятыя... Якая ты прыгожая! — О! Каб ты ведала, як я
люблю цябе! Будзь маёю!

Псіха
(выбухае смехам)

Ха, ха, ха! Ха, ха!

Дэ ля Рош

Смяешся? — ты смяешся!

Псіха
(наважна)

²²⁶⁰ Ці ты не адчуваеш, грамадзянін, як фальшыва заскры-
пелі твае словы аб каханні ў гэтай ночы чакання, у гэтай
дзіўнай хвілі, калі, можа, там важацца лёсы вольнага
народу? Калі з сэрца жывая ліецца кроў? Калі мае ўда-
рыць вызвалення звон?

Дэ ля Рош

Звон ударыць, але не ведама яшчэ, да чаго народ паклі-
ча! — Страх мяне дзіўны забірае. А і ты сама — бачу —
што баішся...

Псіха

Не!

Дэ ля Рош

Не пярэч!

(Па хвілі.)

²²⁷⁰ Ці ведаеш, якая любасць салодкая? Якім захопліваючым
голсам кліча? Які супакой дае бязмежны?

Псіха

Проч з супакоем! — Слэз на мне праклён
І боль вякоў — і пот — і кроў,
У мне гарыць народны гнеў і стон, —
А вызваленне — досціг мой!

Дэ ля Рош

Адна любасць дае вызваленне! яна адкупляе і збаўляе! —
Паслухай, паслухай мяне толькі! — Маркотныя рукі к
табе працягваю! Люблю цябе, жыву табою! — Псіха! Ці
ж нішто не дрыгне ў тваім сэрцы?

Псіха

(на хвілі)

²²⁸⁰ А хоць дрыгнула б... Хоць недзе на дне там
Якая спала б журба па... каханні,
Па шчасці ціхім, дурным — што ж такое?
Няўжо ты думаеш, — гэтыя рукі,
Што сцяг над людям узнесць хочаць крываваы,
Пясціць маглі бы? — а губы, якія
Дрыжаць ад крыку агністай Свабоды,
Маглі б калі цалаваці — пакорна?!

Дэ ля Рош

Я навучу цябе! — любіш мяне! Пайдзі са мною!

Псіха

Ніколі!

Дэ ля Рош

²²⁹⁰ Пайдзі!

Псіха

Ніколі! — Перш павінна была б праклясці гэты цуд, гэта
маё ўмілаванне, маё ўсыццё, што тут родзіцца з крыві:
Свабода і Народ!

Дэ ля Рош

Дык праклянні!

Псіха

Проч!

Дэ ля Рош

Гэта ж, павер, неабміннае, гэта ж мусіць стацца! —
Глядзі толькі на гэту навокал цябе таўпу! Табе здаецца,
што маеш над ёю ўладу, але пачакай, у любы дзень
абудзіцца ў ёй нікчомны, злосны, крыважадны звер, а
2300 тады... Слухай мяне, Псіха, там на поўдню пад Пірынеямі
ёсць замак маёй радні, узнесены некалі адным з маіх
продкаў, які пад назваю Блуднага Рыцара Сонца аб'яж-
джаў землі з песняй на губах і крэпкім мечам у руцэ,
змагаючыся за справядлівасць, пакуль упаў. Але замак
стаіць да сягоняшняга дня. Слухай мяне, там можна
схавацца ад свету.

Псіха

Не спакушай!

Дэ ля Рош

Там можна — у зялёных сувуззях над шумячымі крыні-
цамі — быць вольным папраўдзе і шчаслівым, здалёк ад
2310 гэтай крыклівай, горкай ды крывавай камедыі, якая тут
разыгрываецца! Што цябе ўсё гэта абходзіць! О! Выслу-
хай мяне! Пайдзі са мною! — багаццем цябе акружу,
любасцяй, роскашай, пышнасцяй!..

Псіха

(кажа звольна, гледзячы яму ў вочы)

Мне здаецца, што ты супраўды не ведаеш, хто я такая!

Дэ ля Рош

Кабета, якую я кахаю!

Псіха

Не!

Я крыўда — і труд,
І жар — і моц — і рух,
Устаючы з путаў дух!

2320 Я — Люд!

Чуваць раптам біццё званоў.

Дэ ля Рош

Звон!

Псіха

Звоняць званы на пагудку!

Дэ ля Рош

Трывога!

Псіха

На бой!!

Кавярня запаўняецца збегаючым зусюль Н а р о д а м.
Неба шарэе світаннем.

Галасы з Народу

Што гэта?

Звон!

Рада

Біць загадала ў званы! —

На трывогу!

Ганец
(улетае)

2330 Народ! з пабоішча весць!

Галасы

Весткі! Весткі!

Што? Што чуваць?!

Кажы! грамадзянін!..

Ганец

Схапіць дух дайце... ляту.

Галасы

Што такое?

Ганец

Вердэн...

Дэ ля Рош

Пабеда?

Ганец

Вердэн наш паддаўся!

Прусак узяў горад!

Сярод прысутных раптам залягае страшнае, грабавое, поўнае бязмежнага задзіўлення маўчанне. Ледзьве шты-гэны парушыцца, зціха загаворыць да таварыша. Урэшце неспакой узрастае, — не хапае толькі якога слова, сігналу...

Псіха
(выступае на сяродак)

2340 Ці чулі?

Галасы
(выбухаюць раптам, як пачыналася бура)

Гора! На ворага! У бітву!

Народ! Да зброі!

Псіха
Туды! дзе Камуна!
Агонь свабоды каваць на пяруны!

Выбягае на чале таўпы ўглыб.
У апусцеўшай хаце застаецца толькі Дэ ля Рош і азіраецца вакол
задзіўлены, як бы не разумеў яшчэ, што сталася.
Па хвілі ўбягае ад вуліцы Г а с п а д а р.

Гаспадар
Ужо знаеш?

Дэ ля Рош
Так!

Гаспадар
Захапіў людзей зглузд!
Ўсё ўверх дном...

Дэ ля Рош
Люд яна захапіла...

Гаспадар
2350 Хто гэткі?

Дэ ля Рош
Псіха.

Гаспадар
Не дзеўкава справа,
Тут мужа трэба...

Г а л а с ы збіраючагася на вуліцы Н а р о д у
Усяму вінна Рада!
Не мае моцы!
Хай улады зрачэцца!
Змусіць іх! — Шэльмы!

Гаспадар

Патрэбен тут муж! Муж!

Блякс

(убягае на чале таўпы)

2360 Гэй, грамадзяне! а ведаеце ўжо, што кажуць па ўсім горадзе, што нашае войска шальмоўскім спосабам і зусім не патрыятычным дало пабіць сябе гэтым наёмнікам каралёў?

Гаспадар

Так, яно паддалося, падобна, большай сіле...

Блякс

Ах, што гэта знача: паддалося большай сіле! Гэта ёсць здрада, калі пазволілі пабіць сябе, тады калі мы іх выслалі на тое, каб пабядзілі! Здрада!

Галасы

(адразу рэдкія)

Але! здрада! здрада!

Блякс

2370 Хто там камандаваў? Рошамбо! — павінен быць пацягнуты на суд народу, за здраду! Усе павінны быць суджаны! — ад генерала аж да простага салдата.

Галасы

(штораз гусцейшыя)

Добра кажа! Пад суд! За здраду!
Хай жыве грамадзянін Блякс!

Блякс

Дзякуй, грамадзяне. Але... што ж мы цяпер пачнём? Дзядзька Воба, што пачнём? Вораг мае дарогу адкрытую, абляжа Парыж... Загуба нам грозіць!

Гаспадар

Паміж Вердэнам і Парыжам ляжыць яшчэ зямля Французаў, і вольныя Французы жывуць на ёй, грамадзянін!

Галасы

Пранала войска!

Здалі каралём нас!

2380 Віной тут Рада! —
Усіх іх павешаць!

Заварушэнне.

Воклік Народу
(выбухае раптам перад кавярняй)

Хай жыве Дантон!

Усе ціснуцца адразу ўглыб цераз веранду.
Дэ ля Рош і Гаспадар толькі застаюцца ўнутры пры дзвярах.

Гаспадар
(пазірае ўглыб)

Дантон... У сам час з'яўляцца. Ці бачыш?

Дэ ля Рош
(глядзіць таксама)

Цёмна яшчэ, — чуць магу яго згледзіць... Запалілі цяпер паходні... Таўпа яго абступіла, ціснецца вакол яго, узносіць яго...

Гаспадар

І што? і што?

Дэ ля Рош

Дае знак рукою, будзе прамаўляць...

Гаспадар

Ці чуеш, што кажа?

Дэ ля Рош

2390 Таўпа бурыцца і фалюе, не магу слоў схапіць...

Гаспадар

Ціха!

Голас Дантона
(прамаўляючага непадалёк на пляцу, даходзіць сярод хвілёвага зацішша да поўных, на ўдар молата падобных гукаў)

На нас каралі ідуць?
Тым лепей, брацця! Шукаць іх не трэба:
Прыходзяць самі! Хай жа зямля гэта,
Куды паспелі ступіць і збяшчэнціць

Ватагай збройных падданцаў, край гэты
Свабоды — хай для іх будзе магілай...

Далейшыя словы заглушаюць воклікі таўпы.

Дэ ля Рош

Як быццам віхор прынёс пад мора водгулле буры
далёкай і ўтапіў ізноў іх у звіхраных фалях...

Гаспадар

²⁴⁰⁰ Слухай толькі, слухай!

Голас Дантона

(грыміць ізноў сярод хвілёвай цішы)

...рукі мазольныя вашы,
Усё ж тыя рукі, што муры Бастыллі
У груз дробны рвалі, на вуліцах места
Таўклі медзяныя цароў статуі,
Якія вылі пад молата ўдарам,
Як звон! — Цяпер не мёртвых статуяў
Пайдзем валіць, а жывых зністажаці
Тыранаў, што нас...

Галасы

Смерць тыранам! Смерць і загуба!

Голас Дантона

²⁴¹⁰ Адвагі толькі...

Чуваць стрэл гарматні, прыклікаючы агульнае паўстанне.

Во чулі гарматні
Гром, што вас кліча да зброі? Гэй, брацця!
Не на трывогу стрэл гэты! — а гэта
Гром першых крокаў Свабоды к Пабедзе:
Ужо папеджаем!.. бо вольны народ мы!..
Паўстаньце ўсе...

Галасы

(зрываюцца раптам з усіх старон, як бура)

Народ! да зброі! За волю! На ворага!

Голас Дантона

(выбіваецца яшчэ раз з сілаю грымоту)

Дрыжаць хай каты! Дрыжаць каралі хай!
І тыя здраднікі, што іх чакаюць!

²⁴²⁰ Хай задрыжаць каралеўчыкі! — чулі?!
Бо люд узняўся...

Г а л а с ы

На смерць і жыццё ў бой!
Жыве хай Дантон!
Жыве хай свабода!

Таўпа на пляцу сярод воклікаў рассыпаецца; шмат якія ціснуцца ў кавярню, паміж іншымі Б л я к с.
Развідняецца штораз болей, неўзабаве мае ўзысці сонца. Фіялетава адсвет заранку, упадаючы цераз адчыненую веранду, нягодзіцца з жоўтым бліскам аліўнай лампы.

Б л я к с

(уходзячы, кажа да напіраючых вокала)

«Хай задрыжаць каралеўчыкі!» — во як казаў...

Г а с п а д а р

Народ зваў да зброі...

Б л я к с

Да зброі, —
Так... Толькі ж ворага хто нам наклікаў?

Г а с п а д а р

Кароль і здраднікі тыя...

Б л я к с

²⁴³⁰ Яшчэ іх
Ёсць шмат між намі.

Г а л а с ы

Го! Здраднікі! Згубцы!
Смерць! Смерць за здраду!

Б л я к с

Смерць! Добра казалі!

Д э л я Р о ш

О, Хрысце!

Г а с п а д а р

Што вам?

Д э л я Р о ш

Мая там радня ўся!

Гаспадар

Няма радні тым, хто служыць народу!
Смерць здрайцам!

(Падбягае наперад.)

Блякс

²⁴⁴⁰ Ну ж, як быкоў рэзаць шляхту!
Сеч!..

Дэ ля Рош

(высоўваецца наперад)

Грамадзяне! Падумайце лепей,
Як выгнаць ворага, што ідзе з-за межаў!
А шляхту кіньце! Яны ўжо пад стражай...
Сягоння ўночы ўсіх чыста няпэўных
Ксяндзоў, паноў, каралеўскіх прыслужняў
Замкнута — ўсіх! Усе поўныя турмы!

Блякс

Тым лепей, вашаць! Хапаць іх не трэба!
У клетцы птушкі, адно лбы зрываці!
²⁴⁵⁰ Наперад! Я павяду!

Галасы

Гэй, наперад!

Та ў п а з Б л я к с а м на чале скіроўваецца к адчыненым дзвярам, калі ў момант адзваюцца на вуліцы зыкі марсыльянкі; сярод воклікаў паяўляецца на парозе П с і х а, трымаючы ў руках трохкаляровы штандар і вядучы за сабой а д д з е л З б р о й н ы х А х в о т н і к а ў.

Воклікі

Няхай жыве нам Свабода і Айчына!

Блякс

Глядзецце! Гэта новыя ахвяры! Гэта моладзь наша, якую Рада ізноў гоне ў вагонь, на жыр ворагу, каб марна гінулі! — Ці ж пазволіце на гэта, грамадзяне?

Псіха

Проч, трус, адгэтуль! Вяду я ў вагонь іх,
Са мной — пабедзяць!

Галасы

Пабедзяць! Хай Псіха
Жыве!

Блякс

²⁴⁶⁰ А здрайцы ад нас дадуць ходу!..
За мной!

Псіха

(заступае дарогу таўпе)

Куды?

Блякс

Кроў ідзём ліці здрайцам!

Псіха

Не так! Сваю кроў нясеце ў вахвяру
Народнай волі! Нясеце на бітвы
Свае галовы!

Блякс

Што яшчэ за вар'яцтва?
Мы маем гінуць? А хто збярэ жніва?

Псіха

²⁴⁷⁰ І што з таго вам, чыё жніва будзе,
Калі вам — шчасным — моц дана сяўбы?
Ліць кроў для прышлых сталеццяў сяўбы,
Кроў жыватворную, плодную, з грудзяў?
За волю, роўнасць, за браторства цуд,
За край, за люд!
На крываваы пот ратаёў,
Сяўцоў ахвярны труд
Я клічу вас!
— На бой!!

²⁴⁸⁰ Хай лес штыкоў у час
Свабоды ніву аслоніць сабою, —
О, люд ты мой!
— Да зброі! да зброі! да зброі!

Галасы

Да зброі!

Ціснуцца ўглыб.

Блякс

Эй, грамадзяне! Яшчэ вораг далёка!
Перш трэба дома наладзіць парадак...
Кароль і ў нас ёсць, ды ёсць яго хеўра,
Што к нам наклікала ворага здрадна!

Галасы

Смерць каралеўскім прыслужням!

Дэ ля Рош (молючы)

Браты! Не плямцесь крывёю бяззбройных!

Блякс (адпіхае яго)

2490 Проч! проч адгэтуль! Ты, відна, сам здрайца!
Звясці ўсіх чыста! Парэзаць! Павешаць!
Хай каралі, што ідуць к нам, пачуюць,
Якое ладзім мы тут прывітанне
Для каралёў і прыцеляў іхніх!

Галасы

Да турмаў!

Псіха

Стойце!

Блякс

Што яшчэ за прыказы,
Калі ідзем споўніць крывава суд люду!

Псіха

2500 Я прыкажу вам! Я — ў імя Свабоды,
Што тут як полымя стала над вамі!

Дэ ля Рош (да Псіхі)

Стрымай! Стрымай іх! Чын станецца страшны!

Псіха

Я не ўстрымляю! — Я толькі бунтую!
Хачу святых полымі ўзнеціць!
Не можна рук вам паганіць!

Разліта вамі кроў
Згрызае хай вякоў спляснелу іржу,
Якой ужо сённі не змыць слязьмі,
— Але хай рук вам не пляміць!

Блякс

2510 Чаго тут лезеш? — Мы ведаем самі
Што чыніць маем!..

Псіха

Вас Бацькаўшчына кліча! —
Служыць жа Бацькаўшчыне ідзеце!
У вянкi ўбярэце сонечны воблік,
— А калі знойдзецеца цернь паміж кветак,
То ў цернь!
Зара, зара над вамі,
Хоча ўзысці —
Адно ёй працай адкрыць трэба дзверы!..
За места ідзеце ўзносіць акопы!
2520 Армію ладзіць ідзеце!
Уміраць за Свабоду!
На ворага ідзеце! На ворага!
Вянком служэце!

Блякс

Усё па чародзе! Перш мусім упарадкавацца з здрайцамі!
Я на пекных славах не знаюся, але адно ведаю: рэзаць!

Галасы

Смерць здрайцам!

Заварушэнне сярод таўпы.

Псіха

Брацця! Слухайце...

Блякс

(заглушае яе словы крыкам)

Гэй, грамадзяне! Будзеце ж вы слухаць голасу шалёнай
дзеўкі, якая хоча вам запырэчыць вялікага права народу:
2530 права помсты і прыгавору? Далей за мной! На суд!

Псіха

Стойце! — кроў гэта спаганіць
Вякоў неспаганены плод!

Спаганіць народ!
Яны... вось, можа... нявінны!

Блякс

Чуеце! Яна смее здзеквацца над народамі! Агіду кідае на вас, якія цярпелі і падалі ад працы, знябытку і няволі, а нявіннымі называе тых праклятых панкоў, што з нашымі ворагамі змову ўчынілі! Проч з ёй!

Галасы

Проч! Проч!

Блякс
(да Псіхі)

²⁵⁴⁰ Бачыш! Ты тут не патрэбна! Я народ павяду!

Псіха
(заступае яму дарогу)

Не важайся! Стой!

Блякс

З дарогі! Народ гэты мой!

(Павальвае Псіху ўдарам кулака.)

Гэй, люд! За мною! Да турмаў! На суд!

Галасы

На суд! На суд!

Выючы і равучы, вывальваюцца ўсе за Бляксам, ідучым наперадзе. У апусцеўшай хаце застаецца Псіха, лежачая самлеўшы на здоптаным штандары, і Дэ ля Рош.

Усходзячае сонца азалачвае іх поўным святлом.

Дэ ля Рош паступае некалькі крокаў ўглыб, глядзіць — пасля з разпачлівым рухам вяртаецца. Спасцярогшы Псіху, ляжачую на зямлі, бярэ вады і чуціць яе.

Псіха
(будзіючыся з абамлення)

Што гэта? Раніца — і сонца і сон нейкі... страшны...

(Мойкне — пасля зрываючыся раптам.)

Дзе яны?!

Дэ ля Рош

Пайшлі — ў імя свабоды... без цябе!

Углыбі выбухае змешаны звярыны рык чэрні.

Чуеш!

Псіха

(надслухоўвае, як бы яшчэ не разумела, — і раптам са стогнам хавае твар у далонях)

Ах!

Дэ ля Рош

(тузае яе за руку)

2550 Не закрывай воч! глядзі! Во — свабода!

Во гэта сяўба вякоў!

Во збаўленне цераз кроў!

Бачыш, вывалаклі некалькіх мужчын — і дзве кабеты — і старца... Чуеш гэты рык? Ха, ха, ха! Суд адбываецца! суд! Бачыш паднятыя калы, палкі, нажы? Ха, ха, ха! Ха, ха, ха! Шпаркая справядлівасць — нават ката не патрэба! Ха, ха, ха! Глядзі! Глядзі! Свабода!

Зрывае кукарду і шапку і кідае на зямлю.

Проч знакі рабства ў новай тыраніі!

Псіха

(з гідасцяй)

Кроў!!

Дэ ля Рош

2560 Уздрыгваеш перад ёй? Гэта ж тваё жніва! Твой буйны ўраджай!

Псіха

(блудна)

Што я тут сніла?... Дзе ж той дзень? Збаўленне? Мая дзе любасць? Усё пацямнела
У вачах мне... Кроў! агіда! бруд!
Пракляты дзень! Пракляты люд!
І я праклята...

Дэ ля Рош

Клянеш? — а значыць, зраўняліся ўжо мы!

Абое сплямлены здрадай пароўну: —

Чуеш! мае там прыяцелі гінуць

2570 І мае сябры, якіх я пакінуў

— Для цябе!
І ты, жыццём што было, праклянула!
Цяпер ты — мая!
Пайдзі за мной!

Псіха
(зрываецца)

Не! Не! — гэта яшчэ не канец! Я зноў іх захаплю! На сонца звярну іх нанова! Пабуджу яшчэ... Проч! — Іду...

Хапае пакінуты штандар.
Г а л а с ы раз'юшаныя грымяць здалёк.

На смерць! На смерць!

Дэ ля Рош

Ідзі!..

Псіха станула, раздумвае, — трохкалёрны сцяг Свабоды выпадае ёй з рукі.

Ха, ха! Абманка!

2580 Ці ж ты не бачыш, што ўсё ўжо — зайодна?
Што ўжо звер дзікі раз'юшыўся ў стадзе
І ты ўжо моцы не маеш ніякай? —
Кроў на табе!

Псіха

І на мне?..

(Глядзіць блудна навокал і ўрэшце апускаецца на зямлю.)

Кроў!..

Дэ ля Рош

(на хвілі маўчання кладзе ёй руку на плячо)

Псіха...

Псіха

(непарушаная — з ціхім стогнам)

Збыцца! Не бачыць!..

Дэ ля Рош
(схіляецца над ёй)

Там на поўдні каля Пірынеяў ёсць замак радні маёй...

Псіха
(узносиць галаву)

Дэ ля Рош
Пайдзі са мной. Няхай станецца. Ты мая.

Псіха
2590 Дасі забыццё?

Дэ ля Рош
Каханне табе дам...

Псіха ўстае.

Дэ ля Рош
Кветкі нам усё заснуюць... Белыя і сінія кветкі нам
будуць цвісці... Хочаш?

Псіха
Так.

Дэ ля Рош
А губы твае будуць цалаваць?

Псіха
Так, так.

Дэ ля Рош
Твае рукі пясціць мяне будуць?

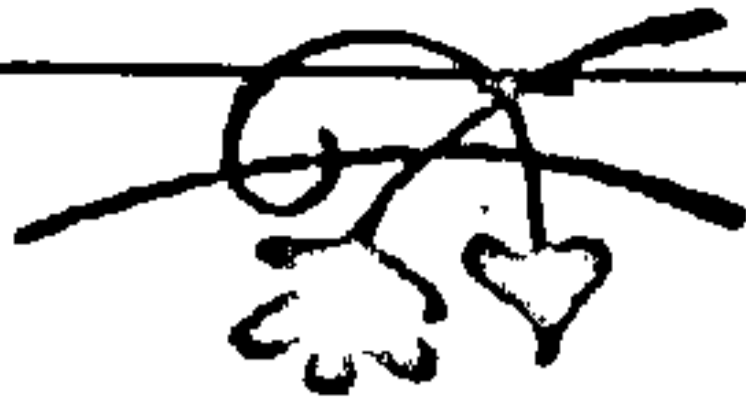
Псіха
Так.

Дэ ля Рош
(абымае яе рукамі)

Пайдзі!

Голас Таўпы ўвадзілі.

2600 На смерць! На смерць!

ЗЯМЛЯ

Апавяданне

З украінскай — П. Панча

Цёмная наша бацькаўшчына.

М. Хвілёвы

I

Бягуць дзве каляіны, а па баках вясною памытая азіміна ды ружовая ярына. Дарожка вузенькая, і калі яна пасцелецца ў даліну, насустрач выскачаць маладзенькія хаткі, а далей, нібы жывёла на выгане, хлявы, хаты, клуні.

Мазалёўка: вёска хат са сто.

За лесам — Гаўрылаўка, а пад лесам маёнтак.

Цяпер кажуць: «Быўшы Бугайскай».

Дзяды былі паноў Бугайскіх, а ўнукі — савецкія.

Выглядалі ўнукі цераз вышываныя павуціннем вокны на поле і ўсё больш дзіву даваліся:

— Перад носам зямля, а сеюць у Гаўрылаўцы.

А ў нядзелю «на дубках» (вуліца каля поля) Назар Кардаш паглядзіць навокал сябе ды нібы брытваю:

— Эх, і зямелька ж, хлопцы! Толькі лядашчая анатэма: ляжыць сабе, як пярына, а няма, каб падскочыла ды мазалёўцам проста ў рот: «Не турбуйцеся, казаў той, спажывайце на здаровейка».

Мазалёўцы супяць бровы, як старыя стрэхі, ды плююць лушпінкамі сланечніку:

— Разумны!

А Раман, як дэлегат, — за ўсіх:

— Надакучыла ўжо і ездзіць.

— Да Бугайскай на паклон? — пытае Назар.

— Можа, хто і туды ездзіў, а я і па камітэтах ужо лазіў.

А з грамады, паміж іншым:

— Застаў дурня Богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е...

— А ведама, — кажа Назар, — гаўрылаўцы, мабыць, не маліліся Богу, а пачулі волю, загналі адразу плуг, ды і ядуць

цяпер хлеба, а як-я казаў: «Хлопцы, бярэма зямлю, яна наша, мы ж арандавалі», дык чухацца пачалі: «Ды ці яно ж гэтае надоўга, ды трэба спярша ў пані спытацца...» Пані! Э-э-х, элементы! — Услед за гэтым Назар раздражліва плюнуў і закінуў: — Вазілі, вазілі яйцы па ўсіх-усюдых, аж пакуль гаўрылаўцы ўсю зямлю да сябе прыгарнулі, а яны ўсё — пані.

А хтось кажа:

— Лукаш, той і ўчора ездзіў да яе.

Ніякавата Лукашу:

— Ды я так сабе — па дарозе заехаў, ну і пытаўся: «Як жа гэта будзе з зямлёй, што вось гаўрылаўцы заграблі?»

— А ты масла вазіў?

Раздражняюцца старыя:

— Назар, стрымай язык за зубамі. Кажы, Лукаш, што ж яна, як?

— Кажа, адным словам, выганіць іх к такой-сякой матары, і больш нічога, а я проці вас — Божа барані.

— Няхай яна бацьку свайму раскажа, — зноў умяшаўся Назар. — Выганіць. Якая разумная — людзі трэці год як аруць, а яна пацкоўвае дурняў... Вось засталася каля двара валок з пяць, дык хай гэтае не правароніць.

Лукаш быў у горадзе, ведае і нібы аж задаволена кідае:

— Гамані, цябе не запыталі...

— А то што?

— Кантора ўжо ўзяла ў арэнду аж на дзевяць год. — Сказаў і вокам абвёў наўкола, гэта значыць: «вось чаго я да пані заязджаў».

Мазалёўцы аж панямелі, а потым замахалі рукамі, як ветракі крыллямі:

— А хіба не я казаў?

— Дагаманіліся.

Кожны хацеў быць прарокам, і кожны хацеў быць усярэдзіне кола. Штырхаліся, плявалі лушпінкамі сланечніку і словамі, потым раздражліва пырскалі скрозь зубы і зайздросна перабягалі вачыма па чорнай раллі:

— Вось цяпер і паскачаце без зямелькі, а жывёліну хоць на лысіне пасі.

— Зараз, дый годзе...

— Прасядзелі рэвалюцыю на печы, — зноў кажа Кардаш, смеючыся сабе пад тонкімі, як швайка, вусамі, — сядзелі ды гадалі, што да вас прыдуць яшчэ прасіць: «Галубочки, не бойцеся, бярыце», а вось знайшліся і без вас людзі.

— Ды якая ж кантора?

Лукаш ведаў, але і не ведаў:

— Кажуць жа вам — кантора... той...

— Забыўся?

Хто быў у шэрых шынелях, дапамагаюць:

— Можа, — Нарабраз?

— Не, той у Антонаўцы ўзяў.

— Можа, — дактары, як іх цяпер?

— Вось жа і тыя ўзялі, толькі недзе ў іншым месцы.

— А хто табе казаў?

— Ды пані ж. Андрэй, і ты ж там быў.

Андрэй углядаецца кудысь у поле:

— Я не прыслухоўваўся. Маё дзела — старана.

Назар раздражніваецца:

— Такжа — «па дарозе» — цмокнуць у ручку?

Андрэй бярэ суседа за рукаў добрага кажуха і ківае ўбок галавою:

— Хадзем, сваце. Гырчыць па-сабачаму: думае, як пабываў у бальшавікоў, дык і розуму набраўся. Адзін чорт, як свяціў хлеў у твайго бацькі рэбрамі, дык і дагэтуль свеціць. А мы, брат, праз тое, што ручку ў пані цалавалі, не палінялі і ў царкве сваё месца ведаем. Хадзем!

Лукаш дадае шэптам:

— Казала, заўтра прыедзе ў Мазалёўку, толькі не зюкайце. Ад яе акуратна і дазнаемся.

Потым пабегаў вачыма па світках ды шынелях, што засталіся «на дубках», і пацягнуўся за кажухамі.

— Дазнавайцеся, — кінуў ужо наўздагон Кардаш, — ды свежанькага маслачка збіце для яе.

А Мікіта і той на ўсю пыску:

— А то на посніцы ёй, мабыць, маркотна сядзець!

II

Пані Бугайская — удава. Палкоўніка Бугайскага забілі на вайне. Сядзела пані ў сваім маёнтку аж да восені дзевятнаццатага года.

— Якая там рэвалюцыя? Звычайны бунт, — гаварыла яна заўсёды Андрэю. — Вось няхай паспрабуюць не аддаць мне арэнды!

Андрэй мяў тады ў руках аўчынкавую шапку і, махаючы, як ліс хвастом, адказваў:

— Не турбуйцеся, пані, цяпер аддадуць да фунцікаў. Гэта раней тая гніда Кардашова, Назар, каламуціў усіх, а зараз, як дачуўся аб казаках, дык і заняло.

— І ўсім ім зойме, як яшчэ прыйдзе з войскам мой Вальдэмар.

— Ну, вось і добра. Бо мы і заўтра даставім, але той «Камбед» без бізуна не намовіш.

Гутаркі вяліся заўсёды на парозе кухні. Андрэй, не важа-чыся сесці, стаяў пасяродку, а пані Бугайская, трымаючы на руках мопсіка, паглядала з пакою.

— А чаму ж вы не выселіце з сяла гэных бунтароў? — пыталася Бугайская.

— Як жа, звычайна б выселілі, каб не такі час, а то ж Бог яго ведае, якая гэта ўлада будзе. От вы газету чытаеце, ці гэта праўда, што быццам дзянікінцы ўцякаюць ужо?

— Брахня!

Цераз тое, што армія кацілася назад, Бугайская не спала ўжо некалькі начэй, але вось так раптам паверыць, што гэта ўжо рэвалюцыя, яна не хацела.

— Брахня, Андрэй! Армія яшчэ дужая, каб прымусіць заплаціць арэнду!

Але аднэй ночы Андрэй, відаць, і сам не паверыў пані: замурзаны і перапалоханы, ён, не звяртаючы ўвагі на лямант мопсікаў, уваліўся проста ў пакой пані Бугайскай.

— Уцякайце, пані, — банда ідзе!

Бугайская ў аднэй начной кашулі, белая як смерць забылася і аб арміі, і пра свае сорак гадоў і завярцелася па пакоі, як уюн.

— Мілька, Варка, каробкі!.. Божа, ды чаму ж Вальдэмара нямашака?

— Гэта з войскам? — запытаўся Андрэй, выкідаючы, як мора на бераг пену, на кілім белыя мусліны. — Хутчэй вярціцеся, пані, каб хоць за лес выскачыць.

— Мілька, Варка! Ах, Божа, куды яны падзеліся!.. Андрэй, лаві сабачак!

Андрэй ткнуў полы кажуха за пояс і згроб разам дзвюх, але адразу ж і пусціў.

— Хай іх нячыстая — кусаюцца!

— Ах, Божа, Зізі, Бібі! Лаві, Андрэй, хіба яны дужы, яны — маленькія!

Праз паўгадзіны пані Бугайская, трымаючы абаруч мопсікаў, трэслася ўжо на Андрэевых калёсах цераз Гаўрылаўку ў горад.

Праз два гады паздыхалі і Зізі, і Бібі. Самую паню падтрымлівала ў горадзе калішняя няня толькі дзеля таго, што ў пані яшчэ былі ядвабныя кашулі ды сукні.

На тым тыдні забрала Марынка апошнюю спадніцу, а назад яна прынесла лусту чорнага хлеба.

Быў яшчэ ў пані капялюшык з зялёным калібры, але гэта ўсё, што звязвала яе з колішнім светам, што грэла ў ёй яшчэ надзею. У капялюшыку яна хадзіла «па народу» чысціць выходкі на рынкавым пляцы, у ім жа хадзіла збіраць трэсачкі па горадзе, у капялюшыку прыйшла сёння пані Бугайская і да свайго маёнтка.

«Казаў Андрэй: — Можа, што-небудзь за арэнду збярэм».

Як здань, выйшла яна з лесу і, перапалохла азіраючыся, паміж саду прадзерлася да калішняга свайго дому. Праходзячы каля вакон, якія, нібы выпечанымі вачыма, дзівіліся на пусты дзядзінец, пані Бугайская па дарозе завесіла і прычاپіла развалтужаную акяніцу. Дыбаючы па вывернутых цаглянах, яна ўзышла на ганак і, нібы сава, села на парозе.

Сонца з хрустальнага блакіту пыхкала вясеннім пушыстым подыхам, пазірала ў выскаленае вока аблезлага калібры і зырка бліскацела ў чарапках пабітага шкла. Руіны будынка, з аблупленымі фрэскамі на абголеных сценах пакояў, і белы слуп на зялёным дзядзінцы, і шэрая фігура ў хімерным уборы на ганку, — усё гэта як бы ляжала друзам на абноўленым вясною смецці. Але відаць было, што не паспее яшчэ задзічэць сад, як прырода затчэ гэтыя руіны аднолькавым дываном.

Проста перад ганкам, на шляху, замітусіў экіпаж. На паваротцы коні крута звярнулі ў маёнтак.

Для пані гэта выдалася сном.

«Да нас нехта едзе!»

Вочы засвяціліся, як шкелцы на сонцы. Яшчэ адна хвіліна — і яна б нецярпліва гукнула:

— Моцька, Варка, — сустрэньце пана!

Але коні з вераўчанымі лейцамі прабеглі ў браму (адны толькі слупы стаялі пры дарозе) і паволі спыніліся. Відаць было, што і яздок, і коні добра разумелі, што каля якіх руін не спыніцца, усё роўна.

Сталі пасярод дзядзінца.

Яздок з выпраўкай вайсковага начальства зручна саскочыў на траву і гаспадарскім вокам абвёў панадворак. Даўжэй затрымаўся на доме. Што там сядзела пані, ён заўважыў

толькі цяпер, і ад неспадзеўкі, і ад такога каларытнага ма-
люнка на яго выглядзе адбілася перапалоханае здзіўленне.

А пані стаяла, як загіпнатызаваная: на скамянелым абліч-
чы, як бы навекі, замерла ўсмешка прыветлівай гаспадыні.

Размінаючы застыўшыя калені, яздок падышоў да ганка і
хацеў ужо выказаць сваё здзіўленне, што тут яшчэ ёсць
людзі, як пані падняла рукі і істэрычна ўскрыкнула:

— Вальдэмар! — і ўпала яму на грудзі.

Вальдэмар азірнуўся на вазніцу, адным рухам паставіў
паню на зямлю і асцярожлівым голасам зашаптаў:

— Цёця, цёця, гэта вы? Я ўжо страціў надзею пабачыць...

Пані хліпала і сілілася зноў палажыць галаву яму на грудзі.

— Мілы мой хлопчык, — ціха зашаптала яна, — ты ў
госці прыехаў да цёці, думаў зноў пабачыць усё, як было?

Вальдэмар неспакойна азірнуўся на вазніцу, які выпраг
коні і з зацікаўленнем разглядаў ужо паню. Ад пудзіла, якое
ставяць на каноплях, яна рознілася толькі жывымі вачыма,
поўнымі радасных слёз.

Вальдэмар узяў цвёрда паню за локаць, і яны пайшлі
за дом.

— Ах, Вальдэмар! — кінулася зноў яна яму на грудзі, як
толькі заступіла іх пахіленая сцяна. — Чаму ты не прыбыў
тады з войскам, гэта ж усё было б цэлае, яно ж табе
прызначалася, — і яна любасна зазірнула ў яго калючыя
вочы, — ты ж мой адзіны патомак. А цяпер? Ты думаў, што я
ўсё яшчэ тут жыву?

— О не, цёця! — спакойна ўжо прагаварыў Вальдэ-
мар. — Я ж добра ведаў, што тут ужо пустка, нават і аб тым,
што гэты маёнтак быў бы мой, а таму я і дабіваўся быць тут
упраўляючым.

— Ты ведаў?! Ты — упраўляючым?!

У гэтую хвіліну, скрадаючыся, як кот, паміж дрэў у садзе
замітусіў Андрэй.

Вальдэмар нервова закусіў вострыя вусы і насупіў бровы.
Збянтэжыўся і Андрэй. Пасля нясмела прагаварыў:

— Можа, гаспадар прыехалі? Дзень добры!

— Так, гаспадар, — адказаў Вальдэмар, націскаючы го-
лас на апошнім слове.

— Значыць, ад канторы?

— І ад канторы. А ты што, можа, таксама хацеў аран-
даваць?

Пані не цярпелася сказаць нешта Андрэю, нарэшце за-
пыталася:

— А калі ж мне арэнду? Вы ж абяцалі сягоння!

Андрэй забегаў спуджанымі вачыма па упраўляючым, а той пытална ўставіўся на паню.

— Ах, Вальдэмар, я ж табе не казалася яшчэ. — Яна хутка нагнула яго галаву і зашаптала на вуха.

Задаволеная ўсмешка пад канец шаптанья цалкам сагна-ла суровасць з аблічча Вальдэмара.

— Угу, — нарэшце працягнуў ён.

Пані таксама шэптам прагаварыла і да Андрэя:

— Мой пляменнік, — і павяла вачыма ў бок Вальдэмара. Ліслівае здзіўленне адбілася і ў Андрэя.

— Ага-а.

Праз паўгадзіны пані, умовіўшыся з Вальдэмарам, што яна пачакае яго на шляху, як цень расплылася на ўзлессі.

Андрэй яшчэ раз сцвердзіў:

— Заўтра ўжо абавязкова завязу, — і пайшоў за ўпраў-ляючым аглядаць маёнтак.

— Добры садок быў, — гаварыў ён, абломліваючы сухое галлё. — Тут яго тры маргі, гэта ўжо правільна, бо яшчэ нашы бацькі яго арандавалі. А вось і аблога — адно няўгод-дзе, хіба авечак толькі пасвіць, а яго там, мабыць, маргоў з дванаццаць набярэцца.

На грачанішчы густа зелянела азіміна.

— Во тут вам ужо і прыбытак, — разважна гутарыў да-лей Андрэй, — яны не пыталі, як хапалі, ну і вы іх не пытайце. А тут маргоў з трыццаць будзе.

Ён хутка падлічыў у думках і хітра падміргнуў упраўляючаму:

— Гэта ўжо сто шэсцьдзесят пудоў у кішэні.

Вальдэмару былі не даспадобы такія падуфалыя абходзі-ны з ім, але пуды былі прыемнымі для яго.

Вальдэмар намагаўся ўсміхацца хоць хвілінамі.

Андрэй як бы сам быў гаспадаром гэтага маёнтка.

— Згодна з планам, тут лічыцца меней, але мужыкам яго заўсёды здавалі за пяць валок.

Калі Вальдэмар збіраўся ўжо сядзець на брычку, Андрэй напамніў яшчэ раз:

— Дык вось жа, Вальдэмар Пятровіч, каб так, як я казаў, то будзе справа, — пасля дадаў шэптам: — І пані не будзе галодная. А калі пападзе да такіх, як гэны Назар або Раман, то плакалі вашы грошыкі.

— Добра, значыць, да суботы я чакаць буду вас у канто-ры. — І сунуў руку.

Андрэй беражліва сціснуў яе абедзвюма рукамі і накіра-ваўся ў бок лесу, а брычка па зялёнай траве затуркацела ў бок Мазалёўкі.

Сястра Назара, Аксана, замужам за Раманам, а ў Рамана знаёмы (калісь па чарцы) служыў у той жа, што і трэба, канторы. А Мікіта, той ніколі не адмаўляўся — іх мазалёўцы і паслалі.

— Едзьце і рабіце. Ды барзджэй! Няхай нам здаюць у арэнду. Бо Гарпіна ж Андрэева ўжо прагаварылася, што маюць здаваць.

Паехалі.

Знайшлі знаёмага. Дзесятка яец — раіць браць.

— Таргуйцеся толькі добра.

Паабяцалі калісь выпіць па чарцы і пайшлі да канторы.

І ліханька ж бы на іх, на гэтыя канторы ды канцылярыі з іх кабінетамі ды дакладамі. Доўга топчацца па вуліцы, пасядзіць на тратуары, закурыць раз і другі цыгарку і зноў да дзвярэй. Добра, калі адтуль бокам такі ж сярмяжнік. Ну, да яго:

— Гэта сюды? Ну што — пускаюць?

— Ды вось тры дні таўкуся, хай яно згарыць, ледзь дабіўся!

Зайшлі.

У канторы кажуць:

— Пачакайце, начальнік заняты.

— Можа, і заняты, хіба ж гэта тое, што ў нас?

Чакаюць. Доўга чакаюць. Нават занудзіла ўжо ад тых цыгарак, калі пазволілі і мазалёўцам зайсці ў кабінет.

Выслухаў заклапочаны начальнік і, нібы вінавата, кажа:

— Да сакратара, калі ласка, звярніцеся.

— Значыць, не туды папалі.

Каля сакратаровага стала, як на рынку, Мікіта папрабаваў локцямі, але адразу ж нейкая паненачка гвалт зрабіла:

— Хуліганства! Гуны нейкія, а не таварышы.

Мікіце слова «гуны» — не спадабалася, і ён, як спелая вішня, вылез назад.

Праз паўгадзіны наперадзе ўжо лез Раман:

— Хух! Ледзьве дабіліся!

— Вы кажыце, чаго вам трэба, а хухкаць будзеце сабе дзе на вуліцы.

Раман пачырванеў.

— Ды наконт арэнды ж.

— Якая арэнда?

— Ды пра маёнтак.

— Вам, відаць, да Земаддзела трэба, а вы ў мяне час адбіраеце. Яшчэ хто там?

— Ды як жа, таварышу, калі ж гэта да вас.

— Не замінайце, таварыш! Звярніцеся да дзяжурнага.

Раман глянуў на Мікіту, а той на яго, і абодва разам занепакоіліся:

— Во, каб цябе немач перакаціла, яшчэ і не ўправімся за сягоння.

Зноў пайшлі ад стала да стала.

У калідоры на крэсле без адной ножкі знайшлі хлапчука.

— Дзе ж, яго чэрці, тут дзяжурны?

— Я.

Раман аж плюнуў:

— Ці бачылі такую аказію: гэта ты наконт арэнды ведаеш, ці што?

Хлапчук выцер рукавом востры, як у вераб'я, нос і вырашыў абразіцца:

— Па-першае, на падлогу не плюйце, гэта вам не царскі рэжым, а па-другое, дзе ваша заява з адпаведнай гербавай маркай?

— Заява?

У Рамана і рукі апусціліся.

— Не, мабыць, перш давай закурим.

Кончык носа падскочыў, і ластаўчынае аблічча адразу забылася абразу.

— І мне можна? Ой, ой, гэта саматрэст, дазвольце больш узяць?

— Бяры.

— Слухайце, калі вы што аб арэндзе, дык гэта да новага ўпраўляючага. Вунь да яго дзверы.

Чуць толькі ўступілі ў кабінет, як апатычнае аблічча ўпраўляючага раптам абярнулася да іх, нібы аблупленая памаранча.

— З Мазалёўкі? Хто яшчэ? Хто? — Памаранча пачала вянуць. — Назар?

Знікла памаранча, а на тое месца да мазалёўцаў стырчэла ўжо шэрае аблічча, нібы сякера, прыціснутая абухам да спінкі крэсла.

— Так, мне даручана здаць у арэнду, але (пра сябе падумаўшы: «Якога чорта Андрэй не ідзе?»), але гэта прыдзецца, мабыць, да суботы пачакаць.

— Куды там чакаць, таварышу, калі ось зямля ўжо, як порах. То ж лішнія два дні гэтыя і гадуюць людзей.

Упраўляючы стукнуў сваім абухам па крэсле, перарэзаў усмешкай, як шчэрбінай лязо сякеры, і сказаў:

— Добра. Па дванаццаць пудоў агулам, і ні фунта меней.

Мазалёўцы ўспомнілі раду: таргуйцеся.

— Па восем, — кажа баязліва Раман.

— Дванаццаць.

— Восем... ну — дзевяць.

Аблічча ўпраўляючага рабілася яшчэ вастрэйшым.

— Дванаццаць не даеце?

Перапуджана зірнуў Раман на Мікіту:

— Ды мы вось пойдзем параімся.

Выйшлі, яшчэ раз скруцілі па цыгарцы. Потым Раман плюнуў скрозь зубы дый кажа:

— Яно, як памеркаваць, што маргоў з трыццаць ёсць ужо гатовай, дык нібы і нічога.

Мікіта асцерагае:

— Глядзі, бо то, відаць, жулік сядзіць, што таргуецца: вочы так і шныраюць.

— Ну, дык як ты думаеш? — цягнуў сваё Раман.

— Кажу ж табе — жулік.

— Ды я пытаюся наконт цаны?

— Глядзі, каб толькі не аб'ехаў — вот і ўсё.

— Дык і ты ж зважай.

— А мне хіба што, я сабе так: кажуць — едзь, чаго ж і не паехаць.

— Ну, па дзесяць можна, я думаю, — злуецца Раман.

А Мікіта як бы нішто ні ў чым:

— А ўжо ж, гэта так: скажуць па дзесяць, то і па дзесяць дасі.

Дакурылі цыгаркі ды зноў у кабінет.

Упраўляючы сядзіць, надуўшыся, як індык.

— Дванаццаць.

Хоць ты кроў з носа.

Раман чухае патыліцу, а Мікіта не зводзіць вачэй з рук упраўляючага.

— Значыць, і па дзесяць не будзе?

— Нават і па адзінаццаць, не то што па дзесяць.

Раман ужо скрабе патыліцу (сказана ў Мазалёўцы, «бярэце»):

— Ну, ты як, Мікіта?

— Ды я ўсё бачу.

— А каб па дванаццаць?

— Ды ўжо сколькі скажуць.

Упраўляючы раскрыў срэбны партабак. Папяросы, як свечачкі парафінавыя.

— Бярэце, таварышы!

Раман узяў і, затаіўшы дух, прыкурыў. А Мікіта толькі вока прыжмурываў на залатую манаграму.

— Ну, дык што, — намагаецца ўпраўляючы запытаць усмешкай, — пішам кантракт?

— На ўсю?

— Да шматка, каб я і сцежкі туды не таптаў.

Надрукавалі ўмову і зачыталі:

«... Такого-то года и месяца гр-не хутора Мозалевки Роман Шкандыба и Никита Бубна заключили...» і г. д. і г. д.

Раман глядзеў проста ў рот упраўляючаму. Мікіта разглядаў па сценах плакаты, а ўпраўляючы трайкатаў, як барабан:

«...В том, что они берут...»

Дачыталі.

У Рамана скакалі ў галаве: «валюта, товарный рубль, издержки, операционный план и тысяча двести пудов пшеницы». «Як бы яшчэ раз паслухаць», — думае Раман.

А ўпраўляючы зноў папяросу і з усмешкай, як з новай капейкай:

— Падпісваем?

І першым расчыркнуўся на ўвесь аркуш: «Упаўнаважаны Заготконторы...», а далей былі толькі хвосцікі.

Раман думае: «Яшчэ за дурня палічыць». Бярэ пяро і сабе пасля «Роман Шкандыба» цягне хвосцік.

А Мікіта нічога не думаў, выцер аб галаву пяро і моўчкі пагрэмзаў недзе на друкаваным месцы.

Узялі копію, з'елі каля воза па акрайцы хлеба і паехалі да Мазалёўкі.

Мікіта і на возе ўспомніў:

— Ну і жулік, відаць, гэны, што падпісваў, спецыяльны жулік: бач, які хвост закруціў. Глядзі, Раман, каб не аб'ехалі!

— Ды ты ж чуў, што чыталі.

— А нешта яго разбярэш: балбоча, як індык той.

Потым засланіў даланёй вочы ад сонца і ўтаропіўся на шлях.

— Ці не Андрэй гэта коціць?

Прыгледзеўся і Раман:

— Ён і ёсць.

Хутка збліжыліся вазы. Заёрзаўся Андрэй на мяшках, а Раман як бы аж усцешыўся:

— Ну, дзядзька Андрэй, вось зямелька, — і кантрактам памахаў.

Каб гром на месцы распластаў Андрэева каня, і то меней было б здзіўлення ў яго вачах. Паспеў толькі гукнуць:

— Што? — і наўскокі ў горад.

У горадзе радыётычкі ў неба і — Еўропа ў маленькім пакоі, а на сядзе радыё — Хімка: хустку на галаву і — сарокай цераз тын:

— Чулі?.. прыехалі... узялі ў арэнду!

І праз пяць хвілін у Рамана поўна хата.

Сваты Андрэевы спачатку ў сенцах тапталіся ды паціскалі плячыма: штосьці не маглі ўцяміць, а далей і ў хату зайшлі.

— Ну, што вы прывезлі? Расказвайце.

Раман сёрбаў халодны боршч і адчуваў сябе героем: для грамады клапаціўся.

— Што прывёз? — Дастаў паперыну і кінуў на стол. — Зямлю прывёз. Вось наце, чытайце.

Ігнат (быў калісь ротным пісарам) пахахоліў чуб і пачаў чытаць. Слухаюць мазалёўцы, слухае і Раман: «Все налоги и продналог, еще и по двенадцать пудов с десятины и тысячу двести пудов неустойки...» Забегаў вачыма па тварах — насупіўся.

А сваты Андрэевы:

— Значыцца, і за аблогі, і за сажалку таксама па дванаццаць. — Перасміхнуліся, быццам козыра прыкупілі: — Добрая табе камерцыя — бывайце!

Выйшлі, а за імі зрушыліся і іншыя.

Раман схапіўся — аж боршч пад стол.

— Куды ж вы, а наконт зямлі?

— Каб па тры, ды каб чыстая, без налогаў, тады я хоць і ўсю, а так і пядзі не трэба.

І таксама з хаты.

Іншыя самі з сабой:

— Можна ўжо і па пяць даць, але ж не за аблогі. На грачанішчы то і я вазьму.

Ігнат яшчэ раз пахахоліў чуб і зняважліва кінуў:

— Эх вы, галовы палісаднікавыя, куды ж ваша абрашчэнне было, як кантракт падпісвалі? Ну, мы набярэм, акурат, па дванаццаць за пахань, а няўгоддзі, абратна, каму заста-нуцца? А гэта прапорцыя.

Рамана абсыпала гарачым прыскам: людзі выходзілі.

— Дык чаго ж вы нюхі адварочваеце? — крыкнуў ён услед. — Усёй жа грамадой бралі!

Сусед кінуў ужо з сяней:

— А я падпісваўся?

Гэтага толькі і чакалі тыя, што шапталіся яшчэ ў хаце:

— Вось жа і мы кажам: «Хіба ты нас спісваў? Дзе гэта відана? Ці ты думаеш, што бядак мае з чаго і па дванаццаць заплаціць? Папрабуй сам пагаспадарыць, калі гэта так узяў?»

Раман схапіў кантракт.

— А гэта што? Вось напісана ўсё, брат!

Вочы скакалі з радка на радок. Аб сябрах ані слова: умова складзена была толькі з ім ды з Мікітаю.

Холадна, горача.

Пасунуўся на покуць.

А людзі — былі, няма.

Каля парога раптам загаласіла жонка. Яе сэрца адчула бяду раней, чымся ўцяміў муж.

Раман зваліўся галавой на стол, і раскудлачанае валассё заскакала па разлітым баршчы: «Шэсцьсот пудоў цераз тыдзень. А дзе іх узяць? Ну, цялушка, ну хата... а потым з жабрацкай торбай?»

Прыходзіў Мікіта. Яго ўжо лаялі на вуліцы.

Раман пазіраў чырвонымі вачыма і пытаўся:

— Дзе ж былі хоць твае вочы?

— А хіба ж я не казаў, што жулік?

— Што ж цяпер? Цераз тыдзень тэрмін.

— А мне што, народ, значыць — і паехаў!

— А як у суд пацягнуць?

Мікіта, як і не лыс.

— З голага, што з святога.

Раман замаргаў, строс на дол штось падобнае да расы і адварнуўся.

Жонка ўжо адгаласіла першы боль і пачала вастрыць злосць, як мянташкай касу.

— ... Дурнейшых на ўсю вёску не знайшлося, — пырскала яна. — Вот мы, знакам тым, зробім. Цэлы век ніхто не мог, а мы за дзень... Куды ж, бач, разумныя, як Бэркавы штаны!

Мікіта пазіраў скоса на вялікі жывот Аксаны і думаў: «Хлопчык ці дзяўчынка?»

А Аксана не ўнімалася:

— Злыбеды мала, бач, зазналі, дык трэба яшчэ, каб па патыліцы з хаты далі.

Рамана гэта быццам тупой пілкай пілавала.

— Аксана, хоць ты перастань, і без цябе ўжо цяжка!

— Не, не пакіну, як будуць апісваць, то і маіх падушак не памілююць, а дзеці хай тады за торбу ды за падай-божа пад парогамі вымальваць?

— Чаго там апісваць, — устаўляе і Мікіта. — Хіба ж народ дапусціць?

Лепш бы на ражон наткнулася Раманава сэрца. Ён злосна грывнуў кулаком па стале.

— Народ, кажаш? Хто, Андрэй ды Лукаш ці Кандрат за цябе заступяцца? А як жа? Яны возьмуць зямельку, скажы толькі, што нязмога твая — з горлам выдзеруць, ды табе толькі фігу дадуць. Куды ж, бач, з рук галаты браць; не, ім трэба, каб мы прыйшлі да іх ды пакланіліся: «На вас, казаў той, толькі і надзея...» А не дачакаюцца яны, павукі праклятыя!

— А як жа? — перакрыквала Аксана. — У нас і без іх ад збожжа засекі трашчаць!

— Не мяшайся, Аксана.

— Цяпер не мяшайся, а як ехаў, дык апошнюю капейку выдзер.

Раман яшчэ зласней ударыў па стале:

— Не ўтыкайся, куды морда не лезе, кажу табе!

— А як апісваць, то...

Раман звар'яцела размахнуўся і бухнуў яе ў живот.

Ойкнула Аксана, вочы пад лоб — і асунулася каля стала.

Мікіта націснуў на вочы шапку, паглядзеў на вялікі Аксанін живот (падумаў: «Восьмае») і выйшаў з хаты.

V

Першыя гулі спраўляла вясна: полем дулі голая ветры, у аксаміт прыбіралася па вечарах ралля.

Штораніцы мазалёўцы, як на кірмаш, ехалі на поле. На пуцявінах тады да малінавых адвячоркаў маячылі калёсы, а коні — сільвэткай на чорным полі. Вярталіся дамоў мазалёўцы, абсмаленыя на вугаль, з моцным пахам зямлі.

А Раман сядзеў адлюдкам каля стала і азіраўся панура ў цёмны куток. Вострая злось, як бітыя шкелкі, калола ў грудзі. Хацелася заціснуць усю крыўду ў кулак і грывнуць ім або сабе па галаве, або во гэтае спакойнае сяло, каб ад яго засталася вась гэта адна дробязь. Можна, хоць яна ўжо не будзе падобна да сваіх хцівых бацькоў... «Ну, я вас правучу, — ківаў ён у вакно, — вы пазнаеце, як чужымі рукамі жар заграбаць!»

А напасць агніла яшчэ больш: у хаціне, у муках раджэння, стагнала Аксана.

Заходзілі вечарамі суседзі, раілі: «Бяры сам, а потым ад сябе. Можна, і не заробіш, але ж і ў страце не будзеш». Раман тады гаварыў: «А ўжо ж што так, прыставай да

кампаніі». Сусед браў шапку і нізка кланяўся: «Дзякуй вам»: гэта знача — «Не мела баба клопату, дык купіла парасё... Куды ўжо нам непісьменным».

Раман схопліваўся і, як злоўлены звер, насіўся па хаце:

«А-а, непісьменны? А як ад пані бралі, дык аб гэтым не думалі. Добра ж: гаўрылаўцам аддам, чорту, д'яблу аддам, сябе звяду, а не пакланюся вам, рылатым».

Найпазней заходзілі такія, як і ён.

А чым яны парадзяць? «Мы ж не адмаўляемся, хіба нам не патрэбна паша, ці што; але што ж, калі нязмога наша: дорага».

Адзін толькі Назар, як сякерай, сек:

— Трасца вашай матары! Не я казаў: «Складайма немаж», дык не — баяліся, што галотай пачнуць дражніць, усё ў мардатыя перліся.

— Ну, дык што б твой «немаж» зрабіў?

— Што? Патрапіў бы каму след на пуза наступіць, і збожжа усё б да функціка было. І іншыя б сцежкі знайшлі.

— Ну, ужо разляпаўся, ты лепей скажы, што цяпер рабіць?

— Браць ды сеяць.

— А плаціць жалудамі?

Назар вызверыўся:

— Ну, дык к чорту кантракт. Вот яшчэ марнота безгало-вая сабралася.

— Дык падпісана ж!

— А можа, гэта элемент які, што кантракт пісаў. Хіба іх мала да савецкае ўлады прысмакталася?

— Элемент? Валадзімір нейкі, а не лімэнт, а далей чорт яго знае — можа, і лімэнт які.

Назар пагрыз ногці, і раптам:

— Стойце, таварышы, вы злажылі ўмову на пяць валок, а там столькі і ў заводзе не было, гэта я і без плана дакажу.

— План?

— А ён ёсць такі? Вам паказвалі яго?

Раман увесь час падпіраў далонямі галаву і горача ўсоваў рады, а на апошнія словы нават галаву падняў:

— План?

Аж вочы засвяціліся зоркамі:

— Няма плана, гэта і ў канторы казалі, што згарэў, мабыць, у маёнтку.

— Глядзі яго, што за Назар, і прыдумае.

— Ну, дык што ж цяпер?

— Давай, казаў той, пяць валок і ні лапіны меней.

Заходзіў зноў Мікіта. Раіліся і вырашылі: на раніцу ехаць у горад.

За два дні першы раз ушчыпнуў Раман крышку хлеба і цераз сілу яго праглынуў.

VI

Па гары, па гары, цераз даліну, направа — сталыпінскія хутары, а побач з дарогай, тыкаючы ў неба аглоблямі, віднеліся на пуцявінах вазы. Па-над сіняй паласой клубкамі ўздымаўся пыл. Шлях у горад. Блізка, а воз туркоча нудна і назойліва.

Раман звесіў ногі цераз драбкі і бязмысна глядзіць у зямлю. Учора як бы праяснілася ў галаве, а сёння ён зноў віўся, як у цянётах: «Ну скажу — зацямненне на мяне найшло; няхай цягнуць у суд... А можа, такі змілююцца: няўжо астатнюю цялічку прадаваць? Ну, з мяне цялічку, а з Мікіты — душу возьмеш ці дранай світкай дзірку заткнеш?»

Сэрца ныла з абразы — для грамады ж клапаціўся, не для сябе. А лес наперадзе ўсё яшчэ сцелецца.

...Калі Раман і Мікіта заявілі ў канторы, што на такіх умовах не возьмуць, то ўпраўляючы, смеючыся з-пад вусоў, адказаў ім коратка:

— Бачылі, што куплялі?

Мазалёўцы хапаюцца за апошняе:

— Там не будзе пяць валок.

А ўпраўляючы забегаў, было, вачыма, а пасля як шылам:

— А ў кантракце што сказана: «Более или менее, сколько окажется». Так яно, хлопцы, а цераз тры дні не ўнясеце палавіны — хадзеце ў суд.

Рамана гэтыя словы рэзалі, як па жывым, і ён упарта цвярдзіў:

— Няма там пяць валок, як хочаце, і «более» і «менее» няма там...

Мікіта зірнуў з-пад ілба на востры твар упраўляючага і ўспомніў штось падобнае з Назаравага.

— А як мы пойдзем да самага таварыша начальніка, — неяк неспадзявана выгукнуў ён. — Можа, тут лімэнт завёўся?

На гэта ўжо вызверыўся ўпраўляючы:

— Хоць да трох чартоў! А яшчэ арандатары, думалі, мабыць, што і ўвесь век будзеце кроў смактаць з пралетарскай рэвалюцыі? Не, галубочки, дарэмшчына мінулася. Цяпер тав. Ленін пра такіх, як вы, казаў: «Няхай абрастаюць, а мы

будзем іх стрыгчы». Дыктатура, брат, пралетарыята, а не арандароў... і за такія выразы пры «исполнении служебных обязанностей», якімі ты абражаеш мяне, цяпер і начальнік не памілуе.

У кабінет начальніка пайшоў ужо сам Раман. Мікіце нешта прыспічыла курыць.

— Сяўба ўжо праходзіць, — кажа начальнік, — а вы цяпер адмаўляецеся, — так, таварышы, няможна. Няма там пяці валок — мы вам не ворагі, праверым, вылічым. А ўмова складалася для таго, каб прымушаць выконваць абавязкі. Будзем правяраць!

А ў кантракце — «более или менее».

VII

Людзі сеялі, агародніну садзілі, а Раман хадзіў, як адлюдак. З тыдзень, як у хаце не палілася, не варылася.

Аксана пасля мёртвага дзіцяці і сама чуць дыхала.

Галодныя і замурзаныя малечы скігаталі праз цэлыя дні каля ложка на зямлі, на зямлі і засыналі.

«Хоць бы гром ударыў у мяне, або што, — думаў Раман, — чаму ж гэным мардатым не іначай і чэрці памагаюць дзяцей калыхаць. А тут не паспеў з парабкоў выбіцца, на табе — хата згарэла, узняўся на ногі, — ідзі на вайну зямлю абараняць. Ну, я ж абараняў. Дык дзе ж тая зямля? Досыць і таго, што мне асколкам бок пранізала. У-у!..»

Як старонкі кнігі, пачынаюць скакаць павекі, а за імі і думкі: «Чаму прыгавару не ўзяў? Ну, няхай, можа, на мяне зацямненне найшло, дык я ж быў адзін, ды яшчэ можна сказаць, Мікіта, а вас жа цэлая грамада... Ды на чорта той і прыгавар, калі вы сумленныя людзі!»

Не павесяліў Рамана і каморнік, якога прыслала кантора... «На галаве значок блішчыць, а ў галаве што? Або ж яго праверыш: калі захоча, столькі і налічыць».

Разам з каморнікам прыехаў і нейкі маладзенькі ўпаўнаважаны ад канторы, Раман яму проста сказаў:

— Дарма гэта ўсё робіцца, таварышу, перадавалі б у суд адразу, дый годзе.

Хацеў упаўнаважаны пажартаваць, ужо і вочы паскаліў, а зірнуўшы на Рамана, толькі прагаварыў:

— Ці чуеце, абойдзецца неяк, не турбуйцеся; а над кантрактам, таварышу, яшчэ і рэвалюцыйнае сумленне ёсць.

Не зразумеў Раман і безнадзейна рукой махнуў:

— Хай абходзіцца, мне ўжо ўсё роўна, хіба для другіх будзе навука, як грамадзе служыць.

Каморнік апатычна аглядаў пакрыўленыя сцены і бледныя на іх парасткі раслін. Голы вечер на полі прадзьмуў наскрозь яго тандэтнае паліто і падобнымі да гусячых лап зрабіў чырвоныя рукі. Галодная фантазія гарадскога чалавека яшчэ ў дарозе намалявала перад ім варанае, смажанае і печанае, але на гэтым незасланым чорным сталё быў толькі густы насціл пылу. Дзеля гэтага змярканне, якое сунулася на вокны, было не пазбыта нудным і тхнула каціным памётам.

Гутарку, якую намагаліся весці ўпаўнаважаныя з Рама-нам, цягнулі яны нудна і бязвольна, як бы толькі для таго, каб пад дзырканне цвіркуноў не думаць аб смачнай вячэры ды мяккай пасцелі.

Каморнік сядзеў каля соннага вакна і толькі раз запы-таўся:

— За горла, значыцца, бярэ ўжо чужаніца, а камнезам жа дзе ваш? Ці вы думаеце і сваімі сіламі справіцца?

У голасе яго клекатала злось.

Раман на гэта аж выскаліўся.

— І вы тое ж? Ды на чорта нам той незам! Нам хлеб патрэбен, збожжа, таварышу, патрэбна, ды каб мы аднэй думкі былі. А то, бачыце, злыдні не іначай, і галаву ва ўсіх адабралі... А вы — незам!

Каморнік сярдзіта плюнуў на падлогу і, пляскаючы далон-няй па кулаку, затупаў па хаце. Калі хто зацягваўся цыгар-кай, вогнік мітусіўся кожны раз на медзі яго значка і непакоіў Рамана. «Хіба яго праверыш? Колькі трэба, столькі і на-лічыць».

І мазалёўцы таксама думалі: «Захоча — абдурчыць». Па-раілі Раману хоць цяпер пільней пазіраць. Раман на гэта толькі махнуў рукой.

Тады даручылі Ігнату запісваць «чыста ўсё». Тут жа па-прасілі ў каморніка аркуш паперы.

VIII

На другі дзень да самага вечара былі на мяжы. Маладое поле пахла сонцам і зялёнай крывёй раслін, ад чаго чырво-ная кроў у людзей рабілася бурліваю і неспакойнаю. Параб-чукі, якія за тычкамі, скакалі цераз канавы, як падцёлкі, шчабяталі глупствы, і іх маладыя галасы звонка адбіваліся ад лесу. Ужо і на Мікітавым твары зайграла спакуса вясны.

— Ігнат, варон не лічы, — кідае ён прысутным. — Глядзі, вунь каморнік цэлы морг у кішэню пацягнуў.

Ігнат заклапочана паднімаўся з зялёнага долу, настойліва тыкаў свой нос у каморнікаў нататнік, жмурыў вочы над трубкай, пасля праз кулак і ўсё пісаў сабе на паперцы.

А Раману да ўсяго гэтага было хоць бы што. Ён, шэры, з адтапыранай, як шарсцінне, барадой, сядзеў апушчэнікам на купіне і глядзеў некуды далёка па-за межы гэтае зямлі.

Раніцой прыходзіў і Назар Кардаш. Відаць, за ноч ён нешта надумаўся, бо гаманіў яшчэ больш разбітна і самаўпэўнена. Пад канец кінуў нават з пагардай:

— Эх вы, гніды, а не граждане — вас яшчэ толькі ногцем, а вы ўжо ракам, а дзе ж жалезная рука рабочых і сялян?

Потым падышоў да Рамана і раздразліва запытаў:

— А ты ўжо здыхаеш? Хоць да вечара пачакай... а яшчэ грамадзянін!

Зеленкаватыя яго вочы, як шкелкі тэадаліта, востра бліскалі над пабітым воспаю тварам.

А Раман як бы нічога не чуў, тады Кардаш плюнуў сабе пад ногі і з мяжы звярнуў да Гаўрылаўкі.

У палудзенны час Ігнат забыўся пра абавязкі кантралёра, засунуў за халяву свой нататнік і паплёўся на сяло абедаць.

Назад Ігнат вярнуўся, калі ўжо праца на полі была скончана, але ён паспеў яшчэ патаптацца важна каля тэадаліта і паставіць у «нататнік» яшчэ адну палачку. Услед за гэтым з палавіны свайго «нататніка» ён скруціў казіную ножку і, лічачы даручаную справу ўжо закончанай, уздыхнуў з палягчэннем.

Вечарам з мяжы пайшлі зноў да Рамана.

Ішлі панура і моўчкі, як бы разам з вячэрнімі змрокамі насунулася і думка аб нейкім незразумелым для іх новым жыцці. Хто яго тварыў? Яны аб гэтым не думалі, а толькі адчувалі, што і Мазалёўка ўжо скаламуцілася, як паводка ў часе вясны.

Каля Андрэевых варот стаялі коні, на якіх ездзіў упраўляючы. Прыкмеціўшы людзей, што надыходзілі з поля, шэрая фігура ў капялюшыку з аблезлым калібры мітусліва ссунулася з брычкі і знікла ў дзядзінцы.

Калі выйшлі на дарогу, упаўнаважаны ад канторы, быццам аблічыўшы ўжо вымер, звярнуўся да Рамана:

— Цярпі, казак, — атаманам будзеш. Глядзі, яшчэ кантора цябе стане прасіць, каб хоць на восень забраў.

— Няхай хоць і дарам аддаюць, — крывячы губы, адказаў Раман, — мне цяпер аднолькава: тое, што я за тыдзень выцерпеў, ужо не адкупіш пудамі. — Потым дабавіў, памаўчаўшы: — А зямлі нам не браць...

На парозе сустрэла заплаканае дзяўчо:

— Тата, мама кажа свечку ёй даць у рукі, а я не ведаю, дзе яна?

У цёмнай хаце пачарнеў шэры вечар і дыхнуў вільготнай задухай.

* * *

Праз увесь час, пакуль каморнік напад са злосцю цокаў на лічніках і выводзіў каля падслепаватай газоўкі лічбіны, Раман толькі раз зайшоў у гэту хату.

Папароўся ён за абразамі, заглянуў у шафу і выйшаў некуды ў бакоўку. А суседзі, вяртаючыся з поля, забягалі на святло газоўкі, прыглядаліся да каморніцкіх вылікаў і смяліся з Ігнатавай арыфметыкі.

— Акуратнюсенька так і ў яго было, — і ехалі сабе дамоў.

Дзверы не зачыняліся, бо на месца выйшаўшых прыходзілі другія. Дзе хто тыкаў у паперыну заскарузлымі, як пудзіла, пальцамі.

— Во, бач — аблогі. Будзе хоць куды на пагулянку хадзіць Раману.

Прышоў і Назар Кардаш. З ім было яшчэ двух з Гаўрылаўкі. Паглядзеў Назар на план і цвёрда запытаўся:

— Ну, колькі намералі?

Каморнік заклапочана адмахнуўся рукою:

— Паспееце.

— Ды нам усё роўна, колькі там ні будзе, але гэтыя таварышы з гаўрылаўскага «незаможу», — і ён кінуў на тых, што зайшлі разам з ім, — дык яны, значыцца, усе да кампаніі прыстаюць.

— А не — дык і самі, — дабавіў адзін з гаўрылаўцаў.

— Дзе Раман?

— Ды ён, мабыць, каля бабы.

Каморнік нарэшце цокнуў апошні раз на лічніках і з відавочным задавальненнем запытаўся ў свой чарод:

— Ну, дзе гаспадар? Хай за пляшкай пасылае.

Дзядзькі заварушыліся і прысунуліся да стала.

— Колькі ж яно там паказвае?

— Ці так, як па-нашаму?

— Без пляшкі не даведаецца.

— Ды гэта не цяжка, — у Хімкі дымілася...

— А ўсё ж такі?

— Маргоў на сем аблічылі?

Каморнік зрабіў доўгую паўзу, потым быццам туза пры
купіў:

— Больш.

Дзядзькі радасна захваляваліся:

— Ды дзе ж той Раман?

Гукнулі.

Ніхто не адклікнуўся.

Заглянулі ў бакоўку і аслупелі.

На брудным ложку ўжо са свечкай у руках ляжала Акса-
на. Яе амярцвелыя вочы шкляным бляскам быццам уляпіліся
ў столь.

Рамана не было.

Назар заварушыўся:

— Дзе бацька?

Дзеці перапалохана заверашчэлі і папаўзлі да матчынага
ложка ў цёмны куток.

За Назарам хутка выйшлі на двор.

Яшчэ раз гукнулі.

Ціха.

У клуню чорным атвораў зіялі вароты.

Кінуліся туды.

...З бэлькі на лейцах звісаў Раман.

ПАСТУХ

Стэпавая легенда

З украінскай — А. Любчанкі

I

Сонца ўсім раздувала маладыя грудзі, налівала жылы п'янай смалою, — ой, плылі ў блакіт зялёныя прасторы без канца, без краю...

Сакавітыя дні праходзілі пахуча, падалі ў бязвесці ночы, і росная промаразь у стэпе ад змяркання аж да світання, — ой, плылі ў блакіт зялёныя прасторы без канца, без краю...

Перабеглі росамі дзікагрывыя коні, а за імі стогалоса табуны людзей — запалалі вагнішчы, зачадзіў пыл над стэпам.

...Угары ж — багацце на ўсё неба. А ён да багацця вышчарыў зубы і размінаў, шчаслівы, на руцэ сваёй мясістае лапушынне. Зялёнасокам цягліцы паціраў і нюхаў цягліцы, — о, ён добра ведаў, як пахне сонца.

Гэтак меўся ў прасторах смуглявы Вар.

Зашасціць кавыль — ужо драпежнікам прыехаў, распазнае:

Заяц.

Ліс.

Скок на каня і — наўздагон.

Вецер юнаку проста ў грудзі: стой!

— Стой! — і размахнецца на ветраных касмыках.

— О-е-й! — з далёкіх пушчаў — о-е-й! — а юнак толькі смяецца.

Гнеўны пярун па хмарах тут крэсне і неба маланкай пора, пора; пастухі спалохана на зямлю ніц, — а шалёна імчыцца ў далечыню, імчыцца і выпінае супроць ветру, расхрыстаныя грудзі — на!

Гэтак вырастаў у прасторах смуглявы Вар.

II

Мора зеляністае... авечак табуны... А за імі: гэі ды гэі!
Нявольнікі-пастухі.

Яны б пагэйківаць не рады, ды вунь шатры: там пісагі, нагаі, там князь пракляты між дзевак сядзіць і п'е віно, а збройнае таварыства да ног яго паблізу сыпе рогат.

І думаў Вар: «Няўжо ж гэта без князёў не можна?»

— О-е-й! — з далёкіх пушчаў.

Мора зеляністае падхапіла і панесла — о-е-й, — і больш нічога.

Няўжо ж не можна без князёў?

Зацвітала зямля потам і падала ў бязвесць ночы. І зноў цэлую ноч з княжых шатроў гул-гоман трывожны аж месяц кавылі хіліў, аж гойсалі з перапуду коні.

Няўжо ж не можна...

III

Перапоўніла жылы п'янай смалою — занялася агнём семнаццатая вясна.

Абняўшы зямлю рукамі, чакаў пастух сінявокую пастушку. Яна ўжо ішла, усміхалася прыветна і аглядалася на шатры.

— Лаан! О, ідзі ж, Лаан!

Усміхалася прыветна, старажліва аглядалася.

— О, ідзі ж!

Кумыс шмыгануў па жылах — схапіў яе на рукі Вар і імчаў, як вецер, аж пакуль не ўпалі ў знямозе...

— Вар... Вар...

...А яшчэ мёд на зубах, яшчэ і густа пахлі косы...

IV

Гэй, палавілі жаўтаполыя пляшыўцы, гэі, на ўзбярэжжы каля гарадзішча...

Прадавалі Вара чужынцам за персцень залаты.

Гэтак недаторклівы грывач паводзіць бліскавічным вокам, — церпіць, маўчыць, вычэквае...

...А там недзе п'яна пахла лапушынне, мядова пахлі косы.

Што?

Не.

Раз-раз! — ірвануў, разбіў, каго ў живот, каму пяском засыпаў вочы...

— О-е-й, — захвалявалася пляшыўе, — о-е-й, — стралою ў стэп.

...Ужо як пакінулі ўзгор'і прыморскія, як вярталіся качавішчам, злавілі Вар.

— Дык ты ўцякаць?..

Ятрыліся доўга раны — залізваў, зямлёю прысыпаў і вышчыраў да багацця зубы.

А выхадзіўся — як бы не той юнак, як бы напаўпаморак: таемна, абыходам, вачыма ў зямлю.

І толькі як гаманілі аб занядбанай пастушай долі, як з барадатых сыпаўся мох, а з маладых бура, — бушаваў буррай Вар.

— Нашто нам князь і збройнае таварыства? Нашто?

Тады бровы нібы крылі шуляковы...

Нашто?

V

Не хмара нізка над стэпам, не дзікі табуи раз'імчаўся капытамі, — гэта ў цьме ў начной драпежнікам падкрадаліся сарматы.

Досвіта тонка празвінела страла.

Узняўся ў табары трывожны гул, ды было яму позна: ужо вораг зрабіў сваю справу, ужо знікаў у тумане.

Чаму ж бо пастухі крэпка засыналі, чаму дабра княжага не даглядалі; ворага-драпежніка да табару падпускалі?..

— Нагаяў...

І раскацілася кавылём палахліва, рассыпалася гадзюкавым свістам...

Дзе спатыкнуўся, дзе ўпаў, там ужо шматкі крываваыя — не цела.

Дзе спатыкнуўся, дзе ўпаў...

Аж да вечара стогнам гайдала блакіт, аж да познай ночы Вар спалохана шуршэў па травах — доўга прыгнетліва стагнала ноч.

Упаў, скрываўлены, перад каменным бажышчам.

— Ты бачыш? Ты чуеш?

І плюнуў богу ў мёртвыя вочы.

— Ты...

Іржала поч...

Князь наказаў рыхтавацца ў паход.

Лютым роем завіхрыла, дзынканнем, скрыгатам зацвігла — сякеры, дзіды на сонцы толькі блісь, блісь.

А віно ракою, і ў захліпе гарланіла збройнае таварыства, выхваляючыся зваяваць сарматаў...

Ды як наступала ноч — ужо Вар сярод пастухоў.

— Уцякайма. На што нам паход? Уцякайма.

— Куды?

— Ці ж мала нам месца? Будзем жыць самі, без князеў. Адказалі моўчкі, поглядам на шатры.

— Дык хадзем на іх. Яны п'яныя, нас жа больш. Хадзем і паб'ем.

Шумавіннем шугануў шалёны заклік — іскрамі з вуснаў у вусны.

— Я з табою! — падбегла Лаан, а ў руцэ нож.

Запаланеліся пастушыя сэрцы, але думка падзялілася:

— Не час. Пачакаем трохі.

— Не, ідзем. Ужо даволі чакалі.

Падзяліўся, акаламуціўся гэты мурашнік — віхурай, вярніборам гул нястрыманы, доўгі гул...

— У-лю-лю! — раптам ударыла на сполах з шатроў, страсянула мурашнікам — і поўзам пацякло ў кавыль...

— Гэй, куды, страхапуды?

...Папаўзлі напуджаныя ў кавыль.

А ўжо звінела, тупацела з шатроў.

— Ну, памятайце ж!

Падхапіў на каня сінявокую — о-е-й! — навослеп ў далеч.

Наўздагон — толькі візг, драпежны посвіст арканаў...

— Ось вы якія... — прыжмурыў князь вочы, калі прывялі да яго ўцекачоў.

Доўга панавала маўчанне і пранікліва ўсмоктваліся княжыя вочы ў Лаан.

— Прыгожая... — сказаў нарэшце, — упершыню бачу такую прыгожую... А каб не ўцякала, кіньце ў мой шацёр...

Падцятай сцяблінкай упала, да ботаў прыпала:

— Усё што хочаш, усё што скажаш, толькі яго не забівай. Я вінна, я...

— Годзе! — піргнуў яе ў грудзі і да Вара: — А ты заўтра пойдзеш у паход... і калі ты папраўдзе такі адважны і калі хочаш жыць, прынясі мне з сабою сто сармацкіх галоў.

VIII

Талачыла кавыль густая навала — стэп маўчаў...

Падалі ночы, уставалі дні, а стэп маўчаў, прыгожы і здрадлівы.

...Над Варам жа крылатая думка: дазнаешся, княжа, маёй адвагі.

Падалі ночы...

Так ось залунала далечыня чорнай муравой...

Ой, трывожна стагнаў сармацкі бубен, а на світанні ўжо як бы ні ў чым прабудзіўся стэп.

Не пярун красянуў крэсівам, рассыпаючы люты грукат, не вецер-завіруха пагнаў бярэмямі хмары, засланяючы сонца, уздымаючы стогны ў паветры, — смяротным пабоішчам стыкнуліся ў стэпе два неўблаганыя звяры.

Рынуўся табун на табун... крывёй задымелі травы...

— Дазнаешся, княжа, маёй адвагі. — І навальніцаю ўрэзаўся ў самую гушчу.

Вот ужо ля самюсенькіх княжых рук трушчыць варожыя галовы, от — размахнецца ў запале неаглядны юнак і ўгразне сякерай у княжыя рамяны...

Ды толькі спрытна адбіваюць яго руку верныя збройнікі, ніяк не ўлучыць.

...Сцягнуліся сарматы, рынулі цесным натоўпам — пачало княжае ваяцтва ісці ў россып.

Тут махнуў князь бэрлам: ураз увязалі да быстрага каня новую князёву каханку, Лаан сінявокую, саўганулі дзідай каня і пусцілі яго на сарматаў.

Хмарай пасунуў да ездака вораг, і як тое варанне, сыпнула ваяцтва з новай заўзятасцю.

Сторчгалавой кінуўся і Вар — толькі свіст завяз у вушах, толькі храсткалі косткі пад ударамі...

IX

Апускалася змярканне — аж тады пабеглі сарматы, усцілаючы даліну трупамі.

Яшчэ доўга ўздыхала даліна, дасыта ўпівалася памрочная помста...

— А дзе той юнак, што ў баі загаціў мне дарогу падлінай? — гукнуў князь.

Прывялі Вара.

— На, ваяча, выпі з майго рогу, табе папраўдзе не бракуе адвагі!

— Так, валадыру, але бракуе спрыту. Я яшчэ не заслужыў з твайго рогу піць. Як заслужу, тады дазволь.

— О, як я бачу, ты слуга руплівы. Што ж, калі так, то з гэтага дня ты мой найбліжэйшы гайдук.

І кінуў яму персцень з сваёй рукі.

Х

Сакавітыя дні праходзілі пахуча, падалі ў безвесць ночы, і росная шэрань у стэпе ад змяркання аж да світання, — ой, плылі ў блакіт зялёныя прасторы без канца, без краю...

А там недзе: гэі ды гэі...

Там — пісагі, нагаі.

— Нічога, чакайце, ды толькі не прагаўкайцеся, — з шатроў пракрадаўся княжы гайдук, — цяпер я з вамі да астанку.

Але ў адказ — знявага, бо ведалі, як у шатрах выхваляюць гайдука, якую яму складаюць пашану.

— Пляці, гайдуча... Калі чужынцам прадавалі, ты ўцякаў, хаваўся, а цяпер за персцень сам прадаўся...

Разгневана запалюўся юнак, але ўжо словы завялым лісцем падалі на вецер.

І ішоў панура...

...На воўчых скурах песціў князь сінявокую пастушку, а ён нізенька схіляў галаву, ён цішком-крадком у траву і ў распачы нажом збіваў на пену зямлю.

— Пачакайце! — тужліва сэрца морам зеляністым. — Я ж буду ўцякаць, я ж да астанку...

ХІ

Была ноч, не пахлі мёдам травы, пахлі шатры кумысам, віном ды потам...

Над чадным вогнішчам п'яны гул. Абымалі юнака ў разгуле, слінілі пацалункамі.

— У нашага князя гайдук, як пёс.

І непрытомна ў корчах падалі, засыпалі.

— Ой, гайдуча, не драмі... — гарачы шэпт пырхнуў па над вухам.

Аж гэта паўзла распластаная Лаан...

— Ён на сягоння і мяне прагнаў з шатра. Сягоння ён, нарэшце, сам. Ідзі!

Усхапіўся юнак, пайшоў.

(Дзесь толькі ойкнула сякера і ў чэрапе засела вечным сном...)

А выйшаў — захістаўся, як бы п'яны...

(Дзесь там гойсалі адурэлыя коні — іржала ноч...)

Яшчэ доўга кумысам крапілі чаднае вогнішча, смяяўся юнак доўга і шчасліва...

XII

Раніцай брызнула сонца крыкам:

— Князь забіты!

Дзынкнула, бліснула ў табары жудасцю, — але хто ведаў?

— Князь забіты! — гучэла, кацілася ў прасторы:

...А ўжо наймілейшага князева гайдука і каханку схапілі, звязалі, ужо паспешна ўвесь табар у кучу зганялі, у жалобны паход выпраўлялі...

І паплыла цьмяная туга...

Падалі ў тугу ночы, згаралі ў санцавеі дні...

А світаннем карбаваў дзядуля свой склют, тры дзiesiąткі рубчыкаў накарбаваў — аж тады ўціхла рыпенне вазоў, стомлена паў на магілу жаночы лямант.

Глыбокую магілу капалі ў стэпе, каб ніхто не парушыў спакою ані грознага князя, ні яго найбліжэйшых — сінявокай Лаан і заўзятага Вара.

Толькі пастухі, засыпаючы тую магілу, добра ведалі, каго хаваюць, і маўкліва складалі вялікую прысягу.

* * *

...Табунамі разбегліся дні, разбегліся ў задуме вякі даўгагравыя, а ў стэпах, пераможна апетых жалейкамі, яшчэ і дагэтуль стаіць магіла.

Праляціць быстракрылы над ёю, кране лапушынне... лапушынне не паспее схіліцца, а ён ужо, гэ-гэй, расчэсвае жыта...

№ 2002

Апавяданне

З украінскай — А. Любчанкі

Газета была ў вялікіх тлустых плямах, пахла газай, і Барыс Паўлавіч, беручы яе ў рукі, гідліва паморшчыўся.

— Ну, хіба ж так можна? Глядзіце, — памахаў ён газету перад самым носам Марты і, перабегшы вачыма па ёмкай падатканай постаці з закасанымі рукавамі, зноў паморшчыўся і пачаў дакараць: — Дый на сябе паглядзіце, хіба так можна? Усё ж такі вы кухарка, а ходзіце, як той з мазніцай. Хто-небудзь з публікі ненарокам загляне ў кухню — і ўцячэ... Ад аднаго выгляду ўцячэ... Ды мая нябожчыца вас і дня не трымала б. Колькі ўжо гаварылася — і ўсё як на вецер... Яшчэ і губы надзімаеце... А я маю права сказаць — я гаспадар, сталоўка мая, вы ў сталоўцы служыце... Значыцца...

— Ужо, ужо завялі, — перабіла нарэшце Марта. — Раз вы гаспадар, дык падсыпце грошай. Тады і буду чысцёхаю хадзіць. А што я вам газету папсавала, дык хіба ж я вінна? Нясеш з рынку ўсё ў кучы — ну, недзе і хлюпнула... Сумысля сапсавала, ці што?

І, крутануўшы спадніцай, выйшла.

Барыс Паўлавіч закусіў губы, паглядзеў ёй услед, паківаў галавою.

— Народ... ненажоры... — працадзіў ён паўголосам, і на твары адбілася патайна-ўшчыплівая думка.

Найчасцей такія натацыі перападалі дзецям, прычым Барыс Паўлавіч і перад імі любіў спасылацца на пакойную жонку, як на беззаганны прыклад, і дацінаў голасна, дабітна смакуючы кожнае слова, каб і староннія чулі. Любіў Барыс Паўлавіч пахарахоліцца, зайграць, як актор.

Сягоння ж хоць не было нікога з старонніх і хоць сам ён меў на сабе зашмальцаваную пару, але яго проста нервавалі матэрыяльныя няўдачы апошніх дзён, і ён быў гатовы да ўсяго прычапіцца.

Дый Марта, на яго погляд, была найлепшым аб'ектам для дакораў. Марту ён ставіў за стварэнне ніжэйшай расы. Як былы ўласнік пяціпавярховай камяніцы, ён падыходзіў да яе з пэўнай прадузятасцю ды з своеадменнай пагардай.

Барыс Паўлавіч разгарнуў газету. З таго часу, як узмацнілася рэвалюцыя, ён перастаў чытаць першыя старонкі і заўсёды пачынаў з абвестак, прамысловай хронікі ды рыначных кан'юктур. Цікавіўся таксама рубрыкай «Здарэнні і злачынствы». А калі зазіраў далей, то хіба там была выключная навіна, аб якой гаманілі ў сталоўцы.

Над самымі «Здарэннямі», у вялікай шэра-сіняй пляме цягнуліся слупкі лічбін. Думаючы, што гэта нейкія новыя біржавыя вылікі, Барыс Паўлавіч, як слуп, утаропіў туды вочы.

Над лічбамі стаяла:

ВЫЙГРЫШНАЯ ЛАТАРЭЯ

Прачытаў, і рукі ў яго задрыжэлі. Хутка паправіў акуляры і зноў паднёс газету да самага носа.

Лічбы, лічбы, лічбы...

Хапіўся за кішэню, дастаў запісную кніжку і пачаў звяраць.

У яго, апроч сваіх нумароў, былі старанна занатаваны і таго-сяго з суседзяў ды знаёмых, што латарэю ўважалі за справу няпэўную. Падзяляючы на словах іхнюю думку, ён усё ж такі занатоўваў. Пэўна меў на мэце нейкія цікавыя меркаванні, і таму так трэслася газета ў яго руках і так нястрымна разбягаліся вочы.

Лічбы, лічбы, лічбы...

І ўсё не тое, і ўсё не тое...

Пад самым носам пахла нафтай, але ён гатоў быў цалаваць шэра-сінюю пляму, абы... што такое?

№ 2002.

Тут і там! Няўжо?

Працёр вочы, яшчэ раз глянуў.

Так, і тут і там — № 2002.

А ў запісной кніжцы проці нумару стаяла: Марта.

Хвіліну ён сядзеў нерухома, як бы прыкіпеў да крэсла.

Потым з-пад ілба аглянуўся і, злажыўшы газету, ціханька сунуў яе разам з кніжкай у кішэню.

На гэта ён ніяк не спадзяваўся. Запісаў ён амаль выпадкова, бо неяк толькі на момант паказалі яму білет.

Відаць было, што Марта білет хавае і да латарэі адносіцца з давер'ем, але як заўсёды, хаваецца ад усіх, як той слімак у чарапашыну.

Ён доўга не мог асвоіцца з думкай, што Марта выйграла. Некалькі раз забягаў у кухню, асцярожна кідаў на яе ўпарты погляд і кожны раз заўважаў у ёй нешта новае, на што раней і не звяртаў увагі. Кожны раз яна набывала ў яго вачах нейкіх дзіўных рысак — ператваралася, здавалася іншай.

Яму было прыемна, што да часу ён гаспадар такой цікавай таямніцы, але ў той жа час зайздрасць драпала пад сэрцам.

Марта заўважыла пільны погляд. Гэты погляд здаўся ёй трохі дзіўным, але зразумела яна па-свойму. Спачатку завязала на галаву чыстую хусцінку, спусціла ніжэй спадніцу. Але пасля надакучыла, што гаспадар назойліва круціцца ў кухні, і яна прабурчэла:

— Чаго б гэта я таўклася між гаршкамі?.. Ідзіце сабе адгэтуль, сам-дзеле...

Барыс Паўлавіч ледзь дачакаўся чацвертай гадзіны (так у газеце) і пабег у горад, у тое месца, дзе адбывалася латарэя. Распытаўшы, што і як, ён жывасілам праціснуўся наперад. На шчасце, напаткаўся знаёмы, што часта бываў у сталоўцы, і праз яго Барыс Паўлавіч пачуў дакладныя разведкі.

— Які, вы кажаце, нумар? 2002? — здзіўлена і неспакойна запытаўся той у Барыса Паўлавіча, звяртаючыся па нейкім часе з-за перагародкі.

— Так. 2002.

— Дык ведаеце што? Стопак чыстага золата ў чатыры фунты. Той самы, аб якім пісалася...

Барыс Паўлавіч пачуў, як гарачая хваля ўдарыла яму ў галаву, выступаючы потам на твары, як занямелі ногі, але стрымаў сябе і крыва ўсміхнуўся:

— Ды не жартуйце... Кажыце праўду.

— Ды ей-жа-ей... Ну, якія жарты? Можце самі пайсці і пераканацца. Вось дык пашанцавала... Віншую!..

Барыс Паўлавіч запабегліва патрос галавой:

— Не, не, не... Гэта ж не я... Гэта прыяцель у мяне... Ляжыць, бедачына... А скажыце, калі ж выдаваць будуць?

— Цераз два тыдні. Прыходзьце — і магарыч.

Як звар'яцелы, выбег ён на вуліцу. Заўзята штурхаўся на ходніках. Спатыкнуўся. Амаль што не папаў пад трамвай. Нічога не разумеў. Нічога не бачыў — толькі падалі растопленым золатам вялізныя лічбы: 2002.

Калі ж узяўся за клямку сваіх дзвярэй і ўспомніў Марту, узбуджэнне ахаладзела, заціхла. Пастаяў крыху і пайшоў завулкам міма свайго двара.

Яго найбольш непакоіла, што Марта заўчасу можа даведацца. Сягоння яна яшчэ нічога не ведае — гэта ясна. Але заўтра ці то на рынку, ці дзе іначай напэўна ж пачуе і пачне дакопвацца. Тады будзе позна. Тады ўжо ніякім спосабам не выманіць у яе білета і прападзе — страшна падумаць — прападзе з-пад самюсенькіх рук гэткая сума. Колькі ж можна зрабіць! Адразу ўсе свае няўдачы задаволіць: сталоўку к чорту, замест яе рэстаран, кабарэ, прыбыткі... Страшна падумаць!

Але як дастаць гэты білет? Марта не такая ўжо недарэка — лёгка не выдурыш...

Доўга хадзіў Барыс Паўлавіч, і дзесяткі самых розных планаў грамадзіліся, раскідаліся ў яго галаве. Галава ўжо пачынала круціцца, у роце сохла як бы ад гарачкі, у вачах туман, і ў тумане вялізныя агністыя лічбы...

Сцямнела ўжо, калі пайшоў дамоў. Перамагаючы сваё хваляванне, штучна спакойна ўзяўся за штодзённую параніну. Але як толькі папалася на вочы Марта, сэрца ў яго зараз жа сціснулася — яна і не яна. Не Марта, а нейкая загадкавая, дзіўная істота. Нават не тое — нейкая кабалістычная чартоўшчына, жывы, рухомы № 2002.

— Марта, — злавіў ён яе ў праходзе за руку, — у мяне да вас ёсць дужа вялікая справа.

Яна здзіўлена глянула на яго і ціха, пакорна адказала:
— Добра.

* * *

Калі зачынілі сталоўку, дзеці ўжо спалі. Барыс Паўлавіч старанна зачыніў дзверы да іхняга пакою і нецярпліва на цыпках круціўся з кутка ў куток, пакуль не ўвайшла Марта.

Ветліва запрапанаваў сесці. Для бадзёрасці скруціў цыгарку, адкашляўся і пачаў:

— Тое, што я вам зараз скажу, вас вельмі здзівіць. Можа, і пакрыўдзіць, але што рабіць... Цяпер такія часы, што кожную хвіліну да ўсяго трэба быць гатовым... Вы, Марта, у мяне служыце ўжо два гады і дзіцё пры сабе трымаеце. Здаецца, нічым я вас не крыўдзіў, грошы плаціў акуратна, толькі за неахайнасць рабіў вымовы, як вось нават сягоння, але ж вы самі ведаеце, што...

— Барыс Паўлавіч, — раптам замаргала Марта, — я ўжо ведаю, да чаго гэта вы... Барыс Паўлавіч, я ж, даражэнькі, нявінна, бо работа мая такая. Ведаю я, што вы са шляхетных і чыстату любіце, але калі хочаце мяне за гэта штрафавець ці адмовіць службе, то...

— Ды пачакайце, не гэта, — перабіў Барыс Паўлавіч, — вы лепей слухайце. Вы думаеце, мне сапраўды так важна, што нехта там з публікі пабачыць вас бруднаю. Думаеце, важна. Напляваць... А мне важна, каб вы, вы былі чыстая. Вы памятаеце маю нябожчыцу. Ані табе цярушынкi. Я прывык... Так... А цяпер паслухайце — я сам, у мяне дзеці. Вы такжа самі і ў вас дзіцянё... Я ўжо не малады і вы не маладая. Разумеце?

— Ой, матачкі, вы штосьці такое гаворыце, што я і баюся.

— Не бойцеся, Марта, я сумленны чалавек... Ашуканства мне ўжо не па гадах. Ужо колькі раз падштурхоўвалі мяне ўсе вам сказаць, але замест таго або маўчаў, або лаяўся... Ды што там доўга. Кажыце проста: пойдзеце за мяне замуж?

Марта аслупела.

А Барыс Паўлавіч падсунуўся да яе бліжэй, узяў за руку і, зазіраючы ў вочы, пачаў густа сыпаць словамі. Гаварыў аб тым, як яна будзе гаспадарыць у сталоўцы, як міла, спакойна яны будуць будаваць жыццё ды вучыць дзяцей. Гаварыў, што яна даўно ўжо ўпала яму ў вока, што любіць яе, у яскравых словах разгортваў шырыню свайго пачуцця. Паясніў, чаму маўчаў дагэтуль. Хацеў бо, як сумленны чалавек, сябе праверыць і падгатаваць Марту. Між іншым, зайздросліва закінуў аб суседзе шафёры, які часта заглядае на кухню, і прасіў неадкладна з ім скончыць. Прасіў надоўга справу не адкладаць — заўтра ж пайсці і запісацца.

— Ну, Мартачка?

Яна была як у сне. Яна ніяк не магла зразумець.

— Чакайце, дайце хоць падумаць... Я ніяк...

— Ды што вы, як бы дзяўчынка... Гавораць жа двое дарослых. Гавару я, Барыс Паўлавіч, якому, здаецца, паверыць можна. Усё ў вашых руках. Або так, або так. Вырашайце!

— Я... добра...

Ён сквапна прыпаў да рукі і толькі, калі адарваўся, заўважыў, што рука потная ды чырвоная, а пад ногцямі густыя жалобныя палоскі. Яго занудзіла, і ён хутчэй адварнуў галаву.

— Дзіўна мне, дзіўна... — звольна ў салодкай задуме прашаптала Марта, — ніяк не сцямлю... І чаму так хутка? Заўтра! Дайце хоць...

— Не, Мартачка, — занепакоена перабіў ён, — гэта не хутка, гэта ўжо даўно. Больш чакаць не магу і не хачу... Даволі чакаць. Заўтра ж, неадменна заўтра...

Мільганула думка, каб адразу перайсці да галоўнага, але заўчасу стрымаўся. Зразумеў, што гэтым можна толькі выклікаць падазрэнне і сапсаваць усю справу.

Найлепей — заўтра, калі росчырк пяра дарэшты заспакоіць і пераканае.

Уначы, як заўсёды, пастукаў шафёр.

Марта злёгка адхіліла дзверы і праз тоненькую шпарку холадна заявіла:

— І не хадзі, і не грукай... Канец.

— Ці не адурэла ты, Марта? Што такое?

— А такое... Выходжу замуж за гаспадара. Заўтра на запіс іду. Зразумеў? — і перад самым шафёравым носам ляснула дзвярыма.

Яна доўга не магла заснуць. Падушка гарэла, гарэлі шчокі. І думак гарачых была поўная галава.

Счакаўшы, засвяціла лямпу, зняла заседжанае мухамі люстэрачка і, старанна абцёршы яго, глянула на сябе. Усхваляваныя вялікія вочы як бы ап'янелі, як бы завалакліся слязою. А пад вачыма зморшчкі, і на лобе зморшчкі, і падбародак у зморшчках. Жыццё паспела ўжо пакласці ня-мала адзнак, так пакалечыла, што яна і не спадзявалася.

І, углядаючыся, яна памаленьку пачала нешта ўспамінаць, пачала спазнаваць гэтыя заўчасныя адзнакі, чытаць па іх, як з кніжкі. Усё яе жыццё з вечнымі клопатамі, выслужваннем, панявераннем, гаротнае, вялікае для яе і непрыкметнае для іншых, жыццё адразу стала як на далоні.

Марта ўздыхнула, але пачула, што ёй радасна-лёгка. Цяпер гэтага ўжо не будзе, цяпер усё будзе іначай, паноўму...

Раптам погляд яе спыніўся на кашулі — брудная, у жоўтых плямах. Стала самой сорамна, аж завалтузілася на ложку. Калі ж успала на думку, што такая інтымная неахайнасць найболей можа адпіхнуць ад яе Барыса Паўлавіча, яна зжахнулася і дала сабе слова заўтра ж упарадкаваць свой убор.

Ноч прапаўзла, як тыя мары, неспакойна, расхрыстана... Урыўкамі сыходзіла нешта любае, сыходзіла і страшнае. На раніцу, лежачы нерухома, як бы пасля цяжкай хваробы, яна доўга не магла апамятацца. Усё, што сталася ўчора, здавалася толькі цудоўным сном. Было нават смешна. А калі ў расплюшчаныя вочы скокнулі пустатлівыя светлыя зайчыкі, праганяючы неадчэпную дрымоту, калі перад свядомасцю ва ўсёй немажлівай велічыні вырасла голая рэчаіснасць, — Марта занепакоілася.

Больш і больш ахоплівала яе развага. Асабліва дзіўнай здавалася ёй непаседлівасць Барыса Паўлавіча.

Усё ж такі лепей спачатку падумаць, праверыць. Не пашкодзіць трохі адцягнуць. Тады, прынамсі, можна абмеркаваць справу ўсебакова, бо зараз ніяк не ўспрымала свядомасць неспадзяванае думкі аб супольным жыцці з гаспадаром — ды яшчэ з былым панам. Паноў ужо Марта добра ведала. Нямала ёй даводзілася цярпець. Праўда, цяпер і сабе яна знала цану, не баялася хоць каму адкрыта сказаць у вочы тое, што мела на думцы, і была праз гэта шчаслівай і гордай. Яна надта цаніла ўласную волю ды незалежнасць, якой так доўга чакала, даражыла ёю нават у штодзённым дробнічным жыцці, і цяпер непакоілася, што гэтую волю да пэўнай меры могуць прымусява падцяць. Але, можа, цяпер і калішнія паны сталі папраўдзе шчырэйшымі, сапраўды змяніліся, як і ўсё навакол...

Марта яшчэ не паспела канчаткова вырашыць, як на парозе з'явіўся Барыс Паўлавіч і, цёпла прывітаўшыся, з закаханнем узяў яе галаву ў рукі.

— Я чакаю. Хадзем!

— Ой, даражэнькі!.. Мо пачакаем? Ды ўжо ці не лепей па нядзелі?

— Не, не, не, — запырэчыў ён, ласкава ўсміхаючыся.

І зноў пачаў даводзіць, што адцягванне толькі запутае справу. Галоўнае, як ён запэўняў, сягоння якраз прыпадалі ягоныя асабіста-гістарычныя і месяц і дзень: гэтай жа даты ён жаніўся першы раз.

— Мабыць, так на раду напісана, — прагаварыў Барыс Паўлавіч і рашуча, неадступна дадаў: — Дык я чакаю. Цераз чвэрць гадзіны ідзем.

— Ой, дзіўна мне... — але яна больш не магла працівіцца. Паверыла.

Павыцягвала ўсе свае клункі ды схованкі, разгрэбла іх, з поспехам збіралася. І да рэшты была занепакоена, што не мае ніводнай чыстай, дарэчнай кашулі.

Далей яна ўжо нічога не памятала... Далей — паўдня, як у тумане.

І толькі як выйшлі ўжо з пахмурага чужога будынку і хтосьці, віншуючы, пачаў ціснуць ёй руку, яна трохі апомнілася.

— Ой, ліханька, я і забылася... Вечар скоро, а ў мяне дагэтуль мяса няма. Ідзіце сабе, а я пабягу...

Яе хацелі сутрымаць, клікалі, смяяліся, але яна адмахнулася і, спатыкаючыся, хутчэй пабегла на рынак. Яе цяпер гнала адзіная, нястрыманая думка.

Калі, за парадай знаёмых крамнікаў, яна з гэтай думкай заскочыла да старога рыначнага майстра, той, глянуўшы на яе зачырванелы твар ды нервовыя рукі, адразу настаражыўся і хітра прыжмурыў вочы.

А Марта, хапаючыся, выграбла з-за пазухі замурзаны вузляк і пачала шматаць яго дрыжачымі рукамі.

— Колькі за гэта? — запыталася яна, разгарнуўшы сваю скарбнічку і кідаючы на стол залаты крыжык ды скамечаную бледна-зялёную паперку.

— А на што вам продаць? — падазрона спытаўся майстар.

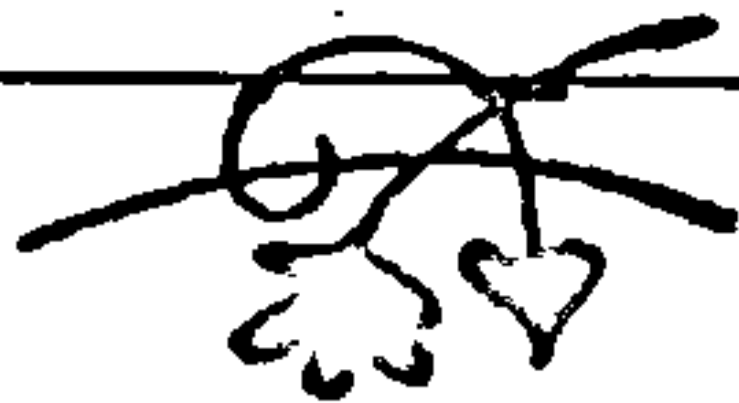
— Грошай цяпер мне шмат трэба. Колькі?

Ён падкінуў на далоні крыжык, агледзеў, абнюхаў. Пасля разгарнуў паперыну:

— № 2002, — і, хвіліну падумаўшы, хітра павёў траслівымі вуснамі: — Пачакайце трошкі... Я на гэту паперку спытаюся цаны, бо я не ведаю, — ціханька пасунуўся ў другі пакой.

Ён яшчэ доўга таргаваўся, граючы на цярплівасці дзіўна-ўсхваляванага госця, і калі, атрымаўшы нарэшце грошы, збянтэжаны госць пабег з хаты, майстар ветліва пакланіўся яму ўслед і любоўна пагладзіў на далоні бледна-зялёную паперку.

...Дамоў Марта вярталася, шчасліва ўсміхаючыся, — яна купіла сабе бялізны з добрага тонкага палатна.

ЦІХІ ХУТАР

Апавяданне

З украінскай — А. Любчанкі

— Паўла! Табе вась ліст з мястэчка перадалі...

У пакоі цёмна. Адказу няма.

— Паўла! Ці спіш? — гукнула ямчэй.

З кутка палахліва сарваўся сухі кашаль, абляцеў увесь пакой і здзіўлена прахрыпеў:

— Што такое?

— На, чытай.

Антаніна кінула ліст і, сярдзіта соўгаючы чаравікамі, выйшла.

Нешта бубніла пад нос, але Карніенка не расчуў.

Засвяціў лямпу.

На крэслах ля групкі зноў паразвешваны пялёнкі.

Глянуў — і са злосцю бухнуў крэслам.

Сказаць Антаніне — зноў сварка, слёзы...

«Ану яго к чорту», — заскрыгатаў зубамі і, падняўшы беражліва мокрыя анучы, беражліва павесіў іх на тое самае месца.

Ліст быў змяты, без штэмпеля — па руках ішоў — і толькі на канверце нехта размахнуўся алоўкам:

«Ціхі Хутар. Тав. Карніенку».

А ў лісце таксама алоўкам.

«Тав. Паўла! Угадай, хто гэта табе піша. Толькі не глядзі адразу на подпіс. Я зараз выпадкова ў Лукашоўцы.

Сказалі мне, што ты тут. На шостым годзе зноў доля прывядзе пабачыцца. Прыезджай сягоння. Чакаю.

Успомні Кастрычнік, разбіты трамвай, барацьбу і Зіну.

...Калі прыехаць не зможаш, то ў нядзелю пад вечар я сама буду ў цябе».

Карніенка падняў галаву і спыніў погляд на лямпе — агонь прыкоўваў.

А думкі паплылі ў розныя бакі. Закруціліся. Падняліся завірухаю.

Хацеў зноў перачытаць, але літары рассыпаліся:

— Успомні Кастрычнік, разбіты трамвай... Зіну...

Ах, так, гэта ж яны ўдваіх тады засталіся. На бруку валяліся мёртвыя і параненыя, кулі світалі здрадліва, а Зіна, раскудлачаная, чырвоная, сціскала карабін і напруджана ляскала затворам.

Калі варожая лавіна аблягла плошчу і трэба было ўцякаць, гэта ж яна, Зіна, моцна сціснула яго руку, шпарка пацалавала ў шчаку і, адпіргнуўшы ад сябе, кінула наўздагон:

— Не здавайся!

З таго часу ён нічога не чуў аб ёй і быў пэвен, што яе, заўзятую, тады ж і забілі.

Успомнілася невялічкая постаць у рудым кажушку, грубыя рысы твару, жучкі-вочы, такія быстрыя і разумныя...

— Вы, таварыш Паўла, інтэлігент, і вы не можаце мяне зразумець, — неўгамонна-заўзята Зіна.

...Крык, нервовыя рэзкія рухі, сівыя пасмы дыму, супярэчкі, таварышкі, «мардабой» — гэта Зіна.

...Рух — Зіна.

...І бурлівае пачуццё, першы магутны спеў душы — таксама Зіна.

Карніенка ўскочыў, бадзёра захадзіў па пакоі.

«Патэ-журнал», — успомніў ён і засмяўся. Так яе прызвалі таварышы: яна заўсёды першая прыносіла ўсе навіны, яна ўсё знала.

Дзверы рыпнулі...

— Вячэраць будзеш?

Карніенка глядзеў збянтэжана, не адказваў.

— Вячэраць будзеш, пытаю?

Кіўнуў галавой і, падышоўшы бліжэй, узяў Антаніну за рукі.

— Ды пакінь, не да гуляў... Вунь дзіцё плача.

— Антаніначка, не тое, пачакай... Гэта я ліст атрымаў... Ведаеш, да мяне заўтра госці прыедуць... Харошыя госці.

Ён весела ляпнуў далоньмі і пацёр рукі.

— Ну?

— Дык вось, Антаніначка, прырыхтуй усё як след... Разумееш.

Антаніна моўчкі слухала.

— Не надоўга прыедуць... Можа, пераначуюць.

— Хто ж гэта? Сваякі, ці як?

— Не сваякі, а добрыя знаёмыя.

— Дык хто?

— Адна... паненка...

Антаніна адвесіла ніжнюю губу і скоса глянула на Карніенку.

Ён заўважыў. Чакаючы запытанняў, скруціў цыгарку і доўга калупаўся каля лампы — прыкурваў.

— Бяжы хлявы нанач пазачыняй, — кінула нарэшце і зашлёпала па хаце.

* * *

На другі дзень, калі ўстаў Карніенка, у хаце было ўжо прыбрана і Антаніна паролася на кухні.

Моцна грукалі дзверы — Антаніна сярдзіта. Яна нічога больш не распытвалася, моўчкі хадзіла і толькі з-пад ілба кідала падазроныя погляды на мужа.

А Карніенка старанна вастрыў брытву і высвістваў улюбёную серэнаду Брага.

— Ды не свішчы! Па чартох занудзіўся?

— Маўчок, Антаніначка, маўчок, — прыціснуў палец да губ і фальшыва засмяўся.

Калі ж дзверы зачыніліся, пакруціў галавой і плюнуў.

Вясёлы настрой, што нарадзіўся раніцой, паволі адміраў.

Чым бліжэй надыходзіў час прыезду Зіны, тым больш нерваваўся Карніенка. Асабліва нервавалася Антаніна. Сягоння яна здавалася яму надта агіднай, і расла да яе злосць. Стараўся стрымаць сябе. Ведаў, што калі цярпліваць абарвецца і ён зачэпіць Антаніну, будзе сварка. А тады прападзе ўвесь дзень, прападзе і стрэча госця. І скончыцца тым, што яна яго вылае. Ён жа заціхне і спакорыцца, як гэта было ўжо не раз.

...А ўспаміны чапляліся адзін за адзін. Успаміны луналі матылькамі і, асядаючы глыбока ў душы, паўзлі і паўзлі, як тая ліпкая чарва.

Сягоння Карніенка раздваіўся: за дзвярыма, недзе там на дварэ, быў Карніенка-юнак, што любіў бурлівае жыццё і пераможна круціў яго за чуб, а тут, у нізенькім пакоі, між грамафонам і пялёнкамі, — Карніенка-абываталь, пакорны і плаксівы, якога скруціла жыццё рукамі Антаніны.

Можа, усё, што было, — толькі «юны задор», усё брахня?

І пачуцці да Зіны, першы магутны спеў душы — таксама брахня?

Карніенка не ведаў. Пераблыталіся думкі, пасыпаліся ўспаміны... Адно толькі ясна — не хапала мужнасці, не патрапіў быць дужым.

Так, гэта ясна: калі бурай замяло бацькоўскую маёмасць, калі забілі брата, ворага радасна-чырвоных дзён — гэта ён раптам спыніўся ў шалёным лёце, падумаў і, апусціўшы крыллі, пакульгаў назад.

А потым пустка ў душы, блуканне, беспрытульнасць, тыф...

Разганяла ветрам смецце па стэпах, і зачапіўся Карніенка ў Ціхім Хутары. Ён не думаў заставацца тут надоўга, толькі хацеў адпачыць.

Гаспадыня добрая, хата чапурненькая. У хаце падслепаватыя ваконцы з надтрэснутымі і складна падлепленымі шыбамі. Штурхнеш — і падгніўшыя рамкі раз'ехаліся, а ў твар струменькам пяшчотны пах саду...

У Ціхім Хутары жыццё спакойнае.

Кастрычнік грозна праходзіў недзе там, вялікімі шляхамі.

Карніенка чуў яго, чуў — і не верыў...

Калі ж высвятлялася, што ўсе шляхі сатруцца і будзе Кастрычнік скрозь, у кожнай шчыліне, — закралася трывога. І тады Карніенка зразумеў, што ён сапраўды лішні, што ён праспаў і што апошні этап яго адступлення — Антаніна.

Але як гэта ўсё раскажаць Зіне? Ці зразумее яна яго? Ці захоча выслухаць?

Карніенка нервова паціраў рукі, курыў цыгарку за цыгаркай і вялікімі крокамі мерыў пакой.

— Будзем чакаць з абедам, ці як?

Антаніна накрывала стол чыстым абрусам, прывычнымі рукамі падбірала начынне, і місачкі жаласліва дзынкалі пад яе рукамі.

Гэта дзынканне таксама раздражняла.

Карніенка рашуча павярнуўся да яе, хацеў нешта сказаць. Перад вачыма — моцная, кругленькая постаць, з-пад чырвонай хусткі тоўстыя шчокі, падушка дрыжачых грудзей...

Новае, іншае, зусім не тое, што было, як бы хто падмяніў, як бы ўпершыню ўбачыў.

— Дык будзем, пытаю? Ужо час.

Карніенка закусіў губы.

— Па-ча-каем, — паволі і ціха выціснуў скрозь зубы.

Заверашчала ў калысцы. Антаніна штурхнула яго і клубком пакацілася да ложка.

— Люў... люў... люў... Маўчы, бо бацька біць будзе...

Расхрыстала грудзі і, кормячы дзіцё, паплыла з ім па хаце. Карніенка страсануўся, быццам бізуном паласнулі праз плечы, і, схапіўшы карталюшку паперы, шпарка пачаў пісаць.

— Антаніначка, я і забыўся, мне да Карпа трэба забегчы. Я хутка... Як прыедуць, ты перапрасі і гэту пісульку дай... Я хутка...

Схапіў шапку і выбег.

Ля Карпавага плоту ён раздумліва патаптаўся і пайшоў мяжою ў стэп.

* * *

Зіна і на гэты раз не здрадзіла сваёй пунктуальнасці: як толькі змрок падпоўз да вакон, яна шумна расчыніла дзверы ў пахмурнай хаце.

Насустрач першым выплыў з пацёмкаў накрыты стол і вышчарыўся з гасціннай насмешкай радком місачак.

— Ого! Што гэта ў вас, хрэсьбіны ці радзіны? — рассыпалася звонкім смехам і прывіталася.

Нізенькі пакой насупіўся: гэты рухлівы госць патрывожыў спакой і разбудзіў дзіцё.

— Ага, гэта ваш сыноч?

— Мой і Паўлаў, — сур'ёзна адказала Антаніна.

— Так, так, ведаю. Мне ўжо ўсё расказалі... — і, схапіўшы за нос дзіцянё, зноў рассмяялася, упарта пранізваючы поглядам маленькі тварык.

— А дзе ж таварыш Паўла?

— Выбег тут да суседа... Зараз прыйдзе. Тут вам запіску пакінуў.

Зіна разгарнула:

«Выбачай мяне, але не чакай. Не прыйду... Не магу, зразумей. Ведаеш, Зіна, калі загасіць агонь, ды не прыдушыць кноту, свечка моцна начадзіць. Вось такі ж кнот у мяне ў душы чадзіць... Не магу. Зразумей...»

Зіна яшчэ раз перачытала, потым схапіла аловак і ўгары чыркнула рэзалюцыю:

«Інтэлігент. Ганчырка».

— Ну, бывайце... Жадаю ўсяго найлепшага.

Антаніна захадзілася:

— Ды куды ж вы? Пачакайце. Начаваць жа будзеце...

— Не. Няма часу, — і, адвітаўшыся, шпарка выйшла.

Антаніна павяла плячыма і здзіўлена застыла сярод хаты.

* * *

Зусім сцямнела, калі пастукаўся Карніенка.

Антаніна шпурнула ў яго лаянкай і расхадзілася на ўсю хату.

А Карніенка, як пабіты сабака, ціханька сеў ля стала і, не адрываючыся ад лямпы, доўга глядзеў на агонь. Чакаў — пакуль угамоніцца жонка.

— Пасмешышча з мяне рабіць? Патаскух у госці клічаш, а пасля сам уцякаеш!

І залілася слязьмі.

Ён раптам ускочыў і трахнуў па сталю кулаком так, што місачкі перапуджана задрымцелі і з плачам пакаціліся далоў.

Антаніна ўраз жа змоўкла.

Але сварка зацягнулася да поўначы, і Карніенка ўжо не мог заснуць...

... Досвіта заверашчалі пеўні, і ноч папаўзла на лясы.

Тады Карніенка схамянуўся, разгарнуў пісульку, перачытаў яшчэ раз.

Стала балюча. Засвярбела ў горле да слёз.

Шпарка пачаў адзявацца.

— Ты куды?

— Не тваё дзела.

— Куды? — саскочыла з ложка і ўчапілася, як зверанё. Вочы білі полымем адчаю, пякучага малення (просьбы)...

Яшчэ хвіліна — і Карніенка павінен спакарыцца.

Зразумеў.

Раптам схапіў яе ў абоймы і... вагаючыся... праз хвіліну штосілы адкінуў на пасцель.

Яна бегла за ім праз увесь двор, але ён не азірнуўся...

* * *

Да мястэчка было дзесяць з гакам.

Карніенка прыйшоў стомлены. Толькі тут, у канцылярыі выканкома, дзе яму казалі чакаць Зіну, ён заўважыў, што зусім не падгатаваны да спаткання: усю дарогу думаў аб Антаніне, аб тым, што можа стацца там у час яго адсутнасці.

Заспакоена пакруціў галавой:

«Вось зараз яна можа ўвайсці...»

І Зіна ўвайшла — стройная, рашучая, з портфелем пад пахай.

— А-а-а... Як маемся?

— Таварышка Зіна, выбачайце і зразумейце ж...

— Выбачаю і разумею. Гэта калісь я не магла зразумець, чаму вы з намі, а цяпер... цяпер я вас цалкам разумею.

Карніенка толькі адкрыў рот, каб сказаць, — Зіна перабіла:

— Ну, мне няма калі — на раён еду. Бывайце!

Ускочыла на воз і ветліва ўсміхнулася.

Ён доўга глядзеў услед...

Потым схіліў галаву і памаленьку пайшоў назад — сцежкай, на Ціхі Хутар.

ПАЭТЫЧНЫЯ ЎРЫЎКІ З П'ЕСЫ «ІДЫЛІЯ»

З польскай — В. Дуніна-Марцінкевіча

АКТ I

Сцэна V

К а м і с а р.

Спеў

№ 3

Калі прыгожай дзяўчыне
Павабнасць свету засвеціць, —
К ёй мігам думак рой хлыне,
Галоўку ўскружаць, ахвацяць.
Адно ўсё думае тое —
Аб вабным хлапцу і строі.

І хлопец з'явіцца хутка, —
Пойдуць гамонкі, уздыханні, —
Аб красках баіць ён чутка,
Аб шчырым баіць каханні.
За сведку неба стаўляе,
І вось млее дзеўчына тая.

Звольна пужліву асвоіць;
Каб узаемнасць здабыці,
Свае залёты падвоіць,
Моліць — яго палюбіці.
Гэтак для птушкі вясковай
Клетачка мігам гатова.

Калі ж дзяўчына спрыт мае,
Цянёты хлапцовы ўбача, —
Тады бяда, ды якая!

Душа бурліцца і плача.
Сэрца да літасці клоніць,
І так дзяўчына ўжо тоніць.

Зведзена так і папраўдзе,
Адаючы яму сэрца,
Калі ўжо іншых той здрадзіў, —
Ахвярай жалю стаецца!
Бядачка кволіць дарэмна,
Але ўжо згубы не верне.

Сцэна VII

Ю л і я, пераадзетая за дачку Шчырэцкага.

Ю л і я (*адна — рэчытатывам*).

№ 5

Ой, думкі, ой, мары
Дзіцячага веку!
Шмат будзіце чараў
Ў душы чалавека!

Як сягоння, здаецца, бачу век праснёны,
Калі з мілым Каролем у гэты лес зялёны
Мы хадзілі спакойна пад апекай Бога.
Нашы сэрцы дзіцячы не зналі трывогаў.

Раманс

О край мой любы, мой родны!
Ты знаеш думак прычыны.
Тут, як у раі, аздобна,
Ціснуцца дзецтва ўспаміны.
Сваймі вось гэта рукамі
Кусточак ружы саджала,
А тут павяўшы з слязамі
Тюльпаны я палівала.
На месцы ўсё засталася,
Як вабна ўсё засталася!

Далей — малая крыніца,
Дзе мы глядзеліся ў пары,
Вабіла чыстай вадзіцай,

За ёй — салодкія мары!
Лог, па якім мы з Каролем
За матылёчкам ляталі
І гналі ажно ў поле;
Як матылькі, мы гулялі;
Усё тут, як некалі, бачу,
Толькі Кароля не бачу!

Сцэна IX

Дуэт

№ 6

Ю л і я.

Што за пудзіла пляцецца?
Так і рынецца, здаецца.
Ах! якая п'яніц міна!

Н а в у м.

Ой! Не гадкая дзяўчына!

Ю л і я.

Ён сюды, знаць, ісці хоча.
На мяне ўтаропіў вочы.
Мусіць думку нейку мець.

Н а в у м.

Трэба к ней добра падсесць.

Ю л і я.

Надарма мая трывога, —
Можа ён мне быць падмогай.
Кінем гідасць сваю вон
Ды спытаем, што за ён.

Н а в у м.

Добра прыгаворка кажа:
Скора едзе той, хто мажа.
Трэба рыбку прысваіць,
Гарэлкаю напаіць.

Сцэна XII

Спеў

№ 7

Я н.

Вось для выгады карчма вам!
Вокны чуць відаць з гразішчы;
Мілы вецер свістам жвавым
Цераз шчэліны скрозь свішча;

Брудны выгляд у шынкаркі;
На сталі бутэльні, чаркі;
Жыжка з іх на стол сцякае;
Шабасоўка чуць міргае;
Жыды сноўдаюць, як здані;
Стары рэбе штось мямляне;
Селянін ляжыць пад лаўкай,
П'яны, рваны, нерухавы;
Яго жонка, чуць жывая,
Каля печы спачывае,
Дзіцё ядам з грудзі пое!
Вось абраз галытні тое.

Спеў

№ 8

К а р о л ь.

Францыя! Край мой ядыны!
Добрай ты славай багата.
Маеш узнеслых шмат чынаў,
Найбольш прыгожых дзяўчатаў.

Бачачы іхнюю ўроду,
Творы шаную прыроды. } 2 разы

З мілым французскім дзе тварам
Калі сустрэнеш дзяўчыну,
Вочкі гараць яе жарам,
Поглядам паляць без спыну.

Гэткая постаць, здаецца,
Звабіла б тыграва сэрца. } 2 разы

Хай яе вабныя красы
Толькі ўпадуць табе ў вока,
Зараз жа ў сэрца без часу
Воблік уесца глыбока.

Французска дзеўчына тая
Душу тваю захапляе. } 2 разы

Днём тваю думку жывую
Вабіць прынаднай красою,
А як заснеш — сон малюе
Усё хараство незбытое.

Будзіць смагну без патолі,
Ах! каб мець грошы найболей! } 2 разы

Я н.

Ах, зірні ў бок гэны, пане!

К а р о л ь.

Што ж ты ўбачыў там, мой Яне?

Я н.

Вельмі пекную дзяўчынку,
Што, як сарна, лёгка, вабна,
Што, як лялька, стройна, зграбна,
Рвець малінку за малінкай.
Ў заклад стаўлю віна шклянку,
Што не ўступіць парыжанкам.

К а р о л ь.

Ах, калі хто гэта бачыў?
Ці табе ў вачах маяча,
Каб раўняці дзеўку тую.
Нерухавую, брыдкую,
Да парыжскіх ненаглядак,
Што сваёй красою, складам
Цэлы свет змагчы гатовы,
Ўсім закручваюць галовы?

Я н.

Пане, глянь: да нас ступае,
Складна, вабная такая!

Сцэна XIII

Тыя ж і Юлія, паволі ідучы, спявае.

Ю л і я.

Зайшоў ужо месяц, свет спачывае,
А хто ж там кліча над борам?
Мабыць, філён мой мяне чакае
Пад маладым ясакорам.

(Зайважыўшы Кароля, прыкідваецца перапалоханай.)

Ах!.. *(Некалькі тактаў паўзы.)*

Тэрцэт

Што за дзіўны погляд бачу?
Не згадаю, што ён знача?
І пужае, і трывожа,
Памажы мне, моцны Божа!

К а р о л ь і Я н.

Ці то чары, ці з'яўленне!
Вельмі ж мілае стварэнне!
Вочы, тварык — глянуць міла!
Мне душу ўсю захапіла.

Н а в у м.

Пасуць яе; як воўк мяса,
Спадабалася ім краса,
Чы іх ліха тут прыгнала?
Сватанне маё прапала!

Ю л і я.

Ён з мяне воч не спускае.

К а р о л ь.

Як яна, ах, захапляе!

Я н.

Віна стаўлю ў заклад шклянку,
Пляшка будзе хай заставай...
Вер мне, пане, што яна во
Закасуе й парыжанку.

Паўтараюць тэрцэт.

Сцэна XIV

Спеў

№ 10

К а р о л ь.

Што за сэрца! што за вабнасць!

Я н.

А якая ручак зграбнасць!

К а р о л ь.

Што за розум! Што за вочы!

Я н.

А як шоўк косы дзявочы!

К а р о л ь і Я н (разам).

Ах! для гэтае дзявіцы
Памяць, розум я губляю!
Прэч усё, што з заганіцы!
Я над імі крыж стаўляю.

Я н.

І краса цвіце такая
Ў вашай вёсцы з ласкі боскай.

К а р о л ь.

Я не знаў, што мая вёска
Гэткі скарб — дзяўчыну мае.

Н а в у м.

Не для нас, знаць, дзеўка-дворка.
Добра кажа прыгаворка:
Гдзе толькі мужык з слаўцом,
Там за ім пуга з вузлом.

К а р о л ь.

Дык спяшайма ў двор затое
Да радні на прывітанне.

Я н.

Там з каханья на сняданне
Лыкну чарку для настрою.

К а р о л ь, Я н (*разам паўтараюць*).

Ах! для гэтае дзявіцы
Памяць, розум я губляю!
Прэч усё, што з заганіцы!
Я над імі крыж стаўляю.

Сцэна XV

Х о р д в о р н ы х.

Зірні ў бок гэты, ласкавы пане!
І тут прыхільна цябе вітаюць.
Прымі ты шчыра гэта вітанне.
Хай табе шчасцем дні ў нас лунаюць!

Ю л і я (*выступаючы, спявае*).

Калі з далёкіх ластаўка ніваў
Вясной вяртае дамоў шчасліва,
Свой забывае далёкі вырай,
Ў роднай сялібе цешыцца шчыра.
І ты, о пане, сярод сабраных
Сялян застанься жыць назаўсёды;
Шукай пацехі сярод падданных;
Будзь для іх бацькам і асалодай.

К а р о л ь.

Радасць, якую тут спатыкаю,
Не меў у ніякім краю дагэтуль.

Я н.

Я з хвалявання слёз не стрымаю,
Ажна да чаркі збыўся імпэту.

К а м і с а р (убок).

Ох, на такое пана вітанне
Дрыжу я цэлы! Што ж далей будзе?
Маё бабахне, знаць, панаванне,
Калі не з'едзе зноў ён у людзі.

Н а в у м (убок).

Над сіратою Бог з калітою.
Што ж, камісару, будзе з табою,
Як пан дзядзічны з намі асядзе!
Не будзеш болей глуміць нас, гадзе!

Х о р.

Здароў будзь дома, ласкавы пане!
Тутка прыхільна цябе вітаюць.
Прымі ты шчыра гэта вітанне.
Хай табе шчасцем дні ў нас лунаюць!

К а м і с а р.

№ 11

Гэй, хто жывы! млоды, стары,
Хай шукае кожны пары!
Хлопцы, клічце дзевак у таны!
Так сказаў наш пан каханы.

Становяцца да танцаў: 1-я пара — Дабровіч з сялянкай, 2-я — камісар з другой сялянкай, 3-я — Навум з камісарыхай, 4-я — Ян з Югасяй і г.д.

Н а в у м.

Добра прыгаворка кажа:
Вяліць пан, то скачы, ўража!

Х о р.

Гэй, хто жывы і г.д.

Спяваюць чатыры радкі, танцуючы.

Д а б р о в і ч (заканчваючы паланез).

Калі споўнілі тым часам
Звычай даўны ў першым тане,
Ты, Югася, сам-насам
Павядзі для нас гулянне.

Юлія танцуе балет.

Я н (да Кароля).

Ах! як яна прыгожа ў тане!

К а р о л ь (са злосцю).

А табе маўчаць, балване!

Я н.

Ах! тут кожны ашалее!

К а р о л ь.

Сцеражыся! бо загрэю!

Х о р д в о р н ы х.

Ах, як лёгка! Як на фалі.

То вось бліжэй, то вось далей;

З ветрам мкнецца ўперагонкі,

Стан павабны, гібкі, тонкі!

Х о р с я л я н.

Прыгожа, як анялочак,

А лёгка, як матылёчак;

Ножкамі перабірае,

Аж у вачах нам мігае.

Д а б р о в і ч.

Вельмі дзякуй! Брава! Брава!

А цяпер ўсе — толькі жвава!

Хай працягнецца забава,

Жыва ў пары... Улева! Управа!

АКТ II

Сцэна III

Юлія і камісар.

№ 2

Ю л і я.

Як вясна свет асвятціла,

Гоніць сон з сябе зямліца;

Ад вясенняй ласкі мілай

Ўсё смяецца, весяліцца;

Птушка песняй шчабятлівай

Славіць сонца над палянкай,

Апяваючы жычліва

Свайго мілага каханка;

Толькі ж мне журбуе сэрца,

Гэтай радасці не знае,

Да мінулых дзён імкнецца

І баліць, баліць без краю.

К а м і с а р.

Ах, каго так ты ўзлюбіла,

Што запела гэтак міла?

Ю л і я.

Так не ўходзе, пан дабродзей,
Падслухоўваць, як злодзей.

К а м і с а р.

Калі тут на адзіноце
Жаласліва так спявае, —
Песняй сэрца разахвоціць
І мне лёс мой разгадае.

Ю л і я.

Калі я на адзіноце
Думку думаю аб любым, —
Ён, як жораў на балоце,
Ладзіць, быццам хоча згубы.

К а м і с а р.

Мая Югаська!
Ціпачка, краска!
Мой ты мігдалік!
Мой спецыялік!
Мей жа вока на залёты!
Для мяне ўсім даўно ты,
Для цябе жыву, уздыхаю
І з любосці высыхаю!

Ю л і я.

Які чорт яму прысніўся?
Ці ж, пан, Бога не баішся?
Ўжо вам ломіць старасць косці,
А вы лезеце з любосцяй!
Маеш жонку! ці ж гадзіцца
Так жанатаму любіцца?

К а м і с а р.

Арыя

Мая любя! мая міла!
Воч тваіх не земска сіла
Ўзяла сэрца мне. Ах!
Надала мук, не спытаўшы!
Дык і сэрца й душу ўзяўшы,
Дай жа мне сваё! Ах!

Ні адна калісь дзяўчына,
Хоць салодка, як маліна,
Не змагла мяне. Ах!
Ты ж мне ўсё жыццё змяніла,
І цярплю, цярплю няміла,
Бачачы цябе. Ах!

З тых пор смутак ссе мне грудзі,
Свет не міл, не мілы людзі,
Хоць гавей душой. Ах!
Разгані ж мае ўздыханні,
Сэрца выпаўні жаданні,
Ты, анёле мой! Ах!

Сцэна VI

№ 3

- Я н.
Добры вечар, маё каханне!
- Ю л і я.
Ваша служка, пане Яне!
- Я н.
Як здароўе, як жывецца?
- Ю л і я.
Ў галаве мне штось вярзецца.
- Я н (з залётамі).
Я шукаў паненкі ўсюды,
А знайшоў вось тут, як цуда.
- Ю л і я (холадна).
Ці ж знаходзіць рэч цяжкая?
Латва знойдзе, хто шукае.
- Я н (убок).
Як прызнацца ёй ў любосці?
Ажна страх трасе мне косці!
Паспытаць жа цяпер мушу,
Ці ёй сэрца не парушу?
- Ю л і я (убок).
Чую, гэты патароча
Заляцацца ка мне хоча;
Але прысягну на душу,
Што з яго закліці мушу.
- Я н.
Калі ласка...
- Ю л і я.
Што ж такое?
- Я н.
Ах! сваё ўчуццё святое
Для цябе я пасвячаю
І любіць век прысягаю.

Ю л і я.

Пан Ян, бачу, ў жарты ўдаўся.
Як жа стрэнуць парыжанкі,
Што да простае сялянкі
Гэтак смагла заляцаўся?

Я н.

А хай немач іх зматае!
Вер, кажу я не на жарты:
Парыжанка хоць якая
Пры табе і грош не варта.

Раманс

У цябе, паненка, залётныя вочкі,
У іх бачу сонца і тайнасці ночкі;
А так павабна на свет пазіраюць,
Што, калі гляну, мне думкі ўсе таюць.
Чую, сэрца б'ецца сільна,
Чую, што люблю прыхільна.

Ю л і я.

Дзякую.

Я н.

У цябе, паненка, усмешка, як сонца,
А, як лілея, твар белы без конца;
Такая яснасць у твары анельскім,
Што часта к думкам ляту я нябескім:
Доля! дай мне за каханку
Вось такую багавянку.

Ю л і я.

Дзякую.

Я н.

За галасок твой срабрысты, ласк поўны,
Аддаў бы зараз, каб меў я, мільёны!
Бо як пачне ім пяць, залівацца,
Ах! вечна табе я жадаў бы ўслухацца,
А так дорага цаню я,
Бо ўвесь чыста ў ім тану я.

Ю л і я.

Вельмі ўдзячна за пахвалы,
Але вам скажу заране,
Што мне будзеце вы сталым,
Я не веру, пане Яне!

Я н.

Ах, павер мне! бо самдзела,
Калі будзеш мне ты ўпартай,

Ў лоб сабе я тут жа стрэлю!
Гэта я кажу не жартам.
Юлія (убок).
Ох! задам табе гулянку!
Пачакай, парыжскі пане!
Не захочаш ты каханкі
Тут шукаць у сельскім стане!
Ян (убок).
От увёў яе ў гулянку!
Ўжо магу сказаць я смела,
Што да цнот маёй Юганкі
Мне дарога папрасцела.

Сцэна VII

Навум і Юлія.

№ 4

Навум.
Добра прымоўка нас учыць:
Панска вока каня тучыць.
Што сватоў к ей маю слаць.
Лепш самому папытаць.

Юлія.
Вось дык нейкае насланне!
Шчэ паўзе і гэта зданне.

Навум.
Як бы тут ёй заляцацца,
Кабы лепей спадабацца?
Гутаркамі ёй заграю, —
Пазнае, што розум маю.

Юлія.
Але добра, што ён тутка.
Ў галаву прыйшла мне думка:
Гэта пудзіла ўпаўне
Дапаможа ў справе мне.

Навум (з залётамі).
Што ты сама тут дзямідзіш?
А чы ты мяне не відзіш?
Ляпей сядзем на калодзе,
Пагаворым а прыгодзе;
От сядзем сабе у рад,
Кабы пан Бог быў нам рад.

Да зрабі мне адну ласку,
Прымі абаранкаў вязку
І скажы мне праўду шчэру:
Любіш? не? а я паверу;
І тагды на скору руку
Зробім з сабою заруку.
Не саромейся, а скоро
Гавары, мая сікора!

Ю л і я.

Я смяюся проста з мусу,
Хоць да смеху й ёсць пакуса.
Але гэты дзед ўпаўне
Дапаможа ў справе мне.

Н а в у м.

Прымаўка кажа: маўчу,
Дык, пэўне, замуж хачу.
Яна ж не кажа нічога;
Ой, хоча замуж нябога.

Сцэна VIII

К а р о л ь адзін.

К а р о л ь (*рэчытаывам*).

№ 5

Не знаю, што такое, ці сон, ці то ява,
Ўсюды пры мне воблік яе і пастава.
Скрозь бачу, як яснее няземскай красою
І лёгка так у скоках плыве над зямлёю!

Раманс

За леты маладыя
Я звездаў модны свет,
І ўсюды, дзе ні быў я,
Страчаў дзявочы цвет:

Гішпанкі, італьянкі
Ўсміхаліся ка мне,
Залётна парыжанкі
Там вабілі мяне;

І немак, гаспадыняў,
Чуў на сабе паглед.

Альпійскія дзяўчыны
Мяне сачылі ў лёт;

Сябе ж я не трывожыў,
Як гэтай, ні адной.
Ах! як яна прыгожа!
О, колькі вабы ў ёй!

Сцэна IX

Спеў

Ю л і я.

№ 6

Мужчына кожнай сочыць след,
Бландынкі ці brunetкі;
Любіць усіх прыгожых — мэт
Дзяўчыны і кабеткі.

Ўздыхае дотуль, слёзы лье,
Аж сэрца не падстрэліць;
Праз хвілю, глянь!.. той хітры змей
Ўжо з іншай любасць дзеліць.

Дык калі сэрца праб'е ўлёт,
Хай розум яго лечыць;
Бо хоць мужчына повен цнот,
Нясталасць іх нявечыць.

Дзяўчына! слухай маіх рад,
За хлопцам не ганіся;
Кінь род мужчынскі, поўны здрад,
Ды ў манастыр замкніся.

Спеў

№ 7

К а р о л ь.

Не глядзі так на мяне ты!
Твой пагляд мне будзіць сэрца!
З губ тваіх пывуць прыветы, —
Чарадзейка ты, здаецца.

Вабны ўсмех твой і наіўны,
Як на губках разальецца,
Гэткі мілы, гэткі дзіўны!..
Чарадзейка ты, здаецца.

Стрэліш вочкам — стрэл у мэце.
Тваёй ласкі не даб'ецца,
Хто пачаў любіць, цярпеці, —
Чарадзейка ты, здаецца.

Твар твой кветкамі зіяе;
А краса, што з яго мкнецца,
Так узносіць! захапляе!..
Чарадзейка ты, здаецца.

Ю л і я.

№ 8

Гаспадары дзень працы штодзённай канчаюць,
Усё смагне спачынку а захадзе сонца.
Жвава з поля жывёла ідзе па пагонцы.
Потам зліты селянін да хаткі спяшаець;
А той спеў яго смутны, што мкне рэхам,
Знача, як яго цісне да болю нядоля.

Здалёку чуцен хор сялян, які штараз прыбліжаецца.

Кароль і Юлія (разам).

а { Ужо сонца западае,
Дадому нас прызывае.
Мы ж дзела сваё зрабілі,
Дворску паншчызну адбылі.

б { О як жа міла ў цішы вясковай
Думаць і думаць сабе самотна!
А гэтым думкам спеў уторыць словы
Квілячай птушкі ў вечар маркотны.

б { Здалёку голас салоўкі мчыцца,
Там люд вяртае з поля рабочы,
Тут шнур жывёлы, тут шэпт крыніцы
Твой слух галубяць і вабяць вочы.

Сцэна XII

Шчырэцкі.

№ 9

Цсыт! паволі, без галасу,
На свае мясцы ідзеце.
Кожны, покуль што да часу,
Будзь так блізка на прымеце.

Сцэна XIII

№ 9

К а р о л ь.

Прыйдзі, мой любы анеле!
Клічу цябе я, ўлюбёны.
Сцежку табе тут усцэле
Кветкамі любасць да скону.
Ах! час падходзе да ранка, —
Прыйдзі, мая ты каханка!

Тонучы ў хвілях прыемных,
Сэрцы два любасці смагай
Злучым навекі ўзаемна,
Верныя словы й прысягам.
Ах! час падходзе да ранка, —
Прыйдзі, мая ты каханка!

Сцэна XIV

К а р о л ь.

Калі слух мяне не зводзе,
Голас чуецца яе!
Ах! міг гэты ўзнагародзе
Ўсе ў жыцці бяды мае.

Сцэна XV

Я н і к а м і с а р паўтараюць гэтыя 4 радкі. Тут паволі прыбліжаецца Ю л і я, акрыўшыся палярынай, і падыходзіць да дзярновай лавачкі пад дрэвам, час ад часу злёгка плешчучы ў далоні, а У р ш у л я да альтанкі направа, і крыху пасля Н а в у м, пераадзеты ў вопратку сялянкі, да альтанкі налева.

Ю л і я.

О Кароль мой, о юначка!
Нікне цэлы свет у цьме.
Ці ты тут? ці дзе іначай?
Адкажы, прашу я, мне.

Н а в у м (*убок*).

Прымаўкам трэба даць веры:
Паночы ўсе каты шэры.
Цёмна ж ноч — ён не спазнае.
Пэўна мяне спадабае. (*Ідзе да альтанкі налева.*)

Кароль, камісар і Ян.
Што за радасна часіна!
Што на свеце з ёй зраўняе,
Як кахання цэль ядыны,
Сваю любу тут я маю?

Юлія.
О Кароль! табой жыву я,
З сэрцам да цябе ляту я.

Кароль.
О, каб магла чуць ты чуласць вось тую,
Што для цябе там ў грудзях бушуе, —
Маім бы словам паверыла пэўна
І пакахала мяне бы ўзаемна.

Юлія.
Мой мілы! што я цябе спадабала,
Ці ж тваё сэрца таго не згадала?
Ах! вер, Кароль, мне! табе прысягаю,
Што мая любасць павек не сканае!

Кароль, камісар, Ян (*пайтараюць*).
Што за радасна часіна! і г.д.

Юлія.
Глянь! відаць, ужо світае,
Закаханых свет вітае.

Сцэна XVI

Вадэвіль

№ 10

Кароль.
Магутна ўлада кахання!
Яно пануе ў прыродзе;
У кожным будзіць жаданні,
Ў ім шчасце жыцця знаходзе.
У моднай вучаны школе,
Я жыў, як і жыць не варта.
Каханнем сходаны сёння,
Змяніў я сэрца не жартам.

Юлія.
Вы, што заўладалі людам,
А заняты ўцехі шумам,
І аддалі злым прыблудам,
Мейце ж тое ў вашых думках:

Што мужык ці пан з-над пана,
Роўна Бог на небе дбае.
І ў яго той паважаны,
Хто сам іншых паважае.

Я н.

Зведаў я амаль паўсвета,
Быў ў Парыжы і ў Лёндывне,
І во ўсё-ткі ў мае леты
Даў злавіць сябе дзяўчыне.
Але, кажучы між намі,
І ў Парыжы дурань зглупіць:
Каб меў золата пудамі,
Сабе розуму не купіць.

Н а в у м.

Вы, паночки, сакалочки,
Паслухайце гутарочки:
Хоць умерці не падацца,
Каб вам толькі спадабацца.
Не зрабіце ж вы нам мукі;
А, злажыўшы гэтак рукі,
У ладоні моцна біце,
Потым... дахаты ідзіце.

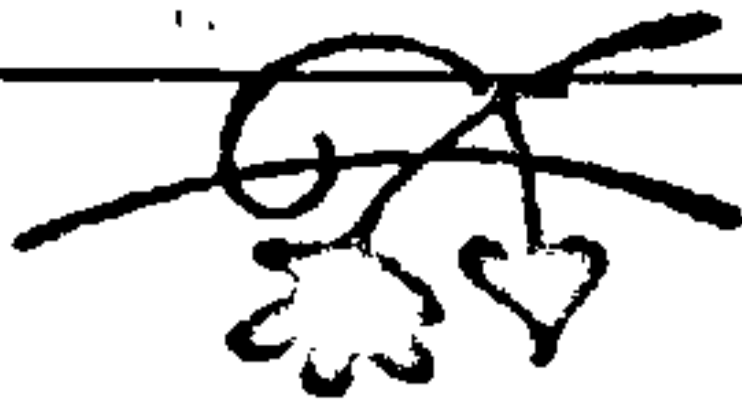
Х о р.

Здаваленне, якое адчуць мы гатовы,
Будзем помніць удзячна у кожнае хвілі,
Калі публіка шчыра нам скажа хоць слова,
Што іграю сваёй мы яе захапілі.

К а н е ц

Эпістальярная спадчына

№ 1. ДА Б. І. ЭПІМАХ-ШЫПІЛЫ

Вільня. 21 лістапада 1909 г.

Вельмі паважаны паночку!

Даруйце, што асмельваюся так часта Вам дакучаць, але што я, гаротны, зраблю, калі маё паганае палажэнне да гэтага змушае. Я хацеў бы запытацца Вашай ласкі, што добрага чутно аб маёй справе? Я ў Вільні доўга не магу трымацца, а так шчыра хацелася б не загінуць і пажыць дзе-небудзь у культурным мейсцы, каб сябе загартаваць і ашліфаваць на службу беларушчыны і беларускаму грамадзянству. Пан Антоні Л<уцкевіч>, прыехаўшы з Пецярбургу, нічога пацяшаючага не прывёз для мяне. Мне надта хацелася б убіцца ў Пецярбурзе ў якую-колечы бібліятэку; так гэта заняцце неяк страшна люблю! Калі б што-небудзь падварнулася, то тэлеграфуйце мне — я кажнай секунды магу да Вас з'явіцца.

Калі нічога зноснага не прыдумаеце, то такі папраўдзе са мной кепска будзе.

Просьячы яшчэ раз даражэнькага паночка і ўсіх супольнікаў не забывацца на мяне, астаюся з паважаннем і шчырым жычэннем усяго добрага *І. Луцэвіч.*

Вільня. 21/XI <19>09 г.

№ 2. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Санкт-Пецярбург. 1910 г.

Глубокоуважаемый Лев Наумович!

Вам желательнo иметь, как Вы там по-книжному называете, мою автобиографию. Что же, пожалуйста. Чем могу — рад служить. Однако чего-нибудь интересного и

светлого мало в ней найдется, т. к. суждено мне принадлежать к разряду тех многочисленных на святой Руси людей, которых обыкновенно величают париями, скитальцами и т. п. титулами.

Родился я в 1882 г., кажется, в Виленской губ<ернии>, на границе ее с Борисовским у<ездом> Минск<ой> губ<ернии>.

Отец мой сначала арендовал землю, потом служил у помещиков «экономом» (что-то вроде старшего приказчика в имении), затем оставил службу и уже до конца своей жизни скитался арендатором по помещичьим усадьбам. Грамоте — первоначально на польском языке — обучал меня странствующий «дарэктар». Это особый в Белоруссии тип учителя-передвижника, тип, к сожалению, уже вымирающий вследствие усердного преследования в нашем крае внешкольного обучения детей, в особенности лицами, не имеющими на это специальных казенных бумажек.

Учился я довольно усердно, усердие это увеличилось еще более после того, как в один прекрасный день отец мой сделал мне усердное, далеко не лестное для меня отцовское внушение каким-то радикально действующим предметом (кажется — уздечкой) за мои, по его мнению, малые успехи в науках.

Кстати, отмечу, что отец мой был грамотен настолько, что даже знал три арифметических действия — сложение, вычитание и умножение, и только деление осталось для него какой-то неразгаданной загадкой.

Русскую азбуку выучил я каким-то непостижимым для меня образом по календарю при помощи прислуги, обладающей, на мое счастье, всеми тайнами гражданского алфавита. Впоследствии еще два-три «дарэктары» один за другим обогащали мой ум своими небогатыми познаниями.

Потом несколько месяцев побывал в народном училище, где и удостоился единственного свидетельства об окончании учебного заведения.

Отец мой некоторое время носился с мыслью приготовить меня в какую-нибудь среднюю школу, но это так и осталось несбытыми мечтами.

Нужда заставила меня взяться за другую науку, а именно — читать грустную книгу помещичьей пашни и писать печальную повесть своего горя сохой да косою.

Но жажда знания не давала мне покоя, хотя все пути к науке, как говорится, были для меня совершенно отрезаны. Единственное, что оставалось, — это книги, и я им отдался всей душой и сердцем. Днем работал по хозяйству, а ночью читал и перечитывал все, что попадалось под руку.

Отец, конечно, смотрел на это не очень дружелюбно, т. к. подобное увлечение считал излишней роскошью для селянина-работника и бесполезным уничтожением керосина.

Волей-неволей приходилось с этим считаться и держаться с книжками настороже.

Пришлось керосинное освещение заменять более дешевым материалом, а именно — пользоваться снисходительной в таких случаях мечтательницей луной или дымящим костром в поле на ночном. Книжки старался я доставать, где только было возможно, хотя это последнее представляется в наших захолустных уголках далеко не легким делом.

Впоследствии познакомился я с одним соседним помещиком-поляком, который любезно разрешил мне пользоваться его довольно обширной польской библиотекой. К тому же времени мне удалось пойти с отцом на компромисс и выписать журнал «Родина».

Из отдельных авторов более всего нравились мне: польские — В. Сырокомля и Г. Сенкевич, русские — М. Лермонтов и М. Горький.

Когда мне было приблизительно лет 19—20, умер мой отец, оставив нас — семеро детей (я — самый старший) и мать, а в полтора года после смерти отца эпидемия унесла в могилу в течение одной недели единственного моего брата и двух младших сестер.

Конечно, такая преждевременная утрата дорогих лиц не могла не отразиться на мне угнетающе, тем более что причиной этих несчастий считал я нашу бесприютную, полную всяких лишений, скитальческую жизнь. Страшно становилось за будущее, и тут я решил бросить пахать чужое поле и стал подыскивать себе какую-нибудь службу.

Благодаря, как водится, протекции я достал место писмоводителя у одного следователя. Последний был вполне культурный человек, играл на скрипке и любил при случае развлекать своих гостей (доктора, начальн<ика> почт<овой> конторы и др.) чтением следственного криминального материала (относящегося к изнасилованию и растлению малолетних).

К сожалению, пробыв у следователя 2—3 недели, получил от него записочку, гласящую, что «вы-де, мол, молодой человек, не обладаете приятным почерком, ввиду чего подружески советую вам вернуться к прежнему образу жизни». Одним словом, прогнал. После этой канцелярской службы вскоре получил я место приказчика в одном имении Могилевск<ой> губ<ернии>. Тут мне поставил мой хлебодатель главным условием моих обязанностей, насколько возможно

эксплуатировать рабочие руки.. Но эта моя эксплуатация долго не продолжалась. Заболела моя мать, и меня вызвали домой.

Когда мать выздоровела, я решил поступить в винокуренный завод практикантом, надеясь таким путем добиться чина винокура, дабы, имея летом свободное время, читать книжки и писать стихи.

Прослужив верой и правдой три года в помещичьих винокурнях, где, кстати добавлю, считался я официально практикантом, а на самом деле исполнял обязанности рабочего, я бросил эту специальность и уехал в Вильну. В Вильне достал я место в библиотеке, место, о котором с детства мечтал.

Свободное время от занятий в библиотеке посвящал ред<акции> «Наша ніва» и пописывал стихи.

В Вильне пробыл я полтора года и затем уехал в Петербург за наукой, т. е. чтобы поступить на какие-нибудь общеобразовательные курсы, каковых не было в Вильне, и этим хоть мало-мальски пополнить свое образование. В Петербург приехал я без копейки за душой и только благодаря исключительно отзывчивому сердцу профессора Б. И. Эпимах-Шипилло кое-как пристроился и существую в холодной и суровой столице.

Писать начал я с 1904 г., но сначала ничего путного не выходило, т. к. не имел тогда еще ни малейшего представления о теории стихосложения. Впоследствии попала мне в руки стилистика, и дело стало налаживаться.

Первый сборник моих стихов по обыкновению удостоился даже двойной конфискации: первый раз по распоряжению Петербургского комитета по делам печати, а второй — по предписанию виленской администрации. Однако оба раза конфискация была снята.

Вам, может быть, интересны мои, в известные периоды жизни, переживания и мировоззрения. Все это приблизительно отразилось на моих стихотворениях. Безусловно, о многом приходится умалчивать, ибо в наши веселые времена не везде и не обо всем удобно вслух рассуждать. В заключение, пародируя стихотворение русского поэта, скажу:

Суждены нам благие порывы,
Да свершить ничего не дают.

Петроград, 1910 г.

Из печати вышли след. мои книги: «Жалейка» (1908), «Нислаг» (1910), «Адвечная песня» (1910), «Сон на кургане» (1912), «Паўлінка» (1913), «Шляхам жыцця» (1913).

№ 3. У РЕДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «НАША НІВА»

Да 24 ліпеня 1911 г.

У кантору «Нашай нівы»

Будзьце ласкавы высылаць на Акопы і на маё імя «Нашу ніву» рускімі і польскімі літарамі. Вышліце такжа простаі бандэроляі на мой рахунак «Жалейку», «Гусяра» і «Адвечную» песню» па аднаму экзэмпляру простаі бандэролю.

Ів. Луцэвіч

№ 4. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Санкт-Пецярбург. 25 кастрычніка 1911 г.

СПб. 25/Х 1911 г.

Глубокоуважаемый Лев Максимович!

Посылаю в Ваше распоряжение свои книжонки. Буду очень и очень Вам благодарен, если дадите мне какую-нибудь возможность ближе познакомиться с русским литературным миром, который меня постоянно интересовал и интересует, но который, к сожалению, доселе мне совершенно незнаком. Думаю, что это в некоторой степени было бы для меня не бесполезно. Та обстановка и среда, в которой с детства верчусь, которая и по настоящее время мало изменилась к лучшему в моральном отношении, как-то меня не удовлетворяет. Хочется чего-то более широкого, более светлого. Я сам ораторским искусством не обладаю и собеседник <из> меня, пожалуй, скучный, но послушать и поучиться у других каждый сумеет, если только пожелает. Одним словом, Лев Максимович, сделайте, как считаете лучшим, за все буду Вам сердечно благодарен.

Примите уверение в моем искреннем к Вам уважении.

Всегда готовый к услугам *Ив. Луцевич.*

№ 5. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Санкт-Пецярбург. 27 лютага 1912 г.

СПб. 27/II 1912 г.

Глубокоуважаемый Лев Наумович!

Посылаю Вам, хотя и с маленьким опозданием, корректурный оттиск статьи А. Новины. Между прочим, обращаю Ваше внимание на статью этого же автора в журнале «Запросы жизни» в № 6 (от 10/II 1912 г.).

Примите уверение в моем искреннем к Вам уважении.

Ваш слуга *Ив. Луцевич*

№ 6. ДА Б. І. ЭПІМАХ-ШЫПІЛЫ

Акопы. 5 чэрвеня 1912 г.

Акопы. 5/VI 1912 г.

Вельмі паважаны і дарагі паночку!

«Маладую Беларусь» атрымаў і шчыра дзякую за яе Суполцы. Дужа пекна выглядае, адно толькі несамавіта, што «М<аладая> Б<еларусь>» мае апратку непрактычную. Дзіўлюся пану старшыне, што ратаваў за паперу, каб была добрая, а вокладку зрабіў такую, што нават у мяне на трэці дзень паляцела.

Я бы ад шчырага сэрца радзіў надалей рабіць вокладку мацнейшую, бо гэта страшэнна непрактычная. Заадно прасіў бы для адбіткі зрабіць мацнейшую. Цяпер другая рэч. Дужа мне прыкра, што п. старшына не лічыўся з маёй просьбай і па-свойму папраўляў лірніка, дзе ён рыфмуецца з другім словам. Значыцца, выйшла ні к сялу ні к гораду. Ну, але гэта глупства. Другі раз, як буду аддаваць што-колечы да друку пану старшыне, то буду таргавацца на чым стала.

Цяпер, даражэнькі паночку, як я ўжо і прасіў, будзьце ласкавы прыслаць мне колькі штук «М. Б.» і маіх адбітак «Сон на кургане».

А далей, жыву, як гарох пры дарозе, хоць не даюся, каб усякі дурань мяне шчыпаў.

Напісаў у двух актах камедыю, каторую чытаў пану Лявіцкаму, і ён казаў, што напісана дарэчы. Камедыя называецца «Паўлінка», напісана прозай, з шляхоцкага жыцця.

Калі мне ўдасца перапісаць на машынцы ў колькі экзэмплярах, то дарагому п. прафесару прышлю адзін экзэмпляр для прагляду.

Маюся ў канцы гэтага месяца паехаць у Вільню, разумеецца, калі будуць на гэта грошы. Наконта гэтых апошніх вельмі прасіў бы п. старшыну, каб ён з ласкі сваёй выслаў мне ў палавіне гэтага месяца якіх рублёў 15, бо страшэнна патрэбна.

Напішыце, вельмі паважаны і даражэнькі паночку, што чуваць у Вас і ў Суполцы. Я, як перапішу (апрацую) начыстую «Паўлінку», думаю напісаць паэмку «Рагнеда», гістарычную рэч, з жыцця Полацкага княства, а после, после, як Бог дасць. На днях маюся з'ездзіць да кс. Астрамовіча, а стуль, пагасціўшы трохі дома, усё-такі пастараюся быць у Вільні. Калі, даражэнькі паночку, будзеце ў Вільні? — Добра б было пабачыцца.

Затым астаюся шчыра Вам адданы Ваш слуга *Ів. Луцэвіч*.

Пішыце, дарагі паночку, і не думайце, што мне вельмі дома весела і радасна жывецца.

Ваш *І. Л.*

Папрасіце, паночку, п. Грыневіча, каб ён прыслаў мне свае песні, 1-ы і 2-і зборн<ікі>.

№ 7. ДА Б. І. ЭПІМАХ-ШЫПІЛЫ

Акопы. 26 ліпеня 1912 г.

Акопы. 26/VII 1912 г.

Вельмі паважаны і дарагі паночку!

Я гаварыў наконта шаблі, і собственик яе згаджаецца аддаць Вам за 8 рублёў. Падробнае апісанне гэтай шаблі нойдзеце ў п. Ластоўскага. Во то ж калі згаджаецца на гэту цану, то будзьце ласкавы выслаць зараз жа грошы, а я, едучы ў Піцер, прывязу Вам гэтае аружжа.

У мяне нічога цікавага не чуваць. Думаю толькі аб тым, каб як дастаць грошы на дарогу, і больш нічога.

У суботу еду ў Стоўбцы да Коласа, а стуль да кс. Астрамовіча і дамоў.

Затым цісну моцна Вашу руку.

Ваш слуга *Ів. Луцэвіч*

№ 8. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Санкт-Петербург. Да 16 верасня 1912 г.

Глубокоуважаемый Лев Наумович! Вчера я справлялся по телефону три раза между 5 и 8-ю часами вечера, но д-ра Еремича не было дома. Сегодня мне передали по телефону, что Александр Порфирьевич приглашает меня к себе, конечно, не указывая времени. В больнице он занят до 1 часа дня. Я думаю, если разрешите, приехать к Вам в воскресенье (16/IX) в ч. 12-м, так чтобы я от Вас успел быть у доктора к 1 часу. Мне хотелось бы, если поеду с Вами или один, поговорить сначала с Александром Порфирьевичем об издании моих вещей в общих чертах, а уже потом в назначенное доктором свободное время выработать подробный план издания. Приблизительно я подсчитаю, сколько выйдут всего печатных листов и сколько сравнительно это будет стоить. О подробностях расхода придется переговорить с типографией. Конечно, говорю об этом, имея в виду, если издание будет налаживаться.

Примите уверение в искренней к Вам преданности Ваш слуга *Ив. Луцевич*.

Р. С. Адрес журнала «Борьба с ложью»: Графский пер., д. 9, кв. 18.

№ 9. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Санкт-Петербург. 21 верасня 1912 г.

Глубокоуважаемый Лев Наумович!

Будьте любезны, приготовьте оставленные у Вас мои рукописи, чтобы я их мог забрать, если бы Вас не оказалось дома, т. к. на днях (23/IX) предполагаю побывать в Ваших палестинах.

Беседовал я с Александром Порфирьевичем относительно издания моих стихотворений. Порешили выпустить томик в 15 печатных листов, куда войдут только те из лучших моих произведений, которые не вошли в отдельные уже изданные мои книжки. Окончательное условие с типографией будет заключено, наверно, еще в этом месяце.

Остаюсь искренне Вам преданный Ваш слуга *Ив. Луцевич*.
СПб., 21/IX 1912 г.

№ 10. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Санкт-Пецярбург. 22 лютага 1913 г.

СПб. 22/II 1913 г.

Глубокоуважаемый Лев Максимович! Не откажите прислать, по получении этой открытки, оставленную у Вас мою автобиографию — она мне сейчас очень нужна для статьи в одну энциклопедию. А также возвратите, пожалуйста, книги со штемпелем Б. Игн. Эпимах-Шипилло. Словарь и книги крайне ему необходимы.

С совершенным почтением Ваш слуга *Ив. Луцевич*.
Адрес мой: В.О.4 линия, д. 45, кв. 16.

№ 11. ДА В. Ю. ЛАСТОЎСКАГА

Санкт-Пецярбург. 2 сакавіка 1913 г.

СПб. 2/III-13 г.

Даражэнькі паночку!

Будзьце ласкавы атпісаць мне канешне аб рэцэнзіях, друкаваных аб маіх кніжках. Калі не можаце дэталічна ўказаць даты і № тэй газеты або кніжкі, у якой надрукавана, то хоць дайце названне часопісі, а я ў публічнай бібліятэцы вышукаю што патрэбна. Бо бачыце, рэч у тым: мяне просіць прафесар Венгераў даць яму гэтыя ведамасці для энцыклапедыі Бракгаўза і для «Критического словаря». Прашу Вас ласкай, зрабіце для мяне гэту спраўку. Чаму ніякога чорта не пішаце?

Ваш Ів. Луцэвіч

Не забудзьце ўказаць нумар «Tygodnik Krajoowy», выдаваны у Кіеве.

№ 12. ДА А. І. ЛУЦКЕВІЧА

Санкт-Пецярбург. 31 сакавіка 1913 г.

СПб. 31/III-13 г.

Шчырапаважаны Паночку!

Пан Іваноўскі перадаваў, што Вы дасце свой артыкул у 3-ці сшытак «М<аладой> Б<еларусі>». Вота ж, Паночку, ці не маглі бы гэтай ласкі зрабіць у скорым часе, бо ўжо нас друкарня ганяе аб матэрыял<ах>.

Шчыра Ваш адданы Ів. Луцэвіч

№ 13. ДА А. І. ЛУЦКЕВІЧА

Санкт-Пецярбург. 6 красавіка 1913 г.

СПб. 6/IV-13 г.

Шчырапаважаны Паночку!

Пісульку Вашу атрымаў і дужа за яе дзякую. Стаццю сваю, Паночку, прысылайце хоць па Вялікадню, бо, бачыце, рэч у тым, што ў нас ніхто не ўмее напісаць палітычны артыкул. Мейсца для Вас аставілі ў «М<аладой> Б<еларусі>» цэлы аркуш, так што вельмі добра было бы, каб стацця Ваша (адна або дзве) былі не меншыя і не большыя за 16 страніц друку фармату «М.Б.». Пакуль што будзем друкаваць, пачынаючы з 17 стр. Ага, чуць не забыўся: не 16, а 14 стр., бо 2 стр. зойме заглаўны ліст.

Цяпер, Паночку, вось што: я паслаў Вам для рэцэнзіі «Шляхам жыцця». Вота ж вельмі шчыра прасіў бы Вашай ласкі даць дзе можна хоць маленькія адзывы аб гэтай кніжцы, а такжа памясціць абвесткі ў «Н<ашай> н<іве>», «Кіргіеги кгаіоуут», «Веч<ерней> газ<ете>» і др., я за гэта заплаціць не магу, але ў апошнім разе, то можна было бы адлічыць гэты расход пры прадажы кніжкі ў «Н<ашай> н<іве>».

У «Н<ашу> н<іву>» я неўзабаве вышлю крыху экзэмпляраў на камісію. Пашлю таксама ў Вільню на склад якую тысячу штук, толькі рэч у тым, што ў «Н<ашай> н<іве>»

гэтых экз<емпляраў> баюся складаць на выпадак канфіскацыі, бо склад выдання надрукаваны ў «Суполцы» і ў «Н<ашай> н<іве>». Дык падумайце, Паночку, аб гэтым і хоць пару слоў мне напішыце.

«Веч<ернюю> газ<ету>» атрымліваю, за што шлю Вам шчыры дзякуй. Што да кірунку і зместу Вашай газеты, то, адным словам, трэба Вас павіншаваць. Газета такая, якой лепшай трудна і выдумаць для правінцыі!

А цяпер віншую Вас, Паночку, з надыходзячым Вялікім днём, жычу Вам усяго найлепшага, а найважнейшае — вытрываласці і здароўя ў Вашай нялёгкай ідэёвай працы.

Ваш слуга *Ів. Луцэвіч*

P. S. Я ўскорасці пасля свят выязджаю з Піцера, дык было б добра здаць Ваш рукапіс да гэтага часу ў друкарню.

Ів. Л.

№ 14. У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «НАША НІВА»

Санкт-Пецярбург. 18 красавіка 1913 г.

СПб. 18.IV.1913 г.

Шаноўны пане рэдактар!

Цікава дужа вядзецца ў Вашай газеце аддзел беларускай бібліяграфіі. У апошнім, 15 нумары «Нашай нівы» ў пашт<овай> скрынцы надрукавана: «За студзень і люты нічога не выйшла, у маі выйдзе зб. вершаў М. Багдановіча, а можа, і яшчэ што-колечы, калі збярэмся з грашыма». Што гэта — жарт першаапрэльскі ці што іншае?.. Напомню Вам, што ў студні выйшла «М<аладая> Беларусь», 2-і сшытак, а ў красавіку — мая кніжка «Шляхам жыцця», каторую ў Вашу рэдакцыю паслаў. Аб гэтых кніжках Вы нават не рачылі надрукаваць у сваёй газеце абвестак, хоць абвестка «Н<ашай> н<івы>» надрукавана ў 2-м сш<ытку> «М<аладой> Б<еларусі>». Мне здаецца, што за 5 год майго супрацоўніцтва я не заслужыў на тое, каб так беззасценчыва ігнарыраваць маю новавыйшаўшую кнігу, як гэта Вы зрабілі ў пашт<овай> скрынцы сваёй газеты.

З паважаннем *І. Купала*

Акопы. 2 чэрвеня 1913 г.

Акопы. 2. VI-13 г.

Даражэнькі паночку!

Пасылаю Вам пры гэтым спісак кніжак, каторыя я магу тутака купіць. Будзьце ласкавы харашэнька разгледзець гэты спісак і напісаць мне ў скорым часе, ці кніжкі гэтыя варты што-колечы, чы не. А такжа ці можна будзе іх каму-колечы спусціць у Вільні. Можа бы, пагаварылі аб гэтым з п. Іванам і п. Обстам. Апрача гэтых, ёсць колькі дзiesiąткаў французскіх, нямецкіх і ангельскіх, але між імі, як разглядаў, няма нічога путнага. Яшчэ раз прашу Вашай ласкі, разгледзьце гэты каталог і напішыце мне як найхутчэй. Пішучы, не канешне выменяць усё названне кніжкі, а можна проста саслацца на нумар, пад каторым яна стаіць у спіску, а я па астаўленаму ў сябе дублікату буду ведаць, аб якой кніжцы рэч ідзе. Можа бы, якая бібліятэка ці музей выбралі сабе з іх для камплекту.

Што чутно ў Вас? Ці пераехаў у Вільню п. Іваноўскі і як стаяць справы са зборнікам «Маладой Беларусі»? Ці паслалі, паночку, як абяцалі, у рэдакцыі мае кніжкі «Шл<я-хам> жыцця»? Калі не, то прашу Вашай ласкі на ўсіх багоў земскіх і нябескіх, пашліце іх, буду вельмі Вам удзячны.

Будзьце ласкавы, купляйце для мяне і прысылайце «Віелагуса», калі яшчэ выходзе. Я прасіў аб гэтым п. Бычкоўскага, і ён абяца<ў> высылаць, але, як відаць, то мой «шчыры» прыяцель п. Лявіцкі не лічыць мяне годным чытання гэтай газеткі.

У мяне нічога цікавага не чуваць. Сяджу дома, як мыша ў нары, і чакаю ў моры пагоды. На вёсцы цяпер, як самі дагадываецеся, хораша, але трох<і> пагода падгулівае, — апошнія часы — холад і дождж. Здароўе маё не ажэбы, пакашліваю трохі. Сягоння еду ў Мінск і думаю пабываць у доктара, а то ўжо пачынаю баяцца, каб не пайсці да Абрагама на піва.

Перачытваю белар<ускія> этнагр<афічныя> зборнікі — Шэйна, Смаленскі, апісанне Магілёўск<ай> губ<ерні> і др.; пробаваў некаторыя песні напісаць на народны сюжэт, але праца гэтая не з лёгкіх. Думаю апрацаваць некаторыя паданні, калі ўдадуцца, то прышлю Вам. Цяпер будзьце здаровенькі і вясёленькі. Усяго светлага і радаснага!

Ваш слуга Ів. Луцэвіч

Канешне напішыце.

№ 16. У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «НАША НІВА»

Акопы. 17 ліпеня 1913 г.

Акопы. 17/VII-13 г.

Паважаная рэдакцыя!

Прашу, калі ласка, памясціць у чарговым нумары «Нашай» н^івы» вось што:

Папраўка.

У № 28 «Н.н.» за гэты год памылкова надрукавана шостая (лічачы з гары) чатырохрадковая зваротка верша Я. Купалы «Навука». Папраўдзе гэта зваротка павінна чытацца вось як:

У брэдняў верыць кучы,
У што не вера той,
Хто нас гэтак вуча
Летам і зімой.

С паважэннем *Ів. Луцэвіч*

P. S. Чаму ў вас німа загалоўнага *Ў*?

№ 17. ДА Г. ЛЕЎЧЫКА

Вільня. 7 лютага 1914 г.

Паважаны пане! Вашага «Чыжыка» аддалі ўжо друкаваць рускімі літарамі. Будзьце ласкавы прыслаць як найхутчэй клішэ вокладкі і Вашай фатаграфіі. Калі маеце зрабіць якія папраўкі, то прышліце папраўлены экзэмпляр.

Астаюся са шчырай да Вас пашанай сакратар Беларускага выдавецтва *Ів. Луцэвіч*.

Вільня. 7/II-14 г.

P. S. Апошнюю карэктурку кніжкі прасілі б, каб Вы самі зрабілі.

Ів. Л.

№ 18. ДА К. ЛЕЙКІ

Вільня. 21 лютага 1914 г.

Вельмі паважаны Пане!

Беларускае Выдавецкае Таварыства ў Вільні хацела бы выдаць сваім коштам Вашы творы асобнай кніжкай. Калі бы Вы, Паночку, на гэта згадзіліся, то шчыра бы Вас прасілі адабраць і акуратна прагледзіць матэрыял для кніжкі і прыслаць нам яго ў мажліва скорым часе. Кніжку пастарайцеся зрабіць па магчымасці таўсцейшую.

Чакаючы ад Вас хуткага адказу, астаюся са шчырай да Вас пашанай.

Сакратар Выдавецтва *Ів. Луцэвіч*

Вільня. 21/II-14 г.

№ 19. ДА А. А. КАРЫНФСКАГА

Вільня. 24 лютага 1914 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Аполлон Аполлонович!

Простите великодушно, что так долго не писал Вам. Но... Вы человек занятой, и я не празднующий, так что и «духовно» мы, я думаю, один другого себе представляем. Теперь же к Вам маленькая просьба. Не откажите, пожалуйста, прислать мне тех № журналов, в которых Вы печатали мои переводы. Тут, в Вильне, я не мог отыскать их. Исполните мою просьбу, конечно, только в том случае, если это для Вас незатруднительно. Ежели у Вас нет под рукой этих журналов, то потрудитесь и напишите в редакцию, чтобы оттуда выслали прямо по моему адресу наложенным платежом.

Простите за беспокойство и примите пожелания Вам всего светлого и радостного от искренне преданного Вам *Ив. Луцевича*.

Низкий поклон и сердечный привет пани Марианне и моей теще панне Янине.

Ив. Л.

№ 20. ДА Б. А. ТАРАШКЕВІЧА.

Вільня. 4 сакавіка 1914 г.

Вільня. 4.ІІІ-1914 г.

Дзядзька Тарас!

Што чуваць у Вас з беларускай граматыкай? Ці што-небудзь зрабілі ў гэтым напрамку? Калі маеце ўжо яе нарыс, то будзьце ласкавы прыслаць нам яго, калі не, то будзьце такімі добранькімі і спрытнымі ды як найхутчэй гэта зрабіце. Просіць Вас аб гэта п. Іваноўскі, старшыня Беларускага Выдавецкага Таварыства ў Вільні. Граматыку Вашу хоча Таварыства выдаць і пусціць у свет у «назіданіе» маладому беларускаму пакаленню. Дык варушыцеся, дзядзька, і ў шапку не спіце. Чакаем хуткага ад Вас адказу.

Шчыра Вам адданы сакратар выдавецтва *Ів. Луцэвіч*

№ 21. ДА А. А. КАРЫНФСКАГА

Вільня. 16 сакавіка 1914 г.

Вильня. 16/ІІІ-14 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Аполлон Аполлонович!

Снова я замешкался с ответом на Ваше сердечное письмо. Что же поделаться? Таков уж с меня лентяй! Читал я и перечитывал по несколько раз Ваши переводы. Замечательно точны и красивы! Читая их, я вот что надумался: как бы это, Аполлон Аполлонович, устроить, чтобы этих переводов с меня сделать целую уйму и выпустить их отдельной книжкой? Что Вы на это? Мне кажется, что такая книжка пользовалась бы несомненным успехом, особенно в нашем крае. Для большей важности Вы бы поместили под заголовком — «авторизованный перевод». Я со своей стороны постарался бы разрекламировать в краевой — русской, белорусской и даже еврейской печати. Конечно, переводы делали бы Вы, Аполлон Аполлонович, тех из моих стихотворений, которые бы больше всего нравились. Жаль только, что Вы смотрите с недоверием на латинский шрифт, а то в «Ніслагэ» нашлось бы несколько сносных вещей для перевода. Может быть, переписать Вам на русский?..

Если эта мысль моя Вас, Аполлон Аполлонович, заинтересует, то черкните, пожалуйста, об этом пару словечек. Как-никак, а Вы бы, не кто другой, явились в этом деле пионером, з<a> что Вам белорусы сказали бы великое спасибо. Подумайте!

А теперь о чем другом.

Что Вы, Аполлон Аполлонович, подпускаете в своих письмах такой ненужный пессимизм? Да Вам с такой известностью только жить-поживать да добра наживать!

После «Поздних огней» Вы можете еще зажечь «вечные огни», которые и так уже зажгли и зажигаеете в сердцах своих читателей. А пессимизм? Оставим его, Аполлон Аполлонович, своим недругам. Вот мне-то пессимизм скорее подошел бы к лицу. Молодость уходит, а сделано так мало, так мало... В минувшем нет ничего радостного и светлого, будущее тоже в мрачных красках рисуется. Вот тут и живи! Теперь вдобавок еще хвораю немножко. Был в бане, простудился и вот уж другую неделю еле ноги влачу и ни о чем думать не в состоянии.

Когда улучите свободную минутку, пишите, Аполлон Аполлонович. Все, что только появится мое в печати, буду Вам сейчас же присылать. А теперь всего светлого и радостного. Передайте мой сердечный привет и низкий поклон Марианне Иосифовне. Заступитесь, Аполлон Аполлонович, за меня перед Марианной Иосифовной, если будет очень ругать меня за неисполнение обещанного. Все вдохновение не приходит.

Всего хорошего. *И. Луцевич*

Вильна, Каштановая, 5, кв. 4.

Простите за длинное и безграмотное письмо.

№ 22. ДА А. А. КАРЫНФСКАГА

Вільня. 6 красавіка 1914 г.

Вільно. 6/IV-14

Глубокоуважаемый и дорогой Аполлон Аполлонович!

Поздравляю Вас с Светлым Христовым Воскресеньем. Всего Вам светлого и радостного в жизни. Низкий поклон Пани Марьянне и самые лучшие пожелания Яне.

Ваш весь *Ив. Луцевич*

№ 23. ДА А. А. КАРЫНФСКАГА.

Вільня. 15 красавіка 1914 г.

Вильна. 15/IV-14 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Аполлон Аполлонович.

Открыточки Ваши обе получил, за что шлю Вам сердечное спасибо. Посылаю Вам с этим часть стихов из «Нісілага», переписанных мною когда-то на машинке. Теперь переписал бы больше, — но времени очень мало.

Слово «гаротны» будет дословно — «горемычный». Если другие слова встретятся Вам непонятные, то выпишите на бумажке и пришлите. Когда уедете на дачу — пришлите свой адресок.

Всего светлого.

Ваш *Ив. Луцевич*

Сообщите, пожалуйста, о получении высланной с этим бандероли.

Привет Марианне Иосифовне.

№ 24. ДА Б. І. ЭПІМАХ-ШЫПІЛЫ

Вільня. 28 верасня 1914 г.

28/IX-14 г.

Вельмі паважаны і даражэнькі паночку!

Звяртаюся да Вас са шчырай і пакорнай просьбай, у якой на ўсё чыста Вас прашу, не адкажыце. Кнігарня і Суполка прадалі за гэты час «Шляхам жыцця» каля 700 экзэмпляраў. З выручаных грошы, павэдлуг умовы, належыцца мне пэвен працэнт. Якую частку я магу атрымаць з гэтых грошы — ёсць у пратаколах Суполкі, сказана. Вось жа, даражэнькі паночку, не адкажыце, зрабіце для мяне ласку і вышліце на маё імя сто рублёў. Я страшэнна нахожуся ў крытычным палажэнні, так што хоць вешайся. Атрымліваю тут толькі 30 рубл<ёў>, і гэтых мо і хапіла б, каб не іншыя надзвычайныя расходы. Купіў сабе вясной гарнітур за 30 р., а пасля лячыў зубы, што абышлося мне 50 р. Вось дзеля гэтага мусіў залажыць свой загарак і зрабіць так прыватнага доўгу. Загарку ўжо выходзе срок, і можа прапасці ў ламбардзе. У да<да>тку надыходзе срок плаціць за кватэру, за якую плаціць

«Наша ніва». Але цяпер яны не маюць грошы, дык мушу я сам хоць частку ўнясці, каб гаспадар не выкінуў на двор рэдакцыі. І што рабіць з усім гэтым — проста з мазгоў сыходжу. Дабаўлю, што гэта кватэра пад рэдакцыю нанята на маё імя. Са стараны я нідзе не магу зарабіць, нават выехаць дамоў не магу, бо сам адзін рэдакую цяпер «Нашу ніву». Ластоўскі заняты толькі кнігарняй. Я звярну<ў>ся да «Выдавецкага таварыства», каб яны мне далі з кнігарні за прадачныя «Шляхам жыцця» належачую мне долю. Але выдавецтва адаслала мяне да Суполкі, уласціва да Вас, даражэнькі паночку. Дык не адкажыце і паратуйце, спісаўшы гэтыя грошы з майго рахунку ў Суполцы. Вы ўжо, паночку, не раз мяне ратавалі ў цяжкую мінуту, дык дапамажыце і цяпер. Іначай прыйдзецца згінуць без часу і вырачыся ўсёй беларускай справы, якая мне цяпер стала даражэй жыцця. Усю душу і ўсе сілы цяпер укладаю ў «Нашу ніву», каторую стараюся паставіць па сіле магчымасці на належачую вышыню. Апрача працы непамернай каля газеты, маю шмат усялякіх непрыятнасцей, звязаных і з рэдагаваннем, і з выдаваннем. Яшчэ і цяпер у мяне не топіцца ў печы і прыходзіцца калець і хварэць, бо няма за што купіць дроў. У дадатку, каб яго немач, мой кажух саўсім раскідаўся, і не маю ў чым паказацца на вуліцу і злазіць у цэнзуру. Цяперака, калі Вы мне, даражэнькі паночку, дапаможаце, то буду лепей галадаць і абарванцам хадзіць, чымся дакучаць Вам сваёй просьбай, бо шчыра адчуваю, сколькі ўжо добра Вы мне і так дагэтуль зрабілі. Па праўдзе кажучы, увесь свой даход з кніжак павінен быў я аддаваць Вам за тую ласку, што Вы мне дагэтуль рабілі. Але што я, няшчасны, зраблю, калі іначай нічога не выходзе. А жыць хочацца і шчыра працаваць для сваёй Бацькаўшчыны. Маю надзею, паночку, што Вы не адкажаце ў гэтай просьбе Вашага пакорнага слугі. Гэты ліст пісаць да Вас заставіла мяне, папраўдзе, безвыходнае маё палажэнне, якое ляда дзень можа выбіць мяне саўсім з жыцця. Чакаючы ад Вас, паночку, даражэнькі, адказу, астаюся шчыра Вам адданы і Ваш пакорны слуга *Ів. Луцэвіч*.

Адрас мой: Вільна, Віленская, 29, Івану Доминиковичу Луцевичу.

P. S. Як Вам, паночку, падабаюцца апошнія нумары «Нашай» н*івы*? Я настаяў, і ўзноў выдаецца большым размерам.

І. Л.

Напішыце, паночку!

№ 25. ДА А. А. КАРЫНФСКАГА

14 снежня 1914 г.

Поздравляю именинами Сердечные пожелания *Купала*

№ 26. ДА Я. Н. ДРАЗДОВІЧА

Вільня. 4 ліпеня 1915 г.

Вільня. 4/VII-15 г.

Вельмі паважаны пане.

Ваш малюнак, выябражаючы курную печ, рэдакцыя атрымала і шчыра Вам дзякуе за гэты падарунак. Спадзяваемся, што Вы яшчэ шмат пекных абразоў памалюеце з жыцця і прыроды роднай, беларускай.

Са шчырай пашанай *І. Луцэвіч*

№ 27. ДА Б. І. ЭПІМАХ-ШЫПІЛЫ

Масква. 28 верасня 1915 г.

Масква. 28/IX-15 г.

Вельмі паважаны і дарагі паночку!

На днях быў у мяне Паўловіч і перадаў Вашу пасылачку. Шчыра Вам за яе дзякую — вельмі прыгадзілася. У Маскве сяк-так устроіўся, толькі цяжка надта з грашыма ды непакоіць на добрае прызыў ратнікаў II-га разраду. (Я ратнік прызыву 1903 г.) На лекцыі ў Шаняўскага універсітэт ужо хаджу па часоваму білету — гэта дзеля таго, што падаў я просьбу аб асвабаджэнні ад платы, і рэзультат выясніцца толькі 29/IX. Настроенне няважнае, — найгорш тое, што чалавек не ведае, якое ліха цябе чакае заўтра.

Масква мне не зусім падабаецца — нейкая яна заплутаная і не зусім выразная. Петраград ямчэй захоплівае нашу думку сваёй велічынёй і размахам. Пазнаёміўся ўжо з некалькімі студэнтамі і ўступіў членам у т-ва «О<бщест>во взаимопомощи учащимся Северо-Зап<адного> края», — нават выбралі мяне ў упраўленне гэтага т-ва. Што чуваць у Петраградзе? Ці сабіраецца ў Вас, паночку, хоць крыху

даўнейшай публікі? Паўтараю Вам просьбу аб адрасе Душэўскага або Тарашкевіча. Калі ласка, прышліце мне гэтыя адрасы, а такжа кніжкі, аб каторых Вас прасіў. Напішыце, паночку, хто прыбыў у Петраград з віленскіх уцекачоў.

Затым будзьце здаровы, паночку, усяго Вам найлепшага. Паклон п. Гагалінскаму і пані Пясецкай.

Шчыра Вам адданы *Янка Купала*

Адрас: Москва, Владимиро-Долгоруковская, д. 27, кв. 73.
Пішыце, паночку.

№ 28. ДА Б. І. ЭПІМАХ-ШЫПІЛЫ

Полацк. 26 верасня 1916 г.

Полацк. 26/IX-1916 г.

Вельмі паважаны і даражэнькі паночку!

Я надовечы дастаў адрас Максіма Багдановіча, каторы Вам пасылаю: г. Ярославль, ред. газ. «Ярославльскі голас», М. Богдановичу. Пры гэтым яшчэ раз напамінаю Вам, паночку, каб Вы былі ласкавы паціснуць петраградскіх беларусаў; каб тыя заняліся справай беларускага аддзела ў зб. «Отечество». Гэта вельмі важная справа, і стыдна будзе нам, калі мы праспім яе ў шапку. Можна спадзявацца, што з часам зб. «Отечество» будуць служыць інфармацыйнай кніжкай нацыянальных рухаў у Расіі, і вельмі сумна будзе, калі аб беларусах там будзе мала або дрэнна напісана. Трэба ўсіх сіл далажыць, каб не свяціць пасля вачыма перад светам. Каб я мог, то сам бы паехаў у Петраград спецыяльна ў гэтай справе.

Цяперака пару слоў аб сабе. Жыву па-стараму, як пан прафесар мяне і бачыў. Жонка трохі на нервы хварэе. Вось ці не знаеце, паночку, якога добрага доктара ад гэтай хваробы, а то чыстая бяда, і сама мучаецца, і мне невялікае шчасце.

Нядаўна былі ў нас п. п. Гагалінскія. Вельмі былі ім рады, аб пану прафесару гутарылі. Яны пыталіся, ці не паедзе ад нас хто ў Петраград, каб пасылку ад іх пану прафесару завезці. Мы абяцалі, як толькі будзе магчымасць, споўніць іх просьбу.

Пішыце, паночку, што чуваць у Петраградзе, што і як з нашымі беларусамі. На Каляды, калі буду мець лішні час і

грошы, то, можа, заскочым з жонкай на пару дзён у Петраград; але гэта нічога яшчэ пэўнага.

А цяпер пакуль што будзьце, паночку, здаровы і вясёлы, паклон усім беларусам.

Шчыра вам адданы Ваш слуга *Ів. Луцэвіч*
P. S. Нізкі паклон і жаданне ўсяго найлепшага пані Пясецкай.

№ 29. У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ДЗЯННІЦА»

Смаленск. 11 жніўня 1918 г.

Смаленск. 11.VIII.18 г.

У кантору «Дзянніцы»

Вельмі паважаныя дзядзькі!

Будзьце ласкавы выслаць мне 9, 10 і 13 нумар «Дзянніцы», каторыя недзе ў мяне загубіліся, а гэта мне вельмі патрэбна да камплекту. За высылку буду шчыра ўдзячны.

З паваж^{аннем} *Ів. Луцэвіч*

Адрас мой: г. Смоленск, М. Богословская, 5.

№ 30. ДА І. А. БЕЛАВУСАВА

Смаленск. 16 верасня 1918 г.

Смоленск. 16/IX-18 г.

Глубокоуважаемый Иван Алексеевич!

Очень извиняюсь, что так долго не отвечал на Ваше любезное письмо — сначала болезнь мне помешала в этом, а потом служебные дела — командировка; г. Турук был у меня, и я ему передал для Вас свои некоторые книжки, исключая «Шляхам жыцця», которой у меня не имеется. Одновременно послал Вам через г. Турука экз^{емпляр} журнала «Педагогич^{еский} листок», в котором имеется моя краткая биография-заметка А. А. Коринфского. Что касается фотографич^{еской} карточки, то таковой в данную минуту не имею, когда снимусь, — обязательно вышлю. Очень признателен Вам, Иван Алексеевич, за любезность, оказанную моим «виршам», и, конечно, ничего не имею против,

чтобы они Вами переводились на русский язык. Кстати, замечу, что многие из моих произведений переведены уже В. Брюсовым и А. А. Коринфским, и полагаю, что вторично переводить таковые будет излишней роскошью.

Примите уверение в искреннем к Вам уважении
Ив. Луцевич.

Р. С. Лышу себя надеждой иметь Ваши оригинальные и переводные произведения, кроме «Кобзаря», который у меня уже имеется от г. Турука.
Ив. Л.

№ 31. ДА І. А. БЕЛАВУСАВА

Смаленск. 6 кастрычніка 1918 г.

Смоленск. 6/X-18 г.

Глубокоуважаемый Иван Алексеевич!

Посылаю Вам что-то вроде автобиографии, написанной мною в свое время для одного из петроградских литераторов. Толку в ней мало — как я теперь замечаю, — но все же, может быть, что-нибудь Вам пригодится из нее. Написана она, когда я жил в Петрограде и посещал общеобразовательные курсы Черняева (1909—1912). Прибавить к ней ничего не приходится, разве только то: из Петрограда переехал в Вильну, где пришлось редактировать белорусскую газету «Наша ніва». Тут меня застала война, пришлось впоследствии эвакуироваться при занятии немцами Вильны (в конце 1915 г.). Выехал в Москву, где пробыл 3 с лишним месяца, посещая, между прочим, университет Шанявского. Из Москвы выехал в Минск, где поступил на службу в военно-дорожные отряды и пробыл до конца войны, будучи перемещен впоследствии в Полоцк, а потом в Смоленск, в котором и живу по настоящее время. По выезде из Вильны почти ничего не написал. Война, революция и проч. как-то не настраивает на поэтический тон. Вот и все, что могу о себе сказать более-менее путного.

Переводы моих стихов помещены А. А. Коринфским в «Педагогическом листке» (1914 г., кн. 1 и 3, 1915 г., кн. 5). Журнал этот издавался в Москве Тихомировым (М. Большая Молчановка, 18).

Переводы В. Брюсова были напечатаны в одной из виленских газет, печатались ли в других изданиях, — не знаю.

Переводы А. А. Коринфского печатались и в других журналах, кроме «Педагогического» листка».

Адрес г. Турука мне не известен, возможно, что знают в Белорусском национальном комиссариате.

Книги своей «Шляхам жыцця» не могу Вам прислать, т. к. я и сам ее не имею, возможно, что достанете ее в редак<ции> газ<еты> «Дзяніца» — Москва, Поварская, 52.

Адрес Якуба Коласа следующий: г. Обоянь Курск<ой> губ<ернии>, почт<овый> ящ<ик> № 23, Константину Михайловичу Мицкевичу.

В заключение позвольте поблагодарить Вас, Иван Алексеевич, за присланные Вами книги. Это для меня очень и очень милая памятка.

Искренне Вам преданный *Ив. Луцевич*

Адрес: Смоленск, Малая Богословская, 5, Ивану Доминковичу Луцевичу.

№ 32. ДА І. А. БЕЛАВУСАВА

Мінск. 5 красавіка 1919 г.

Минск. 5/IV-19 г.

Многоуважаемый Иван Алексеевич!

Почему-то я был уверен, что послал Вам свой новый адрес, т. к. я еще в январе выехал из Смоленска и в настоящее время живу в Минске. Возможно, что по этой причине и письма Ваши не все попали ко мне. Последнее Ваше письмо от 28.III я получил. Сердечно благодарю за память. Переводы В. Брюсова посылаю. Что касается продуктов, то их отсюда можно посылать исключительно с разрешения продовольств<енного> к<омите>та. Если разрешение удастся заполучить, то Вашу просьбу охотно исполню. Цена на хлеб здесь 12—13 руб. за фунт, сало 55—60 руб. фунт.

Не помню, посылал ли я Вам свою фотографию или нет. А может быть, Вы уже ее где-нибудь раздобыли. Если не имеете, то, должно быть, придется послать Вам. При случае напишите об этом.

Хотелось бы получить те журналы, в которых печатались переводы моих стихов, если это Вас не затруднит, то вышлите, пожалуйста, налож<енным> платеж<ом>.

Желаю Вам всего наилучшего.

Искренне преданный Вам Ваш *Ив. Луцевич*.

Адрес мой: Минск губ<ернский>, Юрьевская ул., 35, кв. 6.

Мінск. 13 красавіка 1919 г.

Вельмі паважаны і дарагі паночку!

Прашу шчыра прабачэння, што так доўга не даваў Вам аб сабе ніякай весткі. Гэта жыццё так неяк круце-муце, што з чалавекам чорт яго знае што вырабляе. Я ўжо жыву ў Мінску. Служу ў Камісарыяце асветы бібліятэкарам пры Беларускаім народным доме. Літаратурна-выдавецкі аддзел узяў у друк маё «Раскіданае гняздо» (ужо друкуецца ў Вільні). Цяпер вяду з Камісарыятам перагаворы аб выданні поўнага збору маіх твораў. Том не друкаваных у аддзельных кніжках мною ўжо падабраны. Выйдзе такі велічынёю, як «Шляхам жыцця». Калі сыдуся на варункі з Камісарыятам, то, можа, сёлета і выйдзе гэты том у свет. Многа рукапісаў не магу дашукацца. Бачыце, паночку, рэч у тым: мяне тут у Мінску страшэнна абакралі. У 1916 г. я пакінуў пяць скрынь з кнігамі, рукапісамі і іншымі пісьменнымі матэрыяламі ў беларускай кнігарні пад апеку Уласава і Лявіцкага. Цяпер, як прыехаў у Мінск, то і следу ад усяго гэтага не знайшоў. Раскралі ўсё, — і хто? — свае ж беларусы, каб ім ні дна ні пакрышкі. Вельмі шкода рукапісаў і кніжак. Некаторых кніжак цяпер за ніякія грошы не дастану, як, напр., Статут Літоўскі. І тое яшчэ найгоршае, што тут у Мінску няма ніводнай дарэчнай бібліятэкі, дзе б можна было карыстаць з кніг болей паважных. Цяпер я крыху заняўся студ'ёваннем славянскай міфалогіі агулам і беларускай у часнасці. Але, як ужо сказаў, бяда з кніжкамі. Можа, Вы, паночку, мне ў гэтым памаглі бы? У Петраградзе выйшла кніжка ў 1916 г. Зяленіна «Очерки славянской (ці рускай) мифологии». Дык вось ці не маглі бы мне, паночку, выслаць гэту кніжку наложан<ай> платай? Буду вельмі і вельмі ўдзячны. І агулам, можа, паночку, у Вас знайшліся бы якія дублеты кніжак, дык прасіў бы Вас адступіць іх мне. Бо, як і сказаў, — укралі ўсё: Шэйна, Карскага, Раманава і т. д. і т. д. Цяпер яшчэ просьба да Вас, паночку, ці не знойдзеце ў сваіх паперах майго верша «Цару неба й зямлі». Калі б знайшлі, то прышліце з сваёй ласкі. Па Вялікадні, можа, мне ўдасца вырвацца на якіх пару дзён у Петраград. Вельмі ж хацеў пабачыцца з Вамі. Што Вы, паночку, думаеце рабіць з сабою летам? Кідайце, паночку, гэты няшчасны Піцер і перабірайцеся на пастаяннае жыццё хоць бы ў Мінск. Тут і паветра лепшае, і з прадуктамі лягчэй шмат. Ды тут бы Вам нічога не бракавала дзеля таго, што я магу з вёскі ўсё даставаць, хоць і трудна з прывозам —

адбіраюць. Дык надумайцеся і плюньце на гэты Петраград. Тут цераз Камісарыят можна было бы выхлапатаць пазва-ленне на перавоз усіх Вашых рэчаў і бібліятэкі. Можна было б зрабіць гэта цераз п. Іваноўскага: ён загадчыкам выдавец-ка-літаратурнага аддзела пры Камісарыяце. Напішыце, па-ночку, што аб усім гэтым думаеце. А цяпер бывайце пакуль што здаровенькі. Шлю Вам шчырае жычэнне вясёлых свят і ўсяго найлепшага ў жыцці.

Шчыра Вам адданы Ваш слуга *І. Луцэвіч*.

Менск. 13/IV-19 г.

Адрас: Мінск-Беларускі, Юр'еўская вул., д. № 35, кв. 6.

№ 34. ДА І. А. БЕЛАВУСАВА

Мінск. 25 красавіка 1919 г.

Мінск. 25/IV-19 г.

Глубокоуважаемый Иван Алексеевич!

Я на праздники уезжал к родным в деревню. Возвратясь, застал Ваше письмо. Спешу с ответом. Фотографии под рукой не имею. Пришлось сняться, что и сделал. На днях будет готова, и не медля Вам вышлю. Буду подгонять фотографа, чтобы долго не возился. Посылаю Вам свои книги стихов, за исключением комедии «Паўлінка» и драмы «Раскіданае гняздо» — обе вещи написаны прозой, последняя на днях выйдет из печати. Все это вышлю как-нибудь дополни-тельно. Из Ваших книг у меня имеются: «Стихотворения» — кн<игоиздательст>во «Утро», затем «Из песен о труде» и «Кобзарь» да еще «Биографич<еский> очерк» Е. Шведера. Буду очень благодарен, если что-нибудь еще пришлете. А. А. Коринфскому напишу. Жаль и очень жаль его, горе-мычного. Повстречались мы с ним случайно, и с первых же пор подружались, хотя я и годами, и известностью был куда от него моложе. Имел я его почти все произведения, да случилась с ними беда. В начале войны пришлось сложить свою библиотеку в одном месте на хранение, и очень неудачно: Расхитили мне книги все до одной. А имелись редкие экземпляры, в особенности по белорусоведению. Но ничего не попишешь — пропало.

Кстати, напишите, Иван Алексеевич, что слышно с Н. А. Янчуком: в Москве он или выехал? Я писал ему, но до сих пор никакого ответа не получил.

Да вот еще относительно автобиографии. Посылая Вам ее, я даже не прочел, а писал ее чуть не десять лет тому назад. Нет ли там каких несуразностей. Я думал, что Вы только воспользуетесь как материалом для краткой биографич<еской> заметки. Но если пустили ее целиком — значит, она к этой цели годится. Полагаюсь во всем на Вас. Если же будут за нее меня ругать, то свалю всю вину на Вас, Иван Алексеевич. Отбояривайтесь тогда.

А пока примите пожелания всего Вам наилучшего. От души Вам желаю поправиться.

Искренне преданный Вам *Ив. Луцевич*

№ 35. ДА І. А. БЕЛАВУСАВА

Мінск. 4 мая 1919 г.

Минск, Юрьевская, 35. 4/V-19 г.

Глубокоуважаемый Иван Алексеевич!

Наконец-то могу послать Вам свою фотографию. Одновременно посылаю Н. А. Янчуку. Если понадобится Ф. Ф. Турку, то, я думаю, Вы или Н. А. не откажете одолжить ему фотографию для сделания клише. Буду весьма признателен, если получу и Вашу карточку, хотя, правда, на одной из Ваших книг имеется Ваш портрет. Но это своим чередом, а фотография своим. Просил бы Вас также очень, если имеются под рукой те журналы, в которых печатались переводы моих стихов, выслать мне их. Я искал их здесь в Минске, но не нашел.

Я очень обрадовался, узнав из Вашего письма, что Н. А. Янчук собирается выслать мне кое-какие книги. Действительно, я об этом его просил. Дело в том, что здесь в Минске нет ни одной приличной библиотеки, и достать серьезную книгу не представляется никакой возможности. В особенности книг, касающихся белорусоведения и вообще славяноведения, нет ни в продаже, ни в библиотеках. Я теперь, признаюсь Вам, штудирую, иначе, увлекаюсь славянской мифологией, в частности переходным временем язычества в христианство у нас в России, и по этому вопросу имею всего-навсего одну книжонку Аничкова «Язычество и Древняя Русь». Искал в Смоленске и здесь в Минске книгу Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу» и не нахо-

жу. Вот если бы Вы мне, дорогой Иван Алексеевич, помогли в этом деле, на всю жизнь обязали бы. Я знаю, что эта книга редкая, но достать ее все-таки можно. Если не купить, то не смог ли бы кто-нибудь одолжить ее на некоторое время — возвратил бы в целости и сохранности.

Москву я немножко знаю. В конце 1915 г. жил в ней три месяца с лишним. Москва мне в то время очень понравилась, даже ничего не имел бы тогда поселиться в ней на постоянное жительство. Но вот пришлось побывать мне в ней в декабре 1918 г. и уже ни за что бы не жил в Москве.

Когда придется побывать в Москве, то, безусловно, загляну к Вам.

Будзьце здаровенькі і вясёленькі.

Шчыра Вам адданы *Ів. Луцэвіч*

Н. А. Янчуку посылаю две фотографии — одну прошу его одолжить Ф. Ф. Туруку для клише.

№ 36. ДА Ф. Ф. ТУРУКА

Мінск. 20 ліпеня 1919 г.

Минск. 20/7

Глубокоуважаемый и дорогой Федор Федорович!

Покорнейшая к Вам просьба: не откажите по использованию клише с моей фотогр<афии> отступить его мне, конечно, если это клише Вам не нужно будет. Буду весьма Вам благодарен за эту любезность.

Если будут какие расходы, то я охотно их покрою. Что слышно у Вас? Поддерживайте как-нибудь свой Белорусский подотдел. Я сегодня узнал — литерат<урно>-издат<ельский> подотдел при Наркомпросе Литбел ликвидируется. Таким чином, остается только Ваш подотдел, который один только сможет что-нибудь издавать. Теперь такое дело: мне передавали, что теперешний завед<ующий> лит<ературно>-изд<ательским> отделом Наркомпроса Литбел тов. Леущенко предполагает ехать в качестве инструктора от своего отдела в Киев и там организовать печатание белорусских книг. Так вот, может быть, Вы списались с ним и устроили бы тоже печатание своих изданий в Киеве. Что Вы на это?

Адрес Леущенко: Бобруйск, Народный комиссариат просвещения Литвы и Белоруссии.

В Минске у нас довольно спокойно. Поляков немного отогнали. Возможно, что Минска так и не удастся им повидать.

Будьте здоровы и веселы. Если надумаетесь, Федор Федорович, побывать в Минске, то не забывайте про нас. Милости просим. Найдется для Вас и комната, и стакан чаю с хлебом и с патокой.

Привет знакомым и друзьям.

Искренне преданный Вам *Ив. Луцевич*

№ 37. ДА Ф. Ф. ТУРУКА

Мінск. 27 ліпеня 1919 г.

Глубокоуважаемый Федор Федорович!

Когда я был у Е. Е. Нечаева, он мне читал перевод моего стих<отворения> «Я не паэта». В этом переводе Е. Е. поставил ударение в моем псевдониме: вместо Купáла у него выходит Купалá. Тогда я не обратил внимания, но теперь вспомнил и замечаяю, что это будет большая несуразность. Так вот, если это стихотв<орение> еще не напечатано в сборнике, то будьте добры его выкинуть или же пусть Е. Е. переделает его.

Теперь вот что: оказывается, в Петрограде большинство издательств и типографий не национализировано. Так что некоторые издательства работают относительно хорошо. Адрес одного такого издательства я посылаю Вам: Петроград, Невский 55, Изд. «Земля», Алексей Иванович Имнейшвили.

Так вот, может быть, Вы, Федор Федорович, с ними спишетесь относительно издания моего сборника стихов. К тому же в Петрограде в нескольких типографиях имеется шрифт белорусский, напр<имер> в типогр<афии> Пентковского, Большая Подъячская; типогр<афии> Коллинса, Б. Дворянская; типогр<афии> Акад<емии> Наук и др.

Все это на всякий случай Вам сообщаю, может быть, авось удастся этим воспользоваться.

Всего хорошего.

Искренне Вам преданный Ваш *Ив. Луцевич*

Почему не пишете. Не забудьте про клише.
Мінск. 27/VII

Мінск. 4 кастрычніка 1919 г.

Менск. 4/X-19 г.

Радзіўся я 25 чэрвеня (ст.ст.) 1882 года непадалёк ад Радашковіч, Вілейск*<i>* пав*<et>*, у фальв*<арку>* Вязынка, а ўсе дзіцячыя гады і моладасць правёў, бадзяючыся па Барысаўскім і Менскім пав*<етах>* Менскай губ*<ерні>*. Бацька мой родам з Ігуменшчыны, паходзіць з дробнай засцянкавай шляхты, выгнанай нейкім польскім князем са сваёй зямлі. З маладосці працаваў бацька на арандаванай зямлі (на запашках), а пасля пайшоў службыць панам. Спачатку службыў цівуном, а пасля аканомам аж да часу, калі мне было гадоў 8—10. Тады ізноў арандаваў фальваркі. Дзіцячыя гады я правёў крыху панічыкам, як аканомскі сын. Вучылі мяне спачатку па-польску пры помачы вандроўных вучыцеляў. Парасійску навучыўся я ад сваёй нянькі. Быў у бацькі каляндар, у каторым маю ўвагу звярнулі асабліва словы: «Дозволено цензурою», гэта, мусіць, дзеля таго, што першыя літары гэтых слоў не падобны да польскіх. Вучыўся я наогул добра. Палавіну адной зімы вучыўся ў народн*<ым>* вучылішчы ў Сенніцы, недалёка ад Менска. Пасля крыху ў Менску ў нейкай прыватнай прыгатоўчай школе. З часам бацька хацеў мяне прыгатаваць у рэальную школу. Прыгатаўляў сын дырэктара Менскай рэальнай школы Ул. Ів. Самойла. Але нічога не выйшла. Паміма таго, што дырэктар мяне прымаў без экзамену, бацька пастанавіў не аддаваць у школу, а ісці гаспадарыць.

Гаспадар з мяне выйшаў кепскі. Гаспадаркі не любіў, а вазіўся заўсёды з кніжкам, за што меў ад бацькі частую нагонку. Бацька пасля жалеў, што не вучыў мяне, але па часе. Маючы гадоў 15—16, скончыў я за адну зіму Бяларучкае народнае вучылішча ў Бяларучах Менск*<ага>* пав*<ета>*, хоць, па праўдзе кажучы, паступіўшы ў гэта вучылішча, я знаў болей, чымся там вымагалася праграмай.

Да 21 года гаспадарыў дома — араў, касіў, сек дровы. Гаспадарка на чужой зямлі надаела. К таму часу памёр бацька, малодшы брат і дзве меншыя сястры. Гэта страшэнна мяне змагло. Кінуў гаспадарыць дома, а пайшоў шукаць лёгкага хлеба ў паноў. Гэтак праслужыў тры гады ў броварах. Ззнаў там такога пекла, якога яшчэ не меў. Кінуў гэту работу і папаў у Вільню, дзе ўжо выходзіла бел*<аруская>*

газ<ета> «Наша ніва». У Вільні працаваў у бібліятэцы і ў «Нашай ніве». З Вільні апынуўся ў Петраградзе на агульна-навучных курсах Чарняева, на якіх прабыў 4 зімы. Экзаменаў не складаў. З Петраграда зноў пераехаў у Вільню, дзе прыйшлося рэдагаваць «Нашу ніву» і працаваць у «Бел<арускім> выдавецкім таварыстве». У 1915 г. змушаны быў эвакуацыяй выехаць у Маскву; там у 1916 г. жаніўся і выехаў у Менск, з Менска ў Полацк, пасля ў Смаленск, адтуль зноў у Менск, дзе цяпер і жыву.

Маладосць прайшла мая страшэнна пагана. Чытанне кніжак без разбору, а чытаў я іх вельмі шмат, разбудзіла маю фантазію. І вось у душы маёй быў вечна нейкі пякельны разлад. Ніяк не мог я пагадзіць акружаючага рэальнага жыцця з жыццём думак, фантазіі, якія пачарпнуў з кніг.

Якія былі адносіны царскага ўрада да мяне? Трудна адказаць. Хіба — ніякія. Вось толькі хіба тое, што мая кніжка «Жалейка» была канфіскавана і выдаўцоў яе цягнулі ў суд. Але праз пратэкцыю канфіскаату знялі. Рукапісы мае ў Вільні ў «Нашай ніве» была захапіла ахранка, пасля часць вярнула, а часць прапала. За ніякія справы ні разу не судзіўся. Толькі ў часе вайны канфіскавалі адзін нумар «Нашай нівы» — і мяне як рэдактара вызываў следавацель, але справа заглухла. Агулам палітыкай не займаўся, так што ні стары, ні паслярэвалюцыйны ўрад мяне не чапалі.

Ів. Луцэвіч (Я. Купала)

№ 39. У РЕДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «БЕЛАРУСЬ»

Мінск. 20 сакавіка 1920 г.

Ліст у рэдакцыю

Вельмі паважаны Пане Рэдактар!

Не адкажыце надрукаваць у Вашай газеце гэтых колькі слоў.

9 студзеня г.г. я цяжка захварэў і 13 студзеня я ўжо быў у Земскай бальніцы, дзе пралежыў да 20 сакавіка.

У часе гэтай маёй хваробы шмат асоб аказалі мне праўдзе братнюю помач і апеку. Не могучы кожнаму з асобку падзякаваць, як на гэта яны заслужылі сваімі шчырымі адно-

сінамі к майму няшчасцю, я лічу сваім святым абавязкам хоць на гэтым месцы ўспомніць гэтых асоб добрым словам.

Першым чынам нізкі паклон і дзякуй ад сэрца шлю д-ру Казубоўскаму і д-ру Маліноўскаму: першаму — за аперацыю, дзякуючы якой я амаль не з таго свету ўскрос, а другому за шчыра-бацькоўскі дагляд і перавязкі, якімі стараўся аблягчыць мае цяжкія мучэнні. Таксама дзякую ад усёй душы ўсім сёстрам бальнічным, асабліва п. Галіне Суднік, якая праз увесь час даглядала мяне ў бальніцы, як родная сястра.

Кс. рэктару Абрантовічу, п. Гірконт, п. Якобіні, п. Вайтовіч прыношу сваю шчырую падзяку за іх добрую апеку ў трудныя дні маёй хваробы.

Не магу таксама не ўспомніць добрым словам д-ра Малькевіча, які на кватэры аказаў мне першую помач, а так жа прафесара Іваноўскага, Б. Тарашкевіча, Ясінскага, Ерохава і інш., што сваімі рукамі на насілках занеслі мяне з кватэры аж у бальніцу. І ўсім чыста, што не забыліся на мяне ў гэты жудкі час, нізка кланяюся і шчыра дзякую.

З пашанай *Янка Купала*

Менск. 20/III-20 г.

№ 40. ДА Я. Ф. КАРСКАГА

Мінск. 29 сакавіка 1920 г.

Вельмі паважаны Пане Прафесар!

Вы мне казалі, Пане Прафесар, што прывезлі з Варшавы часць сваёй бібліятэкі. Дык ці не знойдзеца цяпер у Вас рэкамендаваных Вамі кніг к перакладу «Слова а палку Ігаравым», а іменна: пераклад «Слова» Е. Барсава, а такжа праца Ф. Е. Корша («Опыт восстановления стихотворн<ого> размера в «Слове» и т. д.).

Быў бы вельмі ўдзячны, калі б гэтых кніг Вы мне, Пане Прафесар, пажычылі.

Таксама прасіў бы пакінуць для мяне 2-і т. (ч. II і III) Вашай працы «Белорусы».

Шчыра Вам адданы Ваш *Ів. Луцэвіч.*

Менск. 29/III-20 г.

№ 41. ДА А. І. ЛУЦКЕВІЧА

Мінск. 3 мая 1920 г.

Вельмі паважаны Паночку!

Пасылаю Вам фат<а>графіі на клішэ. Зрабіце ласку і аддайце іх у цынкаграфію.

1. Вялікія фатагр<афіі> (іх 7 (сем) шт<ук>) хай зменшаць напалавіну, зпаміж іх акварэль «Віленскія негацыянты...», хай зрабяць без подпісу.

2. Фатагр<афіі> у канверце № 1 (6 шт<ук>) зрабіць у размеры, як яны ёсць.

3. Таксама фатагр<афіі> у канв<ерце> № 2 (17 шт<ук>) размер можна пакінуць той самы, толькі Вы, Паночку, зрабіце з цынкаграфам выбар: якія з іх выйдуць на клішэ, а якія не.

4. Фатагр<афію> кабінет<най> форм<ы> «Вярыга-Дарэўскі» (подпіс на абароце) аставіць як яна ёсць, але толькі што ў чорнай абводцы, без беллага поля.

5. У пасыланай Вам кнізе «Księga Pamiętkowa» ў I томе, стр. 337, знайдзіце фатагр<афію> Чачота. Хай з яе зрабяць клішэ, крыху зменшыўшы і без подпісу.

Для арыентацыі пасылаю Вам № «Рунь».

Таксама пасылаю адну тысячу марак; што выйдзе даражэй — то я Вам зараз жа вышлю па атрыманні рахунка.

Будзьце ласкавы, Паночку, паціснуць цынкаграфа, каб зрабіў як найхутчэй, ды пры першай аказіі перашліце клішэ мне.

Астаюся шчыра Вам адданы

Ваш Ів. Луцэвіч

Менск. 3/V-20 г.

P. S. Што чуваць з Вашым журналам? Як будзе называцца? На днях вышлю Вам папраўлены верш «Хаўтурны марш».

№ 42. ДА А. І. ЛУЦКЕВІЧА

Мінск. 2 чэрвеня 1920 г.

Рэдакцыя беларускай тыднёвай часопісі «Рунь»

Вельмі паважаны Паночку!

Будзьце ласкавы, пастарайцеся выслаць па магчымасці хутчэй «Księga Pamiętkowa» і фатаграфію В.-Дарэўскага. Па-першае — гэтыя рэчы не мае, а па-другое — кніга мне вельмі патрэбна для стаці ў «Руні».

Што чутно з Вашым месячнікам? Надрукуйце ў ім абвестку аб «Руні», мы гэта зробім аб вашай часопісі, прышліце толькі тэкст абвесткі.

Са шчырым паваж^{аннем} *Ів. Луцэвіч*

№ 43. ДА Ф. Ф. ТУРУКА

Мінск. 13 жніўня 1920 г.

Глубокоуважаемый Федор Федорович!

Простите, что снова беспокою Вас своим письмом. Вчера позабыл просить Вас о следующем: не сможете ли Вы выслать для меня несколько экз^{емпляров} вышедшей книги моих переводов на русский язык, а также все ставки оплаты труда журналистов и литературных работников и все последние узаконения и постановления по этому вопросу Советского правительства. Все это, должно быть, можно достать в Профсоюзе Советск^{их} журналистов на М. Лубянке, РОСТА.

Буду очень признателен, если не откажете в этой моей просьбе.

Ваш Ів. Луцэвіч

Минск, Захарьевская, 137.

№ 44. ДА Ф. Ф. ТУРУКА

<1920?>

Глубокоуважаемый Федор Федорович!

В прошлом году, будучи в Москве, я оставил Вам рукопись своих стихов «Спадчына» и получил в счет гонорара аванс. До сего времени, как мне передавали, книга эта Белорусским подотделом не издана. Так вот, не посоветуете ли, дорогой Федор Федорович, как бы ускорить печатание этого сборника. Нельзя ли сделать так: если представится возможность, издать сборник здесь в Минске на средства Лит^{ературно}-издат^{ельского} отдела Наркомпроса Бе-

лоруссии с условием, что с авторского гонорара будет возвращен Белорусскому подотделу в Москве полученный мною аванс. Как Вы на это смотрите? Был бы Вам очень признателен, если бы Вы по возможности в скором времени сообщили мне свои соображения. Без Вашего согласия на это, конечно, издать книги я не смогу. А может быть, Вы зачислите полученный мною аванс на какую-нибудь другую мою книгу, напр. на издание моего сборника «Нуслаг» русским шрифтом, вышедшего только латинкой и к тому уже разошедшегося.

Одним словом, глубокоуважаемый Федор Федорович, подумайте и дайте ответ, как эту всю историю оформить, чтобы и волк был сыт и козы целы.

Я слышал, что Вы собираетесь приехать в Минск. Дело очень хорошее. Работы культурной тут много, а работников мало.

Искренне преданный Вам *Ив. Луцевич*

Адрес мой: Минск, Захарьевская, 137, Ивану Доминиковичу Луцевичу.

№ 45. ДА Я. Ф. КАРСКАГА

Мінск. 5 студзеня 1922 г.

Яго Міласці праф<есару> Карскаму.

Паважаны Прафесар!

Я ўжо даўно выслаў Вам пісьмо і «Вольны Сцяг» № 5(7) і першы аркуш № 6(8), але адрасаваў на Акадэмію навук. Цяпер, атрымаўшы Вашу адкрытку, мы выслалі па два экз. № 3, 4, 5 і 6-га за 1921 г. Будзьце ласкавы паведаміць аб атрыманні. Пастараюся выслаць Вам іншыя выйшаўшыя бел<арускія> выданні.

Прасіў бы Вашай ласкі звярнуць увагу на мой пераклад вершам «Песні аб паходзе Ігара», надрукаваны ў № 5(7) і 6(8) «Вольн<ага> сцягу». Хацеў бы пачуць Вашы думкі аб гэтай маёй працы. У лісце, пасланым на Акадэмію, я падрабней напісаў Вам аб гэтым.

Менск. 5/1-22 г.

Шчыра Вам адданы *Ів. Луцэвіч*

Мінск. 20 верасня 1922 г.

Вельмі паважаны і дарагі паночку!

Апрача кніг, што атрымалі праз п. Сушынскую і гр. Сіма-ноўскага, я і Бядуля былі Вам паслалі <кнігі> праз нейкага студэнта — фаміліі не помню — у пачатку 1921 г., — там была і «Варта». Але, відаць, гэты студэнт, знаёмы Сушынскага, гэтай пасылкі Вам не перадаў.

Цяпер пасылаю Вам:

1) «Варту», 2) «Адраджэнне», 3) «Раскіданае гняздо», 4) «Малая Беларусь», 5) «Методыка арыфметыкі», 6) «Зоркі» № 4 за 22 г. (1-га нум<ара> не маю, але як знайду, прышлю), 7) «Граматыку» ч. II Лёсіка, 8) «Матывы лірыкі М. Чарота». У «Методыцы» на вокладцы пойдзе спіс выйшаўшых апошнім часам з друку кніг. Якіх у Вас не будзе, я змагу пераслаць.

Кнігі, выданыя за граніцай, яшчэ не атрыманы (Вы, паночку, дарма думалі, што аб Вас забыліся ўсе, да сябе я гэтага аднесці не магу. Я заўсёды шчыра аб Вас думаў і ад усяго сэрца жадаў, каб чым-небудзь аказаць Вам сваю сардэчную прыязнь і памяць. Толькі жыццё маё асабістае так складалася, што мае добрыя думкі разбіваліся аб усялякія перашкоды).

Пасля таго як я гасціў у Вас у фальварку, прыезджаючы з Полацку, я ў скорым часе (у канцы 1917 г.) выехаў у Смаленск. Там, жывучы праз увесь цяжкі і жудкі 1918 г., я папраўдзе быў як непрытомны. Там жа ў Смаленску атрымаў Ваш ліст з просьбай аб пасылцы.

Гэтага я ніякімі сіламі зрабіць не мог, бо забаронена было пасылаць што-небудзь з Смаленску. (Думаў атрымаць камандзіроўку ў Петраград, але не ўдалося.) У пачатку 1919 г. пераехаў у Мінск. Але і тут вялікага мёду не было спачатку. Перамены ўладароў і інш. не давалі прасветласці.

На дабітку ўсяго ў 1920 г., у студзені, я захварэў страшнай хваробай: гнойнае запаленне сляпой кішкі (па-вучонаму перытаніт). Пралежаў у бальніцы, змагаючыся з смерцю, тры месяцы і выйшаў з пакрыўленай губай і з надломаным зусім здароўем. Папраўдзе пабываў на тым свеце. Толькі дзякуючы добрай апецы, асабліва ксяндзу рэктару б. Мінскай духоўнай семінарыі Абрантовічу, я не пайшоў да Абрагама на піва. У пачатку 1921 г. перахварэў на плеўрыт, сёлета нядаўна — на нейкую жаўтуху. Адным словам, жылося апошнія гады і жывецца не вельмі радасна.

Я некалькі разоў праз гэты час пісаў да Вас, паночку, але адказу ніякага не атрымаў. Мне гэта было вельмі цяжка, але складаў усё гэта на агульна цяжкія для ўсіх варункі сучаснага

жыцця. І так яно было. Але дай Божа, каб нам усім жылося лягчэй.

Надта хацелася б мне пабываць у Петраградзе. Апрача таго, каб з Вамі, паночку, павідацца, маю справу яшчэ і ў Публічную бібліятэку. Рэч у тым, што я вычытаў у працы Барсава, што рукапіс «Слова а палку Ігаравым» быў напісаны беларускім пісьмом. Але гэта так адрыўкова сказана, што мушу яшчэ разгледзець сякія-такія працы па гэтаму пытанню, асабліва працу Калайцэвіча, на якім языку быў напісаны гэты памятник. Паміж іншым, ці маеце, паночку, часопісь «Рунь», якая выходзіла пры паляках пад маёй рэдакцыяй, і «Вольны сцяг», які выходзіў у 1921-м і адзін нумар у 1922 г. (болей не выходзе).

Затым бывайце здаровенькі і вясёленькі. Будзьце добрых думак аба мне і аб усіх нашых беларусах.

Шчыра Вам адданы і Ваш пакорны слуга *Ів. Луцэвіч*.
Менск. 20/IX-22 г.

Дарагі паночку!

Можа, аддавец гэтага п. Вера Краўцэвічанка будзе шукаць сабе працы, то будзьце ласкавы не адкажыце ёй у сваёй магчымай у гэтым падмозе-пратэкцыі.

Кніжкі ў пакунку для праф. Карскага будзьце ласкавы перадаць яму пры аказіі.

Ваш *Ів. Луцэвіч*

№ 47. У НАРКАМАСВЕТЫ

Мінск. 3 лютага 1926 г.

Калі нічога Наркамасветы не мае проці наймення маім імем школы, я згаджаюся.

Я. Купала

3/II-26 г.

№ 48. У НАРКАМАСВЕТЫ

Мінск. 29 мая 1926 г.

Шчыра дзякуючы за ўвагу, якую мне аказала полацкае настаўніцтва і вучнёўства, надаючы маё імя школе, я проці гэтага нічога не маю, калі Наркамасветы на гэта згодзен.

Я. Купала

Мінск. 27/V-26 г.

№ 49. ДА В. Ф. СТАНКЕВИЧА

Карлсбад. 12 жніўня 1927 г.

Karlsbad. 12/VIII-27 г.

Kochany Wicio!

Nie wiem, czy otrzymałeś mój list, pisany do Was z Warszawy. Bawię więc w Karlsbadzie, napisz. Adres: Čechoslovacja, Karlsbad, třída Hansa-Heilinga, Jan Buchtela, pro Luceviče.

A zatem pozdrowienie wszystkim, przyjeżdżaj z Władką do Karlsbadu.

Wasz J. Łucewicz

№ 50. ДА В. Ф. СТАНКЕВИЧА

Карлавы Вары. 29 жніўня 1927 г.

Karlovy Vary. 29/VIII-27 г.

Kochany Wicio!

Pocztówkę Twoją otrzymałem. Dziękuję. Z Zakopanem pewno nic nie będzie. Przebędę parę tygodni lisznych tu albo w Niemc[ze]ch. Od 23/8 od Władki nie mam żadnej wiadomości, i nie wiem, jak stoją sprawy u niej z wizami. Ta niepewność mnie trochę nie na rękę, bo kuracja moja tu dobiega do końca, a dalej bez wiadomości od Władki nie wiem c[o] ze sobą robić. W każdym razie będę czekał na nią albo na wiadomość od niej tu w Karlsbadzie. Wywajcie zdrowi i weseli.

Szczerze oddany Janka

№ 51. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Мінск. 23 лістапада 1927 г.

Мінск. 23/XI-27 г.

Глубокоуважаемый Лев Максимович!

Простите, что так долго не сумел я выполнить Вашего задания. Помешала много заграница, куда я ездил со специальной целью лечиться. Потом, когда приехал, всякие дела здорово мешали. Посылаю Вам при этом кусок своей хро-

нологии, если что пригодится, используйте. Все же по использованию просил бы Вас вернуть мне этот материал, чтобы не пришлось мне в другой раз его составлять. Если еще что-нибудь взбредет на память, то напишу и пришлю Вам. Кое-какие автобиографич<еские> данные Вы сможете найти в книжке переводов моих стихотв<орений> на русский язык «Избранные стихотв<орения>», а также у Карского. Если книжки с моими переводами у Вас не имеется, то сообщите, а я вышлю.

Фотографии постараюсь подыскать и выслать Вам. Жалею, что мы с Вами вместе не выбрали необходимых, когда Вы были в Минске.

Искренне Вам преданный *Ив. Луцевич*

1) Отец мой родился в застенке (хуторе) Пески Игуменск<ого> у<езда> Могилыанск<ой> вол<ости> Минск<ой> губ<ернии>.

Эти Пески были подарены предкам отца за какие-то заслуги, но потом оказались во владении кн<язей> Радзивиллов. Эти последние выбросили весной от посевов всю семью Луцевичей на улицу (как говорится).

2) После этого Луцевичи взяли в аренду фольв<арк> Камень помещ<ика> Говорки, около Ивенца, Минск<ой> губ<ернии>.

3) Из Камня переехали тоже на аренду в Раговичи пом<ещика> Наборовского Старосельск<ой> вол<ости> Минск<ой> губ<ернии>. Там же отец мой в 1879 г. женился на Бенигне Ивановне Волосевич, родом из фольв<арка> Нешота, около м<естеч>ка Рубежевичи, Минск<ой> губ<ернии>.

4) Из Рагович отец отделился от семьи и пошел служить в Поморщину около Ракова (Минск<ая> губ<ерния>) к помещику Здоховскому, отцу братьев Здоховских, из которых в настоящее время в Польше один — профессором (был и министром), а другой — романист, литератор.

5) Из Поморщины отец снова переходит на аренд<ованную> землю в фольв<арк> Вязынка пом<ещика> Замбрицкого Радошк<овичской> вол<ости> Вилейск<ого> у<езда> Виленск<ой> губ<ернии>.

6) В 1883 г. отец снова на службе в им<ении> Юзефове у пом<ещика> Богдановича (Минск<ой> губ<ернии> Борисовск<ого> у<езда>).

7) В 1887 г.— им<ение> Косино у того же Богдановича (губ<ерния> и уезд те же).

8) В 1889 г.— переезжает на службу в им. Сенница к пом<ещику> Турчинскому (вблизи Минска).

9) В 1890 г. бросает службу и переезжает в Минск. Здесь купил лошадь и некоторое время ездил извозчиком.

10) В 1891 г. бросает город и берет в аренду фольв<арк> Прудиче пом<ещика> Жебровского Минск<ой> губ<ернии> и у<езда> Беларучской волости.

11) В 1895 г. из Прудича переезжает на аренду в фольв<арк> Селище Минск<ой> губ<ернии> Борисовск<ого> у<езда> Гайно-Слободской вол<ости>.

12) В 1904 г. (уже только мать с детьми, отец умер в Селище) переезжает тоже на аренду в фольв<арк> Боровцы помещицы Стржалковой Минск<ой> губ<ернии> и у<езда> Острошицко-Городецкой вол<ости>.

13) В 1909 г.— на аренду в фольв<арк> Окопы, бывш. пом. Желиговских Виленск<ой> губ<ернии> Вилейск<ого> у<езда> Радошковичской волости.

II

1) Родился я в 1882 году 25 июня (ст. ст.) в фольв<арке> Вязынка Виленск<ой> губ<ернии> Вилейск<ого> у<езда> Радошковичской вол<ости>.

2) Начал учиться в Косине, учил Потапович (кажется, ученик гимназии), сын какого-то служащего в имении. Первое учение (от азбуки) было на польском языке. Учился я тогда, по-видимому, не очень усердно, потому что отцу моему пришлось за неуспехи отколотить меня, кажется, уздечкой. После этого начал учиться я чересчур усердно.

3) Когда отец жил в Сеннице, я учился одну зиму в Сенницком народном училище. До этого я от няни научился русских букв. Помню, меня смутила надпись на календаре «Дозволено цензурою», ибо обе начальные буквы не похожи на латинский (польский) шрифт.

4) Когда жили в Минске, учился в частной приготовительной школе. Какой-то старый учитель содержал группу учеников, которых подготавливал в разные учебные заведения

гор. Минска. Любил выпить запоем, так что часто ученики оставались без учителя.

5) Из Прудища отец послал меня до своих знакомых Стацкевича и Лясковского в Августово и Слободку (имения графа Тышкевича, около Логойска, Минск<ой> губ<ернии> Борисов<ского> у<езда>), где я по очереди проучился одну зиму. Учил учитель-передвижник (кажется, двух их переменялось за это время). Тип этих передвижников-учителей был в то время довольно распространенным на Белоруссии. Откуда они набирались, какого роду-племени, трудно сказать. Но вызывало к жизни их, по-видимому, то обстоятельство, что: 1) было очень мало официальных школ, 2) они обучали первым чином или по крайней мере в большинстве и польски, т. е. на том языке, который был официально запрещен. Конечно, дело тут не обходилось без преследований как учителей таких, так и родителей.

6) Потом (из Прудища же) учился я в Гаянах у арендаторши этого имения Шкодо. У нее тоже имелся подобный передвижник-учитель, который обучал ее детей, а заодно и меня.

7) После учения в Гаянах я попал летом в военные лагеря под Минском к какому-то фельдфебелю. Этот «учитель» одному только и учил, что заставлял меня выучивать на память тропари и больше ничего, за что отец таскал ему кур и т. п.

8) После фельдфебеля (кажется) из того же Прудища отец отдал меня к своим родственникам в хут<ор> Мочаны, который граничил с фольв<арком> Казимерово Самойлы (директора Минск<ого> реальн<ого> училища). Сын Самойлы Владимир Иванович приготавливал меня в реальное училище, но ничего из этого не вышло. Причина та, что слабо был подготовлен, и директор предсказывал, что я просижу два года в одном классе, это одно, а второе, у отца отпало желание учить меня дальше, т. к. ему нужен был помощник в хозяйстве. Как оказалось впоследствии, плохой из меня вышел земледелец, и отец часто сетовал, что не учил меня дальше.

9) Наконец, когда жили в Селище, я настоял, чтобы отец дал мне возможность окончить народное училище. Правда, в это время я больше знал, чем требовалось по программе народного училища, но мне нужна была хоть какая-нибудь казенная бумажка о моем образовании. И таким порядком проучился одну зиму в Беларучьи (Минск<ой> губ<ернии> и у<езда>) у учителя Турчиновича. Сдал экзамен, получил аттестат, который, кстати, где-то затерялся, и все.

1) В Селище, кажется, в 1901 г. умер весною отец, а осенью того же года единств<енный> брат и две младшие сестры (от скарлатины). Интересный произошел случай при похоронах. Брат умер на неделю раньше. Когда впоследствии я привез хоронить обеих сестер вместе, то ксендз потребовал двойную плату за похороны. Я запротестовал, потому что его труд был ни больше ни меньше, чем при похоронах одного брата. На это ксендз ответил, что там он брал плату за одну голову, а тут за две головы. После этого, хотя я до названного случая не был очень верующим, но этот торг «духовника» выбил из меня все остатки веры.

2) После смерти отца пришлось мне самому заняться хозяйством, но оно вскоре начало мне надоедать, ибо нужно было трудиться на помещика, владельца той земли, которую я должен был пахать и засеивать. И вот в 1903 г. (кажется) я пошел на службу, сначала домашним учителем (тоже вроде передвижника), а через два месяца попал писцом к судебному следователю в Радошковичи. Но и тут я вскоре был уволен из-за плохого, некаллиграфического почерка. У следователя собиралась компания, так званая местечковая аристократия — доктор, аптекарь, акцизник и т. п., которым хозяин всегда читал следств<енный> материал, касающийся растлений, изнасилований и т. д.

3) В декабре этого же 1903 г. от следователя я поехал в им. Толочин пом<ещиков> Славинских Могилевск<ой> губ<ернии>, где через знакомого я должен был получить место в лесничестве, но по причине, что я нигде не служил в леснич<естве>, мне там отказали. Тогда я направился (по рекомендации того же знакомого) в им<ение> Белица пом<ещика> Свяцкого Сенненск<ого> у<езда> Могил<евской> губ<ернии>. Там я прослужил сначала в конторе имения, а потом, под весну, уже в 1904 г. — в качестве младшего приказчика на поле по хозяйству. Жалования помещик назначил мне 10 руб. в м<еся>ц, притом заявил откровенно, что на моей обязанности лежит самая усердная эксплуатация рабочих (его слова). Но эта моя «эксплуатация» долго не продолжалась. Я получил телеграмму о болезни матери и вынужден бросить службу и выехать домой: к себе в Селище и снова заняться своим хозяйством.

4) Однако осенью 1905 г. я поступил в качестве практиканта на винокуренный завод в им<ении> Семково помещ<ика> Хелховского Минск<ой> губ<ернии> и у<езда> до

винокура Сарнецкого, где фактически пришлось быть не практикантом, а чернорабочим.

5) 1906—1907 гг.— помощником винокура в имении Яхимовщина помещика Любанского Виленской губернии Вилейской уезда, винокур Сосновский.

6) 1907—1908 гг.— тоже в качестве помощника винокура в имении Дольный Снов помещика Гартинга Минской губернии, винокур Серницкий.

7) Осенью 1908 г. получил приглашение приехать в Вильно. Там поступил в частную библиотеку «Знание» Б. Л. Даниловича в качестве библиотекаря и заодно сотрудничал в «Нашай ніве».

8) Осенью в 1909 г. Данилович послал меня в имение Беница Минской губернии Новоградского уезда в качестве управляющего, где пробыл около двух месяцев.

9) По возвращении из Беницы поздней осенью того же 1909 г. выехал из Вильны в Петербург, где поступил на общеобразовательные курсы А. Черняева. Благодаря материальной и моральной поддержке Бр. Игн. Эпимах-Шипилло, я прослушал названные курсы (4 года).

10) В 1913 году оставил Петербург и переехал снова в Вильну, где впоследствии занял место официального и фактического редактора «Нашай нівы» вместо А. Н. Власова, который в это время переехал для культурной работы в Минск.

11) Осенью 1915 г. из Вильны с причины эвакуации города переехал в Окопы, к матери.

12) Из Окоп вскоре по приглашению Живописцева я выехал в Орел.

13) Через некоторое время в том же 1915 г. переехал из Орла в Москву в Народный университет им. Шанявского.

14) В январе 1916 г. (в Москве 23 января 1916 г. я женился на Владиславе Францевне Станкевич) из Москвы я переехал в Минск, где поступил старшим рабочим в «Дорожно-строительный отряд» Варшавского округа путей сообщения.

15) Летом 1916 г. из Минска перевели отряд в Полоцк Витебской губернии, куда и я переехал.

16) Из Полоцка в 1917 г. в дни Октябрьской революции я переехал в Смоленск.

17) В начале 1919 г. из Смоленска переехал на постоянное жительство в Минск.

Я. Купала

Кіславодск. 21 верасня 1928 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!

Я снова виноват перед Вами. Снова затянул с ответом на Ваше письмо. Причиной — кисловодское солнце, прогулки в горы и моя... «неорганизованность». Но все-таки берусь писать, а что выйдет — не знаю. О прохождении моего учения, школы, курсов и т. д. Вы уже знаете из моей краткой биографии, которую Вам я в свое время послал.

В первый или первые годы учился я, должно быть, неважно, потому что отец принужден был пустить в дело уздечку и мне хорошенько досталось. После этого я взялся за учение слишком усердно. Учился сначала по-польски, только впоследствии, по переезде из Косино в Сенницу, я от няни научился русскому алфавиту и легко осилил и русскую грамоту.

Читать книги я начал рано. Помню еще в Прудиче, когда отец отправлял меня с сестрой на ночное (ночлег) пасти лошадей, я брал с собою книги и при свете костра или луны читал. Конечно, не обходилось без того, чтобы я не засыпал, а лошади не попадали в шкodu. Разумеется, отец за это меня не миловал и зачастую не давал мне брать с собою книг. Конечно, читал я без разбору, все, что могло попасться под руку в глухой провинции, — от «Северо-Зап. календаря» до «Философии польской истории» («*Filozofja Historji polskiej*»).

Какой автор тогда произвел на меня большее впечатление — трудно сказать. Но в общем помню хорошо, что книга, где говорилось о тяжелой доле бедного люда, всегда меня захватывала. Из этого, конечно, следует, что такие авторы, как Кондратович, Конопницкая, Ожешко (польские) и Некрасов, Кольцов (русские), меня больше всего интересовали. Впоследствии я увлекался Лермонтовым, Надсоном, Пушкиным (не особенно). То место, где он где-то вспоминает о «черни», мне очень не нравилось, оскорбляло. Разумеется, это выражение я поверхностно тогда понимал. Из польских авторов на меня большое впечатление производили Выспянский, Словацкий, Мицкевич, отчасти Крашевский своими историческими романами.

Если Вы спросите, какая литература, польская или русская, больше была мне по душе, то я сказал бы что — первая. А это потому, что в польской литературе после

упадка. Польши больше выражалось стремления к политическому, а иногда и социальному вызволению, нежели, как мне казалось, в русской. Кстати, я вспомню здесь одно обстоятельство: когда мы жили в Селище, я познакомился с одним польским помещиком Сигизмундом Чеховичем в имении > Бесядка Вилейск<ого> у<езда>. Помещик этот был в свое время сослан Муравьевым в Сибирь, но впоследствии вернулся и жил безвыездно в своем имении Бесядах. У него была громадная библиотека, в большинстве из польских книг. Вот тут-то мне и открылся, что называется, клад. Помещик был идеалист, мечтатель. Этому способствовала, во-первых, ссылка, во-вторых, жил он как будто полулегально, притом жена у него была настоящая ведьма. Она его держала впроголодь и не давала ему вмешиваться абсолютно в никакие дела. Так что он даже с женой не встречался. Жил отдельно, куда ему посылалась кое-какая пища, ни с кем не встречался, всегда поглощенный книгами. И вот его библиотека открыла мне глаза на многое, что доселе было неизвестно. Бывал у него я часто, принося ему в благодарность за книги то масла, то сыру, т. к. того, что доставалось ему от жены, на пропитание не хватало. Беседовали с ним много о чем, о чем — трудно вспомнить, но больше всего, кажется, о польском восстании <18>63 года. Часто он мне выбирал книги для чтения, а иногда я сам просил его таких или других авторов. Кроме всякого рода поэзии, которой я больше всего увлекался, беллетристики, истории и т. п., у него первого я познакомился с нелегальной литературой, больше всего относящейся к польскому восстанию. Были это издания краковские, лондонские, парижские и т. д.

Встречалась ли мне тогда у него социалистическая литература — не помню. Но помню хорошо, что читаемая тогда мною нелегальная литература была проникнута вся ненавистью к царизму и любовью к свободе и независимости. Но вернусь еще к авторам. Из русских должен отметить М. Горького, который произвел на меня сильное впечатление. «Бывшие люди», «На дне» и «Дети солнца» больше всего меня захватили. Потом отдал дань времени и увлекся, что называется, символистами — Андреевым, Сологубом и др., из польских — Пшибышевским.

Из иностранной литературы: Байрон, Шекспир, Шиллер, Сервантес («Дон Кихот»), Гауптман, Гамсун («У врат царства») и (автор выскочил из памяти) — сочинения его «Бранд», «Строитель Сольнес», «Женщина с моря» и др.

Встреча с людьми? Трудно сказать, кто и какое влияние оказал на меня. Мое писание вылилось у меня как-то само по себе, «стихийно», но сначала несколько слов о людях. Кроме Чеховича, который был высококультурный человек, но поляк, я в это время познакомился с Ядвигиным Ш. (А. Левицким). Это таксама был человек культурный, исключенный из университета (кажется, московского) за революционную деятельность, вдобавок он оказался белорусом, писал по-белорусски, и в то уже время его одна пьеса на белору<сском> языке ставилась, кажется, в Радошковичах любителями. С ним-то мы долгие часы беседовали о бело-р<усской> литературе в частности и о белорусском вопросе вообще. В особенности после одной-другой рюмки вина беседа у нас рекою лилась. В то время я уже писал стих<отворения> по-белорусски. В 1904—1905 гг. я познакомился с белор<усскими> рев<олюционными> деятелями (кажется, членами «Громады») В. И. Самойло, бывшим моим репетитором, Бурбисом, впоследствии комиссаром землед<елия> БССР, Скондраковым и братьями Луцкевичами. Они давали мне нелег<альную> литературу для распротр<анения> и т. п. Ближе с ними я тогда не сошелся, ибо по природе своей был я больше индивидуалистом и не мог бы вынести партийного или другого подчинения. Но впоследствии это мое знакомство особенно с братьями Луцкевичами сказалось. Когда я бросил службу в винокур<енных> заводах, будучи в которых я много писал и печатался в «Нашай ніве», Луцкевичи меня пригласили на работу в редакцию «Наша ніва» и в библиотеку «Знание» Даниловича (работа в одной редакции меня не могла обеспечить). Пребывание в Вильне и встреча с виленскими литерат<урными> и обществ<енными> деятелями особенно на мне не отразились. Виной тому я сам — увлекался слишком компанией другого сорта, к сожалению. Кстати, должен отметить, что я познакомился с белор<усскими> револ<юционными> деятелями Луцкевичами и др., когда жил еще в Боровцах. Я уже тогда писал и свои стихи показывал В. И. Самойло, в течение 2—3 лет и переписываясь с ним. Он всегда хвалил и поощрял меня к писанию. При его содействии было напечатано по-белорусски мое первое стихотв<орение> «Мужик» в минской газете «Сев<еро>-Зап<адный> край» прогрессивн<ого> направления.

Пребывание мое в Петербурге в смысле встреч с русскими литераторами мало чем отличалось от Вильны. Таксама увлекался веселой компанией, которая в смысле духовном мало чего могла дать. Но она, должно быть, давала некото-

рый жизненный опыт и познание людей. Я теперь только думаю, что я оказался сильнее Есенина, хотя мы оба выходцы из глухой деревни и обоих нас захлестывала городская грязь. Только ему пришлось жить в городском омуте после-революционном, мне — в дореволюционном. Из петербургских литераторов я, как Вам известно, встречал Вас, но это, на жаль, были редкие встречи, познакомился с А. А. Коринфским, познакомился с ним случайно в кабаке, и все тут. Более широких знакомств с русскими литераторами не удалось мне тогда завязать, причиной — моя тогдашняя застенчивость, а может быть, и маленькая гордость: не хотелось идти на поклон.

Что касается моего самообразования, то, я думаю, больше всего мне помогло чтение книг, которых я поглотил очень много еще до Вильны. В Вильне я уже меньше читал, отчасти за неимением времени, а отчасти из-за городской суеты. В Петербурге же в этом отношении было во много раз лучше. Как-никак общеобразовательные Черняевские курсы дали мне очень много. Они, так сказать, систематизировали мое хаотическое знание, в котором я утопал от прочитанных книг. Здесь я больше познакомился и с теорией, и с историей литературы. Да как-никак состав преподавателей был хороший, слушание лекций, выполнение некоторых уроков давало мне немало. Прилежания большого уже у меня не было, систематически зачетов не сдавал, но и так чувствую, что польза для меня была громадная. К тому же, имея такого доброго опекуна, каким для меня являлся Бр<онислав> Игн<атьевич> Эпимах-Шипилло, не могло оказаться для моего умственного развития отрицательным. Совместная жизнь моя с этим человеком навсегда оставила во мне самое лучшее воспоминание. Ему же я всегда читал новонаписанные стихи, на которые он иногда мне делал замечания те или иные, но с которыми я не всегда соглашался.

Какие встречи повлияли на меня в литературном отношении? Трудно сказать. В период знакомства с помещиком Чеховичем я тогда не писал еще. Остается с того времени Ядвигин Ш. и В. И. Самойло. Оба они люди серьезные, культурные и сами литераторы, сотрудничали в газетах и, конечно, всячески поощряли меня в моем писании. И я думаю, что толчок мне дали к этому не люди, а книги. Они, книги, разбудили во мне фантазию, создав постоянную коллизию между этой фантазией и действительностью. Но больше всего, я думаю, оказали влияние на меня — это бело-р<усские> народные сказки, слышанные мною в детстве.

Когда мы жили в Прудиче (тогда еще я был малышом), у нас служил рабочий (парабак) некто Песляк (даже фамилию помню!). И вот он был, как мне тогда казалось, необыкновенный мастер рассказывать сказки, да оно так и было. Помню, что я ему не давал прохода. Пойдет ли он в поле пахать или едет на ночное, я всегда с ним и всегда вымаливаю у него сказки. Рассказывал он увлекательно. Чтобы его подбодрить, не раз крал я у матери сало или сыр и нес ему в награду за сказки. Можете себе представить: человек ходит за сохой, а следом за ним, как ворона, хожу я и слушаю. Другой такой рассказчик (парабак) был уже в Селище. Так-сама я ему не давал покоя ни днем, ни ночью. Так вот кто, пожалуй, был моим первым наставником, скорее, вдохновителем по отношению к моему впоследствии поэтич<ескому> творчеству.

Когда и как я начал писать? Первое стихотворение написал я в Селище, посвященное сестре в день ее именин. Стихотв<орение> это немножко, насколько помню, сестру злило, т. к. в нем была известная доля насмешки по поводу ее приготовлений к именинам. Позднее я и начал больше писать на разные темы. Но все это вышло у меня случайно. Я сам не верил, что обыкновенные люди могут писать стихи. Теории никакой тогда я не встречал и понятия о ней не имел. В каком году начал? Должно быть, в 1903 или 1904. Писал сначала по-польски, но вскоре начал и по-белорусски. Несколько польских стихов, очень мало, было напечатано в каком-то польском журнале, в каком? кажется, в «Ziarno». Но вот попадаются мне в 1904 г. или в начале 1905 г. револ<юционные> прокламации на белор<усском> языке и книжки «Дудка беларуская» Богушевича и «Гапон» или какая-то другая книжка Марцинкевича, изданная за границей, и все мое польское писание пошло насмарку. С этого времени я начинаю писать только по-белорусски, а что — это видно из первого тома моих сочинений. По-русски не писал. Кстати, отмечу здесь, что сразу и впоследствии до 1915 г. я писал много, и это мне давалось очень легко. Я мог за один день написать 200 — 300 строк стихов и редко когда после написания исправлял. Писал где и как попало: при костре, при луне, ощупью ночью, в дороге, за работой. Помню, стихотв<орение> «Чаго вам хочацца, панове?» написано мною при перегонном и контрольном аппарате в винокур<енном> заводе, когда я должен был наблюдать за этим аппаратом, чтобы регулярно поступал в него спирт. Громадная часть написанного мною пропала. Это было так: когда я

жил в деревне, много написанного я передавал Самойло, а он — Луцкевичам, которые стали тогда во главе революционно-национального белорусского движения. При обыске у них или других обстоятельствах часть моих материалов пропала. Потом я массу посылая в Вильню в «Нашу ніву» революционных стихов, которых по цензурным тогдашним условиям печатать нельзя было. И они где-то с архивом «Нашай нівы» пропали. Таксамо часть моих материалов вместе с библиотекой пропала в Минске во время немецкой оккупации (перед выездом из Минска я был оставил свой архив и библиотеку в Минске). И вот я думаю, между нами говоря, не попало ли это в руки Земкевича, о котором я Вам писал. Часть этих материалов я нашел у очень рассеянного человека в Минске — у Власова (известный белорусский деятель).

Интересовался ли я белорусским народным творчеством? Конечно. Уже я вспомнил, с каким усердием я слушал сказки рабочих деревенских. Кроме того, я прочел почти все этнографические белорусские сборники. Увлекался народной мифологией, и что попадалось под руки написанное об этом, все читал. Вот и все, что я смог Вам, Лев Максимович, написать в ответ на Ваше последнее письмо.

Не знаю, может быть, я плохо сделал, что не писал года, а местность, как, напр., Селище и т. д. Но в моей посланной Вам биографии указано, в какие годы я в данной местности жил. Тут же я не смог этого восстановить.

Еще к Вам просьба: сохраните эти материалы, т. к., может быть, я их со временем обработаю обстоятельнее по-белорусски и напечатаю. Если что неясно, то пишите, а я, что смогу, то поясню. Наконец, извините за некоторую, может быть, несистематичность и стильную неграмотность. Прозой я мало писал, а по-русски и того меньше. Если будете писать, Лев Максимович, то пишите на мой минский адрес: Минск, Октябрьская, 36-а, потому что я 27 выезжаю из Кисловодска и уже 1 октября буду в Минске.

Будьте здоровы и радостны, всего Вам наилучшего.

Ваш Я. Купала

Кисловодск. 21/IX-28 г.

Ластовскому и Эпимах-Шипилло я написал. Надо надеяться, что они что-нибудь Вам ответят. Хорошо было бы написать об этом Антону Луцкевичу.

Я.К.

Простите за кляксы, не хотелось переписывать.

№53. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Кисловодск. 23 верасня 1928 г.

Кисловодск. 23/ IX-28 г.

Дорогой Лев Максимович!

Письмо Ваше от 19/IX получил. Слишком уж Вы меня балуете своими похвалами. Готов я возгордиться. Вы уже, наверно, получили от меня целый ворох всяких воспоминаний. Постараюсь и дальше продолжать в этом духе по Вашему указанию.

Жду от Вас писем в Минске.

Всего доброго.

Искренне преданный Вам Я. Купала

№ 54. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Мінск. 11 студзеня 1929 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!

Опять я виноват перед Вами, да уж и серьезно. Но что делать — такова моя неаккуратная натура. Со временем, может быть, исправлюсь и искуплю свою вину перед Вами. А теперь по существу.

«Каковы были влияния, сосредоточившие меня на белорусском языке, белорусском письме?» ...Трудно сказать. Это вышло как-то само собой. Еще до революции 1905 г. мне попались книжки стихов Марцинкевича и Богушевича, и, насколько помню, я ими чрезвычайно увлекся, не бессознательно, потому что уже в то время я чувствовал социальную и национальную несправедливость к белорусскому трудовому люду. Но мне тогда и в голову не приходило, что я смогу писать такие же стихи о доле и недоле бел<орусского> мужика. Все же я сознавал, что книжка на бел<орусском> языке не хуже других, а даже лучше, потому что в ней говорилось о горе близких мне людей, с которыми вместе физически работал.

В 1904 г. попадаютя мне в руки белорусские прокламации и револ<юционные> брошюры на бел<орусском> языке. Это окончательно решило, что я белорус и что единственное мое призвание — служить своему народу всеми силами своей души и сердца. Я уже писал Вам, что не только

близость к народу, с которым я делил и горе, и радость, но и народное творчество, с каким я знакомился, слушая от близких мне людей сказки и пр.; безусловно, оказывали на меня свое влияние в смысле развития фантазии в направлении жить белорусскими думами.

Первое стихотворение на белорусском языке я написал, если можно так выразиться, случайно. Ехал я в Минск. Передо мною ехали известные мне барышни высшего от моего класса. Вдруг они выпали из повозки довольно в пикантных позах. Вот этот эпизод и толкнул меня написать юмористич<еское> стихотв<орение>. Написано оно было, насколько помню, очень слабо в смысле поэтики, но меня самого удивило то, что и я могу сочинять «вершы». С этого времени я и начал писать. Какие были вначале темы — не помню, только когда появилось в 1905 г. в печати мое стихотв<орение> «Мужик», я уже сознательно знал, что и как мне писать.

В период 1904—1906 гг., не помню именно в котором точно году, я познакомился с Ядви́гиным Ш. (жили мы по соседству). Это было для меня большое событие, т. к. я впервые столкнулся с человеком, который не только писатель, которого печатают, но и пишет по-белорусски. С Ядви́гиным Ш. я очень сблизился. Он мне много рассказывал о не знакомых мне до того времени писательских делах и т. п. Человек он был с высшим образованием (правда, университета из-за революционных дел не окончил), притом очень интересным и остроумным собеседником.

«При каких обстоятельствах создавались мои первые стихи?» Трудно сказать. Когда занимался хлебопашеством, были одни обстоятельства, когда работал на заводе — другие, но и в том, и в другом случае бумага и карандаш были всегда при мне. И вот при работе в поле, или в дороге, или на ночлеге взбредет думка — я и пишу. На заводе то же самое — ухитряюсь отлучиться или даже во время самой работы, если должен только наблюдать, тоже пишу. Иногда ночью впотьмах записываю, а днем переписываю. Давалось мне мое писание очень легко, редко когда приходилось что-нибудь исправлять или изменять.

«Каковы были поэтические толчки?» Все окружающее: и социальная, и национальная кривда, и белорусская природа, и песни, слышанные на поле, на свадьбе, на вечеринке и т. д. и т. п. Выдающиеся произв<едения> появлялись у меня так же, как и другие. Тем я долго не «вынашивал» и не обдумывал. Фантазия за меня все делала. Что касается бытовой

канвы, которая дала бы им толчок, то я немножко не уясняю себе этого вопроса.

«Каковы были условия печатания?» Первый мой сборник «Жалейка» издан в 1908 г. белорусск<ой> издавецкой суполкой «Загляне сонца і ў наша аконца», во главе которой стояли В. Ивановский и Б. И. Эпимах-Шипилло. По выходе книжка была конфискована, а издатели были судебной палатой привлечены к ответственности. Только после больших хлопот удалось снять конфискацию. Но в 1909 г. в Вильне книжка была вторично конфискована по распоряжению виленск<ого> генерал-губернатора.

«Какие были у меня отношения с «Нашай доляй»?» Не помню. Читать ее — читал, но посылал ли туда свои рукописи — не могу с уверенностью сказать. В общем в «Нашай доли», кажется, моего ничего нет напечатанного.

«Какую роль я играл в «Нашай ніве»?» Приходилось все делать. Исправлять рукописи, в особенности стихотворения, переводить с польск<ого>, русск<ого> или укр<аинского> яз<ыков>, делать корректуру, помогать в экспедиции газеты и т. п., все это приходилось делать потому, что штат работников был очень ограничен. Это в 1908—1909 гг. В 1913—1915 гг. (до эвакуации <из> Вильны) я уже был ответственным и фактическим редактором «Нашай нівы». Тут тоже было работы масса. Штат редакции состоял из меня и Бядули. На нашей обязанности лежало написать номер, прокорректировать и выпустить в свет. Конечно, материалы поступали и со стороны. Вспомнить все эпизоды за время моего пребывания в «Нашай ніве» я не в силах по той простой причине, что это заняло бы целый том воспоминаний.

«Обращались ли ко мне другие поэты?» Конечно, обращались, и приходилось, насколько позволяли мне мои познания, разъяснять и давать им всякие сведения о тайнах писания стихов. Читатели по поводу моих стихов многое писали, но что — не помню, я думаю, что хвалили. Еще должен добавить, что во время пребывания в «Н<ашай> н<іве>» моей первой обязанностью было исправлять иногда неисправимые, присылаемые в ред<акцию> стихи, а их присылали очень много. И, конечно, я их исправлял. Не было чего исправлять только у Я. Коласа; Богдановича, Бядулю, Гаруна, Тетку, Констанцию Буйло, Гурло, Журбу — немного, у кого в смысле ритмики, у кого — замена небелорусского слова или фразы белорусским. Над остальными приходилось много потеть, и, как оказалось впоследствии, ничего из этого не вышло. Врожденная способность или талант и без исправлений пробьют себе дорогу.

Из белорусских писателей прошлого близки мне почти все — и Марцинкевич, и Богушевич, и Неслуховский, и Чечот и др. Кто из них больше влиял на меня как поэта — затрудняюсь сказать: или все понемногу, или никто, но я их любил и зачитывался ими. Из белорусов старшего поколения наиболее мне близок Колас, Т. Гартный. С Богдановичем мне лично не пришлось встретиться, и переписки было у меня с ним — одна-две открытки. С первых же стихов его я почувствовал в нем искреннего поэта, но увлечься им, как, может быть, он <этого> заслуживал, я не мог — очень уж по-разному мы писали: у меня мотивы гражданско-национальные, у него — чуть ли не «искусство для искусства», за малыми исключениями. «Своим жизненным чувством»; конечно, мне ближе Колас, нежели Богданович.

«Кто ближе мне из белорусских поэтов наших дней?» Это довольно щепетильный вопрос. Всех их я очень люблю и ценю, и если есть у кого из них известные недочеты в смысле дарования, оправдывается это их молодостью. Резко выделяются из этой плеяды молодых в положительную сторону М. Чарот и В. Дубовка.

Из современных крестьянских поэтов Великороссии, кроме «старого» Кольцова, никто меня особенно не привлекает, и Клюев в частности. Есенин? — отчасти. Если бы в его поэзии не чувствовалось какого-то надлома, надрыва, иногда чего-то жуткого, его можно было бы полюбить искренне. Но эта его какая-то безнадежность и, если можно так выразиться, полнейший разлад между действительностью и мечтой — такая поэзия его хотя и манит к себе, но и пугает. Он мне нравится, но я им не восторгаюсь.

Сюжетами для моих поэм и драм большей частью послужили или действительные случаи из жизни, или фабула известных мне преданий, легенд, песен. Конечно, передавал я это на свой манер, не придерживаясь точно заимствованного мною или из жизни, или из этнографии. Некоторые свои произведения я назову, откуда я заимствовал, т. е. что послужило замыслом. Из житейских фактов: 1) «Адплата каханя», 2) «Раскіданае гняздо», 3) «Паўлінка», 4) «Прымакі», 5) «Тутэйшыя», 6) «Зімою», 7) «Сват», 8) «Страх», 9) «За што?».

Из этнографии:

1) «Магіла льва», 4) «Бандароўна», 3) «Два браты».

Фантазия:

1) «Адвечная песня», 2) «Сон на кургане», 3) «У купальскую ноч», 4) «На куццю», 5) «Курган», 6) «На дзяды»,

7) «Чараўнік», 8) «На папасе», 9) «Страшны вір», 10) «За чужую елку».

«Как рано я узнал Шевченко?» Точно не помню. Но уже в Вильне я Шевченко хорошо знал, переводил его и познакомился с критикой о его творчестве, кажется, Брандеса. Влиял ли Шевченко на мое творчество — затрудняюсь сказать. Возможно, в некоторых моих стихах и есть отзвуки его поэзии, но в каких именно — не знаю. Украинскую литературу я люблю больше, может быть, чем какую-либо другую. Объясняется это, я думаю, одинаковым социальным и национальным положением белорусского и украинского народов в прошлом и в настоящем. К тому же украинская литература, как никакая другая, сумела выразить в прошлом и настоящем думы и настроения своего народа. Из украинских поэтов больше всего, конечно, люблю Шевченко, из современных — Тычину. Личные отношения с поэтами Украины завязались у меня год тому назад во время пребывания в Харькове. Отношения эти поширились, когда укр<аинские> поэты прошлой весной были в Минске.

Переписываться с Горьким мне не приходилось, но он обо мне писал в своей брошюре «Поэты-самоучки».

Вот и все, кажется, дорогой Лев Максимович, что я смог ответить на Ваши вопросы. Что касается материалов, то их у меня имеется порядочно и посылать по почте воздерживаюсь. Кроме того, такое дело: уже два месяца, как наша организация «Полымя» собирается выслать несколько членов в Ленинград, в число последних и я должен попасть. Вот я и откладываю высылку нужных Вам материалов до того момента, когда смогу их привезти Вам лично. Эта поездка в Ленинград отчасти и письмо это мое задержала. Думал, встречу с Вами и поговорю обо всем лично. То же самое с фотографиями — привезу Вам, а Вы и выберете, что найдете нужным. Правду же говоря, особенного-то выбора и нет.

Простите, что у меня, т. е. в письме этом, так ужасно «нарымзолено». По получении Вашей открытки спешил — это одно, а другое — что-то нездоровится и переписывать начистую — рука не поднимается. Если необходимо будет Вам еще какие выяснять вопросы, то пишите — постараюсь исправиться и поскорее Вам ответить.

Теперь одна к Вам, дорогой Лев Максимович, просьба: если можно, то поменьше или совсем не цитируйте в Вашем труде того, что я Вам пишу. Дело в том, что народ у нас в Минске, как и во всякой провинции, слишком остро воспринимает все, что написано, и слишком усердно, иногда и

превратно, все это по-своему истолковывает. Примеров приводить не буду.

А теперь, дорогой Лев Максимович, пожелаю Вам всего наилучшего, много здоровья и радости в этом новом году.

Имеется ли у Вас книжка «Я. Купала ў крытыцы»?

Посылаю Вам «Чырв<оную> краіну».

Искренне преданный Вам Я. Купала

11/1-29 г.

№ 55. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Мінск. 13 лютага 1929 г.

Минск. 13/II-29 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!

Письмо Ваше от 4/II получил, спешу ответить. Поездка наша в Ленинград немного задержалась — отчасти из-за морозов, отчасти из-за партийного съезда. Все же около 20/II думаем быть в Вашей столице. Очень и очень желательно, чтобы я смог застать Вас в Ленинграде, потому что собираюсь привезти Вам кипу (большую) разных материалов, переписки и фотографий. Конечно, было бы хорошо, если бы все это мы с Вами вместе просмотрели. Литературу обо мне за 27—28 гг. также, что отыщу, постараюсь Вам привезти.

Теперь пару слов на Ваши вопросы: 1) книга Ваша произвела на меня самое лучшее впечатление, о котором я даже и сам не думал. Она так легко, так увлекательно написана, что, читая ее, забываешься, что это критика, а не изящное художественное произведение. Куда Карскому до Вас! Более подробно об этом побеседуем с Вами в Ленинграде. 2) В национальном белор<усском> движении прямого, если можно так выразиться, деятельного участия не принимал, кроме редакторства в «Нашай ніве», в этом движении, руководимом в свое время бр<атями> Луцкевичами, была, конечно, и политика, а где была политика, я старался в нее не вмешиваться. Хорошо ли это или плохо — не знаю. Безусловно, та борьба за белорусский язык и за белорусское возрождение вообще, которая часто разгоралась в полемических статьях на стр<аницах> «Нашай нівы» и ее противников, не могла не оказывать известного влияния и в моем творчестве. Так, помню, мое стихотв<орение> «Чаго вам хочацца, панове?» написано мною после диких нападков на

все белорусское со стороны русских и польских совре^{мен-}ных> черносотенных газеток.

Еще раз напоминаю Вам, дорогой Лев Максимович, что я привезу Вам все положительно, что у меня есть под рукой, где так или иначе вспоминается обо мне, и, конечно, повторяю, желательно с Вами вместе разобраться в этом материале.

Всего наилучшего. Много радости. До встречи в Ленинграде.

Ваш Я. Купала

№ 56. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Мінск. 25 чэрвеня 1929 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!

Я несколько времени тому назад послал Вам письмо с ответами на некоторые Ваши вопросы, но Вы не сообщили мне, получено ли оно Вами? Зная Вашу в этом отношении аккуратность, я боюсь, не затерялось ли письмо.

В половине февраля я буду в Ленинграде и привезу Вам, если не будет поздно, материалы, о которых Вы вспоминали, — фотографии, издания, в которых упоминалось обо мне, и рукописные поздравления в прозе и стихах.

Как Вы думаете, дорогой Лев Максимович, может, не мешало бы поместить в Вашей монографии обо мне грамоту правительства о надании мне звания народного поэта. Если это подойдет, то я сниму копию и привезу Вам. Таксамо я думаю, может, не мешало бы поместить и более подробную библиографию того, что писалось обо мне, я постараюсь, что возможно, достать по этому и передать Вам.

Поделюсь с Вами приятной для меня неожиданностью: нашлась часть моих рукописей, о которых я думал, что пропали, нашлись они, конечно, в богатом архиве Б. И. Эпимах-Шипилло. Сейчас их привожу в порядок и думаю опубликовать в «Полымі». Рукопись большей частью 1906—1907 гг. Кроме непечатанных, имеются оригиналы использованные, но все датированные, так что можно восстановить почти полную хронологию всего мною написанного, учтя вещи, печат^{авши-}еся> в «Нашай ніве» большей частью с датой.

Адрес А.Ив.Луцкевича: Luckiewicz Antoni, Polska. Wilno. W. Wilenska, № 8.

Жадаю Вам усяго найлепшага, даражэнькі Леў Максімавіч, і застаюся шчыра Вам адданы Ваш Я. Купала.

Менск. 25/VI-29 г.

Мінск. 2 ліпеня 1929 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!

Я только этими днями вернулся из деревни в Минск и застал Ваше письмо. Шипилло где-то путается в Москве, и я с ним не смог переговорить. Тишка Гартны выехал на днях до 15.VII в Копыль.

Теперь, дорогой Лев Максимович, о Вашем письме. Напрасно Вы обратили если не серьезное, то вообще внимание на «самокритические», не говоря хуже, отзывы недоучек-писак о Вашей книге.

Ведь у некоторых людишек, в особенности у белорусских ренегатов, имеется гаденькая тенденция мешать все с грязью, что пишется хорошего о белор<усской> литературе в частности и о белорусском национальном возрождении вообще. Для них, этих писаков, на каком бы они языке ни писали — белорусском ли, русском и т.п., — все сводится к одному, чтобы хоть бессильной своей брехней тормозить или искривлять натуральное нац<иональное> и культ<урное> возрождение белорусского народа. И, конечно, Белоруссия тут ни при чем. И напрасно Вы думаете, Лев Максимович, что если Вы написали прекрасную книгу о бел<орусской> литературе, то этим должны были доставить приятность врагам всего белорусского. Это крыловские «моськи», для которых слишком много чести Ваше о них даже воспоминание. И ну их ко всем! Вы, Лев Максимович, написали самую лучшую вещь о бел<орусской> литературе, которую (книгу) всякий порядочный человек оценит положительно, и точка, а на остальное махните рукой. Вот мое искреннее мнение о всех этих ерундовских отзывах о Вашем труде.

Книгу обо мне, Лев Максимович, заканчивайте, и она (я уверен) будет напечатана. Когда вернется Шипилло, я с ним поговорю, и если ГИЗ БССР будет в чем-нибудь не соглашаться, то над ним еще есть также начальство, с которым пока что я в хороших отношениях.

Книга Ваша обо мне желательна не только для меня одного, чтобы вышла в этом или в начале будущего года, т. к. в 1930 г., кажись в мае, исполнится 25 лет моей литер<атурной> деятельности. В крайнем случае (во что я не верю) если бы с бел<орусским> ГИЗом выходили как-нибудь трения с изданием этого Вашего труда, то его печатает ГИЗ РСФСР, с которым у меня наладились хорошие отношения. Когда книга выйдет из печати, то, я думаю, и

украинцы переиздадут ее по-украински, т. к. я избран (хочу похвалиться Вам!) действительным членом Укр<аинской> Академии наук. Об этом уже опубликовано в «Известиях» от 30 июня с. г.

Теперь к Вам просьба, Лев Максимович, не передал ли я Вам с материалами рукописи переводов Брюсова из моих стихов? Если она у Вас, то не откажите написать, сколько там переведенных стихотв<орений>, потому что напечатано три, а мне кажется, что Брюсов перевел четыре стихотв<орения>. Это мне нужно для Московского ГИЗа, который, как Вам известно, печатает книжку переводных моих стихотв<орений> и куда я дал только три брюсовских перевода.

Теперь немножко о себе. Здоровье мое не особенно — неладно с печенью, а в последнее время и с сердцем. Думаю в числах 20-х этого месяца поехать на юг Крыма погреться. По дороге (20—25 с. м.) думаю побывать в Москве, у т. Равича, а до 20-го я сижу в Минске.

А теперь пожелаю Вам, Лев Максимович, много здоровья и всего радостного.

Ваш Янка

Минск. 21/VII-29 г.
ул. Кастрьчніка, 36-а

№ 58. ДА П. Р. ТЫЧЫНЫ

Мінск. 9 ліпеня 1929 г.

Сардэчна дзякую Вам за павіншаванне з абраннем мяне акадэмікам славутай Укр<аінскай> Акадэміі. Я ад шчырага сэрца рад і гарджуся гэтым гонарам, якім мяне ўшанавала ўкраінскае, братняе мне грамадзянства. Сам я толькі не ведаю, чым я заслужыў на такую пашану? Адно застаецца пастарацца яшчэ колькі сіл хопіць, і хоць светлую памяць аб сабе пакінуць на Радзянскай Бацькаўшчыне несмяротнага Тараса Шаўчэнкі.

Мне крыху, Паўла Грыгоровіч, ніякавата перад Вамі. Папраўдзе, то я павінен быў першым Вас павіншаваць з абраннем у Акадэмікі, але Вы мяне папярэдзілі, але тут годы віной — Вы маладзей, ну і здагадлівей аказаліся за мяне. Але як там ні было, дазвольце хоць спознена павіншаваць Вас з высокай годнасцю Акадэміка Украінскай Акадэміі.

А цяпер папрасіў бы Вас, калі што-небудзь выйшла Ваша новае, прыслаць мне — буду вельмі ўдзячны. У мяне друкуецца кніжка вершаў «1918—1928», творы, напісаныя

за гэты перыяд; як толькі выйдзе з друку, я Вам вышлю яе. Я не помню, ці даў Вам сваю фатаграфію, на ўсякі выпадак пасылаю, разумеецца, з тэй думкай, што і Вашу мець буду. Дзякую вельмі за ўкр<аінскія> газеты, якія былі ласкава мне прысланы.

Жадаю Вам усяго радаснага і светлага.

Адданы Вам Я. Купала

Менск. 9/VII-29 г.

№ 59. ДА Л. М. КЛЕЙНБАРТА

Мінск. 28 лістапада 1929 г.

Глубокоуважаемый и дорогой Лев Максимович!

По разным причинам я не мог сейчас же ответить на Ваше любезное письмо. Теперь могу Вам сообщить следующее: Шипилло и Цвикевиц работают в Госиздате по-старому, только первый из них выехал на несколько дней в Москву — скоро вернется. Вот я и просил бы Вас обратиться по делу Вашей рукописи непосредственно в Белгосиздат к т. Шипилло; мне об этом хлопотать как-то неудобно, как будущему герою Вашей книги. Что касается материалов, данных мной Вам, то с высылкой их воздержитесь — возможно, кто-нибудь из минчан будет в Ленинграде, то Вы их и передадите для меня. При пересылке почтой я боюсь, чтобы эти материалы не затерялись в дороге, а они для меня очень ценны.

Книга Ваша, думаю, будет напечатана, по крайней мере, мне так говорили в Госиздате.

Пожелаю всего наилучшего искренне преданный Вам
Я. Купала.

Минск. 28/XI-29 г.

Октябрьская, 36-а

№ 60. ДА Я. Ф. КАЛІТОЎСКАГА

Мінск. 28 студзеня 1930 г.

Менск. 28/I-30 г.

Даражэнькі Геня!

Выбачай, што я замарудзіў крыху з адказам на тваё пісьмо. Але лепей позна, як ніколі. Рукапіс твой зараз жа па атрыманні здаў праз Аляксандра Іванавіча Цвікевіча ў «Бе-

ларускую мэдычную думку», і на днях ён мне казаў, што будзе друкавацца. Паперы таксама прыгатаваў, як будзеш у Менску, — атрымаеш. Сшыткаў для Рыты не купляў, бо не ведаў якіх. Як прыедзеш, тады гэта можна будзе зрабіць.

Чакаючы, што хутка пабачымся і «сразімся» ў конікі, застаюся шчыра адданы *Янка*.

Шчырае прывітанне Вользе Уладзіміраўне і Рыце.

№ 61. ДА П. Р. ТЫЧЫНЫ

Мінск. 8 мая 1930 г.

Вельмі паважаны і дарагі Паўло Грыгоравіч!

Хацелася б мне даведацца ад Вас, як стаіць справа з маім зборнікам перакладаў на ўкраінскую мову. Украінскае в<ыдавецт>ва ні слоўка мне аб гэтым не павядоміла. Я шчыра прасіў бы Вас, Паўло Грыгоравіч, як-небудзь гэту справу пасунуць наперад. Вас паслухаюць. Прытым яшчэ адна просьба. Згодна ўмовы ад 18/IX-29 г. за № 869 В<ыдавецт>-ва абавязалася выплачваць мне па 250 р. кожны месяц з дня атрымання рукапісу. Але прайшло ўжо больш за паўгода, і я апрача авансу 250 р. нічога дагэтуль не атрымаў. Можа, ДВУ прыслала бы мне хоць 500 р., што склала бы з раней атрыманымі 50% ганарару. Грошы мне пільна патрэбны для паездкі на поўдзень палячыцца. Я звяртаюся да Вас, Паўло Грыгоравіч, з гэтай справай, бо па выхадзе тав. Піліпенкі з ДВУ ў мяне парваліся сувязі з Вашым выдавецтвам. Я вельмі буду Вам удзячны, калі перакладанне і хоць частковую выплату ганарару Вы пасунеце наперад.

Шчыра Вам дзякую за Вашу кніжку. Як толькі выйдзе мой новы том, я зараз жа Вам вышлю. Мне хацелася б самому паехаць у Харкаў, але, не ведаючы, як справа з маёй кніжкай, баюся патраціць надарэмна час. Беларускае Дзярж<аўнае> в<ыдавецт>ва вырашыла выдаць на бел<арускай> мове творы Шаўчэнкі. Мабыць, ужо напісала ў гэтай справе ў Інстытут імя Шаўчэнкі т. Піліпенку. Мне прапануюць хоць часць узяць на сябе перакладаў і агульную рэдакцыю перакладаў. Мажліва, што згаджуся. Як Вы, Паўло Грыгоравіч, глядзіце на гэту справу?

Чакаючы ад Вас адказу, застаюся шчыра Вам адданы

Янка Купала.

Прывітанне ўсім знаёмым пісьменнікам.

Менск. 8/V-30 г.

№ 62. ДА К. С. ЕЛІСЕЕВА

Сочы. 18 жніўня 1931 г.

Сочы. 18/VIII-31 г.

Дорогой Константин Степанович.

Привет Ва<м> с Юга! Сообщите свой точный адрес, хотелось бы повидаться с Вами по дороге с курорта, т. к. думаю задержаться в Москве пару дней. Будете ли в первых числах сентября дома.

Адрес: Сочы, дом отдыха «Работник печати».

Ваш Я. Купала

№ 63. ДА К. С. ЕЛІСЕЕВА

Мінск. 14 лістапада 1931 г.

Даражэнькі Кастусь!

Прости, дружище, что так долго не писал Тебе и не поблагодарил даже за гостеприимие. Знаешь, такая уж моя натура — не люблю писем писать. Ты, брат, все-таки пиши, не обращай внимания на мою халатность. Теперь вот что: мы с женою все-таки ждем Тебя в Минске. Приезжай обязательно и прямо к нам, как в свой дом. А теперь великая просьба. Достань для меня как-нибудь, хоть бы даже из библиотеки, «Кобзарь» Шевченки на русском языке, но только не в переводе Белоусова — это у меня имеется. Есть перевод более ранний и полный в издании, кажется, «Маяк»... Буду очень рад, если это сделаешь для меня. Отдал ли Зыгмусь деньги? Боюсь, чтобы он по рассеянности не забыл.

Ну, бывай здоров и весел! Радостных мечтаний и наслаждений.

Янка

Мінск, Октябрская, 36-а.
14/XI-31 г.

№ 64. ДА К. С. ЕЛІСЕЕВА

Мінск. 10 чэрвеня 1933 г.

Даражэнькі Кастусь!

Сегодня я получил Твое письмо и спешу с ответом. Мысль Твоя провести с женой лето на Полесье в Мозырщине очень прекрасна. Нигде больше укромного уголка не найдешь в мире.

Со своей стороны, я только смогу на несколько дней приехать к Тебе в гости, т. е. вблизи найдется комнатка или сеновал, где я пару ночей сумею проспать, а насчет «фуража» тоже можно будет устроиться. Серьезно на «дачу» я не могу ехать, потому что на август — сентябрь мне с женой обещали место в санатории в Кисловодске.

Отказаться от этого «удовольствия» неудобно, тем более, что место дает Московский Оргкомитет ССП.

Итак, как видишь, в моем распоряжении один июль, который туда-сюда пролетит незаметно. Но к Тебе в Мозырщину обязательно приеду и, конечно, с женой. Во всяком случае, если Ты там будешь, то для меня в Мозыре место найдется на несколько дней. Встречных предложений у меня в этот момент не имеется. Если бы Ты раньше написал, то, может быть, что-нибудь можно было бы придумать и поближе <к> Минску, напр. Талька.

Конечно, когда будешь ехать на дачу в свою «виллу» в Мозыре, то сделаешь пересадку в Минске и пару дней с женою отдохнешь у меня. К тому времени у меня все будет цвести и созреть.

Ну, а теперь, значит, всего светлого и радостного Вам обоим, разумеется, более сердечные пожелания относятся к Магдалине Николаевне.

Ваш Я. Купала

Минск. 10/VI-33 г.

Жена моя Вам обоим низко кланяется и хочет скорей повидаться.

Рюмки по почте не посылай — сам привезешь.

№ 65. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 27 жніўня 1933 г.

Милый Сережа!

Любезно прошу Тебя, вышли спешной почтой свой полный исправленный перевод. Переписать на машинке попроси в «Литгазете» или издательстве «Советской» лите-

ратуры» за мой счет. Это я хочу захватить с собой в Кисловодск и, кстати, показать в Минске. Значит, сделано!

От славного тов. Накорякова я получил приятную телеграмму, в которой сообщается о переводе на мое имя денег. От И. М. Гронского ничего не слышно. Почему Ты не дал, как договорились, телеграммы? Кстати, сообщи имя-отчество тов. Накорякова.

С нетерпением буду ждать Твоего перевода.

Сердечный привет Твоей милой семье, а также Мартиросову и др.

До встречи в Кисловодске.

Твой Я. Купала

Минск. 27/VIII-33 г.

№ 66. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 27 кастрычніка 1933 г.

Минск. 27/X-33 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

Очень прошу, вышли мне недавно вышедшую в Москве книгу о Беломорско-Балтийском канале, и вышли поскорее, т. к. я после Октябрьских праздников поеду в Кисловодск. Буду очень благодарен. Что у тебя слышно? Напиши.

Привет.

Я. Купала

№ 67. ДА М. К. ХАЙНОЎСКАЙ

Кіславодск. 2 снежня 1933 г.

Ах, у мілай у Мані
Сэрца б'ецца ад рання
І да вечара б'ецца, —
А як ночка настане,
То ўжо ад каханья
Як не разарвецца...

Я. К.

2/XII-33 г.
Кіславодск,
санаторый КСУ

№ 68. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Кіславодск. 9 снежня 1933 г.

Кисловодск. 9.XII.33 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

С 14.XI я сижу в Кисловодске — отдыхаю от суеты мирской и лечусь. Выезжая из Минска, думал, что это время года будет неважно на курорте. Оказалось наоборот. Мне очень понравилось — нет «сезонной» горячки и суеты. Настоящий серьезный отдых и т. д.

Теперь вот что, дорогой Сережа: не откажи в любезности и зайди в «Сов<етскую> литературу», да узнай там хорошенько, что и как с моим сборником — будут печатать или нет, если будут, то когда он выйдет. Буду с нетерпением ожидать от Тебя ответа. Писал об этом Мартиросову, но он молчит. Пробуду я в Кисловодске до 5.II 1934 г.

Адрес мой: Кисловодск, санаторий КСУ.

Всего светлого и радостного Тебе и Твоим близким.

Я. Купала

№ 69. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Кіславодск. 12 снежня 1933 г.

Кисловодск. 12/XII-33 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

Я, кажется, в письме перепутал: написал, выеду 5/II, а нужно читать 5/I (января). Жду с нетерпением ответа.

Твой Я. Купала

№ 70. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Кіславодск. 9 лістапада 1934 г.

Кисловодск. 9/XI-34 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

Вот я опять в Кисловодске. Пробуду до конца декабря, если что не помешает. Погода прекрасная, только ночью морозы до 6°, а когда солнце поднимется, жарко. Теперь у

меня к Тебе такая просьба. Перед выездом из Минска я послал И. М. Гронскому для «Нового мира» несколько стихов оригинальных и Твои переводы — «Борисов», «Песни нужны нам». Я просил бы Тебя переговорить с т. Гронским о том, подходят ли мои стихи оригинальные для журнала, а если подходят, то не можешь ли взяться за их перевод. Кроме того, не найдется ли что-нибудь подходящее для «Нового мира» из тех материалов, которые у тебя имеются. Может быть, Ты выбрал бы по своему усмотрению и, согласовав с редактором, перевел бы. Это было бы очень хорошо для нас обоих. Материал свой я послал И. М. Гронскому по его просьбе.

Буду очень рад, если, не откладывая в долгий ящик, сообщишь мне, как обстоит эта справа и примешь ли участие в переводах.

Кстати, сообщи мне имя-отчество Гронского и Накорякова; по белорусской привычке — не помню.

С искренним приветом *Я. Купала*.

Сердечный привет Твоим домашним-родным.

Адрес: Кисловодск, санаторий КСУ.

Пишу карандашом, потому что чернила плохие.

Буду ждать с нетерпением ответа.

Я. К.

№ 71. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Кіславодск. 30 лістапада 1934 г.

Кисловодск. 30/XI-34 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

Письмо Твое получил — спасибо, что не забыл. Я узнал еще до Твоего письма, что Ты находишься в любимой Армении. Погода здесь переменчива, как настроение женщины. Вчера днем солнце грело, хоть принимай солнечные ванны, а сегодня мрачно и холодно.

Теперь о деле. Я послал Гронскому и одновременно в «Правду» несколько последних лирических стихотворений, из них в «Правде» (за 18/XI) напечатали одно в переводе Колычева — «Новая осень». Кроме того, думая, что одному другому не мешает, я послал Гронскому Твои переводы «Борисов» и «Песни нужны нам». Теперь вот что: мне очень хотелось бы, чтобы в «Правде» и в «Известиях» появилось что-нибудь из моих вещей еще в декабре с. г., это, знаешь ли, я

имею в виду предстоящий в январе пленум нашего Правления. Это как-то приятнее, что тебя не забывают. Может быть, Ты выяснишь (сторонкой), будет ли «Правда» печатать остальные посланные ей стихи, если не будет, то, может быть, напечатали бы в Твоем, конечно, переводе в «Известиях». Дело это немножко путаное, и Ты подумай, как лучше сделать. Что касается «Нового мира», то хотя тут и Эльбрус и все такое, но что-нибудь толкового нового в скором времени я туда дать не смогу. Я просил бы Тебя ознакомиться с моей старой поэмой «Бандароўна» — напечатана в 5-м или 2-м томе — в оглавлении найдешь. Она носит историч<еский> характер и, мне кажется, для журнала подойдет, притом в Твоем переводе она получится хорошо.

Посылаю Тебе на всякий случай стихотворение, написанное в Кисловодске, — «Маруся и Марыся». Тут, если хочешь, маленькая символика: имя Маруся у нас больше распространено в городе и на фабриках, заводах, а Марыся — на селе, в колхозах. Вот я на этом и хотел отыгаться. Если понравится — переведи и где-нибудь напечатай.

Вот и все на сегодня, что мне хотелось бы Тебе написать. Я буду очень и очень Тебе признателен, если что-нибудь сделаешь в смысле переводов и помещения их в печати. Я здесь пробуду до 25 декабря.

Надеюсь в январе будущего года лично с Тобой повидаться в Москве (пленум Правления).

Пиши обязательно. Целую крепко.

Твой Янка

Сердечный привет Твоим домашним.

№ 72. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Кисловодск. 4 снежня 1934 г.

Кисловодск. 4/ХІІ-34 г.
Санаторий КСУ

Дорогой Сергей Митрофанович!

Вот какое дело. ГИХЛ в лице И. М. Беспалова прислал мне для подписания договор на 3000 стр. по 1 р. 50 к. за строку. Меня это очень плохо устраивает — получится сборник меньше предыдущих двух. Но я думаю, будучи в Москве, с ними поторговаться насчет объема сборника. А к Тебе такая просьба. Может быть, уже теперь возьмешься за подготовку материала, чтобы мы вместе в Москве выяснили,

что встретится непонятным для Тебя в переводе. А перевести, я полагаю, возьмешься.

Что переводить? Мне кажется, возьми, как я уже писал, «Бандароўну», потом из 4-го тома, в котором напечатано «Слово о полку Игореве», возьми «Адвечную песню» — вещица о крестьянской доле в минувшем, и «На папасе» — драматич<еская> картинка с времен 1905 г. Вообще, если улучишь время, просмотри мои поэмки — они в 1, 2 и 5-м тт. выделены в особые разделы. Если не окажется у Тебя которого-нибудь из томов, возьми у Мартиросова, у него все они и по 2 экз.

Если издательство не согласится на большее, а буду я говорить об этом с Накоряковым, то сделаю сборничек из одних поэм, включив в него «Над рекой Орессой» в Твоем переводе и, может быть, «Борисов». В общем 3000 строк легко нам будет сделать. По договору я должен представить материал в феврале м<еся>це б. г. в трех экз., переводы должны быть авторизованы. «Над рекой Орессой» придется с Тобой вместе проредактировать. Если же Изд<ательст>во прибавит мне хотя бы до 6000 стр., то надо будет выбрать из моей дореволюционной лирики и пореволюционной. Конечно, мне желательно поместить в сборнике вещи, не печатанные в других сборниках на русском языке. Кстати, как я уже писал, я послал аналогичный материал — непереводаемой — в «Правду» и «Новый мир», думая, что не помешает в журнале печатать то, что было напечатано в газете. Оказывается, не так, как сообщил мне Малышкин.

В общем, дорогой Сережа, все это обдумай и напиши мне, не откладывая в долгий ящик. Я в Кисловодске пробуду до 25 декабря. Погода здесь установилась прекрасная — ночью морозит, а днем солнце так и жжет.

Да! было бы хорошо пропустить что-нибудь в журналах, предназначенное для нового сборника.

Крепко обнимаю.

Твой Я. Купала

№ 73. ПРИВІТАННЕ ЧАСОПІСУ «НОВЫЙ МИР»

Кіславодск. Снежань. 1935 г.

Сердечно приветствую «Новый мир» в день его десятилетия. Душевно желаю дальнейшего процветания для блага нашей социалистической литературы.

Янка Купала

Кисловодск

№ 74. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 30 сакавіка 1935 г.

Стихи зимою идут Передай Родову или Берендгофу Очень рад что редактируешь сборник *Купала*

№ 75. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 15 ліпеня 1935 г.

Минск. 15/VII-35 г.
Октябрьская, 36-а

Дорогой Сергей Митрофанович!

Я сердечно Тебе благодарен за перевод «Белоруссии...». Несравненно лучше, чем у Светлова. Но хуже всего — жена говорит, что лучше оригинала. Это уже никуда не годится. Теперь меня интересует, как оно попало в «Рабочую Москву», когда я дал его только в «Известия»? Чего доброго, обвинят меня в рвачестве. Теперь в какую газету попали или попадут «Алеся» и «Дороги»? Я дал в «Рабочую Москву». Мне очень и очень приятно, что тебе понравилась «Алеся». Думаю, в Твоем переводе она еще больше всем понравится.

Милый Сергей! Посылаю Тебе еще жменю стихов. Если найдешь время и понравятся, — переведи сам, конечно, меня этим только обрадуешь, а не то передай другим (Голодному, Исаковскому). Поместишь их по своему усмотрению (если подойдут). «Беларусі ардэнаноснай» напечатан только отрывок. Может быть, полностью пошло бы в «Новый мир». В «Новый мир» дай еще что-нибудь, а то мне как-то неловко перед тов. Гронским, тем более, кажется, моя фамилия фигурирует в числе сотрудников журнала. Конечно, дай, что найдешь более подходящим, в «Правду». Получилась как-то у меня с «Правдой» взаимная любовь — не скупится в печатании моих стихов.

Еще просил бы Тебя, уловив свободную минутку, позвонить в «Рабочую Москву», «Пионерскую правду» за 11/VII-35 г., а может быть, еще знаешь куда, чтобы мне выслали номера с моими стихами. А то, интересно, были в Минске представители многих московских и киевских газет, обещали выслать газеты с моим материалом, и только я их видел! Больше не подведут. «Известия», «Правду» я получаю.

Кстати, в редакции «Правды» лежат два моих стиха, которые произвели здесь сильное впечатление, и получил за них великую похвалу от нашего секретаря ЦК.

Узнай, что с ними. Но деликатно. Может, дадут Тебе перевести. Теперь вот что, мой друже Сергей. Садись в поезд и приезжай ко мне в гости. Меня в Минске не застанешь, завтра (16.VII) выезжаю опять в Оршанский район, что вроде на дачу. Как только приедешь, жена моя Тебя завезет ко мне в лес над Днепром, где, сколько захочешь, проведешь прекрасно время. За скуку в лесу не ручаюсь. Значит, согласен?! Ехать придется поездом до Орши (а может, и машиной, если попадется), а из Орши 20 километров «фордом». Жена моя также сильно просит.

Сердечный привет твоим милым родным.

Твой Янка

Сердечный привет от жены.

№ 76. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 16 ліпеня 1935 г.

Минск. 16/VII-35 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

Когда я передал Коласу для Тебя письмо с материалами, случайно наткнулся на вырезку из «Гудка» с моим стихотворением «Старые окопы» в переводе Светлова. Я это стихотворение, как и другое, дал исключительно для «Правды». Как оно попало в «Гудок» в сверхплохом переводе — не имею понятия. Не думаю, чтобы «Правда» его забраквала, тем более кусочек из него цитируется в письмах Сталину от Белоруссии.

И вот теперь к Тебе моя большая просьба: не сможешь ли перевести эти стихи («Старые окопы» и «Гости») и поместить их в одной из московских газет или журнале. Возможно, и «Правда» не откажется, тем более что «Старые окопы» напечатаны в специальной железнодорожной газете. Вообще Тебе виднее, что с этим сделать. Напечатано стихотворение в «Гудке» в номере от 11/VII-35 г. Значит, официальная часть вся. А теперь повторяю еще раз свою просьбу о приезде ко мне в лес над Днепром. Временный (около месяца) адрес мой: БССР. Копысь, Оршанского района. Лесоучасток.

Сердечный привет.

С «Правдой» поговори по-хорошему и разъясни, в чем суть дела.

Я.К.

№ 77. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 8 жніўня 1935 г.

Дорогой Сергей Митрофанович!

Письмо Твое застало меня в Минске (случайно). Завтра, т. е. 10.VIII, в 8 ч. утра уезжаю обратно в Левки.

Теперь я и моя жена сердечно Тебя просим приехать к нам. Приезжай прямо на дачу. Ехать будешь так: за день перед выездом дай телеграмму: Орша, Райисполком, Митькову — о дне приезда в Оршу, оттуда на машине Тебя доведут ко мне.

Когда надост Тебе у меня, поедем до Коласа. Стихи, кроме «Беларуси орденоносной», нигде в русские газеты не давал.

Сердечный привет.

Я. Купала

Минск. 8/VIII-35 г.

Пиши, если не приедешь до 25.VIII: почта Копысь Оршанского района.

Купала

№ 78. ДА А. А. АЛЕКСАНДРОВІЧ

Сочы. 12 верасня 1935 г.

12/IX-35 г.

Мілая Алеська!

Прывітанне Вам з далёкага Чорнага мора і паўднёвага сонца. Атдыхаем тут з жонкай, што называецца. Канечна, аднаму было б яшчэ лепей. Што чуць на мінскім гарызонце? Шкадую шчыра, што Вас тут няма. Вот бы наўхажываліся! А да гэтага тут усё настройвае — і сонца, і мора, і кіпарысы.

Усяго Вам радаснага і сонечнага. Прывет вечнаму маладому пакаленню і старому Міхасю.

Ваш Янка

№ 79. ДА М. І. ШЫМАНСКАЙ

Сочы. 16 верасня 1935 г.

16/IX-35 г.

Милая Мар'я Иосифовна!

Сердечный привет Вам! (начал по-русски и кончу по-русски). Ужо смакую тут, за дзве тысячы кіламетраў, якія смачныя твае рыжыкі і баравічкі буду ў Вас есці! з Мікалаем Ігнатавічам.

Ваш Я. Купала

Жонка мая засылае Вам усім самы шчыры прывет.

Я.К.

№ 80. ДА Я. Ю. РАМАНОЎСКАЙ

Сочы. Верасень 1935 г.

Нине! Привет с Сочи! От Я. Купалы.

№ 81. ДА С. В. МЯДЗЁЛКІ

Сочы. Верасень 1935 г.

Вите Привет с Сочи! От Я. Купалы.

№ 82. ДА І. ХАРЫКА

17 лістапада 1935 г.

Ізі Харыку,

выдатнаму песняру яўрэйскага працоўнага народа

Слаўны Ізі Харык!

Ад шчырага сэрца вітаю з днём юбілею. Хай Вашы думкі-песні і надалей красуюць, квітнеюць на карысць Вашай вялікай свабоднай радзімы, хай будзяць у сэрцах людзей радасныя пачуцці нашага прыгожага жыцця. Шляхі Вашы, асветленыя праменьнямі Ленінска-Сталінскай партыі, — такія

светлыя, роўныя, толькі ісці па іх з адкрытымі шчырымі вачыма.

Жадаю Вам, Ізі Харык, шчаслівай дарогі ў Вашай далейшай пладавітай таленавітай долі жыць, тварыць і вечна любіць нашу радзіму, нашых людзей, што так дбаюць аб сваёй сацыялістычнай гаспадарцы, жыць і тварыць для гэтых нашых казачна-творчых, небывалых у вяках гераічных дзён.

Добра, слаўны Ізі Харык, жыць і тварыць у вялікую прамяністую сталінскую эпоху.

Янка Купала

№ 83. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Мінск. 19 снежня 1935 г.

Минск. 19/ХІІ-35 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Письмо Ваше получил, простите за опоздание с ответом.

Посылаю Вам 3-й том старого издания, где напечатано «Раскіданае гняздо», и 1-й том выходящего трехтомника избранных моих произведений.

На днях выходит сборник моих последних стихов, который не замедлю Вам выслать. Просимых Вами стихов у меня под рукой нет. Кое-что имеется у Городецкого — созвонитесь с ним.

Договор И<здательст>во мне прислало, а денег пока нет.

С искренним приветом Ваш *Я. Купала*

**№ 84. У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ
«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»**

23 снежня 1935 г.

Ліст у рэдакцыю

Прыношу шчырую, сардэчную падзяку партыі бальшавікоў, ураду Савецкай Беларусі, грамадскім арганізацыям, піянерам, маім дарагім таварышам пісьменнікам, паэтам, драматургам Савецкай краіны за ўвагу і цудоўныя пажаданні ў дзень трыццацігоддзя маёй паэтычнай работы.

Янка Купала

№ 85. ДА ТРЭЦЯГА БЕЛАРУСКАГА
ДЗЯРЖАЎНАГА ТЭАТРА

Мінск. 23 снежня 1935 г.

Вітаю БДТ-3 і яго слаўнага заснавальніка, майго мілага друга народнага артыста рэспублікі Галубка ў дзень пятнаццацігоддзя нястомнай жыватворчай тэатральнай работы на радасць і шчасце працоўнага народа Савецкай Беларусі. Я ад душы жадаю калектыву тэатра і Галубку працаваць і надалей так прамяніста, так аддана тэатральнаму беларускаму мастацтву нацыянальнаму па форме, сацыялістычнаму па змесце, як працуюць сёння стаханаўцы на гонар і славу нашай Радзімы, на гонар і славу нашай ленінска-сталінскай партыі, на гонар і славу вялікага друга мастацтва мудрага Сталіна.

Янка Купала

№ 86. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. 29 лютага 1936 г.

Минск. 29/II-36 г.

Дорогой Сережа!

Спасибо за письмо. Я все принял во внимание, о чем ты пишешь и советуешь. Сборник я делаю сам и в скором времени привезу готовый в Москву. Немножко мне помогают наши белорусы. Сборник делаю исключительно из стихов, не печатанных в вышедших русских сборник<ах>. Сдать думаю рукопись непосредственно в из<дательст>во, а они пусть назначают переводчиков и редакторов. Насчет редакторов, чтобы нас с тобою не обвинили в кумовстве или других смертных грехах. Ты, наверно, заметил, что Александрович в докладе, говоря о переводчиках, Тебя пропустил, хотя Ты, пожалуй, более других переводил с белорусского. Одним словом, понимаешь.

Редактировать русские переводы придется все без исключения, т. к. много есть ляпсусов. Ко всем переводам я даю белор<усские> оригиналы.

Вот, кажется, и все, что хотел я Тебе сообщить.

Кстати, о плане. Почти половина сборника будет состоять из новых стихов — это часть первая, — допустим, <бу-

дет> называться «Белоруссии орденоносной». Вторая часть — из старых лирических произведений, возможно, одна-две поэмы. Название не придумал, возможно, — «До-революционная лирика» или что-нибудь подобное. Общее название сборника еще не выдумал.

Да, еще вспомнил. Очень прошу Тебя, просмотри еще раз хорошенько «Над рекой Орессой». Аккуратнейшим образом сверь с оригиналом. Я хочу поговорить с Гослитиздатом насчет того, чтобы эту вещь издать художественно, возможно, даже с иллюстрациями. Если это не пройдет, то мы пустим в библиотеке «Огонька».

Там, я думаю, мне удастся это дело провести. Если найду время, я сам сверю хорошенько Твой перевод с оригиналом и сделаю соответствующие пометки. Материал для сборника у меня почти готов — переписывается на машинке.

Ну, будь здоров!

Всего радостного и веселого.

Твой Янка

Сердечный привет Нимфе Алексеевне и Рогнеде Сергеевне.

Я. К.

Может, придумаешь название для сборника?

№ 87. ДА М. І. ПАЛАРУСАВА-ШЭЛЕБИ

17 мая 1936 г.

Приветствие Союза советских писателей СССР
народному поэту Чувашии Н. И. Полоруссову-Шелеби

Сердечно приветствую собрата по работе, старейшего поэта чувашского народа Н. И. Полоруссова-Шелеби с 30-летием литературной деятельности и 55-летием со дня рождения. Желаю многих лет плодотворного творческого труда на благо и славу социалистической родины. Уверен, что Вы создадите еще много прекрасных песен о людях сталинской эпохи, о дружбе народов, о великом Сталине.

Народный поэт Белоруссии
Янка Купала

№ 88. ДА М. Н. НАКАРАКАВА

Мінск. Кастрычнік 1936 г.

Глубокоуважаемый тов. Накоряков!

Материал для однотомника я начал подбирать, но в связи с юбилеем Коласа работа у меня несколько задержалась. Постараюсь всеми силами поскорее ее окончить. Предполагаю в другой половине октября приехать в Москву с готовым материалом.

Я очень и очень извиняюсь, что по некоторым причинам не сделал этого раньше. О дне приезда в Москву сообщу заблаговременно.

С искренним приветом

Янка Купала

№ 89. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Мінск. 2 лістапада 1936 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Адрес Рождественского получил — спасибо. Прилагаемое стихотворение, будьте добры, передайте в Детгиз тов. Живовой, если можно, поскорее, а то я сам запоздал с высылкой. Как дело с переводами? Очень прошу двинуть это дело как можно быстрее в половине ноября. Я приеду в Москву. Желательно, чтобы уже имелся готовый материал. Притяните т. Суркова к стилистической редакции.

Если будет нужно, то я оплачу его труд из своего гонорара.

Ваш Я. Купала

Минск. 2/XI-36 г.

№ 90. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Мінск. 11 лістапада 1936 г.

Минск. 11/XI-36 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Не откажите достать мне и выслать почтой брошюру писателей, посвященную испанцам, — «Мы с вами». Она мне необходима как материал для подготавливаемого подобно-

го сборника на белорусском языке. Еще очень прошу Вас выяснить в И<здательст>ве, почему не высылают мне авторских экземпляров «Под новым солнцем». Когда я был в Москве, мне сказали в Гослитиздате, что их направили на Лубянку в экспедицию. Так будьте добры, не откажите выяснить это дело.

У меня ничего нового. Должно быть, во второй половине ноября буду в Москве. Желательно, чтобы к этому времени хоть сколько-нибудь было сделано переводов.

Я очень и очень прошу Вас поторопить это дело. Жду от Вас письма.

Ваш Я. Купала

Привет знакомым.

Адрес: Минск, Октябрьская, 36-а.

№ 91. ДА М. В. ІСАКОЎСКАГА

Мінск. 17 снежня 1936 г.

Минск. 17/XII-36 г.

Дорогой Михаил Васильевич!

Посылаю Вам книги, которых, кажется, у Вас нет и которые, может быть, Вам пригодятся.

Теперь к Вам просьба: позвоните в «Лит. газету» насчет того, платит ли она гонорар (я никогда у них не получал) или нет, если платит, то будьте добры передать в бухгалтерию мой точный адрес. Я пишу Вам об этом, имея в виду переведенное Вами стихотв<орение> «Тебе, наш учитель...». Кстати, должен Вам сказать — перевод Ваш здесь в Минске понравился. Смоленскую газету получил. Спасибо.

Как идут у Вас дела с моими переводами? Все ищу для Вас словаря подходящего.

Будьте здоровы и радостны.

Ваш Я. Купала

Сердечный привет жене. (Конечно, имя. отчество не помню.)

№ 92. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Мінск. 9 сакавіка 1937 г.

Мінск. 9/III-37 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Что слышно? Ваше предисловие просмотрели с Александровичем и одобрили. Только надо обязательно выбросить то место, где говорится о Коласе, — это в данной статье не подходит. Статью свою, должно быть, Вы уже получили.

Исправил ли Городецкий «Над Орессой», а если исправил, то хорошо ли?

Что вообще со сборником? Когда будут гранки — желательно поскорее, — то попрошу Вас вызвать меня в Москву, но уже за счет Издательства. Кстати, я думаю, скоро с Вами увидимся, т. к. Александрович собирается пригласить Вас на наш пленум 15.III.

Теперь, как Вы посоветуете? Не попросить ли Исаковского сделать хороший перевод «Над Орессой» и издать альбомным форматом с иллюстрациями? Рисунки можно будет заказать Елисееву — он неплохой график, к тому же он исколесил то место и имеет зарисовки, где происходит действие. Т. Луппол, с которым об этом я раньше говорил, согласен. Подумайте, Евгений Семенович!

Ваш Я. Купала

№ 93. ДА Т. Г. МАСЭНКИ

Мінск. 9 сакавіка 1937 г.

Мінск. 9/III-37 г.

Дарагі тав. Масэнка!

Выбачайце, што не адпісаў на Ваш ліст. Адным словам, трохі забалтаўся, трохі хварэў, быў у Маскве і г. д. Цяпер да Вас шчырая просьба. Ці не зможаце Вы выслаць мне накладной платай усе творы Пушкіна, якія выйшлі на ўкраінскай мове. Аб гэтым прасіў асабіста кіеўскіх таварышаў і пісаў ім, але нічога не выходзіць.

Цяпер аб маёй кніжцы на ўкраінскай мове. Бачыў у вашай «Літаратурнай газеце» малюнкi да гэтай кніжкі. Я прасіў бы Вас напісаць пару слоў, у якім становішчы гэта справа. Умовы мне яшчэ не прыслалі. Буду вельмі ўдзячны, калі зможаце выпаўніць маю просьбу.

Са шчырым прыветам Ваш Я. Купала

P. S. Ваця на практыцы на хлебазаводзе пад Масквой. Адрас яе: Московская область, г. Ногинск, ул. Рабочая, д. № 9. Плещевой для Аблачинской В. И.

№ 94. ДА Т. Г. МАСЭНКИ

Мінск. 19 красавіка 1937 г.

Мінск. 19/IV-37г.

Дарагі Тэрэнь Германавіч!

Адсылаю Вам спісак вершаў з датамі. Недакладна падпісаны толькі два вершы — «Песні», няма пачатковых радкоў, так што не ведаю, якія гэта песні. Верш «Ой, веду біду...» абавязкова выкіньце. У беларускіх зборніках ён выкінуты.

Ваця ўжо прыехала ў Мінск.

Умовы ад Вашага в<ыдавецт>ва яшчэ няма.

Жонка мая шле Вам прывітанне і будзе чакаць на дачы.

Цісну руку.

Ваш Я. Купала

№ 95. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Гарадзішча. 11 ліпеня 1937 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Что слышно? Как обстоит дело с «Однотомником»? Если будете включать стихотв<орение> Коласу, то только в переводе Исаковского, иначе — не надо. Где Исаковский? Если в Москве, то почему с ним не приезжаете ко мне в гости?

Напишите.

Ваш Я. Купала

Городище. 11/VII-37 г.

Адрес: Копысь Оршанского р-на.

№ 96. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Кисловодск. 18 лістапада 1937 г.

Кисловодск. 18/ХІ-37 г.

Дорогой Сережа!

Как видишь, я уже шестой день наслаждаюсь солнечным Кисловодском и чудотворными нарзанными ваннами. Прекрасный санаторий, прекрасный отдых, приятное культурное общество!

Вот что, милый Сережа: выколачивай в Литфонде путевку (а такие легко достать, потому что санаторий КСУ наполовину пустой), выколачивай 500 руб. на путевые расходы и на папиросы и приезжай. Ведь ты сердечник, а Кисловодск, пожалуй (с нарзаном), одно из лучших мест в Союзе для больных сердцем. Притом, я думаю, этот курорт Тебе особенно понравится в это время — морозик и солнце, солнце. Притом нет толкучки летнего сезона и запаха человеческого неприятного пота и т. п.

Теперь такое дело: узнавал ли Ты насчет моих документов? Тут что-то так, да не так. Звонили, что найдены, значит, называли фамилию, а оказалось, что нет. Сделай доброе дело, позвони в главрозыск и спроси, куда направляются главным образом подобные находки. Буду сердечно Тебе благодарен, а в Кисловодск приезжай. Будешь иметь отдельную солнечную комнату и заботливое врачебное обслуживание.

Передай мой сердечный привет Нимфе Алексеевне и Рогнеде Сергеевне.

Целую Тебя.

Янка

Кстати, будь добр, позвони Мозолькову, в каком положении моя книга? Как поживает Елисейев? Позвони ему, пусть мне напишет.

Я. К.

Адрес: Кисловодск, санаторий КСУ.

№ 97. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Кисловодск. 19 лістапада 1937 г.

Кисловодск. 19/ХІ-37 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Как видите, я уже отдыхаю и лечусь в Кисловодске. После всяких вольных и невольных треволнений обрел здесь покой и чудное Кавказское солнце.

К Вам большая просьба: напишите пару слов, в каком положении моя книга. Меня, Вы сами понимаете, это очень интересует.

Путевка у меня по 9.XII, но я хлопочу о продлении ее еще на месяц.

Что слышно у Вас? Как проводите время?

Как было бы хорошо, если бы Вы приехали сюда отдохнуть! Кисловодский воздух и нарзанные ванны прямо чудодейственны в это время. Надумайтесь, возьмите путевку и приезжайте.

С сердечн<ым> приветом Я. Купала

Адрес: Кисловодск, санаторий КСУ.

P. S. Оказывается, комиссия по содействию ученым ликвидируется и санатории передаются в ведение ВОК (Всероссийское объединение курортов).

Я. К.

№ 98. ДА М. В. ІСАКОЎСКАГА

Кіславодск. 23 лістапада 1937 г.

Кисловодск. 23/XI-37 г.

Дорогой Михаил Васильевич! Вот я, как видите, в Кисловодске. Хорошо тут! Солнце, прозрачный воздух, чудесные нарзанные ванны и горы, горы... Отдыхаю здесь, как говорится, и телом, и душой, но со здоровьем неважно. Думаю, перемогу.

Теперь к Вам моя большая просьба. Я посылаю на Ваше усмотрение несколько своих последних стихов. Они в русских газетах не печатались, а история такова: стихотв<орение> «Аб Сталіну-сейбіту» я послал из Минска 30/X в «Лит. газету», по их просьбе, но никакого слуху. Это же стихотв<орение> 17/XI я послал в «Правду» на имя Лежнева, тоже ничего не знаю. Но тут дело ясно: «Правда» перегружена выборным материалом. Стихи «Святочные вершы» представитель «Известий» в Минске взял у меня 3/XI и уверял, что будут напечатаны, оказывается — нет. И вот моя просьба такая: будьте добры, позвоните в «Известия» и в «Правду» Лежневу, будут ли эти стихи печатать или нет. Если не будут, то я просил бы Вас, конечно, перевести их и, если возможно, напечатать в одном из московских журналов, желательно в «Огоньке». Стихотв<орение> «Нашаму дэпутату» я тоже послал в «Правду» на имя Лежнева, узнайте,

Михаил Васильевич, и, если возможно, что-нибудь сделайте. Буду очень и очень вам признателен, если что-нибудь удастся сделать Вам с прилагаемыми вещами. Перепиской с редакциями у меня, пожалуй, ничего в данном деле не вышло бы.

Напишите, что у Вас лично слышно. Как здоровье? Летом обязательно похищу Вас к себе на дачу.

Всего лучшего и радостного.

Ваш Я. Купала

Адрес: Кисловодск, санаторий КСУ.

№ 99. ДА М. К. ХАЙНОЎСКОЙ

Кисловодск. 26 листопада 1937 г.

Кисловодск. 26/XI-37 г.

Дарагая Мар'я Канстанцінаўна!

Як жывём? Прывітанне БССР ад Каўказскіх гор, сонца, ад Кисловодскага нарзана і г.д. Папрасіце, каб выслалі мне 11-ы нумар «Полымя». Напішыце, як Вашы амурныя і іншыя поспехі. Што з пуцёўкай на снежань? Я папраўляюся, хоць і туга.

Ваш Я. Купала

№ 100. ДА М. К. ХАЙНОЎСКОЙ

Кисловодск. 29 листопада 1937 г.

Кисловодск. 29/XI-37 г.

Дарагая Мар'я Канстанцінаўна!

Прывет Вам з далёкага Каўказа. Што ў Вас чутно? Чаму Літфонд прыслаў толькі тысячу рублёў, калі пуцёўка каштуе 1200 руб.? Чаму мне не напішаце? Няўжо так загрузаны работай?

Ваш Я. Купала

№ 101. ДА М. В. ІСАКОЎСКАГА

Кіславодск. 1 снежня 1937 г.

Кисловодск. 1/XII-37 г.

Дорогой Михаил Васильевич!

Замечаете, как я сильно расписался? вчера одно письмо, а вслед за ним сегодня другое. Дело в том: я забыл сказать Вам, что Ваш перевод мне очень понравился, и второе, как обыкновенно, большая к Вам просьба: позвоните, будьте добры, Мозолькову, если он в Москве, и спросите, в каком положении мой одноклассник. Если не дозвонитесь до него, то звоните Мусольяну или так кому-нибудь, но как-нибудь узнайте. Сами понимаете, что этот вопрос меня сильно интересует.

Сегодня выпал тут первый снег (а это для Кисловодска очень рано), и сделалось как-то не по себе. Да он (снег), кстати или некстати, падает и теперь, когда пишу это письмо — видно через дверь на балкон.

Да! Возможно, «Правда» не напечатает стихотворение «Памяти Стальского», т. к. время истекло для такого случая, но «Литгазета» может это как журнал сделать.

Ну, пока и все.

С искренним приветом Ваш Я. Купала

№ 102. ДА Н. І. І П. Ф. ГЛЕБКАЎ

Кіславодск. 5 снежня 1937 г.

Нінцы і Ноніку

Можна было бы ўспомніць дзе-якога далёкага маладога знаёмага з маладым гарачым сэрцам. Адрас, ведаю, вядомы. Што ж? Напамінаюся сам:

Белая сняжынка
Коціцца па гонце.
Любіць Нонця Нінку,
Нінка любіць Нонцю.

Далей болей, далей
Сыпіцца сняжынка.
Нінка Нонцю хваліць,
Хваліць Нонця Нінку.

Сыпіцца па гонце
Снежная парошка,
А пад Нінкай з Нонцем
Скрыпіць смачна ложка.

Далёкі ж знаёмы
Чуе ўсё здалёку...
З голаю саломай
Спіць ён адзінока.

Шчыра Ваш Я. Купала

Кіславодск.
5/ХІІ-37 г.

№ 103. ДА М. К. ХАЙНОЎСКАЙ

Кіславодск. 8 снежня 1937 г.

Кіславодск. 8/ХІІ-37 г.

Дарагая Мар'я Канстацінаўна, доўгае Ваша «отчество»
чуць змясцілася тут. Ліст Ваш атрымаў, за які шчыра дзякую.
Толькі не падабаецца мне тон ліста — што афіцыяльны. Не
то проста абы-абы так сабе. Думаю, памылку гэту выправіце
і ў наступным лісце падсыпіце больш чуласці. Мяне, як Вам
пэўна вядома, пражаць усякімі солюксамі, дэатэрміямі.

Са шчырым прывітаннем

Я. Купала

№ 104. ДА М. К. ХАЙНОЎСКАЙ

Кіславодск. Студзень — люты 1938 г.

Дарагая Мар'я Канстанцінаўна!

Ліст Ваш любвеабільны атрымаў. Дзякую, што хоць мяне
ўспомнілі чулым словам, хаця гэта, ну, так сабе. Чуе маё
сэрца, што ізноў хлопцы нейкія закруцілі Вам (чуць не сказаў
цыц...) галаву. Ну, што ж? Застануся адстаўным без мундзіра
і пенсіі! А за лісты шчыра дзякую. Хлопцы — гультаі, не
пішуць.

Ваш Я. Купала

№ 105. ДА М. В. ИСАКОЎСКАГА

Цхалтуба. 8 студзеня 1938 г.

Цхалтубо. 8/1-38 г.

Дорогой Михаил Васильевич!

Как видите, из Кисловодска попал я в Цхалтубо. Болезнь моя оказалась серьезнее, чем я думал. Тбилисские врачи, где я был на Руставелевском пленуме, направили меня сюда купаться в природно-теплых радиоактивных ваннах. Не знаю, что из этого получится.

Теперь к Вам большая просьба. Стихи мои, которые я Вам послал, по-видимому, для «Правды» не подошли. Если сможете, печатайте их в журналах (разумеется, если они у Вас переведены).

Ко дню Красной Армии предполагается к выпуску специальный альманах. Может быть, туда подошло бы стихотворение, посвященное т. Ворошилову. Одним словом, Вам виднее.

Отсюда я уеду числа двадцатого января через Тбилиси обратно в Кисловодск. Там буду ждать от Вас письма.

Всего Вам светлого и радостного.

Ваш Я. Купала

№ 106. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Кисловодск. 1 лютага 1938 г.

Кисловодск. 1/II-38 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Правду говоря, я немного злился на Вас. Но получив сегодня Ваше письмо, весь мой гнев растаял.

Действительно, с моей книгой получилось неважно! Виноват, может быть, я сам, что чаще не заглядывал в Москву и не заботился о выпуске сборника. Вы человек занятой, к тому же часто отлучаетесь из Москвы, и, конечно, Вам трудно было проследить это дело как следует. Но ничего не поделаешь. В будущем, если придется подобный однотомник издавать, придется как-то иначе это дело наладить.

Я чувствую себя в последнее время неплохо. По приезде в Кисловодск обнаружилось, что мои дела со здоровьем совсем неважны. Сделали рентгеновские снимки, которые показали плохое состояние позвоночника. Одним словом, болезнь получилась довольно серьезная.

Из Кисловодска меня вызвали на Руставелевский пленум Союза советских писателей в Тбилиси. Там я посоветовался с врачами, и они направили меня в Цхалтубо для лечения. Принял 34 ванны и возвратился 24/І в Кисловодск вторично. Чувствую, что Цхалтубо мне очень и очень помогла.

Из Кисловодска в Минск уеду 11/ІІ. В конце февраля думаю побывать в Москве. Я просил бы Вас, Евгений Семенович, обратить внимание на мой сборник, чтобы его снова не разобрали. Какой уж ни есть, пускай выходит. Неприятно, что получилась такая нелепица, но ничего не поделаешь.

С искр<енним> приветом Я. Купала

№ 107. ДА Т. Г. МАСЭНКІ

Кіславодск. 1 лютага 1938 г.

Кіславодск. 1/ІІ-38 г.

Дарагі Тэрэнь Германавіч!

Ліст Ваш ад 28/І атрымаў і шчыра дзякую за памяць. Вашу прапанову затрымацца ў Харкаве, каб там наладзіць з тав<арышамі> перакладчыкамі вечар маіх паэзій, — украінскага тому, — ніяк не магу выканаць. Самі разумеюць, што больш трох месяцаў, як я выехаў з дому, і гэта мяне кожную мінуту падганяе хутчэй дабрацца да Мінска, — гэта адно, прытым, другое, — гэта, можа, як Вам, маладзейшаму ад мяне напалавіну, і не зусім зразумела, — дарога мяне ўтамляе пры маім здароўі, і адразу так «с карабля на бал» для мяне немагчыма. Перапрасіце ад майго імені таварышаў-паэтаў і заверце іх, што пры першай магчымасці я спецыяльна прыеду з Мінска да Вас у Харкаў, і тады рабіце са мной, што хочаце.

Вы так мне свайго тэлефону і не паведамілі, каб пазваніць Вам з вакзалу. Тады проста, калі будзеце мець час, прыезджайце на вакзал 12/ІІ а 12 г. 40 м. У гэты час прыходзіць поезд № 31 Мін<еральныя> Воды — Масква.

Шчыра віншую Вас з таварышам сынам, якому 6 лютага будзе паўгода, а іначай кажучы, будзе адна двухсотая стагоддзя!

Пасылаю Вам свае цхалтубскія вершы. Калі зможаце, перакладзіце самі або папрасіце ад майго імені другіх таварышаў-паэтаў і надрукуйце ў харкаўскіх ці кіеўскіх часопісах, разумеюцца, калі падыдуць да друку. Апрача гэтага, калі

ласка, напішыце, ці выкарысталі тыя вершы, што ў мяне ўзялі ў Тбілісі.

Я рад, што вы напісалі, Тэрэнь Германавіч, паэму пра Горы. Чакаю з нецярпеннем, каб яе прачытаць.

А цяпер адна заўвага, Тэрэнь Германавіч: Вы так пішаце, як надта вучоны медычны доктар, — каб разабраць доктарскі почырк, трэба рэцэпт несці да аптэкара. Прыйдзецца мне тое самае рабіць і з Вашымі лістамі — несці да аптэкара чытаць.

Шчыра вам адданы *Я. Купала*

№ 108. ДА В. Г. ЦЯРЭНЦЬЕВА

Кіславодск. 2 лютага 1938 г.

Кисловодск. 2/II-38 г.

Дорогой тов. Терентьев!

Большое, большое Вам спасибо за текст «Сулико». Я уже написал было доктору Елене Михайловне (Вашей фамилии я не знал), чтобы она попросила Вас переписать эту чудную песенку для меня. Так же очень Вам благодарен за фото санатории ВЦСПС. Показываю ее неверующим в доказательство, что Цхалтубо не такой уж «медвежий» уголок. Этот целебный уголок я полюбил сильно и, должно быть, в мае к Вам приеду в вашу санаторию или другую.

Передай, будьте добры, милым врачам санатории № 1, а также сестричкам 7-го источника.

Из Кисловодска в Минск к себе на родину выеду 11/II.

С искр<енним> приветом *Я. Купала*

Адрес мой домашний:

БССР. Минск, Октябрьская, 36-а

№ 109. ДА В. Г. ЦЯРЭНЦЬЕВА

Кіславодск. 3 лютага 1938 г.

Кисловодск. 3/II-38 г.

Дорогой тов. Терентьев!

Большая-пребольшая к Вам просьба: не откажите выслать ноты «Сулико». В прошлом письме я забыл Вас об этом попросить. Буду очень и очень Вам благодарен за эту услугу.

С искр<енним> приветом *Янка Купала*
P. S. В Кисловодске пробуду до 10/II. Если по Вашим
расчетам за это время я не успею получить, то просьба
выслать по адресу: Минск, Октябрьская 36-а.

Я.К.

№ 110. ДА М. К. ХАЙНОЎСКАЙ

Кіславодск. 7 лютага 1938 г.

Кіславодск. 7/II-38 г.

Дарагая Мар'я Канстанцінаўна!

Ліст Ваш апошні атрымаў. Адкрыткі з Масквы не атры-
маў. Шчыра дзякую. Рад, што ў Вас добры настрой. Думаю,
што на канец-та згуляем Ваша вяселле. У мяне таксама
амаль усё добра, адно здароўе патроху кульгае. Настрой,
аднак, у мяне аптымістычны. Заўтра ці послезаўтра мяне
прыме праф<есар> Левіт — вядомы вучоны. Чацвёрты раз
заўтра іду на рэнтген. Прыелася ўсё гэта, але нічога не
параіш. Доўгага не пішу ліста, бо, мусіць, з гэтай адкрыткай
сам сябе 13/II прывязу Вам на паказ. Будзьце веселы.

Ваш *Я. Купала*

№ 111. ДА Т. Г. МАСЭНКІ

14 красавіка 1938 г.

Приведенные телеграмме строчки не моего стихотворе-
ния. Копысь Оршанского района *Янка Купала*

№ 112. ДА С. М. ГАРАДЗЕЦКАГА

Мінск. Канец мая — чэрвень, 1938 г.

Милый Сережа!

Я очень и очень рад за Тебя, что Тебе сильно удался
перевод моего стиха Джамбулу. За это я хотел бы послать
тебе поцелуй авиапочтой, но решил сделать через Коласа.
Так вот принимай от него мой поцелуй и блаженствуй! А не
послал я его авиапочтой вот почему. Ты мне свое письмо
выслал 18-го, это число значитса и на штемпеле московской

почты. Я же получил Твое письмо 20-го (!) в 8 ч. вечера. Итак, по моим расчетам, письмо шло из Москвы до Минска ровным счетом 4 суток и несколько часов. Поезд из Минска до Москвы идет 12 ч., то же самое из Москвы до Минска — 12 ч., а Твое письмо авиапочтой (par avion) шло 4 суток. Прекрасная связь.

Но это между прочим. А вот теперь к Тебе серьезная просьба: зайди в Гослитиздат и попроси у них (в крайнем случае потребуй), чтобы выдали мне 25 авторских экземпляров моего однотомника — они всегда столько мне давали. Заодно попроси еще плюс 25 экз<емпляров> по удешевленной цене, если это практикуется. Может быть, встретишь моего, с позволения сказать, редактора Мозолькова, то скажи ему, чтобы он все это проделал и книги доставил Коласу в гостиницу. Кроме этого, попроси дамочку в бухгалтерии, что выписывает чеки на деньги, чтобы она сумму, если мне какая причитается, перевела телеграфом по адресу: Минск, Октябрьская, 40. Ивану Доминиковичу Купалу,

Если в Гослитиздате будут чего-нибудь артачиться, то скажи, что я больной и мне нельзя нервничать.

Прошу я Тебя об этих делах, а не Коласа, потому что все равно он ничего не добьется в Гослитиздате. Я пишу, если причитаются мне деньги, потому что этот, прости Господи, Мозольков, несмотря на то, что у меня договор был заключен на 12.000 строк, он по своему пошехонскому мышлению сократил до 9.000 строк, да еще заявил, что я должен довольствоваться и этим его благодеянием.

Есть еще много чего написать, милый Сережа, но я думаю, как только серьезно поправлюсь, то приблизительно в середине июня побывать в Москве и тогда лично поговорим о том да о сем.

А теперь, мой дорогой Сережа, целую Тебя крепко. Ты уже от моего имени поцелуй ручки Нимфе Алексеевне и Рогнеде Сергеевне за то, что перевел хорошо мое стихотворение.

А я, брат, прихворнул серьезно, как мне сказали, и скоро будет четыре недели, как валяюсь в постели. Но уже поне-многу, опираясь на дежурную сестру, начинаю прохаживаться по комнате. Добряк Колас советовал было мне кислородную подушку и злился на меня, подготавливая надгробную речь. Но пока все это оттянулось на неопределенное время.

Ну, бывай.

Твой Янка

P. S. Книжки пусть запакуют, как в дорогу, чтобы не запачкались.

Сережа! Ты не написал, как нравится Тебе мой Джамбуловский стих.

№ 113. ДА А. П. РАБІНІНАЙ

Мінск. 2 чэрвеня 1938 г.

Дорогая, милая Александра Петровна!

Как я рад, что Вы получили такое сильное повышение — зам<еститель> директора! Это почти то же самое, что и сам директор, во всяком случае, его правая рука. Об этом доложил мне по приезде из Москвы Якуб Колас. Сердечно поздравляю!

А теперь, ввиду того, что Вы такая большая шишка, прошу Вашего благосклонного внимания и как-нибудь выслать хоть один экз<емпляр> моего однотомника. Хочу посмотреть, что там напакостил этот, с позволения сказать, редактор Мозольков. Ведь у меня договор был подписан на 12.000 строк. Сдал ему выбранных 15.000 строк. Из этого материала, конечно, легко было сделать 12.000 строк. Но он сократил по своему пошехонскому мышлению чуть не до 8.000 строк и то намекал мне, что я должен и этим довольствоваться. Как я жалею, что связался с этим человеком! Советую и Вам быть настороже, ведь был уже насчет его «редакторских дел» первый сигнал в «Известиях».

Повторяя свою просьбу о высылке хоть одного экз<емпляра> моего однотомника, остаюсь искренне Вам, Александра Петровна, преданный Янка Купала.

Минск. 2/VI-38 г.

Октябрьская, 40.

P. S. Я целый месяц проболел и сегодня первый раз вышел из дома в садик. В середине этого месяца думаю как-нибудь добраться до Москвы. Буду очень рад встретиться с Вами.

Я. К.

№ 114. ДА М. В. ІСАКОЎСКАГА

16 кастрычніка 1938 г.

Дорогой Михаил Васильевич!

Какое получилось интересное совпадение! У Вас «Три орлицы» и у меня «Тры арліцы». Даже одинаковый счет строк. Ради любопытства посылаю Вам вырезку из газеты «Звезда» от 11/X-38 г. Интересно, что и даты напечатания

совпали. Выходит, что у меня с Вами одни думы, одни настроения.

Из Смоленска я ничего абсолютно не получил, даже — открытки.

Всего Вам радостного и светлого.

Ваш Я. Купала

Сердечный привет Вашей супруге.

Я. К.

№ 115. ДА А. И. ШАНИДЗЕ

Цхалтуба, 19 листопада 1938 г.

Цхалтубо. 19/ХІ-38 г.
Санаторий спецлечсанпрофа

Дорогой тов. Шанидзе!

Живу, как видите, в Цхалтубо. В этом месяце не повезло мне. Погода отвратительная — дождь и холодно. Хорошо, что недолго осталось здесь жить. Выеду, конечно, первого прямо в Кисловодск через Тбилиси. Что хорошего у Вас? Было бы очень приятно, если бы поправилась погода и Вы смогли приехать к 1-му декабря. Привет знакомым. Пишите.

Всего Вам веселого и счастливого.

Ваш Я. Купала

№ 116. ДА А. И. ШАНИДЗЕ

Сухумі. 8 снежня 1938 г.

Сухуми. 8/ХІІ-38 г.

Дорогой тов. Шанидзе!

Как видите, вместо Кисловодска очутился в Сухуми. Это мне так насоветовали цхалтубские врачи. Когда отсюда уеду, хорошенько не знаю, во всяком случае, если буду ехать обратно на Тбилиси, постараюсь с Вами повидаться. Письмо Ваше получил. Спасибо. Книгу, если не удастся передать лично, — вышлю почтой.

Адрес мой: Сухуми, дом отдыха «Синоп».

Передайте мой искренний привет Георгию Леонидзе.

Ваш Я. Купала

№ 117. ДА А. І. ШАНІДЗЕ

Сухумі. 15 снежня 1938 г.

Сухумі. 15/ХІІ-38 г.

Дорогой тов. Шанидзе!

Отсюда я выеду сухумским поездом в Тбилиси 24/ХІІ вечером. Буду очень Вам признателен, если сможете приехать 25/ХІІ на вокзал, а то без Вас я запутаюсь. Пробуду в Тбилиси дня 2. Ехать буду с товарищем вдвоем. Хорошо было бы, если бы Вы поговорили в гост. «Ориант» насчет номера. За все это буду Вам очень и очень признателен.

С искр<енним> приветом Янка Купала

Адрес: Сухумі, дом отдыха «Синоп».

№ 118. ДА А. І. ШАНІДЗЕ

22 снежня 1938 г.

Приеду Тбилиси двадцать пятого поезд — 76 Просьба встретить Купала

№ 119. ДА Т. Г. МАСЭНКІ

28 снежня 1938 г.

Выезжаю из Тбилиси двадцать восьмого поездом 29 Купала

№ 120. ДА В. І. РАГАВІЦКАГА І Э. А. ПАДАРЭЎСКАГА

Мінск. 13 студзеня 1939 г.

Менск. 13/І-39 г.

Дарагія таварышы!

Я толькі на днях вярнуўся з курорта і застаў Ваш пераклад і лісты.

Пераклад Ваш вельмі добры, і буду рад, калі будзе надрукаваны. Адно ў ім — дзве грубыя памылкі, якія трэба аба-

вязкова выправіць. 1) У мяне: «каня вечнага «піць» не заводзе», Вы перакладаеце «каня», птушка, словам «конь». Як па-руску «каня» (яшчэ кажуць «канюх») — не ведаю; але па народнай легендзе, калі не было вады, а людзі, зверы і птушкі ўзяліся капаць возера, адна каня ў гэтай працы агульнай не прыняла ўдзелу і за гэта цяпер цярпіць кару — лётае над вадой і просіць «піць». Мне здаецца, можна пакінуць «каня» і зрабіць вынаску. 2) У мяне «Сарачні» сох... «Сарачні» — гэта ад слова сорак, ну як бы па-руску «сорок сороков». Тут можна паставіць сотні ці проста без счёта, але ні ў якім разе «саранчой», бо выходзіць, што гэтыя сохі, як саранча, знішчалі князева дабро, а не багацце яму здабывалі. Вось і ўсё. Я папрашу толькі Вас, як выправіце гэтыя два радкі, прышліце мне — я хачу ўключыць Ваш пераклад у зборнік для «Гослитиздата».

Са шчырым прывітаннем

Я. Купала

№ 121. ДА М. В. ІСАКОЎСКАГА

Мінск. 2 сакавіка 1939 г.

Дорогой Михаил Васильевич!

Посылаю Вам стихотворение, посвященное Шевченко. Я уже послал его в «Правду» и «Литгазету». Там, я думаю, его целиком не напечатают. Я просил бы Вас взять на себя заботу и поместить его в одном из столичных толстых журналов или в книге «Венок на могилу Шевченко». Если по каким-либо причинам Вы не сможете сами перевести, передайте по своему усмотрению кому-нибудь из своих товарищей.

Буду очень Вам признателен за оказанную мне в этом деле помощь.

Искренне Ваш *Янка Купала*

№ 122. ДА М. А. МАШАРЫ

Беласток. 29 кастрычніка 1939 г.

Дзень добры, таварыш Машара, на вызваленых землях Заходняй Беларусі! Жывіце радасна і шчасліва, як мы, старэйшыя, жывем!

Я. Купала

Беласток, 29/Х-39 г.

№ 123. ДА М. Т. РЫЛЬСКАГА

23 сакавіка 1940 г.

Прывітальная тэлеграма М. Рыльскаму

Дарагі Максім Тадэвіч!

Шчыра вітаю са слаўным трыццаціпяцігоддзем. Твае песні, дарагі Максім, у сэрцы ўсіх народаў нашай любімай Радзімы.

Моцна абнімаю, жадаю многа год здароўя і плённай працы на карысць цвітучай Украіне.

Янка Купала

№ 124. ДА І. К. ЛУПАЛЫ

Мінск. 25 красавіка 1940 г.

Глыбокоуважаемы Іван Капітонович!

Наконец-то посылаю Вам свою автобіографію. Правду гаворя, я перад Вамі очень виноват, за што чистосердечно каюсь и прошу прощения. Всего Вам, Иван Капитонович, светлого и радостного.

Ваш Янка Купала

Мінск, 25/IV-40 г.

№ 125. ДЫРЭКТАРУ ДОМА-МУЗЕЯ Т. Р. ШАЎЧЭНКІ

Мінск. 15 мая 1940 г.

Паважаны тав. дырэктар!

У адказ на Вашу просьбу пасылаю свой чарнавы аўтограф верша «Тарасова доля», у якім выказаны мае думкі пра Т. Г. Шаўчэнку. Са шчырым прывітаннем.

Янка Купала

Мінск, 15/V-40 г.

№ 126. У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

Мінск. 19 снежня 1940 г.

Письмо в редакцию

Разрешите через вашу газету выразить сердечную благодарность всем партиям и советским организациям, а также отдельным товарищам, приветствовавшим меня в день 35-летия моего литературного творчества.

Янка Купала

Минск
(по телеграфу)

№ 127. ДА М. В. ІСАКОЎСКАГА

Москва. 28 студзеня 1941 г.

Дорогой Михаил Васильевич!

С большой благодарностью возвращаю Вам вырезки. Мне очень хочется, чтобы Вы скорее поздоровели и мы вместе с Вами взялись за переводы моих стихов для будущего большого сборника к 1942 г.

Желаю Вам от души быстрого выздоровления.

Ваш Янка Купала

Москва. 28/I-41г.

№ 128. ДА Ю. І. БІБІЛЫ

Москва. 10 красавіка 1941 г.

Мілая Юлія Іосіфаўна!

Я надта ўжо ўсцешыўся, атрымаўшы Вашу запісачку з выразкай. Адразу дагадаўся, што гэта пісала Ваша рука. З нецярпеннем буду чакаць вестачкі, болей падрабнай, аб Вашым цяперашнім жыцці-быцці.

І так, чакаю.

Шчыра Вам адданы Янка Купала

Москва. 10/IV-41 г.

Мой адрас: Минск, Октябрьская, 40.

№ 129. ДА М. І. ШЫМАНСКАГА

Москва. Красавік. 1941 г.

Звоните рано утром с 7 до 9 ч.

Дорогой Николай Игнатьевич!

Письмо Ваше из Минска перекочевало ко мне в Москву. Сердечное спасибо Вам и Марии Иосифовне за добрые пожелания. Пробуду в Москве, должно быть, до 14/IV. Было бы хорошо, если бы Вы мне позвонили. Насчет пианино я постараюсь поговорить здесь, но за успех не ручаюсь. Я очень рад, что Вам хорошо живется. Вы и Ваша семья вполне этого заслужили своим трудом и любовью к работе, которая Вам поручается.

Я думаю, что если это письмо попадет к Вам вовремя, то в воскресенье вы смогли бы приехать в Москву и мы бы встретились бы и побеседовали:

Адрес мой: Москва, гостиница «Москва», комн. 1029, телефон 4-00-00, добавочн. 3029. Если случится так, что приедете, то дайте телеграмму, в котором часу ко мне заявитесь, чтобы я был дома.

Сердечный привет Вам и Вашей милой семье.

Я. Купала

Думаю, что встретимся.

№ 130. ДА В. Я. КІРПОЦІНА

Москва. 14 кастрычніка 1941 г.

Дорогой тов. Кирпотин.

Прошу вместо меня и моей жены эвакуировать с эшелонном писателя Емельянова Б. А. Его сестра, член ССП, едет с этим же эшелонном.

Янка Купала

Москва. 14/X-41 г.

№ 131. ДА М. І. ШЫМАНСКОЙ

Пячышчы. 4 красавіка 1942 г.

Милая Мария Осиповна!

Как замечательно получилось, что мы все-таки можем с Вами переписываться. Ну, конечно, в первых строках с большой-пребольшой к Вам просьбой: вышлите ценной посылкой самовар, оставленный у Вас, без него мы погибаем. Готовим чай на примусе — воняет керосином и т. д., всё, что связано с керосином. А чтобы самовар в посылке не барабанил, упакуйте его в мой белый в полоски костюм — это был Николаю Игн<атьевичу> подарок, но пусть он не печалится, — привезу взамен кому-нибудь из Вас отрез. Костюм стоил 47 руб. Посылку оцените в руб. 500. Все хлопоты и расходы возьму Вам с благодарностью.

Сердечный привет Вам всем Ваш Я. Купала

Адрес: Татарская АССР, Верхне-Услонский район, Печищи, мельница.

P. S. О нашем житье-бытье, я думаю, подробно написала моя жена.

Я. К.

№ 132. ДА ЗИНГЕР

Пячышчы. 20 красавіка 1942 г.

Пячышчы. 20/IV-42 г.

Глубокоуважаемая тов. Зингер!

В свое время муж Ваш Макс Эммануилович одолжил у меня чемодан. В январе м<еся>це М. Э. писал, что мой чемодан находится у Вас в Чистополе. Я убедительно прошу Вас переслать его через верные руки в Казань по адресу: Казань, ул. Баумана, дом печати, Союз сов. писателей СССР, на имя Владимира Матвеевича Бахметьева, или же: Казань, ул. Островского, д. №9, кв. 5, тоже В. М. Бахметьеву.

За вашу любезность буду Вам крайне признателен. Чемодан мне очень нужен, а в Казани в продаже нет. Заодно прошу Вас сообщить подробно свой адрес, а также адрес Макса Эммануиловича.

С искр<енним> уважением Янка Купала

Мой адрес: Татарская АССР, Верхне-Услонский район, Печищи, мельница.

№ 133. ДА Я. С. МАЗАЛЬКОВА

Пячышчы. 20 красавіка 1942 г.

Печищи. 20/IV-42 г.

Дорогой Евгений Семенович!

Из газет я заключил, что Вы находитесь в Москве, а посему и пишу. Я очень рад, что кое-кто из моих добрых друзей остались на старом месте. Буду Вам очень признателен, Евгений Семенович, если хоть пару слов напишете, что слышно в наших издательских сферах.

Я как выехал в середине октября из Москвы, то никаких вестей от Гослитиздата и др. из<датель>ств не имею.

Денег за сборник белорусской литературы, составленный Вами, я ничего не получил. Может быть, Вы мне, Евгений Семенович, поможете в этом деле. Если Петр Иванович Чагин в Москве, то попросите его от моего имени, может быть, он что-нибудь сделает. Кроме того, в «Красной Звезде» было напечатано, что печатается в Военном из<датель>стве мой сборник стихов. Не откажите туда мимоходом взглянуть или позвонить, в каком положении это дело. А деньги, как Вам самому хорошо известно, всегда нужны.

Напишите, как Вам живется в Москве, а также Вашей маме. Я живу здесь под самой Казанью, по другой бок Волги. Живется сносно. Питаемся неплохо. Если будете в Казани, заезжайте в гости, будем очень рады. В Союзе писателей знают, где я живу.

Передайте мой искренний привет П. И. Чагину, если его увидите.

Вам желаю всего светлого и радостного.

Ваш Я. Купала

Адрес мой: Татарская АССР, Верхне-Услонский р-н, Печищи, мельница.

№ 134. У РЕДАКЦИЮ ГАЗЕТЫ
«САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ»

Пячышчы. 1 мая 1942 г.

Печишчы. 1/V-42 г.

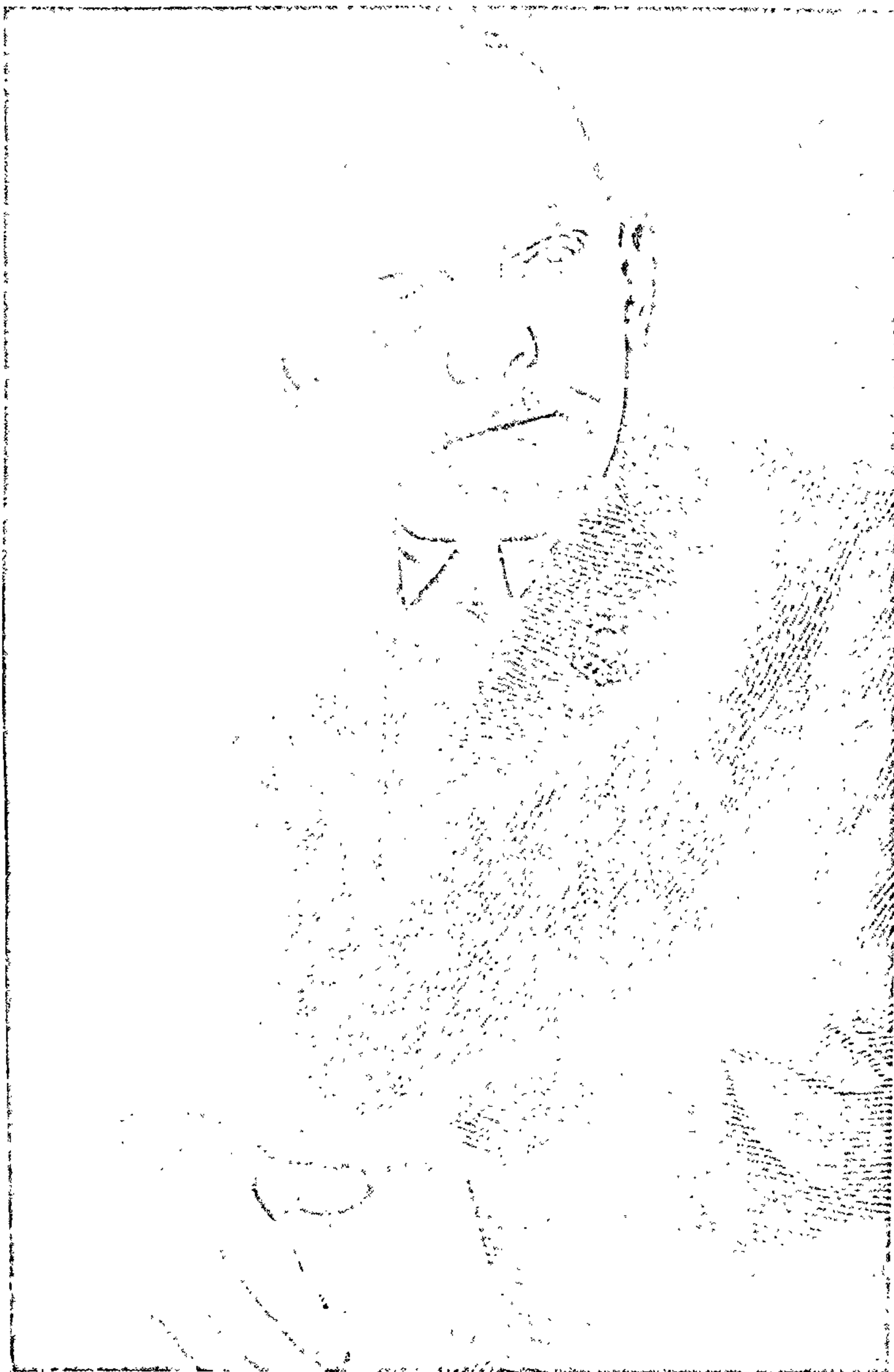
Мілыя таварышы.

Далучаю пры гэтым верш: «Яшчэ: Хлопчык і лётчык». Калі падойдзе, друкуйце ў «Савецкай Беларусі».

Ваш Я. Купала

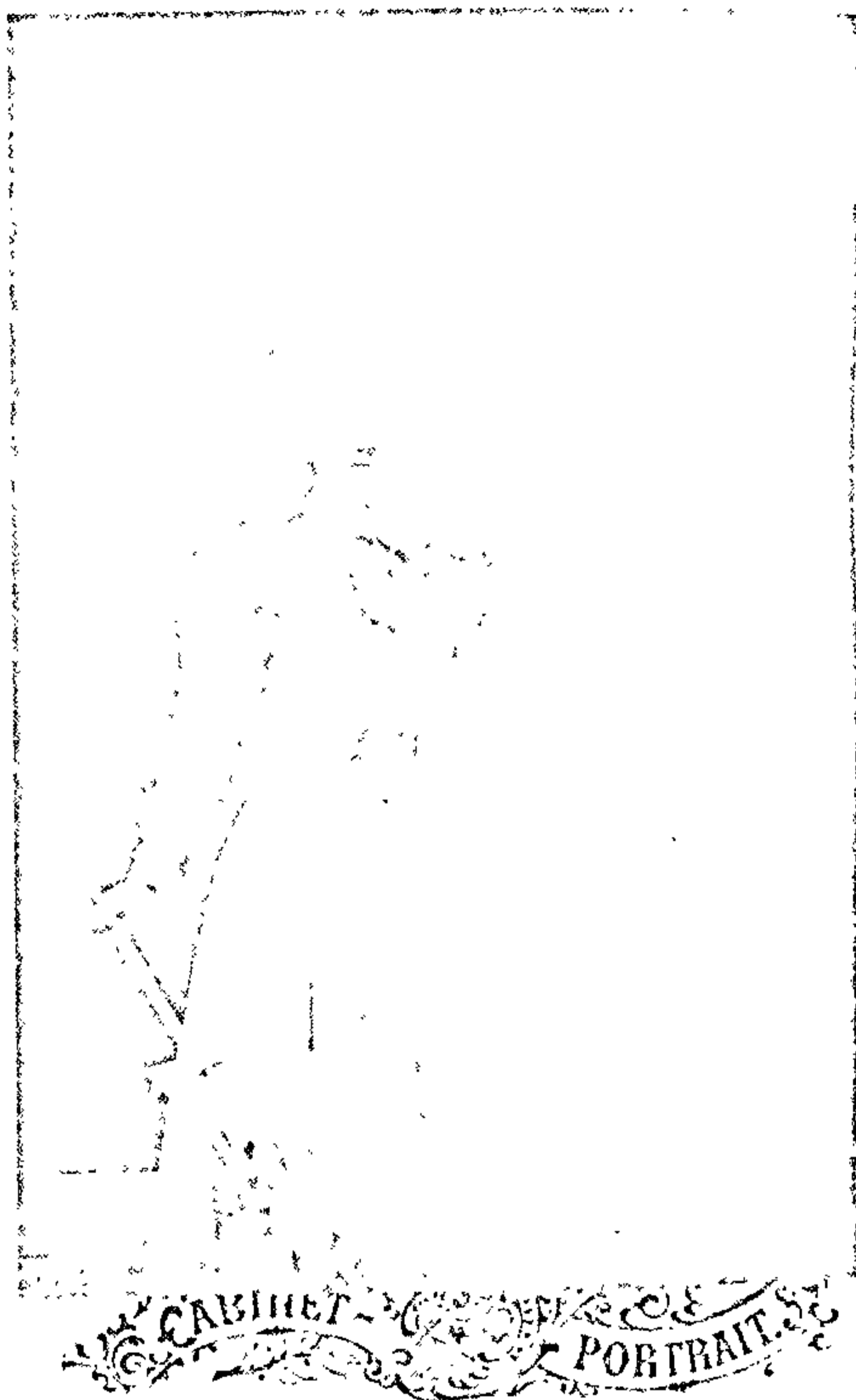
Чаму ніхто з вас ні чорта не напіша мне? Па-мойму, гэта зусім неяк не зграбна. Пішыце.

Я. К.

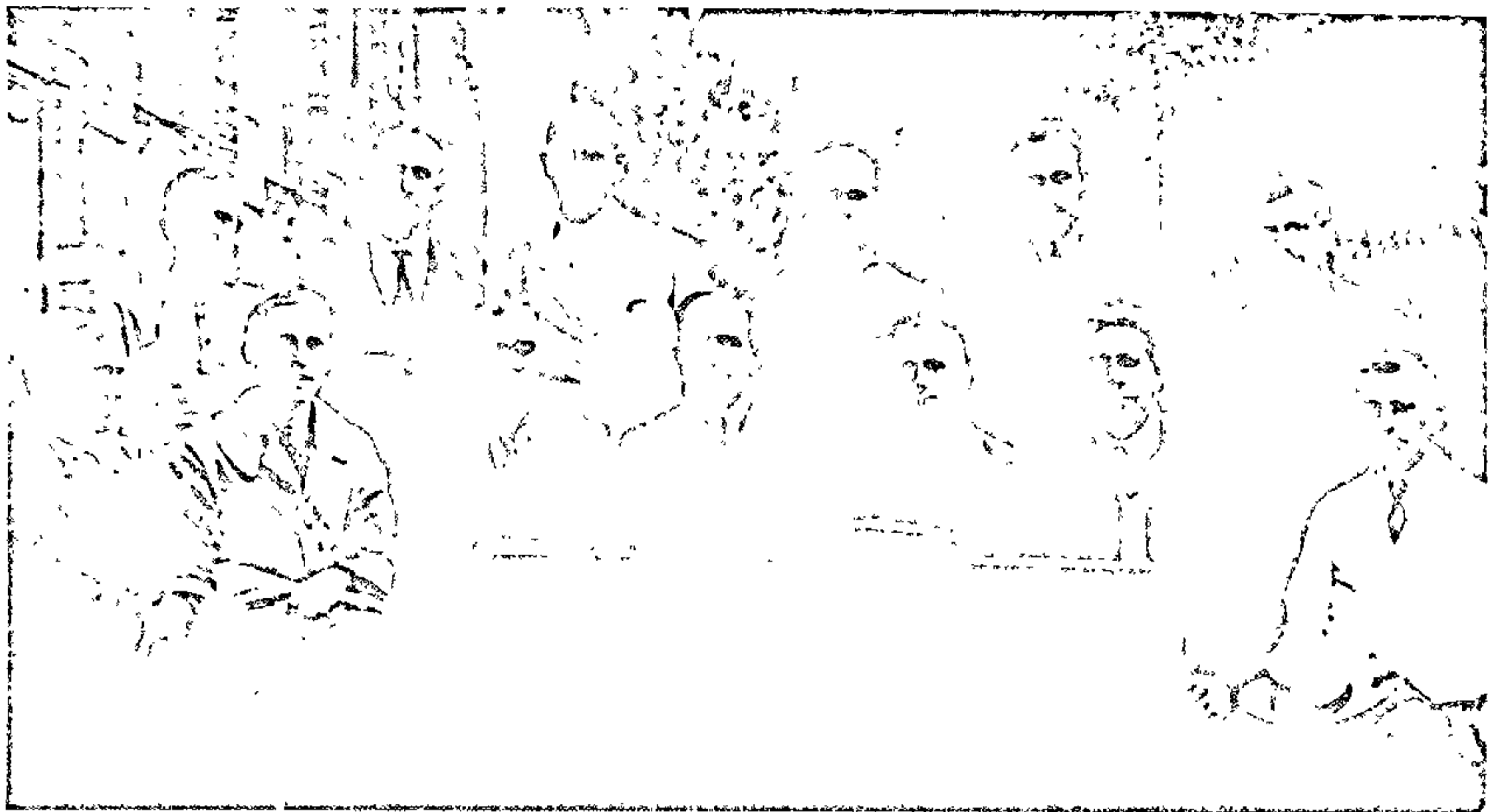
Янка Купала. 1940 г.

Апалон Карыньскі
з жонкай Марыянай

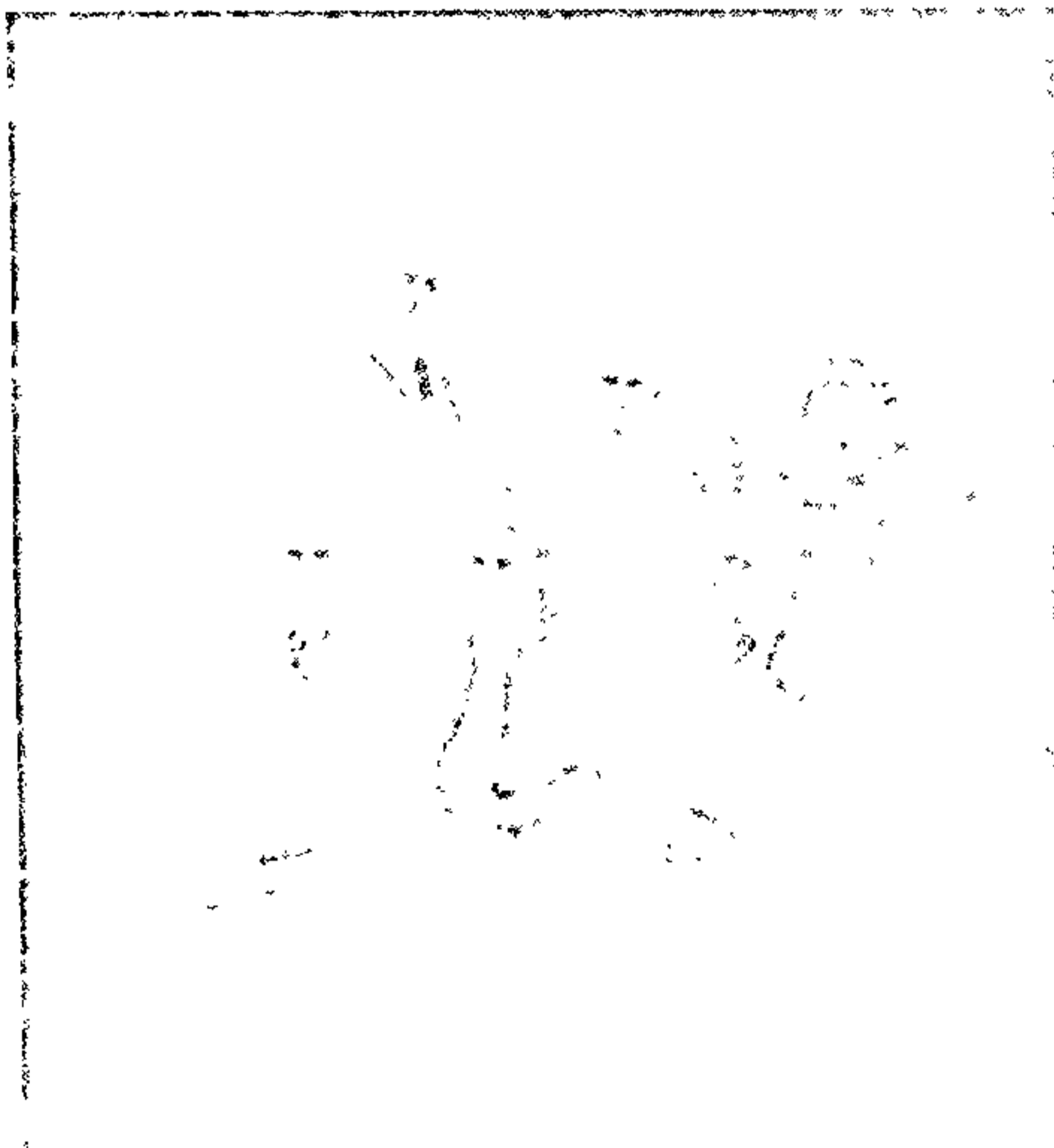

Б. І. Эпімах-Шыпіла.
1929 г.

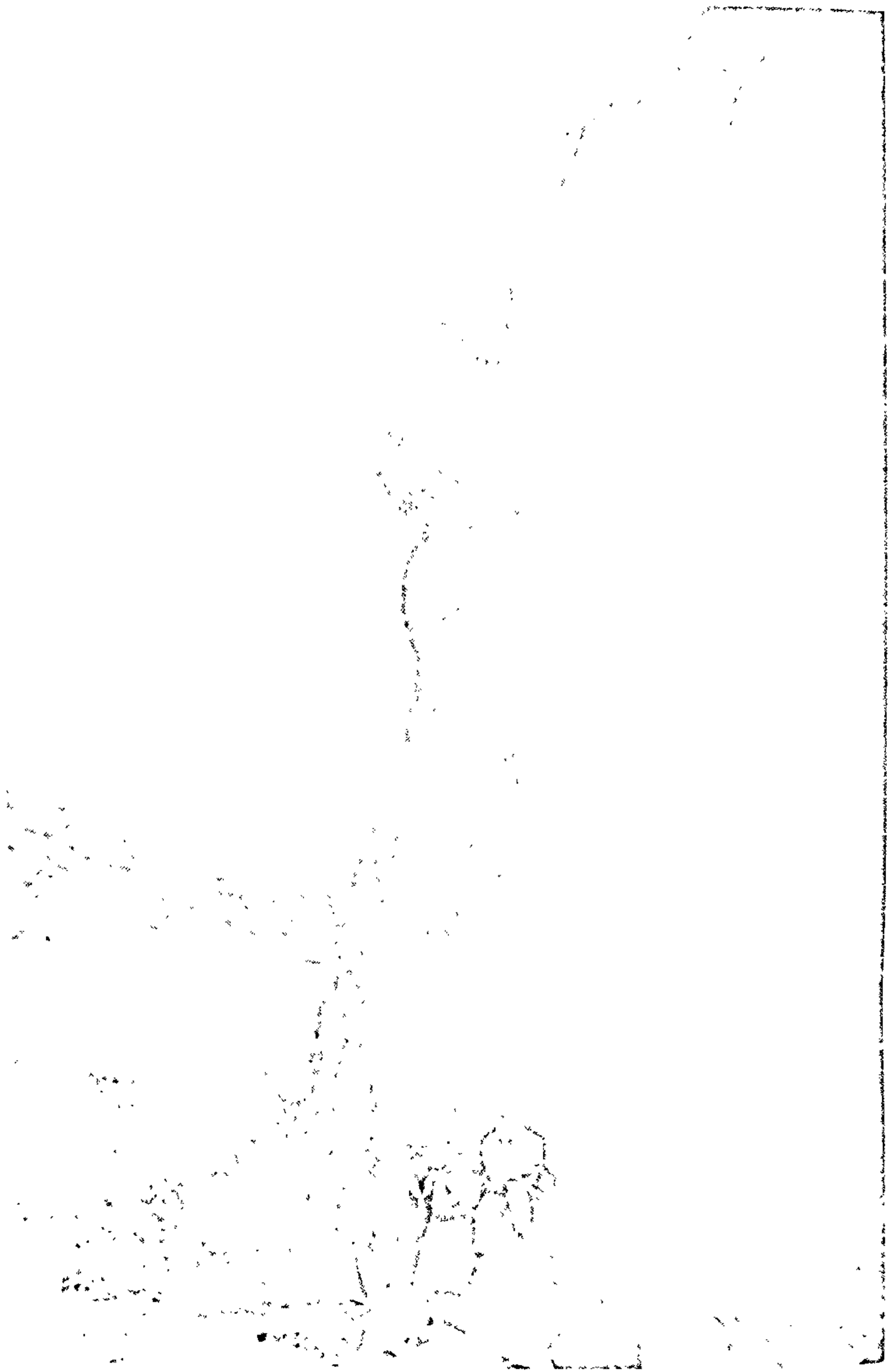

Янка Купала і Якуб Колас
сярод супрацоўнікаў Інбелкульту. 1922 г.

Янка Купала і Якуб
Колас сярод
супрацоўнікаў
санаторыя. У першым
радзе: Якуб Колас,
Ціна Джавахішвілі,
Янка Купала. У другім
радзе: галоўны ўрач
санаторыя У. Кікнадзе.
Цхалтуба, 1941 г.

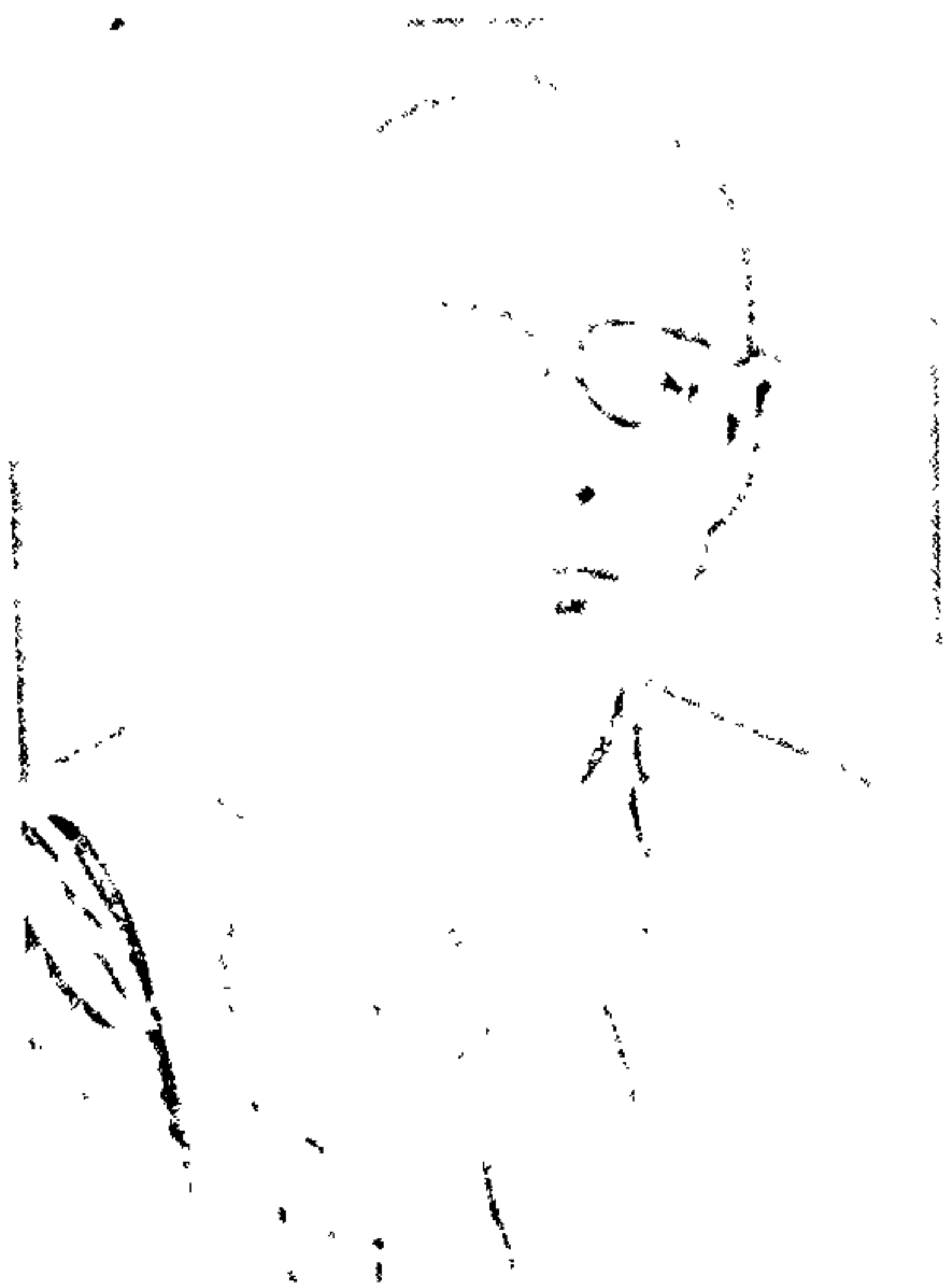
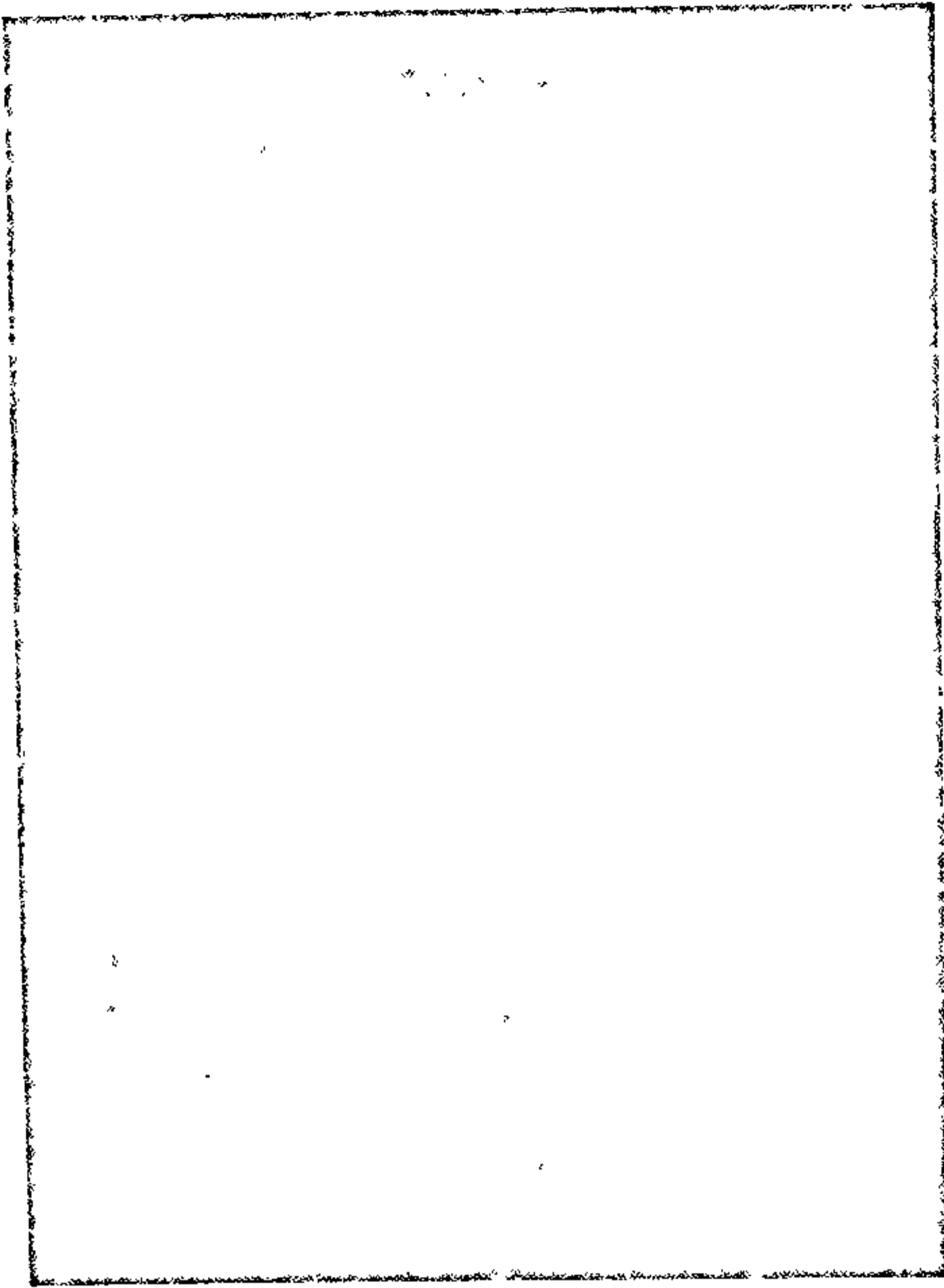
Янка Купала (злева)
з сям'ёй доктара Калітоўскага. Кіславодск, 1934 г.

Вікенцій
Станкевіч

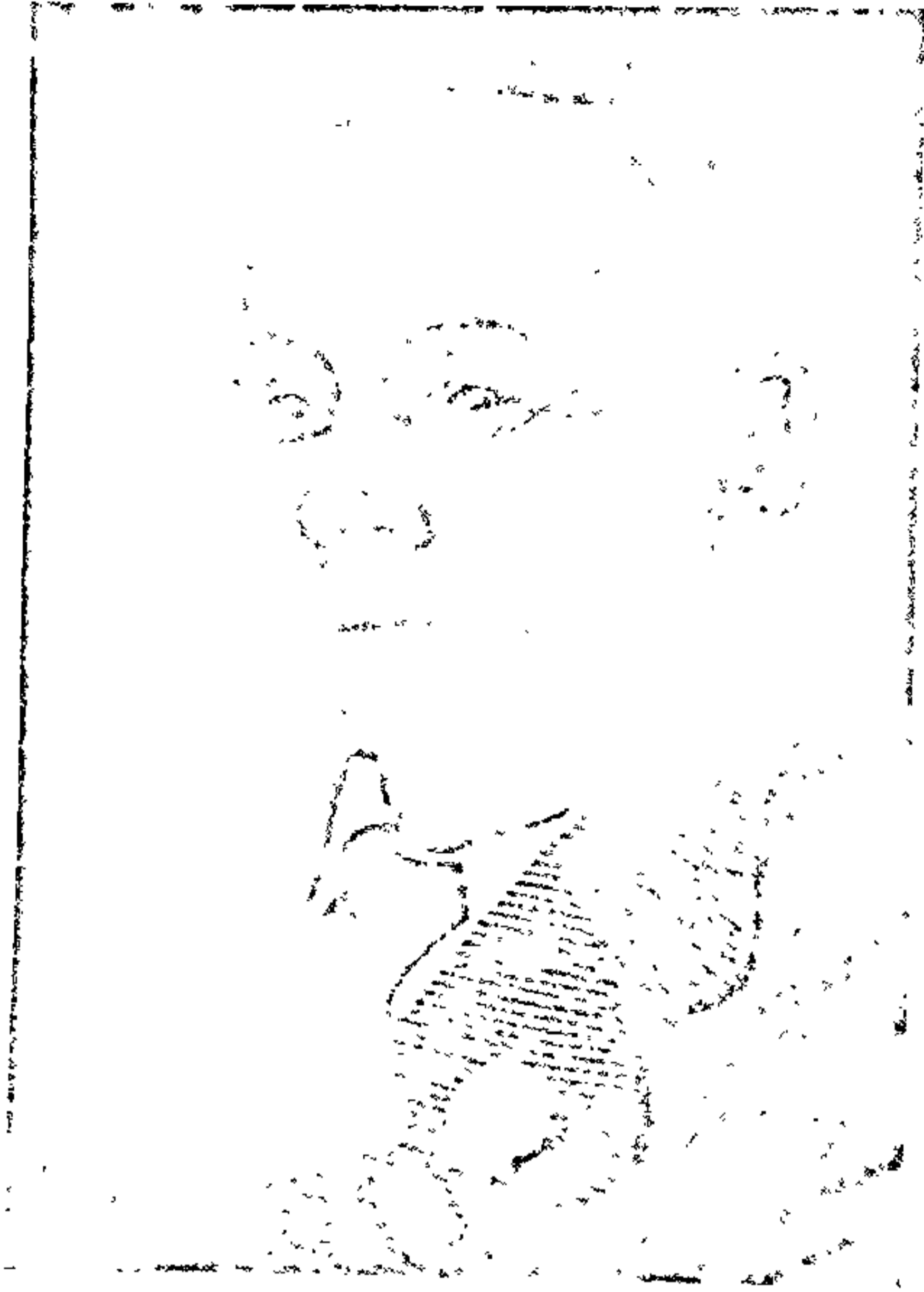
Іван Луцкевіч

Антон
Грыневіч

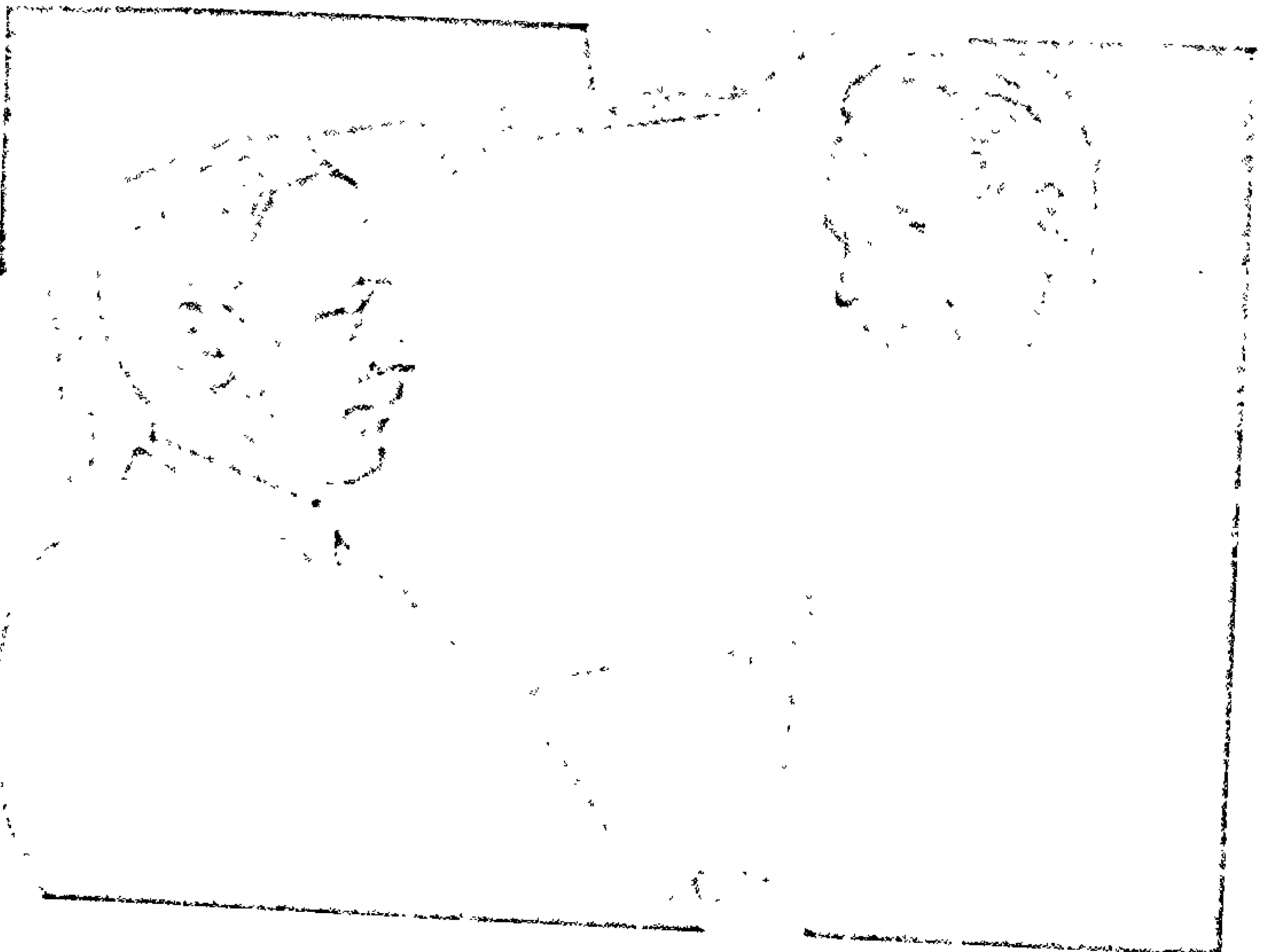

Усевалад
Ігнатоўскі

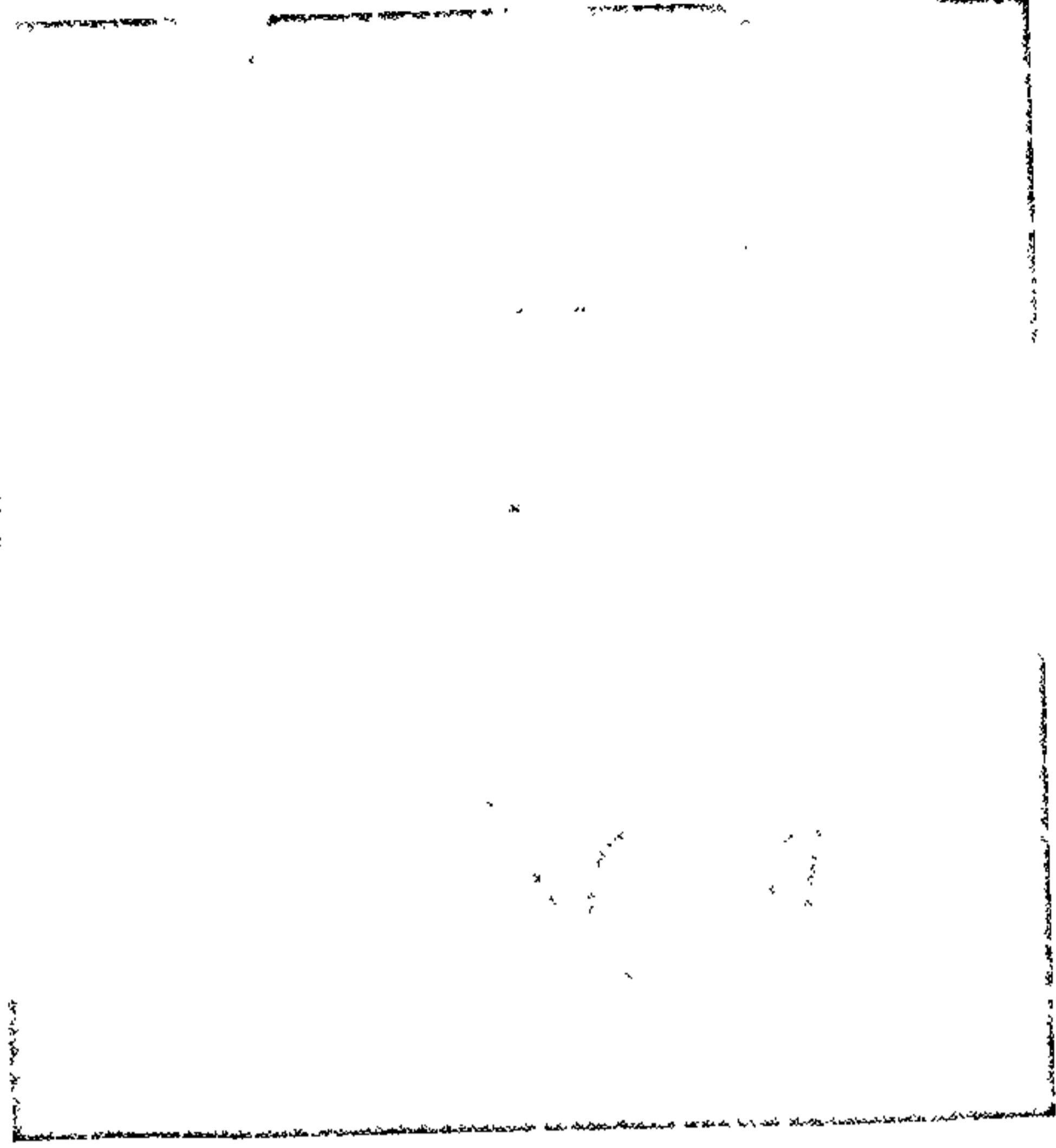
Янка Купала. 1940 г.

М. М. Галадзед віншуе Янку Купалу
з 30-годзем творчай дзейнасці. 1935 г.

Сяргей
Гарадзецкі

Валерыі
Брусаў

Пячышчы. 8 мая 1942 г.

Печищи. 8/V-42 г.

Дорогой Боря!

Ты сердишься — значит, ты неправ. По приезде из Москвы под Казань я был прямо в убийственном настроении. Потом болел — грипп, ревматизм и всякая другая чертовщина.

Теперь к делу — насчет рекомендации. Я, кажется, давал ее в Москве. Теперь, само собой, посылаю, но не уверен в успехе да и содержание-то не знаю, как лучше составить.

Должен тебе сказать, что процедура приема в Союз такая. Имеется комиссия, которая подготавливает и доклад о данном кандидате. Докладчик докладывает на Правлении Союза с мотивированными доводами о данном кандидате.

Вот тебе нужно иметь такого докладчика, который отстаивал бы твои интересы перед Правлением. Возможно, теперь произошли изменения, и тебя без никаких примут в Союз в Новосибирске. Вот и все насчет Союза, и уж, пожалуйста, не злись. А то Колас на меня собак вешает ни за что ни про что, и ты еще начнешь, тогда хоть в матушку Волгу бросайся.

Живу я случайно под самой Казанью по другую сторону Волги при мельнице с разрешения очень приятного директора. Вышло это из того, что до переезда в Печищах не смог переехать через Волгу из-за наступивших морозов, а потом, когда можно было переехать, я все же остался на месте по соображениям бытового характера.

Живется неплохо, пайком и прочим вполне обеспечен. Очередей никаких не знаю. Мельница над самой Волгой на берегу. Яртымик больше у меня не работает, начал хамить, вплоть до личных оскорблений, и потребовал расчета. К это<му> его довело безделие абсолютное в продолжении всей зимы.

Что же? На сегодня хватит. Да! Если наловишь много рыбы и настреляешь много дичи, — привези, вместе покушаем.

Твой Я. Купала

Сердечный привет твоей жене (как зовут, так и не помню).

Я. К.

Казань. 8 мая 1942 г.

В Союз Советских писателей СССР

Настоящим подтверждаю ходатайство тов. Емельянова Бориса Александровича о приеме его в члены Союза Сов. писателей.

Тов. Емельянов является автором многих рассказов, печатавшихся в «Новом мире», «Молодой гвардии», «30 днях», автор повести «Дундич» и многих военно-литературных работ. Ввиду изложенного я и рекомендую тов. Емельянова Б. А. как вполне заслуживающего быть членом ССП.

Янка Купала

Член Президиума ССП СССР

Казань. 8/V-42 г.

№ 137. ДА І. А. КРУПЕНІ І Ц. С. ГАРБУНОВА

Пячышчы. 8 мая 1942 г.

Печышчы. 8.V-42 г.

Дарагія таварышы Крупеня і Гарбуноў!

Ад усёй душы дзякую Вам за памяць, за першамайскае прывітанне і падарак. Апошні вельмі прыгадзіўся.

Для журнала «Славяне» новага падхадзячага матэрыялу ў мяне няма. Пасылаю два ранейшыя вершы — «Грабежнік» і «Беларускім партызанам». Хоць апошні і друкаваўся ў цэнтральнай нашай прэсе — у «Красной Звезде», але думаю, што гэта не памяшае друкаваць яго ў такім спецыяльным журнале, як «Славяне». Мяне, між іншым, цікавіць, ці ён у нас будзе выходзіць толькі па-руску, ці і на іншых славянскіх мовах — тых славян, што жывуць у Савецкім Саюзе. Мне здаецца, што кіруючыя артыкулы маглі б друкавацца на рускай мове, а белетрыстыка — проза, паэзія — на мовах усіх савецкіх славян.

Яшчэ адно: я атрымаў ад тав. Лаўрэнцьева, адказнага сакратара Усеславянск<ага> камітэта, адносіну, у якой ён просіць напісаць артыкул (дае пяць тэм на выбар) для за-гр<анічнага> выдання журнала.

З гэтым мне трудна будзе справіцца і абяцаць не магу. З вершаў, калі што талковае напішацца, буду пасылаць.

Я вельмі прасіў бы Вас перапісаць прыложаныя вершы і перадаць тав. Лаўрэнцьеву. Я думаю, для заграіцы яны зусім падыдуць.

Тав. Васілеўскі быў у мяне 4.V і збіраўся прыехаць 5-га. Але зносіны праз Волгу папсаваліся, і, відаць, праз гэта не змог заехаць. А шкода. Былі яшчэ такія-сякія справы, аб якіх хацелася з ім пагаварыць і тое-сёе ўдакладніць. Шофера Яртыміка я зволіў, т. е. ён патрабаваў расчоту. Апошні час па-хуліганску стаў ка мне адносіцца і абражаць без прычыны.

Жыву я тут добра, паёк мяне зусім забяспечвае, у чарзе стаяць не прыходзіцца. Дырэктар млына адносіцца ўважліва і йдзе на спатканне, калі што мне патрабуецца.

Усяго Вам найлепшага, мілыя таварышы.

Ваш Янка Купала

Тав. Панамарэнку мой нізкі паклон і ўсяго радаснага яму ў жыцці.

Я. К.

Прасіў бы пераслаць пры аказіі мне грошы, пенсію і дэпутацкія.

Я. К.

№ 138. ДА К. ЧОРНАГА І П. Н. КАВАЛЁВА

Пячышчы. 9 мая 1942 г.

Печышчы. 9/V-42 г.

Дарагія таварышы Кузьма і Кавалёў!

Ліст Ваш атрымаў. Шчыра дзякую за памяць. А я думаў, што Вы мяне зусім забылі.

Здароўе маё няважнае. Прахварэў грыпам і нейкім мабыць раматусам: балелі ўсе косці. Цяпер лепей, толькі з правай рукой няладна — баліць і нічога ёй не магу падымаць. Над чым-небудзь працаваць толькі збіраюся. Чакаю цяпла і зелені. Тады забяруся ў кусты і буду прыдумываць усякія штукі.

Я паслаў Вам верш «Яшчэ: Хлопчык і лётчык». Ці атрымалі? Загаловак, бадай, лепей было б даць «Хлопчык і лётчык у часе вайны». Паслаў яго і ў «Праўду», зрабіце пратэкцыю, каб надрукавалі. Як што напішацца — прышлю.

Ваш Я. Купала

Шчырае прывітанне хлопцам (усім), якія жывуць у гасцініцы «Масква».

Я. К.

№ 139. ДА У. Ф. ЛУЦЭВІЧ

Масква. 19 чэрвеня 1942 г.

Дарагая Владка!

Заехаў добра. Затрымаўся ў гасц<ініцы> «Масква» часова ў т. Крупені. Сягоння абяцаюць даць асобны нумар. Сягоння пайду па справах у выдавецтвы, да доктара і г. д.

Перадай маё самае шчырае і сардэчнае спачуванне Найкшыным у іх вялікім няшчасці. Як дастану нумар, дам тэлеграму для адраса. Бачыў Лынькова, Кузьму, Крапіву.

Бывай здарова. Т. Чышэвіч мяне падганяе, бо спяшае на поезд.

Цалую.

Твой Янка

19/VI-42 г.

№ 140. ДА У. Ф. ЛУЦЭВІЧ

Масква. 25 чэрвеня 1942 г.

Все хорошо. Лечусь в Кремлевской клинике. Бесперывные дожди. Холод. Гостиница Москва 414 Привет

Купала

Дарчыя надпісы

І. А. АДАМОВІЧУ І С. С. ШАМАРДЗІНОЙ

Дарагому і вельмі паважанаму Старшыні Саўнаркому БССР т. Язэпу Адамавічу і слаўнай цётцы Зосі Шамардзіной на добры ўспамін. Янка Купала. 16/V-26 г. Менск.

На кнізе: Зб. тв., 1926, т. II (адз. зах. 4).

Даражэнькаму і вельмі паважанаму Язэпу Адамавічу на добры ўспамін. Шчыра адданы Янка Купала. Менск. 7/VI-27 г.

На кнізе: Зб. тв., 1925, т. I (адз. зах. 2).

Вельмі паважаным і даражэнькім Зосьцы і Язэпу, сваім найлепшым прыяцелям ад шчырага сэрца. Янка Купала. Масква, 5/VII-30 г.

На кнізе: «Творы. 1918—1928». Мн., 1930 (адз. зах. 15).

Даражэнькай цётчцы Зосі Адамавіч шчыра адданы Я. Купала. Менск, 6/IV-29 г.

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-31).

Адамавіч Язэп (Іосіф Адамавіч; 1897—1937) — дзяржаўны дзеяч БССР. З Я. Купалам знаёмы з пачатку 20-х гг. Сябравалі, неаднаразова сустракаліся сем'ямі. З 1924-га па 1927 г. — Старшыня СНК БССР. Ад імя беларускага ўрада з нагоды 20-годдзя літаратурнай дзейнасці Я. Купалы падпісаў віншаванне і пастанову аб прысваенні яму звання народны паэт Беларусі. У маі 1926 г. разам выязджалі ў Полацк, дзе выступалі на літаратурным вечары. Відаць, першая кніга была падаравана пасля гэтай паездкі. Да мая 1927 г. жыў у Мінску, затым пераехаў у Маскву. З 1932 г. — на Далёкім Усходзе (начальнік Камчацкага акцыянернага таварыства,

кіраўнік цукровых і рыбакаансервных прадпрыемстваў). У аб-
станоўцы масавых рэпрэсій скончыў жыццё самагубствам.

Шамардзіна Соф'я Сяргееўна (1894—1980) — жонка
І. А. Адамовіча.

У 20-я гады заг. аддзела Наркамата юстыцыі, пракурор
Мінскай акругі, старшыня Галоўпалітасветы БССР. Аўтар
успамінаў пра Я. Купалу ў кн. «Народны паэт Беларусі»
(Мн., 1962).

3. І. АЗГУРУ

На добрую памяць шчыра паважанаму, здольнаму мас-
таку т. З. Азгуру. Я. Купала. Менск, 12/III-26 г.

На кнізе: *Зб. тв., 1925, т. I. Захоўваецца ў музеі*
З. Азгура. Друкуецца па: З. Азгур «Успаміны пра Янку
Купалу» ў кн. «Янка Купала». Мн., 1962. С. 154—170.

Азгуру на памятку. Янка Купала. Менск, 10/IX-30г.

На кнізе: «*Творы. 1918—1928*». Мн., 1930. Друкуецца
па: *гл. папярэдні надпіс. С. 162—163.*

Азгур Заір Ісакавіч (1908—1995) — народны мастак
Беларусі (1944). Народны мастак СССР (1973). Правадзей-
ны член АМ СССР (1958). Працаваў у галіне станковай і
манументальнай скульптуры, прыхільнік строгай рэалістыч-
най формы. Зрабіў некалькі бюстаў і помнікаў Я. Купалы,
юбілейны медаль да 90-годдзя з дня нараджэння паэта. Па-
знаёміліся ў 1924 г. З. Азгур доўгі час жыў на кватэры ў
Я. Купалы на вул. Правіянскай, калі працаваў над бюстам
паэта (1924—1925). У час вучобы ў Ленінградзе Я. Купала
памагаў яму матэрыяльна. Разам у складзе беларускай дэле-
гацыі ўдзельнічалі ў Дэкадзе беларускага мастацтва ў Маск-
ве (1940). Пра сустрэчы з Я. Купалам Азгур пакінуў успамі-
ны ў кн. «Незабыўнае» (Мн., 1962).

3. І. БАНДАРЫНАЙ

Мілай Зіне Янка Купала. Менск, 7/I-36 г.

На фотаздымку Я. Купалы 1936 г. (адз. зах. Ф-346).

Бандарына Зінаіда Аляксандраўна (1909—1959) — бе-
ларуская пісьменніца. З Я. Купалам пазнаёмілася ў Мінску ў
20-я гады ў яго доме на вул. Захар'еўскай. Часта сустракалі-

ся на літаратурных вечарах, была ў гасцях паэта падчас прыезду з Масквы на канікулы ў 30-я гады. У 1948—1950 гг. загадчыца філіяла Літаратурнага музея Я. Купалы ў Вязынцы. Пакінула шмат успамінаў пра паэта, прысвяціла яму верш «Па купалаўскіх сцежках».

С. Я. БАРАНАВЫХ

Міленькаму і даражэнькаму Сымону. Янка. Менск, 21/VIII-32 г.

На кнізе: Зб. тв., 1932, т. VI (адз. зах. 54).

Баранавых (сапр. Баранаў) Сымон Якаўлевіч (1900—1942) — беларускі празаік, дзіцячы пісьменнік. Знаходзіўся ў цеснай дружбе з Я. Купалам з часу вучобы на Мінскім рабфаку (1925—1928). Разам ездзілі ў творчыя камандзіроўкі ў Барысаў, на адкрыццё Днепрагэса, у Харкаў. Да Купалавага верша «А зязюлька кукавала...» падабраў народную мелодыю. Аўтар імпрэсіі «Матчын сын», якая выклікала негатыўную ацэнку з боку афіцыйных уладаў. З лістапада 1936 г. арыштаваны, асуджаны на 10 год пазбаўлення волі. Рэабілітаваны ў 1954 г.

І. М. БАРАШКУ

Дарагому Іл. Барашку, каб не забыўся аб супольным дружным жыцці ў Менску. Янка Купала. Менск. 16/XI-32 г.

На кнізе: Зб. тв., 1929, т. II (адз. зах. 7).

Дарагому і міламу тав. Іл. Барашку на ўспамін. Янка Купала. Менск, 16/XI-32 г.

На кнізе: Зб. тв., 1928, т. I (адз. зах. 51).

Міламу Іл. Барашку на добрую памятку аб мілым развітанні ў Менску і з пажаданнем, каб хутчэй вярнуўся на БССР. Я. Купала. Менск, 16/XI-32 г.

На кнізе: Зб. тв., 1928, т. V (адз. зах. 1206).

Дарагому Барашку на памятку Янка Купала. Менск, 16/XI-32 г.

На кнізе: Зб. тв., 1932, т. VI (адз. зах. 53).

Даражэнькаму Іларыёну Барашку. Янка Купала. Ленінград, 12/VII-33 г.

На кнізе: Зб. тв., 1928, т. V (адз. зах. 52).

Барашка Іларыён Мацвеевіч (1905—1968) — беларускі пісьменнік, драматург, крытык. З Я. Купалам пазнаёміўся ў рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь» у 1922 г. З 1924 г., працуючы ў рэдакцыі часопіса «Полымя», часта наведваўся да паэта. Сябравалі. Сустракаліся ў Мінску, Маскве і Ленінградзе. У маі 1930 г. — адзін з арганізатараў купалаўскіх урачыстасцей у Мінску і Маскве. У 1932—1936 гг. — рэдактар на студыі «Савецкая Беларусь» у Ленінградзе. З 6-га па 13 ліп. 1933 г. Я. Купала ў складзе дэлегацыі беларускіх пісьменнікаў наведваў горад на Няве. І. М. Барашка быў у ліку асоб, якія сустракалі і суправаджалі паэта ў тэатры і музеі. Я. Купала разам з жонкай і А. Александровічам наведалі кінастудыю. Аператар А. Кальцаты зняў на стужку выступленне паэта, а ролік з кінастужкай падараваў Я. Купалу. Там жа быў атрыманы сярэбраны партсігар з надпісам «Янку Купалу — калектыў супрацоўнікаў кінастудыі «Савецкая Беларусь».

М. Ф. І В. М. БАХМЕЦЬЕВЫМ

Милым дорогим Марии Фёдоровне и Владимиру Матвеевичу Бахметьевым от сердца. Янка Купала. Казань, 31/IV-42 г.

На кнізе: «От сердца». Стихи и поэмы (1933—1940). М., 1941. (адз. зах. 33).

Бахмецьевы: Марыя Фёдараўна (1889—1966) — рускі празаік, аўтар успамінаў пра Я. Купалу; *Уладзімір Мацвеевіч* (1885—1963) — рускі пісьменнік, прысвяціў творчасці паэта артыкул «Прывітанне». Знаёмыя Я. Купалы з 30-х гадоў. Сустракаліся ў Мінску, Маскве на з'ездах, пленумах і інш. мерапрыемствах. Зблізіліся ў 1941—1942 гг. у Казані, куды пераехала ў гады Вялікай Айчыннай вайны праўленне ССП ССРСР. Разам удзельнічалі ў радыёмітыngu прадстаўнікоў беларускага народа (18.01.1942). Я. Купала жыў у Казані з 13 лістап. 1941 г. па чэрв. 1942 г.

На ўспамін аб першым спатканні ў Мінску.

На кнізе: «Адвечная песня». *Пецярбург, 1910. Не захавалася. Друкуецца па: зб. «Успаміны пра Янку Купалу». Мн., 1982. С. 114—121.*

Бібіла Юлія Іосіфаўна (1897—1974) — знаёмая Я. Купалы. Пасля заканчэння гімназіі працавала настаўніцай у школе г. Бабруйска. У канцы 1920 г. была накіравана ў Мінск для пошуку патрэбнай літаратуры для бібліятэкі. У Наркамасветы ёй параілі звярнуцца да Я. Купалы. Сустрэча адбылася на кватэры паэта. Ю. Бібіла атрымала шмат кніг для бібліятэкі, а на развітанне дзве Купалавы — для сябе. Адна з іх была з надпісам. Увосень 1921 г. пераехала ў Мінск, працавала ў бібліятэцы. З 1922 г. узначаліла беларускі аддзел Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна. Часта сустракалася з Я. Купалам. Склала бібліяграфію яго твораў дарэвалюцыйнага і даваеннага часоў, напісала ўспаміны пра паэта. З 1927 г. жыла ў Саратаве.

БІБЛІЯТЭЦЫ С.-ПЕЦЯРБУРГСКАГА УНІВЕРСІТЭТА

В Библиотеку С.-Петербургского Императорского Университета. От Автора. (Иван Доминикович Луцевич). СПб., 22/IV-13 г.

На кнізе: «Паўлінка». *Пецярбург, 1913 (адз. зах. 38).*

В Библиотеку С.-Петербургского Императорского Университета. От Автора. (Иван Доминикович Луцевич). СПб., 22/ IV-13 г.

На кнізе: «Шляхам жыцця». *Пецярбург, 1913 (адз. зах. 41).*

У бібліятэцы пры Пецярбургскім універсітэце (афіцыйная назва Навуковая бібліятэка імя М. Горкага) працаваў Б. І. Эпімах-Шыпіла, з якім Я. Купалу звязвала творчая дружба. Са снеж. 1909 г. па лета 1913 г. паэт жыў на кватэры Б. І. Эпімах-Шыпілы, часта наведваў яго на працы, карыстаўся кнігамі бібліятэкі. Напрыканцы свайго знаходжання ў Пецярбургу — 22 крас. 1913 г. — Я. Купала падараваў дзве кнігі з аднолькавым надпісам бібліятэцы. У 1928 г. паэт пісаў: «Сумеснае жыццё маё з гэтым чалавекам назаўсёды пакінула ў мяне самыя лепшыя ўспаміны» (Літ. і мастацтва, 1981, № 42, 16 кастр. у публікацыі М. Камінскага і В. Скалабана «Купалавай напісана рукой...»).

А. Д. БУРСІКАВАЙ

Пане Люсі Полазавай у знак падзякі за кветкі.

На кнізе, якая не захавался. Друкуецца па: Энцыклапедычны даведнік «Янка Купала». Мн., 1986. С. 97¹.

Бурсікава (дзясв. Полазава) *Алена Дзмітрыеўна* (1906—?) — знаёмая Я. Купалы з 1919 г. Дачка мастака Д. М. Полазава, з якім паэта звязвалі сяброўскія адносіны. Я. Купала часта наведваў дом мастака. 29 крас. 1921 г. ён пакінуў аўтограф у альбоме А. Д. Бурсікавай, запісаўшы свой верш «Вяртаюцца з выраю жоравы, гусі...» з прысвячэннем: «У альбом п. Люсі Полазавай», а ў дзень нараджэння на наступны год падараваў ёй кнігу В. М. Вараноўскага «Айчынная вайна 1812 г. у межах Смаленскай губерні» (СПб., 1912) таксама з аўтографам.

В. Я. БРУСАВУ

На памятку Валерыю Якаўлевічу Брусаву. Янка Купала. Вільня, 18/VIII-1914 г.

На кнізе: «Адвечная песня». Пецярбург, 1910 (адз. зах. 10).

Са шчырым здароўканнем Валерыю Якаўлевічу Брусаву. Янка Купала. Вільня, 18/VIII-1914 г.

На кнізе: «Сон на кургане». Пецярбург, 1912 (адз. зах. 11).

Валерыю Якаўлевічу Брусаву на добрую памятку першага спаткання ў Вільні ад вучаніка і паклонніка Я. Купалы. Вільня, 18/VIII-1914 г.

На кнізе: «Шляхам жыцця». Пецярбург, 1913 (адз. зах. 12).

Брусаў Валерый Якаўлевіч (1873—1924) — рускі паэт, прафесар. У жніўні 1914 г. наведваў Вільню. Адбылося некалькі вечароў, на якіх В. Брусаў выступіў з чытаннем сваіх твораў. На адным з іх, у памяшканні літоўскага клуба «Рута», пазнаёміўся з Я. Купалам. У знак прыязнасці Я. Купала падараваў В. Брусаву тры кнігі з дарчымі надпісамі, а рускі паэт — рукапіс свайго перакладу Купалавага верша «По лесам как зацветали...» («Як у лесе зацвіталі...») з аўтографам: «Ивану Доминковичу Луцевичу на память о встрече, с благодарностью за посещение. В. Б. Вильна, 18 августа 1914 г.».

¹ Далей — ЭД.

Мілай Костцы на ўспамін аб віленскіх барыкадах. Шчыра Я. Купала. Масква, 2/III-29 г.

На кнізе: *Зб. тв., 1928, т. I (адз. зах. 6)*.

Даражэнькай К. А. Калечыц на ўспамін аб яе слаўным мужу. Янка Купала, які любіць. 2/III-29 г.

На кнізе: *Зб. тв., 1928, т. V (адз. зах. 5)*.

Дарагой мілай К. Буйло. Янка Купала. Масква, 2/IX-34 г.

На кнізе: *«Над ракою Арэсай». Мн., 1934 (адз. зах. 18)*.

Мілай Костцы на мілы ўспамін. Янка. Масква, 9/III-35 г.

На кнізе: *«Избранные стихи». М., 1934 (адз. зах. 27)*.

Буйло (сапр. Калечыц) Канстанцыя Антонаяна (1893—1986) — беларуская паэтэса. З Я. Купалам звязвалі творчыя і сяброўскія адносіны. У «Нашай ніве» за 1909 г. быў змешчаны першы верш К. Буйло. Я. Купала звярнуў увагу на талент маладой паэтэсы, пачаў з ёй перапісвацца. У 1910 г. прысвяціў ёй верш «Мая думка». Пазнаёміліся ў Вільні. Ва ўспамінах К. Буйло адзначана: «Дзяўчынкай гадоў 14-ці, прыехаўшы ў Вільню, я першы раз зайшла ў рэдакцыю «Нашай нівы»... Вечарам высветлілася, што ўсе мае знаёмыя выехалі на дачу і мне няма дзе начаваць. Купала прапанаваў мне пераначаваць у рэдакцыі. Гэта было не зусім зручна, але выбару ў мяне не было, і я вымушана была згадзіцца. На другім паверсе, у кабінэце рэдактара, была шырокая мяккая канапа, вялікі дубовы стол з мармуровым пісьмовым прыладкам, засланы зялёным сукном...» (БДАМЛіМ, ф. 263, воп. 1, адз. зах. 57). Цяжкім дубовым сталом К. Буйло зачыняла дзверы ад пакоя Я. Купалы. Напамінак аб гэтым выпадку ў дарчым надпісе на *Зб. тв., 1928, Т. I*. Неаднаразова сустракаліся ў Мінску, Полацку, Маскве, куды К. Буйло пераехала з 1923 г.

Паэтэса прысвяціла Я. Купалу шмат вершаў, напісала аб ім успаміны. Муж К. Буйло Віталь Адольфавіч Калечыц быў незаконна арыштаваны.

А. М. БЫЧКОЎСКАМУ

На добрую памяць уважаемому Антону Николаевичу Бычковскому. И. Д. Луцевич. Вильно. 20/XII-1908 г.

На фотаздымку Я. Купалы 1908 г. (адз. зах. Ф-4).

Бычкоўскі Антон Мікалаевіч (1867—1919) — знаёмы Я. Купалы, у хаце якога ў в. Лысая Гара Лагойскага раёна часта збіраліся настаўнікі з в. Беларучы і Лекараўка. Я. Купала быў частым госцем у доме Бычкоўскіх, а ў 1903 г. хрысціў іх дачку Марыю.

П. А. БЫЧКОЎСКАМУ

На добрую памяць Петрусю Бычковскому. Янка Купала. 29/VI-13 г. Аконы.

На кнізе: «Шляхам жыцця». Пецярбург, 1913 (адз. зах. 13).

Бычкоўскі Пётр Антонавіч (1899—1981) — жыхар в. Лысая Гара Лагойскага раёна. Знаёмы Я. Купалы. З бацькам Бычкоўскага ў паэта былі сяброўскія адносіны. Ва ўспамінах ён пісаў: «І яшчэ памятаю фэст на Пятра ў 1913 годзе. У гэты дзень Янка Купала быў у нас у гасцях і падараваў і падпісаў мне свой зборнік «Шляхам жыцця».

А. М. ВАЗНЯСЕНСКАМУ

Вельмі паважанаму праф. А. Н. Вознесенскому ад Я. Купалы. 19.X.[34].

На кнізе: «Избранные стихотворения в переводах русских поэтов». М., 1919 (адз. зах. 968).

Вазнясенскі Аляксандр Мікалаевіч (1888—1966) — рускі і беларускі літаратуразнавец, доктар філалагічных навук (1944). Знаёмы Я. Купалы. У 1921—1930 гг. — прафесар Белдзяржуніверсітэта. 19 сак. 1922 г. выступаў з дакладам пра творчасць Купалы на вечары з нагоды 40-годдзя з дня нараджэння паэта. Вясной 1926 г. наведаў дом Купалы. У 1930—1934 гг. жыў і працаваў у Маскве. У 1934 г. быў высланы ў Ташкент, а з 1939 г. — прафесар Казанскага педагагічнага інстытута. У 1942 г. сустракаўся з Я. Купалам у Казані і Пячышчах. Аўтар працы «Паэмы Янкі Купалы» (1927).

А. І. ГАГАЛІНСКАМУ

Даражэнькаму і міленькаму А. Гагалінскаму на добры ўспамін міла і браточна праведзеных у Піцеры чатырох год спольнага жыцця і спольных нягод. Ад гаротнага аўтара Я. Купалы. СПб., 2/ХІІ-13 г.

На кнізе: «Шляхам жыцця». Пецярбург, 1913. Захоўваецца ў бібліятэцы Маскоўскага ўніверсітэта. Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. Мн., 1981. С. 17.

Гагалінскі Антон Іванавіч (?—1943) — знаёмы Я. Купалы. Пляменнік Б. І. Эпімах-Шыпілы, студэнт Пецярбургскага ўніверсітэта. Пляменнікаў Антона, Ігната і Соф'ю (з васьмі дзяцей Гагалінскіх) пасля пажару на хутары Залессе летам 1910 г. Б. І. Эпімах-Шыпіла прытуліў у сябе на кватэры, дзе жыў і Я. Купала, калі вучыўся на курсах А. С. Чарняева (1909—1913). Сустракаліся ў 1916 г. З 1925 г. разам з дзядзькам Б. І. Эпімах-Шыпілам А. Гагалінскі жыў у Мінску, а з 1930 г.— у Краснаярскім краі. У 1943 г. удзельнічаў у баях пад Масквой, быў цяжка паранены і памёр у эвакуацыйным шпіталі.

С. М. ГАРАДЗЕЦКАМУ

С. М. Гарадзецкаму на добры ўспамін. Янка Купала. Масква, 7/ХІ-30 г.

На кнізе: «Творы. 1918—1928». Мн., 1930 (адз. зах. 16).

Дарогому С. М. Городецкому с сердечным приветом Я. Купала. Минск, 24/Х-33 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1933 (адз. зах. 17).

1934. 25/У. Сергею. Янка.

На фотаздымку: Я. Купала разам з С. Гарадзецкім сфатаграфаваны 10.06.1933 г. (адз. зах. 132).

Милому славному моему другу Сергею Митрофановичу Городецкому. Янка Купала. Москва, 21/Х-36 г.

На кнізе: «Под новым солнцем». М., 1936 (адз. зах. 29).

Моему милому другу Сергею Митрофановичу Городецкому на память о долголетней дружбе. Янка Купала. Москва, 5/ІІ-39 г.

На кнізе: «Избранные произведения». М., 1938 (адз. зах. 30).

Сергею Митрофановичу Городецкому моему милому доброму другу и товарищу. Янка Купала. Москва, 2/IV-39 г.

На кнізе: «Вибрані твори. 1905—1936». Київ—Харків, 1937 (адз. зах. 34).

Сергею Городецкому с дружеским приветом и любовью. Янка Купала. Москва, 14/IV-39 г.

На кнізе: «Выбранные творы. 1905—1916». Мн., 1935. Т. I (адз. зах. 20).

Милому другу Сереже. Москва. 26.06.1939 г. Янка.

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-67).

Сереже Янка. Минск-Москва. 8/XII-26/XII-1940 г.

На кнізе: «Курган». Паэмы. Мн., 1940 (адз. зах. 31).

Дорогому Сергею Янка. 6/1-41 г. Москва.

На кнізе: «Ад сэрца». Мн., 1940 (адз. зах. 23).

Гарадзецкі Сяргей Мітрафанавіч (1884—1967) — рускі паэт і перакладчык. Адзін з заснавальнікаў акмеізму — мадэрнісцкай плыні ў рускай паэзіі 10-х гг. XX ст. (Г. Ахматава, М. Гумілёў, В. Мандэльштам). З Я. Купалам знаходзіўся ў цеснай дружбе. Часта сустракаліся на працягу 1933—1941 гг. у Маскве, Мінску, перапісваліся. Пераклаў на рускую мову больш за 40 твораў Я. Купалы. Напісаў артыкул «Тры вершы» («ЛГ», 26.03.1940).

М.І. ГАРЭЦКАМУ

Дарагому Максіму Гарэцкаму з жонкай і дзеткамі на добры ўспамін. Янка Купала. Менск, 15/VIII-1925 г.

На кнізе: Зб. тв., 1925, т. I (адз. зах. 1).

Гарэцкі Максім Іванавіч (1893—1938) — беларускі пісьменнік, літаратуразнавец, крытык, фалькларыст, перакладчык. З Я. Купалам пазнаёміўся ў рэдакцыі «Нашай нівы» (Вільня) у 1913 г. Падчас Кастрычніцкай рэвалюцыі знаходзіліся ў Смаленску і часта сустракаліся. З кастрычніка 1923 г. М. Гарэцкі ў Мінску. Выкладаў мову і літаратуру на рабфаку БДУ, у Мінскім веттэхнікуме, Горацкай с/гаспадарчай акадэміі. З 1928 г. вёў даследчую работу ў Інбелкульце і Акадэміі навук Беларусі. Даследчык Купалавай творчасці. Пры-

свяціў яму раздзел у «Гісторыі беларускае літаратуры» (Вільня, 1920), шэраг артыкулаў, напісаў біяграфію паэта. У 1930 г. арыштаваны, асуджаны і высланы ў Вятку. У 1937 г. асуджаны паўторна і ў 1938 г. расстраляны. Рэабілітаваны ў 1959 г.

П. Ф. І Н. І. ГЛЕБКАМ

Мілым Глебкам ад шчырага сэрца Янка. Менск, 5/V-35 г.
На кнізе: «Выбраныя творы». Мн., 1935. Захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі (ф. 24, адз. зах. 2759).

Дарагім і мілым Ніне і Ноніку Глебкам на памятку.
Янка Купала. Менск, 3/II-36 г.

На кнізе: «Песня будаўніцтву». Вершы. Мн., 1936. Захоўваецца там жа (ф. 24, адз. зах. 2760).

Ноніку Глебку — Янка Купала. Мінск, 3/XII-39 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1939. Захоўваецца там жа (ф. 24, адз. зах. 2774).

Глебка Пётр Фёдаравіч (1905—1969) — беларускі паэт, вучоны-лінгвіст, грамадскі дзеяч. Акадэмік АН БССР (1957). Адзін з вучняў і паслядоўнікаў Я. Купалы. Пазнаёміліся ў 1925 г. на кватэры ў Купалы і на працягу многіх гадоў падтрымлівалі сяброўскія адносіны. Разам ездзілі ў творчыя камандзіроўкі (Бабруйск, Тбілісі, Маскву). П. Глебка прысвяціў Я. Купалу вершы «Песня», «Жывое слова», шмат артыкулаў і ўспаміны. Нонік — сяброўская мянушка П. Глебкі.

Ніна Іларыёнаўна (дзявочае прозвішча — Бялькевіч) — жонка П. Глебкі, знаёмая Я. Купалы. Ва ўспамінах пісала: «Асабістае знаёмства адбылося праз Пятра Глебку і з цягам часу перайшло ў шчырае сяброўства... У 1934 г. я пачала працаваць у Акадэміі навук у Інстытуце літаратуры і мастацтва. Рыхтавалі 1-ы том акадэмічнага выдання твораў Івана Дамінікавіча, і Купала дазволіў мне карыстацца яго літаратурным архівам. Па абавязку маёй работы ў доме Купалы бывала я амаль кожны дзень... Па-бацькоўску клапацілі быў Купала ў адносінах да мяне, да Пятра Фёдаравіча і наогул да ўсёй нашай сям'і...» (Малодосць. 1992. № 6: С. 158).

А. М. ГОРКАМУ

Дорогому Алексею Максимовичу Горькому. Любимому трудящимися всего необъятного Советского Союза. Янка Купала. Москва, 19/VIII-34 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1934. Друкуецца на: ЭД. С. 161.

Горкі Максім (сапр. Пешкаў Аляксей Максімавіч; 1868—1936) — рускі пісьменнік і грамадскі дзеяч. Упершыню Горкі пачуў імя Купалы ў чэрвені 1910 г. на в. Капры ад беларускага настаўніка А. Ф. Посаха. Горкі пераклаў верш «А хто там ідзе?» на рускую мову, зрабіўшы прыпіску: «Прашу Янку Купалу дараваць мне дрэнны пераклад яго красамоўнай і суровай песні» (М. Горкі. Зб. тв. Т. 24. М., 1953. С. 135). Першая сустрэча адбылася 30 мая 1929 г., калі група беларускіх пісьменнікаў, сярод якіх быў і Я. Купала, на ст. Негарэлае вітала М. Горкага, які вяртаўся з Італіі на радзіму. Другая сустрэча — у Маскве ў дні работы 1-га Усесаюзнага з'езда ССП (14.08.—2.09.1934 г.). 19.08.1934 г. Я. Купала старшынстваваў на ранішнім пасяджэнні, у знак прыязнасці падарыў М. Горкаму сваю кнігу з аўтографам. На з'ездзе Я. Купалу быў уручаны членскі білет за № 47, падпісаны старшынёй праўлення СП СССР М. Горкім. Разам з дэлегатамі з'езда (А. Фадзеевым, А. Талстым, С. Стальскім, А. Лахуці, П. Панчам, М. Джавахішвілі і інш.) Я. Купала наведаў рэдакцыю «Правды», сустракаўся з М. Горкім на яго дачы. У 1935 г. у сувязі з 30-годдзем літаратурнай дзейнасці Я. Купалы М. Горкі павіншаваў юбіляра і даслаў тэлеграму: «Сардэчнае прывітанне нястомнаму паплечніку, паэту-рэвалюцыянеру». Перапісваліся. Я. Купала прысвяціў Горкаму верш «Памяці Максіма Горкага».

І. І. ГРАМОВІЧУ

Тав. І. І. Грамовічу, майму земляку-беларусу, на памяць аб спатканні ў Маскве, з пажаданнем шчаслівай долі на яго баявым пасту. Янка Купала. Масква, 11/IX-41 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1941 (адз. зах. 42).

Грамовіч Іван Іванавіч (1918—1986) — беларускі пісьменнік, аўтар успамінаў аб паэце. Знаёмы Я. Купалы з 1935 г. Апошняя сустрэча адбылася ў Маскве на кватэры

мастака К. С. Елісеева (па вул. Вялікая Грузінская) у 1941 г. І. Грамовіч у час службы ў войску пад Масквой патэлефанаваў паэту і быў запрошаны ў госці. У падарунак аб гэтай сустрэчы атрымаў ад Я. Купалы кнігу з дарчым надпісам.

М. А. ГРАМЫКУ

Свайму найлепшаму калегу Грамыку са шчырым сэрцам. Янка Купала. Менск, 3/V-22 г.

На фотаздымку Я. Купалы. Друкуецца па: зб. «Успаміны пра Янку Купалу». Мн., 1962. С. 54—57.

Грамыка Міхайла (Міхаіл Аляксандравіч; 1885—1969) — беларускі пісьменнік, вучоны-геолаг. Знаёмства з Я. Купалам адбылося «праз некалькі дзён пасля пераезду Грамыкі з Адэсы ў Мінск у 1921 г.». Сябравалі сем'ямі, часта сустракаліся падчас жыцця ў Мінску (да 1930 г.). Я. Купала з жонкай былі «пасаджонымі» бацькамі на вяселлі Грамыкаў. У 1930 г. асуджаны і высланы ў Іванава-Вазнясенск. З 1936 г. жыў у Кіраўску Мурманскай вобласці.

П. ГРАНІТУ

Дарагому Петрусю Граніту на добрую памятку аб нашай сустрэчы ў Лідзе. Янка Купала. Ліда, 15/III-40 г.

На зб. вершаў: «Беларусі ардэнаноснай». Мн., 1937. Не захавайся. Друкуецца па: часоп. «Польмя», 1982, № 7 у публікацыі Рацьцкага А. «Народны дэпутат».

Граніт Пятрусь (Івашэвіч Іван Пятровіч, 1909—1980) — беларускі паэт, настаўнік. У сак. 1940 г. у Лідзе разам з Н. Тарас, В. Таўлаем і А. Іверсам сустракаўся з Я. Купалам і разам выступалі перад выбаршчыкамі на літаратурных вечарах. Аўтар артыкулаў: «Беларускі народны паэт Янка Купала» і «Янка Купала».

А. М. ГРАЦЫЯНСКАМУ

Лётчыку-іспытателю А. Граціанскаму с іскрэннім пожеланнем счастливой и долгой жизни и побед над врагом на славу нашей Родины. Янка Купала. Москва, 11/IX-41 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1941 (адз. зах. 32).

Грацыянскі Аляксей Мікалаевіч (1905—?) — лётчык-выпрабавальнік. Герой Савецкага Саюза (1957). Пазнаёміліся ў верас. 1941 г. у Маскве на кватэры пісьменніка М. Зінгера, які жыў побач з мастаком К. Елісеевым. Неаднаразова сустрэкаліся на працягу верасня—лістапада 1941 г. Аўтар успамінаў аб Я. Купалу.

Т. Д. ДЖАВАХІШВІЛІ

Доктору Тине Джавахишвили, славной златокудрой грузинке жить, как в сказке, вечно с песней радости и счастья. Янка Купала. Цхалтубо. 30/XI-38 г.

На кнізе: «Избранные произведения». М., 1938 (адз. зах. 1134).

Дорогой Тине Дмитриевне Джавахишвили с глубоким уважением и преданностью. Янка Купала. Минск, 5/IV-41 г.

На кнізе: «Избранные произведения». М., 1939 (адз. зах. 1331).

Джавахишвілі Ціна Дзмітрыеўна (?) — урач 1-га санаторыя спецлечсанпрофа. Сустрэкалася з Я. Купалам у Цхалтуба (1938, 1939) і Мінску (1941).

У. М. ДУБОЎКУ

Уладку Дубоўку ад шчырага сэрца. Я. Купала. 25/V-25 г.

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-27).

Дубоўка Уладзімір Мікалаевіч (1900—1976) — беларускі паэт. Пазнаёміўся з Я. Купалам у 1924 г. у Мінску. У тым жа годзе разам адпачывалі на Чорным моры. Сустрэкаліся на працягу 1925—1929 гг. Прысвяціў паэту верш «Янку Купалу» і шэраг артыкулаў.

А. ДУДАРУ

Алесю Янка. 29.III.32 г.

На кнізе: Зб. тв., 1929, т. II. (адз. зах. 968).

Дудар Алесь (сапр. Дайлідовіч Аляксандр Аляксандравіч; 1904—1937) — беларускі паэт, крытык, перакладчык. З Я. Купалам знаёмы з 20-х гадоў, бываў у яго дома. У

1927—1928 гг. рэдактар часопіса «Маладняк», ад імя якога вітаў Купалу з 20-годдзем літаратурнай дзейнасці. Разам ездзілі ў творчыя камандзіроўкі, сустракаліся на літаратурных вечарах. Аўтар артыкулаў пра Я. Купалу і яго творчасць.

В. Л. ДЫЛУ

Шчыраму працаўніку на ніве эканамічнага і нацыянальнага адраджэння Беларусі Осіпу Лявонавічу Дыло ў знак праўдзівай пашаны. Янка Купала. Менск, 4/VII-22 г.

На кнізе: «Спадчына». Мн., 1922. Захоўваецца ў БДАМЛіМ (ф. 53, воп. 1, адз. зах. 260).

Дыла Язэп (Восіп Лявонавіч; 1880—1973) — беларускі грамадскі дзеяч, пісьменнік. Блізкі знаёмы Я. Купалы. Упершыню сустрэўся з ім у пачатку студзеня 1919 г. у Смаленску, дзе тады жыў паэт. У 1921—1924 гг. сустракаліся неаднарадова ў Мінску, абодва працавалі ў Тэрміналагічнай камісіі Інбелкульта і ў выдавецкім таварыстве. У 1926 г., адпачываючы ў Кіславодску, наведаў Я. Купалу і Я. Коласа ў Есентуках, ездзіў з імі ў Пяцігорск. Аўтар успамінаў і «Матэрыялаў да біяграфіі Я. Купалы, запісаных з уласных выказванняў паэта ў Мінску» ў 1928—1929 гг.

М. Н. І К. С. ЕЛІСЕЕВЫМ

т. Елісееву на памятку. Янка Купала. Менск, 16/IX-30 г.

На кнізе: «Творы. 1918—1928». Мн., 1930 (адз. зах. 48).

Задушевной милой Магдалине Николаевне от сердца. Янка Кулала.

На кнізе: «Избранные стихи». Смоленск, 1937 (адз. зах. 49).

Милой Магдалине Николаевне Елисейевой с искренним приветом и уважением Янка Купала. Москва, 9/VII-38 г.

На кнізе: «Избранные произведения». М., 1938 (адз. зах. 50).

Елісееў Канстанцін Сцяпанавіч (1890—1968) — рускі графік-карыкатурыст, мастак тэатра і кіно. Заслужаны дзеяч мастацтва РСФСР (1945). Блізкі сябар Я. Купалы. Пазнаёміліся ў 1920 г., калі Елісееў жыў у Мінску і працаваў мастаком у Беларускай першым дзяржаўным тэатры (БДТ-1). Пасля пераезду К. Елісеева ў Маскву на сталае месца жы-

харства Я. Купала часта спыняўся ў яго на кватэры. У 1930 г. Елісееў наведваў паэта, калі прыязджаў у Мінск. Апошняя сустрэча адбылася за тры дні да трагічнай гібелі Я. Купалы, 26 чэрв. 1942 г. у гасцініцы «Масква».

Елісеева Магдаліна Мікалаеўна — жонка мастака.

Б. А. ЕМЯЛЬЯНАВУ

Дорогому Борису от сердца. Янка Купала. Москва, 19/VI-40 г.

На кнізе: «Ад сэрца». Вершы. Мн., 1940 (адз. зах. 24).

Емяльянаў Барыс Аляксандравіч (1903—1965) — рускі пісьменнік. Знаёмы Я. Купалы з 1930 г. Асабліва зблізіўся з ім у ліпені—кастрычніку 1941 г. ў Маскве.

А. ЕРМАЛОВІЧУ

W dowód przyjaźni i szacunku Panu Antoniemu Jarmolowiczu od szczerze życzliwego i przyjaznego J. Łucewicz. 27/VIII-1904 г. Sieliszese.

У знак сяброўства і павагі пану Антону Ермаловічу ад шчыра зычлівага і прызнага Я. Луцэвіч. Селішча. (*Пераклад з польскай мовы У. Мархеля.*)

На фотаздымку Я. Купалы 1904 г. (адз. зах. Ф-340).

Ермаловіч Антон. — Біяграфічныя звесткі не выяўлены. Як сведчыць пляменніца Я. Купалы Ядвіга Юльянаўна Раманоўская, з успамінаў сваёй маці яна ведае, што Ермаловіч быў кіраўніком спраў у Зігмунда Чаховіча ў маёнтку Бяседы.

І. І. ЗАМОЦІНУ

Вельмі паважанаму праф. І. Замоціну на добры ўспамін. Шчыра адданы Янка Купала. Менск, 28/X-27 г.

На кнізе: Зб. тв. 1927, т. III. Захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАНБ (адз. зах. ПР-996).

Вельмі паважанаму праф. І. Замоціну на добры ўспамін Янка Купала. Менск, 13/VI-28 г.

На кнізе: Зб. тв. 1928, т. IV. Захоўваецца ў ЦНБ імя Я. Коласа НАНБ (ПР-1815).

Замоцін Іван Іванавіч (1873—1942) — вучоны, літаратуразнавец. Акадэмік АН БССР (1928). У 1922 г. запрошаны ў Мінск, дзе ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце, а з 1931 г. — у Мінскім педінстытуце выкладаў філалогію. Прафесарскую працу адначасова спалучаў з навукова-даследчай, працуючы з 1925 г. у Інбелкульце, а пасля яго рэарганізацыі — у Акадэміі навук БССР. Быў знаёмы з Я. Купалам. Жыццю і творчасці паэта прысвяціў арт. «Беларуская драматургія. Драматычныя творы Янкі Купалы» («Узвышша», 1927, № 1), «Янка Купала» («ЛГ», 10.02.36), пісаў пра яго ў брашуры «Мастацкая літаратура ў школьным выкладанні» (1927—1928). У крас. 1938 г. арыштаваны, 5.08.1939 г. асуджаны да васьмі гадоў зняволення. Адбываючы тэрмін пакарання ў Комі АССР, І. І. Замоцін памёр у турэмнай бальніцы 25 мая 1942 г. Рэабілітаваны ў 1956 г.

Т. ЗДАНОВІЧ

На добры ўспамін п. Тамары Здановіч. Янка Купала. Менск, 16/1-22 г.

На кнізе: «Спадчына». Мн., 1922 (адз. зах. 154).

Здановіч Тамара. — Біяграфічныя звесткі не выяўлены. Адна з першых атрымала ў падарунак кнігу «Спадчына» з дарчым надпісам Я. Купалы.

М. Э. ЗІНГЕРУ

Моему дорогаму бомбоубежищу — Максцу Зингеру — Янка Купала. 23 июля 1941 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1939. Не захавалася. Друкуецца па: часоп. «Неман», 1982, № 2 у публікацыі «Летом сорок первого...» (с. 148—149).

Милому Максцу Эммануиловичу Зингеру за приют, за дружеское отношение — опекуну дорогаму от сердца. Янка Купала.

На кнізе: «От сердца». Стихи и поэмы. (1933—1941). М., 1941. Друкуецца па: гл. папярэдні надпіс.

Зінгер Макс Эмануілавіч (1899—1960) — рускі пісьменнік, палярнік. Сусед па дому сябра Купалы — К. Елісеева. Пазнаёміліся ў ліп. 1941 г. падчас аднаго з паветраных налётаў на Маскву. М. Зінгер прадаставіў Я. Купалу і Уладзіславе Францаўне сваю кватэру як «бомбасховішча».

**ІНСТЫТУТУ СУСВЕТНАЙ ЛІТАРАТУРЫ
ІМЯ А. М. ГОРКАГА**

Інстытуту мировой літаратуры імени А. М. Горькаго в знак прызнатальнасці за прекрасную Пушкінскую выставку в нашым ЦДКА. Янка Купала. Мінск, 19/IV-37 г.

На фотаздымку Я. Купалы, які захоўваецца ў рукапісным адзеле Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага (ф. 109, воп. 1, адз. зах. 8). Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. Мн., 1981. С. 75.

У 1937 г. адзначалася стагоддзе з дня смерці А. С. Пушкіна. Я. Купала ўваходзіў у склад Беларускага і Усесаюзнага пушкінскіх юбілейных камітэтаў, у працы якіх прымаў удзел. Выстаўка пасля Масквы пабывала і ў іншых гарадах краіны. У крас. 1937 г. яна размясцілася ў Мінскім Цэнтральным доме Чырвонай Арміі (зараз акруговы Дом афіцэраў), на якой Я. Купала прысутнічаў і пакінуў свой фотаздымак з дарчым надпісам арганізатару выстаўкі.

М. В. І Л. І. ІСАКОЎСКІМ

Дарогаму тов. М. В. Исаковскому с сердечным приветом. Я. Купала. Мінск, 10/VI-34 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1934 (адз. зах. 19).

На добрую памяць Вам, дорогой Михаил Васильевич Исаковский. Янка Купала. Мінск, 17/XII-36 г.

На кнізе: «Выбраныя творы». Мн., 1936, т. II. Захоўваецца ў Расійскім ЦДАЛіМ (ф. 1373, воп. 3, адз. зах. 179). Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. Мн., 1981. С. 95.

Тов. М. В. Исаковскому. Янка Купала. Мінск, 17/XII-36 г.

На кнізе: «Песня будаўніцтву». Вершы. Мн., 1936 (адз. зах. 22).

Дорогим Лидии Ивановне и Михаилу Васильевичу Исаковским. С сердечным приветом Янка Купала. Москва, 8/VII-38 г.

На кнізе: «Слова аб палку Ігаравым» у перакладзе Я. Купалы. Мн., 1938. Захоўваецца ў Расійскім ЦДАЛіМ (ф. 1373, воп. 3, адз. зах. 179). Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. Мн., 1981. С. 96.

Милому дорогаму Михаилу Васильевичу Исаковскому с чувством сердечной благодарности за его прекрасные переводы моих стихов. Янка Купала. Москва, 3/VI-40 г.

На кнізе: «Ад сэрца». Вершы. Мн., 1940 (адз. зах. 25).

Дарогому М. В. Ісаковіскаму с сэрчным прыветом. Янка Купала. Москва, 7/IV-41 г.

На кнізе: «Выбраныя творы». Мн., 1937, т. III. Захоўваецца ў Расійскім ЦДАЛіМ (ф. 1373, воп. 3, адз. зах. 179).

Ісаковіскі Міхаіл Васільевіч (1900—1973) — рускі паэт і перакладчык. З Я. Купалам пазнаёміўся ў лют. 1934 г. у клубе СП БССР, а пасля сустрэчы ў Смаленску на з'ездзе пісьменнікаў Заходняй вобласці ў красавіку таго ж года між імі ўсталяваліся сяброўскія адносіны. Неаднаразова сустракаліся ў Маскве, Мінску і інш. гарадах. Перапісваліся. Аўтар артыкулаў пра Я. Купалу, прысвяціў яму верш «З народа ты вырас, спяваў для народа», пераклаў больш за семдзсят твораў паэта.

Лідзія Іванаўна — жонка М. В. Ісаковіскага.

В. У., Я. Ф. І Р. КАЛІТОЎСКІМ

Вельмі паважанаму і даражэнькаму д-ру Я. Ф. Калітоўскаму на добры ўспамін аб шахматных турнірах у Кіславодску. Шчыра ўдзячны пацыент Янка Купала. Кіславодск, 22/IX-28 г.

На кнізе: Зб. тв., 1926, т. II (адз. зах. 3).

Дарогім Ольге Владиміравне, Риточке і Евгению Фёдоровичу с сэрчным прыветом. Я. Купала. Кіславодск, 18/XII-34 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1934 (адз. зах. 28).

Дарогому доктору Евгению Фёдоровичу Калітовскаму с глыбокім уважэннем і прызнательностью. Янка Купала. Мінск, 25/III-39 г.

На кнізе: «Слова аб палку Ігаравым» у перакладзе Я. Купалы. Мн., 1938 (адз. зах. 1555).

Калітоўскі Яўген Фёдаравіч (1896—1980) — беларускі вучоны ў галіне фізіятэрапіі і курорталогіі, кандыдат медыцынскіх навук. З Я. Купалам пазнаёміўся ў час навучання ў медыцынскім інстытуце (1915—1917). Па стану здароўя пакінуў Беларусь у 1926 г. і пераехаў у Кіславодск, дзе працаваў у санаторыі імя М. Горкага. Я. Купалу з сям'ёй Калітоўскіх звязвала цесная дружба. Сустрэкаліся ў Мінску (1921—1926), а пазней у Кіславодску.

Вольга Уладзіміраўна (1903—?) — рэнтгентэхнік. Жонка Я. Ф. Калітоўскага. Пазнаёмілася з Я. Купалам у Мінску ў 1924 г. Паэт часта наведваў дом Калітоўскіх. Рыта — іх дачка.

Г. А. КАРАВАЕВАЙ

На памяць пра паездку ў Чэхаславакію.

На кнізе: «Песня будаўніцтву». Мн., 1936. Не захавалася. Друкуецца па: часоп. «Польша», 1962, № 7 у публікацыі Г. Караваевай «Вялікі сын Беларусі», с. 124—132.

Караваева Ганна Аляксандраўна (1893—1979) — руская пісьменніца. Галоўны рэдактар часопіса «Молодая гвардия» (1931—1938), карэспандэнт «Правды» на Урале ў гады Айчыннай вайны. З творчасцю Я. Купалы знаёма з 1915 г. па артыкуле М. Горкага «Пра пісьменнікаў-самавукаў» у часоп. «Современный мир» (1911, № 2), у якім быў змешчаны верш «А хто там ідзе?». Першая сустрэча адбылася на пачатку 1930-х гг. у Маскве, затым неаднаразова бачыліся там жа ў 1934, 1939, 1940 і 1942 гг. З 3-га па 20 кастр. 1935 г. у складзе дэлегацыі савецкіх пісьменнікаў і журналістаў разам падарожнічалі па Чэхаславакіі. У лютым 1936 г. была ў Мінску, гасцявала ў доме Я. Купалы. 1 ліп. 1942 г. выступіла на пахаванні паэта. Напісала ўспаміны аб сустрэчах з ім.

У. Г. КАРАЛЕНКУ

Вельмі паважанаму пану У. Г. Караленку ў знак шчырай пашаноты яго прац на полі грамадзянскім. Аўтар Янка Купала. СПб., 7/1-1911 г.

На кнізе: «Жалейка». Пецярбург, 1908. Захоўваецца ў Доме-музеі У. Караленкі ў Палтаве. Друкуецца па: часоп. «Неман», 1982, № 2 у публікацыі С. Букчына «Вся Ваша честная деятельность...», с. 150—161.

Караленка Уладзімір Галакціёнавіч (1853—1921) — рускі пісьменнік, публіцыст, грамадскі дзеяч. З 1906 г. адказны выдавец «Русского богатства» ў г. Палтава. Па справах выдавецтва часта наведваў Пецярбург, дзе і адбылося знаёмства з Я. Купалам, які са снежня 1909-га па 1913 г. там жыў і вучыўся. У пачатку студзеня 1911 г. група пісьменнікаў з Пецярбурга і Масквы адзначыла 25-гадовы юбілей вяртання пісьменніка зсылкі і сярэбранае вяселле Караленкаў. Відаць, у гэты дзень была падаравана і кніга Я. Купалы.

А. А. І М. І. КАРЫНФСКИМ

Дорогому Аполлону Аполлоновичу Коринфскому. Янка Купала. СПб., 23/ХІ-13 г.

На кнізе: «Адвечная песня». *Пецярбург, 1910* (адз. зах. 44).

Славному и милому Аполлону Аполлоновичу Коринфскому. Я. Купала. СПб., 23/ХІ-13 г.

На кнізе: «Гусляр». *Пецярбург, 1910* (адз. зах. 40).

Дорогому Аполлону Аполлоновичу Коринфскому от искренно преданного Янки Купалы. СПб., 23/ХІ-13 г.

На кнізе: «Сон на кургане». *Пецярбург, 1912* (адз. зах. 39).

Глубокоуважаемому и дорогому Аполлону Аполлоновичу Коринфскому в знак искренней признательности и уважения его чудному таланту. Янка Купала. СПб., 23/ХІ-13 г.

На кнізе: «Шляхам жыцця». *Пецярбург, 1913* (адз. зах. 45).

Дорогому и милому А. А. Коринфскому и Марьяне Иосифовне на добрую память. Янка Купала. Минск, 12/V-33 г. Октябрьская, 36а.

На кнізе: *Зб. тв., 1932, т. VI* (адз. зах. 46).

Карынфскі Апалон Апалонавіч (1868—1937) — рускі паэт і перакладчык. З Я. Купалам пазнаёміўся ў Пецярбургу, падчас яго вучобы на курсах А. С. Чарняева. Паэт успамінаў: «Сустрэліся мы з ім выпадкова і з першых жа хвілін пасябравалі, хоць я гадамі і вядомасцю быў куды ад яго маладзей». Я. Купала часта наведваў дом Карынфскага, «часам начаваў у Апалона Апалонавіча ў кабінце». У альбоме жонкі перакладчыка *Марыі Восіпаўны* (1879—1960) — 6 лістап. 1913 г. Я. Купала пакінуў свой аўтограф сярод інскрыптаў іншых вядомых асоб, запісаўшы верш «А ты, сіраціна, жыві...». У 1913—1914 гг. Карынфскі пераклаў 16 вершаў Я. Купалы і напісаў біяграфічную даведку паэта, змешчаную ў часоп. «Педагогический листок» (1914. Кн. 1). Перад ад'ездам з Пецярбурга Я. Купала падараваў перакладчыку 4 кнігі з надпісамі. У маі 1933 г. сустрэкаліся ў Мінску. У 30-я гады А. А. Карынфскі быў рэпрэсіраваны.

ЯКУБУ КОЛАСУ

Шкадую, дружа Колас, што тут цябе няма,
Ярчэй свяціла б сонца, мякчэй была б зіма.
Дзве тысячы кілометраў сягоння дзеляць нас,
Але што значаць вольным адлегласці і час.

*На фотаздымку Я. Купалы 1932 г. у Кіславодску. Не
захавайся. Друкуецца па: Міцкевіч Д. Любіць і помніць.
Мн., 2000. С. 145.*

Якуб Колас (сапр. Міцкевіч Канстанцін Міхайлавіч; 1882—1956) — класік беларускай літаратуры. Народны паэт БССР (1926). Акадэмік АН БССР (1928). Паплучнік і сябар Я. Купалы. Асабіста пазнаёміліся ў Смольні ў жніўні 1912 г., праз год адбылася сустрэча ў Вільні. З 1921 г. разам працавалі ў Інбелкульце, амаль трыццаць год падтрымлівалі цёплыя прыцельскія адносіны, сябравалі сем'ямі, разам выязджалі і ўдзельнічалі ў розных форумах, канферэнцыях і інш. мерапрыемствах. Пяру Я. Коласа належыць шэраг артыкулаў, прысвечаных Я. Купалу і яго творчасці.

Ф. Я. КОНУ

Вельмі паважанаму тав. Феліксу Кону шчыра ўдзячны за добрыя словы ў дзень юбілею. Янка Купала. Масква, 12/VI-30 г.

На кнізе: «Творы. 1918—1928». Мн., 1930 (адз. зах. 1263).

Кон Фелікс Якаўлевіч (1864—1941) — дзеяч расійскага і міжнароднага рэвалюцыйнага руху, член калегіі і заг. секцыі мастацтва і літаратуры Наркамасветы РСФСР. З Я. Купалам сустракаліся неаднаразова. Ф. Кон вітаў паэта з 25-годдзем літаратурнай дзейнасці ў маі 1930 г. у Маскве. Разам былі ў прэзідыуме на ўрачыстай вечарыне з нагоды 85-й гадавіны з дня смерці А. Міцкевіча (26 лістап. 1940 г.).

В. Ю. ЛАСТОЎСКАМУ

Даражэнькаму Власту шчыра адданы аўтар. Янка Купала. СПб., 14/II-13 г.

На кнізе: «Паўлінка». Пецярбург, 1913 (адз. зах. 1208).

Ластоўскі Вацлаў Юстынавіч (1883—1938) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, гісторык, філолаг, этнограф, публіцыст, пісьменнік, літаратуразнавец. Член-карэспандэнт Украінскай акадэміі грамадазнаўства ў Празе (1926). Акадэмік АН БССР (1928). З Я. Купалам пазнаёміўся ў сакавіку 1909 г. у сувязі з прызначэннем на пасаду рэдакцыйнага сакратара «Нашай нівы» (1909—1915). Кватэра Ластоўскіх была месцам збору беларускай і літоўскай інтэлігенцыі, сярод якой быў і Я. Купала. Сябравалі. Часта сустракаліся. В. Ластоўскаму і яго жонцы Марыі ў 1909 г. паэт прысвяціў верш «Песня званара», а ў 1910 г. вітаў выхад «Кароткай гісторыі Беларусі» Ластоўскага вершам «Дудар». У 1916—1917 гг. рэдактар газеты «Гоман». З красавіка 1927 г. на пасадзе дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея, працаваў у Інбелкульце, АН БССР, уваходзіў у камісію па рэформе беларускага правапісу. У 1928 г. напісаў успаміны пра нашаніўскі перыяд і пра Я. Купалу (Пушкінскі дом, ф. 586, адз. зах. 116). У 1930 г. пазбаўлены звання акадэміка і высланы з Беларусі на 5 год у Саратаў. Паўторна асуджаны ў 1937 г. і прыгавораны да вышэйшай меры пакарання. Рэабілітаваны па першым прыгаворы ў 1988 г., а па другім — у 1958 г.

У. Г. ЛІДЗІНУ

Дарогому тов. Лидину с сердечным приветом. Я. Купала.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1933. Друкуецца па: ЭД. С. 339.

Дарогому тов. В. Г. Лидину с искренним приветом. Я. Купала. Минск, 11/VI-34 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1934. Друкуецца па: гл. папярэдні надпіс.

Лідзін Уладзімір Германавіч (1894—1979) — рускі пісьменнік. З Я. Купалам пазнаёміўся ў 30-я гады. У жніўні 1933 г. разам наведалі Беларуска-Балтыйскі канал. Сустракаліся ў Мінску з 8-га па 14 чэрв. 1934 г. на 1-м Усебеларускім з'ездзе пісьменнікаў.

А. І. ЛУЦКЕВІЧУ

Усімі паважаемаму працаўніку на ніве Беларускай. Пану А. Луцкевічу на добрую памятку ад шчырага сэрца. Янук Купала. Вільня. 18/VIII-1909 г. (Тэкст напісаны лацінскім шрыфтам.)

На фотаздымку Я. Купалы 1908 г. (адз. зах. Ф-342).

Вытрыманаму і шчыраму працаўніку на ніве беларускага адраджэння п. Антону Луцкевічу. Янка Купала. СПб., 14/X-1910 г. (Тэкст напісаны лацінскім шрыфтам.)

На кнізе: «Гусляр». Пецярбург, 1910 (адз. зах. 1222).

Луцкевіч Антон Іванавіч (1884—1942) — беларускі публіцыст, літаратурны крытык і грамадскі дзеяч. З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1908 г. у «Нашай ніве», рэдактарам якой ён быў з 1906 г. Прысвяціў Купале шэраг артыкулаў у беларускім і польскім друку. У 1939 г. арыштаваны, прыгавораны да шасці гадоў зняволення. Рэабілітаваны ў 1989 г.

Г. МААРЫ

Гургену Маари с сердечным приветом. Янка Купала. Минск, 15/II-36 г.

На фотаздымку Я. Купалы. Друкуецца па: ЭД. С. 369.

Маары Гурген (сапр. Аджамян Гурген Рыгоравіч; 1903—1969) — армянскі пісьменнік. Заслужаны дзеяч культуры Армянскай ССР (1965). Знаёмы Я. Купалы.

Я. С. МАЗАЛЬКОВУ

Милому Евгению Семёновичу Мозолькову с искренним приветом и уважением. Янка Купала. Москва. 22/X-38 г.

На кнізе: «Слова аб палку Ігаравым» у перакладзе Я. Купалы. Мн., 1938 (адз. зах. 30).

Мозольков.

На кнізе: «Прымакі». Мн., 1936 (адз. зах. 35).

Мазалькоў Яўген Сямёнавіч (1909—1969) — рускі крытык і літаратуразнавец, перакладчык і рэдактар кніг Я. Купалы на рускай мове. Аўтар кніг, успамінаў і шматлікіх артыкулаў пра жыццёвы і творчы шлях паэта. З 1948-га па 1969 г. — старшыня камісіі, а потым Савета па беларускай літаратуры

пры праўленні СП СССР. З Я. Купалам пазнаёміўся ў сярэдзіне 1930-х гг. Сябравалі. Сустрэкаліся ў Маскве і Мінску, на дачы паэта ў Ляўках. Перапісваліся. Апошні раз бачыліся ў гасцініцы «Масква» 28 чэрв. 1942 г.

В. П. МАЛЧАНАВАЙ

Міленькай Валі на добрую памяць. Янка Купала. Мінск, 26/IX-40 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1937 (адз. зах. 652).

Валя (Малчанова Валерыя Паўлаўна) — дачка Малчанова Паўла Сцяпанавіча (1902—1977), беларускага акцёра, народнага артыста Беларусі (1940), народнага артыста СССР (1948). З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1920 г. Сябравалі сем'ямі. Кніга была падаравана дачцэ П. С. Малчанова, калі ён прыехаў разам з тэатрам на гастролі ў Мінск і яго сям'я пражывала каля месяца ў доме паэта. Апошні раз бачыліся ў 1940 г.

В. І. МАЦКО

Вячаславу з вялікай пашанай. Янка Купала. Масква. 24.6.1937.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1937 (адз. зах. 59).

Мацко Вячаслаў Іосіфавіч (1903—1975) — беларускі гісторык. Кандыдат гістарычных навук (1952).

М. А. МАШАРУ

Дарагому Міхасю Машару на памяць аб нашай сустрэчы на вольнай і ўз'яднанай нашай роднай беларускай зямлі. Шчыра жадаю поспеху і шчасця ў жыцці і працы. Янка Купала. 28.X.1939 г. Беласток.

На дэпутацкім блакноце М. А. Машары. Не захавайся. Друкуецца па: часоп. «Польмя», 1961, № 7 у публікацыі М. Машары «Сустрэчы з Янкам Купалам».

Машара Міхась (Міхаіл Антонавіч; 1902—1976) — беларускі паэт, празаік, драматург, перакладчык. У 1939 г. Машара кіраваў аддзелам народнай асветы ў Шаркоўшчынскім р-не. Быў абраны дэпутатам Народнага сходу ў Беластоку, які праходзіў 28—30 кастр. 1939 г. У час аднаго з пасяджэнняў П. Броўка пазнаёміў яго з Я. Купалам. Пазней сустрэкаліся ў Мінску, Ярцаве, Казані і ў чэрвені 1942 г. у Маскве. Аўтар вершаў «Янку Купалу», «Вялікаму песняру» і ўспамінаў аб паэце.

А. М. МЕТЭХЕЛІ

Незабываемай Елене Михайловне на память от благодарных пациентов. А. Новиков-Прибой. С большой любовью и сердечностью. 17.1.1938. Янка Купала.

На фотаздымку Я. Купалы і А. Новікава-Прыбоя. Цхалтуба, 1938 г. (адз. зах. 66).

Метэхелі (па мужу Джавахішвілі) *Алёна Міхайлаўна* (1912—?) — урач 1-га санаторыя спецлечсанпрофа г. Цхалтуба, з 1935 г. — галоўны ўрач той жа ўстановы. Знаёмства адбылося ў студзені 1938 г., калі пасля завяршэння Руставелеўскага пленума (24—30.12.1937) у Тбілісі Я. Купала разам з А. Серафімовічам і А. Новікавым-Прыбоем знаходзіўся ў санаторыі г. Цхалтуба. Перад ад'ездам Я. Купала падараваў А. Метэхелі рукапіс прысвечанага ёй верша «Генацвале» з паметай «Цхалтуба. 20.1.1938 г.». Паўторна сустрэкаліся ў лістападзе 1938 г.

В. М. МОНИЧУ

В. М. Моничу с искренним приветом. Янка Купала. Москва. Съезд. 1/IX-34 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1934 (адз. зах. 1022).

Моніч Васіль Міхайлавіч (1898—?) — знаёмы Я. Купалы. Былы ваеннаслужачы, падпалкоўнік запасу. Пазнаёміліся ў Маскве, ва Універсітэце народаў Захаду на вечары, прысвечаным 20-годдзю літаратурнай дзейнасці Я. Купалы (1925). Пазней сустрэкаліся ў Маскве на 1-м Усесаюзным з'ездзе ССП (17.08—2.09.34) і ў 1940 г.

П. В. МЯДЗЁЛЦЫ

Дарагой Паўлінцы на памятку ад шчырага сэрца. Янка Купала. Менск, 19/1-30 г.

На кнізе: «Сборник стихов». М.—Л., 1930 (адз. зах. 26).

Паўлінцы Янка. Менск, 19/1-30 г.

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-32).

Даражэнькай Паўлінцы на памятку. Янка. Менск, 19/VI-30 г.

На кнізе: «Творы. 1918—1928». Мн., 1930 (адз. зах. 14).

Паўлінцы на памятку. Янка. Масква, 18/III-36 г.

На кнізе: «Песня будаўніцтву». Вершы. Мн., 1936 (адз. зах. 21).

Мядзёлка Паўліна Вікенцьеўна (1893—1974) — заслужаны дзеяч культуры Беларусі. Пасля заканчэння Віленскай жаночай гімназіі ў 1912 г. працавала настаўніцай. Удзельніца Беларускага музычна-драматычнага гуртка ў Вільні, Першага беларускага таварыства драмы і камедыі (1917—1918, 1920). Паводле яе ўспамінаў, з Я. Купалам пазнаёмілася ў Вільні ў 1909-м ці 1910 г. Падтрымлівалі сяброўскія адносіны, асабліва зімой 1912—1913 гг. у Пецярбургу падчас вучобы паэта на курсах А. С. Чарняева і ў 1913—1914 гг. у Вільні. Адна з першых выконвала ролю Паўлінкі ў аднайменнай камедыі Я. Купалы. Пазней сустрэлася ў Полацку, Мінску і Маскве. Я. Купала прысвяціў П. Мядзёлцы верш «Снілася дзяўчыне» і інш. Падзялілася ўспамінамі аб паэце ў кнізе «Сцежкамі жыцця» (Мн., 1974).

М. У. НАРЭЙКУ

Майму лепшаму пляменніку Міхасю Нарэйку, добраму інжынеру. На добрую памяць. Янка Купала. Менск. 1/1-36 г.

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-57).

Нарэйка Міхаіл Уладзіслававіч (1904—1980) — стрыечны пляменнік Я. Купалы, сын стрыечнай сястры паэта І. М. Луцэвіч-Нарэйка. Інжынер-палкоўнік. Працаваў у Мінску, Ленінградзе; выкладчыкам ВНУ ў Новачаркаску, з 1960 г. — у будтрэсце № 5 Мінска. Я. Купала падтрымліваў яго матэрыяльна ў час вучобы ў тэхнікуме і інстытуце.

С. М. НОВІКУ-ПЯЮНУ

Міламу Сяргею Пяюну пад час сустрэчы ў Слоніме.
Янка Купала. 14.XI-39 г.

У блакноце С. Новіка-Пяюна. Не захавайся. Друкуецца па: зб. «Народны паэт Беларусі». Мн., 1962. С. 190.

Новік-Пяюн Сяргей (сапр. Новік Сяргей Міхайлавіч; 1906—1994) — беларускі паэт, празаік. Пасля заканчэння Нясвіжскай гімназіі (1918—1924) скончыў беларускія настаўніцкія курсы ў Вільні (1926). За культурна-асветніцкую работу неаднаразова арыштоўваўся польскімі ўладамі. Адбыў пяцігадовую ссылку на Памор'і (1926—1931). З 1931 г. жыў у Слоніме, дзе і адбылася сустрэча з Я. Купалам 14 лістап. 1939 г. Сябравалі. Бачыліся ў Маскве (1934, 1935, 1940) і ў Мінску (1936), Тбілісі (1937), Цхалтуба (1938). Суправаджаў паэта да Г. Леўчыка. На Слонімшчыне працаваў інспектарам раённага аддзела народнай асветы (1930—1940), дырэктарам краязнаўчага музея (1940—1941). За сувязь з партызанамі прыгавораны фашысцкімі ўладамі да пакарання смерцю. Вызвалены з Калдычэўскага лагера смерці партызанамі, працягваў працу ў тым жа музеі да 1944 г. У 1944 г. зноў арыштаваны, асуджаны на 10 гадоў пазбаўлення волі і сасланы на Калыму. Рэабілітаваны 5.11.1958 г. З 1959 г. жыў у Мінску. Я. Купалу прысвяціў шэраг артыкулаў.

Я. ОБСТУ

Na pamiatkę pierwszego spotkania się w Petersburgu p. J.Obst jako dowód prawdziwego szacunku dla sławnej i pięknej przeszłości polskiej, od szczerego serca poświęcam. J.Kupala. Peterburg. 14/XI-1910 h.

На памяць аб першым спатканні ў Пецярбургу п. Я. Обсту як доказ сапраўднага шацунку для слаўнай і цудоўнай польскай мінуласці. Ад шчырага сэрца прысвячаю. Я. Купала. Пецярбург. 14/XI-1910 г. (*Пераклад з польскай мовы У. Мархеля.*)

На кнізе: «Гусляр». Пецярбург, 1910 (адз. зах. 1221).

Ахвярую ад усяго сэрца п<ану> Я. Обсту на доказ супольнага цярпення ў няволі. Янка Купала. (Тэкст напісаны лацінскім шрыфтам.)

На кнізе: «Адвечная песня». *Пецярбург, 1910* (адз. зах. 1220).

Wiele szanownemu i drogiemu panu Janowi Obst w dowód szczerej przyjaźni. Janka Kupala. Petersburg, 6/IV-13r.

Дужа шаноўнаму і дарагому пану Яну Обсту на доказ шчырай прыязні. Янка Купала. *Пецярбург, 6/IV-13 г.* (*Пераклад з польскай мовы У. Мархеля.*)

На кнізе: «Шляхам жыцця». *Пецярбург, 1913. Захоўваецца ў Бібліятэцы Літоўскай АН (R-20/2).*

Обст Ян (Ян Германавіч; 1876—1941?) — гісторык, выдавец, журналіст. Працаваў сакратаром у рэдакцыі «Кгај» (1903 г. — да спынення дзейнасці ў 1909 г.). У 1911 г. у *Пецярбургу* Обст заснаваў «*kwartalnik Litewski*». Пасля пераезду яго ў тым жа годзе на сталае месца жыхарства ў *Вільню* змяніла месца знаходжання і рэдакцыя часопіса, якая з 1912-га па 1913 г. выходзіла пад новай назвай «*Litwa i Rus*». Відаць, у час знаходжання Я. Купалы ў *Пецярбургу* (1909—1913) і адбылося яго знаёмства з Обстам. Так, у часоп. «*Litwa i Rus*» за 1912 г. быў змешчаны верш Я. Купалы «*Лірнік вясковы*», прысвечаны 50-годдзю з дня смерці польскага і беларускага паэта-дэмакрата У. Сыракомлі.

С. Е. ПАЛУЯНУ

На добрую памятку С. Палуяну афярую ад шчырага сэрца. Я. Купала. *Вільня, 29/XI-1909 г.*

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-5).

Палуян Сяргей Епіфанавіч (1890—1910) — беларускі публіцыст, празаік, літаратуразнавец, адзін з пачынальнікаў беларускай літаратурнай крытыкі. Блізкі сябар Я. Купалы. Пазнаёміліся ў рэдакцыі «*Нашай нівы*» ў 1909 г., але знаёмства было нядоўгім, у 1910 г. С. Палуян скончыў жыццё самагубствам. Смерць сябра глыбока ўзрушыла Я. Купалу. У сувязі з гэтай трагічнай падзеяй ім быў напісаны верш «*Памяці С. Палуяна*» і прысвечана паэма «*Курган*».

П. ПАНЧУ

П. Панчу. Я. Купала. Менск, 18/V-[28 г.]

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. Ф-345).

Дарагому Пятру Панчу са шчырай пашанай. Янка Купала. Масква, з'езд 25/VIII-34 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1934 (адз. зах. 43).

Панч Пятро (сапр. Панчанка Пётр Іосіфавіч; 1891—1978) — украінскі пісьменнік. З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1928 г. у Харкаве. Сябравалі. Неаднаразова сустракаліся ў Мінску, Маскве. Я. Купала пераклаў на беларускую мову аповяданне П. Панча «Зямля» (1928).

М. А. ПАПОВУ

Шчыра паважанаму т. М. А. Папову на добры ўспамін. Янка Купала. 26/VII-26 г. Менск.

На рэжысёрскім экзэмпляры п'есы «Тутэйшыя» Я. Купалы, якая рыхтавалася М. Паповым да пастаноўкі ў 1926 г. на сцэне Беларускага першага дзяржаўнага тэатра (БДТ-1). Захоўваецца ў Расійскім ЦДАЛіМ (ф. 837, воп. 2, адз. зах. 10).

Папоў Мікалай Аляксандравіч (1871—1949) — рускі рэжысёр, драматург. У 1925—1926 гг. — мастацкі кіраўнік Беларускага першага дзяржаўнага тэатра (БДТ-1).

А. Ф. ПОСАХУ

Дарагому Андрэю Фёдаравічу Посаху на добры ўспамін аб мінулых спатканнях у Яхімоўшчыне ў 1906 г., спатканнях мілых, шчырых. Янка Купала. Мінск, 12/V-40 г.

На кнізе: Зб. тв., 1940, т. IV. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца на часоп. «Маладосць», 1964, № 7 у публікацыі Р. Семашкевіча «Ён дружыў з Купалам».

Посах Андрэй Фёдаравіч (1884—1945) — педагог, кандыдат фізіка-матэматычных навук. Знаёмы Я. Купалы з 1906 г. А. Посах у той час настаўнічаў у сельскай пачатковай школе ў Гарадзілаве, а Я. Купала працаваў на бровары ў Яхімаўшчыне. Падтрымлівалі сяброўскія адносіны. Пасля ад'езду

Я. Купалы з Яхімаўшчыны вясной 1907 г. на працягу трох год перапісваліся. У чэрвені 1910 г. А. Посах у складзе дэлегацыі беларускіх настаўнікаў наведаў Італію, дзе сустракаўся з А. М. Горкім і пазнаёміў яго з вершамі Я. Купалы. У час першай сусветнай вайны А. Посах служыў у рускай арміі, а пасля зноў настаўнічаў. У 1920 г. пераехаў у Мінск. Працаваў выкладчыкам матэматыкі на рабфаку мінскага медінстытута. Напісаў успаміны пра Я. Купалу ў зб. «Янка Купала» (Мн., 1952) і «Такі ён быў» (Мн., 1975).

А. Я. ПРАКАПЧУКУ

Дарагому Прафесару Акадэміку А. Я. Пракапчуку на добрую памяць. Шчыра адданы Янка Купала. 21/IV-1940 г. Мінск.

На кнізе: Зб. тв., 1940, т. IV (адз. зах. 8).

Пракапчук Андрэй Якаўлевіч (1896—1970) — беларускі вучоны ў галіне дэрматавенералогіі. Акадэмік АН БССР (1940). Знаёмы Я. Купалы з канца 20-х гг. У кастрычніку 1940 г. разам з паэтам наведаў Гродна. Аўтар успамінаў пра Я. Купалу «З перажытага» (Полымя. 1968. № 11).

Я. Э. ПФЛЯЎМБАЎМ

Мілай слаўнай Жэні на добры ўспамін. Янка Купала. Масква. 7/VI-40 г.

На кнізе: «Ад сэрца». Вершы. Мн., 1940 (адз. зах. 1348).

Мілай Жэні на памятку. Янка Купала. Масква. 16/1-41 г.

На кнізе: «Песня будаўніцтву». Вершы. Мн., 1936 (адз. зах. 1320).

Мілай засумаванай Жэні з сонечным прыветам. Янка Купала. Масква. 16.1.41 г.

На кнізе: Паэмы. Мн., 1940. Захоўваецца ў Бібліятэцы імя Ф. Скарыны ў Лондане. Друкуецца па: Юрась Лаўрык. «Беларускія кніжныя пазнанні ў зборах Бібліятэкі імя Францішка Скарыны ў Лондане». Лондан, 2001. С. 34.

Пфляўмбаўм Яўгенія Эргардаўна (1908—1996) — беларуская паэтэса, перакладчык. Уваходзіла ў кіруючыя органы «Маладняка», БелАППа. Працавала бібліёграфам Кніжнай палаты пры Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя

У. І. Леніна (1930—1932), літсупрацоўнікам рэспубліканскай газеты «Звязда». У 1933 г. выехала ў Сібір (г. Марыінск) услед за сваім мужам, паэтам М. Лужаніным, які быў рэпрэсіраваны. Пасля заканчэння тэрміну пакарання мужа, у 1935 г., не маючы магчымасці вярнуцца на радзіму, разам з ім пераязджае ў Маскву да сваіх бацькоў. З Я. Купалам сустракалася ў Маскве.

А. П. РАБІНІНАЙ

Усё мінаецца, адно толькі шчасце і радасць не мінаецца. Дарагой Аляксандры Пятроўне Рабінінай. Шчасліваму другу Я. Купала. Менск, 10.5.1935 г.

На фотаздымку Я. Купалы (адз. зах. 324).

Рабініна Аляксандра Пятроўна (1897—1977) — супрацоўніца выдавецтва «Художественная литература» (г. Масква), загадчыца рэдакцыі творчасці народаў ССРСР, пасля — намеснік дырэктара выдавецтва. З Я. Купалам пазнаёмілася ў пачатку 1930-х гг. Пры яе непасрэдным удзеле выдадзены кнігі «Над ракою Арэсай» (1933) і «Выбраныя вершы і паэмы. 1906—1935» (1935) і інш. выданні. Сябравалі, перапісваліся.

Л. М. РАГОЎСКАМУ

Wielmożnemu p. L. M. Rogowskiemu w dowód głębokiego szacunku i szczerego uznania prac poświęconych dla rozkwitu sztuki Białoruskiej. J. Kupala. Petersburg. 23/VI-1910 h.

Вяльможнаму п. Л. М. Рагоўскаму ў знак глыбокай пашаны і шчырага прызнання прац, прысвечаных росквіту беларускага мастацтва. (Пераклад з польскай мовы У. Мархеля.)

На кнізе: «Адвечная песня». Пецярбург, 1910 (адз. зах. 1207).

Kompozytorowi p. L. M. Rogowskiemu w dowód prawdziwego uznania prac Jego pokładanych na rozwicie sztuki białoruskiej. Od szczerego serca ofiarowuje. Janka Kupala. Petersburg. 27/9 III/IV 1911г.

Кампазітару п. Л. М. Рагоўскаму ў знак сапраўднага прызнання прац Яго, прысвечаных развіццю беларускага мастацтва. Ад шчырага сэрца ахвярую. Янка Купала. Пецярбург, 27/9/III/IV 1911 г.

На кнізе: «Гусляр». Пецярбург, 1910. Захоўваецца ў Вроцлаве, у Бібліятэцы імя Асалінскіх. Друкуецца па: Позняк Т., Рагойша В. Янка Купала і Людамір Міхал Рагоўскі. Slawa Orientalis, 1976, № 1. Пераклад В. Рагойшы.

Рагоўскі Людамір Міхал (1881—1954) — польскі кампазітар і дырыжор. Пасля заканчэння Варшаўскай кансерваторыі і творчай стажыроўкі ў шэрагу буйнейшых музычных цэнтраў таго часу (Вена, Рым, Парыж, Лейпцыг, Мюнхен) у 1909 г. прыехаў у Вільню на працу, дзе ўзначаліў сімфанічны аркестр польскага музычнага таварыства «Лютня». Першым яго вядомым творам у беларускай музыцы была мелодыя песні да верша Я. Купалы «А хто там ідзе?», упершыню выкананая 12 лют. 1910 г. У 1911 г. Л. Рагоўскі пакінуў Вільню і выехаў у Парыж. Дата пад дарчым надпісам на кнізе сведчыць, што перад ад'ездам Рагоўскі наведаў Пецярбург, дзе, відаць, і сустрэўся з Я. Купалам.

Я. РАЙНІСУ

Вельмі паважанаму слаўнаму Песняру Латвіі Я. Райнісу. Шчыра прыязны Янка Купала. Менск, 19/XI-26 г. (Тэкст напісаны лацінскім шрыфтам.)

На кнізе: «Безназоўнае». Мн., 1925. Друкуецца па ксеракопіі. Захоўваецца ў ДOME-музеі Я. Райніса (R-20/2).

Вельмі паважанаму песняру Латвіі Я. Райнісу. Шчыра прыязны Янка Купала. Менск, 19/XI-26 г. (Тэкст напісаны лацінскім шрыфтам.)

На кнізе: Зб. тв., 1925, т. I. Друкуецца па ксеракопіі з кнігі. Захоўваецца ў ДOME-музеі Я. Райніса (R-20/2).

Райніс Ян (сапр. Пліекшан Яніс Крыш'янавіч; 1865—1929) — латышскі паэт, драматург, грамадскі дзеяч. Народны паэт Латв. ССР (1940). З Я. Купалам падтрымліваў сяброўскія адносіны, перапісваліся. Сустрэкаліся ў Мінску, у час Першай беларускай акадэмічнай канферэнцыі (14—21 лістап. 1926 г.).

І. РЫТАР

Мілай дзяўчыне, Іне Рытар, на ўваходзіны. Шчыра адданы Янка Купала. 20.1.1930 г.

На кнізе: «Жалейка». Не захавалася. Друкуецца па: Сачанка Б. На суд гісторыі. Успаміны, дыялогі. Мн., 1994. С. 84.

Рытар-Каханоўская Іна (псеўд. Саковіч Аляксандра; 1906—?) — празаік. Малодшая сястра жонкі пісьменніка М. Грамыкі — Лідзіі. З восені 1921 г. жыла ў Мінску ў сям'і Грамыкаў побач з Я. Купалам. У тым жа годзе пазнаёмілася з паэтам «на каляднай ялінцы ў дзіцячым доме», дзе працавала яе сястра. Кнігу з надпісам атрымала на вечарыне ў доме Лёсікаў, дзе ў 1930 г. жыла. Працавала настаўніцай у Пярэвіцкай школе, з канца 20-х гадоў выкладала на рабфаку пры БДУ. Пасля ад'езду сястры з дзецьмі ўслед за М. Грамыкам у ссылку (1931) выйшла замуж і пераехала жыць у Маскву. Апошні раз бачылася з Я. Купалам у дні Дэкады беларускага мастацтва ў 1940 г. 3 мая 1950 г. жыла ў ЗША.

Л. І. РЫТАР

Міламу і чыстаму настаўніку і шчыраму беларускаму грамадзяніну п. Лідзе Рытар у дзень яе імянін 13/III-22 г. ад усёй душы. Янка Купала. 5/IV — Менск.

На фотаздымку Я. Купалы. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца па: Сачанка Б. На суд гісторыі. Успаміны, дыялогі. Мн., 1994. С. 85.

Рытар (дзявочае, па мужу Грамыка) *Лідзія Іванаўна* (1898—?) — педагог. У Мінску з 1921 г. У тым жа годзе пазнаёмілася з Я. Купалам і Уладзіславай Францаўнай. У кастрычніку 1922 г. паэт быў на вяселлі Грамыкаў, падтрымліваў з гэтай сям'ёй сяброўскія адносіны да выезду іх з Беларусі. У 1931 г. выехала з дзецьмі ў Іванава-Вазнясенск услед за мужам, які быў рэпрэсіраваны. З 1936 г. жыла з сям'ёй у Кіраўску Мурманскай вобласці.

А. М. САКУ

Кс. А. Саку ад шчырай душы на ўспамін аб Пецярбургу.
Янка Купала. Менск, 3/XI-25[г.].

На кнізе: Зб. тв., 1925, т. I (адз. зах. 47).

Сак Аляксандр Мікалаевіч (1890—1937) — знаёмы Я. Купалы. Пасля заканчэння Пінскай гімназіі вучыўся ў Пецярбургскім лясным інстытуце. У 1917 г. скончыў Пецярбургскую каталіцкую духоўную семінарыю. З 1917-га па 1929 г. быў ксяндзом у Мінску, Койданаве і Мазыры. У 1929 г. адмовіўся ад сану і працаваў у Беларускай дзяржаўным музеі, затым у Белдзяржвыдавецтве. З Я. Купалам пазнаёміўся на адным з суботнікаў беларускай моладзі на кватэры Б. І. Эпімах-Шыпілы, у якога беларускі паэт жыў на працягу 1909—1913 гг. У 1924—1925 гг., прыязджаючы ў Мінск, заўсёды наведваў дом Я. Купалы. Па ўспамінах жонкі Сака — Я. Бяганскай, Я. Купала разам з Уладзіславай Францаўнай наведваў Алёся Мікалаевіча і яго маці ў доме па вул. Свядлова, дзе, відаць, і падараваў сваю кнігу. У 1930 г. А. Сак быў арыштаваны, а ў 1931 г. — сасланы на пяць гадоў.

У. І. САМОЙЛУ

На довад шчырага шацунку і сардэчнай прыязні най-лепшаму і найсправядлівейшаму свайму ўчыцелю, добрадзею пану Ул. Ів. Самойла ад Янука Купалы. Вільня. 16.XII. [1]908 г.

Шчасліў будзь, заступніку бедных людзей,

Жыві, дажывіся больш радасных дней. Я. Купала.

На фотаздымку Я. Купалы 1908 г. (адз. зах. Ф-3).

Самойла Уладзімір Іванавіч (1878—1941) — публіцыст, даследчык беларускай, рускай і інш. літаратур, паэт, празаік, перакладчык, удзельнік беларускага культурна-грамадскага руху пачатку XX ст. Сябар і настаўнік Я. Купалы. Пазнаёміліся ў 1904 г. Памагаў будучаму паэту падрыхтавацца да паступлення ў Мінскае рэальнае вучылішча, але па сямей-

ных абставінах планы паэта не збыліся. У. Самойла першым заўважыў і ацаніў паэтычны талент Я. Купалы, быў першым перакладчыкам яго твораў на рускую мову, садзейнічаў выданню першага зб. «Жалейка» і дэбюту ў друку з вершам «Мужык» у мінскай газеце «Северо-Западный край» (15.05.1905), дзе ў той час У. Самойла супрацоўнічаў. Фотаздымак Я. Купала падараваў У. І. Самойлу перад ад'ездам у Пецярбург. Як вынікае з перапіскі У. Самойлы з Б. І. Эпімах-Шыпілам і пацвярджаецца датай у дарчым надпісу, сустрэча Я. Купалы з У. І. Самойлам адбылася ў Вільні 16 снеж. 1908 г., калі яны, відаць, абмяняліся падарункамі: У. Самойла атрымаў фотаздымак, а Я. Купала — рэкамендацыйны ліст Самойлы, з якім і паехаў да Б. І. Эпімах-Шыпілы.

І. С. СВЯНЦІЦКАМУ

Шчыра паважанаму праф. Іл. С. Сьвянціцкаму. З прывітаннем Янка Купала. Менск, 19.02.27 г.

На кнізе: Зб. тв., 1926, т. II. Захоўваецца ў Львоўскай навуковай бібліятэцы імя В. Стафаніка. Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. Мн., 1981. С. 63.

Шчыра паважанаму праф. Сьвянціцкаму. З прывітаннем Янка Купала. Менск, 19.02.27 г.

На кнізе: «Спадчына». Мн., 1922. Захоўваецца ў Львоўскай навуковай бібліятэцы імя В. Стафаніка. Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. С. 63.

Свянціцкі Іларыён Сямёнавіч (1876—1956) — украінскі філолаг, мастацтвазнавец, адзін з дзеячаў еўрапейскай беларушчыны, гісторык мовы, літаратуры славянскіх народаў, палеограф, знаўца старажытнага мастацтва. З Я. Купалам пазнаёміўся летам 1927 г. У канцы 1926-га — пач. 1927 г. прафесар Львоўскага універсітэта наведаў Беларусь па запрашэнні Інбелкульта. Нагодай для паездкі з'явілася Акадэмічная канферэнцыя па рэформе беларускага правапісу. Але на яе І. Свянціцкі не паспеў (была зачытана толькі яго віншавальная тэлеграма), а запрашэнне наведаць Беларусь ён

выкарыстаў пазней. Калі быў у Мінску, сустрэкаўся і з Я. Купалам. Меў перапіску з паэтам. Пісаў пра Я. Купалу ў кнізе «Росквіт культурна-нацыянальнага жыцця Усходняй Беларусі» (1928).

Л. С. СЕЎРУКУ

Вельмі паважанаму прафесару п. Л. С. Сеўруку ў довад прызнання яго прац і думак, пакладзеных на карысць маці-Беларусі і яе нешчасліваму народу. Ад шчырага сэрца Янка Купала. Пецярбург, 25/VI-1910 г.

На кнізе: «Адвечная песня». Пецярбург, 1910 (адз. зах. 1311).

У знак вялікай пашаноты і паважаннем т. Леаніду Сафоніевічу Севруку, шчырым сэрцам праўдзіва адданы Янка Купала. Пецярбург, 10/X-1910 г.

На кнізе: «Гусляр». Пецярбург, 1910 (адз. зах. 1312).

Яго міласці Леаніду Сафоніевічу Севруку на добрую памятку ад шчырага сэрца — Янка Купала. СПб., 14/IV-1913 г.

На кнізе: «Шляхам жыцця». Пецярбург, 1913 (адз. зах. 1313).

Сеўрук Леанід Сафоніевіч (1867—?) — выкладчык прыродазнаўства ў Санкт-Пецярбургскім сіроцкім інстытуце. Аўтар «Методыкі пачатковага курсу прыродазнаўства» (1902) і інш. Удзельнік беларускага нацыянальна-вызваленчага руху пачатку ХХ ст. Аказваў матэрыяльную дапамогу выд-ву «Загляне сонца і ў наша аконца», сабраў вялікую бібліятэку беларускіх кніг. З Я. Купалам пазнаёміўся ў час яго знаходжання ў Пецярбургу (1909—1913).

В. СЛАВІНСКАМУ

На памятку пабыту ў Кенах пану Вітольду Славінскаму шчыра прыязны Я. Купала. Вільня, 31/X-13 г. (Тэкст напісаны лацінскім шрыфтам.)

На кнізе: «Шляхам жыцця». Пецярбург, 1913. Захоўваецца ў Бібліятэцы Літоўскай АН (R-20/2). Друкуецца па ксеракопіі.

Славінскі Вітальд (1882—1962) — грамадскі дзеяч, прафесар Медыцынскай акадэміі ў Беластоку (Польшча). Пазнаёміўся з Я. Купалам у Вільні. 15 верас. 1912 г. Я. Купала і В. Славінскі разам у складзе групы беларускай і польскай інтэлігенцыі наведалі Барэйкаўшчыну, дзе жыў У. Сыракомля (1853—1862), а затым дом бацькоў В. Славінскага ў Кенах.

В. Е. СМІРНОВУ

Дарогаму В. Е. Смирнову на добрую памяць о встrecе в Печищах. С искренним приветом Я. Купала. Печищи. 27.2.42 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1939. Друкуецца па: газ. «Чырвоная змена» (7.09.1963) у публікацыі В. Е. Смірнова «Незабыўныя сустрэчы».

В. Е. Смирнову на памяць. Янка Купала. Печищи. 27.2.42 г.

На кнізе: «Стихи о Родине». М., 1941. Друкуецца па: гл. папярэдні надпіс.

Смірноў Віталій Емяльянавіч (1900—1975) — знаёмы Я. Купалы. Працаваў загадчыкам аддзела Міністэрства юстыцыі Татарскай АССР. Знаёмства адбылося ў Пячышчах, на кватэры Я. Купалы, 27 лют. 1942 г., дзе паэт пражываў пад час эвакуацыі. Другі раз сустракаліся ў пачатку вясны 1942 г. у Казані. Напісаў успаміны аб сустрэчах з Я. Купалам.

В. Ф. СТАНКЕВІЧУ

Найлепшаму Віцюсю ад Уладкі і Янкі. 5/IV-16 г. (Пераклад з польскай мовы.)

На блакноце з гравіроўкай на сярэбранай пласціне (адз. зах. С-8).

Станкевіч Вікенцій Францавіч (1886—1980) — брат Уладзіславы Францаўны Луцэвіч. Інжынер, працаваў на керамічным заводзе ў Гродна, пазней пераехаў жыць у Польшчу. З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1905 г. у Яхімаўшчыне. Разам служылі ў Полацку і Смаленску (1916—1918). У 1940 г. наведаў дачу Я. Купалы ў Ляўках.

А. П. СТАРАСЦІНУ

Вельмі паважанаму Д-ру А. П. Старасціну ў знак шчырай удзячнасці за гасцінны прыём у санаторыі «Красный шахтер». Янка Купала. Кіславодск. 25.9.28 г.

На кнізе: «Безназоўнае». Мн., 1925 (адз. зах. 963).

Старасцін Анатоль Пятровіч (1875—1929) — знаёмы Я. Купалы. Да 1921 г. працаваў урачом у г. Сочы, затым галоўным урачом санаторыя «Красный шахтер» у Кіславодску. Пазнаёміліся ў 1928 г., калі паэт знаходзіўся ў санаторыі.

А. Ф. СТАФАНОВІЧУ

Маладому рэдактару ад старога паэта Купалы [1935 г.].

На кнізе: «Спадчына». Мн., 1922. Не захавалася. Друкуецца па: зб. «Успаміны пра Янку Купалу». Мн., 1982. С. 230—238.

Стафановіч Аляксандр Філіпавіч (1905—?) — заслужаны работнік культурна-асветнай работы Літвы. Знаёмы Я. Купалы. У 1932 г. працаваў у Барысаве намеснікам рэдактара райгазеты, рэдактарам радыёвяшчання. Пазней быў прызначаны рэдактарам газеты «Бальшавік Барысаўшчыны», дзе і пазнаёміўся з Я. Купалам у маі 1933 г. Сустрэкаліся часта. Падчас апошняй сустрэчы, якая адбылася ў 1935 г., атрымаў у падарунак кнігу. Перапісваліся. Аўтар артыкулаў пра Я. Купалу.

В. П. ТАЎЛАЮ

Таварышу Таўлаю на ўспамін аб сустрэчы ў Лідзе. Янка Купала. [15.03.1940 г.].

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1938. Не захавалася. Друкуецца па часоп. «Польмя», 1982, № 7 у публікацыі А. Рачыцкага «Народны дэпутат». С. 143—146.

Таўлай Валянцін Паўлавіч (1914—1947) — беларускі паэт. Знаёмства адбылося на кватэры Я. Купалы ў 1931 г. У 1940 г. разам выступалі перад выбаршчыкамі ў Лідзе. Працуючы ў 1945—1947 гг. у Літаратурным музеі Янкі Купалы, шмат зрабіў для вывучэння жыццёвага і творчага шляху паэта. Аўтар артыкулаў пра спадчыну Я. Купалы.

П. Р. ТЫЧЫНЕ

П. Тычыне на добры ўспамін аб Мінску. Шчыра адданы Я. Купала. Менск, 18/V-28 г.

На кнізе: Зб. тв., 1926, т. II. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца па ксераконіі.

Дарагому П. Г. Тычыне. Шчыра адданы Я. Купала. Менск, 12/X-33 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1938. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца па ксераконіі.

Дарагому Паўлу Грыгоравічу Тычыне — любаму песняру Украіны. Янка Купала. Масква, 21/VIII-34 г.

На кнізе: «Избранные стихи». М., 1934. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца па ксераконіі.

Даражэнькаму П. Г. Тычыне са шчырым прыветам Я. Купала. Масква, 21/VIII-34 г.

На кнізе: «Над ракою Арэсай». Мн., 1934. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца па ксераконіі.

Тычына Паўло Рыгоравіч (1891—1967) — украінскі паэт, дзяржаўны і грамадскі дзеяч. Акадэмік АН УССР (1929). Першы перакладчык твораў Я. Купалы на ўкраінскую мову. Пазнаёміліся ў Харкаве ў 1928 г. Сябравалі. У лісце да Л. М. Клейнбарта ад 11.01.1929 г. Я. Купала пісаў: «Из ук-

раинских поэтов больше всего, конечно, люблю Шевченко, из современных — Тычину». Сустракаліся ў Мінску, Маскве, Кіеве, Ерэване, Тбілісі. Прысвяціў шэраг артыкулаў Я. Купалу і яго творчасці, пераклаў на ўкраінскую мову камедыю «Паўлінка», называў паэта «першай з вяршынь беларускага Эльбруса паэзіі».

У. В. ЧАРЖЫНСКАМУ

Дарагім Чэржынскім на памяць. Янка Купала. Пячышчы. 4/V-42 г.

На кнізе: «От сердца». Стихи и поэмы (1933—1941). М., 1941 (адз. зах. 37).

Чаржынскі (Дзяржынскі) Уладзіслаў Вікенцьевіч (1897—1974) — беларускі літаратуразнавец, крытык. У 1922—1924 гг. выкладаў на рабфаку БДУ і працаваў у Інбелкульце. Знаёмы Я. Купалы. З 1925 г. супрацоўнік часопіса «Полымя». На працягу 1925—1928 гг. напісаў шэраг артыкулаў, рэцэнзій, даследаванняў па творчасці паэта. У 1931 г. асуджаны і высланы на 5 гадоў у Казань, дзе працаваў выкладчыкам.

ДЗ. І. ШЫРЫНУ-ЮРЭНЕЎСКАМУ

Паважанаму тав. Д. І. Шырыну-Юрэнеўскаму шчыра ўдзячны за прывітанні ў дзень юбілею. Янка Купала. Масква. 12/VI-30 г.

На кнізе: Зб. тв., 1928, т. I. Захоўваецца ў Дзяржаўным літаратурным музеі г. Масквы. Друкуецца па: В. Рагойша. Напісана рукой Купалы. Мн., 1981. С. 72.

Шырын-Юрэнеўскі Дзмітрый Ільіч (?) — рускі паэт. Аўтар кнігі вершаў «В пути». Знаёмы Я. Купалы. Віншаваў паэта з 25-годдзем творчай дзейнасці на вечары, які праходзіў у Камуністычнай Акадэміі ў Маскве (9.06.1930 г.).

С. В. ЭЛЬГЕРУ

Чудесному человеку, великому чувашскому певцу С. В. Эльгеру на память моей встречи в столице Чувашской республики г. Чебоксарах. С сердечной любовью Я. Купала. Чебоксары. 29.X.1941 г.

На кнізе: «Ад сэрца». М., 1941. Захоўваецца ў прыватным кнігазборы. Друкуецца па: зб. «Успаміны пра Янку Купалу». Мн., 1982. С. 258—265.

Эльгер Сямён Васільевіч (1894—1966) — чувашскі пісьменнік. Знаёмы з Я. Купалам з верасня 1939 г. У 1941 г. сустрэліся ў Чувашыі, у г. Чабаксары, дзе Я. Купала быў вымушаны затрымацца з-за паломкі аўтатранспарту па дарозе ў г. Казань, куды быў эвакуіраваны. Я. Купала жыў на кватэры С. Эльгера з 27 кастр. па 2 лістап. 1941 г.

«Расейска-
беларускі
слоўнік»

«Апрацаванне тэрміналогіі «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» пачалося гуманітарнай секцыяй Беларускае Навукова-тэрміналагічнае камісіі ў 1921 г. і закончылася ў 1922 г.— Тэрміналагічнай камісіяй гуманітарнай секцыі Інстытута беларускае культуры.

Спачатку мелася на мэце апрацаванне сцісла стылістычнай тэрміналогіі, г. зн. тэорыі прозы і паэзіі. Але калі прыйшлося падбіраць тэрміны, то адразу выяснілася немагчымасць прытрымлівацца гэтае сцісласці: тэорыя прозы й паэзіі так шырока абхоплівае ўсе галіны літаратурнага мастацтва, што выдзеліць сцісла стылістычныя тэрміны й замкнуцца ў пэўных рамках было б непажаданым абмежаваннем усяе працы ў дадзенай галіне. Апрача таго, калі б і выдзеліць дзе-якія сцісла стылістычныя тэрміны, то яны амаль што ўсе пераняты ўсімі народамі з грэцкае або лацінскае мовы, як, напр.: *проза, паэзія, драма, лірыка*, якія не паддаюцца перакладу, і гэтакім чынам прыйшлося б даць не беларускія тэрміны, а чужаземныя ў беларускім правапісе. Дзеля гэтых вось прычын было вырашана надаць тэрміналогіі болей жыццёвага характару і абхапіць хоць частку таго літаратурнага слоўнікавага матэрыялу, з якім на кожным кроку прыходзіцца спатыкацца кожнаму пісьменніку ў сваёй літаратурнай працы. Гэтым Тэрміналагічная камісія манілася дасягнуць хоць і не поўнасцю дзвюх мэт: 1) даць самыя патрэбныя тэрміны для тэорыі прозы й паэзіі і 2) даць беларускі тэрміналагічны матэрыял для літаратурнае практыкі, каб гэтым хоць крыху дапамагчы нашаму пісьменству, асабліва часапіснаму, пазбавіцца ад лішняй, у большай частцы непатрэбнай і незразумелай, чужаземшчыны.

Разглядаючы чужаземныя тэрміны, Камісія старалася па магчымасці даваць заместа іх толькі беларускія, а калі й пакідаліся чужаземныя, то ўжо такія, што: або агульнапрынятыя, як, напр.: *літаратура, санет, ода*, або пашыраныя і ў народзе, як, напр.: *камедыя, талент, артысты*. Побач з беларускім ставіўся чужаземны тэрмін толькі тады, калі ён — таксама добра вядомае слова ў народзе. Агулам жа Камісія лічыла лішнім даваць чужаземныя тэрміны побач з беларускімі, зважаючы на тое, што калі хто захоча карыстацца з чужаземшчыны, то яе знойдзе і паміма беларускай тэрміналогіі.

Уся змешчаная ў гэтай кнізе тэрміналогія «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» канчаткова разгледжана й прынята Тэрміналагічнай камісіяй гуманітарнай секцыі Інстытута беларускае культуры ў складзе сяброў Камісіі: *М. Байкова, М. Гуткоўскага, Я. Лёсіка, І. Луцэвіча, К. Міцкевіча, С. Некрашэвіча, С. Плаўніка і У. Чаржынскага*.

Слоўнікавы матэрыял для тэрміналогіі ў ліку 2500 слоў сабраў паводле алфавіту, упарадкаваў, ператлумачыў па-беларуску і прынятую тэрміналогію зрэдагаваў

Старшыня гуманітарнай секцыі Інстытута беларускае культуры *Ів. Луцэвіч*.

Менск, студзень 1923 г.».

1 Абонемент	Перадплата
2 Абонент	Перадплатчык
3 Абсурд	Недарэчнасьць
4 Абсурдный	Недарэчны
5 Авансцена	Перадсцена
6 Авантюра	Авантура
7 Авантюрист	Авантурнік
8 Авантюристический	Авантурны
9 Автобиограф	Уласнажыцьцяпісец
10 Автобиографический	Уласнажыцьцяпісны
11 Автобиография	Уласнажыцьцяпіс
12 Автограф	Уласнапіс
13 Автор	Аўтор
14 Авторизованный	Аўторызаваны
15 Авторитет	Аўторытэт
16 Автотип	Адбітка
17 Адонический стих	Адонісавы верш
18 Акrostих	Акростых
19 Акт (действие)	Дзея

20	Актер	Актор
21	Актриса	Акторка
22	Актуальность	Здольнадзейнасьць
23	Актуальный	Здольнадзейны
24	Акцент	Націск, вымова, акцэнт
25	Акцентировать	Акцэнтаваць
26	Акцентуация	Акцэнтаваньне
27	Акция	Дзеянньне, дзея
28	Александрийский стих	Александрыйскі верш
29	Алкеев стих	Алькейскі верш
30	Алкмеонический стих	Алькмэонічны верш
31	Аллегорический	Іншасказальны
32	Аллегория	Іншасказ
33	Аллитерация	Сугучнасьць
34	Аллюзия	Намяненьне
35	Альбом	Альбом
36	Альманах	Альманах
37	Амфиболический	Двузначны
38	Амфиболия	Двузначнасьць
39	Амфибрахий	Амфібрах
40	Амфибрахический	Амфібрахічны
41	Анаграмма	Надпіс
42	Анаграф	Надпіс
43	Анакреонтические стихи	Анакрэонтычныя вершы
44	Анакрустический стих	Анакрустычны верш
45	Аналогический	Падобны
46	Аналогия	Падобнасьць
47	Анапест	Анапэст
48	Анапестический	Анапэстычны
49	Анастрофа	Перастаўка
50	Анафора	Паўтарэньне
51	Анахронизм	Нясучаснасьць
52	Анекдот	Анэкдот
53	Анекдотический	Анэкдотны
54	Аноним	Бязыменьнік
55	Анонимный	Бязыменны
56	Анонс	Паведамленьне
57	Антикритика	Антыкрытыка
58	Антологическое стихотворение	Антолёгічны верш
59	Антология	Антолёгія
60	Антракт	Перапынак
61	Аплодисменты	Воплескі
62	Апокриф	Апокрыф

63 Апокрифический
64 Аполог
65 Апострофа
66 Апофеоз
67 Аппозиция
68 Аргумент
69 Аргументация
70 Ария
71 Артизм
72 Артист
73 Артистический
74 Архаизм
75 Архаистический
76 Асонанс
77 Ассимиляция
78 Аудитория
79 Аутентик
80 Аутентический
81 Афареза
82 Афиша
83 Афоризм

84 Балет
85 Баллада
86 Банальность
87 Банальный
88 Бард
89 Баркаролла
90 Баснописец
91 Баснословный
92 Басня
93 Бахий
94 Беллетрист
95 Беллетристика

96 Беллетристический
97 Белый стих
98 Бессмыслица
99 Библиограф
100 Библиография
101 Библиотека
102 Библиотекарь
103 Библия
104 Биограф

Апокрыфічны
Байка
Зварот
Убагаўленьне, апотэоз
Дасказ
Долад
Давядзеньне
Сьпеў
Мастацкасьць, артызм
Мастак, артысты
Мастацкі, артыстычны
Старасьведчына
Старасьвецкі
Сугалосьсе
Упадабленьне
Слухальня
Аўтэнтык
Аўтэнтычны
Скарочаньне, усячэньне
Абвестка
Выслоўе

Балет
Баляда
Будзённасьць
Будзённы
Бард
Баркароля
Байкапісец
Баечны
Байка
Бахі
Бэлетрысты
Краснае пісьменства,
бэлетрыстыка
Бэлетрыстычны
Белы верш
Недарэчнасьць
Кнігавед
Кнігапіс
Кніжня
Кнігар
Біблія
Жыцьцяпісец

105	Биографический	Жыцьцяпісны
106	Биография	Жыцьцяпіс
107	Благозвучие	Мілагучнасьць
108	Благозвучный	Мілагучны
109	Богатырский эпос	Гэроічны эпос
110	Богатырь	Волат, асілак
111	Божественность	Боскасьць
112	Божественный	Боскі
113	Божество	Боства
114	Брошюра	Сшытак, брошура
115	Буквальный	Літаральны
116	Буколика	Буколіка
117	Буф-опера	Комічная опэра
118	Былина	Быліна
119	Быль	Быль
120	Быт	Быт
121	Бытописатель	Бытапісец
122	Бюллетень	Паведамленьне
123	Вакхическая стопа	Бахічная стопа
124	Варваризм	Чужаслоў
125	Вариант	Адменьнік
126	Введение	Уводзіны
127	Вдохновение	Надхненьне
128	Версификатор	Вершавальнік
129	Версификация	Вершаваньне
130	Версия	Чутка, пагалоска
131	Вертеп	Батлейка
132	Вертепное действие	Батлеечная дзея
133	Вестник	Зьвястун
134	Вилланела	Вілянэля
135	Витьеватость	Віцьеватасьць
136	Витьеватый	Віцьеваты
137	Внезапность	Раптоўнасьць
138	Водевиль	Водэвіль
139	Возвешение	Апавяшчэньне
140	Возвышенный	Узьнёслы
141	Воззвание	Адозва
142	Возобновление	Аднаўленьне
143	Волшебник	Чараўнік
144	Волшебница	Чараўніца
145	Волшебный	Чараўнічы
146	Воображение	Выабражэньне
147	Вопрос	Пытаньне

148	Вопрошение	Запытаньне
149	Восклицание	Вокліч
150	Воспевание	Апяваньне
151	Воспитание	Выхаваньне
152	Воспоминание	Успамін
153	Восприимчивость	Перанятлівасьць
154	Восприятие	Пераняцьце
155	Восторг	Узьнясеньне, захапленьне
156	Восторженный (<i>лиризм</i>)	Узьнёслы
157	Восхищение	Захапленьне
158	Впечатление	Уражаньне
159	Вступление	Уступ
160	Второстепенный	Другарадны
161	Вульгаризм	Прастаслоўе
162	Вульгарный	Прастацкі
163	Выражение	Выраз
164	Выразительность	Выразнасьць, выразістасьць, выразьлівасьць
165	Выразительный	Выразны, выразісты, выразьлівы
166	Газета	Часопіс, газэта
167	Галлицизм	Галіцызм
168	Гармонизация	Суладжаньне
169	Гармонический	Суладны
170	Гармоничность	Суладнасьць
171	Гармония	Суладзьдзе
172	Гасконада	Гасконада
173	Гексаметр	Шасьцістоп, шасьцімер, гэксамэтр
174	Генеалогия	Радавод
175	Гениальность	Гэніяльнасьць
176	Гениальный	Гэніяльны
177	Гений	Гэні
178	Героизм	Гэроізм
179	Героиня	Гэроіня
180	Герой	Гэрой
181	Героический стих	Гэроічны верш
182	Героический эпос	Гэроічны эпос
183	Гимн	Гымн
184	Гипербола	Пераўвялічаньне
185	Гиперболический	Пераўвялічаны
186	Глава	Разьдзел
187	Гликонический стих	Гліконічны верш

188	Говор	Гаворка, гоман
189	Говор (<i>диалект</i>)	Гаворка
190	Гомоним	Аднайменьнік
191	Градация	Ступеняваньне
192	Грамота (<i>акт</i>)	Грамата
193	Грамота, грамотность	Пісьменнасць
194	Грамотный	Пісьменны
195	Графоман	Графоман
196	Графомания	Графоманія
197	Дактилический	Дактылічны
198	Дактиль	Дактыль
199	Двусмысленность	Двузначнасць
200	Двустишие	Двуверш
201	Действие	Дзея
202	Действительность	Рэчавістасць
203	Действительный	Рэчавісты
204	Действующие лица	Асобы дзеі
205	Декадент	Дэкадэнт
206	Декадентизм	Дэкадэнцтва
207	Декастихон	Дзесяціверш
208	Декламатор	Дэкляматыр
209	Декламация	Дэклямацыя
210	Декламировать	Дэклямаваць
211	Декорация	Дэкарацыя
212	Декорировать	Дэкараваць
213	Диалект	Гаворка
214	Диалектика	Дыялектыка
215	Диалог	Размова
216	Диалогический	Размоўны
217	Дивертисмент	Рознабор
218	Дидактизм	Навучальнасць
219	Дидактическая поэзия	Навучальная поэзія
220	Диколический	Дыколічны
221	Диколон	Дыколён
222	Дикция	Вымаўленьне
223	Дисгармония	Разладзьдзе
224	Дискуссия	Супрэчка
225	Дисpondeй	Дыспондэй
226	Диспут	Дыспут
227	Диссонанс	Рознагучнасць
228	Дифирамб	Выхваленне
229	Дифтонг	Двугук
230	Диффамация	Абняслава

231	Дневник	Дзеньнік
232	Добавление	Дадатак
233	Довод	Довад
234	Документ	Дакумэнт
235	Дополнение	Дапаўненьне
236	Достижение	Дасяг
237	Дохмий	Дохмі
238	Драма	Драма
239	Драматизировать	Драматызаваць
240	Драматизм	Драматызм
241	Драматический	Драматычны
242	Драматург	Драматысты
243	Драматургия	Драматыка
244	Дуализм	Двуістотнасьць
245	Дубликат	Падвойнік, дубальт
246	Дуэт	Двусьпеў
247	Евангелие	Эвангэля
248	Евангелический	Эвангэлічны
249	Естественность	Натуральнасьць
250	Жанр	Род
251	Жанровый	Радавы
252	Жаргон	Жаргон
253	Жесткость	Жорсткасьць
254	Жестокость	Акрутнасьць
255	Живописец	Маляр
256	Живописный	Маляўнічы
257	Живопись	Малярства
258	Жизненность	Жыцьцёвасьць
259	Журнал	Часапіс
260	Журналист	Часапісец
261	Журналистика	Часапісьменства
262	Журнальный	Часапісны
263	Заблуждение	Абмылка
264	Завещание	Адпіс, тэстамант
265	Завязка	Завязка
266	Загадка	Загадка
267	Загадочность	Загадковасьць
268	Загадочный	Загадковы
269	Заглавие	Загаловак
270	Заглавный	Загалоўны
271	Заговор (литер.)	Загавор, замова

272	Заговор (<i>юрид.</i>)	Змова
273	Заголовок	Загалолак
274	Загромождение	Заграмаджэньне
275	Заимствование	Запазычаньне
276	Заклинание	Загаварваньне, заклінаньне
277	Заклятие	Закляцьце
278	Заметка	Нататка, заметка
279	Замечание	Увага, заўважаньне
280	Замысел	Задум
281	Занавес	Заслона
282	Записки	Запіскі
283	Запросы	Вымогі
284	Заурядный	Звычайны
285	Звено	Зьвяно
286	Звукоподражание	Гукаперайманьне
287	Зияние	Аднагалосьсе
288	Знание	Веда
289	Зодчество	Будаўніцтва
290	Зодчий	Будаўнічы
291	Зрелище	Відавішча
292	Зритель	Глядзельнік, відоўца
293	Зрительный зал	Глядзельня, відоўня
294	Игра (<i>на инструм.</i>)	Граньне
295	Игра (<i>артистов, слов</i>)	Ігра
296	Идеал	Ідэал
297	Идеализировать	Ідэалізаваць
298	Идеализм	Ідэалізм
299	Идеалист	Ідэалісты
300	Идеальность	Ідэальнасьць
301	Идеальный	Ідэальны
302	Идейность	Ідэйнасьць
303	Идейный	Ідэйны
304	Идентичность	Тоесамасьць
305	Идентичный	Той самы
306	Идеолог	Ідэолёг
307	Идеология	Ідэолёгія
308	Идея	Ідэя
309	Идиллический	Сяляначны
310	Идиллия	Сялянка, ідылія
311	Избыток	Надмер
312	Изваяние	Вылепак
313	Известие	Вестка
314	Известный	Вядомы

315	Издание	Выданье
316	Издатель	Выдавец
317	Издательство	Выдавецтва
318	Изложение	Выкладанье, выклад
319	Изображение	Выяўленьне, маляваньне, вобраз
320	Изобразительный	Вобразны
321	Изотонический	Аднагучны
322	Изречение	Выслоўе
323	Изучение	Выўчэньне
324	Изысканность	Вытворнасьць
325	Изысканный	Вытворны
326	Изящество	Прыгожасьць
327	Изящный	Прыгожы
328	Иллюзия	Ілюзія
329	Иллюзорный	Ілюзіійны
330	Иллюстрация	Ілюстрацыя
331	Иллюстрированный	Ілюстраваны
332	Иллюстрировать	Ілюстраваць
333	Импрессионизм	Імпрэсіюнізм
334	Импровизатор	Імпровізатар
335	Импровизация	Імпровізацыя
336	Импровизировать	Імпровізаваць
337	Индивидуальность	Асабовасьць
338	Индивидуальный	Асабовы
339	Инициалы	Ініцыялы, пачатнікі
340	Иносказание	Іншасказ
341	Иносказательно	Іншасказна
342	Иностранный	Чужаземны
343	Инспирация	Надханье
344	Инспирированный	Надханы
345	Инсценизатор	Усцэнізатар
346	Инсценизация	Усцэнізаванье
347	Инсценизирование	Усцэнізаванье
348	Инсценизировать	Усцэнізаваць
349	Интеллект	Розум
350	Интеллектуальность	Разумовасьць
351	Интеллектуальный	Разумовы
352	Интервью	Размова
353	Интервьюер	Размоўца
354	Интервьюировать	Распытваць
355	Интерлюдия	Паміждзея
356	Интермедия	Паміждзея
357	Интернационал	Міжнародня

358	Интернационализм	Міжнароднасьць
359	Интернациональный	Міжнародны
360	Интимность	Інтымнасьць
361	Интимный	Інтымны
362	Интонация	Вымова
363	Интрига	Інтрыга
364	Интуитивный	Падсьвядомы
365	Интуиция	Падсьвядомасьць
366	Информация	Асьведамленьне
367	Информирование	Асьведамленьне
368	Информировать	Асьведамляць
369	Ионический стих	Ёнічны верш
370	Иронизирование	Высьмяханьне
371	Иронизировать	Высьмяхацца
372	Иронический	Высьмешлівы
373	Ирония	Высьмешка
374	Искажение	Скажэньне
375	Искание	Шуканьне
376	Исключение	Вынятак, выключэньне
377	Исключительный	Вынятковы, выключны
378	Искусственность	Штучнасьць
379	Искусственный	Штучны
380	Искусство	Штукарства
381	Историк	Гісторык
382	Историограф	Гісторыяпісец
383	Историография	Гісторыяпіс
384	Исторический	Гісторычны
385	История	Гісторыя
386	Источник	Крыніца
387	Какофония	Немілагучнасьць
388	Каламбур	Жартаслоўе
389	Каламбурист	Жартаслоўца
390	Каламбурный	Жартаслоўны
391	Календарный	Каляндарны
392	Календарь	Каляндар
393	Каллиграф	Прыгожапісец
394	Каллиграфия	Прыгожапіс
395	Кансиона	Кансыёна
396	Кантата	Кантата
397	Кантилена	Кантылена
398	Канты	Канты
399	Канцион	Канцыён
400	Канцона	Канцона

401	Карикатура	Карыкатура
402	Карикатурист	Карыкатурысты
403	Карикатурный	Карыкатурны
404	Картина	Малюнак, вобраз
405	Картинность	Маляўнічасьць, вобразнасьць
406	Картинный	Маляўнічы, вобразны
407	Каталог	Рэчасьпіс
408	Катастрофа (драм.)	Разьвязка
409	Класс (сосл.)	Кляса, стан
410	Классик	Клясык
411	Классицизм	Клясыцызм
412	Классический	Клясычны
413	Классный	Клясавы
414	Классовый	Клясавы, станавы
415	Клерикализм	Клерыкалізм
416	Клерикальный	Клерыкальны
417	Книга	Кніга
418	Книжный	Кніжны
419	Коллективизм	Суспольнасьць
420	Коллективный	Суспольны
421	Коллизия	Супрэчнасьць
422	Колорит	Афарбоўка
423	Комедиант	Комэдыянт
424	Комедия	Комэдыя
425	Комизм	Комізм
426	Комик	Комік
427	Комический	Комічны
428	Компилировать	Падбіраць, кампіляваць
429	Компилятивный	Зборны, кампіляцыйны
430	Компилятор	Падборшчык, кампілятар
431	Компиляция	Збор, зьбіраніна, кампіляцыя
432	Комплект	Поўналік
433	Комплектование	Упоўналічваньне
434	Композитор	Композытар
435	Композиция	Композыцыя
436	Коммуна	Комуна
437	Коммунизм	Комунізм
438	Коммунистический	Комуністычны
439	Контраст	Супраціўнасьць
440	Копирование	Коп'яваньне, сьпісваньне
441	Копия	Копія
442	Корректирование	Выпраўляньне, корэктаваньне

443	Корректировать	Выпраўляць, корэктаваць
444	Корректор	Выпраўшчык, корэктар
445	Корректур	Выпраўка, корэкта
446	Корреспондент	Дапішчык
447	Корреспонденция (газ.)	Допіс
448	Космический	Сусьветны
449	Космополит	Сусьветнік, космополіт
450	Космополитический	Сусьветна-грамадзянскі
451	Крайность	Крайнасьць
452	Красная строка	Новы радок
453	Красноречивый	Красамоўны
454	Красноречие	Красамоўства
455	Красота	Прыгожасьць, хараство
456	Краткость	Кораткасьць
457	Критик	Крытык
458	Критика	Крытыка
459	Критический	Крытычны
460	Кукольная комедия	Лялечная комэдыя
461	Кукольный театр	Лялечны тэатр
462	Кулиса	Засьценьне, куліса
463	Кульминационный	Найвысшы, кульмінацыйны
464	Куль	Куль
465	Культура	Культура
466	Культурный	Культурны
467	Куплет	Прыпеўка
468	Куплетист	Прыпявальнік
469	Курс	Курс
470	Лаконизм	Маласлоўе, ляконізм
471	Лаконический	Маласлоўны, ляконічны
472	Лапидарный (стиль)	Сьціслы, ляпідарны
473	Ласкательный	Ласкальны
474	Латинизм	Лацінізм
475	Легенда	Легэнда
476	Легендарный	Легэндарны
477	Лейтмотив	Кіраўнічая думка
478	Лексикографический	Словапісны
479	Лексикография	Словапіс
480	Лексиколог	Словазнаўца
481	Лексикология	Словазнаўства
482	Лексикон	Слоўнік
483	Лексический	Слоўнікавы
484	Лекция	Лекцыя
485	Леонический стих	Леонічны верш

486	Летописец	Летапісец
487	Летописный	Летапісны
488	Летопись	Летапіс
489	Либретто	Зьмесьнік, лібрэта
490	Лингвист	Мовазнаўца
491	Лингвистика	Мовазнаўства
492	Лингвистический	Мовазнаўчы
493	Ли́ра	Ліра
494	Лиризм	Лірызм
495	Лирик	Лірык
496	Лирика	Лірыка
497	Лирический	Лірычны
498	Лиро-эпический	Ліроэпічны
499	Листовка	Лістоўка
500	Литера	Літара
501	Литерализм	Літаралізм
502	Литеральный	Літаральны
503	Литератор	Літаратар
504	Литература	Літаратура
505	Литература белорусская	Літаратура беларуская
506	» еврейская	» жыдоўская
507	» малорусская	» украінская
508	» польская	» польская
509	» русская	» расейская, маскоўская
510	Литограф	Камнедрукар
511	Литографирование	Камнедрук
512	Литографированный	Камнедрукаваны
513	Литографировать	Камнедрукаваць
514	Литографический	Камнедрукарскі
515	Литография	Камнедрукарня
516	Лицевой (драм.)	Асабовы
517	Лицо (дейст.)	Асоба
518	Личность	Асоба
519	Личный	Асабовы, асабісты
520	Лубочный	Тандэтны
521	Любитель	Аматар
522	Любительский	Аматарскі
523	Любовник	Палюбоўнік
524	Любовница	Палюбоўніца
525	Любовный	Палюбоўны
526	Любовь	Любасьць
527	Макаронизм	Макаронізм
528	Макаронический	Макаронічны

529	Манера	Манера
530	Манерист	Манерысты
531	Манерный	Манерны
532	Манускрипт	Рукапіс
533	Марионетка	Лялька
534	Марионетный театр	Лялечны тэатр
535	Маска	Маска
536	Маскарад	Маскарад
537	Маскарадный	Маскарадны
538	Маскирование	Маскаваньне
539	Материал	Матар'ял
540	Мелодекламация	Мэлэдэклямацыя
541	Мелодический	Мілагучны, мэлэдыйны
542	Мелодия	Мэлэдыя
543	Мелодрама	Мэлэдрама
544	Мелодраматический	Мэлэдраматычны
545	Мелочь	Драбніца
546	Меморандум	Напамінаньне
547	Мемориал	Памятнік
548	Мемория	Памятка
549	Мемуары	Успаміны
550	Мессианизм	Пасланіцтва, мэсыянізм
551	Метабола	Перастанова
552	Метастрофа	Ухіл
553	Метафора	Пераносьня, мэтафора
554	Метафорический	Пераносны
555	Метонимический	Перайменны
556	Метонимия	Перайменьне
557	Метр	Мера, стопа, мэтр
558	Метрика (в стихах)	Мера, мэтрыка
559	Метрический	Мэтрычны
560	Мимика	Мігаваньне, міміка
561	Мимический	Мігоўны, мімічны
562	Миниатюра	Мініятура
563	Минорный (переносн.)	Журблівы
564	Мировоззрение	Сьветагляд
565	Миросозерцание	Сьветапогляд
566	Мистерия	Містэрыя
567	Мистик	Містык
568	Мистика	Містыка
569	Мистификация	Ашуканства
570	Мистицизм	Містыцызм
571	Мистический	Містычны
572	Миф	Міт

573 Мифический
 574 Мифолог
 575 Мифологический
 576 Мифология
 577 Многословие
 578 Многочисленность
 579 Многочисленный
 580 Могущественный
 581 Могущество
 582 Модернизм
 583 Модернизованный
 584 Модернист
 585 Монограмма
 586 Монографический
 587 Монография
 588 Монодрама
 589 Моноклическое
 стихотворение
 590 Монолог
 591 Монологический
 592 Моносиллабический
 593 Моностих
 594 Монотонность
 595 Монотонный
 596 Монумент
 597 Монументальный
 598 Морализатор
 599 Моралист
 600 Мораль

 601 Моральный
 602 Морфология
 603 Мотив (лит.)
 604 Мотивированный
 605 Мотивировать
 606 Мотто
 607 Мудрость
 608 Мудрствование
 609 Муза
 610 Музыка
 611 Музыкальность

 612 Музыкальный
 613 Мыслитель

Мітычны
 Мітолёг
 Мітолёгічны
 Мітолёгія
 Многаслоўе
 Многалікасьць
 Многалікавы, натоўпны
 Магутны
 Магутнасьць
 Модэрнізм
 Модэрнізаваны
 Модэрністы
 Монограма
 Монографічны
 Монографія
 Монодрама

 Аднамерны верш
 Монолёг
 Монолёгічны
 Аднаскладовы
 Аднаверш
 Аднастайнасьць
 Аднастайны
 Помнік
 Помнікавы
 Навучальнік, абычайнік
 Навучальнік, абычайнік
 Навучальнасьць,
 абычайнасьць
 Навучальны, абычайны
 Формаслоўе
 Аснова, падстава
 Абаснованы
 Абасноўваць
 Мотто
 Мудрасьць
 Мудраваньне
 Муза
 Музыка
 Музыкальнасьць,
 музычнасьць
 Музыкальны, музычны
 Мысьліцель

614	Мыслительница	Мысьліцелька
615	Мыслить	Мысьліць, думаць
616	Мысль	Мысьль, думка
617	Мышление	Мысьленьне, думаньне
618	Наблюдатель	Назорца, назіральнік
619	Наблюдательность	Назорнасьць, назіральнасьць
620	Наблюдать	Назіраць, спасьцерагаць
621	Наблюдение	Назіраньне, спасьцярога
622	Набросок	Накідак
623	Наглядно	Відавочна, наглядна
624	Надутость	Насуплівасьць
625	Надутый	Насуплены
626	Назначение	Назначэньне, заданьне
627	Наивность	Наіўнасьць, прастадушнасьць
628	Наивный	Наіўны, прастадушны
629	Наизусть	Напамяць
630	Наклонность	Нахіл
631	Накопление	Награмаджэньне
632	Намек	Намяненьне
633	Напев	Напеў
634	Направление	Кірунак
635	Например	Напрыклад
636	Напыщенность	Напышлівасьць
637	Напыщенный	Напышлівы
638	Наречие (<i>грам.</i>)	Прыслоўе
639	Наречие (<i>диалект.</i>)	Гутарка
640	Нарицательный	Агульны
641	Народ	Народ, люд
642	Народнический	Народніцкі, людовы
643	Народничество	Народніцтва, людовасьць
644	Народный	Народны, людовы
645	Наружность	Надворнасьць, павярхоўнасьць
646	Наружный	Надворны, павярхоўны
647	Нарушение	Нарушэньне
648	Наслаждение	Асалода
649	Настроение	Настрой
650	Насущность	Неабходнасьць
651	Насущный	Неабходны
652	Натура	Прырода, натура
653	Натурализировать	Натуралізаваць
654	Натурализм	Натуралізм
655	Натуралист	Прыроднік, натуралісты

656 Натуральный
 657 Наука
 658 Научение
 659 Научный
 660 Национализм
 661 Национальность
 662 Национальный
 663 Нація
 664 Начало
 665 Начальный
 666 Начертание
 667 Начинание
 668 Начитанность
 669 Начитанный
 670 Негодование
 671 Недоразумение
 672 Неестественный
 673 Неизбежность
 674 Неизбежный
 675 Некролог
 676 Некрологический
 677 Неодушевленный
 678 Неожиданность
 679 Неожиданный
 680 Неологизм
 681 Неологический
 682 Неопределенность
 683 Неопределенный
 684 Несовместимость
 685 Несовместимый
 686 Несогласный
 687 Несогласованный
 688 Несоразмерность
 689 Несоразмерный
 690 Новелла
 691 Новеллист
 692 Номинальный
 693 Нормальный
 694 Nota bene (N. B.)
 695 Правоучение
 696 Правоучительный
 697 Правственность
 698 Правственный
 699 Нумер

Природны, натуральны
 Навука
 Навучаньне
 Навуковы
 Нацыяналізм
 Нацыянальнасьць
 Нацыянальны
 Нацыя
 Пачатак
 Пачатковы
 Нарыс
 Пачынаньне
 Начытанасьць
 Начытаны
 Абурэньне, сердаваньне
 Непаразуменьне
 Ненатуральны
 Няўхільнасьць
 Няўхільны
 Пасьмерце
 Пасьмярцёвы
 Няжывы
 Неспадзейнасьць
 Неспадзеўны
 Новатвор
 Новатворны
 Неазначанасьць
 Неазначаны
 Нясумеснасьць
 Нясумесны
 Нязгодны
 Няўзгоднены
 Неразьмернасьць
 Неразьмерны
 Новэля, апавяданьне
 Новэлісты, апавядальнік
 Назоўны
 Нормальны
 Увага
 Навучальнасьць
 Навучальны, моральны
 Абычайнасьць
 Абычайны
 Нумар

700	Обдуманность	Абдуманасьць
701	Обдуманный	Абдуманы
702	Обзор	Агляд
703	Областной	Краёвы
704	Область	Краіна
705	Область знания	Галіна веды
706	Обличать	Вінаваціць
707	Обличение	Вінавачаньне
708	Обличитель	Вінавальнік
709	Обличительный	Абвіняльны
710	Обновление	Абнова
711	Обожествление	Абагаўленьне
712	Обозреватель	Аглядач, аглядчык
713	Обозрение	Агляд
714	Оборот	Зварот
715	Обоснование	Абаснова, угрунтаваньне
716	Обоснованный	Абаснаваны, угрунтаваны
717	Образ	Вобраз
718	Образец	Узор
719	Образный	Вобразны
720	Образование	Асьвета, адукацыя, утварэньне
721	Образцовый	Узоры, прыкладны
722	Обращение	Зьвяртаньне
723	Обряд	Абрад
724	Обрядность	Абраднасьць
725	Обрядовый	Абрадавы
726	Обстановка (сцены)	Абстаноўка
727	Обстановочность	Абстаноўчасць
728	Обстановочный	Абстаноўчы
729	Обусловленность	Абумоўленасьць
730	Обусловленный	Абумоўлены
731	Общеупотребительный	Агульнаўжываны, звычайны
732	Обычай	Звычай
733	Объявление	Абвестка
734	Объяснение	Аб'ясьненьне
735	Объяснительный	Аб'ясьняльны
736	Оглавление	Сьпіс, зьмест
737	Оговор	Абмова
738	Оговорка	Абмоўка
739	Ограничение	Абмежаваньне
740	Ода	Ода
741	Одаренность	Даравітасьць
742	Одаренный	Даравіты

743	Одновременный	Адначасны
744	Однозвучность	Аднагучнасьць
745	Однозвучный	Аднагучны
746	Однообразие	Аднастайнасьць
747	Однообразный	Аднастайны
748	Односложный	Аднаскладовы
749	Односторонний	Аднабокi
750	Односторонность	Аднабокасьць
751	Одухотворенность	Адухаўленьне
752	Одухотворенный	Адухоўлены
753	Одушевление	Адухаўленьне
754	Одушевленность	Адухоўленасьць
755	Одушевленный	Адухоўлены
756	Оживление	Ажыўленьне
757	Оживленность	Ажыўленасьць, жывасьць
758	Оживленный	Ажыўлены
759	Оживлять	Ажыўляць
760	Окончание	Заканчэньне
761	Окончание (гр.)	Канчатак
762	Окончательный	Канчальны
763	Октава	Васьміверш
764	Олицетворение	Увасабленьне
765	Олицетворенный	Увасоблены
766	Ономатопея	Гукаперайманьне
767	Опера	Опэра
768	Оперетка, оперетта	Опэрэтка
769	Опереточный	Опэрэтны
770	Оперный	Опэрны
771	Опечатка	Друкарская памылка
772	Описание	Апісаньне
773	Описательный	Апісальны
774	Описка	Апіска
775	Оппонент	Процімоўца, супярэчнік
776	Оппонировать	Супярэчыць
777	Определение	Азначэньне
778	Определенный	Пэўны, азначаны
779	Опровергать	Абвяргаць
780	Опровержение	Абвяржэньне
781	Оптимизм	Сьветлагляднасьць, оптымізм
782	Оптимист	Сьветлагляднік, оптымісты
783	Оптимистический	Сьветлаглядны, оптымістычны
784	Опытность	Дасьведчаньне
785	Опытный	Дасьведчаны

786	Оратор	Прамоўца, красамоўца
787	Оратория	Ораторыя, прамова
788	Ораторский	Красамоўны
789	Ораторство	Красамоўнасьць
790	Орган (<i>инстр.</i>)	Арганы
791	Орган (<i>печати</i>)	Часопіс
792	Ореол	Аўрэоля, златаблеск
793	Оригинал	Першаўзор, ўласнопіс, орыгінал
794	Оригинальность	Самабытнасьць
795	Оригинальный	Уласнапісны, самабытны
796	Ориентация	Кірунак
797	Ориентироваться	Накіроўвацца, разьбірацца
798	Оркестр	Оркестра, капэляля
799	Оркестровка	Оркестраваньне
800	Орнамент	Орнамент, украса
801	Орнаментика	Орнаментыка, украсаваньне
802	Орфография	Правапіс
803	Осмысленность	Уразумленасьць, сэнсоўнасьць
804	Осмысленный	Сэнсоўны
805	Осмыслить	Уразумець, надаць сэнс
806	Осмыслять	Азмысьляць
807	Особенность	Асаблівасьць
808	Особенный	Асаблівы
809	Остроумие	Досьціп
810	Остроумный	Дасьціпны
811	Отвлеченность	Адцягненасьць
812	Отвлеченный	Адцягнены
813	Отзвук	Водгук
814	Отличие	Адзнака
815	Отличительный	Адзначны, асаблівы, адметны
816	Отличный	Выдатны, розны
817	Отношение	Адносіны
818	Отпечаток	Адбітак
819	Отражение	Адбітак, адбіцьце, адсьвет
820	Отрывок	Урывак
821	Отрывочный	Урыўковы
822	Отрицание	Адмоўе
823	Отрицательный	Адмоўны
824	Отчетливость	Выразнасьць
825	Отчетливый	Выразны
826	Очередной	Чарговы

827	Очередь	Чарга, чарод
828	Очерк	Нарыс
829	Очертание	Абрыс
830	Ошибка	Абмылка, памылка
831	Официальный	Службовы, офіцыяльны
832	Официоз (<i>орг. печати</i>)	Урадовая часопісь
833	Памфлет	Памфлет
834	Памфлетист	Памфлетысты
835	Памфлетный	Памфлетны
836	Памятник	Помнік
837	Памятный	Памятны
838	Память	Памяць
839	Панегирик	Выхвала
840	Панегирист	Выхвальнік
841	Панегирический	Выхвальны
842	Панорама	Панорама
843	Пантомима	Мігадзея
844	Парабола	Прыповесьць, прыраўнаньне
845	Параболический	Прыповесьцевы, прыраўнальны
846	Параграмма	Параграма
847	Параграф	Параграф
848	Парадокс	Парадокс (процізвычайнае зданьне)
849	Парадоксальный	Парадоксальны, процізвычайны
850	Параллелизировать	Супастаўляць
851	Параллелизм (<i>лит.</i>)	Супастава
852	Параллельный	Супастаўны
853	Пародирование	Пераніцоўваньне
854	Пародировать	Пераніцоўваць
855	Пародист	Пераніцавальнік
856	Пародия	Пераніцаваньне
857	Пароним	Сугучнік
858	Пасквиль	Брахняпіс
859	Пасквильный	Брахняпісны
860	Пасквильянт	Брахняпісец
861	Пастораль	Пастырка
862	Пасторальный	Пастырскі
863	Пасторель	Пастырка
864	Патетизм	Надпачуцьцёвасьць
865	Патетический	Надпачуцьцёвы
866	Патетичность	Надпачуцьцёвасьць

867	Пауза	Перапынак
868	Пафос	Напышлівасьць
869	Певец	Пясьняр, сьпявак (хор)
870	Певица	Сьпявачка
871	Педагог	Настаўнік
872	Педагогика	Настаўніцтва
873	Педагогический	Настаўнічы
874	Пейзаж	Краебраз
875	Пение	Пяньне, сьпяваньне
876	Пентаметр	Пэнтамэтр
877	Пентастихион	Пяціверш
878	Пеон	Пэон
879	Первичный	Первястковы
880	Первоначальный	Першапачатковы
881	Перевод	Пераклад
882	Переводный	Перакладны
883	Переводчик	Перакладчык
884	Переклад	Пераклад
885	Переложение	Пераказ
886	Перенесение	Перанос
887	Перенос	Перанос
888	Переносный	Пераносны
889	Пересказ	Пераказ
890	Период	Кругаход
891	Периодический	Кругаходны
892	Перифраз	Перамоўе
893	Перефразирование	Перамаўленьне
894	Перефразировать	Перамаўляць
895	Персонификация	Увасабленьне
896	Персонифицировать	Увасабляць
897	Песельник	Песельнік
898	Песенник (<i>сборн. песен</i>)	Сьпеўнік
899	Песенник (<i>автор песен</i>)	Песьнятворца
900	Песенный	Сьпеўны
901	Песнотворчество	Песьнятворчасць
902	Песня	Песьня
903	Пессимизм	Смутнагляд
904	Пессимист	Смутнаглядца
905	Пессимистический	Смутнаглядны
906	Петь	Пець, пяць, сьпяваць
907	Печатание	Друкаваньне
908	Печатанный	Друкаваны
909	Печатный	Друкарскі
910	Печать (<i>знак</i>)	Пячаць, пячатка

911 Печать (*полигр.*)
912 Пьеса, пьеса
913 Писание (*священ.*)
914 Писатель
915 Писательница
916 Письмена
917 Письменность
918 Письменный
919 Письмо
920 Письмо (*каллигр.*)
921 Плавность
922 Плавный
923 Плагиат
924 Плагиатор
925 Плакат
926 Плакатный
927 План
928 Планомерность
929 Планомерный
930 Пластика
931 Пластический
932 Пластичность
933 Плеоназм
934 Плеонастический
935 Поверье
936 Повествование
937 Повествователь
938 Повествовательный
939 Повесть
940 Повременный
941 Повседневность
942 Повседневный
943 Повторение
944 Поговорка
945 Погрешность
946 Подзаголовок
947 Подлинник
948 Подлинность
949 Подлинный
950 Подобие
951 Подражание
952 Подражатель
953 Подражательность
954 Подражательный

Друк
Дзеятвор, сцэнічны твор
Пісьмо (*святное*)
Пісьменьнік
Пісьменьніца
Напісы
Пісьменства
Пісоўны
Ліст
Пісаньне
Плыўнасьць
Плыўны
Творакрадзтва
Творакрадца
Плякат
Плякатны
Плян
Пляновасьць
Пляновы
Плястыка
Плястычны
Плястычнасьць, выпукласць
Многаслоўе
Многаслоўны
Павер'е
Апавяданьне
Апавядальнік
Апавядальны
Повесьць
Кругачасны
Абыдзённасьць
Абыдзённы
Паўтарэньне
Прыгаворка, прымоўка
Хіба, агрэх
Падзагаловак
Аўтэнтнык
Аўтэнтычнасьць
Аўтэнтычны
Падобнасьць
Перайманьне
Пераймальнік
Пераймальнасьць
Пераймальны

955	Подражать	Пераймаць
956	Подстрочный	Падрадковы
957	Подходящий	Адпаведны, падобны
958	Подчинение	Залежнасьць
959	Поза	Пастава
960	Позирование	Удаваньне
961	Познание	Пазнаньне
962	Полемика	Спрэчкапіс
963	Полемист	Спрэчкапісец
964	Полемический	Спрэчкапісны
965	Политик	Політык
966	Политика	Політыка
967	Политический	Політычны
968	Положительность	Дадатнасьць, станоўчасць
969	Положительный	Дадатны, станоўчы
970	Полонизм	Полёнiзм
971	Понимание	Разуменьне
972	Понятие	Паняцьце, разуменьне
973	Понятный	Зразумелы
974	Популяризатор	Пашыральнік
975	Популяризация	Пашырэнне
976	Популяризировать	Пашыраць
977	Популярность	Агульнадаступнасьць, усевядомасьць
978	Популярный	Агульнадаступны, усевядомы
979	Порицание	Ганьбеньне
980	Порицатель	Ганьбіцель
981	Порицательный	Ганебны
982	Порнограф	Страмопісец
983	Порнографический	Страмопісны
984	Порнография	Страмопіс
985	Посвящение	Ахвяраваньне, пасьвячэнне
986	Послание	Пасланьне
987	Последователь	Пасьледавальнік
988	Последовательность	Паступовасьць
989	Последовательный	Паступовы
990	Последствие	Вынік
991	Послесловие	Пасьляслоўе
992	Пословица	Прыказка
993	Постановка	Пастаноўка
994	Постановочный	Пастаноўны
995	Постепенно	Ступянёвы
996	Построение	Будова
997	Построенный	Збудованы

998	Построчный	Адрадковы
999	Postscriptum (P. S.)	Прыпіска
1000	Поучение	Навучаньне
1001	Поучительный	Навучальны
1002	Похождение	Прыгода
1003	Пошлость	Нікчэмнасьць
1004	Пошлый	Нікчэмны
1005	Поэзия	Поэзія
1006	Поэма	Поэма
1007	Поэт	Поэта
1008	Поэтесса	Поэтка
1009	Поэтика	Поэтыка
1010	Поэтический	Поэтычны
1011	Пояснение	Паясьненьне
1012	Пояснительный	Паясьняльны
1013	Правдоподобие	Праўдападобнасьць
1014	Правдоподобный	Праўдападобны
1015	Правило	Правіла
1016	Правильность	Правіловасьць
1017	Правильный	Правіловы
1018	Правописание	Правапіс
1019	Празднословие	Марнаслоўе
1020	Практик	Практык
1021	Практика	Практыка
1022	Практический	Практычны
1023	Предание	Паданьне
1024	Предисловие	Прадмова
1025	Предлог (гр.)	Прыйма
1026	Предложение	Выслоўе
1027	Предостережение	Перасьцярога
1028	Предпочтение	Перавага
1029	Предрассудок	Забабоны
1030	Предрассудочный	Забабоны
1031	Представление (театр.)	Прыстаўленьне
1032	Преимственность	Пераймальнасьць
1033	Преимственный	Пераймальны
1034	Преимущество	Перавага
1035	Премия	Нагарода
1036	Преобладание	Перавага
1037	Преобладающий	Пераважны
1038	Преобразование	Ператварэньне
1039	Пресса	Друк
1040	Прибавление	Дадатак
1041	Прибаутка	Прыгаворка

1042	Признак	Азнака, прымета
1043	Прикладный	Практычны
1044	Приключение	Здарэньне, прыгода
1045	Применение	Прыстасаваньне, дастасаваньне, ужываньне
1046	Пример	Прыклад
1047	Примечание	Увага
1048	Примитив	Пярвестак
1049	Примитивность	Первястковасьць
1050	Примитивный	Первястковы
1051	Принцип	Аснова
1052	Принципиальность	Асноўнасьць
1053	Принципиальный	Асноўны
1054	Приписка	Прыпіска
1055	Присказка	Прыказка
1056	Приставка	Прыстаўка
1057	Приставочный	Прыстаўны
1058	Приступ	Прыступ
1059	Присущий	Уласьцівы
1060	Притча	Прыповесьць
1061	Причитание	Прычытваньне
1062	Пробел	Пробель
1063	Провинциализм	Краінаслоўе
1064	Провинциальный	Краінны
1065	Провинция	Краіна
1066	Программа	Програма
1067	Программный	Програмны
1068	Прогресс	Поступ
1069	Прогрессивность	Паступовасьць
1070	Прогрессивный	Паступовы
1071	Продолжение	Працяг
1072	Проза	Проза
1073	Прозаизм	Прозаізм
1074	Прозаик	Прозаік
1075	Прозаический	Прозаічны
1076	Прозопопья	Увасабленьне
1077	Произведение	Твор
1078	Произвольный	Адвольны
1079	Произношение	Вымаўляньне, вымова, выгаворка
1080	Происхождение	Пахаджэньне
1081	Происшествие	Праява
1082	Прокламация	Адозва
1083	Прокламирование	Абвяшчэньне

1084	Пролетариат	Пролетарыят
1085	Пролетарий	Пролетары
1086	Пролетарский	Пролетарскі
1087	Пролог	Прадслоўе
1088	Проповедник	Казальнік
1089	Проповеднический	Казальны
1090	Проповедь	Казаньне
1091	Пропуск	Перапуск
1092	Прорицание	Прараканьне
1093	Прорицатель	Праракальнік
1094	Пророк	Прарок
1095	Пророческий	Прароцкі
1096	Пророчество	Прароцтва
1097	Просветитель	Асьвячальнік
1098	Просветительный	Асьветны
1099	Просвещение	Асьвета
1100	Просвещенный	Асьвечаны
1101	Просодика	Прозодыка
1102	Просодический	Прозодычны
1103	Просодия	Прозодыя
1104	Просодономазия	Многаслоўе
1105	Противоположность	Процілежнасьць
1106	Противоречивый	Супярэчны
1107	Противоречие	Супярэчнасьць
1108	Прототип	Першаўзор
1109	Прототипный	Першаўзорны
1110	Процесс	Развой
1111	Псевдоним	Займеньне
1112	Псевдонимный	Займенны
1113	Публика	Грамадзянства
1114	Публикация	Апавяшчэньне
1115	Публицист	Часапісец
1116	Публицистика	Часапіснасьць
1117	Публицистический	Часапісны
1118	Пунктуация	Пунктаваньне
1119	Пустословие	Пустаслоўе
1120	Путаница	Блытаніна
1121	Путеводитель	Праважаты
1122	Путешественник	Падарожнік, вандроўнік
1123	Путешествие	Падарожжа, вандраваньне
1124	Разбор	Разбор
1125	Развитие	Разьвіцьцё
1126	Развязка	Разьвязка

1127	Разговор	Размова, гутарка
1128	Разговорный	Размоўны
1129	Разговорчивый	Гутарлівы, гаваркі
1130	Раздел	Разьдзел
1131	Разделение	Падзел
1132	Различие	Рознасьць
1133	Размер	Разьмер
1134	Размерный	Разьмерны
1135	Размышление	Разважаньне, размысьленьне
1136	Разновидность	Адмена
1137	Разновидный	Адменны
1138	Разнообразие	Рознастайнасьць
1139	Разнообразный	Рознастайны
1140	Разностопный	Рознастопны
1141	Рабсод	Рабсод
1142	Рабсодический	Рабсодыйны
1143	Рабсодия	Рабсодыя
1144	Распространение	Распаўсюджаньне
1145	Распространенный	Распаўсюджаны
1146	Рассказ	Апавяданьне
1147	Рассказчик	Апавядальнік
1148	Рассудок	Розум
1149	Рассудочность	Разумовасьць
1150	Рассудочный	Разумовы
1151	Рассуждение	Разважаньне, развага
1152	Реализм	Рэалізм
1153	Реалист	Рэалісты
1154	Реальность	Рэчавістасьць
1155	Реальный	Рэчавісты
1156	Ребус	Рэбус
1157	Революционный	Рэволюцыйны
1158	Революция	Рэволюцыя
1159	Редактирование	Рэдагаваньне
1160	Редактировать	Рэдагаваць
1161	Редактор	Рэдактар
1162	Редакторство	Рэдактарства
1163	Редакционный	Рэдакцыйны
1164	Редакция	Рэдакцыя
1165	Резонер	Разумавальнік
1166	Резонерство	Разумаваньне
1167	Резонировать	Разумаваць
1168	Результат	Вынік
1169	Резюме	Абагульненьне
1170	Резюмирование	Абагульненьне

1171	Резюмировать	Абагульняць
1172	Реклама	Рэкляма
1173	Рекламирование	Рэклямаваньне
1174	Рекламировать	Рэклямаваць
1175	Рекламный	Рэклямны
1176	Ремарка	Адметка
1177	Репертуар	Рэпэртуар
1178	Репетиция	Проба, паўтарэньне
1179	Реплика	Пададказ
1180	Репортер	Вястун
1181	Риторика, риторика	Красамоўства
1182	Риторический	Красамоўны
1183	Реферат	Даклад
1184	Рефрен	Прыпеўка
1185	Рецензент	Ацэньнік
1186	Рецензировать	Ацэньваць
1187	Рецензия	Ацэнка
1188	Речь (<i>орат.</i>)	Прамова
1189	Речь	Мова
1190	Ритм	Рытм
1191	Ритмика	Рытміка
1192	Ритмический	Рытмічны
1193	Рифма	Рыфма
1194	» глагольная	» дзеяслоўная
1195	» дактилическая	» дактылічная
1196	» женская	» жаночая
1197	» мужская	» мужчынская
1198	» составная	» мяшаная
1199	Рифмика	Рыфміка
1200	Рифмический	Рыфмічны
1201	Роль	Роля
1202	Роман	Повесьць
1203	Романист	Повесьцяпісец
1204	Романический	Любоўны
1205	Романс	Романс
1206	Романтизм	Романтизм
1207	Романтик	Романтык
1208	Романтический	Романтычны
1209	Рондо	Рондо
1210	Ропалический стих	Ропалічны верш
1211	Рубрика	Рубрыка
1212	Руководство (<i>действ.</i>)	Кіраваньне
1213	Руководство (<i>лит.</i>)	Падручнік, правадніцтва
1214	Рукопись	Рукапіс

1215	Руссизм	Маскалізм
1216	Рыцар	Рыцар
1217	Рыцарский	Рыцарскі
1218	Рыцарство	Рыцарства
1219	Сага	Сага
1220	Сантиментализм	Чульлівасыць
1221	Сантименталист	Чульлівец
1222	Сантиментальность	Чульлівасыць
1223	Сантиментальный	Чульлівы
1224	Сарказм	Злосьмех
1225	Саркастический	Зласьмешлівы
1226	Сатира	Сатыра
1227	Сатирик	Сатырык
1228	Сатирический	Сатырычны
1229	Сафический стих	Сафічны верш
1230	Сборник	Зборнік
1231	Сверх'естественность	Надпрыроднасьць, надзвычайнасьць
1232	Сверх'естественный	Надпрыродны, надзвычайны
1233	Свойство	Уласьцівасыць
1234	Связь	Сувязь, зьвязак, лучнасьць
1235	Священный	Сьвяты
1236	Секстина	Сэкстына
1237	Сенсационный	Дзівосны
1238	Сенсация	Дзівота
1239	Сентенция	Навучка
1240	Серенада	Сэрэнада
1241	Сжатость	Сьцісласьць
1242	Сжатый	Сьціслы
1243	Силлаба	Склад
1244	Силлабический	Складовы
1245	Силуэт	Ценярыс
1246	Символ	Сымболь
1247	Символизирование	Сымболізаваньне
1248	Символизировать	Сымболізаваць
1249	Символика	Сымболіка
1250	Символист	Сымболісты
1251	Символический	Сымболічны
1252	Симфония	Сымфонія
1253	Синекдоха	Сынэкдоха
1254	Синоним	Блізказначнік
1255	Синонимика	Навука аб блізказначніках
1256	Синонимический	Блізказначны

1257	Система	Уклад, парадак, лад
1258	Систематизация	Упарадкаваньне
1259	Систематизатор	Укладальнік
1260	Систематизировать	Укладаць, упарадкоўваць
1261	Систематика	Упарадкаваньне, сыстэматыка
1262	Систематический	Сыстэматычны
1263	Сказание	Апавяданьне
1264	Сказатель	Казальнік
1265	Сказка	Казка
1266	Сказочность	Казачнасьць, баечнасьць
1267	Сказочный	Казачны, баечны
1268	Скандирование	Скандаваньне
1269	Скандовать	Скандаваць
1270	Скептик	Сумнявальнік
1271	Скептицизм	Сумнявальнасьць
1272	Скептический	Сумнявальны
1273	Склад (<i>речи</i>)	Склад
1274	Скороговорка	Быстрамоўка
1275	Скульптор	Разьбяр
1276	Скульптура	Разьба, разьбярства
1277	Следствие (<i>лог.</i>)	Скутак
1278	Словарный	Слоўнікавы
1279	Словарь	Слоўнік
1280	Словесность	Пісьменства, літаратура
1281	Словесный	Слоўны
1282	Слово	Слова
1283	Словотолкование	Тлумачэньне
1284	Словотолкователь	Тлумач
1285	Слог	Склад
1286	Сложный (<i>запутанный</i>)	Завілы
1287	Сложный (<i>состоящ. из слогов</i>)	Складовы
1288	Случай	Выпадак, здарэньне
1289	Смысл	Змысл, сэнс
1290	Собеседование	Гутарка
1291	Собирание	Зьбіраньне
1292	Собиратель	Зьбіральнік
1293	Соблюдение	Захаваньне
1294	Собрание (<i>обществ.</i>)	Сход
1295	Собрание (<i>соч.</i>)	Збор
1296	Совершенный	Дасканалы
1297	Совершенство	Дасканаласьць
1298	Совет	Рада

1299	Советский	Радавы
1300	Совещание	Нарада
1301	Совещательный	Дарадчы
1302	Совпадение	Зьбежнасьць
1303	Современник	Сучасьнік
1304	Современный	Сучасны
1305	Согласный (<i>псих.</i>)	Згодны
1306	Согласование	Узгадненьне
1307	Содержание (<i>лит.</i>)	Зьмест
1308	Содержание (<i>эконом.</i>)	Утрыманьне
1309	Содержательность	Зьмеснасьць
1310	Содержательный	Зьмесны
1311	Созвучие	Сугучнасьць
1312	Созвучный	Сугучны
1313	Создание	Утварэньне, стварэньне
1314	Сознание	Сьвядомасьць, прытомнасьць, прызнаньне
1315	Сознательный	Сьвядомы
1316	Солецизм	Солецызм
1317	Сомнение	Сум, сумненьне
1318	Сомнительный	Сумненны, сумны
1319	Соната	Соната
1320	Сонет	Сонэт
1321	Соответственный	Адпаведны
1322	Соответствие	Адпаведнасьць
1323	Соотношение	Суадносіны
1324	Соперник	Перамагальнік
1325	Соперничество	Перамаганьне
1326	Сопоставление	Параўнаньне
1327	Соревнование	Выпярэдніцтва
1328	Соревнователь	Выпярэднік
1329	Сословие	Стан
1330	Сословный	Станавы
1331	Составитель	Укладальнік
1332	Составление	Укладаньне
1333	Составной	Складальны
1334	Состояние (<i>душ.</i>)	Стан
1335	Состояние (<i>матер.</i>)	Маемасьць
1336	Сотрудник	Супрацоўнік
1337	Сотрудничество	Супрацоўніцтва
1338	Социализм	Соцыялізм
1339	Социальный	Соцыяльны
1340	Сочетание	Злучэньне
1341	Сочинение	Твор

1342	Сочинитель	Аўтар
1343	Сочинять	Укладаць
1344	Спондеический	Спандэічны
1345	Спондей	Спандэй
1346	Способность	Здольнасьць, здатнасьць
1347	Справка	Даведка
1348	Справочник	Даведнік
1349	Справочный	Даведачны
1350	Сравнение	Параўнаньне
1351	Сравнительный	Параўнальны
1352	Ссылка	Адноска
1353	Стансы	Стансы
1354	Старина	Старына
1355	Статут	Статут
1356	Стенограф	Скорапісец
1357	Стенографический	Скорапісны
1358	Стенография	Скорапісь
1359	Степень	Ступень
1360	Стереотип	Адлівак
1361	Стереотипный	Адліўны (<i>пераносн.: зьбіты</i>)
1362	Стечение	Зьбег
1363	Стилизация	Стылізацыя
1364	Стилист	Стылісты
1365	Стилистика	Стылістыка
1366	Стилистический	Стылістычны
1367	Стиль	Стыль, склад, лад
1368	Стильный	Стылёвы
1369	Стих	Верш
1370	Стихийность	Навальнасьць
1371	Стихийный	Навальны
1372	Стихия	Навала
1373	Стихосложение	Вершаваньне
1374	Стихотворец	Вершатворца
1375	Стихотворный	Вершаваны
1376	Стихотворство	Вершаваньне
1377	Стопа (бумага)	Рэза
1378	Стопа (стихотв.)	Мера, стопа
1379	Страница	Бок, старонка
1380	Странность	Дзіўнасьць
1381	Станный	Дзіўны
1382	Странствование	Вандроўка
1383	Странствователь	Вандроўца
1384	Странствующий	Вандроўны
1385	Страстность	Палкасьць

1386	Страстный	Палкі
1387	Страсть	Пал
1388	Стремительность	Імпэт
1389	Стремительный	Імпэтны
1390	Стремление	Імкненьне
1391	Строй	Лад, будова
1392	Стройность	Складнасьць, стройнасьць
1393	Стройный	Складны, стройны
1394	Строка	Радок
1395	Строфа	Зваротка
1396	Строчный	Радковы
1397	Структура	Будова
1398	Студирование	Выўчэньне, студ'яваньне
1399	Студия	Студыя
1400	Суб'ективность	Асабовасьць, асабістасьць
1401	Суб'ективный	Асабовы, асабісты
1402	Сумбур	Недарэчнасьць
1403	Сумбурный	Недарэчны
1404	Суфлер	Падказьнік
1405	Существенность	Істотнасьць
1406	Существенный	Істотны
1407	Схема	Нарыс
1408	Схематический	Нарысны
1409	Сходственный	Падобны
1410	Сходство	Падобнасьць, падабенства
1411	Схоластик	Схолястык
1412	Схоластика	Схолястыка
1413	Схоластический	Схолястычны
1414	Сцена (<i>место</i>)	Сцэна
1415	Сцена (<i>явление</i>)	Зьява
1416	Сценический	Сцэнічны
1417	Сценичность	Сцэнічнасьць
1418	Сюжет	Аснова, прадмет
1419	Тавтограмма	Адналітарнік, таўтограма
1420	Тавтологический	Тоеслоўны, таўтолёгічны
1421	Тавтология	Тоеслоўе, таўтолёгія
1422	Талант	Талент
1423	Талантливость	Талентнасьць
1424	Талантный	Талентны
1425	Творение	Твор
1426	Творец	Творца
1427	Творческий	Творчы
1428	Творчество	Творчасьць

1429	Театр	Тэатр
1430	Театральный	Тэатральны
1431	Текст	Тэкст
1432	Текстуальный	Літаральны
1433	Тема	Заданьне
1434	Темник	Заданьнік
1435	Темп	Тэмп
1436	Тенденциозность	Прадузятасьць
1437	Тенденциозный	Прадузяты
1438	Тенденция	Імкненьне, прадужатасьць
1439	Теоретик	Тэорэтык
1440	Теория	Тэорыя
1441	Термин (<i>назв. предм.</i>)	Тэрмін, назва
1442	Термин (<i>срок</i>)	Тэрмін
1443	Терминологический	Тэрмінолёгічны, назваслоўны
1444	Терминология	Тэрмінолёгія, назваслоўе
1445	Терцет	Тэрцэт
1446	Терцины	Тэрцыны
1447	Техника	Тэхніка
1448	Технический	Тэхнічны
1449	Тип	Тып
1450	Типический	Тыповы
1451	Типичность	Тыповасьць
1452	Типограф	Друкар
1453	Типографический	Друкарскі, друкарны
1454	Типография	Друкарня
1455	Тирада (<i>лит.</i>)	Доўгаслоўе
1456	Титло	Надпісак
1457	Титул (<i>книги</i>)	Загалавак
1458	Тождественность	Тоесамасьць
1459	Тождественный	Тоесамы
1460	Тождество	Тоесамасьць
1461	Том	Том
1462	Томность	Млявасьць
1463	Томный (<i>от томность</i>)	Млявы
1464	Томный (<i>от том, напр.: трехтомный</i>)	Томавы (<i>напр.: трохтомавы</i>)
1465	Тон	Тон
1466	Тональность	Тональнасьць
1467	Тонация	Тонацыя
1468	Тонический	Тонічны
1469	Торжественность	Урачыстасьць
1470	Торжественный	Урачысты
1471	Торжество	Урачыстасьць

1472	Точность	Дакладнасьць
1473	Точный	Дакладны
1474	Трагедия	Трагэдыя
1475	Трагизм	Трагізм
1476	Трагик	Трагік
1477	Трагикомедия	Трагікамэдыя
1478	Трагикомический	Трагікомічны
1479	Трагический	Трагічны
1480	Трагичность	Трагічнасьць
1481	Традиционный	Паданевы
1482	Традиция	Паданьне
1483	Трактат (философ.)	Разважаньне
1484	Трактат (юрид.)	Умова
1485	Транскрипция	Пісьмо
1486	Трафарет (перенос.)	Зьбіцьце
1487	Трафарет (худ.)	Узор
1488	Трафаретный (переносн.)	Зьбіты
1489	Трафаретный (худ.)	Адузорны
1490	Тривиальность	Брыдота
1491	Тривиальный	Брыдотны
1492	Трилогия	Троечасьце
1493	Триолет	Трыолет
1494	Триумф	Трыумф
1495	Триумфальный	Трыумфальны
1496	Трогательность	Жаласьлівасьць
1497	Трогательный	Жаласьлівы
1498	Троп	Троп
1499	Трохей	Трохэй
1500	Труппа	Таварыства драматычнае
1501	Ударение	Націск
1502	Ударяемый	Націскны
1503	Указание	Паказаньне
1504	Указатель	Паказальнік
1505	Указательный	Паказальны
1506	Украинизм	Украінізм
1507	Ум	Розум
1508	Умничание	Мудраваньне
1509	Умолчание	Недасказ
1510	Умствование	Мудраваньне
1511	Универсал	Усеагульнік
1512	Универсальность	Усеагульнасьць
1513	Универсальный	Усеагульны

1514	Уподобление	Упадабленьне
1515	Уподобленный	Упадоблены
1516	Ускорение	Прысьпяшэньне
1517	Ускоренный	Прысьпешаны
1518	Условие	Умова
1519	Условность	Умоўнасьць
1520	Условный	Умоўны
1521	Уста	Вусны
1522	Устный	Вусны
1523	Утопист	Утопісты
1524	Утопический	Утопічны
1525	Утопия	Утопія
1526	Утрированный	Увыдатнены
1527	Утрировать	Увыдатняць
1528	Утрировка	Увыдатненьне
1529	Участвовать	Прымаць удзел
1530	Участие	Удзел, учасьце
1531	Участник	Удзельнік, учасьнік
1532	Учебник	Падручнік
1533	Учебный	Навучальны
1534	Учение	Вучэньне
1535	Ученик	Вучань
1536	Ученический	Вучнёўскі
1537	Ученость	Вучонасьць
1538	Ученый	Вучоны
1539	Учитывание	Меркаваньне
1540	Учитывать	Меркаваць
1541	Фабула	Аснова
1542	Факт	Факт
1543	Фактический	Фактычны
1544	Фантазер	Фантасты
1545	Фантазирование	Фантазьяваньне
1546	Фантазировать	Фантазьяваць
1547	Фантазия	Фантазія
1548	Фантастический	Фантастычны
1549	Фарс	Фарса
1550	Фатализм	Фаталізм
1551	Фаталист	Фаталісты
1552	Фаталистический	Фаталістычны
1553	Фатальность	Фатальнасьць
1554	Фатальный	Фатальны
1555	Фатум	Фатум, лёс
1556	Феерический	Фэерычны

1557	Феерия	Фэерыя
1558	Фельетон	Фэльетон
1559	Фельетонист	Фэльетоністы
1560	Фельетонный	Фэльетонны
1561	Фигура	Фігура
1562	Фигуральный	Вобразны
1563	Филолог	Філёлёг
1564	Филологический	Філёлёгічны
1565	Филология	Філёлёгія
1566	Финал	Заканчэньне, разьвязка
1567	Фольклор	Фольклёр
1568	Фольклорист	Фольклёрысты
1569	Фон	Грунт
1570	Форма	Форма
1571	Формализм	Формалізм
1572	Формалист	Формалісты
1573	Формальный	Формальны
1574	Формулировать	Акрэсьліваць
1575	Формулировка	Акрэсьленьне
1576	Фрагмент	Адрывак
1577	Фраза	Выслоўе
1578	Фразеология	Словасклад
1579	Фразер	Краснабай
1580	Футуризм	Футурызм
1581	Футурист	Футурысты
1582	Футуристический	Футурыстычны
1583	Хаос	Бязладзьдзе
1584	Хаотический	Бязладны
1585	Хаотичность	Бязладнасьць
1586	Характер	Характар
1587	Характеризировать	Характарызаваць
1588	Характеристика	Характарыстыка
1589	Характерный	Характэрны
1590	Хартня	Грамата, скрутак
1591	Хор	Хор
1592	Хорей	Хорэй
1593	Хорист	Хорысты
1594	Хоровод	Карагод
1595	Хороводный	Карагодны
1596	Хрестоматня	Чытанка, выпісы
1597	Хрия	Выпрацаваньне
1598	Хроника	Хроніка
1599	Хроникер	Дзяньнікар

1600	Хроникерский	Дзяньнікарскі
1601	Хронограмма	Хронограма
1602	Хронография	Хронографія
1603	Хронолог	Хронолѳг
1604	Хронологический	Хронолѳгічны
1605	Хронология	Хронолѳгія
1606	Художественность	Мастацкасьць
1607	Художественный	Мастацкі
1608	Художество	Мастацтва
1609	Художник	Мастак
1610	Цезура	Супынка, цэзура
1611	Целесообразность	Мэтазгоднасьць
1612	Целесообразный	Мэтазгодны
1613	Цензура	Цэнзура
1614	Цикл	Круг
1615	Циклики	Цыклікі
1616	Циклический	Кругавы
1617	Цинизм	Цынізм
1618	Циник	Цынік
1619	Цинический	Цынічны
1620	Циркуляр	Наўкольнік
1621	Частица	Часьцінка
1622	Частность	Паасобнасьць
1623	Частный	Паасобны
1624	Частушка	Дрындушка
1625	Часть	Часьць, часьціна, частка
1626	Чередование	Чаргаваньне
1627	Четкий	Чытальны
1628	Читатель	Чытач
1629	Чтение	Чытаньне
1630	Чтец	Чытальнік
1631	Чудесный	Цудоўны
1632	Чудный	Дзіўны, дзівачны
1633	Чудо	Цуд
1634	Шаблон	Прымернік
1635	Шаблон (<i>переносн.</i>)	Зьбіцьце
1636	Шаблонный	Прымернікавы
1637	Шаблонный (<i>переносн.</i>)	Зьбіты
1638	Шарада	Шарада
1639	Школа	Школа
1640	Школьник	Школьнік

1641	Школьный	Школьны
1642	Шутка	Жарт
1643	Шутливый	Жартаўлівы
1644	Шутник	Жартаўнік
1645	Шутовство	Жарты
1646	Эвфонический	Мілагучны
1647	Эвфония	Мілагучнасьць
1648	Эзоп	Эзоп
1649	Эзоповский язык	Эзопава мова
1650	Экземпляр	Паасобнік, прымернік
1651	Эклога	Эклёга
1652	Экспозиция	Выклад
1653	Экспрессионизм	Экспрэсыянізм
1654	Экспрессия	Выразістасьць
1655	Экспромпт	Экспромпт
1656	Экспромптный	Экспромтавы
1657	Экстаз	Захапленье
1658	Элегический	Элегійны, жаласьлівы
1659	Элегия	Элегія
1660	Элемент	Пярвестак, элемэнт
1661	Элементарный	Первястковы, пачатковы
1662	Эмблема	Эмблема
1663	Эмоциональность	Пачуцьцёвасьць
1664	Эмоциональный	Пачуцьцёвы
1665	Эмоция	Пачуцьцё
1666	Энтузиазм	Запал, энтузыязм
1667	Энтузиаст	Запаленец, энтузыясты
1668	Энциклопедизм	Энцыклёпэдызм
1669	Энциклопедист	Энцыклёпэдысты
1670	Энциклопедический	Энцыклёпэдычны
1671	Энциклопедия	Энцыклёпэдыя
1672	Эпиграмма	Эпіграма
1673	Эпиграф	Надпіс, эпіграф
1674	Эпизод	Выпадак, эпізод
1675	Эпизодический	Выпадковы, эпізодычны
1676	Эпик	Эпік
1677	Эпилог	Дасказаньне
1678	Эпистола, эпистолия	Ліст
1679	Эпистолярный	Лістоўны
1680	Эпитафия	Надмагільны надпіс
1681	Эпитет	Прысловак
1682	Эпический	Эпічны
1683	Эпопея	Эпопея

1684	Эпос	Эпос
1685	Эротик	Эротык
1686	Эротика	Эротыка
1687	Эротический	Эротычны
1688	Эскиз	Нарыс
1689	Эскизный	Нарысавы
1690	Эстет	Эстэт
1691	Эстетика	Эстэтыка
1692	Эстетический	Эстэтычны
1693	Этика	Этыка
1694	Этический	Этычны
1695	Этнограф	Людазнаўца
1696	Этнографический	Людазнаўчы
1697	Этнография	Людазнаўства
1698	Этюд	Нарыс
1699	Эффект	Уражаньне
1700	Явление (драм.)	Зьява
1701	Ямб	Ямб
1702	Ямбический	Ямбічны
1703	Юмор	Гумар
1704	Юморист	Гумарысты
1705	Юмористика	Гумарыстыка
1706	Юмористический	Гумарыстычны

СЛОЎНІК БЕЛАРУСКІХ ТЭРМІНАЎ
(цыфры пры тэрмінах абазначаюць нумары
Расейска-Беларускага слоўніка)

Абагаўленьне — 711	Аглядач — 712
Абагульненьне — 1169, 1170	Аглядчык — 712
Абагульняць — 1171	Агрэх — 945
Абаснова — 715	Агульнадаступнасьць — 977
Абаснованы — 604, 716	Агульнадаступны — 978
Абасноўваць — 605	Агульнаўжываны — 731
Абвестка — 82, 733	Агульны — 640
Абвіняльны — 709	Адонісавы верш — 17
Абвяргаць — 779	Адбітак — 818, 819
Абвяржэньне — 780	Адбітка — 16
Абвяшчэньне — 1083	Адбіцьце — 819
Абдуманасьць — 700	Адвольны — 1078
Абдуманы — 701	Адзнака — 814
Абмова — 737	Адзначны — 815
Абмоўка — 738	Адлівак — 1360
Абмылка — 263, 830	Адліўны — 1361
Абмежаваньне — 739	Адмена — 1136
Абнова — 710	Адменны — 1137
Абняслава — 230	Адменьнік — 125
Абрад — 723	Адметка — 1176
Абрадавы — 725	Адметны — 815
Абраднасьць — 724	Адмоўе — 822
Абрыс — 829	Адмоўны — 823
Абстаноўка — 726	Аднабокасьць — 750
Абстаноўчасьць — 727	Аднабокi — 749
Абстаноўчы — 728	Аднаверш — 593
Абумоўленасьць — 729	Аднагалосьсе — 287
Абумоўлены — 730	Аднагучнасьць — 744
Абурэньне — 670	Аднагучны — 321, 745
Абыдзённасьць — 941	Аднайменнік — 190
Абыдзённы — 942	Адналітарнік — 1419
Абычайнасьць — 600, 697	Аднамерны верш — 589
Абычайнік — 598, 599	Аднаскладавы — 592, 748
Абычайны — 601, 698	Аднастайнасьць — 594, 746
Аб'ясьненьне — 734	Аднастайны — 595, 747
Аб'ясьняльны — 735	Аднаўленьне — 142
Авантура — 6	Адначасны — 743
Авантурнік — 7	Адносіны — 817
Авантурны — 8	Адноска — 1352
Агляд — 702, 713	Адозва — 141, 1082

- Адпаведнасьць — 1322
 Адпаведны — 957, 1321
 Адпіс — 264
 Адрадковы — 998
 Адрывак — 1576
 Адсьвет — 819
 Адузорны — 1489
 Адукацыя — 720
 Адухоўленасьць — 754
 Адухоўлены — 752, 755
 Адухаўленьне — 751, 753
 Адцягненасьць — 811
 Адцягнены — 812
 Ажыўленасьць — 757
 Ажыўлены — 758
 Ажыўленьне — 756
 Ажыўляць — 759
 Азмысьляць — 806
 Азнака — 1042
 Азначаны — 778
 Азначэньне — 777
 Акрасьленьне — 1576
 Акrostых — 18
 Акрутнасьць — 254
 Акрэсьліваць — 1574
 Актор — 20
 Акторка — 21
 Анэkdот — 52
 Акцэнт — 24
 Акцэнтаваньне — 26
 Акцантаваць — 25
 Александрыйскі верш — 28
 Альбом — 35
 Алькейскі верш — 29
 Алькмэонічны верш — 30
 Альманах — 36
 Аматыр — 521
 Аматырскі — 522
 Амфібрах — 39
 Амфібрахічны — 40
 Анэkdотны — 53
 Анакрустычны верш — 44
 Анакрэонтычныя вершы — 43
 Анапэст — 47
 Анапэстычны — 48
 Антолёгічны верш — 58
 Антолёгія — 59
 Антыкрытыка — 57
 Апавядальнік — 691, 937,
 1147
 Апавядальны — 938
 Апавяданьне — 690, 936,
 1146, 1263
 Апавяшчэньне — 139, 1114
 Апяваньне — 150
 Апісальны — 773
 Апісаньне — 772
 Апіска — 774
 Апокрыф — 62
 Апокрыфічны — 63
 Апотэоза — 66
 Арганы — 790
 Артызм — 71
 Артысты — 72
 Артыстычны — 73
 Асабістасьць — 1400
 Асабісты — 1401, 519
 Асаблівасьць — 807
 Асаблівы — 808, 815
 Асабовасьць — 337, 1400
 Асабовы — 338, 516, 519,
 1401
 Асалода — 648
 Асілак — 110
 Аснова — 603, 1051, 1418,
 1541
 Асноўнасьць — 1052
 Асноўны — 1053
 Асоба — 517, 518
 Асобы дзеі — 204
 Асьведамленьне — 366, 367
 Асьведамляць — 368
 Асьвета — 720, 1099
 Асьветны — 1098
 Асьвечаны — 1100
 Асьвячальнік — 1097
 Аўрэоля — 792
 Аўтар — 13, 1342

Аўтарызаваны — 14
Аўторытэт — 15
Аўтэнтык — 79, 947
Аўтэнтычнасьць — 948
Аўтэнтычны — 80, 949
Афарбоўка — 422
Афіцыяльны — 831
Ахвераваньне — 985
Ацэньваць — 1186
Ацэнка — 1187
Ацэньнік — 1185
Ашуканства — 569

Баечнасьць — 1260
Баечны — 91, 1267
Байка — 64, 92
Байкапісец — 90
Балет — 84
Баляда — 85
Бард — 88
Баркароля — 89
Батлеечная дзея — 132
Батлейка — 131
Бахічная стопа — 123
Бахі — 93
Белы верш — 97
Біблія — 103
Блізказначнік — 1254
Блізказначны — 1256
Блытаніна — 1120
Бок — 1379
Боскасьць — 111
Боскі — 112
Боства — 113
Брахняпіс — 858
Брахняпісец — 860
Брахняпісны — 859
Брошура — 114
Брыдота — 1490
Брыдотны — 1491
Будаўніцтва — 289
Будаўнічы — 290
Будзённасьць — 86
Будзённы — 87
Будова — 996, 1391, 1397

Буколіка — 116
Быліна — 118
Быль — 119
Быстрамоўка — 1274
Быт — 120
Бытапісец — 121
Бэлетрысты — 94
Бэлетрыстыка — 95
Бэлетрыстычны — 96
Бязладзьдзе — 1583
Бязладнасьць — 1585
Бязладны — 1584
Бязыменны — 55
Бязыменьнік — 54

Вандраваньне — 1123
Вандроўка — 1382
Вандроўнік — 1122
Вандроўны — 1384
Вандроўца — 1383
Васьміверш — 763
Веда — 288
Верш — 1369
Вершавальнік — 128
Вершаваньне — 129, 1373,
1376
Вершаваны — 1375
Вершатворца — 1374
Вестка — 313
Відавешча — 291
Відавочна — 623
Відоўня — 293
Відоўца — 292
Вілянэля — 134
Вінавальнік — 708
Вінаваціць — 706
Вінавачаньне — 707
Віцьеватасьць — 135
Віцьеваты — 136
Вобраз — 319, 404, 717
Вобразнасьць — 405
Вобразны — 320, 406, 719,
1562
Водгук — 813
Водэвіль — 138

- Вокліч — 149
 Волат — 110
 Воплескі — 61
 Вусны — 1521, 1522
 Вучань — 1535
 Вучнёўскі — 1536
 Вучонасьць — 1537
 Вучоны — 1538
 Вучэньне — 1534
 Выабражэньне — 146
 Выгаворка — 1079
 Выдавец — 316
 Выдавецтва — 317
 Выданьне — 315
 Выдатны — 816
 Выклад — 318, 1652
 Выкладаньне — 318
 Выключны — 377
 Выключэньне — 376
 Вылепак — 312
 Вымаўленьне — 222
 Вымаўляньне — 1079
 Вымова — 24, 362, 1079
 Вымогі — 283
 Вынік — 990, 1168
 Вынятак — 376
 Вынятковы — 377
 Выпадак — 1288, 1674
 Выпадковы — 1675
 Выпісы — 1596
 Выпраўка — 445
 Выпраўляньне — 442
 Выпраўляць — 143
 Выпраўшчык — 444
 Выпрацаваньне — 1597
 Выпукласьць — 932
 Выпрэдняцтва — 1327
 Выпрэдняк — 1328
 Выраз — 163
 Выразістасьць — 164, 1654
 Выразісты — 165
 Выразнасьць — 164, 824
 Выразны — 165, 825
 Выразьлівасьць — 164
 Выразьлівы — 165
 Выслоўе — 83, 322, 1026, 1577
 Высьмешка — 373
 Высьмешлівы — 372
 Высьмяханьне — 370
 Высьмяхацца — 371
 Вытворнасьць — 324
 Вытворны — 325
 Выўчэньне — 323, 1398
 Выхаваньне — 151
 Выхвала — 839
 Выхваленьне — 228
 Выхвальнік — 840
 Выхвальны — 841
 Выяўленьне — 319
 Вядомы — 314
 Вястун — 1180
 Гаваркі — 1129
 Гаворка — 188, 189, 213
 Газэта — 166
 Галіна веды — 705
 Галіцызм — 167
 Ганебны — 981
 Ганьбеньне — 979
 Ганьбіцель — 980
 Гасконада — 172
 Гісторык — 381
 Гісторычны — 384
 Гісторыя — 385
 Гісторыяпіс — 383
 Гісторыяпісец — 382
 Гліконічны верш — 187
 Глядзельнік — 292
 Глядзельня — 293
 Гоман — 188
 Грамадзянства — 1113
 Грамата — 192, 1590
 Граньне — 294
 Графоман — 195
 Графоманія — 196
 Грунт — 1569
 Гуканасьледваньне — 286

Гукаперайманьне — 766
Гумар — 1703
Гумарысты — 1704
Гумарыстыка — 1705
Гумарыстычны — 1706
Гутарка — 639, 1127, 1290
Гутарлівы — 1129
Гымн — 183
Гэксамэтр — 173
Гэні — 177
Гэніяльнасьць — 175
Гэніяльны — 176
Гэроізм — 178
Гэроічны верш — 181
Гэроічны эпас — 109, 182
Гэроіня — 179
Гэрой — 180

Даведачны — 1349
Даведка — 1347
Даведнік — 1348
Давядзеньне — 69
Дадатак — 232, 1040
Дадатнасьць — 968
Дадатны — 969
Даклад — 1183
Дакладнасьць — 1472
Дакладны — 1473
Дактылічны — 197
Дактыль — 198
Дакумэнт — 234
Дапаўненьне — 235
Дапішчык — 446
Даравітасьць — 741
Даравіты — 742
Дарадчы — 1301
Дасказ — 67
Дасказаньне — 1677
Дасканаласьць — 1297
Дасканалы — 1296
Дастасаваньне — 1045
Дасьведчаны — 785
Дасьведчаньне — 784
Дасьціпны — 810
Дасяг — 236

Двуверш — 200
Двугук — 229
Двузначнасьць — 38, 199
Двузначны — 37
Двуістотнасьць — 244
Двусьпеў — 246
Дзеньнік — 231
Дзесяціверш — 207
Дзея — 19, 27, 201
Дзеяньне — 27
Дзеятвор — 912
Дзівачны — 1632
Дзівосны — 1237
Дзівота — 1238
Дзіўнасьць — 1380
Дзіўны — 1381, 1632
Дзяньнікар — 1599
Дзяньнікарскі — 1560
Долад — 68, 233
Допіс — 447
Досьціп — 809
Доўгаслоўе — 1455
Дохмі — 237
Дубальт — 245
Думаньне — 616
Думаць — 614
Думка — 615
Драбніца — 545
Драма — 238
Драматываваць — 239
Драматывізм — 240
Драматыка — 243
Драматысты — 242
Драматычны — 241
Другарадны — 160
Друк — 911, 1039
Друкар — 1452
Друкаваны — 908
Друкаваньне — 907
Друкарны — 1453
Друкарня — 1454
Друкарская памылка — 771
Друкарскі — 909, 1453
Дрындушка — 1624

- Дыколён — 221
 Дыколічны — 220
 Дыспондэй — 225
 Дыспут — 226
 Дыялектыка — 214
 Дэкадэнт — 205
 Дэкадэнцтва — 206
 Дэкараваць — 212
 Дэкорацыя — 211
 Дэклямаваць — 210
 Дэкляматар — 208
 Дэклямацыя — 209

 Ёнічны верш — 369

 Жаласьлівасьць — 1496
 Жаласьлівы — 1497, 1658
 Жаргон — 252
 Жарт — 1642
 Жартаслоўе — 388
 Жартаслоўны — 390
 Жартаслоўца — 389
 Жартаўлівы — 1643
 Жартаўнік — 1644
 Жарты — 1645
 Жорсткасьць — 253
 Журблівы — 563
 Жывасьць — 757
 Жыцьцёвасьць — 258
 Жыцьцяпіс — 106
 Жыцьцяпісец — 104
 Жыцьцяпісны — 105

 Забабонны — 1030
 Забабоны — 1029
 Завілы — 1286
 Завязка — 265
 Загаварваньне — 276
 Загавор — 271
 Загадка — 266
 Загадковасьць — 267
 Загадковы — 268
 Загалолак — 269, 273, 1457
 Загалоўны — 270

 Заграмаджэньне — 274
 Заданьне — 626, 1433
 Заданьнік — 1434
 Задум — 280
 Займенны — 1112
 Займеньне — 1111
 Заканчэньне — 760, 1566
 Заклінаньне — 276
 Закляцьце — 277
 Залежнасьць — 958
 Заметка — 278
 Замова — 271
 Запал — 1666
 Запазычаньне — 275
 Запаленец — 1667
 Запіскі — 282
 Запытаньне — 148
 Заслона — 281
 Засьцэньне — 462
 Заўважаньне — 279
 Захаваньне — 1293
 Захапленьне — 155, 157,
 1657
 Збор — 431, 1295
 Зборнік — 1230
 Зборны — 429
 Збудованы — 997
 Зварот — 65, 714
 Зваротка — 1395
 Звычай — 732
 Звычайны — 284, 731
 Згодны — 1305
 Здарэньне — 1044, 1288
 Здатнасьць — 1346
 Здольнадзейнасьць — 22
 Здольнадзейны — 23
 Здольнасьць — 1346
 Златаблеск — 792
 Злосьмех — 1224
 Злосьмешлівы — 1225
 Злучэньне — 1340
 Змова — 272
 Змысл — 1289
 Зразумелы — 973

Зьбег — 1362
Зьбежнасьць — 1302
Зьбіральнік — 1292
Зьбіраніна — 431
Зьбіраньне — 1291
Зьбіты — 1361, 1488, 1637
Зьбіцьце — 1486, 1635
Зьвязак — 1234
Зьвяно — 285
Зьвяртаньне — 722
Зьвястун — 133
Зьмеснасьць — 1309
Зьмесны — 1310
Зьмест — 736, 1307
Зьмесьнік — 489
Зьява — 1415, 1700

Ігра — 295
Ідылія — 310
Ідэал — 296
Ідэалёг — 306
Ідэалёгія — 307
Ідэалізаваць — 297
Ідэалізм — 298
Ідэалісты — 299
Ідэальнасьць — 300
Ідэальны — 301
Ідэйнасьць — 302
Ідэйны — 303
Ідэя — 308
Ілюзія — 328
Ілюзійны — 329
Ілюстраваны — 331
Ілюстраваць — 332
Ілюстрацыя — 330
Імкненьне — 1390, 1438
Імпровізаваць — 336
Імпровізатар — 334
Імпровізацыя — 335
Імпрэсыянізм — 333
Імпэт — 1388
Імпэтны — 1389
Ініцыялы — 339
Інтрыга — 363

Інтымнасьць — 360
Інтымны — 361
Іншасказ — 32, 340
Іншасказальны — 31
Іншасказна — 341
Істотнасьць — 1405
Істотны — 1406

Казальнік — 1088, 1264
Казальны — 1089
Казаньне — 1090
Казачнасьць — 1266
Казачны — 1267
Казка — 1265
Каляндар — 392
Каляндарны — 391
Камнедрукаваны — 512
Камнедрукаваць — 513
Камнядрук — 511
Камнядрукар — 510
Камнядрукарня — 515
Камнядрукарскі — 514
Кансыёна — 395
Кантата — 396
Канты — 398
Кантылёна — 397
Канцона — 400
Канцыён — 399
Канчальны — 762
Канчатак — 761
Капэляля — 798
Коп'яваньне — 440
Карагод — 1594
Карагодны — 1595
Карыкатура — 401
Карыкатурны — 403
Карыкатурысты — 402
Кіраваньне — 1212
Кіраўнічая думка — 477
Кірунак — 634, 796
Клерыкалізм — 415
Клерыкальны — 416
Кляса — 409
Клясавы — 414
Клясовы — 413

Клясык — 410
Клясыцызм — 411
Клясычны — 412
Кніга — 417
Кнігавед — 99
Кнігапіс — 100
Кнігар — 102
Кніжны — 418
Кніжня — 101
Комізм — 425
Комік — 426
Комічная опэра — 117
Комічны — 427
Компіляваць — 428
Компілятар — 430
Компіляцыйны — 429
Компіляцыя — 431
Композытар — 434
Композыцыя — 435
Комуна — 436
Комунізм — 437
Комуністычны — 438
Комэдыя — 424
Комэдыянт — 423
Корэкта — 445
Корэктаваньне — 442
Корэктаваць — 443
Корэктар — 444
Копія — 441
Кораткасьць — 456
Космополіт — 449
Краебраз — 874
Краёвы — 703
Краіна — 704, 1065
Краінавы — 1064
Краінаслоўе — 1063
Крайнасьць — 451
Красамоўнасьць — 789
Красамоўны — 453, 788,
1182
Красамоўства — 454, 1181
Красамоўца — 786
Краснабай — 1579
Краснае пісьменства — 95

Круг — 1614
Кругавы — 1616
Кругаход — 890
Кругаходны — 891
Кругачасны — 940
Крыніца — 386
Крытык — 457
Крытыка — 458
Крытычны — 459
Куліса — 462
Кульмінацыйны — 463
Культ — 464
Культура — 465
Культурны — 466
Курс — 469

Лад — 1257, 1367, 1391
Ласкальны — 473
Лацінізм — 474
Легэнда — 475
Легэндарны — 476
Лекцыя — 484
Леонічны верш — 485
Летапіс — 488
Летапісец — 486
Летапісны — 487
Лёс — 1555
Лібрэта — 489
Ліра — 493
Ліроэпічны — 498
Лірызм — 494
Лірык — 495
Лірыка — 496
Лірычны — 497
Ліст — 919, 1678
Лістоўка — 499
Лістоўны — 1679
Літара — 500
Літаралізм — 501
Літаральны — 115, 502,
1432
Літаратар — 503
Літаратура — 504, 1280
Літаратура беларуская — 505
Літаратура жьдоўская — 506

- Літаратура маскоўская — 509
 Літаратура польская — 508
 Літаратура расейская — 509
 Літаратура украінская — 507
 Лучнасьць — 1234
 Любасьць — 526
 Любоўны — 1204
 Люд — 641
 Людазнаўства — 1697
 Людазнаўца — 1695
 Людазнаўчы — 1696
 Людовасьць — 643
 Людовы — 642, 644
 Ляконізм — 470
 Ляконічны — 471
 Лялечная комэдыя — 460
 Лялечны тэатр — 461, 534
 Лялька — 533
 Ляпідарны — 472

 Магутнасьць — 581
 Магутны — 580
 Маемасьць — 1335
 Макаронізм — 527
 Макаронічны — 528
 Маласлоўе — 470
 Маласлоўны — 471
 Малюнак — 404
 Маляваньне — 319
 Маляр — 255
 Малярства — 257
 Маляўнічасць — 405
 Маляўнічы — 256, 406
 Манера — 529
 Манерны — 531
 Манерысты — 530
 Марнаслоўе — 1019
 Маска — 535
 Маскаваньне — 538
 Маскалізм — 1215
 Маскарад — 536
 Маскарадны — 537
 Мастак — 72, 1609
 Мастацкасьць — 71, 1606

 Мастацкі — 73, 1607
 Мастацтва — 1608
 Матар'ял — 539
 Мера — 557, 558, 1378
 Меркаваньне — 1539
 Меркаваць — 1540
 Мігаваньне — 560
 Мігадзея — 843
 Мігоўны — 561
 Міжнароднасьць — 358
 Міжнародны — 359
 Міжнародня — 357
 Мілагучнасьць — 107, 1647
 Мілагучны — 108, 541,
 1646
 Мініятура — 562
 Містык — 567
 Містыка — 568
 Містыцызм — 570
 Містычны — 571
 Містэрыя — 566
 Міміка — 560
 Мімічны — 561
 Міт — 572
 Мітолёг — 574
 Мітолёгічны — 575
 Мітолёгія — 576
 Мітычны — 573
 Млявасьць — 1462
 Млявы — 1463
 Многалікавы — 579
 Многалікасьць — 578
 Многаслоўе — 577, 933, 1104
 Многаслоўны — 934
 Мова — 1189
 Мовазнаўства — 491
 Мовазнаўца — 490
 Мовазнаўчы — 492
 Модэрнізм — 582
 Модэрнізаваны — 583
 Модэрністы — 584
 Монограма — 585
 Монографічны — 586
 Монографія — 587
 Монодрама — 588

- Монолѳг — 590
 Монолѳгічны — 591
 Моральны — 696
 Мотто — 606
 Мудраваньне — 608, 1508, 1510
 Мудрасьць — 607
 Муза — 609
 Музыка — 610
 Музыкальнасьць — 611
 Музыкальны — 612
 Музычнасьць — 611
 Музычны — 612
 Мысьленьне — 617
 Мысьліцель — 613
 Мысьліцелька — 614
 Мысьліць — 615
 Мысль — 616
 Мэлѳдрама — 543
 Мэлѳдраматычны — 544
 Мэлѳдыйны — 541
 Мэлѳдыя — 542
 Мэлѳдэклямацыя — 540
 Мэсыянізм — 550
 Мэтазгоднасьць — 1611
 Мэтазгодны — 1612
 Мэтафора — 553
 Мэтр — 557
 Мэтрыка — 558
 Мэтрычны — 559

 Навала — 1372
 Навальнасьць — 1370
 Навальны — 1371
 Навука — 657
 Навука аб блізказначніках — 1255
 Навуковы — 659
 Навучальнасьць — 218, 600, 695
 Навучальная поэзыя — 219
 Навучальнік — 598, 599
 Навучальны — 601, 696, 1001, 1533

 Навучаньне — 658, 1000
 Навучка — 1239
 Нагарода — 1035
 Наглядна — 623
 Награмаджэньне — 631
 Надаць сэнс — 805
 Надворнасьць — 645
 Надворны — 646
 Надзвычайнасьць — 1231
 Надзвычайны — 1232
 Надмагільны надпіс — 1680
 Надмер — 311
 Надпачуцьцёвасьць — 864, 866
 Надпачуцьцёвы — 865
 Надпіс — 41, 42, 1673
 Надпісак — 1456
 Надпрыроднасьць — 1231
 Надпрыродны — 1232
 Надханы — 344
 Надханьне — 343
 Надхненьне — 127
 Назва — 1441
 Назваслоўе — 1444
 Назваслоўны — 1443
 Назіральнасьць — 619
 Назіральнік — 618
 Назіраньне — 621
 Назіраць — 620
 Назначэньне — 626
 Назорнасьць — 619
 Назорца — 618
 Назоўны — 692
 Наіўнасьць — 627
 Наіўны — 628
 Найвышшы — 463
 Накідак — 622
 Накіроўвацца — 797
 Намяненьне — 34, 632
 Напамінаньне — 546
 Напамяць — 629
 Напеў — 633
 Напісы — 916
 Няпышлівасьць — 636, 868

Напышлівы — 637
Напрыклад — 635
Нарада — 1300
Нормальны — 693
Народ — 641
Народніцкі — 642
Народніцтва — 643
Народны — 644
Нарушэньне — 647
Нарыс — 666, 828, 1407,
1688, 1698
Нарысавы — 1689
Нарысны — 1408
Настаўнік — 871
Настаўніцтва — 872
Настаўнічы — 873
Настрой — 649
Насуплены — 625
Насуплівасьць — 624
Нататка — 278
Натоўпны — 579
Натура — 652
Натуралізаваць — 653
Натуралізм — 654
Натуралісты — 655
Натуральнасьць — 249
Натуральны — 656
Наўкольнік — 1620
Нахіл — 630
Націск — 24, 1501
Націскны — 1502
Нацыя — 663
Нацыяналізм — 660
Нацыянальнасьць — 661
Нацыянальны — 662
Начытанасьць — 668
Начытаны — 669
Неабходнасьць — 650
Неабходны — 651
Неазначанасьць — 682
Неазначаны — 683
Недарэчнасьць — 3, 98, 1402
Недарэчны — 4, 1403
Недасказ — 1509
Немілагучнасьць — 387

Ненатуральны — 672
Непаразуменьне — 671
Неразьмернасьць — 688
Неразьмерны — 689
Неспадзейнасьць — 678
Неспадзеўны — 679
Нікчэмнасьць — 1003
Нікчэмны — 1004
Новатвор — 680
Новатворчы — 681
Новы радок — 452
Новэлісты — 691
Новэля — 690
Нумар — 699
Няжывы — 677
Нязгодны — 686
Нясумеснасьць — 684
Нясумесны — 685
Нясучаснасьць — 51
Няўзгоднены — 687
Няўхільнасьць — 673
Няўхільны — 674

Ода — 740
Оптымізм — 781
Оптымісты — 782
Оптымістычны — 783
Опэра — 767
Опэрны — 770
Опэрэтка — 768
Опэрэтны — 769
Ораторыя — 787
Оркестра — 798
Оркестраваньне — 799
Орнамент — 800
Орнаментыка — 801
Орыгінал — 793
Офіцыяльны — 831

Паасобнік — 1650
Паасобнасьць — 1622
Паасобны — 1623
Паведамленьне — 56, 122
Павер'е — 935

- Павярхоўнасьць — 645
 Павярхоўны — 646
 Пагалоска — 130
 Падабенства — 1410
 Пададказ — 1179
 Паданевы — 1481
 Паданьне — 1023, 1482
 Падарожжа — 1123
 Падарожнік — 1122
 Падбіраць — 428
 Падборшчык — 430
 Падвойнік — 245
 Падзагаловак — 946
 Падзел — 1131
 Падказьнік — 1404
 Падобнасьць — 46, 950, 1410
 Падобны — 45, 957, 1409
 Падрадковы — 956
 Падручнік — 12, 13, 15, 32
 Падстава — 603
 Падсьвядомасьць — 365
 Падсьвядомы — 364
 Пазнаньне — 961
 Паказальнік — 1504
 Паказальны — 1505
 Паказаньне — 1503
 Пал — 1387
 Палкасьць — 1385
 Палкі — 1386
 Палюбоўнік — 523
 Палюбоўніца — 524
 Палюбоўны — 525
 Паміждзея — 355, 356
 Памфлет — 833
 Памфлетны — 835
 Памфлетысты — 834
 Памылка — 830
 Памятка — 548
 Памятнік — 547
 Памятны — 837
 Памяць — 838
 Панорама — 842
 Паняцьце — 972
 Параграма — 846
 Параграф — 847
 Парадак — 1257
 Парадокс (процызвычайнае
зданьне) — 848
 Парадоксальны — 849
 Параўнальны — 1351
 Параўнаньне — 1326, 1350
 Пасланіцтва — 550
 Пасланьне — 986
 Пастава — 959
 Пастаноўка — 993
 Пастаноўны — 994
 Паступовасьць — 988, 1069
 Паступовы — 989, 1070
 Пастырка — 861, 863
 Пастырскі — 862
 Пасьвячэньне — 985
 Пасьледавальнік — 987
 Пасьляслоўе — 991
 Пасьмерце — 675
 Пасьмярцёвы — 676
 Паўтарэньне — 50, 943, 1178
 Пахаджэньне — 1080
 Пачатак — 664
 Пачатковы — 665, 1661
 Пачатнікі — 339
 Пачуцьцё — 1665
 Пачуцьцёвасьць — 1663
 Пачуцьцёвы — 1664
 Пачынаньне — 667
 Пашыральнік — 974
 Пашыраць — 976
 Пашырэньне — 975
 Паясьненьне — 1011
 Паясьняльны — 1012
 Перавага — 1028, 1034, 1036
 Пераважны — 1037
 Перадплата — 1
 Перадплатчык — 2
 Перадсцэна — 5
 Пераймальнасьць — 953,
1032
 Пераймальны — 954, 1033
 Пераймацьне — 951

- Перайманьнік — 952
 Пераймаць — 955
 Перайменны — 555
 Перайменьне — 556
 Пераказ — 885, 889
 Пераклад — 881, 884
 Перакладны — 882
 Перакладчык — 883
 Перамагальнік — 1324
 Перамаганьне — 1325
 Перамаўленьне — 893
 Перамаўляць — 894
 Перамоўе — 892
 Пераніцаваньне — 856
 Пераніцавальнік — 855
 Пераніцоўваньне — 853
 Пераніцоўваць — 854
 Перанос — 886, 887
 Пераносны — 554, 888
 Пераносня — 553
 Перанятлівасьць — 153
 Пераняцьце — 154
 Перапуск — 1091
 Перапынак — 60, 867
 Перастанова — 551
 Перастаўка — 49
 Перасьцярога — 1027
 Ператварэньне — 1038
 Пераўвялічаны — 185
 Пераўвялічаньне — 184
 Первястковасьць — 1049
 Первястковы — 879, 1050,
 1661
 Першапачатковы — 880
 Першаўзор — 793, 1108
 Першаўзорны — 1109
 Песельнік — 897
 Песьня — 902
 Песьнятворца — 899
 Песьнятворчасць — 901
 Пець — 906
 Пісаньне — 920
 Пісоўны — 918
 Пісьменнасьць — 193
 Пісьменны — 194
 Пісьменства — 917, 1280
 Пісьменьнік — 914
 Пісьменьніца — 915
 Пісьмо — 1485
 Пісьмо (сьвятое) — 913
 Плыўнасьць — 921
 Плыўны — 922
 Плякат — 925
 Плякатны — 926
 Плян — 927
 Пляновасьць — 928
 Пляновы — 929
 Плястыка — 930
 Плястычнасьць — 932
 Плястычны — 931
 Повесьць — 939, 1202
 Повесьцяпісец — 1203
 Полёнізм — 970
 Політык — 965
 Політыка — 966
 Політычны — 967
 Помнік — 596, 836
 Помнікавы — 597
 Поступ — 1068
 Поўналік — 432
 Поэзія — 1005
 Поэма — 1006
 Поэта — 1007
 Поэтка — 1008
 Поэтыка — 1009
 Поэтычны — 1010
 Правадніцтва — 1213
 Праважаты — 1121
 Правапіс — 802, 1018
 Правіла — 1015
 Правіловасьць — 1016
 Правіловы — 1017
 Праграма — 1066
 Праграмны — 1067
 Прадмет — 1418
 Прадмова — 1024

Прадслоўе — 1087
Прадузятасць — 1436, 1438
Прадузяты — 1437
Практык — 1020
Практыка — 1021
Практычны — 1022, 1043
Прамова — 787, 1188
Прамоўца — 786
Праніцоўваньне — 853
Паракальнік — 1093
Параканьне — 1092
Парок — 1094
Пароцкі — 1095
Пароцтва — 1096
Прастадушнасьць — 627
Прастадушны — 628
Прастаслоўе — 161
Прастацкі — 162
Праўдападобнасьць — 1013
Праўдападобны — 1014
Працяг — 1071
Праява — 1081
Праба — 1178
Пробель — 1062
Проза — 1072
Прозаізм — 1073
Прозаік — 1074
Прозаічны — 1075
Прозодыка — 1101
Прозодычны — 1102
Прозодыя — 1103
Пролетарскі — 1086
Пролетары — 1085
Пролетарыят — 1084
Процызвычайны — 849
Процілежнасьць — 1105
Процімоўца — 775
Прыгаворка — 944, 1041
Прыгода — 1044
Прыгоды — 1002
Прыгожапісец — 393
Прыгожапіс — 394
Прыгожасьць — 326, 455
Прыгожы — 327

Прызнаньне — 1314
Прыйма — 1025
Прыказка — 992, 1055
Прыклад — 1046
Прыкладны — 721
Прымаць удзел — 1529
Прымернік — 1634, 1650
Прымернікавы — 1636
Прымета — 1042
Прымоўка — 944
Прыпеўка — 467, 1184
Прыпіска — 999, 1054
Прыповесьцевы — 845
Прыповесць — 844, 1060
Прыпявальнік — 468
Прыраўнальны — 845
Прыраўнаньне — 844
Прырода — 652
Прыроднік — 655
Прыродны — 656
Прысловак — 1681
Прыслоўе — 638
Прыстаўка — 1056
Прыстаўленьне — 1031
Прыстаўны — 1057
Прыстасаваньне — 1045
Прыступ — 1058
Прысьпешаны — 1517
Прысьпяшэньне — 1516
Прытомнасьць — 1314
Прычытаньне — 1061
Пунктаваньне — 1118
Пустаслоўе — 119
Пытаньне — 147
Пэнтамэтр — 876
Пэон — 878
Пэўны — 778
Пярвестак — 1048, 1660
Пясьняр — 869
Пяціверш — 877
Пячатка — 910
Пячаць — 910
Пяньне — 875
Пяць — 906

- Рада — 1298
 Радавод — 174
 Радавы — 251, 1299
 Радковы — 1396
 Радок — 1394
 Разбор — 1124
 Развага — 1151
 Разважаньне — 1135, 1151, 1483
 Развой — 1110
 Разладзьдзе — 223
 Размова — 215, 352, 1127
 Размоўны — 216, 1128
 Размоўца — 353
 Размысьленьне — 1135
 Разумавальнік — 1165
 Разумаваньне — 1166
 Разумаваць — 1167
 Разуменьне — 971, 972
 Разумовасьць — 350, 1149
 Разумовы — 351, 1150
 Разьба — 1276
 Разьбірацца — 797
 Разьбяр — 1275
 Разьбярства — 1276
 Разьвіцьцё — 1125
 Разьвязка — 408, 1126, 1566
 Разьдзел — 186, 1130
 Разьмер — 1133
 Разьмерны — 1134
 Рапсод — 1141
 Рапсодыйны — 1142
 Рапсодыя — 1143
 Раптоўнасьць — 137
 Распаўсюджаны — 1145
 Распаўсюджаньне — 1144
 Распытваць — 354
 Род — 250
 Рознагучнасьць — 227
 Розназбор — 217
 Рознастайнасьць — 1138
 Рознастайны — 1139
 Рознастопны — 1140
 Рознасьць — 1132
 Розны — 816
 Розум — 349, 1148, 1507
 Роля — 1201
 Романс — 1205
 Романтизм — 1206
 Романтик — 1207
 Романтичны — 1208
 Рондо — 1209
 Ропалічны верш — 1210
 Рубрыка — 1211
 Рукапіс — 532, 1214
 Рытм — 1190
 Рытміка — 1191
 Рытмічны — 1192
 Рыфма — 1193
 Рыфма дактылічная — 1195
 Рыфма дзеяслоўная — 1194
 Рыфма жаночая — 1196
 Рыфма мужчынская — 1197
 Рыфма мяшаная — 1198
 Рыфміка — 1199
 Рыфмічны — 1200
 Рыцар — 1216
 Рыцарскі — 1217
 Рыцарства — 1218
 Рэалізм — 1252
 Рэалісты — 1153
 Рэбус — 1156
 Рэволюцыйны — 1157
 Рэволюцыя — 1158
 Рэдагаваньне — 1159
 Рэдагаваць — 1160
 Рэдактар — 1161
 Рэдактарства — 1162
 Рэдакцыйны — 1163
 Рэдакцыя — 1164
 Рэза — 1377
 Рэкляма — 1172
 Рэклямаванне — 1173
 Рэклямаваць — 1174
 Рэклямны — 1175
 Рэпэртуар — 1177

Рэчавістасьць — 202, 1154
Рэчавісты — 203, 1155
Рэчасьпіс — 407

Сага — 1219
Самабытнасьць — 794
Самабытны — 795
Сатыра — 1226
Сатырык — 1227
Сатырычны — 1228
Сафічны верш — 1229
Сердаваньне — 670
Скажэньне — 374
Скандаваньне — 1268
Скандаваць — 1269
Скарочаньне — 81
Склад — 1285, 1243, 1273,
1367
Складальны — 1333
Складанасьць — 1392
Складны — 1393
Складовы — 1244, 1287
Скорапісец — 1356
Скорапісны — 1357
Скорапісь — 1358
Скрутак — 1590
Скутак — 1277
Слова — 1282
Словазнаўства — 481
Словазнаўца — 480
Словапіс — 479
Словапісны — 478
Словасклад — 1578
Слоўнік — 482, 1279
Слоўнікавы — 483, 1278
Слоўны — 1281
Службовы — 831
Слухальня — 78
Смутнагляд — 903
Смутнаглядны — 905
Смутнаглядца — 904
Соната — 1319
Сонэт — 1320
Солецызм — 1316

Соцыялізм — 1338
Соцыяльны — 1339
Спасьцерагаць — 620
Спасьцярога — 621
Спандэічны — 1344
Спандэй — 1345
Спрэчкапіс — 962
Спрэчкапісец — 963
Спрэчкапісны — 964
Стан — 409, 1329, 1334
Станавы — 414, 1330
Станоўчасьць — 968
Станоўчы — 969
Стансы — 1353
Старонка — 1379
Старасьведчына — 74
Старасьвецкі — 75
Старына — 1354
Статут — 1355
Стварэньне — 1313
Стопа — 557, 1378
Страмопісец — 982
Страмопісны — 983
Страмопісь — 984
Стройнасьць — 1392
Стройны — 1393
Студыя — 1399
Студ'яваньне — 1398
Ступень — 1359
Ступеняваньне — 191
Ступянёва — 995
Стылёвы — 1368
Стылізацыя — 1363
Стылісты — 1364
Стылістыка — 1365
Стылістычны — 1366
Стыль — 1367
Суадносіны — 1323
Сувязь — 1234
Сугалосьсе — 76
Сугучнасьць — 33, 1311
Сугучнік — 857
Сугучны — 1312
Суладжаньне — 168

Суладзье — 171
Суладнасьць — 170
Суладны — 169
Сум — 1317
Сумненны — 1318
Сумненые — 1317
Сумны — 1318
Сумнявальнасьць — 1271
Сумнявальнік — 1270
Сумнявальны — 1272
Супастава — 851
Супастаўляць — 850
Супастаўны — 852
Супраціўнасьць — 439
Супраціўнік — 1336
Супраціўніцтва — 1337
Супрэчка — 224
Супрэчнасьць — 421
Супынка — 1610
Супярэчнасьць — 1107
Супярэчнік — 775
Супярэчны — 1106
Супярэчыць — 776
Суспольнасьць — 419
Суспольны — 420
Сусьветнаграмадзянскі — 450
Сусьветнік — 449
Сусьветны — 448
Сучасны — 1304
Сучасьнік — 1303
Сход — 1294
Схолястык — 1411
Схолястыка — 1412
Схолястычны — 1413
Сцэна — 1414
Сцэнічнасьць — 1417
Сцэнічны — 1416
Сцэнічны твор — 912
Сшытак — 114
Сымболізаваньне — 1247
Сымболізаваць — 1248
Сымболіка — 1249
Сымболісты — 1250
Сымболічны — 1251

Сымболь — 1246
Сымфонія — 1252
Сынэкдохэ — 1253
Сыстэматыка — 1261
Сыстэматычны — 1262
Сьветагляд — 564
Сьветапогляд — 565
Сьветлагляднасьць — 781
Сьветлагляднік — 782
Сьветлаглядны — 783
Сьпіс — 736
Сьпісваньне — 440
Сьцісласьць — 1241
Сьціслы — 472, 1242
Сьвядомасьць — 1314
Сьвядомы — 1315
Сьвяты — 1235
Сьпеў — 70
Сьпеўнік — 898
Сьпеўны — 900
Сьпявак (*хор.*) — 869
Сьпяваньне — 875
Сьпяваць — 906
Сьпявачка — 870
Сэкстына — 1236
Сэнс — 1289
Сэнсоўнасьць — 803
Сэнсоўны — 804
Сэрэнада — 1240
Сялянаны — 309
Сялянка — 310

Таварыства драматычнае —
1500

Талент — 1422
Талентнасьць — 1423
Талентны — 1424
Тандэтны — 520
Тэстамант — 264
Таўтограма — 1419
Таўтолёгічны — 1420
Таўтолёгія — 1421
Твор — 1077, 1341, 1425
Творакрыдства — 923

- Творакрадца — 924
 Творца — 1426
 Творчасьць — 1428
 Творчы — 1427
 Тлумач — 1284
 Тлумачэньне — 1283
 Тоесамасьць — 304, 1458, 1460
 Тоесамы — 1459
 Тоеслоўе — 1421
 Тоеслоўны — 1420
 Той самы — 305
 Том — 1461
 Томавы (напр., трохтомны) — 1464
 Тон — 1465
 Тональнасьць — 1466
 Тонацыя — 1467
 Тонічны — 1468
 Трагізм — 1475
 Трагік — 1476
 Трагікомічны — 1478
 Трагікомэдыя — 1477
 Трагічнасьць — 1480
 Трагічны — 1479
 Трагэдыя — 1474
 Троечасьце — 1492
 Троп — 1498
 Трохэй — 1499
 Трыолет — 1493
 Трыумф — 1494
 Трыумфальны — 1495
 Тып — 1449
 Тыповасьць — 1451
 Тыповы — 1450
 Тэатр — 1429
 Тэатральны — 1430
 Тэкст — 1431
 Тэмп — 1435
 Тэрмін — 1441, 1442
 Тэрмінолёгічны — 1443
 Тэрмінолёгія — 1444
 Тэорыя — 1440
 Тэорэтык — 1439
 Тэрцыны — 1446
 Тэрцэт — 1445
 Тэхніка — 1447
 Тэхнічны — 1448
 Убагаўленьне — 66
 Увага — 279, 694, 1047
 Увасабленьне — 895, 1076, 764
 Увасоблены — 765
 Увасабляць — 896
 Уводзіны — 126
 Увыдатнены — 1526
 Увыдатненьне — 1528
 Увыдатняць — 1527
 Угрунтаваны — 716
 Угрунтаваньне — 715
 Удаваньне — 960
 Удзел — 1530
 Удзельнік — 1531
 Ужываньне — 1045
 Узгадненьне — 1306
 Узор — 718, 1487
 Узоравы — 721
 Узьнёслы — 140, 156
 Уклад — 1257
 Укладальнік — 1259, 1331
 Укладаньне — 1332
 Укладаць — 1260, 1343
 Украінізм — 1506
 Украса — 800
 Украсаваньне — 801
 Уласнажыцьцяпіс — 11
 Уласнажыцьцяпісец — 9
 Уласнажыцьцяпісны — 10
 Уласнапіс — 12, 793
 Уласнапісны — 795
 Уласьцівасьць — 1233
 Уласьцівы — 1059
 Умова — 1484, 1518
 Умоўнасьць — 1519
 Умоўны — 1520
 Узьясьненне — 155
 Упадабленьне — 77, 1514

Упадоблены — 1515
Упарадкаваньне — 1258,
1261
Упарадкоўваць — 1260
Упоўналічваньне — 433
Урадавая часопісь — 832
Уражаньне — 158, 1699
Уразумець — 805
Уразумленнасьць — 803
Урачыстасьць — 1469, 1471
Урачысты — 1470
Урывак — 820
Урыўковы — 821
Усеагульнасьць — 1512
Усеагульнік — 1511
Усеагульны — 1513
Усевядомасьць — 977
Усевядомы — 978
Успамін — 152
Успаміны — 549
Уступ — 159
Усцэннізаваньне — 346, 347
Усцэннізаваць — 348
Усцэннізатар — 345
Усячэньне — 81
Утварэньне — 720, 1313
Утопісты — 1523
Утопічны — 1524
Утопія — 1525
Утрыманьне — 1308
Ухіл — 552
Учасьнік — 1531
Учасьце — 1530

Факт — 1542
Фактычны — 1543
Фантазія — 1547
Фантазьяваньне — 1545
Фантазьяваць — 1546
Фантасты — 1544
Фантастычны — 1548
Фарс — 1549
Фаталізм — 1550
Фаталісты — 1551

Фаталістычны — 1552
Фатальнасьць — 1553
Фатальны — 1554
Фатум — 1555
Фігура — 1561
Філёлёг — 1563
Філёлёгічны — 1564
Філёлёгія — 1565
Фольклёр — 1567
Фольклёрысты — 1568
Форма — 1570
Формалізм — 1571
Формалісты — 1572
Формальны — 1573
Формаслоўе — 602
Футурызм — 1580
Футурысты — 1581
Футурыстычны — 1582
Фэерычны — 1556
Фэерыя — 1557
Фэльетон — 1558
Фэльетоністы — 1559
Фэльетонны — 1560

Характар — 1586
Характарыстыка — 1588
Характарызаваць — 1587
Характэрны — 1589
Хараство — 455
Хіба — 945
Хор — 1591
Хорысты — 1593
Хорэй — 1592
Хроніка — 1598
Хронолёг — 1603
Хронолёгічны — 1604
Хронолёгія — 1605
Хронограма — 1601
Хронографія — 1602
Ценерыс — 1245
Цуд — 1633
Цудоўны — 1631
Цыклікі — 1615
Цынізм — 1617

Цынік — 1618
Цынічны — 1619
Цэзура — 1610
Цэнзура — 1613

Чарга — 827
Чаргаваньне — 1626
Чарговы — 826
Чараўнік — 143
Чараўніца — 144
Чараўнічы — 145
Чарод — 827
Часапіс — 166, 259
Часапісец — 260, 1115
Часапіснасьць — 1116
Часапісны — 262, 1117
Часапісь — 791
Часапісьменства — 261
Частка — 1625
Часьціна — 1625
Часьцінка — 1621
Часьць — 1625
Чужаземны — 342
Чужаслоў — 124
Чульлівасьць — 1220, 1222
Чульлівец — 1221
Чульлівы — 1223
Чутка — 130
Чытальнік — 1630
Чытальны — 1627
Чытанка — 1596
Чытаньне — 1629
Чытач — 1628

Шарада — 1638
Шасьцімер — 173
Шасьцістоп — 173
Школа — 1639
Школьнік — 1640
Школьны — 1641
Штукарства — 380

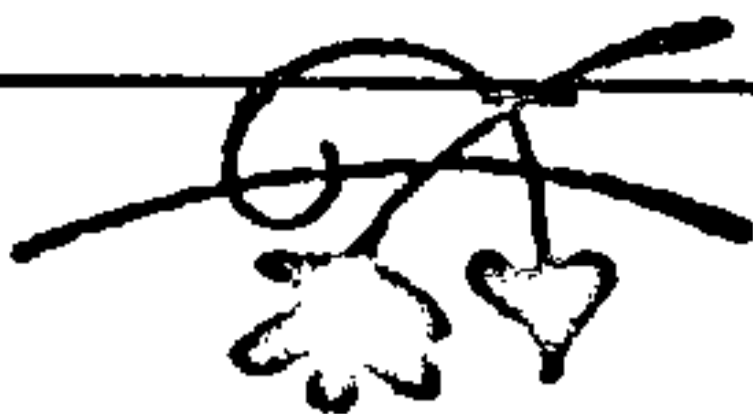
Штучнасьць — 378
Штучны — 379
Шуканьне — 375

Эвангэлічны — 248
Эвангэля — 247
Эзоп — 1648
Эзопава мова — 1649
Эклёга — 1651
Экспрэсіянізм — 1653
Экспромпт — 1655
Экспромптавы — 1656
Элегійны — 1658
Элегія — 1659
Элемэнт — 1660
Эмблема — 1662
Энтузіазм — 1666
Энтузіасты — 1667
Энцыклёпэдызм — 1668
Энцыклёпэдысты — 1669
Энцыклёпэдычны — 1670
Энцыклёпэдыя — 1671
Эпіграма — 1672
Эпіграф — 1673
Эпізод — 1674
Эпізодычны — 1675
Эпік — 1676
Эпічны — 1682
Эпопэя — 1683
Эпос — 1684
Эротык — 1851
Эротыка — 1686
Эротычны — 1687
Эстэт — 1690
Эстэтык — 1691
Эстэтычны — 1692
Этыка — 1693
Этычны — 1694

Ямб — 1701
Ямбічны — 1702

Калектыўнае

ВЕРШАВАНЫЯ ТВОРЫ

ПІСЬМО БЕЛАРУСКАГА НАРОДА ВЯЛІКАМУ СТАЛІНУ

Дарагі Іосіф Вісарыёнавіч!

З-пад пушчаў Палесся, з-пад Нёмана, Сожа,
З-пад Пцічы, Дняпра і Заходняй Дзвіны,
З-пад стыку са светам чужым і варожым
Прышлі мы, Савецкай краіны сыны.

Раскажам табе мы праўдзіва быліны
Аб тым, як жылі мы і сталі мы чым,
Як мы разагнулі прыгнутыя спіны,
Сагрэтыя чулым прыглядам тваім.

Нам новыя далі раскрыты сягоння,
Вялікія сілы сабраны табой,
І самыя мудрыя ў свеце законы
Напісаны смела тваёю рукой.

Сям'ёю народаў шчаслівага краю,
Табой узгадованых у барацьбе,
Свайго вызвалення мы дзень услаўляем
І песню пра шчасце прыносім табе.

А там, за Сулою, па той бок граніцы,
Дзе звесілі дзюбы панура арлы,
Клянуць сваю долю, свой лёс чужаніцы
У панстве фашызму, крывавай імглы.

І сённа там ходзіць галеча ў лахмоцці
Пад звон набажэнства, пад голас маны,

І сёння там слёзы, нуда, безработце,
Ды горкія песні, ды скаргі адны.

Загнаны ў падполле там лепшыя людзі,
На «крэсах усходніх» лютуе жандар,
За вольнае слова катуюць і судзяць,
Астрогі там поўны нявінных ахвяр.

Сялянскія гоні адзеты ў кайданы,
У вузкія межы ўвагнаны палі.
Гаруе там брат наш, гібее пад панам, —
Жахлівасцю вее з Заходняй зямлі...

А ў нас стаў квітнеючым край беларускі,
Змяніліся людзі, аблічча зямлі —
Заместа палосак, убогіх і вузкіх,
Калгасныя нівы, як мора, ляглі.

Заместа праклёнаў і песень тужлівых,
Што поўнілі сэрца, як горкі палын,
Гучыць песня працы калгасніц шчаслівых,
Як гімн перамогі савецкіх жанчын.

Няма больш забітай нядоляй рабыні,
Заместа прыбітых балесных жанок
Стаханаўкі выраслі ў нашай краіне,
Іх ведае поле, рабочы станок.

Яны — трактарысткі, яны — брыгадзіры,
З іх многа у нашых Саветах старшынь.
Іх тысячы стала, адданных і шчырых,
На працы на кожнай, дзе вокам ні кінь.

А глянеш на поле, на лес, на даліны,
Паслухаеш гоман і шум гарадоў...
Ты стала нам роднаю, наша краіна,
Як родная партыя бальшавікоў.

А нашы балоты! Клялі іх калісьці,
Сягоння — наш скарб яны, спраўджаны сон.
Сягоння там жыта, з якога не выйсці,
Мурожныя травы, каноплі і лён.

А нашы дарогі! Праз немарач, нетры
На радасць людскую, як стрэлы, ляглі.

Гудуць правады над шляхамі ў паветры,
Што жыць стала добра на нашай зямлі.

Маўчаць урачыста лясы і курганы,
Хаваючы былі пад шатамі хвой.
Хадзілі калісьці сюды партызаны,
На смерць не глядзелі, кідаліся ў бой.

І многа палегла адважных герояў
У бітвах з панамі па выспах балот.
Шумяць аб іх долі кашлатыя хвоі,
Ды верас ружовы іх славіць паход.

Загоены раны, сляды ліхалецця,
Руінаў, пагромаў, пажарышч сляды.
Растуць і буйнеюць у сіле, у цвеце
Калгасы, саўгасы і гарады.

А нашы граніцы бетонам заліты,
Мы чуйна вартуем савецкі фарпост.
Няхай жа памкнуцца фашысты-бандыты —
Касцямі палягуць яны на пагост!

У зімнюю сцюжу, у летнюю спёку
Як дні, так і ночы наш слаўны дазор
Не зводзіць з граніцы арлінага вока,
Не ўтояць шпіёна ні дзебры, ні бор.

І мірныя людзі — іх сотні імёнаў —
Вартуюць нядрэмна свае рубяжы.
А ў часе трывогі паўстануць мільёны,
І вораг не пройдзе савецкай мяжы.

Мы ўсе згуртаваны адзінаю воляй,
Адзіным пачуццём, жаданнем адным.
Не верне былога ніхто і ніколі,
У прах яно пала і знікла, як дым.

* * *

А было нядаўна, а было калісьці,
Калі мы з зямелькі не мелі карысці, —

На абед была нам лебядка з мякінай,
А далей — магіла пад сухой асінай.

На палетках — межы, між народаў — межы,
Па ўсёй Беларусі — глушыні мядзвежай —

Папалам дзялілі, пад адным прымусам,
Гора і галечу яўрэй з беларусам.

Яшчэ сёння глянеш — курганы, магілы —
Сведкі даўніх боек варожае сілы.

Біўся кароль шведскі на нашых загонах,
Біўся з рускім царам за троны, кароны.

Тут палі таптала войска Банапарта,
Тут жыццё людское ставілі на карту.

Ішоў год за годам, ішоў век за векам,
А мы пад няволяй, пад вячымым здзекам.

Паны і жандары ды ксяндзы з папамі
На шыях народных селі груганамі,

А яны заўсёды катаваць умелі,
Ад святой нядзелі да святой нядзелі.

Бізуны і розгі жудка секлі плечы,
І нагайка секла, і ланцуг калечыў.

Яснага прасвету ад радзін да смерці
У жыцці не зналі ні бацькі, ні дзеці.

Не раз бунтаваўся народ супроць катаў,
Паўставаў і нішчыў палацы магнатаў.

Нам жа знішчыць катаў не хапала сілы,
Зноў паны-магнаты гналі у магілы.

Сіроты і ўдовы пралівалі слёзы
На лясы сухія, на ніцыя лозы.

Гэтак вёсны, леты, восені і зімы
Гора песні пела на зямлі радзімай.

Гора песні пела, пела, не сціхала,
Ды як бы нядолі было людзям мала.

Грымнулі гарматы у нядобрым часе,
І дымам-пажарам зямля абвілася.

Пайшло спусташэнне, пайшло зніштажэнне,
Беларусь загразла ў крыві па калені.

Бежанцамі людзі пабрылі па свеце
Шукаць па дарозе голаду і смерці.

І гінулі марна без хаты, без хлеба,
І думалі людзі, што гэтак і трэба.

А вакол агнішчы, а вакол атрута,
Брат страляе брата, звяр'ё вые люта.

Бліндажы, акопы зрэзалі краіну,
Валяюцца трупы побач бацькі з сынам.

Груганы на полі падбіраюць косці,
Груган заклікае гругана у госці.

Канаюць салдаты у разні крывавай,
Паны-генералы падбіраюць славу.

Вырастае сіла гневу над сусветам —
І прыйшоў Кастрычнік, і прыйшлі Саветы.

Але на Саветы рынуліся зграяй,
Зноў нядоля вісне над гаротным краем.

І паны-нацдэмы з «высокае рады»
Рады, што германцы захапілі ўладу.

Пішуць лісты, пішуць нямецкаму цару:
— Заставайся, цару, у нас гаспадарыць.

Народ беларускі аддаем да скону
Ураздроб і оптам пад тваю карону.

Потым Бела-Польшча жаўнераў нагнала,
Князі і магнаты ды графы навалай

Рынуліся ў бітву, на нашае гора,
Ваяваць за Польшчу «ад мора да мора».

Зноў загаласілі мястэчкі і сёлы,
Гарады замёрлі, жудасць, смерць вакола.

Вісельні скуголяць, грукацяць расстрэлы,
Пагром за пагромам, свет у дыме белы.

Кіеў у пажары, і Менск у пажары,
Чыняць суд-расправу польскія жандары.

Ой вы, пушчы нашы, ой ты, наша поле,
Вы яшчэ не зналі гэткай горкай долі!

Але банду белых панскіх легіёнаў
Выгнала адвага Арміі Чырвонай.

Сцяг чырвоны ўзвіўся над Менскам-сталіцай, —
Годзе табе, пане, у нас весяліцца!

І ўцякала зграя паноў да Варшавы,
У нас збаляваўшы свой банкет крываваы.

І ўздыхнуў свабодна край наш яснай доляй,
Подлым акупантам не вярнуцца болей!

* * *

Цяпер прыгадаеш былую навалу,
Дык сам застанешся ўспамінам не рад:
У вёсцы маленькая кузня стаяла,
Ў мястэчку стаяў саматужны варштат.

Быў бровар у пана, была сыраварня,
На беразе рэчкі кулацкі быў млын.
Чарнелі ў лясах адзінока смалярні,
Ў слабодках гібелі майстэрні аўчын.

Былі ў нас руіны, як помнікі часу,
Бядняцкая шыя была для ярма.
Была ў нас індустрыяй — фабрыка квасу,
А фабрыкай гневу — была ў нас турма!

Прайшлі беззаконня крываваыя годы,
Мы гордыя славай сваіх перамог.

І рокатны гул новых фабрык, заводаў
Зліваецца з песнямі новых дарог.

Пад Оршай на чорных балотных прасторах
Збудован БелДРЭС, і, заместа лучын,
Ён ходзіць па хатах — святло сваё дорыць,
Ён — сіла матораў, ён — сэрца машын.

Пад Гомелем высіцца гмах шклозавода,
У Гомелі вырас магутны «Сельмаш» —
Работа руплівая дзвюх пяцігодак, —
І ордэнам Леніна край ззяе наш.

Лясоў у нас многа, і робім мы з дрэва
Цудоўны, вясёлкавых колераў шоўк.
Здабыты працоўнымі скарб Магілёва
У нашу індустрыю горда ўвайшоў.

Лясоў у нас многа, і мы збудаваці
Ў Бабруйску сусветны лясны камбінат.
Дзе курныя, бедныя хаты стаялі —
Паставіў ён тысячы сонечных хат.

Лясоў у нас многа, і стала, як звычай,
Што горад Барысаў, за якасць работ,
За скрынкі сваіх першакласных сярнічак
Сцяг славы здабытай нясе з году ў год.

У Рэчыцы, Віцебску, Менску — усюды
Дзесяткі заводаў уведзены ў строй.
Як дзіўнаю казкай, як сталінскім цудам,
Валодаем тэхнікай перадавой.

У Крычаве горамаі крэйда ляжала —
Там намі збудован цэментны завод.
А ў нетрах зямлі беларускай нямала
Яшчэ неразведаных новых парод!

Наш торф — гэта буйных багаццяў скарбніца:
І спірт, і апал, і ўгнаенне, і газ;
Наш торф — энергетыкі нашай крыніца,
І торф — матэр'ял будаўніцтва у нас.

Квартал за кварталам растуць камяніцы.
Былое правінцыі гінуць сляды.

Наш Менск стаў сапраўднай культурнай сталіцай.
Растуць у рэспубліцы ўсе гарады.

Старога мястэчка даўно не спаткаеш,
Дзе гора брыло ад варот да варот.
Мы спадчыну ўпартаю працай змяняем:
Дзе кузня чарнела — сягоння завод.

За прасніцай болей не слепяцца вочы,
Як гэта заўсёды было на вяку.
Адзеты калгаснік, адзеты рабочы,
Дзяўчатам на свята хапае шаўку.

Шавец і кравец, і ліцейшчык, і столяр,
І слесар, каваль, і друкар, і гарбар —
Іх цэх, як святліца, там сонца даволі,
Там кветкі, там болей не знаюць ахвяр.

Прамову тваю, правадыр наш, мы помнім
Пра ўзняты вялікі стаханаўскі рух.
Мы кожнае слова прачулі, і сёння —
Адзін вырабляе, што некалі ўдвух.

Рушко, і Гунько, і Арэстаў, і Зубаў,
І Гладышаў, Мельнікава і Харнас —
І многа іх лепшых, настаўнік наш любы,
Твае гэта вучні — героі між нас.

Таварыш Вілетнікава і Слесарова,
Еўсюціна, Розенберг, Туфар, Скабло —
Паэты ім дораць гарачае слова,
Ім славаю яснае сонца ўзышло.

Стаханаўскім стала жыццё маладое,
Стаханаўцы — дочки твае і сыны.
Растуць з камсамольскага племя героі,
Растуць з піянерскіх атрадаў яны.

Растуць нашы сілы за працаю плённай,
Не вырве ў нас вораг наш сталінскі руль.
І неба ў нас крэпасць сваёй абароны,
І ў небе ў нас ходзіць крылаты патруль.

Адважны і пільны ўзлятае высока,
Краіну сваю аглядае штодня —

І цешыцца сэрца, і цешыцца вока:
Якое раздолле, прастор, шырыня!

* * *

Разліліся ляны ў полі возерам сінім,
Ячмянямі красуюць, шумяць балаты.
Каласамі густымі наўсцяж па краіне
Узрастаюць пшаніцы, аўсы і жыты.

Спеюць поўныя соку купчастыя грэчкі,
Па садах палымнее вішнёвы пажар.
Як далёка яны — дні тугі і галечы,
Пра якія спяваў не адзін наш гусяр.

Беларускі мужык чалавекам стаў звацца,
Ён пазбыўся навечна нядолі шнуроў.
Мы за год ад зямлі маем столькі багацця,
Колькі мелі раней за дзесяткі гадоў,

Бо прыйшлі на палі трактары, як асілкі,
Здзірванелыя нівы плугамі падняць.
За сабою жняяркі вядуць і касілкі
І машыны, што бульбу садзіць і капаць.

А машыны працуюць і спорна, і дбайна,
Досыць сіл над сахою паклаў чалавек.
Горда полем шырокім праходзяць камбайны,
Ручаіны зярнят паплылі у засек.

Людзі нашых калгасаў растуць з кожным годам,
Многіх ведае сёння Савецкі Саюз,
Атрымалі з іх семдзсят тры нагароду —
Ордэны за выдатную працу сваю.

Пра іх новыя склалі быліны і песні,
Наша гордасць сягоння яны і краса.
Вось Клішэвіч Васіль, брыгадзёр на Палессі,
Трыццаць цэнтнераў даў нам з гектара аўса.

І нямала такіх па брыгадах і звеннях
Працавітых майстроў пладавітых зямель.
Засявае за змену таварыш Рудзеня
Адным трактарам семдзсят га канапель.

Спорна праца ідзе у калгасным парадку,
Узаралі апошняй вясной як адзін
Трактарыст Ахрамовіч, Пятровіч, Аладка
Па трынаццаць гектараў за дзесяць гадзін.

Сэрца наша жаданнем такім апавіта:
Працаваць, каб пазнаць усю радасць жыцця.
Так працуе таварыш Батоўкін Мікіта,
Спрактыкованы конюх з калгаса «Акцябр».

У сваёй гаспадарцы, не знаючы страты,
Ён наладзіў такі клапатлівы дагляд —
Сорак шэсць у калгасе яго конематак,
Сорак шэсць ён гадуе ад іх жарабят.

А Ражкоў? — Аб ім гоман ідзе па краіне!
За сто трыццаць гадзін, як хвіліна адна,
На трапальнай электраматорнай машыне
Даў шэсць тысяч семсот кілаграм валакна.

Стаў вясёлы той кут, дзе раней галасілі,
Дзе палын з крапівой мог спакойна расці.
Толькі частку вялікай мы працы зрабілі,
Але вёскі забітай нідзе не знайсці.

Вёскі той, што была нам пакутай вякамі,
Дзе жылі заадно і святы, і вядзьмак,
У якой мы былі жабракамі, рабамі,
У якой панаваў-гаспадарыў кулак.

Адыходзіў ён з боем пад націскам нашым,
Нападаў спадцішка, і паліў, і страляў.
Мы зламалі яго сваім ладам калгасным,
Нам навечна аддадзена наша зямля.

Мы багатыя хлебам, і мясам, і рыбай,
І па трубах да хат прыбягае вада.
Зашумелі сады каля новых сядзібаў,
Пчолы рояцца спорна па нашых садах.

Многа новых раслін мы ў рэспубліцы маем,
Цвет мічурынскіх яблынь над краем павіс.
Вінаградныя лозы з паўднёвага краю,
А з усходняга краю прыйшоў кок-сагыз.

Ходзяць нашы каровы, авечкі гуртамі,
І штогод усё большы прырост маладых.
Коні сытыя горача б'юць капытамі,
Першы маршал нам скажа — мы сядзем на іх.

Мы заможнымі сталі з калгаснага ладу:
Масла, сыр, каўбаса і віно сваё ёсць.
Усяго на стале, і мы шчыра так рады,
Калі хату з дарогі наведее госць.

У часы адпачынку ў запале нястрымным
Маладосць весяліцца, аж хата звініць.
Ад душы табе скажам, наш Сталін любімы,
Як добра, як весела сёння нам жыць.

* * *

Стала светлай, пісьменнаю наша краіна,
Забабонаў і прымхаў мы скінулі груз.
І не крыжык — адзнаку пакуты і кпінаў, —
А пісьмо табе піша цяпер беларус.

Сёння сотні сярэдніх, дзесяткі вышэйшых
Навучальных, даследчых у нас устаноў.
Маладосці на свеце няма шчаслівейшай,
Як у нашых шчаслівых дачок і сыноў.

У прасторныя, чыстыя, новыя школы
Яны кожную раніцу дружна ідуць,
Многа іх — белакурых, чарнявых, вясёлых, —
Тваё светлае імя у сэрцах нясуць.

Галасы іх гучаць разнастайнаю мовай:
Тут яўрэі, палякі і латышы.
Тут жыве беларускае, рускае слова,
А пачуцці адзіныя ў кожнай душы.

Беларускую мову трымалі ў загоне,
Каб народ не пазбыў нематы і бяды...
З намі гэтаю мовай гавораць сягоння
Маркс і Энгельс, і Ленін, і ты, правадыр!

Мы расцілі яе клапацліва, надзейна,
За яе правялі мы з нацдэмамі бой.

І даступнымі сталі нам Пушкін і Гейне,
Руставелі і Горкі, Бальзак і Талстой.

Гэтай мовай друкуюцца кнігі, газеты,
У мільёнах ідуць у сяло, ў гарады.
Гэтай мовай пісьменнікі нашы, паэты
Табе славу пяюць, дарагі правадыр.

Мы скарбніцы народнай культуры збіраем,
Мы багацце даўнейшых легенд беражэм,
Пра сучаснае новыя казкі складаем,
Пра жыццё наша новыя песні п'ем.

У народаў рэспублікі — клубы, тэатры,
Велізарнейшы лік самадзейных гурткоў,
Кінафабрыка, паркі і здольныя кадры
Песняроў, кампазітараў і мастакоў.

Узрасло дзесяць тысяч работнікаў плённых:
Інжынеры і тэхнікі — фабрык майстры,
Трыццаць тысяч настаўнікаў, сотні вучоных,
Аграномы, асветнікі і дактары.

На вышыні навукі, з кайданаў раскутай,
Узняліся народы краіны цяпер, —
Навуковыя маюць свае інстытуты
На чале з Акадэміяй БССР.

* * *

Мы поспехі нашы ў баях здабывалі,
Да радасці партыя нас прывяла,
Вучылі вялікія Ленін і Сталін,
А дружба народаў нам сілу дала.

Разбіць ланцугі і пазбыцца былога
Нам рускія рабочыя, як брат, дапамог.
І наша краіна з братэрскай падмогай
Няспынна да новых ідзе перамог.

Яна ўпершыню расцвіла як дзяржава,
Ад шчырага сэрца удзячна табе,

Бо ты даў ёй гэта законнае права,
Бо ты ўзгадаваў і стварыў КП(б)Б.

Тут вучні твае нам яе узрасцілі,
Тут Фрунзе змаганне за партыю вёў,
Яднаў Кагановіч у Гомелі сілы,
У Віцебску сілы згуртоўваў Яжоў.

А гэтая партыя воляй адзінай
Здзяйсняла нязменна указы твае,
І наша балотна-лясная краіна
Сягоння ў чароўнай красе паўстае.

І нашай з народамі братнімі дружбы,
Што гора былое змяла ў небыццё,
Клянемся: ніколі ніхто не парушыць,
Яна — наша сіла і наша жыццё.

Калісьці, яшчэ у падполлі глыбокім,
І Ленін, і ты гэту дружбу каваў,
Праз цемру гадоў тых празорлівым вокам
Савецкіх рэспублік саюз аглядаў.

Народы сумесна прайшлі праз віхуры,
Сумесна сустрэлі свой радасны час.
І ад Негарэлага аж да Амура
Злучыла радзіма вялікая нас.

За гэту радзіму Кацельнікаў згінуў...
Яшчэ нават стрэл над зямлёй не заціх,
З заходняй граніцы Савецкай краіны
На ўсход ад'язджае Георгій Чэрных.

Радзіме байцы нашы шчыра адданы,
І ворагі моц іх паспелі адчуць.
Чырвонаармейцу любоў і пашану
І песню адвагі народы нясуць.

Ні пядзі нікому зямлі не дадзім мы,
Ад ворагаў кожны вяршок адстаім!
Усім нам насустрач выходзіць радзіма
З вялікім і шчодрым багаццем сваім.

Яна надзяляе нас працай і славай,
Яна — гэта мужны, адважны народ,
Яна беражэ чалавечае права
На працу, на радасць, на творчы палёт.

Агні бальшавіцкіх ідэй, як сузор'і,
Усходзяць над светам і свет абнялі
І свецяць нізінам, узгор'ям, прымор'ям,
Як новае сонца шчаслівай зямлі.

Ты, мудры настаўнік, між геніяў геній,
Сабраў у вянок іх, у золак адзін.
Твая Канстытуцыя — сцяг пакаленняў —
Ўзнямае народы нявольных краін.

Усё, аб чым марылі людзі і снілі,
Прыбітыя гнётам, пракляццем старым,
Ў Савецкім Саюзе з'яўляецца быллю,
І нашае шчасце мы свету дарым.

Твой вобраз, як покліч, устаў над зямлёю,
Заве пераможна ісці ў барацьбе.
Мы ўсе ля Крамля нашым сэрцам з табою,
І першая думка у нас — пра цябе.

Ты сонца для нас, што зямлю асвятліла
І ласкай сагрэла палі, гарады.
Ты рэк паўнаводных імклівая сіла,
Празрыстасць крыніц — дарагі правадыр.

Праз тры рэвалюцыі, бойкі, паўстанні
Ты вёў разам з Леніным нашы рады...
Ты нашых садоў і палёў красаванне,
Ты наша вясна — дарагі правадыр.

Табе — наша радасць, любоў і адданасць,
Табе — пяславу сусветная шыр.
Вядзі нас, любімы, табой мы з'яднаны,
Ты наша жыццё — дарагі правадыр.

Ураду вялікай Краіны Саветаў
І партыі, даўшай нам шчасце і мір,
За гонар, за веліч людскога расцвету
Падзяку прымі — дарагі правадыр.

Хай смутак вачэй тваіх добрых не росіць,
Ці сонейка захад, ці сонейка ўсход...
Прымі прывітанне, якое прыносіць
Табе, правадыр, беларускі народ.

Пісьмо падпісалі 2 мільёны працоўных Савецкай Беларусі. Пісьмо беларускага народа вялікаму Сталіну ў вершах пераказалі паэты:

*Янка Купала
Якуб Колас
Андрэй Александровіч
Пятрусь Броўка
Пятро Глебка
Ізі Харык*

ДВАНАЦЦАЦЬ ПЕСЕНЬ

пра нашу непераможную Чырвоную Армію, пра яе творца
і натхніцеля вялікага Сталіна, пра яе палкаводца
Клімента Варашылава, пра гераічныя паходы і бітвы,
пра мужнасць сыноў беларускай зямлі, пра надзейную варту
савецкіх граніц, пра еднасць народа і арміі, пра нашых шчаслівых
і смелых дзяцей, пра нашу сталінскую радасную моладзь, —
напісалі Янка Купала, Якуб Колас, Андрэй Александровіч,
Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, — прысвячаецца слаўнай
рабоча-сялянскай Чырвонай Арміі і яе правадыру —
першаму маршалу краіны сацыялізму

Кліменту Яфрэмавічу Варашылаву

На плошчы! на вуліцы радасным строем!
Рассыпцесься, кветкі, дажджом прамяністым!
Вітайце байцоў і любімых герояў —
Адважных пілотаў і смелых танкістаў!

У небе высокім пльвуць самалёты,
Па бруку грукочуць цяжкія марціры,
Шарэнга ў шарэнгу праходзіць пяхота,
Наперадзе горда ідуць камандзіры.

Вы чуеце, коціцца ўзрушаным валам
Шырокае рэха ад песень і крокаў...

Наперад, аркестры! На пляц, запявалы!
Хай марш узаўецца высока, высока.

I

Мы помнім змаганне, паходныя маршы,
Мы помнім, як выйшаў са зброяй народ
Жыццё бараніць рэвалюцыі нашай —
На поўнач, на поўдзень, на захад, на ўсход.

Мы йшлі пераможна пад посвісты куляў,
Мы гналі бандытаў з савецкай зямлі,
Разбіты быў вораг — мы вольна ўздыхнулі,
Нам Ленін і Сталін магутнасць далі.

Радзіма, ты ў росквіце сацыялізму!
Хай шалам кіпіць фашыстоўская кроў:
За нашай граніцай спраўляць будзе трызну
Смяротная бура над зграяй паноў.

Мы помнім змаганне, мінулыя маршы,
Мы помнім суровыя дні непагод...
А вораг зачэпіць — адпорам бястрашным
Адкажа бястрашны савецкі народ.

II

Яшчэ не заціхлі над плошчаю маршы, —
Пранеслася песня, падобная грому,
Як вырас з луганскага слесара маршал,
Як стаў ён любімым жалезным наркомам:

Быў слесар луганскі,
А сталь ён каваў
І песні-вяснянкі
Пра волю спяваў.

І слухалі песню
Заводы і бор,
Умчаў яе вецер,
Адносіў віхор.

Іскрыліся ў горне
Агніста вуглі,

А іскры далёка
Ляцець не маглі.

Біў молат магутна,
Як гора, як гнеў,
Кавадла звінела,
І молат звінеў.

І кузня звінела,
І слухала даль...
І выкаваў волю,
Як іскру, як сталь.

III

Шчаслівыя людзі! Спявае краіна,
Грыміць урачыстасць ад краю да краю,
Адно аб мінулым цяжкія ўспаміны
Часамі на момант душу засмучаюць:

Жудка стане на сэрцы,
Калі ўспомніш сягоння,
Як цары-самадзержцы
Людзей гналі на бойню;

Як Вільгельма салдаты
І панят легіёны
Руйнавалі нам хаты,
Спусташалі загоны.

Заглушаў посвіст куляў
Салавейкаву славу,
Кукавала зязюля,
Не к дабру кукавала.

Пакідаў гняздо бусел,
Свае пожні і сосны,
Паляцеў, не вярнуўся
Ў тыя чорныя вёсны.

Беларусь пад панамі,
Пад жандарам і царам
Палівала слязамі
І крывёю папары.

IV

Але не згінаўся народ наш ніколі,
На царскую зграю ўзнімаўся паходам,
І вобразы паўшых герояў за волю
Заўсёды у сэрцах і думках народа:

Белапольскія уланы
Лютымі былі —
Цёмнай ноччу партызанаў
На расстрэл вялі.

Ён ішоў пад бізунамі,
Баявы атрад,
Закаваны кайданамі.
Па чатыры ў рад.

Перамучаныя ногі
Па пяску брылі.
Над апошняю дарогай
Хмары слёз плылі.

На світанні, рана-рана
Біў смяротны час.
Золак бліснуў партызанам,
Ды астатні раз.

І калі не стала смелых,
Аж заплакаў бор,
З неба сіняга зляцела
Многа ясных зор.

V

Спакой вам і слава! Сябрынаю цеснай
Стаім мы сягоння пры вашай магіле,
Прыносім вам нашы найлепшыя песні
Аб тым, як вы белую шляхту грамілі.

Пройдзем мы слядамі боек,
Барацьбою шлях багаты,
Прыгадаем пра былое,
Пра вядомы год дваццаты.

У той год вялікі Ленін
На паноў ішоў крываваых,
З курных хат і сутарэнняў
Сталін вёў дарогай славы.

Гулка ў лесе пелі хвоі,
Калыхаўся дуб вячысты,
Як вялі нас грамадою
Камандзіры-камуністы.

Мы на сініх на азёрах
Мылі раненыя ногі,
Як ішлі палямі, борах
Мы, узнятыя трывогай.

Як ішлі ў адной кагорце,
Каб разбіць няшчадна гада...
Бацька з сынам быў на фронце,
Дзед падвозіў ім снарады.

І ніхто не быў там лішнім,
Як ішлі байцы-героі:
Маткі мылі нам бялізну
І хадзілі за сахою.

Помніць доўгі шлях Варшаўскі,
Помніць Нёман і Бяроза,
Як ляцеў апрычнік панскі,
Пакідаючы абозы.

На нашы палеткі, у нашы прысады
Праклятае панства ніколі не прыйдзе,
Нядарам у бітвах хадзілі брыгады
Пад слаўнай камандаю Арджанікідзе.

VI.

Пад Барысавам палонным,
За Бярозаю-ракой
Войска Арміі Чырвонай
Сабірала сілы ў бой.

«Ледзь над лесам сонца ўзыдзе,
Фронт прарваць, нанёшы ўдар» —

Так рашаў Арджанікідзе —
Палкаводзец-камісар.

Ноч расой паіла кветкі,
Над ракой туман стаяў.
Рапарт пятае разведкі
Ў гэту ноч Сярго прымаў.

Як дазор, дубы-сталеткі
Засланялі грамаду.
І сказаў Сярго: «Ў разведку
Сам, таварышы, пайду».

І таемна, ўнепрыкметку,
Цераз брод і твань балот,
Вёў Сярго атрад разведкі
Тылам ворага ў абход.

Шлях расчысціў куляй меткай,
Вёў атрад у стоме сіл:
Дваццаць вёрст прайшоў разведкай,
Дваццаць вёрст зайшоў у тыл.

На дапрос за трэцім — следам
І чацверты ўзяты пан.
Ад паноў Сярго разведаў
Пра апошні польскі план.

З думай дум сваіх, з развагай
Ён, схаваўшыся, ляжаў,
Беларускіх смачных ягад
Першы раз пакаштаваў.

Дзень мінуў. Паўзуць сапёры,
На ваду кладуць масты.
Будзе бой! І нават зоры
Гасяць бляск свой залаты.

Знаў Сярго сакрэт нядарам:
Полк байцоў адвёў тайком
І, прарваўшы фронт ударам,
Закідаў ліхім агнём.

І ў атаку — на палякаў,
На акуп — штыкамі ў лоб!

Сталлю бралі, вызвалялі
Беларускі Перакоп.

VII

Вітанне і песня адважным героям!
Прайшлі яны буры, прайшлі навальніцы.
Сыны іх магутныя сталінскім строем
Вартуюць савецкіх рэспублік граніцы.

Ішоў дазорны, пільным вокам
Глядзеў праз зараслі ў прасвет
І раптам у снягах глыбокіх
Заўважыў нейчы свежы след.

Відаць, нядаўна на світанні
Граніцу вораг перайшоў,
Яго слядоў незатаптаных
Яшчэ і вецер не замёў.

Да баявых прыгодаў звычайны,
Без меркаванняў і разваг
Шынель скідае пагранічнік,
Бяжыць з вінтоўкай па слядах.

Абліўся твар гарачым потам,
Усю душу калоціць дрож.
Цяжэюць ногі. Скінуў боты
І ўжо імчыцца басанож.

Калючы снег у ногі коле...
Дарма! Настаў апошні час:
Ужо відаць за лесам поле,
А там дарога і калгас.

Ужо калгаснікі і дзеці
Бягуць гурбой наперарэз.
Але і вораг іх прыкмеціў
І зноў, як воўк, пабег у лес.

Няхай! Не ўдасца план злачынны:
Сабраўшы сілы, вартавы
Прабег яшчэ адну хвіліну
І ўзяў ён ворага жывым.

Вам не прасунуць бруднай лапы
Крываваы свой спраўляць папас:
Мы б'ем без промаху гестапа,
Калі мы б'ем, бандыты, вас!

Граніцы нашы ў сталь адзеты,
Заўсёды меткі наш прыцэл!
Хто мкнецца несці смерць Саветам,
Таму адзін прысуд — расстрэл!

VIII

Таварышы, нашай зямлі абаронцы,
Вы сталі заслонай на нашых граніцах,
На вас пазіраюць і зоры і сонца,
І песні пяюць вам лясы і крыніцы.

Упрыгожым нашы хаты
І вянкi саўём на браме
Ды накроем, як у свята,
Стол калгаснымі дарамі:
Хлебам, мёдам, сырам, мясам...
Хоць і проста, але шчыра,
Запрашаем вас калгасам,
Вас, байцы і камандзіры.

Вы — апора наша, сіла,
Наша радасць, наша слава,
Нам бяседа з вамі міла,
З вамі бавіць час цікава,

Чым багаты — тым і рады.
Сваё ўсё: пітво, закускі.
Сок пладовы з свайго саду,
Віны з ягад беларускіх.

У бяседзе у прыязнай
Прыгадаем нашы былі,
Як у час ліхі, адказны
Мы на ворага хадзілі.

Шчыльна злітаю калонай,
Сэрцам Сталіна сагрэты,

Сілу Арміі Чырвонай
Паказалі ўсяму свету.

Хто ж памкнецца — песня спета:
Госць нязваны будзе біты!
Няхай вораг помніць гэта,
Вораг тайны і адкрыты.

IX

Ліецца гаворка ў бяседзе калгаснай.
Здарэнні, падзеі, прыгоды, ўспаміны...
Шчаслівая ж маці з усмешкаю яснай
Гаворыць пра любага, слаўнага сына:

Спаць малога палажыла,
Неспакойны сын не спіць:
«Раскажы, як Варашылаў
Вёў рабочых панства біць?»

Заспявала калыханку,
Як збіраўся рад у рад
За ракою, за Луганкай,
Варашылаўскі атрад.

Выціралі ўпотай слёзы
Непаслушныя жанкі.
Камандзір — луганскі слесар —
Аглядаў браневікі.

Добра помніць Дубавязка,
Як, пакінуўшы майдан,
Уцякалі немцы ў касках
Ад луганскіх партызан.

Як нязломнаю калонай,
Пад шрапнельны свіст і звон,
Варашылаў і Будзённы
Вялі войска цераз Дон.

Беларускія загоны,
Не забудуцца й яны,
Як ад шабель Першай Коннай
Беглі польскія паны.

Слава нашага наркома
Прагрымела з краю ў край...
Будзь жа й ты, сыноч, свядомы,
Нам на радасць падрастай.

Будзь адважным, мужным сынам,
Падрастай на ўцеху ўсім,
Беражы сваю краіну,
Як луганскі слесар Клім.

Х

Частуюцца госці, пяюць і гамоняць,
Дзяўчаты пітво і закускі падносяць,
Іграюць цымбалы, іграе гармонік,
А хлопчык у лётчыка ласкава просіць:

Мой мілы таварыш, мой лётчык,
Хачу я з табой паглядзець,
Як месяц на небе начуе,
Як блукае ў лесе мядзведзь.

Як свецяцца ночкаю зоры,
А днём не відаць іх чаму,
Як рэкі ў далёкія моры
Улетку плывуць і ўзіму.

Мне ўжо надакучыла дома.
Ў дзіцячы хадзі адно сад,
А так паглядзеў бы, вядома,
На іншы парадак і лад.

Вось гэтак у добрым здароўі
Мы будзем ляцець і ляцець.
Вазьмі ж мяне, лётчык, з сабою,
Не будзеш ты клопату мець!

На моры зірнуць хоць раз вокам,
Як ходзяць па іх караблі,
Ляцеці далёка, высока
Ды так пабываці ў Крамлі.

І там з паднябеснае далі
Гукнуць над зямлёй і людзьмі:

«Дзень добры, таварыш наш Сталін.
Паклон з самалёта прымі!»

XI

Дзяўчаты з байцамі пусціліся ў скокі
(Віхор гімнасцёрак і кофточак сініх!).
На прызбе зенітчык, чарнявы, высокі,
Гаворыць з запалам прыгожай дзяўчыне:

«Ды скажу табе я, мілай,
Быў дзянёк, ды нештодзённы:
Сам таварыш Варашылаў
Прынімаў парад ваенны.

Не высокі сабе ростам,
Не высокі і не нізкі,
А такі вясёлы, просты,
А такі прыветны, блізкі.

А свой погляд, свой юначы,
Калі кіне, бы зарніца, —
Сэрца з радасцю заскача,
Кроў адвагай забурліцца.

Адным словам, свой брат родны,
Так і хочаш, мая Каця,
Быць яго дастойным, годным,
За яго жыццё аддаці.

Конь пад ім, прост вярнігора!
А як скача, як гарцуе!
Як вачыма лічыць зоры,
Ён вушамі вайну чуе.

Вайну чуе, броў не хмура,
Толькі бліскаюць падкоўкі,
Бо яздок на ім, што бура,
З віхрам пойдзе ўперагонкі.

У міжбур'е з ім жыць міла,
Лёгка ж будзе і ў паходзе.
Во які наш Варашылаў!
Во які наш палкаводзец!»

За маршалам нашым, за нашым наркомам
 Мы пойдзем з'яднанаю сілай заўсёды.
 Вы чуеце — гулкі, раскацісты гоман?!
 Вы чуеце — крочаць юнацкія годы?!
 На кліч роднай партыі цвёрда,
 З уздымам
 Ідзе маладосць нашай гордай
 Радзімы.

Ідзе маладосць нашай шыры
 З'яднацца
 У грозную армію міру
 У працы.

Ім сцежкаю сцелюцца кветкі
 Вяснянкі,
 Вітаць іх выходзяць танкеткі
 І танкі.

І строй самалётаў высокі
 Займае,
 І сонца, як дыск кулямёта,
 Успывае.

Іх пільныя вочы-дазоры
 Граніцы,
 Ім здрадная цемень, як вораг,
 Скарыцца.

І пройдзе іх слава заўсёды
 Над светам.
 Жывіце спакойна, народы
 Саветаў!

* * *

Падымем жа чаркі сям'ёю народаў,
 За армію нашу, за грозную сілу,
 За маршала нашых геройскіх паходаў, —
 Хай доўгія годы жыве Варашылаў!

Падымем жа чаркі за партыю нашу,
Што нас прывяла да здабыткаў вялізных,
За мудры ЦК, баявы і бясстрашны, —
Хай славіцца ленінскі штаб бальшавізма!

Падымем жа самыя поўныя чаркі
За вобраз, раскрыўшы нам светлыя далі,
За слаўнае імя, за геній наш яркі, —
Хай славіцца Сталін!
— Няхай жыве Сталін!

РАДЗІМЕ І ПРАВАДЫРУ

(Вершы і песні аб Сталінскай Канстытуцыі)

Чытайце,
завидуйце,
я —
гражданин
Советского Союза.

У. Маякоўскі

Аб Сталіне-сейбіту песня мая,
А песня ад сэрца і звонка, як медзь, —
Якую ў жніво пяе ў полі жняня,
Якую ў касьбу пяе ў лузе касец.

Багата ўраджаем,
Зямля расквітнела,
У будучнасць людзі
Ўзіраюцца смела.

Аб Сталіне-сейбіту песня мая.
А песня з душы і гартоўна, як сталь, —
Якую пяе арлоў горных сям'я,
Якую пяе пры кавадле каваль.

Арлы-самалёты
Усё неба ўзялі,

І волю здабылі
Сабе кавалі.
Аб Сталіне-сейбіту песня мая,
А песня ад сонца, ад зор залатых, —
Якую пье уся наша зямля,
Аб сейбіту светлы разносячы слых.
Ён даў для народаў
Асноўны закон,
І дружбу народаў.
Навек стварыў ён.

II

Я з гэтаю песняй, як зоры, высокай,
Выходжу ў прасторы дарогай шырокай,
У думках і марах раблю свой абход
На поўнач і поўдзень, на захад і ўсход.

Я сам гаспадар неабсяжнай краіны
І верны слуга дарагое айчыны,
Народу майго гераічнага сын —
Савецкай рэспублікі грамадзянін.

Са мною гаворыць, як быццам жывая,
Сагрэтая сонцам зямля маладая,
Імклівыя рэкі, дарог паясы,
Лугі і палеткі, бары і лясы.

Увесь гэты скарб незлічона багаты:
Шырокія нівы і светлыя хаты,
Укрытыя лістам і цветам сады,
Залітыя срэбным святлом гарады,

Чыгункі і шахты, палі і заводы,
Глыбокія нетры і пlynныя воды,
Высокага неба празрысты блакіт
І гоманы пушчы і шэлест ракіт.

Усё, да апошняй пясчынкі зямлі
На ўзоранай трактарным плугам раллі,
Ад краю — у край, ад заходу — да ўсходу
Належыць майму маладому народу.

І скрозь над усім неабсяжным прасцягам
Жыццё пурпуровым абвеяна сцягам,
Дзе золатам радасці вышыты герб:
У сонечных променях молат і серп.

І скрозь наша доля пад сцягам чырвоным
Асвечана Сталінскім мудрым Законам,
Дзе кожная літара — шчасцем для нас,
Гарыць, як крыштальна-агністы алмаз.

І вольны народ за жыццё і дзяржаву
Спявае вялікаму Сталіну славу...

* * *

Беларуская краіна,
Твой шырокі шлях!
Над табою ў зорнай сіні
Палымнее сцяг.

Гэта ты упартай воляй
На прастор і шыр
Вывеў нас з былой няволі,
Мудры правадыр.

І цвіце мой край чароўных
Пушчаў і азёр
У сям'і свабодных, роўных
Маладых сяцёр.

Гэта ты рукою дужай
Даў народам мір,
Нас навек з'яднаўшы дружбай,
Мудры правадыр.

І ніякія напасці
Ў самыя трудны час
Не парушаць долі-шчасця,
Не падзеляць нас.

Мы ідзем адной калонай,
Бурнаю, што вір,

Пад зарой твайго Закона,
Мудры правадыр.

І, сабраўшыся на першы
Незвычайны сход,
У Савет сыноў найлепшых
Выбера народ.

Ты да новай перамогі
На прастор і шыр
Нам паказваеш дарогі,
Мудры правадыр.

III

Між кветак і дрэў на заводскім двары
Сышліся у час перапынку сябры.
І я падышоў і прысеў каля іх.
Сябры гаварылі аб справах сваіх.
Прыемна вясновай лагоднай парой
Сабрацца, пагутарыць паміж сабой.

Здаецца, яшчэ гэта ўчора было —
Тут ветры гулі, сухазелле расло,
Дзічэлі ў абдымках густой нематы
Спрадвеку пакрытыя пылам кусты.
А сёння тут цуда стварае народ:
Збудованы сонечны горад-завод.

Наўсцяж камяніцы, — іх вырасла шмат, —
Абкружаны шумам кляновых прысад.
З узнятай рукою, як мужнасці кліч,
На плошчы стаіць неўміручы Ільч.
Ля помніка мудрага правадыра
Вясёлыя песні пяе дзетвара.

Я помню — нас тысячы гэткіх, як я,
На працу пазвала краіна мая.
І ў спёку, і ў сцюжу, і ноччу, і днём —
Зямлю абуджаў, не сціхаючы, гром.
Я цэглу за цэглай у сцены ўкладаў,
Я сам сваё шчасце сабе будаваў.

Я знаю, што мне беспрацоўным не
быць,
Што голад не будзе за мною хадзіць.
Радзіма! Яна прад вачыма ўстае,
Нам права на працу і радасць дае.
Гляджу на сяброў — на шчаслівых
людзей:
Няма ў іх трывогі за заўтрашні дзень.

Сагрэтыя сталінскім сонцам вясны,
Былое жыццё ўспамінаюць яны:
Калісь працавалі з цямна да цямна,
А песціла толькі галеча адна.
Цяпер наша праца — і радасць, і чэсць,
А хто не працуе — той і не есць!

Прарэзаў блакітную цішу гудок,
Сябры мае ўсталі, паскорылі крок.
Як добра на поўныя грудзі дыхнуць,
Сваю маладосць баявую адчуць!
І цешыцца сэрца... А хто з нас не рад?
І кожны становіцца зноў за варштат.

Зноў коціцца гул гаварлівых машын,
Зноў праца ўскіпае і ўсе як адзін
З любоўю і ўпартасцю гаспадара
Куюць незлічоныя скарбы дабра.
І я між сяброў за варштатам стаю,
Працую і песню ад сэрца пяю...

* * *

Люблю працаваць я на славу,
Люблю, калі праца кіпіць.
А родная наша дзяржава
Мне права дае адпачыць!
І клікнуць мяне параходы
Праз гоман стэпаў і далін.
Як добра жыць народу
Шчаслівых савецкіх краін.
Я сталінскай ласкай сагрэты,
Люблю я вандроўнікам быць
І сцежкамі звонкага лета
Прасторам радзімы хадзіць.

Ніколі, ні ў якія годы
Не ведалі гэтых часін.
Як добра жывецца народу
Шчаслівых савецкіх краін!
Са стрэльбай сваёй за плячыма
Люблю паляваць на зары,
Калі туманамі, як дымам,
Закрыты густыя бары.
Спраўляць з дзетварой карагоды
Люблю я пад шумам рабін.
Як добра жывецца народу
Шчаслівых савецкіх краін!
Люблю я прыгожасці Крыма,
Каўказскіх аснежаных гор,
Люблю цябе, наша радзіма,
Твой сонцам заліты прастор.
Табе я адданы заўсёды,
Я — родны і верны твой сын.
Як добра жывецца народу
Шчаслівых савецкіх краін!

IV

Старая я. Мне шмат гадоў.
Я многа маю расказаць.
Дачок пяцёра, сем сыноў
Мне давялося гадаваць.

Сляза па твары пацячэ,
Калі аб днях успомніш тых:
Устанеш досвіткам яшчэ,
Наварыш поліўкі на ўсіх.

Малых — аж цесна у кутку,
Адной іх трэба даглядаць:
На плечы возьмеш, на руку,
На поле пойдзеш жыта жаць.

На шнур паставіш таганы,
Дзяцей паложыш, ды адна,
Не разгінаючы спіны,
Сярпом махаеш дацямна.

Так замардуешся за дзень,
Што ледзь ступаеш, ідучы,
Дахаты вернешся, як цень,
Ніхто не скажа адпачыць.

Жанчына чахла без пары:
Бяспраўе скрозь, пакуты, здзек.
Сцвярджаў усім закон стары:
Яна — раба, не чалавек.

Мінулі чорныя гады...
Спявайце, сёстры, весялей:
Цяпер і яслі, і сады —
Усё для матак і дзяцей.

Шчаслівы дзень! Шчаслівы час!
Наш край, ты казкаю расцвіў!
Вялікі Сталін, бацька наш,
Дзяцей да сэрца прытуліў.

Ён мае шмат дачок, сыноў,
На ўсю зямлю яго сям'я.
Не мала мне, старой, гадоў.
Ды вельмі ганаруся я,

Што з ім жыву адной парой,
Што маладзёю я цяпер.
Пілотаў тры ў сям'і маёй,
Дзве трактарысткі, інжынер.

Дарогу кожны адшукаў,
Усіх ён вывеў нас у свет,
Усе правы жанчынам даў —
Іх выбіраюць у Савет.

Прымі, настаўнік, ад жанок,
Ад матак, радасных сяцёр
З вясновых кветак наш вянок,
Абсыпаны агнямі зор.

Ты наша сонца! Нам квітнець
Пад ясным поглядам тваім,
Давайце, сёстры, будзем пець
Аб нашым сонцы дарагім!

Хай наша песня на усход
Ляціць, як птушка да Крамля...
Як славіць Сталіна народ!
Як славіць Сталіна зямля!

* * *

Ой, шумі ты, радуйся,
Беларускі бор.
Узятай ты, песенька,
Да высокіх зор.

Праляці над гоманам
Спелых каласоў,
Праляці над плошчамі
Шумных гарадоў,

Над Масквой-сталіцаю
Сокалам кружы,
Раскажы ты Сталіну,
Роднаму скажы,

Што жанкі шчаслівыя
Радасна живуць,
Што яму ад сэрцайка
Прывітанне шлюць.

Ой, шумі ты, радуйся,
Беларускі бор.
Узятай ты, песенька,
Да высокіх зор!

v

Сядзем, сынку, на хвіліну
Ды зірнем наўкола.
Час абраць табе пуціну —
Кліча цябе школа.

Глянь, арлёнак мой шчаслівы,
На свой шлях прасторны:
Лёг ён, ясны ды жычлівы,
Прамяністы, зорны.

Ідзі смела, дзе ты хочаш
І дзе сэрцу любя:
Пала ў вечнасць цемра ночы,
Наш прыгнёт і згуба...

Не было калісьці ходу,
Выхаду з туману:
Замест школ — астрог народу,
А навука — пану.

З нашай працы шмат гімназій
Паны будавалі,
Нас жа, бедных, у сярмязе
У іх не пускалі.

З нашых скарбаў, з роднай мовы
Учынялі здзекі,
Толькі й чулі нас дубровы,
Поле, луг ды рэкі.

Не прасторныя — крывыя
Мелі мы дарогі;
Вандравалі з торбай, з кіем,
Што ні крок — парогі.

Вам жа, племя маладое,
Дні вясны насталі —
Даў жыццё вам залатое
Родны бацька Сталін!

Вам, здаровым і вясёлым,
Цвет зямлі Саветаў,
Збудаваны клубы, школы,
Універсітэты.

Пра навуку урачыста
У сваім Законе
Сталін сэрцам камуніста
Напісаў сягоння.

Вам, вясёлым сакалятам
Вольнага народа,
Даў ён шчодро і багата,
Каб дабром валодаць;

Каб узброіць вашы сілы
Бальшавіцкай воляй,
Каб наш край чырванакрылы
Узбагаціць болей;

Каб умножыць нашу славу,
Сілу даць айчыне,
Каб мы ленінскую справу
Узнялі ў вышыні;

Каб узнеслі над зямлёю,
Па-над цэлым светам
Край наш грознаю скалою,
Сонцам-яснацветам.

* * *

Прасвятлелі вочы,
Беларусь, твае.
Аб жыцці шчаслівым
Твой народ п'яе.

Заквітнелі буйна
Сёлы, гарады, —
Не ясі ты болей
Хлеба з лебяды.

Стала ты багатай,
Станеш багацей.
Сталінскія школы
Маеш для дзяцей.

Ясныя дзянніцы
Глянулі на нас.
Грымнем дружна песню
Пра вясёлы час!

Вольнай Беларусі —
Шырыня, разгон,
Песняю мы славім
Сталінскі Закон.

VI

На чатырнаццаць дзён дамоў
Прыехаўшы з граніцы,

Да дзеда ў госці я прыйшоў,
Як бліскалі зарніцы.

Абшар арцельнага дабра
Мы вартавалі з дзедам.
Ужо чаканая зара
Займаецца над светам.

Абходжу разам з дзедам я
Світальныя прасторы.
І мы прыйшлі да ручая.
У небе гаснуць зоры.

Умыўся дзед. Звініць вада
Празрыстая, лясная.
Яго сівая барада
Увесь ручай займае.

Ідзем на стан. Паважна ён
Дае наказ калгасны:
Ахоўваць Сталіна Закон —
Радзімы розум ясны.

Старонкай з кнігі залатой
Здаецца поле дзеду,
Бо Сталін дбалаю рукой
Зямлю засеяў гэту.

Праходзіць дзед з кійком сваім
І мудры сказ чытае,
І кожны колас перад ім,
Як літара жывая.

Ідуць унукі жыта жаць
Сцяжынкаю зялёнай,
А мы — на стан — адпачываць
Пасля начы бяссоннай.

Турботы дзедавы ў цішы
На хвалях ураджая
Пад жніўны спеў закалышы,
Радзіма дарагая!..

Я ведаю — на цэлы свет
Закон сцвяржае проста:

Жыві, працуй, шчаслівы дзед,
Гадоў за дзевяноста,

Жыві ў пашане сярод нас
На славу ўсёй краіне, —
Цябе дзяржава і калгас
Без хлеба не пакіне.

На чарнаморскі светлы пляж
Паехаць маеш права —
Шануе твой працоўны стаж
Савецкая дзяржава.

Ахоўвае твае правы
У старасці глыбокай
Закон радзімае Масквы
Пад зоркаю высокай.

* * *

Калгаснай сялібай
Праходзяць дзяды,
На іхным шляху —
Маладыя сады.
І яблык з галінак
Здымаюць яны —
І самы даспелы,
І самы буйны.

У лес, што сваім
Называлі паны,
Прыходзяць калгаса
Сівыя сыны.
І кошык сплятуць
Каля светлай вады
І ягад лясных
Назбіраюць дзяды.

А там, дзе калісьці
Балота было,
Арцельнае збожжа
Да неба ўзрасло.
І звяжуць дзяды
Залатыя пучкі:

Ад кожнага поля
Па тры каласкі.

Сустрэнуць іх людзі,
Спытаюць: куды?
— Да Сталіна ў госці! —
Адкажуць дзяды.

VII

Ідзе правадыр па бязмежным прасторы,
Спакойны і просты, а вочы, як зоры,
Што променем ясным наскрозь пранялі
І глыб акіянаў, і нетры зямлі.

У сэрца ён кожнаму глянуць умее,
Выполвае злое, разумнае сее —
Вялікі і мудры ў сваёй прастаце,
Дзе гляне, там радасць і слава расце,

Адвагай і мужнасцю поўняцца грудзі,
І подзвігі твораць звычайныя людзі,
І край мой — шчаслівы і песняй звiніць,
І будзем мы песню грудзьмі бараніць.

Навокал нямала драпежнікаў лютых,
І нашыя песні — ім горай атруты,
І точыць ім сэрца зялёная злосць...
Па смерць сюды прыйдзе няпрошаны госць!

Ёсць што бараніць нам і чым бараніцца:
Скала непрыступная — наша граніца,
І пораху хопіць у нас і свiнца,
Каб ворагаў знішчыць усіх да канца.

І армія наша абута, адзета,
Вялікай любоўю народа сагрэта;
Яе камандзіры — працоўных сыны,
На смерць за Радзіму гатовы яны.

Зямля аж гудзе, як ідуць батальёны, —
Вядзе Варашылаў герояў мільёны,
І кожны — радзімы сваёй патрыёт
І ворагу сэрца праб'е на вылет.

Над хмарамі грозна ракочуць маторы,
Сталёвыя птахі ўзвіліся пад зоры,
Праз вецер і хмары ідуць напралом,
У кожнага — ворагу смерць пад крылом.

І я — грамадзянін вялікай краіны.
Яе бараніць у цяжкія хвіліны,
Калі да мяжы падпаўзе гадаўё, —
І мой абавязак, і права маё.

Падхоплены бурным парывам адзіным,
І я разганюся ў палёце арліным
І ворага метка на мушку вазьму,
Каб трапіць у самае сэрца яму.

Мы сілы падвоім, мы храбрасць патроім,
Іх прагнасць мы іх жа крывёю напоім, —
Як ворану вышэй арла не лятаць,
Так ворагу нашай зямлі не таптаць.

* * *

На золку рана конь заржаў,
Баец з пабыўкі ад'язджаў,
З падругай выйшаў за сяло,
Абняў, ускочыў на сядло, —

Бывай, краса мая, бывай!
Я бараніць іду свой край.
Бывай!

Калі настане грозны час —
Радзіма ў бой пакліча нас,
Я клятву верную даю —
Не быць апошнім у баю.

Бывай, краса мая, бывай!
Я бараніць іду свой край.
Бывай!

Насустрач буры і агню
Я смела шпоры дам каню,
За шчасце наша, за красу
Фашысту галаву знясу.

Бывай, краса мая, бывай!
Я бараніць іду свой край.
Бывай!

Чакай — вярнуся жыў-здароў,
Героем я прыйду дамоў.
Сустрэць ты выйдзеш за сяло,
Цябе вазьму я на сядло.

Бывай, краса мая, бывай!
Я бараніць іду свой край.
Бывай!

VIII

Сустракай, мая краіна,
Дзень свой урачысты,
Што ідзе к табе гасцінна,
Ясны, прамяністы.

Прыбірайся гожа, дбала,
Упрыгожвай хаты:
Каб ты слаўна святкавала
Гэтакае свята.

З цемры гнёту, здзеку, гора,
З занядбанай долі
Выйшла сёння ты ў прасторы
Большавіцкай воляй.

У ясноты дзён праз хвалі
Бур, вайны, аблогі
Вывеў Ленін, вядзе Сталін
Вернаю дарогай.

У баях з ардой драпежнай,
З панскаю навалай
Стаць краінай незалежнай
Права здабывала.

Здабыла ты гэта права
Дружбаю народаў.

Ўсім народам нашым слава!
Слава іх паходам!

На разлог калгасных гоняў,
На гмах лесу сіні
Пазіраеш ты сягоння
Вокам гаспадыні;

На дарогі, што па краю
Носяць шум імклівы;
На балоты, дзе буяюць
Маладыя нівы;

На паселішчы, на сёлы,
Гарады, заводы
І на свой народ вясёлы,
На яго прыгоды.

Дык выходзь, мая краіна,
Як сястра да брата,
Высылай дачку і сына,
Свой народ, на свята!

Грамадой, як сталь, з'яднанай
Вышлі самых лепшых,
Самых шчырых і адданных
У парламент першы,

Каб усё сваё старанне,
Волю, сілу, мэты
Адалі на красаванне
Сталінскіх Саветаў.

ІХ

Табе, правадыр, мае песні і думы
І шчырыя шчырага сэрца парывы!
Бо хто калі сніў ды і хто калі думаў,
Што буду я вольны, што буду шчаслівы.

Бо хто калі думаў, што я жыці буду,
Як птушка, як вецер над нівай квяцістай,
І дзівам дзівіцца вялікаму цуду,
Што вокал мяне так цуднее ўрачыста.

Што ты, правадыр, нібы яснае сонца,
Мне вочы адкрыеш на зямлі і неба...
Свяціся ж ты, сонца, ў маё век аконца!
Вітаю цябе я і соллю, і хлебам.

Ісці ўперад будуць вякі, пакаленні,
Законы ж твае, нібы светач нязгаслы,
Шляхі асвятляць будуць светлым імкненнем,
Знішчаць рабаўласніцтва трухлыя праслы.

Тваіх, правадыр мой, законаў асновы,
Тваёй Канстытуцыі мудрыя сказы
Грудзьмі бараніць у змаганні суровым —
Мой гонар вялікі і мой абавязак.

Табе, правадыр, мае песні і думы
І шчырыя шчырага сэрца парывы!
Бо хто калі сніў ды і хто калі думаў,
Што буду я вольны, што буду шчаслівы!

*Янка Купала, Якуб Колас,
Андрэй Александровіч, Пятрусь Броўка,
Пятро Глебка, Кандрат Крапіва,
Аркадзь Куляшоў.*

ЛІСТЫ, ТЭЛЕГРАМЫ, НЕКРАЛОГІ

ДА В. Я. БРУСАВА

Мінск. 16 снежня 1923 г.

Прывітальная тэлеграма В. Брусаву

У пяцідзесяцію гадавіну слаўнага Вашага жыцця, пасвячонага службе мастацкаму слову, мы, беларускія паэты і пісьменнікі, шлём Вам найлепшыя пажаданні ў далейшай Вашай творчай працы. Мы рады адзначыць Вашу шчырую працу на карысць Саюза Савецкіх Рэспублік і іхных гаспадароў — рабочых і сялян. Народная беларуская літаратура, якая развівалася на працягу сваёй кароткай гісторыі ў цесным яднанні з рэвалюцыйным рухам, у цяперашні час святкуе завяршэнне задач, пастаўленых ёю ў першы перыяд

свайго развіцця, — вызваленне беларускіх працоўных мас ад палітычнай, эканамічнай і нацыянальна-культурнай няволі. Лічым сабе за гонар, што ў цяжкія для нас дні Вы звярнулі сваю аўтарытэтную ўвагу на беларускую літаратуру, перадаўшы сваім вялікім мастацтвам яе ўзоры расійскаму чытачу. Прывітанне Вам братняе.

*Купала, Колас, Гартны, Бядуля,
Чарот, Гарэцкі.*

ТЭЛЕГРАМА <З НАГОДЫ 10-Й ГАДАВІНЫ З ДНЯ СМЕРЦІ ШОЛАМ-АЛЕЙХЕМА>

Мінск. 14 мая 1926 г.

У дзень 10-годдзя смерці Ш. Алейхема мы выказваем яўрэйскім працоўным масам наш агульны жаль з прычыны ўласнай страты.

Але не наша справа сумаваць, калі мы бачым, што яўрэйская культура нараўне з беларускай культурай і культурамі іншых нацыянальнасцей у Беларусі пачала пашырацца на карысць працоўных мас СССР.

Наша яўрэйская літаратура развіваецца так, што яна становіцца прыкладам для яўрэйскай літаратуры на ўсім свеце.

Няхай яўрэйская культура з яе творчасцю паможа ўсім цаніць сілу рабочага класа, няхай яна стане крыніцай для далейшага натхнення ў справе вызвалення прыгнечаных з-пад прыгону капіталу!

*Старшыня СНК БССР Адамовіч.
Народны камісар Асветы Баліцкі.
Бел. народны паэт Я. Купала.*

ДА СУДА НАД НЯМЕЦКІМ ПРАЛЕТАРСКІМ ПІСЬМЕННІКАМ І АГАНЕСАМ БЕХЕРАМ

Мінск. 11 сакавіка 1928 г.

Беларускія пісьменнікі і таварыства культурнай сувязі з заганіцай паслалі Лейпцыгскаму суду наступную тэлеграму: 16 сакавіка Нямецкі Дзяржаўны Суд мае судзіць выдатнага

пралетарскага пісьменніка за яго літаратурныя работы. Абвінавачанне вольнае думкі паэта, выказчыка настрояў мільённых працоўных гушчаў, выяўляецца ганебным і некультурным учынкам, які не робіць гонару Нямецкай рэспубліцы як культурнай краіны.

Сваім абвінавачаннем Бехера нямецкая буржуазія хоча задушыць развіццё рэвалюцыйнай пралетарскай нямецкай літаратуры, знаходзячы ў ёй адзін са сродкаў змагання працоўных гушчаў за сваё сацыяльнае вызваленне.

Мы моцна пратэстуем супраць старон над судовай расправай над Бехерам.

Арганізацыя беларускіх пісьменнікаў «Полымя», народны паэт *Янка Купала*, народны паэт *Якуб Колас*, *Міхась Зарэцкі*, *Алесь Гурло*, *Андрэй Александровіч*, *Алесь Дудар*, *Янка Нёманскі*.

Беларускае таварыства культурнай сувязі з заганіцаю: *Цішка Гартны*, *Міхась Чарот*.

Беларускае таварыства драматычных пісьменнікаў: *Міхась Грамыка*, *Уладзіслаў Галубок*, *Васіль Сташэўскі*, *Алесь Ляжневіч*.

Беларускае аб'яднанне пісьменнікаў «Маладняк»: *Янка Ліманойскі*, *Браніслаў Вансоўскі*, *П. Галавач*.

ДА М. М. ГАЛАДЗЕДА

Мінск. 10 снежня 1928 г.

Старшыні Савета народных камісараў
тав. Галадзеду
Літаратараў і грамадскіх дзеячоў Беларусі
Хадайніцтва.

У лістападзе месяцы 1926 г. у г. Менск прыехаў з Польшчы вядомы беларускі літаратар і драматург Францішак Аляхновіч.

1 студзеня 1927 г. ён быў арыштаваны, а потым і высланы тэрмінам на 10 гадоў у Салавецкі лагер.

З таго часу Францішак Аляхновіч знаходзіцца ў зняволенні, з таго часу цяжкія ўмовы жыцця падточваюць яго з кожным днём і без таго слабое здароўе.

Для першага створцы і арганізатара Беларускага тэатра ў 1910 г. у Вільні; для пісьменніка, аддаўшага многія гады культурна-асветніцкай працы на карысць заняволеных царызмам працоўных, аддаўшага цэлыя гады турэмнага зняволення і саслання ў дарэвалюцыйную эпоху, для актыўнейшага беларускага дзеяча і драматурга, якім з'яўляецца Францішак Аляхновіч, мы просім літасці як для чалавека, свядома ці несвядома ўчыніўшага праступак.

Мы просім дараваць яму волю ў імя вялікай урачыстасці працоўных мас, урачыстасці, якою будзе адзначана дзесяцігоддзе з дня агалашэння Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі — 1-м студзенем 1929 г.

10 снежня 1928 г.

*Янка Купала, Якуб Колас, Змітрок Бядуля,
В. Ластойскі, С. Некрашэвіч, Я. Дыла, Галубок,
Ф. Ждановіч, М. Грамыка, М. Гарэцкі.*

У РЕДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЗВЯЗДА»

Мінск. 21 лютага 1929 г.

Ліст у рэдакцыю

Шаноўны т. рэдактар!

У «Звяздзе» (№ 40) была змешчана інфармацыя, зусім не адпавядаючая рэчаіснасці. У заметцы паведамлялася, што Купала і Колас сёння выязджаюць у Ленінград для наладжвання сувязі паміж літаратарамі і навуковымі дзеячамі Беларусі і Ленінграда.

Па-першае. Выязджае не адзін толькі Купала і Колас, а цэлая група пісьменнікаў, і, па-другое, група едзе проста ў экскурсію для азнаямлення з культурнымі ўстановамі Ленінграда. Наладжванне ж сувязей, аб якіх гаворыцца ў заметцы, зусім не ўваходзіць у задачы паездкі.

Якуб Колас, Янка Купала.

ПАМ'ЯЦЬ ПРАФЕСАРА Я. І. БАРЫЧЭЎСКАГА

Мінск. 15 верасня 1934 г.

Цяжка губляць чалавека, якога ведаеш, у якога вучыўся. Яўгені Іванавіч Барычэўскі быў чалавекам высокай культуры, чалавекам кіпучай энергіі, выдатным прафесарам.

Студэнты і пісьменнікі добра ведалі і паважалі тав. Барычэўскага. Адзін з лепшых лектараў і знаўцаў старажытнай і еўрапейскай літаратур, ён шмат даў нам і шмат дапамог.

Тав. Барычэўскі напісаў рад навуковых работ па паэтыцы, якія з'яўляюцца ўкладам у нашу савецкую літаратуру, на якіх многія з нас вучыліся і працавалі.

Янка Купала, Андрэй Александровіч, Платон Галавач, Барыс Мікуліч, Сяргей Знаёмы, Валеры Маракоў, Алесь Дудар, П. Хатулёў, С. Левін, Паслядовіч, Пятрусь Броўка, Алесь Кучар, М. Модэль, М. Багун, М. Аляхновіч, Р. Мурашка.

ДА З. БЯДУЛІ

Мінск. 23 кастрычніка 1935 г.

Беларускія пісьменнікі — юбіляру

Дарагі Змітрок Бядуля!

Праўленне Саюза савецкіх пісьменнікаў ад імя ўсіх літаратараў Савецкай Беларусі горача вітае Вас у дзень 25-гадовага юбілею літаратурнай дзейнасці.

Шмат хто з інтэлігенцыі, сярод якіх былі і Вы, у часе Акцябра хісталіся і не разумелі ўсёй гістарычнай велічы пралетарскай рэвалюцыі як новай эры ў гісторыі чалавецтва. Нас асабліва радуе тое, што Вы сёння цвёрда сталі на савецкія пазіцыі і з'яўляецеся актыўным удзельнікам у барацьбе за пабудову сацыялістычнага грамадства.

Сёння Вы, як і большасць талантлівай старой інтэлігенцыі, зусім шчыра прызнаўшы памылковасць сваіх поглядаў, адкрыта, шчыра заявіўшы аб гэтым, сталі ў рады барацьбітоў за перадавыя ідэі чалавецтва, з'яўляецеся адным з выдатных прадстаўнікоў у справе стварэння сацыялістычнай культуры.

Ваш юбілей з'яўляецца яркім прыкладам клапатлівых адносін партыі, якая цярпліва выхоўвала людзей старой культуры, ствараючы ўсе ўмовы для плённай творчай работы на карысць новым людзям — новага, светлага, разумнага сацыялістычнага жыцця.

Ваш юбілей — бліскучы паказчык правільнага правядзення ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыкі, паказ вялікага росту і росквіту культуры беларускага народу.

Будаўнікі сацыялізма чакаюць ад Вас паказу дзівосных спраў людзей нашай краіны, паказу нашай гераічнай сапраўднасці, паказу гарачых дзён будаўніцтва сацыялізма.

Мы ўпэўнены, што Вы і ў далейшым будзеце ў радах актыўных тварцоў вялікага мастацтва бальшавізма.

Жадаем Вам доўга жыць і працаваць на карысць рабочага класа. Жадаем Вам поспеху ў справе стварэння вялікіх мастацкіх палотнаў, вартых нашай вялікай эпохі — эпохі любімага Сталіна.

*А. Александровіч, Я. Бранштэйн, П. Броўка,
І. Гурскі, П. Галавач, Я. Купала, Я. Колас,
М. Лынькоў, М. Клімковіч, К. Чорны, М. Чарот, І. Харык.*

ДА І. Д. ХАРЫКА

Мінск. 17 лістапада 1935 г.

Пісьменнікі Савецкай Беларусі — юбіляру

Дарагі Ісак Давыдавіч!

15 год таму назад ты, будучы месчачковым юнаком-паэтам, увайшоў у яўрэйскую савецкую літаратуру.

Наша вялікая маці — сацыялістычная радзіма — любоўна ўзяла цябе за руку і павяла па тым слаўным шляху, які ўпрыгожаны цяпер тваім 15-гадовым юбілеем.

Яўрэйскія працоўныя масы, лепшыя рэвалюцыйныя элементы яўрэйскіх працоўных за мяжой чытаюць цябе, любяць і цэняць тым больш і глыбей, чым больш цябе ненавідзіць яўрэйская буржуазія, чую культуру шавінізма ты па-майстэрску выкрываў і выкрываеш у сваіх творах.

Барацьба за асноўныя прынцыпы бальшавіцкага інтэрнацыяналізма пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі — вось

што натхняла лепшыя твае паэтычныя творы, пашырала твой ідэйны круггляд. Гэтай барацьбе ты, бяспрэчна, прысвеціш усё далейшае творчае жыццё, бо без барацьбы за пралетарскі інтэрнацыяналізм няма сапраўднага мастацтва.

Шмат якія тэмы нашай рэчаіснасці чакаюць твайго майстэрскага пяра. Ты ў росквіце тваіх творчых сіл, і няма межаў росту мастака краіны сацыялізма.

Слава партыі, якая любоўна вырошчвае свае кадры!

Слава ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыцы!

Прывітанне пралетарскаму паэту Ізі Харыку!

*А. Александровіч, Я. Бранштэйн, П. Броўка,
І. Гурскі, Я. Купала, Я. Колас, М. Клімковіч,
К. Чорны, М. Чарот.*

ДА ТРЭЦЯГА БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА ТЭАТРА

Мінск. 23 снежня 1935 г.

Праўленне ССП БССР горача вітае калектыў БДТ-3 і Вас асабіста, тав. Галубок, — першага народнага артыста рэспублікі, у дзень 15-гадовага юбілею слаўнага, сапраўды народнага тэатра.

Цяжкі і складаны шлях прайшоў тэатр. Шмат было няўдач, а часамі зрываў і памылак ідэйна-творчага парадку. Але стаўшы цвёрда на савецкія пазіцыі, калектыў тэатра пад кіраўніцтвам КП(б)Б перамог цяжкасці і выйшаў на сонечны шлях, які вядзе да яснай далі, да аўладання сапраўднымі вышынямі тэатральнай культуры, да стварэння паўнацэннага мастацтва, вартага новага, сацыялістычнага чалавека.

Жадаем калектыву тэатра поспехаў у яго далейшай рабоце на карысць сацыялістычнай радзімы. Спадзяемся, што вы яшчэ больш шчыльна звяжацеся з савецкімі драматургамі нашай дзівоснай краіны і разам з імі створыце не адзін яркі, хвалюючы спектакль, які будзе помнікам чалавечай культуры нашай эпохі, эпохі Леніна — Сталіна.

Праўленне Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР:
*А. Александровіч, З. Аксельрод, П. Броўка,
Я. Бранштэйн, І. Гурскі, П. Галавач, Я. Колас,
М. Клімковіч, Я. Купала, К. Крапіва, М. Лынькоў,
І. Харык, М. Чарот, К. Чорны.*

ДА Р. РАЛАНА

Мінск. 29 студзеня 1936 г.

Пісателі Советскай Беларусіі —
Ромену Роллану

Дарогай Роллан!

В дзень славнага 70-летня Вашэй чудеснай, честнай і неподкупнай жыцця, большэ паловіны каторай Вы отдаілі делу культуры, делу борыбы за перадовыя ідеі чалавечэства, — советскіе пісателі ордэноноснай Беларусіі шлют Вам самы іскрэнні і сэрдачны прывет.

Теперь, калі ў міре неспакойна, калі дзікі і разъярэнны фашызм ў бешенай агоніі вэдэ наступленне на рабочы клас і яго культуру, Вы мужэствэнна выступаеце вмісте с імі протыв фашызма, протыв яго кровапролітных воін, протыв капіталістычэскіх варваров, за мір, за дружбу народаў, за паведу саціалізма ўо всем міре.

Дарогай наш Роллан, пісателі Советскай Беларусіі жадают Вам ещэ долгіх лет жыцця, каторыя, мы увэрэны, Вы украсіте ещэ более мужэствэннай, более рэшытэльнай борыбой за счастлівае будучэе чалавечэства — камунізм.

Жывіте і работайте, наш друг і товараіш.

*М. Клімковіч, А. Александровіч, Я. Купала,
Я. Колас, І. Гурскі, Я. Бронштейн, К. Чер-
ный, К. Крапіва, П. Головач, М. Лыньков,
И. Харик.*

ДА Г. ЛАХУЦІ, Н. ЗАР'ЯНА, С. ВУРГУНА

Мінск. 31 студзеня 1936 г.

Гасем Лахуці, Наіры Зар'яну, Самед Вургун Векілаву

Дарагія таварышы!

Праўленне Саюза савецкіх пісьменнікаў разам з усімі пісьменнікамі БССР перажывае глыбокую радасць з прычыны вялікага шчасця, выпаўшага на вашу долю, — узнагароды ордэнам Леніна вас, вялікіх песняроў трох магутных, але раней прыгнечаных народаў. Гэта высокая ўзнагарода ёсць разам з тым доказ найвялікшай мудрасці нашай партыі і генія працоўнага чалавечэства таварыша Сталіна.

Будзем яшчэ лепш працаваць, тварыць на радасць, шчасце і росквіт нашай сацыялістычнай радзімы, на радасць нашага правадыра таварыша Сталіна.

Купала, Колас, Александровіч, Клімковіч, Лынькоў, Галавач, Гурскі, Харык, Броўка, Глебка, Бранштэйн, Бядуля, Чарот, Крапіва, К. Чорны, М. Кульбак, Кучар.

У РЕДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ПРАВДА»

Мінск. 20 чэрвеня 1936 г.

Масква, рэдакцыі «Правда»

Глыбока ўзрушаны стратай вялікага Горкага. Ён быў не толькі непараўнальным вобразам пісьменніка-байца, ён быў душой і сумленнем савецкай літаратуры, настаўнікам, другам.

Разам з усім працоўным чалавецтвам носім жалобу аб страце геніяльнага творцы-мысліцеля.

Янка Купала, Якуб Колас, Андрэй Александровіч, П. Броўка, М. Лынькоў, К. Чорны, І. Гурскі, І. Харык, П. Галавач.

ДА Я. КОЛАСА

Мінск. 11 кастрычніка 1936 г.

<Віншаванне беларускіх пісьменнікаў Я. Коласу>

Дарагі Канстанцін Міхайлавіч!

Трыццаць год назад, у глухую поўнач народнага гора і гневу над палітымі крывёю і потам працоўных беларускімі абшарамі, упершыню ўзнялася Ваша песня, простая і хвалюючая, гордая і суровая, яна клікала на штурм супроць багацеяў, паноў і самаўладства.

Былі гады, калі Ваша песня падала ў багню нацыяналізма. Але, зноў узнімаючыся, яна нарэшце ажыла, знайшла

свой народны голас і цяпер дапамагае савецкаму беларускаму народу будаваць пад кіраўніцтвам партыі бальшавікоў Беларусі і яе баявога кіраўніка М. Ф. Гікала новае радаснае і шчаслівае жыццё.

Вашы песні, Ваша мастацкае слова, дарагі Канстанцін Міхайлавіч, як ніколі расквітнелі ў вясне новых чалавечых спраў, у вясне краіны сацыялізма. Вы адчулі, што толькі Кастрычнік і ленінска-сталінская нацыянальная палітыка вядуць да разняволення працоўных народаў, да разняволення мастацкага слова.

Няхай жа Ваша мастацкае слова яшчэ больш горда, яшчэ больш моцна загучыць на гора ворагам і на радасць творцам сацыялізма. Няхай жыве непераможная партыя бальшавікоў! Няхай жыве вялікі Сталін!

Праўленне Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР:
*Андрэй Александровіч, Пятрусь Броўка, Якаў
Бранштэйн, Платон Галавач, Ілья Гурскі,
Янка Купала, Міхась Лынькоў, Ізі Харык,
Міхась Чарот, Кузьма Чорны.*

У САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ АСЕЦІ

Арджанікідзе. 21 лістапада 1939 г.

Саюзу пісьменнікаў <Асеці>

Прыміце наша шчырае прывітанне ў сувязі са святкаваннем 80-годдзя з дня нараджэння вялікага сына асецінскага народа Коста Хетагурава. Тварыце, апявайце цудоўную сталінскую эпоху, якая прынесла шчасце народам краіны сацыялізма. Вечная слава дарагому Коста, аддаўшаму за гэта шчасце сваё шматграннае гераічнае жыццё і геніяльны талент.

Янка Купала, Якуб Колас.

ПАМ'ЯЦІ МОТЫ ДЗЕХЦЯРА

Мінск. 22 лістапада 1939 г.

Мота Дзяхцяр

Памёр Мота Дзяхцяр. Памёр наш дарагі таварыш, адзін з таленавіцейшых маладых празаікаў. Мы больш ніколі не пачуем непаўторнага, гучаўшага здароўем голасу Дзехцяра, голасу сапраўднага савецкага пісьменніка. Мы больш не пабачым яго, тэмпераментнага, жыццярадаснага таварыша, унёсшага ў нашу літаратуру так многа непаддзельнай юнацкай яркасці, красачнасці.

Толькі некалькі дзён таму назад атрымалі свежанадрукаваную новую кнігу Дзехцяра «На нашай зямлі». Зараз пасланая па пошце аўтару, яна не знойдзе Дзехцяра ў жывых. Цяжка і балюча чытаць гэту кнігу, якая пачынаецца такой фразай: «Памёр малады цымбаліст Аніска...» Але ж зусім нядаўна Дзяхцяр чытаў нам гэтае апавяданне пра цымбаліста Аніску, спыніўшага сваю песню на самай чыстай і высокай ноце. І ўжо сёння лёс героя нейкім дзіўным непрадбачлівым чынам зрабіўся лёсам самога Дзехцяра.

Зусім нядаўна Дзяхцяр чытаў нам свае апавяданні аб здаровых маладых будаўніках, аб сваёй радзіме, аб простых і сумленых людзях. Дзяхцяр сам быў косць ад косці, плоць ад плоці сынам новай, савецкай рэчаіснасці, яе натхнёным песняром.

І вось кароценькі ліст ад яго прыцеля-чырвонаармейца прынёс нам сумную вестку аб смерці. Не хочацца верыць, што мы больш не пабачым нашага Дзехцяра.

Мота Дзяхцяр памёр. Мы вечна будзем памятаць нашага дарагога сябра. Мы ніколі не забудзем цябе, дарагі таварыш, ніколі. Вечная памяць табе!

*Янка Купала, Якуб Колас, М. Лынькоў,
З. Бядуля, З. Аксельрод, П. Броўка, Р. Бро-
хес, Г. Бярозкін, Э. Агняцвет, П. Глебка,
Р. Баймволь, А. Астрэйка, І. Гурскі, В. Вольскі,
М. Грубіян, Г. Камянецкі, М. Клімковіч,
Э. Каган, С. Каган, А. Кучар, Л. Кацовіч,
А. Куляшоў, В. Кандраценя, Р. Мурашка,
М. Ліўшыц, Х. Мальцінскі, Я. Маўр, М. Мо-
дэль, А. Платнер, М. Паслядовіч, У. Фін-
кель, У. Сярэбраны, П. Панчанка, К. Чор-
ны, М. Ільінскі, Р. Рэйдзін, Г. Рэлес, І. Рэз-
нік, Г. Шведзік, Х. Шынклер, А. Якімовіч.*

ДА П. К. ПАНАМАРЭНКІ

Мінск. 26 красавіка 1940 г.

Секретарю Цэнтральнага Комітэта Каммуністычнай партыі большевіков Беларусіі тов. Пономаренко

В сентябре месяце 1939 г. органами НКВД был арестован в г. Молодечно Александр Никитич Власов. С именем Власова неразрывно связана организация первых белорусских газет — «Наша доля» и «Наша ніва». В «Нашей доле» он был ближайшим и одним из руководящих сотрудников. После того как «Наша доля» была закрыта (в 1906 г.), а ее редактор был осужден к заключению в крепость, стала выходить другая белорусская газета «Наша ніва», редактором которой был Власов. Мы также принимали активное участие в названных газетах как их сотрудники, помещая свои статьи и стихи, протестуя в них против самодержавного произвола, против социального и национального угнетения белорусского народа. Мы хорошо знаем Власова как человека, преданного трудовому народу, как культурного работника и собирателя разрозненной белорусской интеллигенции с тем, чтобы поставить ее на службу народа. Против русской культуры Власов никогда не относился отрицательно и в своей деятельности не ставил вопросов об отрыве белорусского народа от народа русского. В настоящее время Власов уже старик, и было бы несправедливо для него, если бы он на склоне своих лет не принял участия в строительстве новой, социалистической культуры народа, за который он боролся и много отдал лет своей жизни. Поэтому мы просим Вас, тов. Пономаренко, пересмотреть вопрос о Власове и отнестись снисходительно к его ошибкам, если они у него были, и дать ему возможность реабилитировать себя на советской работе.

*Якуб Колас
Янка Купала
Змитрок Бядуля*

26.IV.1940 г.

ДА Д. БЕРГЕЛЬСОНА

Мінск. 11 мая 1940 г.

Да трыццацігоддзя творчай дзейнасці
Давіда Бергельсона

Савецкія пісьменнікі Беларусі горача вітаюць Вас, дарагі таварыш Бергельсон, у сувязі са споўніўшымся трыццацігоддзем Вашай плённай літаратурнай дзейнасці.

У Вашай асобе беларускія пісьменнікі вітаюць лепшага прадаўжальніка нягаснучых класічных традыцый яўрэйскай літаратуры, нястомнага майстра, перабіраючага вялізарныя пласты народнай мовы і ствараючага эстэтычныя каштоўнасці вялікага сэнсу і значэння. Вашы раманы «Отход», «У вокзала», «Все окончено» абагульнялі ў вялікай колькасці выдатных мастацкіх вобразаў жыццё і быт яўрэйскага грамадства ва ўсіх яго відах і праявах. Надоўга застанецца ў памяці створаны Вамі паэтычны вобраз яўрэйскай жанчыны Мірэле Гурвіч, супроцьстаячай змроку і бруду абступіўшага яе жыцця.

Радасна ведаць, што да трыццацігоддзя Вашай літаратурнай дзейнасці Вы прыйшлі з твораў, які з'яўляецца дастойным вынікам пройдзенага Вамі шляху. Гістарычны раман «У Днепра» ўвойдзе ў скарбніцу вялікай яўрэйскай літаратуры твораў вялікай манументальнай тэмы, упэўненага рэалістычнага майстэрства, невычарпальнага моўнага багацця.

Пажадаем Вам, дарагі юбіляр, яшчэ многіх, многіх год плённай работы на славу нашай выдатнай радзімы, на славу квітнеючай культуры сацыялізма.

Янка Купала, Якуб Колас, Зм. Бядуля, Кузьма Чорны, М. Лынькоў, З. Аксельрод, У. Фінкель, П. Броўка, Г. Камянецкі, В. Вольскі, П. Глебка, І. Гурскі, А. Куляшоў, М. Ліўшыц, М. Танк, Я. Майр, М. Клімковіч, М. Паслядовіч, Р. Брохес, Ф. Пестрак, А. Кучар, Хв. Шынклер, Э. Каган, Г. Бярозкін, Э. Целесін, М. Модэль, Л. Кацовіч, Р. Мурашка, Л. Талалай, М. Груб'ян, Г. Шведзік, І. Сярэбраны, Р. Баўмволь, С. Каган, П. Панчанка, Б. Гелер, Х. Мальцінскі, А. Платнер, Э. Агняцвет, Г. Рэлес, Ш. Берлінскі, А. Астрэйка, А. Якімовіч.

ДА П. Р. ТЫЧЫНЫ

Мінск. 1 лютага 1941 г.

<Тэлеграма>

Мы шчаслівы яшчэ раз сардэчна вітаць Вас, дарагі Паўло Рыгоравіч! Высокая ўзнагарода партыі і ўрада, урачыстыя дні Вашага юбілею сведчаць аб вялікай любові народаў Савецкага Саюза да Вашай таленавітай творчасці.

Гарачае прывітанне і найлепшыя пажаданні з Савецкай Беларусі! Ад душы жадаем шмат год жыцця, здароўя, сіл і натхнёнай творчасці на славу радзімы.

*Я. Купала, Я. Колас, З. Бядуля, К. Крапіва,
П. Броўка, М. Лынькоў, П. Глебка, К. Чорны.*

Службовыя
і асабістыя
дакументы

ЗАЯВЫ І ПРАШЭННІ

№ 1. У ГАЛОЎНАЕ ЎПРАЎЛЕННЕ ПА СПРАВАХ ДРУКУ
Санкт-Пецярбург. 5 лістапада 1912 г.

В Главное управление по делам печати

Ивана Доминиковича Луцевича

Прошение.

Представляя при сем в Драматическую цензуру три экземпляра комедии «Паўлінка», покорнейше прошу разрешить таковую к постановке на сцене.

Проситель *Ив. Луцевич*

С.-Петербург, 5-го ноября 1912 года

№ 2. У ГАЛОЎНАЕ ЎПРАЎЛЕННЕ ПА СПРАВАХ ДРУКУ
Санкт-Пецярбург. 14 студзеня 1913 г.

В Главное управление по делам печати

Ивана Доминиковича Луцевича

Прошение.

Представляя при сем в Драматическую цензуру три экземпляра драмы «Блуднікі», покорнейше прошу разрешить таковую к постановке на сцене.

Проситель *Ив. Луцевич*

С.-Петербург, 14-го января 1913 года

№ 3. У ГАЛОЎНАЕ ЎПРАЎЛЕННЕ ПА СПРАВАХ ДРУКУ

Санкт-Пецярбург. 30 снежня 1913 г.

В Главное управление по делам печати

Ивана Доминиковича Луцевича

Прошение.

Представляя при сем в Драматическую цензуру следующие пиесы: 1) «Залёты» — Наума Прыгаворки, 2) «Модны шляхцюк» — Каганца, 3) «У зімовы вечэр» — Э. Оржэшко, 4) «Хам» — Э. Оржэшко, 5) «Сватанне» — Чэхова, 6) «Мядзведзь» — Чэхова, 7) «Міхалка», 8) «Па рэвізіі» — Кропіўніцкаго, 9) «Пашыліся ў дурні» — Кропіўніцкаго, 10) «Як яны жаніліся» — А. Володськаго, 11) «Паўлінка» — Я. Купалы, а всего одиннадцать произведений, по три экземпляра каждого, — честь имею покорнейше просить разрешить таковые к постановке на сцене и внести их в Правительств<енный> вестник.

Примечание: Все вышеперечисленные пиесы, кроме первой («Залёты»), разрешены Драматической цензурой к постановке, и номер разрешения имеется на первых страницах каждой брошюры.

Проситель *Ив. Луцевич*

С.-Петербург, 1913 г. 30-го декабря

№ 4. У ВІЛЕНСКІ АКРУГОВЫ СУД

Вільня. 2 лютага 1915 г.

В Виленский окружный суд по 1-му уголовному отделению

Редактора издающейся в гор.
Вильне белорусской газеты
«Наша ніва» Ивана Луцевича

Прошение.

В производстве Виленского окружного суда находится дело об утверждении ареста, наложенного Виленским комитетом по делам печати на номер 2-й редактируемой мною белорусской газеты «Наша ніва» от 16 января 1915 г. за помещение в этом номере статьи под заглавием «Думки».

При рассмотрении вопроса об утверждении этого ареста я имею честь покорнейше просить Виленский окружный суд иметь в виду нижеследующие мои объяснения.

Виленский комитет по делам печати в статье под заглавием «Думки» усматривает наличность состава преступления, предусмотренного 3 п. 1034⁴ ст. Уложения о наказ<аниях>.

Для наличности состава преступного деяния, предусмотренного этой статьей, необходимо, чтобы имело место «распространение в печати заведомо ложных сведений о деятельности правительственного установления или должностного лица, войска или воинской части, причем распространение этих сведений имело целью возбудить в населении враждебное к ним отношение».

Подробно и внимательно ознакомившись с инкриминируемой статьей «Думки» и сравнив то, что в ней напечатано, с текстом 3 п. 1034⁴ ст. Уложения о наказ<аниях>, мы должны прийти к выводу, что содержание этой газетной статьи не может быть подведено ни под один из признаков 3 п. 1034⁴ ст. и что наложение ареста на номер 2 от 16 января с. г. было следствием, по-видимому, недоразумения.

В напечатанной в газете статье решительно нет и не сообщается никаких заведомо ложных сведений о деятельности какого бы то ни было правительственного установления или должностного лица, а тем более о деятельности какой-либо воинской части, т<ак> к<ак> по условиям переживаемого Россией момента все статьи подвергаются предварительной военной цензуре, которая, без сомнения, не допустила бы напечатания чего-либо возбуждающего враждебное отношение к войску или воинской части и, конечно, к правительству.

Помещенная в № 2 газеты «Наша ніва» статья под заглавием «Думки» не заключает в себе ничего преступного и по содержанию вполне лояльна.

Указание на трудности, связанные с возможностью получения пособия в случае утраты трудоспособности во время войны, указание на то, что для получения пособия нужны хлопоты, что кто умнее, тот, без сомнения, легче выхлопочет себе «пособие», — само по себе решительно не содержит никакого суждения о деятельности правительства или об отсутствии забот со стороны властей. «Без хлопот не дадут, а кто знает, что надо делать», — говорит автор статьи.

Вопрос о наиболее рациональной постановке дела обеспечения наших доблестных воинов — вопрос крайне важный — давно интересует правительство и даже недавно был предметом оживленных прений в Государственной думе. Поэтому решительно нет никаких оснований предполагать наличность какого-либо стремления дискредитировать правительство только в том, что автор статьи указывает на назревшую необходимость более рациональной постановки дела оказания помощи нашим воинам, потерявшим трудоспособность.

Далее Комитет по делам печати усматривает наличность распространения ложных сведений о деятельности правительства в том, что в статье указывается на трудности получения хорошего места для человека, не имеющего протекции и связей.

В этом указании нет ни одного намека на то, что ненормальный порядок занятия должностей (если где-либо в единичных случаях он и имел место) является следствием распоряжения, исходящего от правительства. Напротив, насколько известно, этот порядок преследуется и не допускается самим правительством. А если в статье нет указания на то, что это — распоряжение правительства, то нет основания приписывать это суждение автору статьи, который об этом ничего не говорит.

О том, что наша налоговая система требует коренных реформ, неоднократно поднимался вопрос в наших законодательных учреждениях, и даже недавно в Государственной думе раздавались голоса за реформы в этом отношении. Как одна из наилучших систем предлагалось подоходное обложение. И в данном случае в инкриминируемой статье нет ни одного слова о том, что неравномерная налоговая система поддерживается правительством. Почему Комитет по делам печати считает, что автор статьи имел в виду дискредитировать правительство, для меня представляется неясным. По крайней мере в статье об этом нет ни одного намека.

Если статья на точку зрения комитета, то тогда каждое указание на ненормальность той или другой стороны жизни придется считать преступным.

Так как для состава преступления, предусмотренного 3 п. 1034⁴ ст. Улож^{ения} о наказ^{аниях}, необходимо «распространение заведомо ложных сведений о деятельности правительственного установления или должностного лица с целью возбудить к ним враждебное отношение» и так как в статье нет никаких указаний на правительство и на какое-либо определенное распоряжение его, то надо прийти к выводу, что в инкриминируемой статье нет ничего преступного, и потому я настоящим имею честь покорнейше просить Виленский окружный суд об отмене ареста, наложенного на № 2 газеты «Наша ніва» от 16 января 1915 г. В заключение имею честь довести до сведения Виленского окружного суда, что номер газеты «Наша ніва» был беспрепятственно пропущен предварительной военной цензурой, без сомнения, зорко охраняющей интересы правительства.

Подать настоящее прошение доверяю пом^{ощнику} прис^{яжного} поверенного А. К. Левину.

Редактор-издатель газеты на белорусском языке
«Наша ніва» *Ив. Луцевич*

Февраля 2 дня 1915 г.

№ 5. ПРЫСТАВУ 7-ГА УЧАСТКА Г. ВІЛЬНІ

Вільня. 18 лютага 1915 г.

Г-ну пристава 7<-го> уч<астка> гор. Вильни

Настоящим имею честь сообщить, что № 2 белорусского еженедельника «Наша ніва» от 16 янв<аря> с. г. был разослан всем подписчикам и количество задержанных на почте экземпляров мне неизвестно. Кроме разосланных номеров газеты по почте, ни газетчиками, ни редакцией номер не продавался.

Редактор-издатель *И. Луцевич*

18/II 1915 г.

Околоточный надз<иратель> Монжелей <?>

№ 6. У ПРАЎЛЕННЕ МАСКОЎСКАГА ГАРАДСКОГА НАРОДНАГА
УНІВЕРСІТЭТА ІМЯ А. Л. ШАНЯЎСКАГА

Масква. Не пазней 28 верасня 1915 г.

В правление Московского городского народного
университета имени А. Л. Шанявского

Фамилия — Луцевич

Имя — Иван

Отчество — Доминикович

Прошение.

Ознакомившись с 47 ст. Положения о Городском народном университете имени А. Л. Шанявского, в силу которой слушатели не пользуются особыми правами и преимуществами, присвоенными учащимся в правительственных учебных заведениях, прошу правление зачислить меня слушателем I курса историко-философского цикла Городского университета имени А. Л. Шанявского.

На 1915/16 акад. год.

При этом на обороте сего сообщаю о себе следующие сведения.

Подпись слушателя: *Ив. Луцевич*

Статистические сведения

1. Возраст (сколько лет) — 33 года.
2. Вероисповедание — Р<имско>-католическое.
3. Образование — Домашнее.
- а) В каком учебном заведении обучались (точное название его)? — Общеобразовательные курсы А. С. Черняева в Петрограде.
- б) Кончили в нем курс или нет, если не кончили, то из какого класса вышли? — Прослушал до конца, но документа об окончании не имею.
- в) Если нигде не окончили курса, имеете ли и какой диплом об образовании?
- д) Если имеется только домашнее образование, то приблизительный объем его?
4. Живете ли постоянно в Москве или приехали из провинции (откуда именно) со специальной целью учиться в Городском университете? — Приехал из Виленской губернии учиться в Городском университете.
5. Род постоянных занятий (должность или профессия) в месте Вашего постоянного жительства. — Литература. Редактировал белорусскую газету «Наша ніва».
6. Чем занимаетесь в настоящее время в Москве, кроме обучения в университете? — Ничем.
7. Если до этого года занимались в университете, то
- а) Сколько лет занимались на циклах и каких?
- б) Сколько лет занимались отдельными предметами?
- в) В течение указанного числа лет занимались в университете непрерывно или нет?
8. Предполагаете ли занятиям в университете уделять главное внимание по количеству времени и труда? — Да.

Адрес: Москва, Владимиро-Долгоруковская, д. 27, кв. 73.
Телеф. 1-43-55.

**№ 7. ЗАГАДЧЫКУ ПАДАДДЗЕЛА ХЛЕБАФУРАЖНАГА АДДЗЕЛА
ЗАБЕСПЯЧЭННЯ ЗАХОДНЯЙ ВОБЛАСЦІ**

Смаленск. 1 ліпеня 1918 г.

Заведываюшчаму Подотделом хлебфураж
Отдела снабжения Западной области

Гражданина Ивана Доминикови-
ча Луцевича, проживающего по
Малой Богословской ул. в д. № 5

Заявление.

Прошу принять меня на службу во вверенный вам подот-
дел на должность агента. Занятие это — моя специальность.
Билет Смоленской биржи труда за № 403.

Ив. Д. Луцевич

1 июля 1918 г.
г. Смоленск

№ 8. У АДДЗЕЛ ЗАБЕСПЯЧЭННЯ ЗАХОДНЯЙ ВОБЛАСЦІ

Смаленск. 6 жніўня 1918 г.

В Отдел снабжения Западной области —
заведываюшчаму Подотделом хлебофураж

Агента Ивана Доминиковича
Луцевича

Заявление.

23-го июля с. г. я был командирован Отделом снабжения
Зап<адной> обл<асти> в Курск и Курскую губ<ернию> за
сахаром и др<угими> прод<уктами>. Пробыв в командиров-
ке несколько дней, я в дороге сильно заболел и, возвратясь
домой 29 июля, слег в постель. Болезнь моя оказалась ди-
зентерией в сильной форме. Лечит меня доктор Легейко,
отзыв которого прилагаю.

Ввиду вышеизложенного отчет с командировки будет
мною представлен при первой возможности, как только встану
с постели и смогу вступить в исполнение своих служебных
обязанностей. Заявление это не могло быть мною своевре-
менно подано ввиду самого тяжелого периода моей болезни.

Ив. Луцевич

Смоленск
Июля 6 дня 1918 г.

№ 9. У СМАЛЕНСКАЕ АДДЗЯЛЕННЕ МАСКОЎСКАГА.
АРХЕАЛАГІЧНАГА ІНСТЫТУТА

Смаленск. 15 кастрычніка 1918 г.

В Смоленское отделение Московского
археологического института

Гражданина Ивана Доминикови-
ча Луцевича, прожив. в г. Смо-
ленске по Мало-Богословской
ул., д. № 5

Прошение.

Настоящим честь имею просить зачислить меня в число слушателей Смоленского отделения Московского археологического института на 1-й курс по факультету истории искусств.

При сем прилагаю удостоверение личности и две фото-графич<еские> карточки.

Иван Доминикович Луцевич

г. Смоленск

15 октября 1918 года

Действие приказа № 2 по воинской повинности ко мне не относится.

Ив. Луцевич

№ 10. ЗАГАДЧЫКУ ПАДАДЗЕЛА ПАЗАШКОЛЬНАЙ
АДУКАЦЫИ МІНСКАГА САВЕТА ДЭПУТАТАЎ

Мінск. 11 лютага 1919 г.

Заведываюшэму падотделом Внэшкольнаго образования
Мінскаго Совдепа

Ивана Доминиковича Луцевича,
прожив<ающего> в г. Минск, по
Юрьевской ул., д. № 35, кв. 6

Прошение.

Прошу предоставить мне должность заведующего библиотекой при Белорусском народном доме на Конной площади.

Присовокупляю, что я служил в качестве библиотекаря около полутора лет в г. Вильне в библиотеке «Знание». Знаком с русской, польской и белорусской литературой.

Ив. Луцевич

Приложение: Отношение редактора «Известий ЦИК Белоруссии» от 11 февраля с. г. за № 1497.

Минск, 11 февраля 1919 г.

№ 11. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 20 кастрычніка 1919 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Ад загадчыка бібліятэкі пры Беларуск<ай> хаце Івана Луцэвіча

Заява.

З 13 верасня бібліятэка пры Беларускім Народным доме («Бел<аруская> хатка») перайшла пад загад Белар<ускага> Нацыян<альнага> Камітэта, а з гэтым разам і абавязкі ўтрымлівання бібліятэкі. Загадчык бібліятэкай Ів. Луцэвіч і памочніца Стэфанія Якобіні, асновуючыся на вышэй сказаным, просяць Камітэт выплаціць належную пенсію за час з 13 верасня па 13 кастрычніка ў суме, якая будзе ўстаноўлена Камітэтам.

Аванса атрымалі: Луцэвіч 540 руб. керанкамі, п. Якобіні 500 руб. керанкамі.

Ів. Луцэвіч

Менск, 20/X-19 г.

№ 12. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 5 студзеня 1920 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Янкі Луцэвіча

Заява.

Вельмі прашу Паважаны Камітэт выдаць належную паперу дзеля атрымання пропуску Юльяну Раманоўскаму на паездку ў Вільню і назад у справах Радашкоўскай кааператывы.

Янка Луцэвіч

Менск 5/І-1920 г.

№ 13. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 19 красавіка 1920 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Янкі Луцэвіча

Заява.

У часе майго заведывання бібліятэкай пры «Беларускай хатцы» (Менск, Конны пляц) было мною здадзена ў пераплёт пераплётчыку Барану, яшчэ пры бальшавіках (у марцы 1919 г.), пэўны лік кніг. Часць гэтых кніг Баран вярнуў з пераплёту пры бальшавіках, і за іх заплаціў Менскі камісарыят асветы. Астальныя кнігі ў ліку 160 тамоў былі звернуты 23 грудня 1919 г., калі я ўжо не заведываў бібліятэкай, а — п. Якобіні, а бібліятэка была пад загадам Нац<ыянальнага> Камітэта. За гэтыя 160 кніг пераплётчык грошы не атрымаў.

Дык вось, ці не нойдзе Нацыянальны Камітэт магчымым заплаціць названаму пераплётчыку Барану належную яму суму за пераплёт пайменаваных 160 кніг. Умова была зроблена пры бальшавіках па 5 руб<лёў> за пераплёт. Цяпер можна было бы выплаціць па 2—3 маркі за кнігу.

Распіску аб атрыманні п. Якобіняй ад Барана кніг пры гэтым залучаю.

Янка Луцэвіч

Менск, 19/ІV-1920 г.

Адрас пераплётчыка Барана: Шырокая, д. 41, п. Якобіні — Юраўская, д. № 27.

№ 14. У АДЗЕЛ ПРЭСЫ

Мінск. 20 красавіка 1920 г.

У аддзел прэсы пры Менскім округу

Заява.

Я, ніжэйпадпісаны Францішак Аляхновіч, перадаю рэдактарства часопіса «Беларускае жыццё» Янку Луцэвічу, а выдавецтва — Вацлаву Іваноўскаму.

Я, Янка Луцэвіч, бяру на сябе быць адказным рэдактарам часопіса «Беларускае жыццё». Рэдакцыя будзе мясціцца ў Менску, Кашарская вул., д. № 10, кв. 5.

Я, Вацлаў Іваноўскі, бяру на сябе адказнае выдавецтва органа Беларускага Нацыянальнага Камітэта часопіса «Беларускае жыццё». Адрас мой: Менск, Старажоўская вул., д. № ...

Менск, 20/IV-1920 г.

№ 15. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 22 красавіка 1920 г.

У Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту

Рэдактара «Беларускага жыцця»
Янкі Луцэвіча (адр. Менск, Кашарская, № 10, кв. 5)

Заява.

Прашу выдаць мне аванс на выдаткі па выдаванню «Беларускага жыцця» ў суме пяць тысяч марак (5000 мк). Па расходаванні авансу абязуюся прадставіць апраўдаўчыя дакументы.

Янка Луцэвіч

Менск, 22/IV-20 г.

№ 16. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 9 мая 1920 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Янкі Луцэвіча, рэдактара «Руні»

Заява.

Прашу выдаць мне пяць тысяч марак (5000 м.) авансу на закупку паперы для тыднёвіка «Рунь». Пры гэтым звяртаю ўвагу, што калі цяпер не выкупіць паперы, то можа быць задзержка ў выданні «Руні».

Янка Луцэвіч

Менск, 9/V-20 г.

№ 17. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 14 чэрвеня 1920 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Янкі Луцэвіча, рэдактара
тыдн<ёвіка> «Рунь»

Заява.

Прашу выдаць авансу на пакупку паперы для вокладкі ў суме дзесяць тысяч (10 000) марак.

Ів. Луцэвіч

Менск, 14/VI-20 г.

№ 18. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 22 чэрвеня 1920 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Івана Луцэвіча

Заява.

Далучаючы пры гэтым на атрыманы аванс у 25 000 м<арак> авансавы рахунак з дакументамі на 24 860 м<арак> і 80 ф. і далічаючы перарасход з прошлага авансу ў суме 83 м<аркі> і 20 ф., усяго на суму 24 944 м<аркі> (дваццаць чатыры тысячы дзевяцьсот сорок чатыры маркі), прашу лічыць

за мной астатак авансу ў суме 54 (пяцьдзесят чатыры) маркі і прашу выдаць новы аванс у суме 15 000 марак на расходы па выданні тыдн<ёвіка> «Рунь».

Ів. Луцэвіч

Менск, 22/VI-20 г.

№ 19. У БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАМІТЭТ

Мінск. 28 чэрвеня 1920 г.

У Беларускі Нацыянальны Камітэт

Янкі Луцэвіча (рэдактара «Руні»)

Заява.

Гэтым маю гонар прасіць Беларускі Камітэт выдаць мне авансам на расходы па выдаванні часопіса «Рунь» 20 000 марак (дваццаць тысяч м<ара>к). Дабаўляю, што грошы пільна патрэбны, каб купіць паперы і каб не было астаноўкі з выхадам чароднага нумару.

Ів. Луцэвіч

Менск, 28/VI-20 г.

№ 20. У БЕЛАРУСКІ АДЗЕЛ НАРКАМАСВЕТЫ

Мінск. 4 кастрычніка 1921 г.

У Бел<арускі> Адзел

Заява.

20/IX-21 г. за № 507 былі пасланы ў Госіздат дзеля надрукавання ў 5-й сав<ецкай> друкарні матэрыялы жур<нала> «Зоркі». Рукапісы на сённяшні дзень затрыманы ў Госіздаце, а ў друкарні № 5 наборшчыкі не маюць работы.

Прашу Бел<арускі> Адзел прыняць крокі проці такіх перашкоджаньяў у справе беларускага друку.

Старшыня Літ<аратурнай>
Камісіі пры А<кадэмічным>
Ц<энтры> *Ів. Луцэвіч*

Рэдактар журналу «Зоркі»
З. Бядуля

4 кастрычніка 1921 г.

№ 21. У ІНБЕЛКУЛЬТ

Мінск. 14 ліпеня 1925 г.

У Інбелкульт

Члена ІБК Івана Луцэвіча

Заява.

Прашу даць мне 1 1/2 месяцы отпуск (з 15 ліпеня да 1 верасня).

Ів. Луцэвіч

14/VII-25 г.

Менск

АНКЕТЫ

№ 22. АНКЕТА ДЭЛЕГАТА VII УСЕБЕЛАРУСКАГА З'ЕЗДА САВЕТАЎ

Мінск. 3 мая 1925 г.

Цэнтральны Выканаўчы Камітэт БССР. Мандатная камісія
7-га Усебеларускага з'езда Саветаў. 1925—1926 гг.

Анкета

на дэлегата Усебеларускага з'езда Саветаў БССР

1. Прозвішча, імя і па бацьку: *Луцэвіч Іван Дамінікавіч*
(*Янка Купала*).

2. Узрост: *43*.

3. Нацыянальнасць: *беларус*.

4. Якога полу: *мужчына*.

5. Сацыяльнае становішча (селянін, рабочы, служачы,
кустар і г. д.): *служачы*.

6. Прафесія (земляробства, праца на фабрыцы і г. д.):
літаратар.

7. Ці займае зараз якую-небудзь пасаду (якую, па выба-
рах альбо па назначэнню і дзе): *тэхнічны рэдактар Дзяр-
ж<аўнага> в<ыдавецт>ва Беларусі*.

8. Партыйнасць: *беспартыйны*.

9. Да якога прафесія<нальнага> саюза належыць: *Рабпрос*.

10. Якую мае асвету (што скончыў, спецыяльную ці агульную): *сярэдняю*.

11. Ці быў у Чырвонай Арміі, з якога і па які час: *не быў*.

12. Кім дэлегіраван на з'езд: *Саюзам работнікаў асветы*.

13. З якім правам голасу: *рашаючым*.

14. Ці быў раней на Усебеларускім з'ездзе, калі і з якім правам голасу: *быў на 1-м (6<-м>) Усебеларускім з правам дарадч<ым>*.

15. На якіх іншых з'ездах Саветаў быў (раённых, акружных і г. д.) і калі: —

16. Нумар пасведчання, з якім дэлегат прыслан: *2026*.

17. Нумар дэлегацкага білета, які выдан Мандатнай камісіяй ЦВК БССР на права ўдзелу на 7-м Усебеларускі<м> з'ездзе Саветаў.

3 траўня 1925 г.

Подпіс дэлегата: *Ів. Луцэвіч (Я. Купала)*

№ 23. АНКЕТА КАНДЫДАТА Ў ЧЛЕНЫ ЦВК БССР

Мінск. Не раней 12 красавіка 1927 г.

Цэнтральны Выканаўчы Камітэт БССР

1927 год

Анкета № 39

на кандыдата ЦВК БССР, выбранага VIII Усебеларускім з'ездам Саветаў

1. Прозвішча, імя і па бацьку: *Луцэвіч Іван Дамінікавіч*.
2. Год нараджэння: *1882*.
3. Месца нараджэння: *Вязынка Мін<скай> губ<ерні>*.
4. Пол: *мужчына*.
5. Народнасць: *беларус*.
6. Якія мовы ведаеце: *беларускую, польскую, украінскую, рускую*.
7. На якой мове звычайна гаворыце: *на беларускай*.
8. Сямейнае становішча: *жанаты*.
9. Галоўны занятак да рэвалюцыі: *літаратура*.
 - а) да 1905 г.: *гаспадарка*.
 - б) да вайны 1914 г.: *літаратура*.
 - в) у час вайны (да Лютаўскай рэвалюцыі):
 - г) да Кастрычнікавай рэвалюцыі:

} *ст<аршы> рабочы пры дар<ожна->стр<аі-цельным> атр<адзе>*.

10. Чым займаліся пасля Кастрычнікавай рэвалюцыі (пералічыць, у якіх установах, арганізацыях і прадпрыемствах працавалі, з якога і па які час і дзе, па выбарах ці па назначэнні, і калі не служылі, то чым займаліся): *літаратурай*.

11. Галоўны занятак у сучасны момант (да з'езда) (адзначце дасканала сродкі існавання: занятак, рамясло, промысел, пасаду): *літаратура*.

12. Становішча ў занятку (гаспадар, дапамагаючы член сям'і, адзіночка, член арцелі, служачы, рабочы): *пенсіянер*.

13. Род вытворчасці: *літаратура*.

14. Ці мае<це> якую маёмасць, калі мае<це>, то адзначыць, якую і дзе (дом, зямля, жывёла і інш.): *палавіна дома*.

15. Калі працуеце ў сваёй сельскай гаспадарцы, то колькі маецца ў гэтай гаспадарцы дзесяцін псева, галоў рабочай жывёлы: —

16. Сума рублёў уплочанага сельскагаспадарчага падатку: усяго р., на едака р. — —

17. Калі служачы, чырвонаармеец або вучань, то:

а) ці не быў раней наёмным рабочым

колькі гадоў не працуе

б) ці не быў раней земляробам

колькі гадоў не займаўся земляробствам

18. Асвета (падчыркнуць): вышэйшая скончаная, вышэйшая няскончаная, сярэдняя скончаная, сярэдняя няскончаная, ніжэйшая, самавучка, непісьменны.

19. Партыйнасць зараз, з якога часу і нумар партыйнага білета: *беспартыйны*.

20. Ці быў сябрам іншых партый і якіх, з якога і па які час і калі выйшаў: —

21. Ці падлягаў рэпрэсіям за рэвалюцыйную дзейнасць, калі, кім і за што: *за газету ў 1915 г.*

22. Ці судзіўся да Кастрычнікавай рэвалюцыі, дзе, калі і за што, за чаго быў прыгавораны: —

23. Ці судзіўся пасля Кастрычнікавай рэвалюцыі, дзе, калі і да якога пакарання прыгаворан: —

24. Ці быў у старой арміі, кім, калі і які час: —

25. Ці быў у Чырвонай Арміі, кім, калі і колькі часу: —

26. Да якога прафсаюза належыце, з якога часу і нумар білета: *Рабпрос, [№] 3985 з 1919 г.*

27. Колькі <раз> выбіраўся раней на з'езды Саветаў — асобна на вал<асныя>, раён<ныя>, акр<уговыя>, губ<ернскія> і г. д., калі і дзе: *некалькі разоў*.

28. Колькі раз выбіраўся ў выканкомы — валасныя, раённыя (павятовыя), акруговыя (губернскія), калі і дзе: —

29. Ці выбіраўся на Усебеларускія з'езды Саветаў і калі: *адзін раз.*

30. Колькі раз выбіраўся членам ЦВК і калі: —

31. Кім дэлегіраван на 8-ы з'езд Саветаў: —

32. Да якой працы лічыце сябе падрыхтаваным як тэарэтычна, гэтак і практычна: *да літаратурнай.*

33. Ваш адрас: *Акцябрская, 36а.*

Подпіс запаўніцеля анкеты: *Ів. Луцэвіч (Я. Купала)*

Увага: Трэба запаўняць анкету выразна.

За правільнасць вестак адказнасць ускладаецца на запаўніцеля анкеты.

№ 24. АНКЕТА ДЭЛЕГАТА VIII НАДЗВЫЧАЙНАГА УСЕСАЮЗНАГА З'ЕЗДА САВЕТАЎ

Масква. 24 лістапада 1936 г.

Чрезвычайный VIII Всесоюзный Съезд Советов

Выдать решающий
Чл. Мандатной
Комиссии

АНКЕТА № 0580/Р
мандат

Выдать
совещательный
Чл. Мандатной
Комиссии

1. Фамилия, имя, отчество *Луцевич Иван Доминикович*
(*Янка Купала*)

2. Откуда делегирован *Белорусская ССР*

3. Пол *мужской* 4. Возраст *54 г.*

5. Национальность *Белорусс*

6. Образование: высшее, среднее, низшее, малограмотный, неграмотный *Менск*

7. Окончил высшее или среднее учебное заведение до или после 1918 г. *народный университет им. Шанявского, в 1916 г.*

8. Партийность, партстаж —

9. Состоит ли в ВЛКСМ —

10. Социальное положение: рабочий, колхозник, служащий*: *служащий*

* Члены и кандидаты ВКП(б)Б указывают свое социальное положение согласно записи в партийной учетной карточке, беспартийные по своей основной работе до перехода на выборную работу.

11. Социальное происхождение: сын (дочь) рабоч., крестьян., служащ. и т. д. *из крестьян*
12. Где работает в настоящее время *г. Минск, Академия наук, Союз сов. писателей БССР*
13. Выполняемая работа, должность и специальность *литератор, поэт*
14. Является ли стахановцем, ударником —
15. Какая производственная норма и фактическая выработка —
16. Месячный заработок —
17. Для военных: а) род оружия — б) военное звание —
в) военное образование (получил до или после 1918 г.) —
18. Награжден ли орденом и каким —
19. На каких всесоюзных съездах Советов участвовал *на 7-м*
20. Какого Совета, исполкома состоит членом *Минск. горсовета, чл. ЦИК БССР*
21. Адрес и телефон в Москве *ул. Горького, гост. «Якорь», ком. 53*

Подпись *Ив. Луцэвіч (Я. Купала)* 24/ХІ 1936 г.

Подпись проверявшего анкету _____

ПРАТАКОЛЫ, СТЭНАГРАМЫ, ПАКАЗАННІ

№ 25. ПРАТАКОЛ ДОПЫТУ

Вільня. 20 сакавіка 1915 г.

Протокол допроса

1915 г. марта 20 дня и. д. суд<ебного> след<ователя> 7-го уч<астка> г. Вильны допрашивал нижепоименованного в качестве свидетеля с соблюдением 443 ст. У<става> у<головного> с<удопроизводства>, причем он показал:

Луцевич Иван Доминикович, 32 года, минский мещанин, р<имско>-кат<олического> вероисп<оведания>, живу по Виленской ул., д. № 29, под судом не был.

Я состою редактором-издателем виленской газеты «Наша ніва», издающейся на белорусском яз<ыке>. Газета «Наша

ніва» печатаецца в типографіі Кухты по Татарскай ул. в количестве около 1500 экзэмпляров. Газета всегда рассыла-лась и рассылаецца падписчыкам толькі по почте, как мест-ным, так и иногородным падписчыкам. Газета рассылаецца бандеролью. № 2 газеты от 16 января с. г. тоже отпечатан в вышеуказанном количестве, и все экзэмпляры сданы на поч-ту, за исключением 15 экзэмпляров, отосланных в цензурный комитет. В киосках этот № не продавался. Об аресте этого № я узнал на другой или третий день, и в следующем № 3 от 23 или 24 января я опубликовал о конфискации № 2 газеты. Сколько №№ было задержано на почте, я не знаю, так как мне не сообщали. Все экзэмпляры арестованного № 2 газе-ты были сданы на почту одновременно. Прочитано.

Ив. Луцевич

И. д. судебного следователя *В. Батюня*

№ 26. ПРАТАКОЛ АБ ПЕРАДАЧЫ «БЕЛАРУСКАЙ ХАТКІ» НА ЎЛАДАННЕ БЕЛАРУСКАМУ НАЦЫЯНАЛЬНАМУ КАМІТЭТУ

Мінск. 13 верасня 1919 г.

Праатакол

Дня 13-га верасня 1919 г. мы, ніжэй падпісаныя сябры ліквідацыйнай Камісіі Секцыі Прасветы Магістрата Э. Якобіні і С. Міхайлоўскі і прадстаўнік Беларускага Нацыянальнага Камітэта М. Кудзелька, пры ўчасці загадчыка Беларускаім Нацыянальным Домам А. Грыневіча і бібліятэкара І. Луцэвіча, на аснове пастановы Магістрата з дня... спісалі гэты праатакол аб тым, што Беларускі Народны дом у Менску («Беларуская хатка») пры Конным рынку з яго бібліятэкай і ўсякай маетнасцю і ўстройствам аддаецца на ўладанне Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту.

Паводле бухгалтарскіх кніг, у касе бібліятэкі павінна быць 1590 р<ублёў> грашыма савецкімі і 20 руб<лёў> царскімі застаў, штрафаў 13 р<ублёў> 80 к<апеек> грашы-ма савецкімі і за права чытання 34 руб<лі> царскімі грашы-ма, што выйдзе разам 34 руб<лі> царскімі грашыма і 1603 р<ублі> і 80 кап<еек> савецкімі.

Усе гэтыя грошы, як уласнасць бібліятэкі, поўнасцю зда-дзены прадстаўніку Беларускага Нацыянальнага Камітэта п. Кудзелька.

Рахунак авансу на 366 руб<лёў>, рэшту гатоўкай 134 руб<лі> здадзены панам Грыневічам у ліквідацыйную

Камісію, аб чым далучаецца паквітаванне. *Да гэтага далучаецца спіс маетнасці.*

Адначасне паступіла просьба аб далучэнні да гэтага пратакола заявы п. Луцэвіча ад імені прадстаўнікоў бібліятэкі аб тым, што прадстаўнікі яе не атрымалі пенсіі за жнівень і 1/2 верасня і просіць ліквідацыйную камісію далажыць Магістрату аб выплаце ім належных грошай: бібліятэкару 1647 р<ублёў> і памочніку 1566 руб<лёў>, *загадчыку дома 2146 р<ублёў> 50 к<апеек>, сторажу дома 1134, а ўсяго 6493 руб<лі> 50 кап<еек>.*

Сябры ліквідацыйнай Камісіі

Э. Якобіні
С. Міхайлоўскі

Прадстаўнік Нац<ыянальнага>
Камітэта
Загадчык Дома
Бібліятэкар

М. Кудзелька
А. Грыневіч
Ів. Луцэвіч

№ 27. ПРАТАКОЛ ПАСЯДЖЭННЯ КАМІСІІ ПА ЎШАНАВАННІ ПАМЯЦІ У. Г. КАРАЛЕНКІ

Мінск. 10 студзеня 1922 г.

Протокол засядання камісіі пры Акадэмічным центре
по устройству чествования памяти Короленко

10 января 1922 г.

Присутствовали: от Акад<емического> центра И. Луцевич (Купала), Гутковский, Шпаков, от Бел<орусского> госуд<арственного> университета Тепин, от Бел<орусского> госуд<арственного> театра Миревич, от Главполитпросвета Шукевич-Третьяков.

Председательствовал Луцевич-Купала, секретарь Гутковский.

Слушали: По вопросу об устройстве чествования памяти Короленко.

Постановили: 1. Приурочить чествование памяти В. Г. Короленко к началу двухнедельника помощи голодающим.

2. Разбить чествование на две части: а) литературно-критическую, б) художественную.

3. Литературно-критическая часть назначается на субботу 14 января в Белом зале. Художественная часть назначается на понедельник 16 января в Белорусском государственном театре.

4. Просить принять распоряительство по устройству чествования в Белом зале тов. Литвинова и в Белгостеатре т. Мировича.

5. Просим следующих лиц принять участие в чествовании своими докладами: т. Игнатовского, Каценбогена, Тепина, Вознесенского, Василевича, предоставив им по взаимному соглашению распределить темы лекций.

6. Следующее заседание назначить на 11 января в 3 ч. дня.

Подлинный подписали:

Председатель

И. Луцевич

Секретарь

Гутковский

С подлинным верно:

Загадчык канцелярыі

А<кадэмічнага> ц<энтра>

Н. Пономарева

№ 28. ПРАТАКОЛ ПАСЯДЖЭННЯ ЖУРЫ КОНКУРСУ

Мінск. 4 красавіка 1922 г.

Протокол конкурсного жюри 4 апреля 1922 г.

Председатель Балицкий, члены: Я. Купала и Мирович.

С л у ш а л и : На конкурс представлено 7 пьес под названиями: «Зрада й каханне», «На вяселле», «Корей», «Тени прошлого», «Рогнеда», «Сын народа, або Бунтаўшчык» и «Отец Алексей».

П о с т а н о в и л и : Признать достойной 3-й премии пьесу «На вяселле» под девизом «Уладар жыцця — уладар паэзіі». При голосовании Балицкий остался при особом мнении.

Остальные пьесы признаны не удовлетворяющими требованиям конкурса, но из них признаны годными для постановки следующие пьесы: «Корей» под девизом «Siim siique» и «Зрада й каханне» под девизом «Пільнуў гаспадаркі — будуць на патэльні скваркі».

При вскрытии пакета под девизом «Уладар жыцця — уладар паэзіі» автором пьесы «На вяселле» оказался В. Гарбацевич из деревни Дукорки Дукорской вол<ости> Игуменского уезд<а>.

Председатель (Балицкий)

Члены (И. Луцевич)

(Е. Мирович)

С подл<инным> верно:

Загадчык канцелярыі А<кадэмічнага> цэнтра

Н. Пономарева

**№ 29. ПРАТАКОЛ ПАСЯДЖЭННЯ ПРАВАПІСНА-
ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ КАМІСІІ ІНБЕЛКУЛЬТА**

Мінск. 14 ліпеня 1925 г.

Праатакол № 32 пасяджэння ПТК 14.VII.1925 г.

Прысутныя: Я. Лёсік, Я. Купала і К. Міцкевіч.

З прычыны таго, што большасць членаў ПТК знаходзіцца ў водпуску, Камісія не можа рэгулярна вясці свае сходы, а дзеля гэтага Камісія пастанавіла прыпыніць сваю чарговую работу на час летніх вакацый, г<эта> зн<ачыць> да 1 верасня гэтага года.

Старшыня Камісіі *Я. Лёсік*
Члены Камісіі *Я. Купала*
Сакратар Камісіі *К. Міцкевіч*

**№ 30. ПАКАЗАННІ ПА СПРАВЕ
«САЮЗА ВЫЗВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ»**

Мінск. 15 лістапада 1930 г.

После освобождения советскими войсками Белоруссии от немцев я в начале 1919 г. переехал на постоянное жительство в Минск из Смоленска, где служил в Наркомпроде агентом по продовольствию. В Минске я поступил заведывающим библиотекой при клубе «Белорусская хатка», чем и был до занятия Минска белополяками. До их прихода библиотека эта через некоторое время перешла в ведение отдела народного образования при городской управе, сам я выехал в деревню, где, пробыв до поздней осени, я вернулся опять в Минск. Но в конце декабря м-ца я сильно заболел и пролежал в больнице три с половиной месяца, борясь со смертью.

По выходе из больницы тяжелые материальные условия заставили меня подумать о работе. Мне предоставили место редактора литературно-художественного журнала «Рунь»; и вышло его несколько номеров. Но вот Белоруссия была освобождена от белополяков советскими войсками, я остался жить в Минске снова при Советской власти и с искренней и твердой верой в окончательное торжество пролетарской диктатуры.

Сначала я работал в издательском отделе при Наркомпросе, потом — в кооперативном издательстве «Савецкая

Беларусь», выполняя техническую и редакторскую работу. Был редактором журнала «Вольны сцяг». Журнал был литературно-художественный, вышло его только несколько номеров. Когда издательство «Савецкая Беларусь» влилось в Белорусское Государственное Издательство, я перешел на службу в качестве технического редактора и служил до 1925 г. Помимо указанных занятий, я работал в Терминологической комиссии, которая потом влилась в Инбелкульт.

Кажется, в 1921 году мною было написано стихотворение «Перад будучынай». Причиной того, что в нем ярко выразилась националистическая окраска, было то отчасти, что территория БССР была в то время только из шести уездов бывшей Минской губ<ернии>. К тому же презрительное отношение реакционных элементов населения к белорусскому языку и белорусизации способствовало такому настроению. Впоследствии, разумеется, мне и в голову не приходило написать подобное стихотворение.

В 1922 г. мною была написана пьеса «Тутэйшыя», в которой я задавался целью высмеять приспособляющегося чиновника и отобразить в шутливой форме некоторые моменты переходного времени. Пьеса эта была поставлена в театре наспех и непродуманно и прошла незаметно. Возможно, не все места в ней и я сам как следует оформил. Вообще, пьеса эта не удалась мне.

Кто бывал у меня? Бывали партийные и беспартийные. Из партийных — т. Жилунович, Чарот, Прищепов, Балицкий, Ульянов, Василевич, Стасевич, Шпила и др., из беспартийных — Некрашевич, Колас, Лёсик, Ластовский и др. Бывали они у меня в большинстве случайно и очень редко по приглашению, как напр<имер> во время моего юбилея. Что делали? Играли в карты (воза, преферанса), в шахматы, пили, закусывали, к тому же, как многим известно, я сам время от времени люблю выпить. Бывали все у меня открыто, перед никим это не скрывалось, как и всюду между знакомыми водится. И я никак себе уразуметь не могу, чтобы такое обыкновенное явление, как посещение знакомых, в том числе и ответственных партийцев, считалось подозрительным и незаконным. Относительно моего литературного творчества в целом. Все время книги мои с разрешения ответственных политредакторов печатались, и ничего такого предосудительного в них не находилось. Теперь же все, мною написанное, является чуть ли не преступным. Писал же я 25 лет о Белоруссии не помещицкой, не кулацкой, а о трудовой, батрацкой, призывая к борьбе за лучшее будущее, за осво-

бождение из-под ига капитализма и царизма. Такой упрек, как тот, что из моих произведений появляются иногда цитаты в дефензивной прессе Западной Белоруссии, является незаслуженным и может постигнуть любого писателя в СССР. Ведь белогвардейская пресса самым нахальным образом перепечатывает русских советских писателей, и винить этих писателей не приходится.

В заключение скажу, что, работая в советских <организациях>, я исполнял свои обязанности самым добросовестным образом, <насколько> позволяли мне силы и способности, сплачивая этим свой долг партии и Советской власти за предоставленную мне возможность жить и трудиться в БССР.

Я. Купала

15/ХІ-30 г.

№ 31. З ПРАТАКОЛА АБМЕРКАВАННЯ ПІСЬМА І. В. СТАЛІНУ

Мінск. Не пазней 9 ліпеня 1936 г.

Замечания к письму к тов. Сталину,
сделанные на совещании у т. Гикало писателей,
композиторов и художников

Гикало. Стр. 15: «Праз тры рэвалюцыі, бойкі, паўстанні». Здесь надо больше связать с Лениным.

Дьяков. Стр. 6, 3 строфа снизу: «Фабрыкай гневу — была ў нас турма». Гнев был и на полях, на предприятиях, а здесь мы ограничиваемся только «фабрикой».

Коник. Стр. 1: «Твая канстытуцыя — літарай кожнай знішчае бяспраўе». Конституция не уничтожает, а показывает то, что сделано.

Картуков. Здесь надо бы сказать про наши победы.

Гикало. Да, что она выражает в этом смысле, надо сказать.

Коник. Стр. 4: «А яны, паверце, катаваць умелі...» Сталин сказал об этом. Тут надо сказать иначе. Зачем подтверждать то, что Сталин сказал. Можно сказать — «ты ведаеш».

Купала. Это народное слово.

Гикало. Можно оставить и так.

Коник. Теперь насчет Борисова. «За скрышкі сваіх першакласных сярнічак...»

Гикало. Нет, тут правильно сказано.

К о н н к. Стр. 11: «...і па трубах да хат прыбягае вада...»
Ведь не повсюду есть водопровод.

К у п а л а. Не только в хаты, но и в хлеба прибегают вода.

К о л а с. Стр. 11: «Вінаградныя лозы з паўднёвага краю, а з усходняга краю прыйшоў кок-сагыз...» Это не типичное явление для Белоруссии. Это надо выпустить, по-моему.

Г и к а л о. Виноградные лозы в Белоруссии — это факт, а не просто художественный образ. Это сказано не только с точки зрения того, что мы имеем, а что в нашем великом Советском Союзе совершаться может. То, что Восток дал, может оказаться в Белоруссии, то, что Юг дал, может оказаться в Белоруссии, и с этой точки зрения огромного размаха в нашей Советской Республике — это очень красивое место. Можно подумать, нужно ли в таком виде оставить или можно ограничиться чем-нибудь другим. Народ наш может и размах свой показать на этом примере. [...]

**№ 32. СА СТЭНАГРАМЫ ПАСЯДЖЭННЯ КАМІСІІ
БЮРО ЦК КП(б)Б ПА СПРАВЕ М. КЛІМКОВІЧА**

Мінск. 29 жніўня 1936 г.

Стенограмма заседания комиссии от 29/VIII-1936 г.

Присутствовали: Ходасевич, Ткачевич, Цихон.

Ходасевич. Хотели с Вами побеседовать, т. Купала, как Вы работаете, что Вам мешает в работе и т. д.? Как В<ам> Союз помогает?

К у п а л а. От Союза очень хорошую помощь имеем.

Ходасевич. Вы — член правления ССП?

К у п а л а. Я член правления Московского Союза, и здесь тоже.

Ходасевич. Сколько членов правления в Белорусском Союзе?

К у п а л а. Не помню.

Ходасевич. Правление часто заседания проводит?

К у п а л а. Довольно часто.

Ходасевич. Вы бываете часто на правлении?

К у п а л а. Не сказал бы, что часто.

Ходасевич. Сколько раз были на заседании с тех пор, когда Вас избрали?

К у п а л а. Трудно точно сказать, раз 5—7 был.

Ходасевич. На президиум правления Вас приглашают?

Купала. Приглашают.

Ходасевич. Стоял ли когда вопрос на президиуме о Вашей работе, о дальнейшей деятельности?

Купала. Не было ни разу. В общем, не помню. Может быть, такие вопросы когда и ставились, я специально вопрос не ставил.

Ходасевич. Ведь мог же президиум Вас заслушать: чем Вам нужно помочь и т. д.?

Купала. Это мне предлагали, но я сам к тому не стремился, трудно мне было сказать.

Ходасевич. Что Вам предлагали?

Купала. Я хорошо не могу сказать, что мне предлагали. Трудно мне вспомнить. Там были такие творческие отчеты, и мне не было что сказать, так и осталось.

Ходасевич. У Вас ведь много работ своих есть?

Купала. Так получилось, что обо мне не ставили. О других товарищах говорили.

Ходасевич. Как Вы сами считаете, представляется ли ценным, чтобы Вас как поэта народного заслушали по этим вопросам?

Купала. То, что я пишу, все печатается. Если такой отчет поставить, то получится такая картина, что мне придется пересказать все то, что я написал. Так что я считаю, что такие отчеты ценности не представляют.

Ткачевич. Что Вы сейчас пишете?

Купала. Сейчас с бригадой работаем над одной вещью, перевожу Пушкина, и складываем однотомник для Госиздата.

Ходасевич. У нас есть много молодых писателей, а Вы как старый поэт выступили бы на правлении или на президиуме ССП, рассказали бы о своей работе, чтобы они послушали Вас. Ведь это было бы очень хорошее дело с точки зрения того, что этот народ мог бы учиться.

Купала. Это было бы, безусловно, хорошо, но дело в том, что я плохой лектор, излагать свои мысли мне очень трудно. Мое мнение, разумеется, чтобы помогать. А меня тоже никто не учил. Нужно самому учиться на том, что у нас есть — прекрасные журналы, литература всевозможная и т. д. Ведь я так и работаю: полгода работаю, а потом засяду на месяц.

Ходасевич. Ведь когда Вы уже научились, теперь Вы могли бы учить других?

Купала. Здесь зависит от характера и выдержки.

Ходасевич. Удовлетворяет ли Вас работа правления?

Купала. Да.

Ходасевич. Вы считаете, что в правлении больше нечего делать по улучшению работы?

Купала. Я думаю, что есть очень много дела. Безусловно, здесь удастся кое-что сделать.

Ткачевич. Какие, по Вашему, вопросы сейчас правление должно поднимать, что делать?

Купала. Мне трудно сказать. Например, некоторые вопросы бытового порядка: не во всех квартиры есть. А такого порядка идейного — мне трудно сказать. Правление много делало чего. Вина некоторых писателей, что они отставали в своем творчестве. Я, например, в этом году много отстал, но я был нездоров. Писатели вообще народ недисциплинированный, более точно мне трудно выразиться.

Ходасевич. Правление вас часто собирает, разговаривает?

Купала. Часто.

Ходасевич. По каким вопросам собирались?

Купала. Я теперь не был на правлении с июля месяца, был на даче, потом был занят письмом. Что было на правлении, какие там вопросы разбирались — можно узнать из протоколов.

Ходасевич. Протоколы мы смотрели, поэтому мы и пригласили Вас побеседовать. Вы должны быть активными людьми.

Купала. Ведь молодежь должна быть активной.

Ходасевич. Вас молодежь уважает.

Купала. Что же я могу сделать, если у меня такой характер. Пишу иногда активно, а вообще, вот так и получается.

Цихон. По-видимому, правление не совсем активно?

Купала. Я бы не сказал.

Ходасевич. Что-либо они предпринимали, чтобы пригласить Вас и молодежь, чтобы поделиться опытом?

Купала. Это раньше предлагалось, но не осуществляется. Я не умею рассказывать, трудно это мне рассказать, — пишется, и все тут... Иногда ночью придет какая-либо мысль и набросаешь даже иногда без огня. Стахановцу можно рассказать, как он работает у станка, а мне трудно сказать, какие иногда приходят мысли. Иногда бывает, не записываю, надеюсь, что память не изменит, а потом проснусь и забыл. У меня память не совсем твердая.

Ходасевич. Как Ваше мнение, у нас молодые писатели есть, достаточно ли быстрый рост их?

Купала. По-моему, достаточно хорошо растут. Вот возьмите Александровича, Бровко, если сравнить с русскими

писателями, то даже, может быть, и быстрее. Один Чарот отстал — он болен немножко.

Ткачевич. Очевидно, алкоголем страдает?

Купала. Это известно.

Вот возьмите из прозаиков — хорошо идут. Конечно, желательно, чтобы лучше, желательно, чтобы еще больше, но все-таки ничего.

Ходасевич. Ведь годы проходят.

Купала. Годы проходят. Из поэтов возьмем. Бровко, Глебко, Кулешов, и еще наберется довольно хороших. Правда, есть некоторые, которые напишут стихотворение и отпадают.

Относительно роста, мне кажется, что очень хороший рост.

Из прозаиков много молодых писателей есть.

Ходасевич. Что случилось с Климовичем?

Купала. Ничего не могу сказать. Это была такая неожиданность, что нельзя ничего сказать. Человек он выдержанный.

Ходасевич. Ничего с ним не случилось?

Купала. Ничего с ним не было. В правлении о недостатках его никто не говорил. Я могу сказать, что этот человек был предан партии, он обладал твердой волей. Был случай: Барановых и другой товарищ (не помню кто) написали отзыв. Он меня раз уговорил написать в газету против этих товарищей.

Больше ничего не могу сказать. Я не знаю, как с другими писателями, может быть, и были с ними какие ссоры. Без этого и не может быть. Но в этом случае я от всякого другого ожидал бы такого поступка, но от него я не мог ожидать.

Ходасевич. Ведь в этом и беда, что оторваны от правления.

Купала. Почему, я ведь встречался с ним.

Ходасевич. Мы считаем, что правление должно было Вас слушать иногда, чаще приглашать на заседания, поставить какой-либо вопрос, чтобы разобрать творчество какого-либо писателя.

Купала. Эти вопросы ставили.

Ходасевич. Если Вы не можете вспомнить, значит, мало разбирались вопросы, потому что если бы этой жизнью жили вокруг президиума, то Вы бы помнили.

Купала. Я детализировать не могу, а вообще были такие вопросы.

Ткачевич. Как Вы считаете, не только Вы, но и писатели все: какое настроение имеют, как поговаривают относительно политических событий?

Купала. Относительно Климовича?

Ткачевич. Вообще, в связи с процессом?

Купала. Возмущены вскрытой деятельностью троцкистов и поступком Климовича.

Ткачевич. Чем объяснить, что очень мало писателей, творчески мало откликаются на этот момент? Читаешь газеты и не видишь таких откликов.

Купала. Был отклик Бровки, Александровича.

Ткачевич. Ведь это только по одному случаю, а событий у нас много.

Купала. Разленились, хорошо им всем живется. Я не слышал ни от одного человека, чтобы он равнодушно отнесся к этому процессу. Об этом ничего не говорят до окончания следствия. Поскольку я знаю: каждый возмущен этим делом. Он, как председатель правления, паршиво поступил и вообще как человек, которому народ доверяет. Я думаю, что такое же мнение и у всех писателей.

Ткачевич. Вот, например, относительно процесса. Это острый политический момент, рабочий класс весь горит ненавистью, почему бы президиуму правления не поставить так вопрос: а что на нашем фронте делается, какая революционная бдительность и т. д.? Ведь нужно двинуть, заострить народную ненависть к врагам, разбудить и т. п. Вы объясняете тем, что подленились, но ведь лень ни к чему не обязывает?

Купала. Собрание было у нас, но только мало активности проявляют.

Ткачевич. Вы больше, может быть, разбираетесь в этом вопросе, чем мы, но если взять другую сторону: Александрович, Бровка написали. Кое-кто может думать, что не пишут, очевидно, они или пассивны в этих делах, а может быть, и сочувствуют. Я, конечно, этого не думаю, а может быть, кто-либо и скажет. Как это так, все реагируют, пишут, а писатели как-то пассивны? Враг может истолковать. Конечно, мы это категорически отрицаем.

Купала. Безусловно, это верно. Нужно было, чтобы правление или общее собрание поговорили об этом. Правления не было за это время.

Ходасевич. Ведь читаешь Александровича и чувствуешь, что народ понимает. А тут вдруг произведение Купалы появилось, ведь наш народ по<йм>ет и т. д.

Купала. В этом отношении я признаю свою вину. Просто я не сидел и не писал. Например, по убийству Кирова я написал хорошее стихотворение, а сейчас нужно засесть и написать. [...]

№ 33. З ПРАТАКОЛА ПАСЯДЖЭННЯ УСЕСАЮЗНАГА ЮБІЛЕЙНАГА ЛЕРМОНТАЎСКАГА КАМІТЭТА

Масква. 25 студзеня 1941 г.

Тов. Янка Купала сообщают о том, что в Белоруссии создан юбилейный Лермонтовский комитет, но подробного плана работы он представить не может, так как приглашение на пленум получил в Москве. Тов. Янка Купала сообщают, что в Белоруссии вышла популярная биография Лермонтова на белорусском языке. Печатается однотомник избранных произведений Лермонтова, и по серии «Школьная библиотека» вышла книга «Герой нашего времени». Белорусский лермонтовский комитет проведет лекции и доклады о жизни и творчестве Лермонтова, организует выставку и в день юбилея проведет торжественный вечер. Подробный план работы Белорусского лермонтовского комитета будет представлен в ближайшее время в развернутом виде.

Информация принимается к сведению.

СЛУЖБОВЫЯ ЛІСТЫ, СПІСЫ, ПАСВЕДЧАННІ, ХАДАЙНІЦТВЫ, ЗАПІСЫ

№ 34. СПІС КНІГ БІБЛІЯТЭКІ ПРЫ «БЕЛАРУСКАЙ ХАТЦЫ»

Мінск. 6 верасня 1919 г.

Спіс кніг бібліятэкі пры «Беларускай хатцы»

1. Паводле інвентарнай нумарацыі	2701
2. Не запісаныя ў інвентар	385

Усяго 3086 кн<іг>.

Паводле аддзелаў дзеляцца:

1. Беларускія —	150
2. Польскія —	523

3. Расейскія:

а) белетрыстыка — 929;

б) навуковыя — 687;

в) дзіцячыя — 333;

г) журналы — 12.

4. Не разнесеныя па аддзелах:

Беларускія і расейскія — 385.

5. Адпаўшыя інвент<арныя> нумары пры пераплятанні — 77.

Усяго 3086 кн<іг>.

Увага: з вышэй паказанага ліку знаходзіцца ў пераплётнай:

а) Барана (Шырокая, 45, кв. 6) — 160 кн<іг>;

б) Быўш<ая> Савецкая (Н. Ляхаўка, 7) — 405 кн<іг>.

Усяго 565 кн<іг>.

Загадчык бібл<іятэкі> *Ів. Луцэвіч*

Менск. 6 верасня 1919 г.

№ 35. СТАРШЫНІ РАДЫ НАРОДНЫХ МІНІСТРАЎ БНР

Мінск. 6 лістапада 1919 г.

Яго Міласці пану Старшыні Рады Народных Міністраў
Беларускай Народнай Рэспублікі

Рэдакцыя адзінай штодзённай беларускай газеты «Беларусь» звяртаецца да пана з ласкавай просьбай выдаць ёй субсыдыю ў размеры 75 000 рублёў да Новага Года.

Нацыя не можа жыць без газеты, а тым больш адбудаванне незалежнасці Беларусі не можа абысціся без штодзённай газеты. Гэта зразумела для кожнага, і мы цвёрда спадзяемся, што вы, Пане Міністру, паставіце сабе за абавязак падтрымаць нашу газету і зробіце распараджэнне аб выдачы нам субсыдыі ў зазначаным размеры.

Калі мы на днях не атрымаем грошай, то газета прымушана будзе зачыніцца. Маршалак Рады аддаў на газету ўсе грошы, якія меў на ўтрыманне Канцылярыі.

Рэдактар-выдавец *Я. Лёсік*

Супрацоўнікі

Янка Купала

Крайцоў Макара

Сакратар

Змітрок Бядуля

№ 36. ЗАПІС НА РАХУНКУ Я. ДРАЗДОВІЧА

Мінск. 12 мая 1920 г.

Рысункі, памечаныя ў гэтым рахунку, надрукаваны ў «Бел<арускім> жыцці» і ў «Руні».

Ів. Луцэвіч

Менск. 12/V-20 г.

№ 37. ЗВЕСТКІ ПРА ЧАСОПІС «РУНЬ»

Мінск. 18 мая 1920 г.

Тytuł wydawnictwa: «Рунь».

Jak się ozesto ukazuje? *Raz na tydzień*

Zakres treści względnie kierunek polityczny*: *Literacko artystyczny*

Data ukazania się pierwszego numeru: *2 maja 1920 r.*

Adres obecny dokładny: *Minsk, Koczarowa, 10 (Redakcja), ul. Mickiewicza, Dom Białoruski (administracy)*

Imię i nazwisko wydawcy (względnie wydawców): *Wacław Iwanowski*

Imię i nazwisko redactora (względnie redaktorów): *Iwan Łuckewicz*

Adres drukarni: *Minsk, drukarnia «Inwalidów»*

Format w centymetrach *23 × 30*

Ile stronic (kolumn) średnie w numerze? *8 stron*

Ile średnio bije się egzemplarzy każdego numeru? *2000 ekz.*

Tytuly dodatków: —

UWAGI redakcji lub administracji: *Pismo wychodzi w języku Białoruskim*

* Wystarczy np. określenie: wydawnictwo Straży Kresowej

№ 38. ХАДАЙНІЦТВА НА ЗАЯВЕ Н. ПАНАМАРОВАЙ

Мінск. 30 лістапада 1920 г.

Прымаючы пад увагу, што ў Літ<аратурна>-Выд<а-вецкім> Адзеле няма дзелавода, дзеля гэтага прашу залі-

чыць т. Панамарову дзелаводам Літ<аратурна>-Выд<авецкага> Аддзела Кампроса Беларусі.

Зам. зав. Літ.-выд. аддзела *Ів. Луцэвіч*

30 лістапада 1920 г.

г. Менск

№ 39. ПАСВЕДЧАННЕ Н. ПАНАМАРОВАЙ

Мінск. 1 снежня 1920 г.

Удостоверение

Дано сие тов. Пономаревой Наталии Васильевне в том, что она состоит сотрудницей Компроса в качестве делопроизводителя при Литературно-издательском отделе, что подписью и приложением печати удостоверяется.

Зам. комиссара просвещ<ения> *М. Фрумкина*
Зав. Литер<атурно>-Издат<ельским> отд<елом>
Ив. Луцевич
Секретарь

№ 40. ПАСВЕДЧАННЕ

Мінск. 17 чэрвеня 1921 г.

№ 3744, 17/6-21 г.

Удостоверение

Дано сие зав<едующему> Лит<ературно>-худ<ожественной> секцией и чл<ену> Белорусской научно-терминологической комиссии тов. И. Д. Луцевичу в том, что он командировается в хут<ор> Окопы Радошковской вол<ости> для собирания в районе волостей Радошковской, Гайно-Слободской и Белоручской Минской губ<ернии> этнографического материала, относящегося к белорусскому народному творчеству, как то: записывание песен, сказок и т. п., а также отыскивание и приобретение редких книг и рукописей.

Все власти гражданские и военные благоволят оказывать т. Луцевичу свое содействие при исполнении им возложенных Наркомпросом служебных обязанностей.

Комиссар просв<ещения>
Зам. завед<ующего> Лит<ературно>-науч<ным> отд<елом>
Секретарь

№ 41. ЛІСТ ІНБЕЛКУЛЬТА ВА УПРАЎЛЕННЕ ВЫШЭЙШЫХ
НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОЎ НАРКАМАСВЕТЫ БССР

Мінск. 29 лістапада 1922 г.

В УВУЗ

Белорусский государственный институт сельского хозяйства, призванный готовить агрономов для белорусской деревни, не имеет до последнего времени в своих учебных планах предметов белоруссоведения: белорусского языка и географии Белоруссии.

Не говоря о государственном значении преподавания названных предметов, они, кроме того, практически необходимы для каждого культурного работника деревни.

А потому Институт Белорусской культуры просит УВУЗ пересмотреть учебные планы института сельского хозяйства и ввести в качестве обязательных предметов преподавания на I и II курсах белорусский язык и географию Белоруссии.

Председатель Инстит<ута>
Бел<орусской> культуры С. Некрашэвіч
Секретарь Ів. Луцэвіч

РАСПІСКІ

№ 42. АБ ПРЫНЯЦЦІ ГРОШАЙ АД М. КУДЗЕЛЬКІ

Мінск. 15 верасня 1919 г.

Распіска

Я, ніжэйпадпісаны загадчык бібліятэкі пры «Беларускай хатцы» Іван Луцэвіч, прыняў ад прадстаўніка Бел<арускага> Нац<ыянальнага> К<амітэта> п. Кудзелькі грошы, абазначаныя ў пратаколе ад 13 вер<асня> і лічучыся за бібліятэкай да 13 верасня 1919 г., усяго ў суме 1603 р. 80 к. савецкімі і 54 руб. царскімі, якія лічацца цяпер за мной.

Ів. Луцэвіч

Менск. 15 верасня 1919 г.

№ 43. АБ АТРЫМАННІ ПЕНСІІ ЗАГАДЧЫКА БІБЛІЯТЭКІ

Мінск. 18 верасня 1919 г.

Распіска

Атрымаў ад Беларускага Нацыянальнага Камітэта на рахунак пенсіі як загадчык бібліятэкай пры Беларускім народным доме пяцьсот сорок рублёў (540 руб.) керанкамі.

Ів. Луцэвіч

Менск, 18/IX-19 г.

№ 44. АБ АТРЫМАННІ ПЕНСІІ ЗА ПРАЦУ Ё БІБЛІЯТЭЦЫ

Мінск. 9 снежня 1919 г.

Атрымаў ад п. Прушынскага пенсію за працу ё бібліятэцы ўсяго семсот пяцьдзесят рублёў (750) р.

Ів. Луцэвіч

Менск, 9/XII-1919 г.

**№ 45. АБ АТРЫМАННІ ГАНАРАРУ ЗА АРТЫКУЛЫ
Ё ГАЗЕЦЕ «БЕЛАРУСЬ»**

Мінск. 22 красавіка 1920 г.

Распіска

Место Менск 1920 г. 22 красавіка, ніжэйпадпісаны Янка Луцэвіч, выдаю гэту распіску ё тым, што атрымаў ад Беларускага Нацыянальнага Камітэта ганарар за надрук<аванья> ё газеце «Беларусь» артыкулы

пропісю адну тысячу дзвесце восемдзесят пяць мк., у чым і распісываюся

Ів. Луцэвіч

Заплаціў

Правільнасць выдатку пасвядчаю

Кіраўнік установы

**№ 46. АБ АТРЫМАННІ АВАНСУ НА ВЫДАННЕ ЧАСОПІСА
«БЕЛАРУСКАЕ ЖЫЦЦЁ»**

Мінск. 22 красавіка 1920 г.

Распіска

Место Менск 1920 г. Красавік 22 дня, ніжэйпадпісаны Янка Луцэвіч, выдаю гэту распіску ў тым, што атрымаў ад Беларускага Нацыянальнага Камітэта авансам на выдаткі па выдавецтву часопіса «Беларускае жыццё».

пропісью пяць тысяч мк., у чым і распісываюсь

Ів. Луцэвіч

Заплаціў

Правільнасць выдатку пасвядчаю

Кіраўнік установы

№ 47. АБ АТРЫМАННІ ПЕНСІІ

Мінск. 6 мая 1920 г.

Установа

Распіска

Место Менск 1920 г. мая 6 дня, ніжэйпадпісаны Іван Луцэвіч, выдаю гэту распіску ў тым, што атрымаў ад Беларускага Нацыянальнага Камітэта ў лік пенсіі за студзень м-ц 1920 г.

Пропісью дзвесце пяцьдзсят марак, у чым і распісываюся

Ів. Луцэвіч

Заплаціў

Правільнасць выдатку пасвядчаю

Кіраўнік установы

№ 48. АБ АТРЫМАННІ ГАНАРАРУ ЗА КАМЕДЫЮ «ПАЎЛІНКА»

Мінск. 13 мая 1920 г.

Распіска

Згодна з маёй заявай ад 28/IV-20 г. аб выплаце мне ганарару за камедыю «Паўлінка», надрукаваную ў «Зборніку

сцэнічных тэкстаў», т. I, сш. I, дастаў ад Школьнае Рады адну тысячу восемсот семдзесят пяць (1875) марак.

Ів. Луцэвіч

Менск, 13/V-1920 г.

**№ 49. АБ АТРЫМАННІ ГАНАРАРУ ЗА ЗБОРНІК ВЕРШАЎ
«СПАДЧЫНА»**

Мінск. 13 мая 1920 г.

Распіска

Згодна з маёй заявай ад 13/V-20 г. аб выплаце мне рэшты ганарару за новы зборнік маіх вершаў «Спадчына», дастаў ад Школьнае Рады дзве тысячы пяцьсот марак (2500).

Ів. Луцэвіч

Менск, 13/V-1920 [г.]

**№ 50. АБ АТРЫМАННІ АВАНСУ НА ВЫДАННЕ
ЧАСОПІСА «РУНЬ»**

Мінск. 9 ліпеня 1920 г.

Распіска

З цэнтральнай Беларускай касы ад п. В. Іваноўскага на расходы па выданні часопісі «Рунь» атрымаў авансу дзесяць тысяч марак (10 000 мк).

Ів. Луцэвіч

Менск, 9.VII.20 г.

ВЕДАМАСЦІ

№ 51. ВЕДАМАСЦЬ № 1 НА ПЕНСІЮ СУПРАЦОЎНІКАМ ЧАСОПІСА «РУНЬ»

Мінск. 3 мая 1920 г.

Ведамасць № 1 на пенсію супрацоўнікам і работнікам часопісі «Рунь»
ад 15-га па 30-е красавіка 1920 г.

№	Прозвішча і імя	Пасада	Месячная пенсія		За які час выдаецца пенсія	Колькі належыць выдаць		Колькі выдана авансу		Колькі выдана пенсіі		Распіска
			М.	Ф.		М.	Ф.	М.	Ф.	М.	Ф.	
1.	Луцэвіч Янка	Рэдактар	1500	—	15— 30/VI-20 г.	750	—	—	—	750	—	Семсот пяцьдзесят марак атрымаў Ів. Луцэвіч
2.	Плаўнік Самуіл	Сакратар	500	—	«	250	—	—	—	250	—	Дзвесце пяцьдзесят марак атрымаў С. Плаўнік

Усяго (1000) Адна тысяча марак

Рэдактар Ів. Луцэвіч
Сакратар С. Плаўнік

Менск 3/V-1920 г.

№ 52. ВЕДАМАСЦЬ № 2 НА ПЕНСІЮ СУПРАЦОЎНІКАМ ЧАСОПІСА «РУНЬ»

Мінск. 18 мая 1920 г.

Ведамасць № 2 на пенсію супрацоўнікам і работнікам часопісі «Рунь»
ад 1-га па 15-е мая 1920 г.

№	Прозвішча і імя	Пасада	Месячная пенсія		За які час выдаецца	Колькі належыць выдаць		Колькі выдана авансу		Колькі выдаецца пенсіі		Распіска
			М.	Ф.		М.	Ф.	М.	Ф.	М.	Ф.	
1.	Луцэвіч Янка	Рэдактар	2500	—	1-15/V-20 г.	1250	—	—	—	1250	—	Адну тысячу дзвесце пяцьдзсят марак атрымаў Ів. Луцэвіч
2.	Плаўнік Самуіл	Сакратар	500	—	«	250	—	—	—	250	—	Дзвесце пяцьдзсят марак атрымаў С. Плаўнік
3.	Зароская Мальвіна	Адміністр.	300	—	«	150	—	—	—	150	—	Сто пяцьдзсят марак атрымала М. Зароская
4.	Падзельскі Міхась	Хлопчык	100	—	«	50	—	—	—	50	—	Пяцьдзсят марак атрымаў М. Падзельскі

Усяго (1700) Адна тысяча семсот марак

Рэдактар Ів. Луцэвіч
Сакратар С. Плаўнік

Менск. 18/V-1920 г.

№ 53. ВЕДАМАСЦЬ № 3 НА ПЕНСІЮ СУПРАЦОЎНІКАМ ЧАСОПІСА «РУНЬ»

Мінск. 18 чэрвеня 1920 г.

Ведамасць № 3 на выплату пенсіі супрацоўнікам і работнікам часопісі «Рунь» ад 1-га да 30 чэрвеня 1920 г. (улучна)

№	Прозвішча і імя	Пасада	Месячная пенсія		За які час выдаецца пенсія	Колькі належыць выдаць		Колькі выдана ў лік пенсіі		Колькі выдаецца пенсіі		Распіска	Увагі
			М.	Ф.		Мк.	Ф.	Мк.	Ф.	Мк.	Ф.		
1.	Луцэвіч Янка	Рэдактар	3500	—	ад 1 па 30 чэрвеня	3500	—	—	—	3500	—	Тры тысячы пяцьсот марак атрымаў Ів. Луцэвіч	—
2.	Апалонія Радкевіч	Адміністрат.	400		«	400		—		400		Чатырыста мар<ак> атрымала А. Радкевіч	
3.	Янушкевіч Аляксандр	Хлопчык	150		«	150		—		150		Сто пяцьдзсят мар<ак> атрымаў Янушкевіч	

Усяго 4050 Чатыры тысячы пяцьдзсят марак

Рэдактар Ів. Луцэвіч

ДАВЕРАНАСЦІ

№ 54. К. С. ДУШЭЎСКАМУ

Вільня. 22 лютага 1914 г.

Доверенность
Клавдию Степановичу Душевскому

М<илостивый> г<осударь> Клавдий Степанович!

Доверяю Вам получить из Главного управления по делам печати (Отдел драматической цензуры) все сданные мною в Комитет драматические произведения (в количестве одиннадцати), а именно:

1. Модны шляхцюк. Камедыя ў 1 дзеі Каганца.
2. У зімовы вечар. Абраз Э. Ожэшко.
3. Хам. Абраз Э. Ожэшко.
4. Сватанне. Жарцік Чэхава.
5. Мядзведзь. Жарцік Чэхава.
6. Міхалка. Камедыя ў 1 дзеі Крапіўніцкаго.
7. Па рэвізіі. Абраз у 1 дзеі Крапіўніцкаго.
8. Пашыліся ў дурні А. Валодзькаго.
9. Як яны жаніліся А. Валодзькаго.
10. Паўлінка, кам<едыя> ў 2 дз<еях> Я. Купалы
и 11. Залёты Марцінкевича.

Драматическую цензуру покорнейше прошу не отказать в выдаче перечисленных здесь произведений владельцу сей доверенности.

Иван Доминикович Луцевич

Вильно, 22/II-14 г.

№ 55. ЗАПІСКА І. І. ЛУЦКЕВІЧУ

(?)

Яго Міласці Івану Іванавічу Луцкевічу
Калі ласка, перадайце п. Бядулю належачыя мне за ліста-
пад 17 р. 50.

Ів. Луцэвіч

РАХУНКІ

№ 56. ГАЗЕЦЕ «БЕЛАРУСЬ»

Мінск. Не раней 29 лістапада 1919 г.

Рахунак газеце «Беларусь»

Вершы

№ 10/37 «Рунь»	33 радкі	—	33 р.
№ 11/38 «Буслы»	49	»	— 49 р.
№ 16/43 «Жыды»	57	»	— 57 р.
№ 16/43 «Сл<ова> о п<алку> Ігаравым»	193	»	— 193 р.
№ 17/44 »	109	»	— 109 р.
№ 18/45 »	109	»	— 109 р.
№ 19/46 »	106	»	— 106 р.
№ 18/45 «Першы снег»	27	»	— 27 р.
№ 24/51 «Забут<ая> карчма»	41	»	— 41 р.
№ 27/54 «Годзе»	49	»	— 49 р.
№ 28/55 «На прызбе»	27	»	— 27 р.
№ 32/59 «Груган»	29	»	— 29 р.

Разам 829

829

Проза

№ 9/36 «Бел<арускі> сцяг уваскрос»	105 радкоў	—	31 р. 50
№ 14/41 «Забабон»	132	»	— 39 р. 60
№ 23/50 «Моладзь ідзе»	136	»	— 40 р. 80
№ 27/54 «Торжышча»	93	»	— 27 р. 90
№ 32/59 «Антанта» (М<а-ленькі> фельет<он>)	205	»	— 61 р. 50
№ 29/56 «Наст<аўніц-кая> веч<арынка>»	32	»	— 9 р. 60
№ 33/60 «Незалежнасць»	180	»	— 54 р.
№ 39/61 «Незал<ежная> дзяржава і яе нар<оды>»	177	»	— 53 р. 10
	Разам		318 р. 00

829

318

Усяго 1147 руб<лёў>

Адну тысячу сто сорок сем рублёў атрымаў

Ів. Луцэвіч

№ 57. ГАЗЕЦЕ «БЕЛАРУСЬ»

Мінск. 23 лютага 1920 г.

Рахунак газеце «Беларусь»

Вершы

№ 40/67, 7/XII	«Буралом»	25 рад<коў> × 1 =	25 руб.
№ 53/80, 25/XII	«Будзь смелым»	11 рад<коў> × 1 =	11 руб.
№ 1/57, 1/I	«На новы год»	25 рад<коў> × 1 =	25 руб.
№ 1/57, 1/I	«У бяссонную ноч»	57 рад<коў> × 1 =	57 руб.
№ 2/58, 3/I	«Песня»	21 рад<ок> × 1 =	21 руб.
№ 5/61, 10/I	«Зімою»	301 рад<ок> × 1 =	301 руб.
№ 6/62, 11/I	«Цару неба і зямлі»	49 рад<коў> × 1 =	49 руб.
№ 6/62, 11/I	«У харомах»	17 рад<коў> × 1 =	17 руб.
№ 10/66, 17/I	«Лякарства»	28 рад<коў> × 1 =	28 руб.
№ 12/68, 21/I	«Куды ты рвешся»	33 рад<кі> × 1 =	33 руб.
№ 33/89, 15/II	«Званы»	13 рад<коў> × 1 =	13 руб.
№ 36/92, 19/II	«Магіла льва»	266 рад<коў> × 1 =	266 руб.
№ 37/93, 20/II	»	216 рад<коў> × 1 =	216 руб.
		Усяго 1062 рад<кі> × 1 =	1062 руб.

Проза

№ 2/56, 3/I	«Справа незалежн<асці> Беларусі»	232 × 25 к<апеек> =	58 рублёў
№ 8/64, 14/I	»	254 × 25 к<апеек> =	63 р<ублі> 50 к<апеек>
№ 3/59, 4/I	«Страхі жыцця» (рэц<энзія>)	42 × 15 к<апеек> =	6 р<ублёў> 30 к<апеек>

Усяго 127 рублёў 80 капеек

Разам	33
За вершы	1062 руб<лі>
За прозу	127 руб<лёў>
Усяго	1189 руб<лёў 80 к<апеек>

Ів. Луцэвіч

Менск 23/II-20 г.

Па гэтаму рахунку атрымаў поўнасцю адну тысячу сто
восемдзсят дзевяць рублёў 80 к<апеек> (1189 марк. 80 ф.)

Ів. Луцэвіч.

№ 58. ГАЗЕЦЕ «БЕЛАРУСЬ»

Мінск. 22 красавіка 1920 г.

Рахунак Янкі Луцэвіча
выдавецтву газ. «Беларусь» за ганарар ад радка

За люты м<еся>ц 1920 г.

№ 40/96, 24/II	верш «Дуб»	17	радкоў
» » »	» «Бяспутнасць».	9.	»
За сакавік м<еся>ц 1920 г.			
№ 67/123, 27/III	верш «Апекунам»	41	»
Разам		67	радкоў
За красавік м<еся>ц 1920 г.			
№ 71/127, 1/IV	верш «Віхор»	29	радк<оў>
№ 74/130, 4/IV	» «Ідзе вясна»	13	»
» »	» «Пчолы»	15	»
» »	» «Усяночная»	25	»
№ 75/131, 7/IV	» «Увесь да дна»	37	»
№ 76/132, 9/IV	» «Яна і я»	333	»
№ 77/233, 10/IV	» »	331	»
№ 78/134, 15/IV	» «Песня»	29	»
Разам		812	радкоў

За люты і сакавік 67 радк<оў> па 1 м<арцы> = 67 м<а-
ра>к.

За красавік 812 радк<оў> па 1 м<арцы> 50 ф. = 1218
м<ара>к.

Усяго 1285 м<ара>к.

№ 59. БЕЛАРУСКАМУ НАЦЫЯНАЛЬНАМУ КАМІТЭТУ

Мінск. 15 мая 1920 г.

Рахунак Белар<ускаму> Нац<ыянальнаму> Камітэту
ад Івана Луцэвіча

За кватэру пад рэдакцыю тыднёвіка «Рунь» з 15-га красавіка па 15 мая 1920 года (па Кашарскай вул., № 10, кв. 5) усяго — 250 м<ара>к. Дзвесце пяцьдзсят марак па гэтаму рахунку атрымаў

Ів. Луцэвіч.

Менск, 15/V-20 г.

№ 60. БЕЛАРУСКАМУ НАЦЫЯНАЛЬНАМУ КАМІТЭТУ

Мінск. 18 мая 1920 г.

Авансавы рахунак № 1
Беларускаму Нац<ыянальнаму> Камітэту
ад Янкі Луцэвіча
на выдаткі па выдаванні тыднёвіка «Рунь»

Атрымана авансу 15 000 м<ара>к.

Выдана паводле залучаных дакумент<аў> — 15 083 м<ар>кі 20 ф.

Перарасходавана — 83 м<аркі> 20 ф.

№ па парадку	Дата		Каму і за што заплочана	Сума	
	М-ц	Дн.		М-к	Ф.
1.	Сак.	7	Юрашайцісу за клішэ	372	60
2.	Крас.	23	Салавейчыку за пісьм<овыя> прылады	66	
3.	«	27	Вайск<овай> кнігарні за журналы	51	60
4.	«	30	Друк<арні> Інвалідаў за друк<аванне> 1-га нум<ара> «Руні»	800	
5.	Май	4	Вайск<овай> кнігарні за журналы	46	30
6.	«	5	А. Данілевічу за радкі ў 1-м нум<ары>	57	50
7.	«	7	С. Золатаву за клішэ (загал<овак> «Рунь»)	35	
8.	«	10	Грынбляту за 6 ст<осаў> паперы	8100	
9.	«	10	Каплану за 1 каштар<ысную> кнігу	54	
10.	«	10	Друкарні Інвалідаў за друк<аванне> 2-га нум<ара>	800	

11.	«	10	Вайск<овай> кніг<арні> за журналы	55	80
12.	«	10	С. Плаўніку за радкі ў 1-м нумары	166	20
13.	«	10	Гітліну за фальцоўку 1 і 2-га №	200	
14.	«	12	Левіну за лінолеум на клішэ	50	
15.	«	17	Раскіну за пячаці	80	
16.	«	17	Вайско<вай> кнігарні за журналы	68	
17.	«	17	Вагіну за талонн<ыя> кніжкі	50	
18.	«	14	Драздовічу за рысункі	230	
19.	«	15	Ів. Луцэвічу за кватэру (з 15/IV па 15/V)	290	
20.	«	3	Пенсія па ведамасці № 1	1000	
21.	«	18	Пенсія па ведамасці № 2	1700	
22.	«	18	Грынбляту за друк<аванне> 3-га нум<ара> «Руні»	80	

Усяго 15083

Пятнаццаць тысяч восемдзсят тры маркі 20 ф.

Ів. Луцэвіч.

№ 61. ЗА ВЕРШЫ І АРТЫКУЛЫ Ў ЧАСОПІСЕ «РУНЬ»

Мінск. 30 мая 1920 г.

Рахунак Я. Луцэвіча
за надрукаваныя вершы і стацці ў «Руні»

Вершы

- № 1, 2/V «У вырай»
13 радк<оў> × 1,50 м<арак> = 19 м<ара>к 50 ф.
- « «Песні на
ваяцкі лад»
64 р<адкі> × 1,50 м<ара>к = 96 м<ара>к
- № 2, 9/V «Песні на
ваяцкі лад»
36 радкоў × 1,50 м<ара>к = 54 м<ар>кі
- № 3, 16/V «Песні на
ваяцкі лад»
82 р<адкі> × 1,50 м<ара>к = 129 м<ара>к
- № 4, 23/V «Песні на
ваяцкі лад»
70 р<адкоў> × 1,50 м<ара>к = 105 м<ара>к

Разам: 265 рад<коў> × 1,50 м<ара>к = 397 м<ара>к 50 ф.

№ 4, 23/V

Стацыя «Справа
беларускага гімну»

72 рад<кі> × 50 ф. = 36 м<ара>к

Усяго 433 м<арк>і 50 ф.

Чатырыста трыццаць тры маркі па гэтаму рахунку
атрымаў

Ів. Луцэвіч.

Менск. 30/V-20 г.

№ 62. БЕЛАРУСКАМУ НАЦЫЯНАЛЬНАМУ КАМІТЭТУ

Мінск. 10 чэрвеня 1920 г.

Рахунак

Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту
ад Янкі Луцэвіча

За кватэру пад рэдакцыю «Руні» ад 15 мая па 15 чэрвеня
250 мар. (дзвесце пяцьдзесят марак) атрымаў

Ів. Луцэвіч.

Менск. 10/VI-20 г.

№ 63. БЕЛАРУСКАМУ НАЦЫЯНАЛЬНАМУ КАМІТЭТУ

Мінск. 15 чэрвеня 1920 г.

Рахунак

Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту
ад Янкі Луцэвіча

За кватэру для рэд<акцыі> «Руні» ад 15 чэрвеня па 15
ліпеня 250 мар. (дзвесце пяцьдзесят марак) атрымаў

Ів. Луцэвіч.

15/VI-20 г. Менск.

№ 64. БЕЛАРУСКАМУ НАЦЫЯНАЛЬНАМУ КАМІТЭТУ

Мінск. 22 чэрвеня 1920 г.

Авансавы рахунак № 2

Янкі Луцэвіча на расходы па выдадню тыднёвіка «Рунь»

Атрымана авансу 25 000 марак.

Зрасходавана паводле залуч<аных> дакум<ентаў> 24 868 мар<ак>.

Перарасход з прошл<ага> аванс<авага> рах<унку> 83 м. 20 ф.

Астатак з авансу

58 марак

Менск 22/VI-20 г.

№ чарговы	Дата		Каму і за што заплачана	Сума	
	М-ц	Дня		Мк.	Фн.
1.			Вайск<овай> кнігарні за журналы	53	90
2.	мая	7	Юрашайцісу за клішэ	3055	—
3.			Я. Карскаму за радкі ў № 1 і 3	144	50
4.	«	20	М. Касцевічу за карэктур<у> № 1, 2, 3 і 4	400	—
5.	«	28	«Ноблес» за фарбу	40	—
6.	«	29	Вайск<овай> кнігарні за журналы	79	30
7.	«	30	Я. Луцэвічу за радкі ў № 1, 2, 3 і 4	433	50
8.	«	31	Ф. Аляхновічу за радкі ў № 2 і 3	380	—
9.	чэрв.	1	М. Шылу за фатаграфіі (20 шт. па 12 мк.)	240	—
10.	«	2	Грынбляту за друк<аванне> 4-га № «Руні»	850	—
11.	«	2	С. Плаўніку за радкі ў № 3 і 4	157	50
12.	«	4	Каплану за пісьм<овыя> прылады	90	—
13.	«	6	Грынбляту за папкі	85	—
14.	«	8	Золатаву за клішэ «Руні»	50	—
15.	«	8	Грынбляту за друк<аванне> 5—6 № «Руні»	2760	—
16.	«	8	Вайск<овай> кн<ігарні> за журналы	101	10
17.	«	10	А. Данілевічу за радкі ў № 2	32	—
18.	«	10	Ноусніку за брашуроўку 5—6 № «Руні»	200	—
19.	«	9	Ф. Аляхновічу за радкі ў 5—6 №	207	50
20.	«	10	Я. Луцэвічу за кватэру ад 15/V па 15/VI	250	—
21.	«		Я. Карскаму за радкі	135	50
22.	«	14	Г. Левінсону за радкі ў «Бел<арускім> жыцці» № 4, 5, 6 і 7	182	40
23.	«	15	Ів. Луцэвічу за кватэру для рэд<акцыі> ад 15/VI па 15/VII	250	—
24.	«	17	Грынбляту за паперу на вокл<адку> 5 ст<осаў>	5000	—

25.	«	14	Вайск<овай> кнігарні за журналы	81	60
26.	«	17	Грынбляту за зверхурочн<ую> працу ў 5—6 нум<арах>	300	
27.			К пераносу	15558	80
3 пераносу					
	Май	31	Ведамасць № 2 пенсія за 15—31/V	2200	—
	Чэрв.	18	« № 3 « 1—30/VI	4050	—
	«	22	Грынбляту за друк<аванне> № 7—8	3050	

Разам 24858 80

Дваццаць чатыры тысячы восемсот пяцьдзесят восем ма-
рак 80 фн.

Ів. Луцэвіч.

КАЛЕКТЫЎНЫЯ ЗАЯВЫ

№ 65. ЗАЯВА Ў КАМІТЭТ СЛУЖАЧЫХ КАМІСАРЫЯТА АСВЕТЫ ССРБ

Мінск. 1 лютага 1921 г.

В КОМИТЕТ СЛУЖАЩИХ КОМПРОСА

Заявление

Инициативная группа служащих Компроса просит со-
звать в срочном порядке собрание служащих для обсужде-
ния насущных нужд, как то: вопрос о пайке, мануфактуре, о
обуви, о деятельности профессионального союза служащих.

Инициативная группа

№ 66. ЗАЯВА Ў КАМІСАРЫЯТ УНУТРАННЫХ СПРАЎ ССРБ

Мінск. 14 лістапада 1922 г.

В КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ССРБ

Заявление

Группа белорусских литераторов, подписи которых помещены ниже, согласно постановления организационного собрания от 9 ноября 1922 года просит об утверждении литературного общества белорусских литераторов под названием «Вир», устав которого прилагается к сему.

Члены-учредители: *З. Жылуновіч* (Минск, 2-ой Д<ом> Советов)

І. Петровіч (Минск, 2-ой Дом Советов, кв. 24)

А. Смоліч (Менск, Аляксандраўская, 36—13)

М. Кудзелька (Менск, Свядлоўская, 79)

П. Ильюченко (Юрьевская, № 18, кв. 3)

С. Некрашевич (Матвеевская, 27, кв. 2)

Ів. Луцэвіч (Менск, Захараўская, 135, кв. 1)

А. Александровіч (Маладзечанская, 18)

Ул. Паскробка (Юраўская, 20, кв. 15)

А. Дземідовіч (М.-Георгіеўская, 17, кв. 5)

Н. Панамарова (Шырокая, 23/2, кв. 4)

9 ноября 1922 г.

г. Минск, Наркомпрос,

Академический Центр

УСТАВ

ОБЩЕСТВА БЕЛОРУССКИХ ЛИТЕРАТОРОВ «ВИР»

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ОБЩЕСТВА

1. Для оживления и углубления творческой деятельности среди белорусских литераторов, а также и с целью самокритики этой деятельности со стороны ее направления к выявлению тех социальных идей, на основах которых совершилась и расширяется Великая Октябрьская Революция — учреждается Общество под названием «Вир».

2. Деятельность Общества «Вир» распространяется на всю РСФСР.

3. Задачами Общества «Вир» являются:

а) объединить всех белорусских работников пера: поэтов, писателей, критиков, публицистов, драматургов, рецензентов и др. для выполнения вышеуказанной цели.

4. Деятельность Общества «Вир» выявляется:

а) в организации еженедельных литературных субботников, на каких будут читаться и критиковаться сочинения членов Общества, вообще белорусская литература и литературные произведения других народов;

б) в чтении членами Общества и приглашенными лекторами лекций о всеобщей литературе, об ее направлениях и задачах, об искусстве и др.;

в) в издании альманахов и отдельных сочинений членов Общества;

г) в открытии клубов, читален и библиотек Общества;

д) в подыскании средств для оказания материальной поддержки членов Общества.

О ЧЛЕНАХ ОБЩЕСТВА

5. Членом Общества «Вир» может быть каждый, кто печатал свою белорусскую литературную работу в том или другом периодическом издании или в отдельном издании.

Примечание. Общим собранием членов Общества могут быть приняты в число членов и те белорусские литераторы, сочинения которых еще не печатались до времени вступления в Общество.

6. Вступление в члены Общества и выход из его состава делается подачей заявления правлению Общества.

Примечание. Члены Общества, нарушающие его устав, исключаются постановлением общего собрания.

7. Каждый член Общества должен уважать общие постановления его.

СРЕДСТВА

8. Средства Общества «Вир» состоят:

а) из обязательных членских взносов (вступительного и периодических);

б) из добровольных пожертвований;

в) со сборов с лекций и вечеров и от продажи литературы;

г) из возможной помощи со стороны государственных и общественных учреждений и организаций.

9. Вступительный взнос делается при вступлении члена в Общество в сумме 50 коп. золотом, периодические членские взносы делаются каждый месяц в сумме 25 коп. золотом, с переводом по курсу дня в советские дензнаки.

ОБЩИЕ СОБРАНИЯ. ПРАВЛЕНИЕ И РЕВИЗИОННАЯ КОМИССИЯ

10. Управление Общества «Вир» состоит из общих обыкновенных и внеочередных собраний, правления и ревизионной комиссии.

11. Общее собрание Общества «Вир» является высшим органом его, заведывает всей его работой и выбирает из своей среды исполнительные органы (правление и ревизионную комиссию).

12. Общее собрание созывается не реже чем один раз в месяц. При неотложной надобности общее собрание может быть созвано во всякое время.

13. Обыкновенное общее собрание созывается правлением Общества не менее одного раза в месяц; внеочередные общие собрания созываются или самим правлением или по заявлению, подписанному не менее чем пятью членами Общества, чрезвычайное общее собрание созывается по мере надобности.

14. Общее собрание считается полномочным при наличии $2/3$ членов Общества. Если не соберется означенного количества, то назначается другое собрание, какое является полномочным уже при всяком количестве явившихся членов.

15. Правление выбирается в количестве 5 членов сроком на шесть месяцев. Оно состоит: из председателя, его товарища, секретаря, товарища секретаря и казначея, а ревизионная комиссия из трех человек, выбираемых на тот же срок.

Примечание 1-е. Полномочия правления и ревизионной комиссии общим собранием членов Общества могут быть прекращены и ранее шести месяцев.

Примечание 2-е. Председателя правления выбирает общее собрание членов Общества, другие же должности распределяются самими избранными.

16. Правление Общества выполняет постановления общего собрания, ведет текущую работу (в объеме 4-го пункта настоящего устава), является юридическим лицом во всех делах

и представительстве, касающихся Общества, созывает общие собрания на основаниях пункта 13 устава, изыскивает средства для функционирования Общества, распределяет их по мере надобности, несет ответственность перед государственными органами и самим Обществом как за свою деятельность, так и за средства и делает отчет в финансовых делах и в своей деятельности перед каждым общим собранием.

17. Ревизионная комиссия имеет своей целью не менее одного раза в месяц контролировать денежный и имущественный баланс Общества и результаты обследования докладывать общему собранию.

18. В случае обнаружения при ревизии незаконных действий в расходовании или заприходовании денежных средств и имущества Общества ревизионная комиссия предлагает общему собранию привлечь виновных к ответственности.

ТОВАРИЩЕСКИЙ СУД

19. Все недоразумения, если таковые могут случиться между членами Общества, разрешаются товарищеским судом.

20. Товарищеский суд складывается из трех выбранных общим собранием товарищей.

ОТЧЕТНОСТЬ

21. Все приходы и расходы Общества записываются казначеем в соответствующие бухгалтерские книги, которые по затребованию государственных учреждений представляются для просмотра.

22. Хозяйственные обязательства и работу Общества несет секретарь его.

ИЗМЕНЕНИЯ УСТАВА

23. В том случае, когда по тем или иным причинам необходимо будет изменить (дополнить или сократить) устав Общества, соответствующее постановление принимается общим собранием членов Общества.

24. После каждого общего или частичного изменения устава Общества последний представляется в соответствующие государственные учреждения для утверждения.

ЛИКВИДАЦИЯ ОБЩЕСТВА

25. При своей ликвидации Общество «Вир» передает все свое имущество и средства белорусскому культурно-просветительному или научному учреждению.

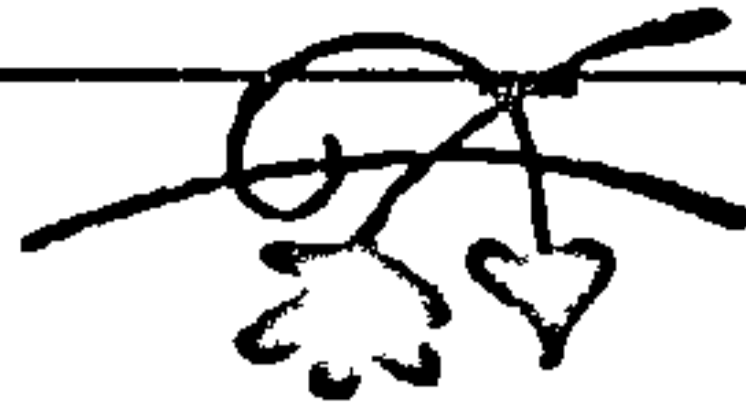
26. Ликвидация Общества производится по постановлению общего собрания большинством $\frac{2}{3}$ голосов всех зачисленных в Общество.

Члены-учредители:

- З. Жылуновіч* (2-ой Дом Советов, Минск)
- І. Петровіч* (Минск, 2 Д. Советов, кв. 24)
- А. Смоліч* (Менск, Аляксандраўская, 36—13)
- М. Кудзелька* (Менск, Свядлоўская, 79, 1)
- П. Ильюченко* (Юрьевская, № 18, кв. 3)
- С. Некрашевич* (Матвеевская, 27, кв. 2)
- Ів. Луцэвіч* (Менск, Захараўская, 135)
- А. Александровіч* (Маладзечанская, 18)
- Ул. Паскробка* (Юраўская, 20, кв. 15)
- А. Дземідовіч* (М.-Георгіеўская, 17, кв. 5)
- Н. Панамарова* (Шырокая, 23/2, кв. 4)

Дадатак

ЗНІКНУЦЬ ХМАРЫ НАД КАЛГАСАМ...

У дапамогу для зборкі з поля ўраджаю ў калгасах і саўгасах мабілізавана ў БССР 5000 студэнтаў.

З газет

Звіслі хмары над калгасам —
Гаспадарцы грозяць буйнай...
Згінуць хмары з быстрым часам,
Будуць поўны збожжам гумны.

Брэдзяць думы пустапасам —
Сіл замала на загоны...
Няўжо гэта страшна масам?
Рук навокал мільёны!

Звіслі хмары над калгасам —
Хтось з калгаса пайшоў ў людзі...
Край багат людскім запасам:
Адным збудзе — сто прыбудзе.

Не завянуць новым красам —
Просвіт мкнецца разгарацца...
Жыць не хоча ўжо сам-насам
Адзінокі з сваёй працай.

Звіслі хмары над калгасам —
Крумкачы лятуць на жыўнасць...
Не сыцець ім нашым мясам, —
Гаспадар наш — калектыўнасць.

Сочыць смутак вокам ласым —
Слабы дзе ў каго характар...

Песню смутку стальным басам,
Смелым гукам глушыць трактар.

Нікнуць хмары над калгасам.

Менск,
25/IX-30 г.

Паколькі ліст да М. С. Грушэўскага патрабаваў удакладнення ў Нацыянальнай бібліятэцы Украіны, тэкст і каментарый да яго змяшчаем у «Дадатку».

ДА М. С. ГРУШЭЎСКАГА

Вільня. 28 сакавіка 1914 г.

Высокапаважаны пане прафесар,

1 апреля будзем Вас чэкаць у Вільні на пэроні, таму прашу выйты з вагону, хочецца з Вамі побалакаты і розказаты, як жывем. Все, аб чым пішыце, зроблю осколькі змажу. У нас тут работы нарыхтовалыся. Все Вас здоравляць і дзякуюць за памяць аб нас.

Вам шчире відданы Іван Луцевіч

Вільня, 28 марца 1914 году.

ДА І. Д. ГАЛЬКЕВІЧА

(снежань, 1935 г.)

Просим абязатэльна прыехат 8-го на юбілей. Янка Купала

І. Д. ГАЛЬКЕВІЧУ

На мілы ўспамін т. І. Д. Галькевічу. Я. Купала. Менск, 8/8-34 г.

На кнізе: «Над ракой Арэсай». Мн., 1934. Захоўваецца ў Віцебскім абласным краязнаўчым музеі. Друкуецца па ксеракопіі.

Галькевіч Іван Данілавіч (?) — працаваў у Віцебскім медінстытуце. Знаёмы Я. Купалы з 1925 г. Падчас сустрэчы ў Віцебску, на кватэры Галькевіча, паэт падарыў яму сваю кнігу. У 1935 г. быў запрошаны Я. Купалам у Мінск на святкаванне 30-годдзя яго літаратурнай дзейнасці.

ЗАЎВАГІ

У каментарыі да вершаў Янкі Купалы, уключаных у дадзенае выданне, уносяцца наступныя ўдакладненні:

Я не паэта (т. 1, с. 170)

Дакладная дата: 3 чэрвеня 1906 г.

Дата ў «Выбраных творах» Я. Купалы на ўкраінскай мове.

Дунулі сіверы... (т. 2, с. 30)

Упершыню — «Беларускае жыццё», 1919, 12 снеж.

Замчышча (т. 2, с. 45)

У Зб. тв., 1932, т. 6 — 1908 г.

Чарнавы рукапіс алоўкам — 1918 г.

Праўка 8-га радка, тры апошнія радкі і дата дапісаны зялёным чарнілам.

На адвароце аўтографа змешчаны накіды асобных строф вершаў «Восень» (1919) і «Мая навука» (1919).

Ад мінскіх піянераў (т. 4, с. 110)

Дата 1923 г. у Зб. тв., 1932, т. 6.

У каментарыях не ўказваецца, чаму гэта дата памылковая. IV Усебеларускі з'езд Саветаў адбыўся 14—18 снеж. 1922 г.

Дыктатура працы (т. 4, с. 414)

Не ўказана, што ў Зб. тв., 1932, т. 6 верш датуецца 1930 годам.

Том 5

У БДАМЛіМ у фондзе М. В. Ісакоўскага (ф. 1373, воп. 3, адз. зах. 53) захоўваецца аўтограф верша «Паклон мой народу за песні». У фондзе В. П. Іванова (Івінча) (ф. 2694, воп. 1, адз. зах. 168) два аўтарызаваныя машынапісы вершаў «Вялікаму Кастрычніку» і «Настане такая часіна».

<ЗАПІСНАЯ КНІЖАЧКА>

В — Кировский

Г — Арбат

Д — Миусы

Е — Бауманский

Ж — Таганский

К — Центр

Аташева Гера Монсеевна

Гоголевский бульв. 17, кв. 48

Арутчева

Елена Аветовна

Палиха 7/9,

корп. 5, под'езд 14

к. 143

Д. 1.24.95 дом,

Д. 2. 14. 21 служ.

Барашка
Г 6-41-93
К 3-13-15

Буйло (Калечиц)
Констанция
Тиховинский пер
д. 11, кв. 20

Бобрык
Ленинград 187
ул. Каляева
29 кв. 6

Буйло К — 4-85-88
до 5 час

Бокшанская
Ольга Сергеевна
К 1-63-86 или К 4-35-35
доб. 41

Бегичева Анна Александровна
(звукозапись) Москва
Мансуровский, 3, кв. 1

Войтинская
Ольга Сергеевна К 2-20-95
Б. Дорогомилловская
10, кв. 52 21-79-71 (нразб)

К 1-82-47
К 1-42-87

Красная площадь
(нразб) проезд
1/5, кв. 3
Городецкий К 0-59-12
Историч. проезд № 5

Голодный
Мих. Сем. 131-12-67

Гильярди Никодим Федорович
ул. Горького 20/2 кв. 38

Гослитиздат
К — 0-39-84
Полина Николаевна

Детиздат
Еремеева К — 2-89-21

Тина Дмитриевна
Духавишвили
Тбилиси Плехановский
проспект д. № 64

Данилевская
Арбат плотников
пер.
д. 21. кв. 13

«Детгиз»
Наумова
т. Калмова
ред. К 3-48-71

Елисеев Кост. Д 1-66-14
Степанович Миусы
Б.Грузинская, 56, кв. 10

Евченков Семен
Владимирович
К 2-18-43

Емельянов Борис
Александрович
Г 6-87-18
К 4-56-06

Живова
Евг. Семеновна К 2-89-05

«Звезда» Ленинград
ул. Воинова, 18 ж 2-87-89

ул. Фурманова
3/5, кв. 21
Исаковский
Мих. Васильевич 26-47-81
Лидия Ивановна Арбат

Инбер
Вера Михайл.
Худож. проезд
д. (нразб) кв. 56 К 5-80-50

Кашкадамов
Сергей Михайлович
К 5-13-66

Пименов

Кирпотин Валерий. Яковл.
В 1-67-19

«Красная Звезда»
п. 1-05-20
доб. 2-21

Кушнер Елиз.
композитор
Москва, 71
4-й Донской проезд
д. 12 кв. 23.

Кон Лидия Феликс. К. 1-58-37 Степанова
В 1-54-96

«Комс. правда»
Д 3-31-93

Каменская Ольга
Михайловна Д 1-99-16
5-10-20
доб. 21-17 (нразб)

Казюк (нразб) Николаевна
Д 1-67-17

(нразб)
дом. К — 5-75-11
К 5-77-43 сл.
Тверск. бульв.
26, кв. 28

Лахути
ул. Серафимовича
д. 2 п. 6, кв. 10

«Лесная промышленность»
Рыбный пер. 3 К 1-40-84

Лаврентьева Виктория
Михайловна гост. Новомосковская
Литфонд (нразб)
Директор К 3-04-59
бухгалтерия К 1-30-63
зам. директора К 081-80

Лежнев Д 3-11-07
Исай Григорьевич

т. Трегуб

Лаврентьева
Вера Михайловна
К 5-28-38
Д 3-05-93 доб 20

Магнер Эльга Александр.
Арбат, Сивцев Вражек
Б. Власьевский пер.
д. 10, кв. 14
Г. 1-57-95

Мозольков
Евг. Семен. Е 1-16-83
Бауманский
1-й Басманный
пер., д. 12, кв. 23 3-57-58

Масенко Тэрэнь
Германович
Харьков, ул. (нразб), 5 д. «Слово»

Мёд вясковы (Александр Иванович)
Вера Ивановна, Б.Полянка 34/1
д. 54 к кв. 3
тел. В 1-99-60
вход с переулка 1-го
Хвостова

МХАТ см. Бокма (нразб)
Мосторг
универмаг
Штраус
справочн. стол
К 3-40-78

Нилова
Мария
Москва 22
ул. 1905 год
дом 51 кв. 5
(нразб)

Ваганьковское
кладбище

Новиков-Прибой
Алексей Силыч
(нразб) К 3-90-73
д. 5, кв. 8

Норейко
Ленинград
Круглый пер.
д. 3 кв. 7

Нопельбаум
(фотогр.)
К 4-72-90

Некрасова Лидия
Владимировна
Бакунинская 8, кв. 15

Оськин Литфонд
К 3-04-59

Палкавинскс
К 4-29-52

Петров Евгений
Петрович («Огонек»)
сл. Д — 3-31-69

(нразб)

Пфлямбаум Женя
К 6-03-74 (сл.)
56-17-49 (дом.)
59-39-82 (сл.)
К 3-03-17 (дом.)

(нразб)

Рябинина 1) 1-16-32
Александра 2) 73-48
Петровна 3-46-79 дом.

Рыльский
Максим Фаддеевич
Киев, Булонская, 14 кв. 2

(нразб)

Романченко
К 5-79-31

Свешникова
Людмила Ивановна
Гагаринский пер.
д. 14 кв. 23 23-39-04
(«Огонёк») 56-45-29

Сольская Д 2-14-23

(нразб)

(нразб)

Ник. Ник.
Сидоренко
51-34-92 (дом.)

(нразб)

Сурков Алексей
Алекс. В 1-40-37

(нразб)

Турганов Борис
Александрович
К 4-45-55

«Уч. Газета» (нразб)
пол. 8. К 3-02-74

(нразб)

Фадеев А. А. 3/5
Б. Комсомольская За кв. 25
тел. К — 6-23-84

Франгулян (нразб)
Спецлечсанупра
Тбилиси, пр. Руставели 27

(нразб)

Чесноков (нразб)
пищеторг Д 3-29-29

Черемных Евгения
Константиновна (фотогр.)
Д 3-26-91
ул. Горького
Трехпрудный пер. 11/13 кв. 79

Чагин
К 4-93-02
39-84
бухг.

(нразб)
(нразб)

Шиманский
ст. Чорная Лен. ж. д
бил. до ст. Луховицы
Казанский вокзал
п/от Луховицы
Моск. обл. Лухви (нразб)
лесхоз (нразб)

Штейнберг
Аркадий Е 1-27-45

Шанидзе А. Тбилиси
ул. Абашидзе, 15
Александр
Илларионович

Яковлева
Ольга Николаевна В 1-52-26
Динановская 1-а
кв. 28

(нразб)
(нразб)

КАНВЕРТЫ

У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы захоўваюцца 24 канверты, адрасаваныя Янкам Купалам сваім рэспандэнтам. Рэдкалегія палічыла мэтазгодным уключыць іх у дадзены том.

Белавусаву І. А. (2 фотакопіі 2 канвертаў) (адз. зах. 6).

Москва Соколиная 22 / Почт. отд. 23

Ивану Алексеевичу Белоусову.

Бібіле Ю. І. (адз. зах. 22).

Саратов Государственная библиотека

Бибило Юлия Иосифовна.

Гарадзецкаму С. М. (адз. зах. 13).

Москва Красная площадь, 1, кв. 3

Сергею Митрофановичу Городецкому

Елісееву К. С. (2 канверты, адз. зах. 11).

Москва Б. Грузинская 56, кв. 10

Константину Степановичу Елисееву

Зінгер (адз. зах. 23).

Татарская АССР г. Чистополь ул. Володарского, д. № 34

Союз Сов. писателей

Ісакоўскаму М. В. (6 канвертаў, адзін з іх фотакопія, адз. зах. 17).

Москва. Арбат пер. Фурманова, д. 3/5, кв. 21

Михаилу Васильевичу Исаковскому

Карынфскаму А. А. (2 канверты, адз. зах. 5).

Его Высокородію Аполлону Аполлоновичу Коринфскому

С-Петербургъ, В. О., <нразб.> д. 58, кв. 17

Луцкевічу А. І. (адз. зах. 4).

Его Высокородію Антону Івановічу Луцкевічу

Вильна, Георгневский пр. д. 4, кв. 10, ред. «Веч. Газ.»

Луцэвіч Ул. Ф. (адз. зах. 25).

Печищи

В. Ф. Луцевич

Мазалькову Я. С. (5 канвертаў, адз. зах. 16).

Москва 1-й Басманный пер., д. 12, кв. 23

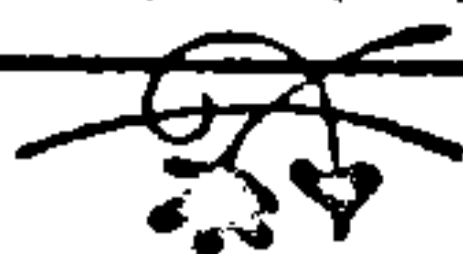
Евгению Семёновичу Мозолькову

Шанідзе А. (2 фотакопіі канвертаў, адз. зах. 19).

Тбилиси ул. Эльбанидзе 15

тов. А. Шанидзе.

Dubia

ЗАДАЧКІ

1

У двух пастушкоў было 12 авечак.

Адзін пастушок кажа другому:

— Каб ты даў мне адну авечку, тады іх у нас было б параўну.

А другі пастушок адказвае:

— А каб ты мне даў адну авечку, то я меў бы іх у два разы больш таго, што астанеца тады ў цябе.

Колькі авец было ў кожнага пастушка?

2

Трэба было чалавеку перавязці чэраз рэчку воўка, казу і капусту. Усяго зараз памясціць у чайку не можна было: чайка была малая. Чалавеку прыходзілася перавозіць усё паасобку.

Але калі ён возьме з сабой капусту, то воўк з'есць казу; калі ўзяць воўка, то каза з'есць капусту. Як іх перавязці, прымаючы пад увагу, што воўк капусту не есць?

3

Спаткаліся на дарозе два гаспадары.

— Дзень добры!

— Дзень добры!

— Куды едзеш?

— Па гарэлку ў карчму.

— Гарэлкі, брат, там няма: было 10 гарцаў, дык я іх і забраў.

— А можа, ты мне 5 гарцаў уступіш?

— Чаму ж? Можна. Толькі як жа мы яе разальём?

— А ў мяне ёсць тры бочачкі: 7 гарцаў, 3 гарцаў і 1 гарнец.

Карыстаючыся гэтымі бочачкамі, гаспадары разлілі гарэлку па 5 гарцаў.

Як яны разлівалі?

КАМЕНТАРЫ

Дадзены том складасца з 8 раздзелаў.

1. Пераклады: «Галька» У. Вольскага, «Эрос і Псіха» Е. Жулаўскага, апавяданні П. Панча «Зямля» і А. Лубчанкі «Пастух» (Стэпавая легенда), «2002», «Ціхі Хутар» і паэтычныя ўрыўкі з п'есы В. Душэна-Марцінкевіча «Ідылія» («Sielanka»).

2. Эпістальная спадчына (лісты, паштоўкі, тэлеграмы).

3. Дарчыя надпісы.

4. «Расейска-беларускі слоўнік».

5. Калектыўнае (вершаваныя творы, лісты, тэлеграмы, некралогі).

6. Службовыя і асабістыя дакументы.

7. Дадатак.

8. Dubia.

Каментарыі. Паказальнік па адрасатах. Паказальнік імёнаў.

Матэрыялы раздзелаў «Эпістальная спадчына» і «Калектыўнае» падаюцца ў храналагічнай паслядоўнасці.

Крыніцай для большасці публікацый з'яўляюцца аўтографы і фотакопіі, а таксама часопісы, газеты і асобныя выданні.

Пераважная колькасць матэрыялаў, змешчаных у томе, уключаюцца ў Збор твораў упершыню, значная частка з іх друкуецца наогул упершыню.

У параўнанні з папярэднім Зборам твораў, 1972—1976, істотна павялічана колькасць лістоў, а ў апублікаваных раней узноўлены купюры. Агульная колькасць лістоў — 140 адзінак. Значна пашыраны тэксталагічны і рэальны каментарый.

Упершыню ў практыцы выдання Збору твораў у дадзены том уключаюцца ў асобны раздзел службовыя і асабістыя дакументы, якія значна пашыраюць уяўленне пра творчую і грамадскую дзейнасць Янкі Купалы.

Здабыткам дадзенага выдання з'явіцца і раздзел «Дарчыя надпісы», у якім шырока прадстаўлена кола асоб, з якімі сябраваў, працаваў і быў знаёмы народны паэт.

Упершыню пасля 1923 г. публікуецца «Расейска-беларускі слоўнік», у падрыхтоўцы якога актыўны ўдзел прымаў Я. Купала.

Паколькі для значнай часткі матэрыялаў, змешчаных у томе, выкарыстаны фонды Дзяржаўнага літаратурнага музея Я. Купалы, у каментарыях указваюцца толькі адзінкі захавання. Іншыя крыніцы агаворваюцца ў кожным канкрэтным выпадку.

У лістах, наштоўках і тэлеграмах акрамя аўтарскай даты даецца рэдактарская ў тэксе злева. Пры адсутнасці аўтарскай даты ў каментарыях аргуменціруецца рэдактарская.

Імёны асоб і гістарычныя падзеі ў асноўным каменціруюцца пры першым упамінанні, у далейшым даюцца спасылкі на папярэдні каментарый.

Назвы архіваў і кнігасховішчаў падаюцца ў каментарыях у скарачаным варыянце, іх поўная назва прадстаўлена ў «Спісе скарачэнняў».

Пераклады падрыхтавалі: *А. І. Шамякіна* («Галька» У. Вольскага і «Эрос і Псіха» Е. Жулаўскага), *Т. Р. Строева* («Зямля» П. Панча, «Пастух» (Стэнавая легенда), «2002» і «Ціхі Хутар» А. Любчанкі), *Я. Я. Янушкевіч* (паэтычныя ўрыўкі з п'есы В. Дуніна-Марцінкевіча «Ідылія»).

Эпісталярная спадчына — *С. В. Забродская, Э. А. Золава, Т. Р. Строева, А. І. Шамякіна.*

Дарчыя надпісы — *К. А. Казыра.*

«Расейска-беларускі слоўнік» — *В. П. Рагойша.*

Калектыўнае (вершаваныя творы, лісты, тэлеграмы, некралогі) — *С. В. Забродская* (вершаваныя творы), *Э. А. Золава, Г. В. Якаўлева.*

Службовыя і асабістыя дакументы падрыхтаваны ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь *А. М. Гесь, В. Дз. Селяменевым, В. У. Скалабанам.*

Праца па падрыхтоўцы да выдання «Эпісталярнай спадчыны» была распачата *Л. М. Мазанік.*

Кантрольная рэдакцыя, паказальнік па адрасатах, імяны паказальнік *Э. А. Золавай.*

Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі выказвае шчырую падзяку супрацоўнікам Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы і асабіста галоўнаму захавальніку фондаў *М. К. Чабатарэвіч* за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў для дадзенага тома.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ

- Архіў АН РФ — Архіў Акадэміі навук Расійскай Федэрацыі.
БДАМЛіМ — Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва
ВРМШВ — Публічная бібліятэка сталічнага горада Варшавы.
ДзАСВ (ГАСО) — Дзяржаўны архіў Смаленскай вобласці.
ДзАРФ — Дзяржаўны архіў Расійскай Федэрацыі.
ДзАЛ — Дзяржаўны архіў Літвы.
ДзГАЛ — Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы.
ІРЛІ — Інстытут русскай літаратуры Пушкінскі дом.
ІСЛІ (ИМЛИ) — Інстытут сусветнай літаратуры імя М. Горкага.
НАРБ — Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь.
НБУ — Нацыянальная бібліятэка Украіны.
РДзАЛМ — Расійскі дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва.
РДзГА — Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў.
РНБ (СПб) — Расійская нацыянальная бібліятэка (СПб).
ЦГА Масквы — Цэнтральны гістарычны архіў Масквы.
ЦНБ НАНБ — Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа Нацыянальнай
Акадэміі навук Беларусі.
ЦДАМЛіМ Украіны — Цэнтральны дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мас-
тацтва Украіны.

ПЕРАКЛАДЫ

Галька (с. 7)

Пераклад з польскай мовы лібрэта У. Вольскага оперы С. Манюшкі «Галька».

Друкуецца па Зб. тв., 1928, т. IV, дзе ўпершыню апублікаваны.

У іншыя прыжыццёвыя выданні не ўключаўся.

Захоўваецца чарнавы аўтограф на 17 вузкіх палосках паперы, напісаны фіялетавым чарнілам і алоўкам, без подпісу і даты (адз. зах. 331, л. 1—17).

Пераклад быў завершаны Я. Купалам у 1922 г., аб чым сведчыць наступная памета на вокладцы зборніка «Шляхам жыцця» (Вільня, 1923): «Галька», 1922. Падрыхтавана да друку».

Вольскі Уладзімір (1824—1882) — польскі пісьменнік.

Манюшка Станіслаў (1819—1872) — польскі кампазітар, дырыжор і педагог.

Прэм'ера оперы адбылася ў Вільні ў 1848 г. У першапачатковай рэдакцыі (1846—1847) лібрэта мела 2 дзеі. У далейшым яно было перапрацавана. У перакладзе Я. Купалы — 4 дзеі.

У XIX ст. опера «Галька» была вельмі папулярнай. Яе ставілі тэатры Пецярбурга, Масквы, Кіева. У адной з пастановак оперы дэбютаваў славыты Ф. Шаляпін. У Мінску пастаноўка оперы была ажыццёўлена ў 1975 г. Нацыянальным тэатрам оперы і балета Беларусі.

У рэцэнзій на IV том (1928) Зб. тв. Янкі Купалы Язэп Пушча пісаў: «Шкада, што Янка Купала пад творамі гэтага тома не паставіў дат. Даты якраз у гэтым выпадку рэч вельмі паважная, бо яны дапамаглі б устанавіць у некаторай ступені позу аўтара да сваіх твораў, а так надзвычай цяжка, напрыклад, гаварыць аб оперы «Галька» Уладзіміра Вольскага, якая, здаецца, у друку яшчэ нідзе не была і якую аўтар знайшоў магчымым, а мабыць, і патрэбным, выдрукаваць у 1928 г. Наогул, цікава было б ведаць, у якую гэта паласу свае творчасці Янка Купала выбіраў гэтыя творы для перакладу, калі мне здаецца, што яны ідуць уразрэз з агульнай накіраванасцю творчасці паэта. А можа, яна якраз адпавядае сучаснаму погляду паэта на паэзію, на шляхі яе развіцця, можа, ён у ёй знайшоў блізкае да свайго светаадчуванне? Акрамя таго, даты ў даным выпадку мелі б значны ўплыў і на выбар пункту погляду рэцэнзента, а адсюль і на ацэнку гэтых твораў: ці з'яўляюцца, скажам, яны жывымі мастацкімі арганізмамі для сучаснага стану нашае паэзіі, ці, можа, яны ўсяго помнікі з гісторыі нашай літаратуры, дакументы з паэтычнага архіва народнага паэта? ... З перакладаў — два: «Песня аб паходзе Ігара» і оперы «Галька». Першы пераклад надзвычай удалы як блізкасцю свайго зместу да аўтэнтэка, так і сваім мастацкім афармаваннем. Якое метрычнае і страфічнае багацце, а як магутна і вобразна гучыць беларуская мова! Затое нельга гэтага сказаць аб «Гальцы». Шмат сустракаецца зваротаў мовы не беларускай, польскай, а таксама слоў і націскаў; ды і наогул дзіўна, чым магла зацікавіць гэта шляхецкая опера Купалу? Твор сам па сабе маламастацкі, — няўжо тым, што Манюшка напісаў да яго музыку?» (часоп. «Узвышша», 1928. № 3. С. 165, 166).

С. 8: *Адравонжа ды Памянам* — польскія шляхецкія гербы.

Варыянты чарнавога аўтографа:

¹⁴ Сёння лучацца ў адно

²⁵ Іх зычлівасць знана нам

³⁰ Бо ўжо смею вас так зваць

^{32a} Што мне ў сэрцы стала ззяць.

^b Як у асноўным тэксце

- 40 *a* Як той ад віхру цвет паламаны,
b Як у асноўным тэксце
44—46 Дзе ў ім лялея завяла?
Гэткі слязяны
Я не, хто гэта, хто?
- Пасля 48 *Тут і ў далейшым: Ян*
51 *a* Гэту дзеўку тут на зло?
b Як у асноўным тэксце
55 У гэтым часе? Вот дзіва.
61 Гэтак вельмі ўжо засмела.
64 Як нам радасць і вяселле,
69 *a* Колькі ў ім добра, пакоры
b Як у асноўным тэксце
70—71 *a* { Што яго на самым дзеле
Раніць так людское гора.
b { Што так шчыра на самым дзеле
Яго раніць так людское гора
73 Што азваўся к нам.
75 Але на ўсхліпы гора,
Пасля 79 *Рэмарка адсутнічае*
80 *a* Скуль прышла сюды без маёй волі?
b Як у асноўным тэксце
81—83 Хіба пекла яе носе?
Хоць жальба яе мне зморай,
Ды ўжо позна, ўжо збылося...
86 *a* Як пабачу, супакою
b Як у асноўным тэксце
88 Яе слёз баюся!
89 *a* Чаму мне ў хвілях тых адзінокім.
b Як у асноўным тэксце
108 Дзе маё сонца на ясным небе?
Пасля 110 *Рэмарка адсутнічае*
112—113 Лявонка гэты (*тут і ў далейшым.*
Лявонка замест Ёнтак)
Казаў без спыну,
129 О, мой саколе, супакойся, супакойся!
131 Хутчэй пакінь ты гэтыя муры,
135 А пасле ў час вярнёмся там —
167 *a* Малады наш, дзе ты, дзе ты?!
b Малады! Ты як з пахмелля!
170 *a* У чапку радзіўся, браце.
b Як у асноўным тэксце
174 А музыка з пуста грай...
190 І так к сэрцу
Пасля 195 *Тут і ў далейшым: Ян і Зося*
196 Войча, мілы!
221 *a* Там бяседа, там вясёласць! —
b Як у асноўным тэксце
224 *a* Зноў вернецца ў горны край.
b Як у асноўным тэксце
226 *a* Бо чакаці ўжо да дзела,
b Як у асноўным тэксце
232—233 Ані я ў рэчцы плаваюча рыбка,
Ані маю крылле ластавачкі шыбкай

- 238—240 Аганьком хоць блудным, што так бледна ззяе.
Як бы мая слёзка, што к табе спывае!
Ані мне ў крыніцы блыскаці адлюднай,
- 242 Толькі ўеца енк мой па зімных расінах,
- 245 Ах, і нашто ж было так, Лявонка, бедную зводзіць?
- 255—256 Ах, мой Лявонка, і нашто было
Мучыць напрасна?
- 258 а Смяешся ты! Ідзем адсюль!
- б Смяешся ты! Уцякайма зсюль!
- 259 Дык жыва ўход!
- 261 а Неяк так страшна дзяўчыне з вёскі!
- б Неяк так страшна сельскай дзяўчыне!
- 268 Жывей туды, дзе горы нашы
- 271—272 Дык пойдзем там, калі ждзэ нас!
Калі ён там.
- 279—284 Яму веру я!
Не вер ты ў ласкі усе панічовы
К беднай дзяўчыне, ты не вер!
З салодкай усмешкай, як дзень маёвы
У сэрцы сталь, на слёзы звер.
- 286 Ты злы цяпер.
- 289—290 Калі як дожджу вясною ў сушу.
Жадаў цябе, а ён: мець мушу!
- 297—298 Так ён зманіў, не прыдзе тут,—
А ты яму йшчэ верыш, дзяўчына!
- 303—304 З той пекнай паннай, што бачыш там.
Вяселле п'е, вось так як пан!
- 311—312 Майго тут бацька дзіцяняці! —
Бяжым адсюль да маці!
- 316 Лявонка, вядзі мяне!
- 319—320 а { Ах, што за крык,
б { Скуль гэты гвалт?
Як у асноўным тэксце
- 325 а А сказаць там дворні,
б Чэлядзі сказаць,
- 393 а Кожны сам сябе вяселіць,
б Сябе людзі падвяселяць,
- 395—396 Хай жа думку падахвоціць
І забудзе крыўды ўласнай!
- 397 а Вось паніч з сваёй нявестай
б *Як у асноўным тэксце*
- 399 а А як будзе ў іх вяселле,
б А як будзе ў іх бяседа,
в *Як у асноўным тэксце*
- 419 а Праўда, гладкі, добры ў слове,
б Ён прыкладны, добры ў слове,
в Праўда, укладны, добры ў слове,
- 421 Ой, кабеты!
- 423 Хай дзень будзе ўсё яснішы!
- 427 Але разам і смутнейшы.
- 429 Хай дзень будзе і яснішы!
- 431 І з кірмашу шмат народу.
- Пасля 431: *Рэмарка адсутнічае*
- 435 Што за хлапчук пляцеца з дзеўкай?
- 440 Дый бяда як не паможа!

- 444 а З нашай вёскі які дзіцянё
 б З майго сяла дзяўчук.
- 445 Скуль, Лявонка, ты прыходзіш.
- 447 Я іду ад пана.
- Пасля 447 Галька (*непрытомная*).
- 449 Не пазнаць мяне нарэшце.
- 457—458 Як змянілась, як збядзілась,
 Ажно глянуць стыд людзям!
- 460—461 Гэтак кончаць заляцанкі.
 Там паніч з сваёй каханкай.
- 463 а Аб мужычцы думаць што?
 б *Як у асноўным тэксце*
- 466 Скажы, Лявонка, як было там?
- 469 Як яе ўбачыў — чула прыласіў
- 470 а І ўсяляк маніць на словах
 б *Як у асноўным тэксце*
- 473—475 Не мог сцярпець маны тых слоў, —
 Сказаў ёй праўду, і нас тут ён
 Сказаў за браму выгнаць, як псоў.
 І ў дол рухнуў, як той камень.
- 484 Доля такая іх!
- 487 Во ўжо і едуць!
- 495 а Во і едуць!
 б Няшчасна Галька! Сілай тут прэшна,
- 497 Ад крыўды барані!
- 505 а Ад здзеку барані!
 б Ой, шуміць лес адзінока.
 Жаласна шуміць,
 А малойцу жыць нялёгка.
 Бо душа баліць.
 З людзей іншых да нікога.
 Да цябе адно, нябога,
 Шоў і з гнёздаў для цябе я
- 526 Птушак дастаў.
- 527—528 а { Лепшыя кветкі з гораў нашых
 б *Як у асноўным тэксце*
- 529 а Рваў табе ўдзень,
 б Рваў табе ў час,
 а *Як у асноўным тэксце*
- 530 І найлепшыя з кірмашу
- 534 а Расце кусцік, расце ў дрэўца.
 б З зерня вырас буйны колас.
 а *Як у асноўным тэксце*
- 537 а Ты ўзрасла, як чар.
 б *Як у асноўным тэксце*
- 539 а Рынуў ты ў пажар,
 б *Як у асноўным тэксце*
- 564 Дзякуй, дзякуй, паненачка,
 569—571 Громка! бо я...
 Прывітаем як вяселле!
 Дзякуй, дзякуй, паненачцы.
- 577 а Каб яе хоць не пазнала!
 б *Як у асноўным тэксце*
- 582—583 Якая ж бедна дзяўчына,
 Глянё, Дземба, з тварам слязлівым?

588 Па што я ўбачыў няшчасну?
 593 Яго пагардай датне!
 595—598 Дрыжу са страху, з трывогі
 Тнуць слёзы гэтай нябогі.
 Нікчэмна я звёў яе.
 Пазнала, урэшце, пазнала,
 602 Над маей крыўдай злітуйся, Божа,
 612 Ёмка Бог караць умее,
 617 Што чыніць з беднай
 621—622 Ну, ідзема да касцёла!
 Час, ах час ужо, мрок дакола!
 624 Маё сэрца жалем змог.
 631 І няшчасце.
 634 Ну дык далей, жыва нам!
 643 Дык цяпер паверыш мне!
 647—649 Прад аўтарам сталі разам!
 Поп чытае, яны сполам
 Яму ўтораць сціха, з выразам
 651 А твой Янка весел.
 653 Мяне шкода! Ты ж, Лявонка,
 659 Ой, каб ты, Лявонка, знаў.
 669 У хатцы ціха ўмірае,
 674 І птах пражорны піскляткі
 676 Маё дзіцё ўмірае!
 677 *а* О, мой маленькі
б *Як у асноўным тэксце*
 679—680 Цябе ўбярэ?
 Цябе спаўе?
 684 А слёз крываваых ручай святы..
 695 *а* Вытры слёзы і цярпенне,
б *Як у асноўным тэксце*
 696 Божа моцны, літасць мей!
 700 *а* Няўжо хапіла б біці змогі
б *Як у асноўным тэксце*
 704 О жый шчаслівы, хоць не для мяне
 706—707 І памаліся часам за мяне,
 О Янка! Багаслаўляю цябе.
 708—713 *Адсутнічаюць*

Эрос і Псіха (с. 43)

Пераклад з польскай мовы фантастычна-алегарычнай драмы Ежы Жулаўскага «Эрос і Псіха» (1904).

У аснову п'есы «Эрос і Псіха» Е. Жулаўскі паклаў міф, выкарыстаны яшчэ Апулеем. Царэўна шчаслівай краіны Аркады Псіха, убачыўшы бога Эраса, палюбіла яго і за гэта павінна быць пакараная смерцю.

Драма складаецца з 7 раздзелаў. Першыя тры раздзелы («У Аркады», «Змярканне багоў», «Пад крыжам») друкуюцца па часоп. «Вольны сцяг», 1921, № 5, 1 снеж.; 1921, № 6, 25 снеж.; 1922, № 1, 1 студз. Чацвёрты раздзел («На пераломе») — па белавым аўтографе (адз. зах. 32, л. 1—31).

У Збор твораў гэтыя раздзелы ўпершыню былі ўключаны ў 1976 г., т. VII. Пяты раздзел («Цераз кроў») і сёмы — (без назвы і незавершаны) у Збор твораў уключаюцца ўпершыню. Шосты раздзел драмы не захаваўся.

У ДзЛМЯнк захоўваюцца белавыя аўтографы чацвёртага і пятага раздзелаў, чарнавы варыянт сёмага раздзела, а таксама чарнавыя накіды і асобныя старонкі першых чатырох раздзелаў.

Акрамя таго, у ДзЛМЯнК захоўваюцца не зусім чытэльныя чарнавыя накіды і асобныя старонкі першых чатырох раздзелаў, а таксама пятага і сёмага раздзелаў.

Жулаўскі Ежы (1874—1915) — польскі паэт, драматург. Над перакладам драмы Купала працаваў у перыяд з 1921-га па 1926 г.

Беларуская тэатральная студыя, якая ў 1926 г. ператварылася ў БДТ-2 (Віцебск), ажыццявіла пастаноўку драмы ў гэтым жа годзе. У 1927—1928 гг. спектакль ставіўся ў Маскве ў час гастроляў БДТ-2.

Гэта драма была падрыхтавана ў свой час (1926) у Маскве Беларускай тэатральнай студыяй, якая ў 1926 г. была ператворана ў Другі Беларускі дзяржаўны тэатр (Віцебск). На сцэне гэтага тэатра спектакль працягваў сваё існаванне. Пастаноўку ажыццявіў рэжысёр Б. Афонін.

Спектакль «Эрос і Псіха» ў пастаноўцы БДТ-2 не застаўся па-за ўвагай мясцовага віцебскага друку і праз некалькі гадоў: «Ад «Апраметнай» да «Разлому», ад «Эрос і Псіхеі» да «Горада вятроў» — гэта дыстанцыя велізарнага памеру, гэта — буйны крок наперад, гэта ўжо дакумент, які сведчыць аб тым, што калектыў БДТ-2 уцяміў ролю, якую адыгрывае мастацтва, зараз у сэнсе пралетарскага выхавання і арганізацыі працоўных «мас» (газ. «Віцебскі пралетарый», 1930, 17 сак.).

Спектакль «Эрос і Псіхея» быў уключаны ў рэпертуар, калі з 16 кастр. 1927 г. да вясны 1928 г. БДТ-2 гастраліраваў у Мінску.

I. У Аркадыі

Аркадыя — гарыстая вобласць у цэнтры Пелапанеса, радзіма старажытных грэчаскіх культаў, месца падзей, што ляглі ў аснову многіх міфаў. Для эліністычных паэтаў і Вергілія малюнка прыроды Аркадыі з'яўляліся фонам для апісання ідылічных сцэн з пастухоўскага жыцця («аркадскія пастухі»).

Псіха, або *Псіхея* — 1) у грэчаскай міфалогіі жонка Эроса; 2) душа, якая звычайна адлюстроўвалася ў вобразе дзяўчыны.

Эрос, або *Эрот* — грэчаскі бог кахання (рымскі Амур, Купідон). Сын бога вайны Арэса і Афродыты. Залатыя стрэлы з лука Эроса прыносілі людзям і багам пачуццё кахання, а разам з ім шчасце, радасць, пакуты і нават пагібель. У пазнейшыя часы Эрос звязваецца з міфам аб Псіхеі, якая стала яго жонкай.

Гермес — у старажытнагрэчаскай міфалогіі бог жывёлагадоўлі, гандлю і прыбытку, падарожнікаў, шчасця і г. д. Сын Зеўса і Маі. Пасланнік алімпійскіх багоў і праваднік душ нябожчыкаў у царства Аіда. У рымскай міфалогіі — Меркурый.

Багаліца — багалікая.

Гадэс, або *Аід* — у старажытнагрэчаскай міфалогіі бог падземнага царства, сын Кронаса і Рэі, брат Зеўса, Пасейдона, Геры, Дзэметры і Гесціі, муж Персефоны і назва самога падземнага царства. У хрысціянстве міф пра Аіда ператварыўся ў міф пра пекла, куды пасля смерці трапляюць душы грэшнікаў.

Алімп — найвышэйшы горны масіў у Паўночнай Грэцыі (каля заліва Тэрмаікос). У старажытных грэкаў — свяшчэнная гара, дзе жылі багі.

Мглавіцы — туманнасці.

Пажога — пажар, зарава.

Узвуззе — цясніна, яр.

II. Змярканне багоў

Маратонскія — марафонскія.

Тэсальскія — фесальскія.

Промы — паромы.

Гомар — старажытнагрэчаскі паэт Гамер, аўтар «Іліяды» і «Адысеі».

Ахайскія — ахейцы, жыхары Ахеі, вобласці, якая знаходзіцца ў паўночна-заходняй частцы Пелапанеса.

Марсава слава — ваенная слава.

Сакрат (470/469—399 да н. э.) — старажытнагрэчаскі філосаф. Вусна распаўсюджваў свае погляды ў Афінax, дзе меў многіх вучняў і паслядоўнікаў (Платон, Арыстып і інш.). Абвінавачаны ў тым, што ўвёў новых багоў і дрэнна ўплываў на моладзь. Пакараны смерцю (прыняў атруту).

Срога — люта, жорстка.

Ердан — рака Іардан у Заходняй Азіі. Упадае ў Мёртвае мора. Працякае па паўпустынных раёнах сучаснай Іарданіі.

III. Пад крыжам

Законніца — манахіня.

Апат — абат, ігумен манастыра.

Кружганак (прысёнак) — пярэдняя.

Габіты — манаскія расы.

Прапорцы — сцягі.

Мша — мяса, абедня, служба.

Ралейнікі — земляробы.

Пасторал — посах.

Шатан — сатана.

IV. На пераломе

Лёджэта — лоджыя.

Кандацьеры — атаманы наёмных ваенных атрадаў у Італіі XIV—XVI стст., якія знаходзіліся на службе ў асобных гаспадароў і Рымскіх Пап.

Корны — пакорны.

Блюшчы — плюшчы.

Макаты — габелены.

Мажджэры — маршчыры.

V. Цераз кроў

Дантон Жорж Жак (28.10.1759—5.4.1794) — дзеяч Французскай рэвалюцыі (1789—1794), адзін з правадыроў якабінцаў. Удзельнічаў у падрыхтоўцы паўстання (10.8.1792), якое скінула манархію. Быў дэпутатам Канвента, міністрам юстыцыі ў новым урадзе. З 1793 г. член Камітэта грамадскага выратавання; выступаў за прымірэнне з жырандыстамі, супраць рэвалюцыйнага тэрору. Асуджаны рэвалюцыйным трыбуналам, гільяцінаваны.

С. 134: *Рэч дзеялася ў Парыжы, на світанні дня 2 верасня 1792 г.*—

Дзеянне п'есы адбываецца ў час другога перыяду Французскай буржуазнай рэвалюцыі, які праходзіў з 10.8.1792 г. да 2.6.1793 г. У гэты перыяд рэвалюцыі быў арыштаваны і пакараны смерцю кароль Людовік XVI, уведзена ўсеагульнае (для мужчын) выбарчае права, паводле якога быў выбраны Нацыянальны канвент. Ускладніліся адносіны паміж рознымі буржуазнымі палітычнымі групоўкамі.

Дэ ля Рош — відаць, нацыянальны гвардзеец. Іншых звестак не выяўлена.

С. 136—137: *...Там шэсцьдзесят тысяч Прусай, а з імі яшчэ аўстрыякаў / Бадай са столькі... А яшчэ дабай і тысяч шаснаццаць нашых паноў, каралеўцаў, што проць нас з ворагам змову ўчынілі...*— У вёсцы Вальні (Францыя) 20.8.1792 г. войскі рэвалюцыйнай Францыі на чале з Ш. Дзюмур'е і Ф. Келерманам упершыню далі адпор аўстра-прускім інтэрвентам і французскім раялістам пад кіраўніцтвам К. Браўншвейгскага, якія імкнуліся аднавіць абсалютызм, і вымусілі іх адступіць.

С. 137: *Седанскай арміі згінуў начальнік, Не ўбараніла паўночная Лёнгвы...*— Назва арміі паходзіць, відаць, ад французскага горада Седан на рацэ Мёз, які ў мінулым быў цэнтрам умацаванага пагранічнага раёна.

С. 142: *...калі люд Бастыллю Браў.*— Каралеўская турма Бастылія была штурмам узятая 14 ліп. 1789 г.

Пірынеі — Пірэнеі, Пірэнейскія горы, горная сістэма на паўднёвым захадзе Еўропы — у Іспаніі, Францыі, Андоры.

Вердэн — горад на паўночным усходзе Францыі на рацэ Мёз (Маас).

Рошамбо Жан Баттыст Донасіен (1725—1807) — французскі маршал, з адзнакай удзельнічаў у сямігадовай вайне. У 1789 г. далучыўся да партыі руху, але заставаўся памярковым. У 1791 г. прызначаны камандуючым паўночнай арміяй, у 1792 г. выйшаў у адстаўку, у 1793 г. заключаны ў турму, дзе знаходзіўся да перавароту 9 тэрмідора.

Марсельянка — «Марсельеза», французская рэвалюцыйная песня. Словы і музыка К. Ж. Ружэ дэ Ліля (1792). Спачатку называлася «Боевой песней Рейнско́й арміі», затым «Маршем марсельцев» або «Марсельезой». Пры Трэцяй рэспубліцы стала дзяржаўным гімнам Францыі (з 14 ліп. 1975 г. выконваецца ў новай музычнай рэдакцыі). У Расіі атрымала распаўсюджанне «Рабочая Марсельеза» (мелодыя «Марсельезы», тэкст П. Л. Лаўрова, апублікавана ў газ. «Вперед», 1.7.1875).

VII. Без назвы

Мацар — уладальнік.

Звадыятка — звадыяшка (разм.), зводніца, падбухторшчыца.

Эон — у міфалагічных уяўленнях познаантычнага язычніцтва персаніфікацыя часу. Эон уяўляў сабой бажаство, якое мае чалавечае цела, ільвіную галаву, а цела яго абвіта змеямі. У Я. Купалы ўжыты множны лік.

Слухай, дзяўчына, у вялікай ты ласцы.
Людзей двух мудрых прышло з-за граніцы
Каб азіраці тваю тут асобу
Тваю... бачыць
І з каралеўскай ласкавае згоды
Цябе цікавы...

II Мудры (Перапыняе)

Не так, не так, вашаць!
Людзям ды Мудрым цікавасць не ўходзіць,
Прымета гэта таўпы. Мы прышлі вась,
Каб тут дзівіцца з вялікай дурноты.

I Мудры (Перапыняе)

Не так вы кажаце! Мы не дзівіліся!
Людзей нямудрых адзнакай здзіўлення
Не наша гэта рэч.

Мудры

Мы адно хочам

Цябе пабачыць і ясна давесці,
Што хоць таўпа збунтаваная хоча
Цябе увольніць, што быццам ты здольна
Свет ажывіць абумёрлы на нова:
Мы мудрацы караля Блякса слугі
Цвярдзім станоўча, што ты не патрэбна
І што без цябе ўсё зрабіці ўдасца...
Ці хочаш, цэнячы гонар вялікі,
У супрэчкі з намі ўдацца?

I Мудры

Не бойся

Таго, што мусіш што мы пераспорым.

Мы людзі Мудрыя, ты ж — Душа толькі,
Якой даўно ўжо прапала (усё шчэзла) значэнне.

II Мудры

Табе я мог бы давесці, што нават
Ты не існуеш.

Мудры

Не хоча казаці.

I Мудры

На адазвіся ж. Мы ласку знаем
Скарэй (ураз) з тваіх слоў смяяцца нябудзем

Псіха

II Мудры

Дарма прышлі мы сюды...

Мудры чалавек

Не! Заўсёды

Цікава вельмі пазнаць к
Дзе сядзіць гэта быццам бы саветы
Маніцца збавіць ад згубы. А ўрэшці
Кароль тут будзе, у ягонай прыдворні
Мо не было бы для нас ужо месца
Дык вось прышоўшы раней скарыстаем
З таго, што ўбачым рэч дзіўную гэту...

I Мудры

Не разумею я ўсёй таей справы,
Хоць я і мудры.

Мудры

Знаць справа дурная.

I Мудры

Што ж за такая яна цудатворка
І за што замкнута сюды.

Мудры

Хто такая?

Ні я, і ніхто больш не знае з тых часоў
Яна — не знаю
З адвечных нейкіх вякоў прыблудзіла
Сказаў бы, з светаў даўно ўжо забытых,
Каб на зямлі караля ўсеўладарцы
Бунт сеяць. Гэта яе вось праступак найбольшы!

II Мудры

Чаму ж кароль забіць не прыкажа.

Мудры

Не памагае! Забітая — нанова
Усё недзе родзіцца адвек бунтарка.
Зноў лад муціць, які ўстанавіў тут
Кароль Блякс. З гэтага ж гутарка ходзе
Паміж народамі, дурным, як заўсёды,
Што не смяротна яна і што мог

Моц адрадзіць адміраўшныя светы,
Пакуль не дасць Каралю дабравольна
Паклону і гэтым сваю моц зністожыць
Во, сябры, чуеце? Бы фаля ў моры,
Таўпа аб сцены турмы б'е таўстыя
І крычыць, каб звольніць яе...

I Мудры

У самым дзелі

Таўпу належала б здаўна зністожыць
Аб гэта ў кніжцы сваёй ўжо пісаў я.

.. Псіха

.....

Мудры

О так. Работнік для нас не патрэбны
Ужо болей, — бо за яго ўсё машына
Спаўняе. Толькі ж не шкодзіла б пэўна
(Ці так? Не знаю) Змусіць гэну ведзьму
Каб каралю ўсё ж паклон дабравольна
Дала. Тады б быў спакой. Але дарам
Кароль дагэтуль што дня к ёй сыходзе
Праз сваіх слуг яе памаўляе,
Каб паддалася... сягоння ж найгорай!
Муры турэмныя хоць і тоўстыя,
Таўпы напорышча могуць не здержыць.

II Мудры

Не разумею, чаго таўпе трэба
Чаго бунтуецца? То ж ёсць дабрабыт
І ёсць парадак.

Д а з о р а ц

Кароль ідзе! — ўжо ідзе!..

I Мудры

Стан каралеўскі ў лэх (склеп, дол) гэты сыходзе!

II Мудры

Дрыжыць мне сэрца...

Мудры

На бок адасту

.....
.....

П р а м о в е ц

Яго ўсяможнасць, кароль, зямлі ўладца,
Пан самаўладны. Мацар безгранічны
Казаць меў ласку, каб прад яго вочы
Прывесці астрожніцу зараз.

.....

П р а м о в е ц

Паклон
Ударся тварам

Ніц упадзі, ніц!
Кажу, упадзі ніц.

П р а м о в е ц

Каралеўская ласка

Заклікаць хоча цябе яшчэ раз трэці
Каб аддала ёй паклон дабравольна

(Па хвілі)

Табе вядома, што ты тут прыкавана (замкнута)
За то, што вечных была бунтоў іскрай
І беспакой безупынна пладзіла!
Ты — звадыятка, ты і ашуканка-манюка, ты топчаш
Правы і законы, наогул бунтарка

бунтарніца люду

І забівачка і сееш згаршэнне
і робіш падкопы!

Твае вось віны, — але кароль добры
табе ўсё прабачыць, калі ты
Падзеш на твар прад ягоным вяліччам.

(Па хвілі кажа далей.)

Кароль дазнаў, што праз нейкія чары,
Якія толькі на смех ці на згубу,
Аднак быць могуць прыгодны ў вапошняй патрэбе
Патрэбе дзеля сваёй добрай-мэты:
Ты здольна гінучы свет ажывіць зноў
Кароль у гэта не верыць (бо смешна!) смех быў бы!
І не знаходзе, каб трэ было гэта
Ускрашаць зноў сонца гаснучае ў небе
Ці зелень выводзіць з зямлі адваротна (нанова)
З падмогай чараў, калі мы ўжо маем
Цяпло і святло, вытворонае штучна
На электрычнай машыне і досіць
Запасаў ежы дабытых хэмічна.
Але кароль наш надмеру ласкавы
І як паклон адаб'еш дабравольна,
Табе пазволіць, — таўпе на пацеху —
Пры ім забавіцца спробамі цуду...

.

П р а м о в е ц

Упадзі ніц! — вер каралеўскаму слову,
Што будзеш вольнай і ў чэсці нанова!

.

П с і х а

.

П р а м о в е ц

Дарэмна слухаеш! Моцны мур лёху
Твайго муры
І без каралеўскае волі не ўвойдзе
Ніхто сюды не ўвойдзе ні сама, і ты не выйдзеш
Прымі ж лепш чэсць
Паслухай слоў каралеўскіх (ую) упаўшы

На твар.

(Па хвілі маўчання)

Што знача твая непарушнасць?

Псіха

Хай сам кароль, калі хоча што, кажа...
Яму адкажу я.

Галасы

Кароль?! — што сказала?
Вар'ятка

Прамовец

(да караля)

Самдель вар'ятка! Але... аб свет ходзе...

Блякс

Чаго ты хочаш

Псіха

Не! Ты аб што просіш?

Блякс

(на хвілі)

Паклон аддай мне... належны ўладарцу.

Псіха

Ха-ха! дык столькі ж, кароль, ты жадаеш
Ад тэй жабрачкі у путах, якая
Стаіць прад
З жалезам збіта стаіць прад табою!
Ты пан сусвету, кароль усеўладны,
Ядыны дзелзіч старой земскай кулі, —
А я? Такой жа няма ў свеце крыўды.
Якой знясці ад цябе не прышлося!
Ты сон спугнуў мой дзіцячы, высмеяў
Мае маркоты, здушыў лёт да неба,
Маю ты светнасць здаптаў, зламаў сілу
Мя ты зганьбіў і пхнуўшы на збродню
Змкнуў як зверу, цяпер жа прыходзіш,
Каб аддала я паклон табе нізкі
Мацар гіпучага свету, які ўжо
Пад маей уладай трупее. — Ну, як жа
Табе паклон аддам добравольны,
Калі я ў путах.

.
.

Дазорац

Дарма мы трудзімся!

Урасла сталь у цела, і замкі заржавелі —
Не падаюцца...

Псіха

Дык прэч жа ад рук мне!
Магу знаць звольніца толькі сама я!

.

І Мудры

Як ніць сарвала сталёвыя сковы!

Мудры

Во гэта чары! — яна здольнай будзе
Ускрасіць свет з мёртвых!

Галасы

Збаў нас! Збаў нас! Пані!

Мы молім

Цябе благаем

Псіха

Вас збавіць — ці ж можна

(падымае руку)

Але тых, гэтых, якія там — клічуць...

Блякс

Глядзі, каб путаў не даў я таўсцейшых!
На твар!

Псіха

Твая моц цар трупаў ужо аслабла

Закуй мяне і чакай апошняй
сваёй гадзіны! Во слухай галодных, якіх і золатам
ты не насыціш!

І цешся з мудрасці, што ўжо няздольна
адзін з зямлі вызваць халоднай

Лісток з зямлі ўзрасці халоднай
С спакою цешся, які ўраз жа будзе
Ужо апошняй і смертнаю глушаш
Перамогай цешся сваёй, але помні.
Што ў мяне адной жыцця пачатак
І што мяне можна згнясці, ды ніколі
забіць. Скажы скуць мне рукі нанова.
Кароль, але я кажу: табе гэта
Тваё жалеза маіх рук не здержыць.

Галасы

Змілуйся, пане! Прамові, прамові
Хай нас ратуе! Жыць пад табою добра,
Дый хочам сонца, жыцця, хочам кветак!
Змілуйся пане.

Прамовец

ўзбурэнняў

Баюся разрухаў...

Калі б табе яшчэ ў такім страшным (жуткім) часе
Святую вернасць зламаць захацелі,
тады...

Псіха

Грыміць во як, чуеце? — фаля!

Хадзеце вы, што завеце Душы! Я
У муры б'ю гэтыя сэрцам і снежку
Сцялю праз камень для вас! Дык хадзеце!
Вось надышла ўжо часіна дасыту!
Вось я астатняй адкуплена казняй
Сабрала сілы: усе мяне клічце,
Мяне ўсе знаеце, як не хапіла
Мяне паміж вас! Хадзеце, для вас я
Дам вызваленне — сабе і вам. Хадзеце!

.....
.....

Блякс

.....
.....
Ніц упадзі!

Псіха

Упадзі ты, нявольнік.

Галасы

Што гэта? Згублена!

Галасы

Псіха! О, Псіха!

Псіха

На твар! — казалі...

Галасы

О згроза

Псіха

Гінь, звер ты!

.....

Эрос

О, Псіха!

Псіха

Эрос! Эрос!

Хор

Вітай, Псіха!

.....

Псіха

Вось зноў пры мне ты пан, каханак, кароль!

Гэдо на

Абцёрты слёзы твае, забыты боль!

Псіха

Хай злуча шлюб з табою мяне па гроб!

Каллёна

Прашоў тваіх тых ужо час горкіх проб!

Псіха

Даруй, спакой мне, дай мне загладу він!

Меліка

Ты цераз споўнены збаўлена ўжо чын!

Псіха

Тваёй хачу ўжо на векі векаў быць!

Гагна

Мінула мора пакут а бераг тут ляжыць!

Псіха

Цябе шукала і нікога век болей
Ідучы праз багны жыцця і крутавішчы
Калі ў сне гэта твой твар мне іскрыцца
Хай жа ніколі мой сон не мінецца.

Хор

Прыгожай, шчаснай, нявіннай і спеўнай
Са сну цяжкага ўстаеш, каралеўна!

Гэдона

Вітай праз сонца, што ў далі льсніць сіней

Каллёна

Вітай праз кветкі на гэтай лагчыне

Меліка

Вітай пра горы птушатаў у гаі!

Гагна

Вітай праз віры срабрыстых ручаяў!

Эрос

Ці чуеш песні, што іграюць,
Ды зноў цябе каралеўну вітаюць
На блонях вечнай тваёй жа айчыны?
Замкнуты раны твае і крывавіны,
Што ў тваіх белых палах рылі церні,
За ценем маім ідучы калісь верне,
Выгнанкай босай праз жыцця разоры
Ішла ў заганні, праз гной земскі — ў зоры
А што ўвесь чыста знясла боль і труд
А што цябе не збыдліў земскі бруд
Хоць мат пільгрыміх чапляўся ў след
Ты цвет во ліллі вышла з якіх,
З якіх узрасла ты во ліліі цвет.
Як калісь белы і толькі сагбёны
Расой слёз срыбных, якою Эоны
У пралёце плачуць над горам, ліхотай.
Стаецца праўдай твая ўся маркота

І што адно сном было ў першай добе.
 Па чым ламала ты рукі ў жалобе
 — Калі зляцеў сон — як блукала ў цені, —
 Сягоння явай зіе ў праменні:
 Вось я сыходжу ў красе яснай сонца
 На рай вялікі апошні, бясконца!

Псіха

О, Эрос! Эрос! Кароль мой і пане!

Эрос

О так! — Я Эрос, бо я — над адхланяй
 Хаосу, рукі прасцёршы, з бязруху
 Дрыжэнне вызваў і чарамі духу,
 З яго свет вывеў квяцісты, ў яснотах,
 Бо вось тварэц я хацення і маркоты
 Якая ў глыб б'е, ці ў неба прасторы
 Жыцця ахварнік і болю прыспора
 Але што маю ў сабе ўвесь пачатак
 Канец усіх рэчаў, з якіх на астатак
 Клубок пляцецца забы
 Забыць і журбам даю моц цярпенне
 І ўспакаенне апошняе журбаў
 І ласку шчасця нявысненай, ціхай:
 Завуся яшчэ я — о, Псіха.
 Дрыжэнне вызваў і чарамі духу
 З яго свет вывеў квяцісты, у яснотах,
 Бо вось тварэц я хацення і маркоты,
 Якая ў глыб б'е, ці ў неба прасторы.
 Жыцця ахварнік і болю прыспора. —
 Сабой з'яўляючы, як і пачатак,
 Канец усіх рэчаў, з якіх на астатак
 Клубок пляцецца, даю моц цярпення
 Забыць і журбаў даю ўспакаенне
 І радасць шчасця нявысненай, ціхай:
 Завуся яшчэ я — о, Псіха!

Пахіляецца і складае пацалунак на губах узлюбёнай.
 Усе прысутныя прыкленківаюць, дзе-якія падаюць на твар.
 Наступае ціша апошняя.

Варыянты аўтографа:

- 35 Й ўсю пару з убораў хай вып'е і выссе
 37—38 Сыпецца ў смазе па земскай вільгоці
 І воўну беліць, а твар дзеўчы залоціць.
 43 Золата, скарбаў, зброі поўны усялякай святліцы.
 45 А скарб найбольшы — дачку маладую.
 47^a З намі не скакала — ці што цябе мучыць?
 ^b Не йшла ў гульні з намі — ці што цябе мучыць?
 ^c Пакінула гульні — ці што цябе мучыць?
 48—49 Ці ўжо так вочкі, нараўне з звяздамі,
 Забавіў тваіх шчок вобраз бліскучы,
 53—54 Глядзішся ў ваду, як недзе мчыцца,
 Й не кінеш вокам на слуг верных, што гуляюць
 58^a Ужо ж мы шчаслівы
 ^b Вось тут мы вясёлы
 ^c Як у асноўным тэксце

- 62 На хорам бацькі твайго красы небывалай,
63 а Ё на гай лаўровы, ад кветак ружовы,
б Ё на гай цяністы, ад кветак ружовы,
69 а Мы разам з табою!
б *Як у асноўным тэксце*
71—72 { Ці не было вам у думках ніколі,
а { Каб паляцеці за скалы, на полі
б *Як у асноўным тэксце*
73—75 { Туды! Ё пабачыць, што там ёсць за імі
а { Ці так, як тутка, зялёнае поле,
Ці мо які там край выснены дзіўны?
б *Як у асноўным тэксце*
79 а Тут надта
б *Як у асноўным тэксце*
84 а Я не знаю
б А я скуль знаю?..
в *Як у асноўным тэксце*
85 Ужо высахлі ўборы,
86 а На белы камень завешаны ў пору,
б *Як у асноўным тэксце*
87—88 { Ужо час прынесці лазовыя кошы,
а { Ё добра вадзіцай пабеяну воўну
б { Цяпер пара ўжо прынесці лазовыя кошы,
І ў іх напоўніці пабеяну воўну.
90 Дамоў яны вярнуліся поўны,
98 а Пакліч уперад йшчэ парабка,
б *Як у асноўным тэксце*
99 Каб жыва прынес к нам пляцёныя кашы...
105 а І ён пытае, бяжы, толькі жвава!
б І ён пытае, бяжы, толькі шпарка!
в *Як у асноўным тэксце*
106.108 { Ё цягні кашолкі, што там за кладкай
а { Бялізна сохне, памытая здаўна!
б *Як у асноўным тэксце*
109 а Яшчэ на ліха засне па дарозе шэльма!
б Яшчэ ў дарозе засне гэты зломак!
в *Як у асноўным тэксце*
111 а Адстаньце, дзеўкі, калі вам кажу я,
б Адстаньце, паганя дзеўкі, калі вась маўчу я,
в Адстаньце, паганя дзеўкі, каб вас пустадомак
113 а Калі узлуюся ж, кажу, не дарую!
б *Як у асноўным тэксце*
115 а Або дзяўчаты сярца пакупацца ахвочы,
б Мо дзяўчаты раней купацца ахвочы,
118 а Пастанем гэтта вянком хараводным,
б Пастанем гэтта вянком неразвейным,
120 а Далей, дзяўчаты! Хай громам б'е рэха,
б Гэй жа, дзяўчаты! Хай громам б'е рэха,
в *Як у асноўным тэксце*
121 Збуджона песняй і нашай ахвотай
125 Там тыя сарокі могуць скакаць сабе
уволю, толькі ты, Бляксе, ідзі да работы.
127 а Пачну я таночную песню!
б Пачну я песню напеўна!
131 а Скачыце... Гэты блеск сонца заходні
б *Як у асноўным тэксце*

- 134 а Дзе ляжыць сонца ахвярай крывавай...
 б *Як у асноўным тэксце*
- 135 Што ж гэта? Селі вакола ўсе ціха,
 138 а Без цябе забава нішто нам не знача!
 б Без цябе забава што для нас знача!
 140 а Чым раз'ясніці твой воблік задумны?
 б Чым гэты смутак табе разагнаць маркотны?
 в *Як у асноўным тэксце*
- 141 а Мо песні хочаш — спяю ўраз, ахвотна?
 б *Як у асноўным тэксце*
- 142 а Ці... аб магутнасці бацькі скарбніцах,
 б Ці... аб неабнятных бацькі крыніцах,
 143--145 Пана ўладарнага ніваў бязмежных,
 Ці аб красе мо тваеі негаданай? —
 Загадвай, пані!
- 149 Святых, вячэрніх, таемных гадзін...
 155 Скажа аб тым, як неяк на ранні
 159 а Звяр'ё, што поч адно сочучы ў боры, —
 б *Як у асноўным тэксце*
- 160 І раптам ткнуты вялікаю моцай,
 162 а Паў на калені, к небу ўзнёс рукі:
 б *Як у асноўным тэксце*
- 163 а О, зорка, зорка! спусціся на глебу,
 б О, зорка, зорка! не дай цярпець мукі,
 164 Ё тады вось выстраліў з лона агніца
 167 Ё святлом жыве так... У песні той спеўнай
 181—187 Ёся песня, знай, аб табе, каралеўна!
 Як вечар сонца зацьміць пазалоту,
 Чало тваё йскрыцца яснасцю звеўнай.
 А на раменях, як дзве быццам вясёлкі.
- 188 а Як з павуціны дзве красны балонкі,
 б Як з павуціны дзве ясныя столкі,
 в Як з павуціны дзве цветныя столкі,
 192 а Расой іскрацца...
 б *Як у асноўным тэксце*
- 203—204 а { І ўсё жывое, жадаўчае плоду.
 б { Нам нельга ў дзень яму замінаці
 в { І ўсё жывое, што плоду жадае.
 б { Нам замінаці нельга яму ў справе,
- 205 а Якое тут хутка можа пачаці;
 б *Як у асноўным тэксце*
- 211 а Мы ходзім шыбка! дык можам адстаці...
 б Мы ходзім шыбка, дык можам не ўгнаці...
 213 Застанешся! — доўга?
 214 а А як захочаш, твая ж бо слуга я...
 б *Як у асноўным тэксце*
- 215 Пайшлі ўжо тыя... Саколка — Арэта
 217 а Майго айца, караля-магутніка...
 б *Як у асноўным тэксце*
- 219 І роўная красай з багамі Кальёна.
 225 І ў белі йдуць там па ўсходах злачоных,
 226 Акутых, вядуць што проста да брамы на заслонні
 227—228 а { Замчышча бацькі майго, глянь праз браму,
 б { Адкрыту яснасць агністаю плямай —
 б *Як у асноўным тэксце*

- 234
236—238 Спладжоны з людскай агромнай маркоты
Здаецца, помню пра дзіўныя гаі
І ў скалах вісячыя рэкі-рачаі
У глыбіні мораў, пад небныя шчыты
- 213 а Не знаю... Ён мой не названы,
б *Як у асноўным тэксце*
- 246 а І я — ў маркоце, з жаданнем і верай,
б *Як у асноўным тэксце*
- 283 Цяпер блакіт бесканечны разляжа
281 а І зорамі ймжыць... О, шчасныя хвілі.
б *Як у асноўным тэксце*
- 291 І з'яў весцяць хвілі ядынай у шчасці.
299—300 а { Ідзе ноч без шэлесту ў постаці ўдовай...
б Ці чуеш? — нейкія крылляў узмахі
б *Як у асноўным тэксце*
- 304—305 І зораў белых нябылую беласць?..
Прайшла скрозь, дрыжа, па кветках, па дрэвах...
316 а Каго ты клічаш, князеўна? Мне страшна!
б *Як у асноўным тэксце*
- 317 а Я — што крыніца, што гэтае дрэва ў лесе,
б Я — што крыніца, што лісцік дрыжачы,
318 Я толькі арфа, што песні п'яе ўсім у прадвесні,
319 а Калі ты пальцам кранеш яе складна!..
б *Як у асноўным тэксце*
- 321—325 Адным пакратам сваіх рук чароўных!
Аж без цябе я? — нічым — сухім лістам
330 а Адна я сама тут,
б *Як у асноўным тэксце*
- 331 Цябе маркота мая прызывае!
333—335 О, ты магутны, няведамы Божа,
Які ёсць — чую — як процьма, як мора,
Як безгранічна паветра прасторы!
- 339—340 Грудзей адклікам, крылоў тваіх ценем.
О, ты вялікі, о Божа нязнаны!
346 І на крыніцу, што прыход твой весціць.
356 а Якаясь музыка, поўная ласкі,
б Якаясь музыка, поўная ўцехі,
а *Як у асноўным тэксце*
- 357 а Скрозь пранікае мяне ўско,
б *Як у асноўным тэксце*
- 362 а Ад шчасця млею, ад болю пяшчоты...
б Ад шчасця млею, ад млоснага болю...
а Ад шчасця млею, ад болесці млоснай пяшчоты...
363 Уладар мой ясны! кароль ты мой ўзносны!
364 а Затошнем неба ўзносілі крылаты,
б *Як у асноўным тэксце*
- 373—374 Дзень пачынае, а йшчэ мае крылі быстры
Мусяць ночку дагнаць, што ўцякае
375 а О, не адходзь! Я хачу йшчэ на аблічча пабачыць,
б О, не адходзь! Я хачу йшчэ на аблічча зірнуць тваё,
376 Што цень нядобры цяпер закрывае ўладна;
379 а Як та крыніца, дзе неба глядзіцца,
б У якой бязбрэжнае неба глядзіцца,
381 а Яны напеўны, як воблак сняжысты,
б Яны падобны воблакам сняжыстым,
а *Як у асноўным тэксце*

- 382—383 Што сыпе ў небе росы быццам аблокі тыя.
Маўчы, мая міла!
- 384 а Ці чуеш, як я мілосна сціскаю?
б *Як у асноўным тэксце*
- 386 Цябе йшчэ ўбачыць, каханак мой мілы
- 394 Мяне той знае, не пазнае хто,
- 398—399 Табе зямлю збудаваў я зялёную,
Як ты яшчэ спала, табе я на стрэчу
І вось мая ты! Мая, мая — Псіха!
- Паміж 402—403:
410 а Пазнаць цябе ці ж не будзе мне змога?
б Ці ж ніколі пазнаць не змагу я?
- 411—412 Чаму ж адну толькі дарогу даўгую
Адбудзеш, покі ка мне найдзеш ходы.
Пры табе буду — нябачаны, вечны, заўсёды вячысты!
- 415 У моц праз мяне расці і ўзлятаці,
423 Матыль ясныя!
- 426 а Во ўжо й дзень падходзе,
б *Як у асноўным тэксце*
- 428 а Маймі валасмі звязу цябе шчыльна
б *Як у асноўным тэксце*
- 474 О слаўся ў ранічных красах вясёлак —
478 Воч нашых радасць, сявец няўпынны,
481 а Жыцця жывіцель бязмежна красуеш,
б *Як у асноўным тэксце*
- 499 а Удаволь спагнаць з ім пякучую журбу
б *Як у асноўным тэксце*
- 505 У вясельным страі!
- 508 Проч ад мяне йдзі! Проч
- 520 ... Помні толькі, што ты мяне сама пракляла!
- 524 Каб зямля чорная лепей глынула!..
- 526 а Як корч смалісты, кінуты ў агнішча
б Як корч смалісты, гаручы ў агнішчы
в *Як у асноўным тэксце*
- 527—529 Страшнага слова таго ўжо навекі! —
Судзіце карай мяне найцяжэйшай;
Усё я выцерплю, вас славячы, богі,
540 а Дайшоў твой голас да шчытоў Алімпу
б *Як у асноўным тэксце*
- 549 а Калі не стала яго, і ты знаеш, што плачам
б *Як у асноўным тэксце*
- 552 а Калі не дасі мне надзеі, што буду
б *Як у асноўным тэксце*
- 562 Стварыў усё чыста і ўсім чыста ўладае —
566 а За яго крылляў ганяючысь шумам,
б За яго крылляў сочачы шумам,
в *Як у асноўным тэксце*
- 569 а Не верыць, верыць і ў час буры блукаца,
б Не верыць, верыць, блудзіць сярод буры,
573 а Якую ў лоне тваім ён навеяў
б *Як у асноўным тэксце*
- 641 Смагнуць ішчэ па душы заблуканай.
648 Яшчэ нам сняцца Маратону гоні
650—652 Ды Ксэрксавы гаручыя промы,
І па-над Азіяй — пажар крываваы,
І мудрацоў нашых песні і слава

653 *a* І клум статуяў, сабраных да Рому!
 b *Як у асноўным тэксце*
 659 Мы плацім нашай былой нашай славай!
 661 Што рве нам грудзі да горкага поту
 663—664 Якая жыць па нас будзе заўсёды,
 Калі ўжо смутныя сыйдзем ў магілу,
 672—673 Як за нас ішшы здабывае землі,
 А для забаўкі... лічыць тыя гукі,
 677 Шал, песні, збыткі, як усё — адна згуба,
 692 То йдзі там смяяцца!
 696 Так ломіш...
 699 *a* Які там шум?.. Ідзі й цешся!
 b Што гулка там?.. Ідзі й цешся!
 703—704 Гняце мне ў горле паветра й заўзятасць!
 Мне грудзі цісне, як бачу, што гэты
 706 Уладай гнібіць людзец, як сам, лепшых.
 714—715 Так, твая праўда, так! Мы — патаптаны,
 Йшчэ горш: бюссільны, — яшчэ горш: нікчомны!
 716 *a* О! вы, наследнікі лаўраў павяўшых!
 b Знаю вас, дзедзічы выцвіўшай славы.
 730 Шкада, што богі далі і віно вам...
 733 Вам музыкантамі быць і пяўцамі.
 748 На міг прарваная, далей шалее!
 758 Не Марса сёння чцім, святкуем сёння Эраса!
 767 Прэч ад грудзей мне! Смярдзіш віном, старча!
 780 О, ты прыгожая майская кветка!..
 783 Віна! філосаф заве: віна!
 787 *a* І п'ецца з імі прыемна і гладка!
 b І п'ецца з імі прыемна, са смакам!
 789—790 Умеюць вашу цаніць ласку...
 Зраднік!
 794 Не руш яго больш — то ж гэта філосаф!
 799 Забараняе, каб так чалавека
 808—809 *a* { Намеснік, толькі пара мне йсці ўжо...
 b { Вам жычу добрай забавы!
 b *Як у асноўным тэксце*
 826 *a* З мяне ён кпіць!
 b *Як у асноўным тэксце*
 827 То ж гэта абраза!
 831 Не! Ты, намеснік, мной не ўладаеш!
 839 І праўду кажаш! Жывых не павінны
 842 Арыстос быццам даволі багаты,
 849 *a* Ці сапсуў гумар вам старык той?
 b *Як у асноўным тэксце*
 850 Вянок на голаў мне з свежых рож дайце! —
 861 Хай новыя нацягнуць!
 868 Была ў горадзе вандроўка — спявачка!
 882 Слуга! — так да нашага паца гавора!
 887 Вядзе мяне сум, нясе мора хваля,
 891 Добрая думка! Спявай нам, дзяўчына!
 901—902 Праз гулкія месцы, праз шумныя моры;
 Дзе сонца гасне, уставаюць скульп зоры,
 914 *a* Калісь мне згінуў у блакітаў затонні
 b *Як у асноўным тэксце*
 919 Малю вас! — Ці вы яго не сустрэлі?..

- 921 а Мы яго знаем. Ты добра папала, дзяўчына!
 б *Як у асноўным тэксце*
- 922 Мы ўсе, што тут у яго на службе!
- 925 а І ні тут з намі ў яго чэсць у нашай кампаніі
 б *Як у асноўным тэксце*
- 928—929 { Тут Эрас панам, усё ён прыкмеце,
 а { Усім вочы любасна кветкамі ўквецце!
 б *Як у асноўным тэксце*
- 943—944 Ён, як захоча, то спаліць і стравіць,
 І, як захоча, асвеціць і збавіць!
- 946 а У ім я, выгнанка, па смерць закахана,
 б Яго — выгнанка — люблю я няўстанна,
- 951 Ці не зышоў, каб з маею ўжо балесці
 957 Скажы, скуль знаеш яго, белаліца?
- 960 а І нашу ў сабе я яго таямніцу
 б *Як у асноўным тэксце*
- 971—972 Ё твая таксама?
 А так, як жа! Здаўна няма праўды!
 975 Дык вазьмі гэту вар'ятку ў навуку!
 977 Пайсці ў навуку? Ён у справах Эраса
 980 Каб жыць раскошна! — Тады мо здалееш
 982 а Запець нам песню не гэтак нудную!
 б *Як у асноўным тэксце*
- 984 Без пятаха як нясці яйкі маюць!
 985 а Не кпі так! Глянь: як шчырванела!
 б *Як у асноўным тэксце*
- 989 Эрос, — дзіцянітка,
 992 а Ё сэрцы — рана, мру з маркоты —
 б *Як у асноўным тэксце*
- 1001 Тут, дзе ў грудзях рана,
 1006 О, залётнае дзіцятка!
 1014 А ты за нудныя песні: на — плату!
 1027 а З намеснікам кепска!
 б *Як у асноўным тэксце*
- 1030 А, чорт, чартаніца!
 1040 Яе не знаю? Ідзе зсюль — каралеўна!..
 1050 а І змые з вочаў усе заговоры
 б *Як у асноўным тэксце*
- 1052—1055 Дурман апутаў... Шмат выпіў, знаць, віна
 Так, так дурман нейкі... Ідзі адсюль, дзяўчына,
 Калі не хочаш, каб голаў тапор табе скінуў.
 Даруйце, што быў аслабнуў я штосьці,
 1078 А йдзе той толькі за ім, хто ў загнанні...
 1084 а А дзе ён ступіць, усходзяць там лілы,
 б *Як у асноўным тэксце*
- 1092 а Што, як усмешка, у высях там свеціць,
 б *Як у асноўным тэксце*
- 1093—1094 І маё сэрца ў руках, так як струны,
 З якіх, як захоча, ён песню расквеціць...
 1111 Ачысце сэрца, калі перахрысце,
 У чарнавым варыянце раздзела III наступны спіс дзеючых асоб:

Ксенія.

Сястра-гаспадыня.

Сястра-вартаўніца.

Псіха, законніца.

Ганна, вясковая дзяўчына.

Духоўнік манастырскі.

А. Блякс.

Блудны рыцар сонца.

Манашкі і дваране.

- 1346 Вось аддала я табе ўсё жыццё
1353 *а* Цябе бачыла ў снах дзіцячых,
б *Як у асноўным тэксце*
1355 *а* Між пастухамі, дзяццмі і аўцамі,
б *Як у асноўным тэксце*
1358—1359 Калісь, даўно, ўжо я йшла асвятляцца
У бляск сонца і ў неб лазуры...
1370 О, сэрца, сэрца! Не сні ў нябыцці!
1373 — Ты сонца і зор стварыў многа —
1388—1389 Грашу, як гляну на сонца ў блакіце:
Грэх! Грэх, усё чыста грэх? —
1405 Ад чарадзеяў маю сёння весць
1407 Што ў няволі ты, мой снёны цуд!
1411—1413 Знаць, рыцарскі крывавы труд —
Скрышыць муры і зністожыць лёх гэты
Й вянок табе з рож сплесці,
1425 *а* Табе вастрогу адкрыю вароты,
б *Як у асноўным тэксце*
1540 І там пад небам згарае.
1541 *а* І дажджом блыскотак спадае на землю.
б *Як у асноўным тэксце*
1553 *а* Аддам жыццё я! Ці ж можна даць болей?
б *Як у асноўным тэксце*
1555 *а* Любіць хацела б у рэчы вялікай,
б *Як у асноўным тэксце*
1583 Я ўсё заплаціла!
1588—1589 *а* { Дай маю раду: няхай камандзіраў,
б { Наёмныя войска, як сабак трымае,
б *Як у асноўным тэксце*
1591 Узяць хутка на ўвязь і шчэліны скуці,
1602 Так, але князяў мудрасць
1604 Чыніць абразу, калі ўсцерагчыся
1606 *а* Вось... калі ёсць хто з верных...
б *Як у асноўным тэксце*
1611—1613 Ці... што любіла гуляць з жыццём гэтым,
Гром небяспек вызываць і глядзеці
З багоў усмешкай на дні і здарэнні...
1617 *а* Што гледзя з гідасцяй на яго пабеды
б *Як у асноўным тэксце*
1620—1621 Дрыжэла з радасці, што слухаць мусіў
Ненавісны гэты мяне!
1623 Выбраўшы самых важнейшых; што пабудавала
1625 А ўцехаў ў гэты, што бачыла марнасць
1633 *а* Ёй чаму не знаеш, і што маркоцішся...
б *Як у асноўным тэксце*
1645—1646 У абедзе...
Слухаць? Што слухаць?
1648 *а* { Даў песню трэцю ёй для прагляду;
б { Даў ёй прагледзіць тры першыя песні;
б *Як у асноўным тэксце*

- 1650 Ці доўгая такжа?
- 1655 Можа, можа яе і зваруша...
- 1656 а Скажы, ці праўда, што кажуць у месце
б Скажы, ці праўда, што ў горадзе кажуць
в *Як у асноўным тэксце*
- 1660 Дык гэта мо збыцца? Вось ліха!
- 1662 Нічога! Мы мець пана
- 1667 а У нагах яе ўмру!
б *Як у асноўным тэксце*
- 1668 Ці не лепш было бы,
- 1672 Якое смерці не любіць..
- 1675 Дзе ёсць княгіня?
- 1681 Што за гвалт такі тут?
- 1682—1683 а { Дзе, пані, княжна? Я мушу тут
б { Зараз з ёй гаварыць...
в *Як у асноўным тэксце*
- 1684 а Княжна занята
б *Як у асноўным тэксце*
- 1692 Што тут за гоманы?
- 1694 А! Джыраляма! Вітай мне, паэта мой!
- 1704 а Паэт! вянок для цябе мець належыць!
б *Як у асноўным тэксце*
- 1710 Маем
- 1713 Так! на Бога! — ды хутка!
- 1722 Кінь паперы ды слухай!
- 1725 Ах! Блякс... Пасол ягоны быў: жадае
- 1729—1730 а { Глядзі пісьмо во, якое табе я прыношу.
б { Яго напісана штыхом!
в *Як у асноўным тэксце*
- 1732 Блякс аблэг горад і ўслух табе грозіць,
- 1737—1738 а { Усё! з выняткам таей толькі жмені,
б { Што я належу... на смерць мы гатовы.
в { Усе! апроч тэй толькі жмені,
г { Што я кірую... на смерць мы гатовы.
- 1743 а Народ твой толькі плаціў век даніну.
б *Як у асноўным тэксце*
- 1752—1753 Каб узрасталі твае землі й слава!
Цяпер Блякс твой жа сабака сярдзіты.
- 1755 а І шчырыць зубы на цябе, а народу
б І скаліць зубы на цябе, а народу
в *Як у асноўным тэксце*
- 1756—1757 Грашыма суліць — гэта галытня...
Дык люд з ім разам? Ён склікаў люд, кажыш?
- 1761—1762 а { Што пада мною люд ёсць...
б { Чаму ж не раней!
в *Як у асноўным тэксце*
- 1772 а О, не! мая добрасць
б *Як у асноўным тэксце*
- 1775—1776 а { Люд хоча волі! Яе не дасце вы, —
б { Дасць... нехта іншы!
в *Як у асноўным тэксце*
- 1782 На ласку Бляксаву здаецца й няласку,
- 1786 Памерці ў браме тваёга палацу.
- 1789 Смерць тваю бачыць не хочу, бо пакуль
- 1790 Махнём на гэта! Як шмат, вам здаецца,

1799	Княжа!
1808	Я гэтак рада!
1814	Там вораг твой крыша ўжо брамы!
1817	Здавацца будзе — адно шум цыпрысаў...
1821	Нічога. Склічу другоў сваіх верных,
1822—1823	А вы мне адно, адно не кажэце, Што маё княства жыве дзень апошні
1823 а	Век дажывае... Хачу, каб зашло так.
б	<i>Як у асноўным тэксце</i>
1845	Спяшыш мяне ты?
1818	Ці буду ставіць, але вас, мастача.
1850 а	Пані! мы мусім вас кінуць!
б	<i>Як у асноўным тэксце</i>
1858	Так шчыра дзякуй! — сягоння дадзела
1876	Аб ласку ў княжны заўсёды хлапчыш?
1891 а	Ах! глупства, — ўжо скончана справа!
б	<i>Як у асноўным тэксце</i>
1894	А гэта знача, мець будзем вяселле!
1897	Сягоння, пані, падобна ты сонцу!
1900—1901	Пасля заяснела, пабачыўшы ўзрок твой! Ах! гэта міла! — Ларэнца! Я песень
1912	Усё...
1964	А шчасце вольна, кажуць мае сястрыцы!
1973—1976	У панскім князевым дворы, — А шчасце вольна... Досць гэтай песні! — То песнь маркоты, Што тут?
2002	Што тут?
2005	Ці ж вы спалохалісь?
2010	Так ёсць, так, пані
2013	На небе зорка, спавіта ў блакіты!
2014 а	Прамень твой душам шлях млечны ўбівае,
б	Прамень твой душам шлях млечны ўкладае,
2024	Песнь Джыралямы мяне так варушыць.
2025	Чытай, чытай, мой мастача!..
2037	Хай скажа песня, што ўмерць я гатовы
2041	Я тут! Што трэба?
2043	Здрада!

Зямля (с. 161)

Пераклад з украінскай мовы аднайменнага апавядання П. Панча.

Друкуецца па кн.: Панч П. Зямля. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва. Менск, 1928, дзе ўпершыню надрукавана ў перакладзе на беларускую мову.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Панч Пятро (сапр. Панчанка Пётр Іосіфавіч; 1891—1978) — украінскі пісьменнік. Неаднаразова сустракаўся з Я. Купалам. У 1928 г. — у Харкаве і Мінску на святкаванні юбілею Т. Шаўчэнкі, у 1932 г. — у Харкаве на адкрыцці Днепрагэса, у 1934 г. — у Маскве на 1-м з'ездзе савецкіх пісьменнікаў, у 1935 г. — у Харкаве на адкрыцці помніка Т. Шаўчэнку. П. Панч выступіў на пахаванні Я. Купалы ў Маскве.

Пісаць пачаў у час службы ў арміі (1916—1921). Першыя нарысы апублікаваны ў 1922 г. У 1923 г. выйшлі ў свет першыя творы — аповесці «Там, дзе вербы над ставам» і «Гнёзда старі». Аўтар шматлікіх кніг апавяданняў, аповесцей, рамана «Облога ночі» (1933) і гістарычнага рамана «Гомонила Украіна» (1954). П. Панч — лаўрэат прэміі імя Т. Шаўчэнкі.

С. 176: ...*направа — сталыпінскія хутары...* — Па закону аб зямельнай рэформе ад 9.11.1906 г. сялянам дазвалялася выходзіць з абшчыны і перасяляцца на хутары.

С. 178: *Камнезам* — камітэт незаможных сялян.

Пастух (с. 182)

Пераклад з украінскай мовы апавядання А. Любчанкі «Пастух» (Стэпава легенда).

Друкуецца па кн.: Любчанка А. Пастух. Апавяданні. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва. Менск, 1929, дзе ўпершыню надрукавана ў перакладзе на беларускую мову.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню:

Любчанка Аркадзь (1899—1945) — украінскі пісьменнік, родам з Кіеўшчыны, актыўны дзеяч літаратурнага руху 1920—1930-х гг. Сакратар літаратурнага аб'яднання «Гарт», супрацоўнік і сакратар ВАПЛІТ (літ. часопіс арганізацыі ўкраінскіх пісьменнікаў — Вольнай Акадэміі пралетарскай літаратуры).

Друкавацца пачаў у 1918 г. Аўтар рамантычна-імпрэсіянісцкіх зб. апавяданняў і аповесцей «Буремнае пачаў» (1927), «Вона» (1929), «Вертеп» (1930), «Вітрила трывог» (1932) і інш. Памёр у Германіі. Пасмяротна выдадзены «Щоденнік» (1951). Пісаў нарысы, перакладаў з французскай мовы А. Дадэ і Ф. Марыяка¹.

№ 2002 (с. 189)

Пераклад з украінскай мовы апавядання А. Любчанкі.

Друкуецца па кн.: Любчанка А. Пастух. Апавяданні. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва. Менск, 1929, дзе ўпершыню надрукаваны на беларускай мове.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Ціхі Хутар (с. 197)

Пераклад з украінскай мовы апавядання А. Любчанкі.

Друкуецца па кн.: Любчанка А. Пастух. Апавяданні. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва. Менск, 1929, дзе ўпершыню надрукавана на беларускай мове.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Паэтычныя ўрыўкі з камедыі «Ідылія» В. Дуніна-Марцінкевіча (с. 204)

Друкуецца па кн.: Дунін-Марцінкевіч В. Творы. Мн., 2002 (уклад. Я. Януш-кевіч).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Лібрэта камедыі-оперы «Ідылія» («Sielanka») напісана ў 1842—1844 гг., упершыню друкавалася ў асобным выданні «Sielanka». Opera we dwóch aktach, napisana przez Wincentego Dunin Marcinkiewicza. Wilno, drukiem Jozefa Zawadzkiego, 1846.

Упершыню ставілася на сцэне ў Мінску 9.02.1852 г. У творы паны размаўляюць па-польску, сяляне, часам паненка Юлія і камісар, — па-беларуску.

У Беларускаім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва ў Мінску захоўваецца выпіска з пратакола рэдакцыйнай калегіі Інстытута беларускай культуры ад 24.02.1926 г. «Аб выданні камедыі Вінцука Дуніна-Марцінкевіча «Сялянка», у якой, у прыватнасці, адзначалася: «Асноўны тэкст камедыі ўзяты з копіі, спісанае нябожчыкам Аляксандрам Бурбісам з друкаванага паасобніку «Сялянка» выдання 1846 году, які знаходзіцца ў Кракаве... Пераклад на сучасную беларускую мову зроблены Язэпам Лёсікам — проза і Янкам Купалам — вершы. У назначаным да друку рукапісу, у аснову якога пакладзены так званы бурбісаўскі спісак «Сялянка», зроблена параўнанне з так званым Мазырскім спіскам «Сялянка» 1860 году, які носіць загаловак «Różna miłość bywa» (БДАМЛіМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 1434, л. 1 адв.). Працяглы час камедыя

¹ Звесткі прадстаўлены Т. В. Кабржыцкай і В. П. Рагойшам.

«Каханне бывае рознае» (рукапіс знаходзіцца ў Лондане) памылкова лічылася арыгінальным творам драматурга, накуль што не адшуканым (гл. БелСЭ. Т. 4. Мн., 1971. С. 313; Лойка А. А. Гісторыя беларускай літаратуры: Дакастрычніцкі перыяд. Мн., 1977. Ч. 1. С. 134).

Першапублікацыя поўнага беларускага перакладу камедыі здзейсненая ў выданні «В. І. Дунін-Марцінкевіч. Збор твораў» (Мн., 1958. С. 7—65) з наступным сціслым каментаром: «Друкуецца па выданні «Sielanka». Opera we dwóch aktach, napisana przez Wincentego Dunin Marcinkiewicza. Wilno, 1846.

Твор напісаны на польскай мове. Але сяляне размаўляюць па-беларуску. Вершаваныя радкі «Сялянкі» падаюцца па перакладу Я. Купалы. Рукапіс перакладу захоўваецца ў музеі Я. Купалы» (с. 421).

У дадзенай публікацыі ўрыўкаў дзе-нідзе пакінуты радкі, прыналежаўшыя Навуму Прыгаворку, хору сялян, г. зн. напісаныя ў арыгінале па-беларуску, каб падкрэсліць перакладчыцкае майстэрства песняра, паколькі Янка Купала вымушаны быў шукаць рыфму для рэчытатыву Юліі, Кароля і г. д. абумоўленую папярэднімі рэплікамі герояў камедыі-оперы.

Чарнавыя аўтографы перакладу Я. Купалы захоўваюцца ў ДзЛМЯнК (ф. 1, воп. 1, адз. зах. 333—334).

Іншыя варыянты:

С. 204	р. 3	<i>Зіраз ёй думак рой хлыне,</i>	
	р. 6	<i>Аб вабным хлопцы і строі.</i>	
	р. 9	<i>Аб красах баіць ён чутка.</i>	
	р. 12	<i>Аж млее дзеўчына тая.</i>	
	р. 17	<i>Гэтак для птушкі з дубровы</i>	
С. 205	р. 20	<i>І хлапца цянёты абходзе</i>	
	р. 1—2	<i>У душы бурліцца і плача.</i>	
		<i>Сэрца да літасці гнецца</i>	
	р. 14—15	<i>Як сягоння, здаецца, бачу век дзіцячы,</i>	
	р. 19—20	<i>Калі з мілым Каролем у гэты лес шумячы</i>	
С. 206		<i>О край мой любы, радзімы!</i>	
		<i>Ты знаеш думак жаданні.</i>	
		<i>Тут, як у небе, аздобна.</i>	
	р. 23	<i>Кусток я ружы садзіла</i>	
	р. 5	<i>І страху яму наганялі</i>	
С. 207	р. 12—13	<i>Ён сюды ісці, знаць, хоча.</i>	
		<i>На мяне ўпёр свае вочы.</i>	
	р. 18	<i>Кіньма гідасць сваю вон</i>	
	р. 16	<i>А больш прыгожых дзяўчатаў..</i>	
	р. 19	<i>З мілай французскаю тварай</i>	
С. 210	р. 10	<i>Лыкну водкі для настрою.</i>	
	р. 25—27	<i>Шукай пацехі ў шчасці падданных;</i>	
		<i>Дзецьмі сваімі кіруй, як бацька.</i>	
	р. 28	<i>Радасць, якую тут знаходжу</i>	
	р. 29	<i>Я з расчулення слёз не стрымаю,</i>	
С. 211	р. 30	<i>Ажна да чаркі няма імпэту.</i>	
	р. 16	<i>Загадаў так пан наш слаўны.</i>	
	С. 212	р. 14—15	<i>Як вясна зямлю збудзіла,</i>
			<i>Сон зямля скідае цяжкі</i>
		р. 20—22	<i>Апяваючы шчасліва</i>
		<i>Сваю мілую птушыну.</i>	
		<i>Толькі ж мне маркотна ў сэрцы / сумуе сэрца,</i>	
С. 213	р. 25	<i>І цярпіць, цярпіць без краю.</i>	
	р. 26	<i>Ах, хто гэтакі шчаслівы,</i>	
	р. 27	<i>Што ўспомнілі жычліва.</i>	
	р. 4—5	<i>Палахліва так спявае,—</i>	
		<i>Аб сваёй дазнаю долі</i>	

- р. 10 Следам лазіць, хоча згубы.
 р. 19 *Што яму ў думках сніцца?*
 р. 19—22 Ці ж, пан, Бога не баішся?
Хоць сівізна ўжо цярушыць,
Галаву любосьцяй сушыць.
 р. 25—26 Воч тваіх страшная сіла
Сэрца мне ўзяла. Ах!
 р. 30 Дай сваё ўзамен. Ах!
 С. 214 р. 15—18 *Як жа ёй тут аб'яснюся?*
Увесь са страху аж трасуся!
Усё ж цяпер спытаці мушу.
Ці ёй сэрца не парушу?
 р. 19—22 *Відаць, гэты патароча*
Заляцацца ка мне хоча;
Але пабажусь на душу,
Я яму падстрою штуку.
 С. 215 р. 4—6 *Гэтак смачна заляцаўся?*
А хай возьме там іх ліха!
Вер, кажу я не паўжартам:
 р. 11—14 *А столькі красы ў сабе яны маюць,*
Што, калі гляну, мне думкі ўсе таюць.
Чую, чую сэрца б'ецца,
Ах, люблю цябе ў сакрэце.
 р. 17 *А, як лілея, чало тваё ў белі*
- р. 23 За твой бы голас срабрысты, ласк поўны,
 С. 217 р. 9—10 *Я смяюся бо так смешна,*
Хоць спуста смяяцца грэшна.
 р. 29 *І немак гаспадарных*
 С. 218 р. 7—9 *Мужчына кожнай след сачыць,*
Бландынкі ці брунеткі;
Усіх прыгожых рад любіць
 р. 14 *З другой ужо любасць дзеліць.*

ЭПІСТАЛЯРНАЯ СПАДЧЫНА

№ 1. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 225)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 1—2).

Упершыню з купюрай — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 1—2).

Эпімах-Шыпіла Браніслаў Ігнатавіч (1859—1934) — беларускі выдавец і мовазнавец, адзін з арганізатараў беларускага выдавецкага таварыства «Загляне сонца і ў наша аконца». Адыграў значную ролю ў жыцці Я. Купалы, садзейнічаў станаўленню літаратурнага таленту паэта. Рэдактар першага зборніка Я. Купалы «Жалейка», а таксама ўкладальнік і рэдактар зборніка «Гусяр». У 1925—1927 гг. рэдактар, у 1927—1929 гг. дырэктар камісіі Інбелкульту па складанні слоўніка жывой беларускай мовы.

Арыштаваны 18 ліп. 1930 г. Крымінальная справа па абвінавачванні была спынена 12 верас. 1930 г. Быў вызвалены з-пад варты. Памёр 6 чэрв. 1934 г.

...што добрага чуто аб маёй справе? — Гаворка ідзе пра намер Я. Купалы паступіць на агульнаадукацыйныя курсы А. С. Чарняева. Б. Эпімах-Шыпіла садзейнічаў паступленню паэта (снеж. 1909 г.).

Антоні Л. — *Луцкевіч Антон Іванавіч (1884—1942)*. Адзін з літаратурных псеўданімаў — А. Навіна) — палітычны і грамадскі дзеяч, гісторык, публіцыст, літаратурны крытык. Удзельнічаў у наладжванні выпуску газ. «Наша доля» і «Наша ніва», уваходзіў у склад іх рэдакцый. Адзін з выдаўцоў і аўтараў газ. «Гоман». Прымаў актыўны ўдзел у стварэнні ў 1921 г. Беларускага музея імя І. Луцкевіча. Аўтар прац пра творчасць Я. Купалы («Нашы песняры», Вільня,

1918: «Пуцяводныя ідэі беларускай літаратуры», Вільня, 1921; «Янка Купала як прарок Адраджэння», Вільня, 1932). Арыштаваны 30 верас. 1939 г. па абвінавачванні ў контррэвалюцыйнай дзейнасці. Рашэннем Асобай нарады пры НКУС СССР асуджаны на 6 гадоў зняволення, у час якога і памёр. Рэабілітаваны ў 1989 г.

№ 2. Да Л. М. Клейнбарта (с. 225)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 1560, л. 1—8).

Упершыню — Я. Купала «Избранные стихотворения в переводах русских поэтов» (М., 1919).

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 1—8).

У Збор твораў уключаны ўпершыню ў Зб. тв., 1963 г., т. VI.

Ліст уяўляе сабой аўтабіяграфію, напісаную Я. Купалам у Пецярбургу ў 1910 г. па просьбе Л. М. Клейнбарта. У 1918 г. паэт даслаў аўтабіяграфію І. А. Белавусаву, які пры падрыхтоўцы да выдання першага зборніка вершаў паэта на рускай мове выкарыстаў дадзены тэкст у прадмове.

*Клейнбарт Леў Максімавіч*¹ (1875—1950) — рускі крытык, публіцыст. Першы біёграф Я. Купалы, аўтар першай манаграфіі пра паэта («Янка Купала. Вопыт характарыстыкі літаратурнай і біяграфічнай. 1929—1934»)², якая так і не пабачыла свет.

С. 226: Родился я в 1882 г., кажется, в Виленской губ<ернии>... — Я. Купала нарадзіўся 25 чэрв. (7 ліп.) у фальварку Вязынка Мінскага павета, цяпер в. Вязынка Маладзечанскага р-на Мінскай вобл.

Потом несколько месяцев побывал в народном училище... — У студзені — сакавіку 1889 г. Я. Купала вучыўся ў Сенніцкім двухкласным народным вучылішчы ў настаўніцы А. В. Сонцавай.

...приготовить меня в какую-нибудь среднюю школу... — У 1890 г., калі сям'я Луцэвічаў жыла ў Мінску, Янка каля пяці месяцаў наведваў прыватную падрыхтоўчую школу. Але паступлення не адбылося.

С. 227: Впоследствии познакомился я с одним соседним помещиком-поляком... — Гаворка ідзе пра ўладальніка суседняга маёнтка Зігмунта Чаховіча (1831—1907), з якім паэт пазнаёміўся ў 1895 г. У той час З. Чаховіч, як удзельнік паўстання Каліноўскага, жыў на паўлегальным становішчы ў сваім маёнтку Малыя Бяседы.

«Родина» (1879—1917) — ілюстраваны штотыднёвы часопіс. Выдаваўся ў Пецярбургу і прызначаўся для «сямейнага чытання».

Сыракомля Уладзіслаў (сапр. Кандратовіч Людвік Францішак Уладзіслаў; 1823—1862) — польскі і беларускі паэт. Сыракомля быў у ліку паэтаў, з чых твораў Я. Купала пачынаў перакладчыцкую дзейнасць. Памяці Сыракомлі Я. Купала прысвяціў верш «Лірнік вясковы» (1912).

Сянкевіч Генрых (1846—1916) — польскі пісьменнік. Аўтар твораў «Агнём і мячом», «Патоп», «Пан Валадыеўскі», «Quo vadis», «Крыжакі» і інш.

Лермантаў Міхаіл Юр'евіч (1814—1841) — рускі паэт.

Горкі Максім (Пешкаў Аляксей Максімавіч; 1868—1936) — рускі пісьменнік і грамадскі дзеяч.

Когда мне было приблизительно лет 19—20, умер мой отец... а в полтора года после смерти отца эпидемия унесла в могилу в течение одной недели единственного моего брата и двух младших сестер. — У маі 1902 г. памёр бацька Я. Купалы Д. А. Луцэвіч. Праз паўгода памірае ад шкарлятыны малодшы брат Казік, а яшчэ праз тыдзень — сёстры Сабіна і Гэля.

¹ Я. Купала памылкова называе імя па бацьку ў лістах № 2, 8, 9. З ліста № 10 ад 22.ІІ.1913. паэт выпраўляе гэту недакладнасць.

² Машынапісны тэкст даследавання захоўваецца ў ДзЛМЯнК (ф. 1, воп. 11, адз. зах. 49).

С. 227: ...получил я место приказчика в одном имении Могилевск<ой> губ<ернии>. — Снежань 1903-га — вясна 1904 г. — працуе ў канторы маёнтка Беліца Сенненскага павета Магілёўскай губ.

С. 228: ...решил поступить в винокуренный завод... — 3 восені 1905 г. да верасня 1908 г. працуе вінакурам на броварах.

...уехал в Вильну. — 3 верасня 1908 г. жыве ў Вільні. Працуе бібліятэкарам у прыватнай бібліятэцы «Знание» Б. Л. Даніловіча. Адначасова супрацоўнічае ў газ. «Наша ніва».

...затем уехал в Петербург за наукой. — У снежні 1909 г. Я. Купала едзе ў Пецяярбург, дзе паступае на агульнаадукацыйныя курсы А. С. Чарняева.

Писать начал я с 1904 г. ... — 3 усяго напісанага паэтам у гэты час да нас дайшлі вершы «Мая доля», «Ковіесіе» (на польскай мове) і «Modlitwa» (прыпісваецца Я. Купалу).

Первый сборник моих стихов по обыкновению удостоился даже двойной конфискации... — Зб. «Жалейка» (1908) адразу пасля выхаду ў свет быў канфіскаваны Пецяярбургскім і Віленскім камітэтамі па справах друку. Больш падрабязна пра гэта гл: дадзенае выданне, т. 1, с. 419—421.

Суждены нам благие порывы, / Да свершить ничего не дают... — Радкі з верша М. А. Някрасава «Рыцарь на час» (1862): «Суждены вам благие порывы, // Но свершить ничего не дано...»

№ 3. У рэдакцыю газеты «Наша ніва» (с. 229)

Друкуецца па аўтографе (БДАМЛіМ, ф. 3, адз. зах. 47, л. 52). Дата на лісце адсутнічае.

Датуецца па рэгістрацыйным надпісе: «Исп. 24/VII-1911 г. № 27».

Упершыню — Рагойша В. Вяршыні. Мн., 1991. С. 55.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...на Аконы... — Сядзіба маці і сяцёр Я. Купалы, дзе паэт, пачынаючы з 1911 г., адпачываў.

...польскімі літарамі... — Маецца на ўвазе напісанне лацінскімі літарамі (лацінкай).

№ 4. Да Л. М. Клейнбарта (с. 229)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 110, л. 1—2).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2).

Посылаю в Ваше распоряжение свои книжонки. — Відаць, гаворка ідзе пра зборнікі «Жалейка» (1908), «Гусляр» (1910), паэму «Адвечная песня» (1910), якія выйшлі з друку да гэтага часу.

№ 5. Да Л. М. Клейнбарта (с. 230)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 110, л. 3).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 1).

Посылаю Вам... корректурный оттиск статьи А. Новины. — Гаворка, відаць, ідзе пра артыкулы «На дарозе да новага жыцця» ці «К пытанням аб нацыянальных адносінах у Беларусі і Літве», якія былі надрукаваны ў часоп. «Малаяя Беларусь», 1912, адпаведна ў № 1 і № 2.

Навіна А. — Гл. камент. да ліста № 1.

...обращаю Ваше внимание на статью этого же автора в журнале «Запросы жизни», в № 6 (от 10/II 1912 г.). — Часопіс «Запросы жизни» выдаваўся на працягу 1909—1912 гг. Выявіць артыкул А. Навіны пакуль не ўдалося.

№ 6. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 230)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 3—4 адв.).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 3—6).

С. 230: «Маладую Беларусь» атрымаў і шчыра дзякую за яе Суполцы.— Гаворка ідзе пра літаратурны альманах, які выдаваўся суполкай «Загляне сонца і ў наша аконца» ў Пецяярбургу ў 1912—1913 гг. Усяго выйшлі 3 сшыткі. У № 1 (1912) упершыню была апублікавана драматычная паэма Я. Купалы «Сон на кургане».

...пану Лявіцкаму...— Лявіцкі Антон Іванавіч (псеўд. Ядвігін Ш.; 1868—1922) — беларускі пісьменнік, адзін з пачынальнікаў беларускай прозы. Сябраваў з Я. Купалам, апублікаваў першую рэцэнзію на яго зборнік «Жалейка» («Минское эхо». 9.07.1908).

Маюся ў канцы гэтага месяца паехаць у Вільню.— Я. Купала наведаў Вільню 23, 24 чэрв.

...думаю напісаць паэмку «Рагнеда»...— Пазней Я. Купала даў твору назву «Гарыслава». (Гл. камент. да паэмы: дадзенае выданне, т. 6, с. 406.)

...на днях маюся з'ездзіць да кс. Астравіча...— Астравіч Аляксандр Сцяпанавіч (псеўд. Зязюля Андрэй; 1878—1921) — беларускі паэт. Скончыў каталіцкую духоўную семінарыю ў Пецяярбургу (1910). Адзін з арганізатараў з'езда беларускага каталіцкага духавенства ў 1917 г. у Мінску. Быў знаёмы з Я. Купалам, Я. Коласам, А. Грыневічам. Друкаваўся з 1909 г. у газ. «Наша ніва», «Беларус», «Крыніца», «Вольная Беларусь» і інш. Аўтар беларускага рэлігійнага гімна «Божа, што калісь народы...». Разам з А. Грыневічам выдаў зб. «Беларускія песні з нотамі» (СПб., т. II. 1912).

Папрасіце, паночку, п. Грыневіча, каб ён прыслаў мне свае песні, 1-ы і 2-і зборнікі.— Гаворка ідзе пра зб. «Беларускія песні з нотамі» (Пб, т. I, 1910; т. II, 1912 разам з А. Зязюлем).

Грыневіч Антон Антонавіч (1877—1937) — збіральнік беларускага музычнага фальклору, выдавец, педагог, кампазітар. Заснавальнік у Пецяярбургу ў 1910 г. выдавецтва, якое на працягу 3 гадоў выпусціла 11 кніг, у тым ліку творы Я. Купалы («Гусляр» і «Адвечная песня»), Я. Коласа і У. Галубка. У 1923 г. выдаў першы беларускі падручнік па музыцы «Навука спеву», у 1925 г. — «Беларускі дзіцячы спеўнік». 6 верас. 1933 г. арыштаваны і, паводле пастановы пазасудовага органа ад 9 сак. 1934 г., зняволены на 10 гадоў у папраўча-працоўны лагер. Рэабілітаваны 16 жн. 1956 г.

№ 7. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 231)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 1, л. 7—8).

Упершыню са скарачэннем — газ. «Літ. і мастацтва», 1945, 22 жн. у падборцы неапублікаваных лістоў Я. Купалы. Аўтар публікацыі — В. Таўлай.

Ластойскі Вацлаў Юстынавіч (1883—1938) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, гісторык, філолаг, этнограф, публіцыст, пісьменнік, літаратуразнавец. У той час рэдакцыйны сакратар газ. «Наша ніва» (1909—1914). У 1916—1917 гг. — рэдактар газ. «Гоман». Акадэмік АН БССР. Арыштаваны 21 ліп. 1930 г. і сасланы на 5 гадоў у Саратаў. 20 жн. 1937 г. ізноў арыштаваны і 23 студз. 1938 г. расстраляны. Рэабілітаваны двойчы — 16 верас. 1958 г. і 10 чэрв. 1988 г.

У суботу еду ў Стоўбцы да Коласа...— Гаворка ідзе пра першую сустрэчу Я. Купалы і Я. Коласа, якая адбылася на пачатку жніўня 1912 г. Пазней Я. Колас успамінаў: «Наша сустрэча насіла сяброўскі характар, нібыта мы даўно асабіста знаёмы. Я на ўсё жыццё запамятаў вобраз Янкі Купалы, тады маладога трыццацігадовага чалавека ў поўным росквіце жыццёвых і творчых сіл. Гэта быў вясёлы, жыццярадасны, схільны да дабрадушных жартаў і гумару чалавек» (Такі ён быў. Мн., 1975. С. 10).

...да кс. Астравіча...— Гл. камент. да ліста № 6.

№ 8. Да Л. М. Клейнбарта (с. 232)

Друкуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 110, л. 4, 5, 5 адв.).

Датуецца паводле зместу ліста.

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 14—16).

Ярэміч Аляксандр Парфіравіч (1876—1920) — урач, знаёмы Я. Купалы. Паходзіў з Беларусі. Доктар медыцынскіх навук. У час знаёмства з паэтам у 1910 г. быў дырэктарам былой Елісееўскай бальніцы ў Пецярбургу. Фінансаваў выданне зборніка «Шляхам жыцця» (1913).

№ 9. Да Л. М. Клейнбарта (с. 232)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 110, л. 6—7).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 12—13).

Порешили выпустить томик в 15 печатных листов... — Гаворка ідзе пра будучы зборнік «Шляхам жыцця» (Пецярбург, 1913).

№ 10. Да Л. М. Клейнбарта (с. 233)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 110, л. 8).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 17).

...оставленную у Вас мою автобиографию — она мне сейчас очень нужна для статьи в одну энциклопедию. — Гаворка ідзе пра аўтабіяграфію, напісаную ў 1910 г. па просьбе Л. М. Клейнбарта. Я. Купала меў на ўвазе «Энцыклапедычны слоўнік» Ф. А. Бракгаўза і І. А. Эфрона.

№ 11. Да В. Ю. Ластоўскага (с. 233)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 3).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1997, 25 ліп. у публікацыі Я. Ягушкевіча.

Ластоўскі В. Ю. — Гл. камент. да ліста № 7.

...прафесар Вянгераў... — *Вянгераў Сямён Апанасавіч (1855—1920)* — рускі гісторык літаратуры, бібліёграф, складальнік шматтомных бія- і бібліяграфічных слоўнікаў па рускай літаратуры. З 1891 г. С. А. Вянгераў быў рэдактарам літаратурнага аддзела «Энцыклапедычнага слоўніка» Ф. А. Бракгаўза і І. А. Эфрона.

...энцыклапедыі Бракгаўза... — Гаворка ідзе пра «Энцыклапедычны слоўнік» Ф. А. Бракгаўза і І. А. Эфрона (Пецярбург, 1890—1907). У 1911 г. меркавалася выдаць «Новы энцыклапедычны слоўнік». Выйшла 29 тамоў з намечаных 48. Відаць, менавіта для дадзенага выдання былі патрэбны звесткі пра паэта.

...для «Критико-биографического словаря». — Я. Купала гаворыць пра «Крытыка-біяграфічны слоўнік рускіх пісьменнікаў і вучоных. Ад пачатку рускай адукаванасці да нашых дзён» (т. 1—6, 1886—1904, выданне не скончана).

№ 12. Да А. І. Луцкевіча (с. 234)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 4). У паштоўцы зверху: «Слб. 31/III<19>13 г.».

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Пан Іваноўскі... — *Іваноўскі Вацлаў Леанардавіч (1880—1943)* — беларускі дзеяч. Доктар тэхнічных навук. Займаўся выдавецкай дзейнасцю, зрабіў апрацоўку першага буквара сучаснай беларускай мовы з асноўнымі мовазнаўчымі тэрмінамі. У пачатку 1906 г. узначаліў створанае ім у Пецярбургу першае беларускае выдавецтва — суполку «Загляне сонца і ў наша аконца». Арганізаваў выпуск штотыднёвіка «Рунь». Адначасова супрацоўнічаў у газ. «Наша доля»

і «Наша ніва» (псеўд. Вацюк Тройца). У 1913—1915 гг. у Вільні кіраваў Беларускай выдавецкай таварыствам, садзейнічаў заснаванню беларускай кнігарні В. Ластоўскага. У сакавіку — верасні 1915 г. старшыня Беларускага таварыства дапамогі пацярпеўшым ад вайны. У 1922—1939 гг. прафесар Варшаўскага політэхнічнага інстытута. У 1942 г. прызначаны нямецкімі акупацыйнымі ўладамі на пасаду бургамістра Мінска. У 1943 г. старшыня Беларускай рады даверу пры генеральным камісару Беларусі В. Кубэ. Паводле афіцыйнай версіі, забіты ў Мінску ў 1943 г. савецкімі партызанамі.

С. 234: ...што Вы дасце свой артыкул у 3-ці шытак «Маладой» Б*еларусі*». — Гаворка ідзе пра артыкул «Наш шлях», які быў надрукаваны ў № 3 часоп. «Маладая Беларусь», 1913.

№ 13. Да А. І. Луцкевіча (с. 234)

Друкуецца і датуецца па аўтографу. (адз. зах. 4).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...я паслаў Вам для рэцэнзіі «Шляхам жыцця»... — А. І. Луцкевіч выканаў просьбу Я. Купалы: 26 крас. 1913 г. у газ. «Наша ніва» з'явілася першая рэцэнзія на зборнік пад назвай «Шляхам жыцця».

«*Kurjer krajowy*» — газета на польскай мове, выдавалася ў 1912—1914 гг. у Вільні.

«*Веч. газ.*» — «Вечерняя газета», штодзённая грамадска-палітычная газета ліберальнага кірунку. Выдавалася ў Вільні ў 1912—1915 гг. на рускай мове.

С. 235: Я ўскорасці пасля свят выязджаю з Піцера... — Паводле даты пад вершам «Братка і Сястрыца» (Акопы. 23.V.13 г.) можна меркаваць, што Я. Купала выехаў з Пецярбурга пасля Вялікадня.

№ 14. У рэдакцыю «Нашай нівы» (с. 235)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 1).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1945, 22 жн. у публікацыі В. Таўлая.

...зб. вершаў М. Багдановіча... — Гаворка ідзе пра зб. «Вянок» (1913).

...за 5 год майго супрацоўніцтва... — Я. Купала пачаў супрацоўнічаць з газ. «Наша ніва» восенню 1908 г.

...каб так беззасценчыва ігнарыраваць маю новавыйшаўшую кнігу... — Рэцэнзія А. Навіны на зб. «Шляхам жыцця» з'явілася ў «Нашай ніве» 26 крас. 1913 г.

№ 15. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 236)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 1, л. 9—10).

Упершыню са скарачэннямі — газ. «Літаратура і мастацтва», 1945, 22 жн. у падборцы неапублікаваных лістоў Я. Купалы. Аўтар публікацыі — В. Таўлай.

...пагаварылі аб гэтым з п. Іванам... — Відаць, размова ідзе пра Івана Луцкевіча.

Луцкевіч Іван Іванавіч (1881—1919) — празаік, публіцыст, археолаг, краязнавец, беларускі грамадска-палітычны дзеяч, адзін з пачынальнікаў беларускага нацыянальнага адраджэння пачатку ХХ ст. Па яго ініцыятыве ў Вільні былі створаны газ. «Наша доля» (1906) і «Наша ніва» (1906—1915), а таксама кнігавыдавецкія суполкі «Наша хата», «Беларускае выдавецкае таварыства», «Беларускі музычна-драматычны гурток». Намаганнямі І. Луцкевіча ў Вільні з'явілася газ. «Гоман» (1916—1918), яго асабістая калекцыя беларускіх старажытнасцей стала асновай Беларускага музея ў Вільні (1921). Апошняй яго справай было адкрыццё ў Вільні першай беларускай гімназіі (1919).

...і п. Обстам. — *Обст Ян* (1876—1941?) — гісторык, выдавец, журналіст. У 1910—1911 гг. выдаваў у Пецярбургу «Литовский кварталник» (на польскай мове), у 1911—1915 гг. у Вільні — «Штодзённую газету». Адзін з актыўных папулярызатараў Віленшчыны. З Я. Купалам пазнаёміўся ў Пецярбургу.

С. 236: *Ці паслалі... у рэдакцыі мае кніжкі «Шл<яхим> жыцця»?* — Трэці зборнік Я. Купалы «Шляхам жыцця» выйшаў з друку ў Пецярбургу на пачатку крас. 1913 г. у выдавецтве «Загляне сонца і ў наша аконца». Відаць, Б. І. Эпімах-Шыпіла абыцаў разаслаць кнігу па рэдакцыях вядомых газет для атрымання водгукаў на зборнік.

...купляйце... і прысылайце «Bielarusa»... — Штотыднёвая грамадска-палітычная літаратурна-мастацкая і рэлігійна-асветніцкая газета. Выдавалася на беларускай мове ў Вільні ў 1913—1915 гг., друкавалася лацінкай. Была разлічана пераважна на каталіцкую частку беларускіх сялян і інтэлігенцыі. Рэдактары-выдаўцы: А. І. Бычкоўскі, з № 5 за 1914 г. — Б. А. Пачопка.

...п. Лявіцкі. — Гл. камент. да ліста № 6.

...ўжо пачынаю баяцца, каб не пайсці да Абрагама на піва. — Тут: паміраць (разм., жарт.).

Перачытваю белар<ускія> этнаграф<ічныя> зборнікі — Шэйна... — Шэйн Павел Васільевіч (1826—1900) — этнограф, фалькларыст, аўтар наступных зборнікаў: «Рускія народныя песні» (1870), «Беларускія народныя песні» (1874), «Велікарус у сваіх песнях, абрадах, звычаях, вераваннях, казках, легендах і т. п.» (т. 1, вып. 1—2, 1898—1902), «Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю» (т. 1—3, 1887—1902).

№ 16. У рэдакцыю газеты «Наша ніва» (с. 237)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (алз. зах. 1).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

«Навука» — верш Я. Купалы (гл. дадзенае выданне, т. 3, с. 165, 312).

№ 17. Да Г. Леўчыка (с. 237)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (КП6996/А522).

Упершыню — часоп. «Беларусь», 1973, № 2, с. 28 у публікацыі А. Іверса «Гальяш Леўчык у «Нашай ніве».

Ліст напісаны на бланку «Беларускага выдавецкага таварыства», дзе ў той час Я. Купала быў сакратаром.

Леўчык Гальяш (сапр. Ляўковіч Ілья Міхайлавіч; 1880—1944) — беларускі паэт. Друкаваўся ў «Нашай ніве» з 1908 г. Аўтар зборніка вершаў «Чыжык беларускі» (Вільня, 1912, лацінкаю). Беларускае выдавецкае таварыства меркавала апублікаваць зборнік кірыліцай, але гэтаму перашкодзіла першая сусветная вайна. Я. Купала добра ведаў Г. Леўчыка яшчэ да рэвалюцыі. «Вяртаючыся з Народнага сходу з Беластоку 14 лістапада 1939 г., Народны паэт Беларусі спецыяльна заехаў у Слонім, каб сустрэцца з Г. Леўчыкам, з якім не бачыўся больш за 20 год» («Гродзенская правда», 1963, 30 ліп., публікацыя В. Шундрыка).

№ 18. Да К. Лейкі (с. 238)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (КП15246/А603).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1945, 22 жн. з недакладнай датай: 12.2.1914 г.

Лейка Кандрат Тодаравіч (1860—1921) — беларускі пісьменнік.

...хацела бы выдаць сваім коштам Вашы творы асобнай кніжкай. — Адказваючы на прапанову Беларускага выдавецкага таварыства, К. Лейка даслаў у рэдакцыю газ. «Наша ніва» рукапіс зборніка апавяданняў «Засеўкі», але выхату зборніка перашкодзіла першая сусветная вайна. У 1921 г. пісьменнік выслаў у Беларускае навуковае таварыства 8 сшыткаў са сваімі творамі, лёс якіх дагэтуль невядомы. Некаторыя рукапісы К. Лейкі захоўваюцца ў рукапісным адзеле Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай Рэспублікі ў Вільнюсе.

Друкуецца па аўтографі (адз. зах. 5).

Датуецца па паштовым штэмпелі: Вільня, 24.II.14 г.

Упершыню — часоп. «Неман», 1961, № 1, с. 119—125 у публікацыі А. Ма-
люцінай «Янка Купала і Апалон Карынфскі».

Карынфскі Апалон Апалонавіч (1868—1937) — рускі паэт і пераклад-
чык. Быў знаёмы з Я. Купалам. Адзін з першых перакладчыкаў яго вершаў на
рускую мову. Пераклады былі надрукаваны ў часоп. «Педагогический листок»
(1914, кн. 1, 3; 1915, кн. 5; 1916, кн. 2); часоп. «Весь мир» (1914, № 33); газ.
«Трезвая жизнь» (1913, снеж.).

...пани Марианне... — *Марыяна Іосіфаўна* — жонка А. А. Карынскага.

...моей тэзке панне Яніне. — *Панна Яніна* — малодшая сястра М. І. Ка-
рынскай, якая ў 1913 г. прыезджала да яе з Варшавы. Яніну ў сям'і часта
называлі Янкай.

У сямейным архіве А. Карынскага быў выяўлены невядомы пераклад верша
«Не шукай...». Пад тэкстам дата: 6 студз. 1914 г. Прыводзім гэты пераклад:

НЕ ИЩИ

Не ищи ты счастья-доли
На чужом, далеком поле,
За шумливым лесом-бором,
За морским ли тем простором
Не ищи ты счастья-доли!

Ты найдешь его так близко,
Там — где мать, клоняся низко,
Колыбель твою качала,
Песню сыну напевала, —
Лишь умей искать ты близко!..

Не ищи друзей себе ты
Меж чужих! Вдали нигде ты
Ни на рынках, ни в палатах.
Ни среди панов богатых
Не ищи друзей себе ты!

Ты найдешь их близко-близко —
Возле хаты возле низкой,
Там — где детство проходило,
Где коса твоя косила, —
Лишь умей искать ты близко!..

Не ищи ты, брат мой, в жизни
С ветром матерн-отчины, —
Ни на суше, ни на море,
Ни при счастье, ни при горе
Не ищи ее ты в жизни! —

Ты найдешь ее так близко —
Не высоко и не низко, —
Позабудь все перелеты,
Только в сердце глянь свое ты —
И найдешь отчизну близко!..

№ 20. Да Б. А. Тарашкевіча (с. 239)

Друкуецца і датуецца па аўтографу, які захоўваецца ў БДАМЛіМ (ф. 3, воп. 1, спр. 226). Пад тэкстам: Вільня, 4/III-1914. Аўтограф напісаны чорным чарнілам на бланку Беларускага выдавецкага таварыства: Вільня, Каштанавая, д. 5, кв. 4. Адрасавана Клаўдзію Сцяпанавічу Душэўскаму з просьбай перадаць дзядзьку Б. Тарашкевічу.

Упершыню — зб. «Народныя песняры», 1972 з недакладнай датай: 4.IX-1913 г. Публікацыя падрыхтавана В. Рагойшам¹.

У Зб. тв., 1976, т. VII апублікаваны з нязначным скарачэннем.

Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч (1892—1938) — беларускі грамадска-палітычны і асветны дзеяч, мовазнавец, публіцыст, перакладчык, літаратуразнавец. Акадэмік АН БССР. У 1921—1922 гг. дырэктар Віленскай гімназіі, адзін з кіраўнікоў і заснавальнікаў Таварыства беларускай школы. Аўтар «Беларускай граматыкі для школ» (1918). 6 мая 1937 г. арыштаваны, 5 студз. 1938 г. асуджаны да вышэйшай меры пакарання. Расстраляны. Рэабілітаваны 26 студз. 1957 г.

...п. Іваноўскі... — Гл. каментарый да ліста № 12.

№ 21. Да А. А. Карыньскага (с. 239)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 5).

Упершыню — часоп. «Неман», 1961, № 1, с. 119—125.

Заступитесь... за меня перед Марианной Иосифовной, если будет очень ругать меня за неисполнение обещанного. — Я. Купала ў свой час абяцаў напісаць верш для жонкі А. Карыньскага, але не выканаў абяцання.

№ 22. Да А. А. Карыньскага (с. 240)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 5).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 23. Да А. А. Карыньскага (с. 241)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 5).

Упершыню — часоп. «Неман», 1961, № 1, с. 119—125.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 24. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 241)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 5—6 адв.).

Упершыню са скарачэннем — Зб. тв., 1963, т. VI.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 11—14).

...і Суполка... — Выдавецкае таварыства «Загляне сонца і ў наша аконца» (1906—1914). Выдала зборнікі Я. Купалы «Жалейка» (1908), «Шляхам жыцця» (1913) і драматычную паэму «Сон на кургане» (1912).

Загарак (пол.) — гадзіннік.

Ляда — *lada dzien (пол.)* — Тут у сэнсе: кожны дзень.

С. 242: ...сам адзін рэдагуе цяпер «Нашу ніву». — Да сакавіка 1914 г. Я. Купала з'яўляўся літсупрацоўнікам «Нашай нівы». З 7 сак., калі за подпісам Купалы выйшаў чарговы нумар газеты, ён стаў яе рэдактарам, а з 16.5.1914-га па 7(20).8.1915 г. — рэдактарам-выдаўцом.

Ластойскі заняты толькі кнігарняй. — Гл. камент. да ліста № 12.

Я звярнуўся да «Выдавецкага таварыства»... — Маецца на ўвазе Беларускае выдавецкае таварыства ў Вільні. Існавала ў 1913—1915 гг. і ў 1919—1930 гг. Выдавала і распаўсюджвала творы беларускай літаратуры. Заснавана 1(14).7.1913 г. Б. Даніловічам, І. Луцкевічам і інш. на базе выдавецтва «Нашай нівы». У 1913—1914 гг. сакратаром выдавецтва працаваў Я. Купала.

¹ У ЭД дата таксама недакладная.

№ 25. Да А. А. Карынскага (с. 243)

Друкуецца па тэксце тэлеграмы (адз. зах. 5).

Датуецца па паштовым штэмпелі.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 26. Да Я. Н. Драздовіча (с. 243)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі (ф. 2, воп. 1, адз. зах. 45).

Ліст напісаны на бланку рэдакцыі «Наша ніва».

Упершыню — часоп. «Мастацтва Беларусі», 1983. № 11 у публікацыі В. Скалабана «Паплечнікі».

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Драздовіч Язэп Нарцысавіч (1888—1954) — беларускі графік, жывапісец, скульптар. Супрацоўнічаў з Я. Купалам у часоп. «Рунь» у 1920 г. У 1927 г. аформіў выданне «Паўлінкі» (Вільня).

№ 27. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 243)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 7, 7 адв., 8, 8 адв.).

Упершыню са скарачэннем — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 15—18).

...быў у мяне Паўловіч... — Паўловіч Альберт Францавіч (1875—1951) — беларускі паэт-сатырык і драматург, сябар Я. Купалы. Выдаў кнігу вершаў «Снапок» (1910) і драму «Васількі» (1919). Прысвяціў Я. Купалу вершы «Каліва праўды» (1908) і «Ноч на Івана Купалу» (1910).

На лекцыі ў Шаняўскага ўніверсітэт ужо хаджу... — Размова ідзе пра Маскоўскі гарадскі народны ўніверсітэт імя А. Л. Шаняўскага, навучальную ўстанову, адкрытую на сродкі гэтага ліберальнага дзеяча народнай асветы. Існаваў у 1908—1918 гг. Я. Купала паступіў вучыцца ў верасні 1915 г. на I курс гісторыка-філасофскага цыкла ўніверсітэта. Ва ўніверсітэце вучыліся ў свой час А. Серафімовіч, І. Белавусаў, С. Ясенін і інш. У канцы студзеня 1916 г. спыніў вучобу ў сувязі з прызывам у армію і пераездам у Мінск.

С. 244: Паўтараю Вам просьбу аб адрасе Душэўскага... — Душэўскі (Душ-Душэўскі) Клаўдзій Сцяпанавіч (1891—1959) — беларускі культурны і палітычны дзеяч. Сустрэкаўся з Я. Купалам у час вучобы паэта на курсах А. С. Чарняева. Выкладаў у Віленскай беларускай гімназіі і на беларускіх настаўніцкіх курсах. У пачатку 1921 г. арыштаваны польскімі ўладамі і пасля вызвалення (7.2.1921) эмігрыраваў у Каўнас. Прымаў актыўны ўдзел у грамадска-культурным жыцці беларускай эміграцыі, быў адным з кіраўнікоў Беларускага цэнтра ў Літве (з 1933 г. яго старшыня), Літоўска-Беларускага таварыства. Рэдагаваў часопіс «Беларускі сцяг» (1922), прымаў удзел у выданні часопіса «Крывіч» (1923—1926), выдаваў і рэдагаваў часопіс «Беларускі асяродак» (з 1933 г.). Перакладаў на беларускую мову і выдаваў дапаможнікі для школ. Пасля далучэння Літвы да СССР зняволены ў турму (жнівень 1940-га — чэрвень 1941 г.). У жніўні 1943 г. арыштаваны нямецка-фашысцкімі ўладамі за дапамогу грамадзянам яўрэйскай нацыянальнасці, адбываў пакаранне ў канцлагеры каля г. п. Правянішкес. У 1944—1945 гг. — дацэнт Каўнаскага ўніверсітэта. У снежні 1946-га — маі 1947 г. пад следствам у Вільнюсе. Пасля новага арышту (люты 1952 г.) як «актыўны беларускі нацыяналіст» асуджаны да 25 гадоў зняволення. Вызвалены ў красавіку 1955 г. Пахаваны ў Каўнасе.

У ДзЛМЯнК захоўваецца рукапісны зб. «Шляхам жыцця», 1913, падараваны К. Душэўскаму¹. Яму Я. Купала выдаў даверанасць для атрымання з Галоўнага ўпраўлення па справах друку здазення ў Камітэт драматычных твораў².

¹ Дадзенае выданне. Т. 1. С. 431.

² Дадзенае выданне. Т. 7. С. 372.

С. 244: ...аб адрасе... Тарашкевіча. — Гл. камент. да ліста № 20.

Паклон п. Гагалінскаму... — Гагалінскі Антон Іванавіч (? — 1943) — пляменнік Б. І. Эпімах-Шыпілы. Гагалінскі жыву ў Пецярбургу ў Б. І. Эпімах-Шыпілы разам з Я. Купалам. Удзельнічаў у масавых сцэнах у пецярбургскай пастаноўцы «Паўлінкі». З 1925 г. жыву ў Мінску, у 1930-я гады — у Краснаярскім краі. Загінуў на фронце.

...і пані Пясецкай. — Пясецкая — хатняя гаспадыня Б. І. Эпімах-Шыпілы ў Пецярбургу. Родам з Беларусі. Паводле ўспамінаў — добрая, ветлівая і клапатлівая жанчына.

№ 28. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 244)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 10—10 адв.).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 19—22).

...адрас Максіма Багдановіча. — Багдановіч Максім Адамавіч (1891—1917) — беларускі паэт, перакладчык, крытык і гісторык літаратуры. Дзіцячыя гады правёў у Гродне (1892—1896), жыву і вучыўся ў Ніжнім Ноўгарадзе (1896—1908) і Яраслаўлі (1908—1916). Скончыў Дзямідаўскі юрыдычны ліцэй у Яраслаўлі (1916) і ў канцы верасня пераехаў у Мінск. Аўтар паэтычнага зборніка «Вянок» (1913). Магчыма, калі пісаўся гэты ліст, М. Багдановіча ўжо не было ў Яраслаўлі.

...ред. газ. «Ярославский голос»... — На самай справе газета называлася «Голос». Выходзіла ў Яраслаўлі з 1909-га па 1917 г.

...заняліся справай беларускага аддзела ў зб. «Отечество». — Масца на ўвазе зб. «Отечество», т. I, які выйшаў у 1916 г. пад рэдакцыяй прафесара Бадуэна дэ Куртэнэ, прафесара Н. А. Грэдэскула, Б. А. Гурэвіча і інш. Зборнік складаўся з двух раздзелаў: грамадска-палітычнага і гісторыка-літаратурнага. Другі раздзел складаўся з перакладаў на рускую мову твораў лепшых пісьменнікаў нацыянальных літаратур. Творы беларускіх пісьменнікаў па невядомай прычыне ў зборнік не ўвайшлі.

...былі ў нас п. п. Гагалінскія. — Гл. камент. да ліста № 27.

С. 245: *Нізкі паклон... п. Пясецкай.* — Гл. тамсама.

№ 29. У рэдакцыю газеты «Дзянніца» (с. 245)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (НАРБ, ф. 4, воп. 1, спр. 1, л. 32).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1981, 16 кастр. у публікацыі М. Камінскай і В. Скалабана.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Фотакопія аўтографа ДзЛМЯнК (НД 6619).

«Дзянніца» — першая савецкая газета на беларускай мове, орган Беларускага нацыянальнага камісарыята. Выдавалася з 1.3.1918 г. у Петраградзе, з 6.4.1918 г. да 24.2.1919 г. — у Маскве. Рэдактарам газеты быў Цішка Гартны.

№ 30. Да І. А. Белавусава (с. 245)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 734).

Упершыню — кн. «Беларуская літаратура. Даследаванні і публікацыі». Вып. III. Мн., 1960 у публікацыі Р. Гульман.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 6).

Белавусаў Іван Аляксеевіч (1863—1930) — рускі паэт і перакладчык. Актыўны папулярызатар і адзін з першых перакладчыкаў твораў Я. Купалы, складальнік і рэдактар першага зборніка твораў паэта на рускай мове («Избранные стихотворения в переводах русских поэтов». М., 1919).

...г. Турук был у меня... — Турук Фёдар Фёдаравіч (1889—1960) — беларускі гісторык і грамадскі дзеяч. З Я. Купалам пазнаёміўся ў Пецярбургу, відаць, у перыяд з 1911-га па 1915 г., у час вучобы ў інстытуце. Складальнік і

аўтар прадмовы «Курса беларусазнаўства» (1920). У 1915—1918 гг. выкладчык гімназіі ў Мінску і Маскве.

З сакавіка 1918 г. працаваў загадчыкам культурна-асветніцкага аддзела Беларускага нацыянальнага камісарыята. З красавіка 1919 г. — загадчык Беларускага паддзела аддзела асветы нацыянальных меншасцей Наркамата асветы РСФСР. Ф. Турук садзейнічаў развіццю беларускай культуры і навукі: быў адным з арганізатараў Беларускага народнага універсітэта і Беларускага навукова-культурнага таварыства ў Маскве. Прымаў удзел у выданні «Избранные стихотворения в переводах русских поэтов» (М., 1919).

Будучы ў Маскве восенню 1918 г., Я. Купала перадаў Ф. Туруку рукапісны варыянт зборніка «Спадчына» для выдання Беларускім паддзелам.

...послал Вам экз<емпляр> журнала «Педагогический листок». — У часоп. «Педагогический листок» (1914, кн. 1, 3; 1915, кн. 5) была апублікавана біяграфічная даведка пра Я. Купалу разам з 11 вершамі ў перакладзе А. А. Карышскага.

С. 246: *...иметь Ваши оригинальные и переводные произведения, кроме «Кобзаря»...* — І. А. Белавусаў пераклаў «Кобзаря» Т. Шаўчэнкі ў 1911 г. (другое выданне перакладу выйшла ў 1919 г.).

№ 31. Да І. А. Белавусава (с. 246)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 734).

Упершыню — кн. «Беларуская літаратура. Даследаванні і публікацыі». Вып. III. Мн., 1960 у публікацыі Р. Гульман.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 6).

У Зб. тв., 1976, т. VII друкаваўся з купюрай.

...что-то вроде автобиографии, написанной мною... для одного из петроградских литераторов. — Гаворка ідзе пра Л. М. Клейнбарта, якому паэт у 1910 г. даслаў сваю аўтабіяграфію.

Переводы В. Брюсова были напечатаны в одной из виленских газет... — Маецца на ўвазе «Вечерняя газета», 1914, ад 11 і 15 жн., у якой былі апублікаваны пераклады 4 вершаў: «Як у лесе зацвіталі...», «На Купалле»; «Адцвітанне» і «У ночным царстве».

Брусаў Валерый Якаўлевіч (1873—1924) — рускі пісьменнік. У снежні 1923 г. на Беларусі адзначалася 50-годдзе з дня нараджэння В. Брусава. 12 снеж. ён быў абраны ганаровым членам Інбелкульта.

№ 32. Да І. А. Белавусава (с. 247)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 734).

Упершыню — кн. «Беларуская літаратура. Даследаванні і публікацыі». Вып. III. Мн., 1960 у публікацыі Р. Гульман.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 6).

...в январе выехал из Смоленска и в настоящее время живу в Минске. — Пасля абвясчэння БССР Я. Купала 21 студз. 1919 г. пераехаў у Мінск на пастаяннае жыхарства.

№ 33. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 248)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 11—13).

Упершыню са скарачэннямі — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 23—25).

...узяў у друк маё «Раскіданае гняздо». — Гаворка ідзе пра драму, якая была завершана 4.9.1913 г. Выйшла з друку ў Вільні ў 1919 г.

Цяпер вяду... перагаворы аб выданні поўнага збору маіх твораў. — Першы збор твораў Я. Купалы ў 6 тамах пачаў выходзіць у 1925 г., быў завершаны ў 1932 г.

Том не друкаваных у аддзельных кніжках мною ўжо падабраны. — Творы, пра якія ідзе гаворка, склалі зб. «Спадчына». Ён выйшаў з друку ў 1922 г. у Мінску.

С. 248: *...пад апеку Уласава.* — Уласаў Аляксандр Мікітавіч (1874—1941) — беларускі грамадскі і культурны дзеяч, выдавец, публіцыст. Адзін з арганізатараў і актывістаў Беларускай сацыялістычнай грамады, член яе ЦК. Рыхтаваў да друку газ. «Наша доля», з 8 снеж. 1906 г. да 16 мая 1914 г. быў рэдактарам-выдаўцом газ. «Наша ніва». Адзін з заснавальнікаў беларускага выдавецкага таварыства «Наша хата» ў Вільні. У 1912 г. у Вільні наладзіў выданне сельска-гаспадарчага часопіса «Саха», у 1914 г. у Мінску — краязнаўчага часопіса для беларускай моладзі «Лучынка». Пры актыўным удзеле А. Уласава наладжана выданне рэдакцыяй «Нашай нівы» беларускіх календароў (1910—1913), зборнікаў «Нашай нівы» (выйшлі ў 1912 г. два нумары кірыліцай і лацінкай), кніг Я. Коласа, М. Багдановіча, Ядвігіна Ш., Э. Ажэшкі і інш.

На выбарах у лістападзе 1922 г. абраны ў польскі сейм як беспартыйны. Арганізатар і адзін з кіраўнікоў Таварыства беларускай школы. Пад яго анякунствам дзейнічала ў 1922—1929 гг. Радашковіцкая беларуская гімназія імя Ф. Скарыны. 16 кастр. 1939 г. арыштаваны органамі НКУС па абвінавачванні ў «шпіёнска-правакатарскай дзейнасці». 29 кастр. 1940 г. асуджаны на 5 гадоў зняволення ў папраўча-працоўных лагерах. Памёр ад паралічу сэрца 11 сак. 1941 г. у Новасібірску. Рэабілітаваны 6 студз. 1961 г.

...пад апеку... Лявіцкага. — Гл. камент. да ліста № 6.

...укралі ўсё: Шэйна... — Гл. камент. да ліста № 15.

...Карскага... — Маешца на ўвазе праца Я. Ф. Карскага «Беларусы» (т. I—III, 1903—1922).

...Раманава... — Раманаў Еўдакім Раманавіч (1855—1922) — беларускі археолаг, этнограф, краязнавец, педагог. Пры жыцці вучонага выйшлі 9 тамоў «Беларускага зборніка» (1886—1912). 10-ы том выпусціў Інбелкульт. 11—12 тамы загінулі ў час Вялікай Айчыннай вайны.

Галоўнай тэмай яго навуковай дзейнасці быў пошук самабытнасці нацыянальнай культуры беларускага народа, яго права на самасцвярджэнне. Можна меркаваць, што ў бібліятэцы Я. Купалы былі некаторыя з кніг вядомага вучонага, які апублікаваў больш за 200 прац па этнаграфіі, фальклору, гісторыі, археалогіі і мове беларусаў, больш за 10 тысяч фальклорных твораў.

С. 249: *...зрабіць гэта цераз Іваноўскага...* — Гл. камент. да ліста № 12.

№ 34. Да І. А. Белавусава (с. 249)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 734).

Упершыню — кн. «Беларуская літаратура. Даследаванні і публікацыі». Вып. III. Мн., 1960, у публікацыі Р. Гульман.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 6).

...«Биографический» очерк» Е. Шведера. — Праца Е. Шведара «Певец природы Иван Алексеевич Белоусов» (М., 1918).

...что слышно с Н. А. Янчуком... — Янчук Мікалай Андрэевіч (1859—1921) — беларускі, украінскі і рускі гісторык, этнограф, фалькларыст і літаратуразнавец. Пачынальнік беларускай музычнай фалькларыстыкі. Напісаў музыку да верша Я. Купалы «Нашай ніве» (1911). Прымаў актыўны ўдзел у рэдагаванні кн. «Избранные стихотворения в переводах русских поэтов» (М., 1919). Для гэтага выдання М. А. Янчук пераклаў 4 вершы: «Нашай ніве» (1911), «Ой, чаму на хаты гэтыя» (1906), «Над сваёй Айчызнай» (1906) і «Я відзеў душы сільныя» (1905—1907). Аўтар даследаванняў «Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры. Старадаўні перыяд» (Мінск, 1922); «Очерки по белорусской литературе» под ред. М. А. Янчука, вып. I. (М., 1920) і інш.

№ 35. Да І. А. Белавусава (с. 250)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 734, л. 8).

Упершыню — кн. «Беларуская літаратура. Даследаванні і публікацыі». Вып. III. Мн., 1960, у публікацыі Р. Гульман.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 6).

С. 250: ...книжонку Аничкова «Язычество и Древняя Русь»... — Аничкаў Я. В. (1866—1937) — рускі літаратуразнавец. «Язычество и Древняя Русь» (1914).

...книгу Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»... — Афанасьеў Аляксандр Мікалаевіч (1826—1871) — рускі фалькларыст, этнограф, гісторык, літаратуразнавец. «Поэтические воззрения славян на природу» ў 3 т. (1865—1869).

С. 251: *Москву я немножко знаю. В конце 1915 г. жил в ней три месяца с лишним.* — У Маскву Я. Купала пераехаў у верасні 1915 г.

№ 36. Да Ф. Ф. Турука (с. 251)

Друкуецца і датуецца па аўтографе: 20.VII 1919 г. (адз. зах. 8). Год вызначаны паводле зместу.

Упершыню — «Полымя», 1962, № 4, у перакладзе на беларускую мову Я. Шарахоўскага¹.

№ 37. Да Ф. Ф. Турука (с. 252)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 8).

Першая старонка ліста — фотакопія, другая — рукапісная.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Нячаеў Ягор Яфімавіч (1859—1925) — рускі паэт і перакладчык. Разам з І. Белавусавым, В. Брусавым, А. Карынфскім удзельнічаў у падрыхтоўцы першага зборніка Я. Купалы на рускай мове («Избранные стихотворения в переводах русских поэтов». М., 1919).

№ 38. Да Я. Ф. Карскага (с. 253)

Друкуецца і датуецца па кн.: Е. Ф. Карский. Белорусы. Т. III. Очерки словесности белорусского племени. Пг., 1922, дзе ўпершыню апублікаваны.

Лісты Я. Купалы да акадэміка Карскага Яўхіма Фёдаравіча (1861—1931), беларускага філолага-славіста, заснавальніка беларускай філалогіі, адносяцца да 1919—1922 гг. У 1919 г. акадэмік Я. Ф. Карскі, працягваючы работу па завяршэнні сваёй шматтомнай працы «Белорусы» (1903—1922), звярнуўся да Я. Купалы з лістом, у якім прасіў паэта ўдакладніць некаторыя моманты біяграфіі. «Так как сообщаемые в разных изданиях об И. Луцевиче биографические сведения, — адзначае Я. Ф. Карскі, — отличались неясностью и сбивчивостью (гл. «Вопросы жизни», 1912, № 6; «Наша Ніва», 1909, № 60; А. Nawina. «Našy piesniagu» и др.) и др.), то мы обратились за ними непосредственно к самому писателю. Его ответное письмо, как объясняющее многое в его поэзии, приводим в подлиннике» (Карский Е. Ф. Белорусы. Т. III. Очерки словесности белорусского племени. Пг., 1922). У раздзеле «Іван Дамінікавіч Луцэвіч» 3-га тома працы «Белорусы» Я. Ф. Карскі змясціў аўтабіяграфію паэта і прааналізаваў арыгінальныя і перакладныя яго творы да 1922 г.

У 36. тв., 1976, т. VII ліст друкаваўся без апошняга сказа.

Самойла Уладзімір Іванавіч (1878—1941) — беларускі і рускі публіцыст, літаратурны крытык. Пры садзейнічанні У. Самойлы ў газ. «Северо-Западный край» 15(28).5.1905 г. надрукаваны на беларускай мове верш Я. Купалы «Мужык» — першае выступленне паэта ў друку.

С. 254: ...на агульнанавучальных курсах Чарняева. — Агульнаадукацыйныя вячэрнія курсы Аляксандра Сяргеевіча Чарняева (1873—1915) — чатырохгадовая сярэдняя навучальная ўстанова для дарослых, якая дзейнічала ў 1902—1915 гг. у Пецярбургу.

З Петраграда зноў пераехаў у Вільню... — Да 8 кастр. 1913 г.

¹ Аўтографы лістоў паступілі ў ДзЛМЯнК у 1961 г.

С. 254: У 1915 г. змушаны быў... дзе цяпер і жыву. — З набліжэннем фронту 8.8.1915 г. эвакуіраваўся з Вільні, жыў у Арле, Маскве. Са студзеня 1916 г. Я. Купала — на вайскавай службе: некалькі месяцаў служыў у Мінску старшым рабочым у дарожна-будаўнічым атрадзе, потым у Полацку. 23 студз. 1916 г. у Маскве Я. Купала ажаніўся з Уладзіславай Францаўнай Станкевіч. Восенню, у дні Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі, пераязджае ў Смаленск. 3 ліпеня 1918 г. — агент па забеспячэнні харчамі Заходняй вобласці. У 1919 г., пасля абвясчэння БССР, пераехаў на сталае жыхарства ў Мінск.

...мая кніжка «Жалейка» была канфіскавана... — Гл. камент. да ліста № 2.

...і мяне як рэдактара... — Я. Купала з 7.3.1914 г. — рэдактар «Нашай нівы», з 16.5.1914 г. па 7.8.1915 г. — рэдактар-выдавец.

№ 39. У рэдакцыю газеты «Беларусь» (с. 254)

Друкуецца па газ. «Беларусь», 1920, № 64, 23 сак., дзе ўпершыню апублікаваны. Пад тэкстам: Менск, 20/III-20 г.

У БДАМЛіМ (ф. 68, воп. 1, адз. зах. 160) захоўваецца скарочаны рукапісны тэкст ліста, напісаны невядомаю рукою. Паколькі рукапіс знаходзіцца ў фондзе В. Таўлая, ёсць падставы лічыць яго аўтографам В. Таўлая, які хутчэй за ўсё перапісаў тэкст ліста з газеты.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

С. 255: Кс. Рэктару Абрантовічу. — Абрантовіч Фабіян (1884—1940) — каталіцкі святар усходняга абраду, прэлат Мінскай і Пінскай капітул, архімандрыт, доктар філасофіі, магістр тэалогіі, рэлігійны і культурна-грамадскі дзеяч, адзін з ідэолагаў і заснавальнікаў беларускага хрысціянскага руху XX ст., тэарэтык і практык беларускага уніяцтва, педагог. Як публіцыст друкаваўся пад псеўданімам Фабіч (Fabič).

...прафесара Іваноўскага, Б. Тарашкевіча, Ясінскага, Ерохава і інш. —

Іваноўскі В. Л. — Гл. камент. да ліста № 12.

Тарашкевіч Б. А. — Гл. камент. да ліста № 20.

Ясінскі Антон Мікітавіч (1864—1933) — прафесар, доктар усеагульнай гісторыі. Прафесар Юр'еўскага універсітэта, арганізатар, дырэктар і прафесар педінстытута ў Маскве, прафесар Маскоўскага універсітэта. З 1922-га па 1918 г. — прафесар на кафедры гісторыі сярэдніх вякоў педфака БДУ, правадзейны член ІБК і Чэшскай АН.

№ 40. Да Я. Ф. Карскага (с. 255)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (архіў АН РФ. ф. 292, воп. 2, адз. зах. 70, л. 3).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1946, 17 жн.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 7, л. 1).

Карскі Я. Ф. — Гл. камент. да ліста № 38.

Дык ці не знойдзеца цяпер у Вас рэкамендаваных Вамі кніг к перакладу «Слова а палку Ігаравым»... — 30 кастр. 1919 г. Я. Купала завяршыў празаічны пераклад на беларускую мову «Слова аб палку Ігаравым», помнік старажытнарускай літаратуры, напісанага ў 1185 г. неведомым аўтарам. Гэта быў першы савецкі пераклад славутага твора. Як вядома, Я. Ф. Карскі досыць высока ацаніў празаічны пераклад Я. Купалы і параіў яму зрабіць вершаваны пераклад «Слова...». Перакладу папярэднічала вялікая падрыхтоўчая праца, вывучэнне даследаванняў аб помніку. Вершаваны пераклад зроблены ў Акапах, завершаны 5 верас. 1921 г.

...пераклад «Слова» Е. Барсава, а такжа працу Ф. Е. Корша... — Я. Купала меў на ўвазе манаграфію Е. В. Барсава «Слово о полку Игореве» как художественный памятник Киевской дружинной Руси» (т. 1—3, М., 1887—1889); Ф. Е. Корша «Слово о полку Игореве». Исследования по русско-

му языку», т. 2, вып. 6, СПб., -1909. У лісце размова, відаць, ідзе пра другі том манаграфіі Е. В. Барсава, у якім змяшчаўся зроблены ім пераклад-каментарый «Слова...».

№ 41. Да А. І. Луцкевіча (с. 256)

Друкуецца і датуецца па кн. «Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі» (укл. С. Шупа. Вільня—Нью-Ёрк—Мінск—Прага, 1998. Кн. 1—2. С. 74), дзе ўпершыню апублікаваны.

Аўтографы захоўваюцца ў Дзяржаўным архіве Літвы (ф. 582).

Ліст напісаны на бланку тыднёвіка «Рунь» і накіраваны ў Вільню.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Вярыга-Дарэўскі Арцём Ігнатавіч (псеўд. Беларуская Дуда; 1816—1884) — беларускі пісьменнік-дэмакрат, жыву ў Стайках паблізу Віцебска. Падтрымліваў сувязі з У. Сыракомлем, А. Кіркорам, В. Дуніным-Марцінкевічам, В. Каратынскім, Я. Вулкам, А. Рыпінскім. У час паўстання 1863—1864 гг. — адзін з арганізатараў узброенага выступлення на Віцебшчыне. У 1863 г. арыштаваны і зняволены ў віцебскую турму, у 1865 г. сасланы ва Усолле (Усходняя Сібір). З 1868 г. на пасяленні ў Іркуцку. Памёр у Сібіры. Аўтар драмы «Гордасць», камедыі «Хцівасць» і «Грэх 4-ы — гнеў» і іншых твораў. Беларускія творы пры жыцці не друкаваліся з-за цензурных умоў, рукапісы іх не знойдзены.

Чачот Ян Тадэвуш (1796—1847) — беларускі і польскі паэт, фалькларыст. Скончыў Навагрудскую дамініканскую школу (1815), дзе пасябраваў з А. Міцкевічам. За ўдзел у студэнцкіх згуртаваннях зняволены ў віленскую турму (1823), потым сасланы на Урал, пераведзены ў Уфу, Цвер. На радзіму вярнуўся ў 1833 г. Пісаць пачаў у перыяд навучання ў Віленскім універсітэце (1815—1816). У 1818—1819 гг. напісаў каля 10 балад, шмат вершаў і песень, заснаваных на беларускім фальклоры (многія напісаны па-беларуску). Беларускім вершам вітаў прыезд з Коўна ў Вільню А. Міцкевіча (канец 1819 г.). Аўтар лібрэта аперэты «Малгажата з Зембіна». Чачот збіраў і вывучаў беларускі фальклор. Выдаў «Сялянскія песні» (1837—1846, Вільня) — 6 фальклорных зборнікаў, куды ўвайшло каля 1000 песень у перакладзе на польскую мову і ў арыгінале, а таксама прыказкі і прымаўкі, слоўнік беларускай мовы (200 слоў) і ўласныя беларускія песні.

Для арыентацыі пасылаю Вам № «Рунь». — Першы нумар рэдагаванага Я. Купалам часоп. «Рунь» выйшаў 2.05.1920 г.

Верш «Хайтурны марш» — пераклад з польскай мовы верша К. Уеўскага «*Marsz rogżebowy*». Я. Купала рыхтаваў яго публікацыю ў зб. «Наша ніва», 1920, кн. 1, дзе пераклад быў надрукаваны ўпершыню з паметай: Мінск, 9.IV.1920 г.

№ 42. Да А. І. Луцкевіча (с. 256)

Друкуецца і датуецца па кн. «Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі», с. 773, дзе ўпершыню апублікаваны.

Аўтографы захоўваюцца ў Дзяржаўным архіве Літвы (ф. 582).

Ліст напісаны на бланку тыднёвіка «Рунь» і накіраваны ў Вільню.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

С. 257: *Што чуто з Вашым мясячнікам?* — З сакавіка 1920 г. А. Луцкевіч знаходзіўся ў Вільні, куды прыехаў пасля сваёй адстаўкі з паста Старшыні Рады БНР. У Вільні аднавіў выданне газ. «Наша ніва», да канца года склаў і выдаў зборнікі «Наша ніва». Я. Купала, відаць, менавіта іх меў на ўвазе. Вось якое тлумачэнне даецца ў названай вышэй кнізе дакументаў: «У траўні меўся выйсці № 1 мясячніка «Наша ніва». З прычыны выхаду пад гэтым назовам літоўскага польскамоўнага перыёдыку выйшаў «Зборнік «Нашай нівы»».

№ 43. Да Ф. Ф. Турука (с. 257)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 8).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

...не сможете ли Вы выслать для меня несколько экз<емпляров> вышедшей книги моих переводов на русский язык... — Гаворка ідзе пра зборнік «Янка Купала. Избранные стихотворения в переводах русских поэтов» (М., 1919).

№ 44. Да Ф. Ф. Турука (с. 257)

Друкуецца па аўтографу (адз. зах. 8).

Датуецца паводле зместу ліста.

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

...я оставил Вам рукопись своих стихов «Спадчына»... — Зборнік «Спадчына» — першае выданне твораў Я. Купалы пасля рэвалюцыі. Рукапісны варыянт зборніка быў падрыхтаваны ў 1918 г., але ён не захаваўся. Выдадзены ў Мінску ў 1922 г. Беларускай кааператыва-выдавецкім таварыствам «Адраджэнне».

С. 258: ...на издание моего сборника «Ніслаг» русским шрифтом... — Зборнік «Гусліар» выйшаў з друку ў 1910 г. у Пецярбургу лацінскім шрыфтам у друкарні К. Пянткоўскага.

№ 45. Да Я. Ф. Карскага (с. 258)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (архіў АН РФ, ф. 292, воп. 2, адз. зах. 70, л. 1).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1946, 17 жн.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯНК (адз. зах. 7, л. 2—3).

Я ўжо даўно выслаў Вам пісьмо і «Вольны сцяг» № 5(7) і першы аркуш № 6(8)... — У № 5(7) і № 6(8) часоп. «Вольны сцяг» за 1921 г. змешчаны вершаваны купалаўскі пераклад «Слова аб палку Ігаравым» пад загалоўкам «Песня аб паходзе Ігара», пераклад з польскай мовы на беларускую 2 раздзелаў паэтычнай сімвалісцкай драмы Е. Жулаўскага «Эрос і Псіха».

Цяпер, атрымаўшы Вашу адкрытку, мы выслалі па два экз. № 3... — У № 3 часоп. «Вольны сцяг» за 1921 г. змешчана лекцыя У. Ігнатоўскага «Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі», у якой асобны раздзел прысвечаны жыццю і творчасці Я. Купалы.

Хацеў бы пачуць Вашы думкі аб гэтай маёй працы. — Я. Купала атрымаў ад Я. Ф. Карскага падрабязны ліст пра вершаваны пераклад «Слова аб палку Ігаравым». Гэты ліст ад 16 студз. 1922 г., дзе пераклад ацэньваецца вельмі высока, захоўваецца ў архіве ІРЛІ (ф. 586, № 242, л. 1—1 адв.). Прыводзім яго тэкст:

«Петраград, 16 января 1922 г.

Многоуважаемый Иван Доминикович!

Ваш стихотворный перевод «Сл<ова> о п<олку> И<гореве>» вышел прекрасным: везде видно понимание старого текста и заметно художественное чутье, не говоря уже о легком стиле, соответствующем содержанию картины. В Вашей обработке белорусский язык оказался на высоте. Мне кажется только, что напрасно Вы избегаете нерифмованных стихов. Если бы Вы их не боялись, не пришлось бы обращаться ко многим ассонансам (созвучиям), которые рифм не составляют. Но это пустяк.

Для примечаний в отдельном издании для Вас достаточно одного Е. В. Барсова: нет ли его в университетской библиотеке? Имейте в виду, что книга Барсова — оттиск из Чтений в Моск<овском> общ<естве> истории и древн<остей> российских, печаталась в 80-х годах XIX ст. Если бы представилась оказия, я прислал бы Вам для пользования экземпляр нашей академической библиотеки. По почте этого сделать нельзя: книга в переплете, с укупоркой

будет очень дорого стоить, да и может пропасть. Собственного экземпляра не имею.

Ваш перевод я дал для просмотра и специалисту по «Сл<ову> о п<олку> И<гореве>» академику В. Н. Перетцу; он тоже согласен со мной относительно его достоинств.

Желаю Вам всего наилучшего!

Преданный вам *Е. Карский*».

№ 46. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы (с. 259)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 247, л. 14—17 адв.).

Упершыню са скарачэннямі — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 1, л. 26—30).

...што атрымалі праз п. Сушынскую... — Відаць, гаворка ідзе пра жонку Сушынскага Язэпа Францавіча (1885—1967), знаёмага Я. Купалы.

...праз гр. Сіманойскага... — Сіманойскі Іосіф Бенцыянавіч (1892—1967) — беларускі бібліятэказнавец і бібліёграф. З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1921 г.

...там была і «Варта». — Літаратурна-грамадскі, навукова-гістарычны і эканамічны часопіс. Выдадзены па ініцыятыве кіраўніцтва БНР у кастрычніку 1918 г. у Мінску — адзіны нумар на беларускай мове. Змешчаны публікацыі, прысвечаныя праблемам дзяржаўнага будаўніцтва, гаспадарчага і культурнага развіцця Беларусі. Літаратурная частка прадстаўлена творамі У. Сыракомлі, Ф. Багушэвіча, М. Гарэцкага, З. Бядулі, А. Паўловіча і інш., партрэтамі Б. І. Эпімах-Шыпілы, Р. Зямкевіча. Змешчаны фотаздымак Народнага сакратарыята Беларусі.

...пасылаю Вам: ... 2) «Адраджэнне»... — Відаць, гаворка ідзе пра літаратурна-навуковы веснік Інстытута беларускай культуры. Выдадзена ў 1922 г. толькі адна кніга. У ёй упершыню апублікаваны некаторыя раздзелы з паэмы «Новая зямля» і аповесці «У палескай глушы» Я. Коласа, праязныя творы К. Каганца, паэма «Крылан» М. Грамыкі і інш.

Надрукаваны таксама артыкулы М. Пятуховіча пра творчасць Я. Коласа, С. Некрашэвіча аб правапісе дзеяслоўных форм, Е. Раманава «Шануйце старасветчыну» і інш. матэрыялы. Шырока пададзена хроніка навуковага і культурнага жыцця, у прыватнасці інфармацыя пра ўрачыстае ўшанаванне Я. Купалы (19.3.1922) і Я. Коласа (30.4.1922) у БДУ. Змешчаны рэцэнзіі на кнігі «Спадчына» Я. Купалы, «Водгулле» Я. Коласа, «Гісторыя беларускае літаратуры» М. Гарэцкага і інш.

... 3) «Раскіданае гняздо»... — Гл. камент. да ліста № 30.

... 4) «Маладая Беларусь»... — Гл. камент. да ліста № 61.

... 5) «Методыка арыфметыкі»... — Маецца на ўвазе падручнік «Зборнік арыфметычных задач і методыка арыфметыкі» Т. Лукашэвіча і С. Валасковіча.

... 6) «Зоркі» № 4 за 22 г. — «Зоркі» — дзіцячы часопіс. Выдаваўся Наркаматам асветы Беларусі з лютага 1921 г. па чэрвень 1922 г. у Мінску на беларускай мове. Тут упершыню друкаваліся некаторыя вершы Я. Купалы, пераклады з рускай і польскай паэзіі.

... 7) «Граматыку» ч. II Лёсіка... — На працягу 1921—1927 гг. Лёсік Язэп (Іосіф) Юр'евіч (1883—1940) выдаў некалькі навуковых мовазнаўчых прац: «Практычная граматыка беларускае мовы», «Беларуская мова: Пачатковая граматыка», «Беларуская мова: Правапіс», «Сінтаксіс беларускае мовы», «У справе рэформы нашае азбукі», «Спрашчэнне правапісу», «Да рэформы беларускага правапісу», «Граматыка беларускае мовы: Фанетыка», «Граматыка беларускае мовы: Марфалогія». Відаць, у лісце ідзе гаворка пра апошнюю, названую тут працу.

С. 259: *...прыязджаючы з Полацку...* — На пачатку 1916 г. Я. Купала быў прызваны ў армію. Служыў у Мінску старшым рабочым дарожна-будаўнічага атрада Варшаўскай акругі шляхоў зносін. Разам з атрадам пераведзены ў Полацк.

Толькі дзякуючы... ксяндзу рэктару б. Мінскай духоўнай семінарыі Абрантовічу... — Абрантовіч Ф. — Гл. камент. да ліста № 39.

...я не пайшоў да Абрагама на піва. — Гл. камент. да ліста № 14.

С. 260: *...маю справу яшчэ і ў Публічную бібліятэку.* — Публічная бібліятэка імя М. Е. Салтыкова-Шчадрына, старэйшая бібліятэка Расіі, заснавана ў 1795 г.

...вычытай у працы Барсава. — Барсай Елпідзіфор Васільевіч (1836—1917) — рускі фалькларыст, збіральнік і даследчык народнай творчасці і старажытнарускай пісьменнасці. Аўтар незакончанага манаграфіі «Слова аб палку Ігаравым» як мастацкі помнік Кіеўскай дружнай Русі» (т. 1—3, 1887—1889). Я. Купала высока цаніў пераклад Барсавым «Слова...» і карыстаўся ім пры перакладзе твора на беларускую мову.

...мушу яшчэ разгледзець... працу Калайдовіча... — Калайдовіч Канстанцін Фёдаравіч (1792—1832) — рускі археограф, гісторык, філолаг. Яму належыць лінгвістычны аналіз «Слова аб палку Ігаравым». Я. Купала, відаць, меў на ўвазе артыкул К. Калайдовіча «Вопыт вырашэння пытання, на якой мове напісана «Песня аб палку Ігара...» («Працы Таварыства аматараў расійскай славеснасці», 1818, ч. II).

...«Рунь» — штомесячны ілюстраваны літаратурна-мастацкі часопіс. Выходзіў на беларускай мове ў Мінску з 2.5 да 4.7.1920 г. ва ўмовах акупацыі Беларусі войскамі Польшчы. Кірунак часопіса выявіўся ў сацыяльна-палітычных пытаннях, у творах мастацкай літаратуры і ў літаратурна-мастацкай публіцыстыцы. Выступаў за нацыянальную дзяржаўнасць беларускага народа, усебаковае развіццё яго эканомікі і культуры. У артыкулах і праграмных мастацкіх творах праводзіліся ідэі нацыянальнага рамантызму, самабытнасці беларускай эстэтыкі, літаратуры, мастацтва.

...«Вольны сцяг»... — літаратурна-мастацкі і навуковы ілюстраваны часопіс. Выдаваўся ў верасні 1920 г. — студзені 1922 г. у Мінску на беларускай мове. Працягваў традыцыі часопіса «Рунь». Адлюстроўваў пераходны стан беларускай грамадскай думкі і мастацкай літаратуры пачатку 1920-х гадоў. На яго старонках упершыню апублікаваны шэраг твораў, якія сталі здабыткам беларускай культуры. У рэдагаванні «Вольнага сцяга» ўдзельнічаў Я. Купала. Мастацкае афармленне першых нумароў — Я. Драздовіча. Выйшлі 9 нумароў, апошні ў каляровай вокладцы, аўтарства якой належала невядомаму мастаку.

...Вера Краўцэвічанка... — Краўцэвіч Вера Іванаўна нарадзілася ў Вільні ў 1900 г., беларуская пісьменніца. Скончыла настаўніцкую семінарыю. Працавала карэктарам у рэдакцыі «Вольны сцяг». У 1921 г. — артыстка беларускай трупы Белдзяржтэатра. Далейшы лёс невядомы. У Мінску ў перакладзе В. Краўцэвіч на беларускую мову былі выдадзены дзве кнігі: апавяданне М. Баршавы «Лявонка на вёсцы» (1928) і зборнік апавяданняў Скуайрэ «Чайка-скайчэк» (1930).

№ 47. У Наркамасветы (с. 260)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 1, спр. 693, л. 2).

Ліст напісаны ў адказ на зварот школьнай рады 3-й Мазырскай сямігадовай школы ад 27 студз. 1926 г.

Пастанова Народнага камісарыята асветы БССР аб наданні 3-й Мазырскай сямігадовай працоўнай школе імя беларускага народнага паэта Івана Луцэвіча (Янкі Купалы) датуецца 31 мая 1926 г.

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 163.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 48. У Наркамасветы (с. 260)

Друкуецца і датуецца па аўтографу, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 1, спр. 1475, л. 2).

Ліст напісаны ў адказ на прапанову педсавета школы на адвароце пісьма Наркамасветы БССР Я. Купалу ад 22 мая 1926 г.

Паэт знаходзіўся ў Полацку 10—13 мая 1926 г. 11 мая ў гарадскім тэатры адбыўся літаратурны вечар з яго ўдзелам.

Пастанова Народнага камісарыята асветы БССР аб наданні Полацкай паказальнай школе пры педтэхнікуме імя Я. Купалы датуецца 31 мая 1926 г.

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1965, 12 сак. у публікацыі К. Спасенкавай «Невядомае пісьмо Я. Купалы».

Друкаваўся ў зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 164—166.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 49. Да В. Ф. Станкевіча (с. 261)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 9, л. 2).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

У жніўні — кастрычніку 1927 г. Я. Купала быў на лячэнні ў Карлавых Варах (быўшая нямецкая назва Карлсбад), горад у Чэхіі, курорт.

Станкевіч Вікенцій Францавіч (1886—1980) — інжынер, брат жонкі Я. Купалы. З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1905 г. у Яхімоўшчыне, сустрэкаўся ў Акопах, дзе жыў. У час першай сусветнай вайны служыў афіцэрам дарожна-будаўнічага атрада Варшаўскай акругі шляхоў зносін. Калі ў 1916 г. Купалу прызвалі на службу ў армію, паспрыяў, каб паэта накіравалі ў гэты атрад. Служылі разам у Полацку, з 1918 г. — у Смаленску. Сустрэкаліся ў Гродне ў кастрычніку 1940 г. і 28 сак. 1941 г.

Прыводзім тэкст ліста на беларускай мове ў перакладзе У. Мархеля:

«Любы Віця!

Не ведаю, ці ты атрымаў мой ліст, напісаны табе з Варшавы. Я ў Карлсбадзе, напішы. Адрас: *Čechoslovacja, Karlsbad, třída Hansa-Heilinga pro Lucewiče.*

Перадавай прывітанне ўсім, прыезджай з Уладкай у Карлсбад. От пагуляем. Ваш Я. Луцэвіч».

№ 50. Да В. Ф. Станкевіча (с. 261)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 9, л. 1).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Станкевіч В. Ф. — Гл. камент. да ліста № 49.

З Закапанам, мусіць, нічога не будзе. — Я. Купала мае на ўвазе курортны горад у Польшчы, куды паэт, відаць, меркаваў паехаць на лячэнне. Але ўрад Польшчы не выдаў Я. Купалу візы.

Прыводзім тэкст ліста на беларускай мове ў перакладзе У. Мархеля:

«Любы Віця!

Паштоўку тваю я атрымаў. Дзякую. З Закапанам, мусіць, нічога не будзе. Пару лішніх тыдняў прабуду тут або ў Нямеччыне. З 23/VIII ад Уладкі няма ніякай весткі, і я не ведаю, у якім стане яе справы з візамі. Гэтая няпэўнасць мне не на руку, бо маё лячэнне тут блізіцца да канца, а далей без весткі ад Уладкі я не ведаю, як мне быць. Ва ўсякім разе буду чакаць яе або вестак ад яе тут, у Карлсбадзе.

Бывайце здаровыя і вясёлыя.

Шчыра адданы Янка».

№ 51. Да Л. М. Клейнбарта (с. 261)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 110, л. 9, 9 адв.).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 18—30).

У БДАМЛіМ захоўваецца машынапісны экзэмпляр пісьма, пад якім памета Л. Бэндэ: «Дата и адресат не названы, однако это и есть та «Хронология», о которой Янка Купала пишет Клейнборту в письме от 23/XI-27 г.»

С. 261: *...не сумел я выполнить Вашего задания.* — Прыкладна ў гэты час Клейнбарт пачаў працаваць над кнігай аб жыцці і творчасці Янкі Купалы. У сувязі з гэтым ён часта звяртаўся да паэта з просьбай прыслаць неабходныя матэрыялы.

Помешала много заграница... — У жніўні — кастрычніку 1927 г. Я. Купала знаходзіўся на лячэнні ў Карлавых Варах (Чэхія).

С. 262: *...в книжке переводов моих стихотворений на русский язык... а также у Карского.* — Маюцца на ўвазе зборнік Я. Купалы «Избранные стихотворения в переводах русских поэтов» (М., 1919) і кніга Я. Ф. Карскага «Белорусы», т. III, вып. 3, Пг., 1922.

Отец мой родился... — Бацька Я. Купалы Дамінік Ануфрыевіч Луцэвіч нарадзіўся 12 мая 1846 г.

Эти Пески были подарены предкам отца за какие-то заслуги, но потом оказались во владении кн^{язей} Радзивиллов. — Луцэвічы (інакш Лазараўшчына або Пяскі) — засценак за 4 з паловай вярсты ад Магільна і за 13 вёрст ад Узды. Пасля скасавання Нясвіжскага павета належаў да Ігуменскага павета (Магільнянская вол.). Уваходзіў ва ўладанні князёў Радзівілаў, а з 50-х гадоў XIX ст. Вітгенштэйнаў. Тут жылі продкі Я. Купалы, прынамсі, з канца XVII і да 70-х гадоў XIX ст., валодаючы княжацкай зямлёй на чыншавым праве. Гэтае старадаўняе роднае гняздо Луцэвічаў знаходзілася зусім непадалёк ад Мікалаеўшчыны Я. Коласа, і некаторыя метрычныя запісы пра Луцэвічаў рабіліся ў Мікалаеўскім касцёле (гл. : Пуцявінамі Янкі Купалы. Укл. Г. Кісялёў. Мн., 1981).

...около Ивенца Минск^{ой} губ^{ернии}. — Івянец — пасёлак гарадскога тыпу ў Валожынскім раёне Мінскай вобласці, вядомы з XIV ст., належаў вял. кн. Вітаўту, пазней кн. Андрэю Уладзіміравічу, Салагубам.

...в Раговичи... Старосельск^{ой} волости Минск^{ой} губ^{ернии}. — Зараз Раговічы Мінскага раёна Мінскай вобласці.

Здзяхоўскі (імя, г. н. і см. невяд.) — памешчык, уладальнік родавага маёнтка ў в. Ракаў (Валожынскі раён). У лісце 2 фактычныя недакладнасці: у Здзякоўскага было 3 сыны — Мар'ян (1861—1938), Казімір (1878—1942), Ежы (1880 — пасля 1944); прафесар Ягелонскага і Віленскага універсітэтаў Мар'ян Здзяхоўскі памылкова названы Купалам міністрам. Відаць, меўся на ўвазе Ежы Здзякоўскі, які ў 1925—1926 гг. быў міністрам фінансаў у Польшчы.

...Вязынка... Радошк^{овичской} вол^{ости} Вилейск^{ого} у^{езда} Виленск^{ой} губ^{ернии}. — Зараз Вязынка ў Маладзечанскім раёне Мінскай вобласці.

С. 263: *...Прудыще... Минск^{ой} губ^{ернии} и у^{езда} Беларучской волости.* — Зараз вёска Прудзішча Лагойскага раёна Мінскай вобласці.

...Селище Минск^{ой} губ^{ернии} Борисовск^{ого} у^{езда} Гайно-Слободской вол^{ости}. — Зараз вёска Селішча Лагойскага раёна Мінскай вобласці.

...Боровцы... Минск^{ой} губ^{ернии} и у^{езда} Острошицко-Городецкой вол^{ости}. — Зараз вёска Бараўцы Мінскага раёна Мінскай вобласці.

...Окопы... Виленск^{ой} губ^{ернии} Вилейск^{ого} у^{езда} Радошковичской волости. — Зараз вёска Акопы ў Лагойскім раёне Мінскай вобласці.

Начал учиться в Косине, учил Потапович... — У 1887 г., калі сям'я Луцэвічаў жыла ў Косіна Барысаўскага павета Мінскай губерні, Янка займаўся ў вандроўнага настаўніка (дарэктара).

...я учился одну зиму в Сенницком народном училище. — Гл. камент. да ліста № 2.

С. 263: ...меня смутила надпись на календаре «Дозволено цензурою...»... — Гл. камент. да ліста № 2.

...учился в частной приготовительной школе... — Гл. камент. да ліста № 2.

С. 264: ...одну зиму в Беларучьи (Минск<ой> губ<ернии> и у<езда>)... — У 1897—1898 гг. вучыўся ў Беларускаім двухкласным народным вучылішчы (Мінскі пав. і губ.), якое скончыў за адзін год, атрымаўшы адзіны ў сваім жыцці атэстат аб адукацыі.

С. 265: В Селище, кажется, в 1901 г. умер весною отец, а осенью того же года единств<енный> брат и две младшие сестры (от скарлатины)... — Гл. камент. да ліста № 2.

И вот в 1903 г. (кажется) я пошел на службу, сначала домашним учителем (тоже вроде передвижника), а через два месяца попал писцом к судебному следователю в Радошковичи. — У 1903 г. працаваў хатнім настаўнікам, а затым на працягу 2—3 тыдняў пісарам судовага следчага ў Радашковічах.

...им. Толочин... Могилевск<ой> губ<ернии>... — Зараз Талачын, горад, цэнтр раёна ў Віцебскай вобласці. У яго прыгарадзе Юзафполле знаходзіўся маёнтак Славенскіх, дзе ў снежні 1903 г. Купала павінен быў атрымаць пасаду ў лясніцтве, але яму адмовілі.

...им<ение> Белица... Сенненск<ого> у<езда> Могил<евской> губ<ернии>... — Зараз вёска Беліца (або Старая Беліца) у Сенненскім раёне Віцебскай вобласці.

Там я прослужил сначала в конторе имения... уже в 1904 г. — в качестве младшего приказчика... — Гл. камент. да ліста № 2.

...им<ении> Сёмково... Минск<ой> губ<ернии> и у<езда>... — Зараз вёска Сёмкава Мінскага раёна Мінскай вобласці.

С. 266: ...им<ении> Яхимовщина... Виленск<ой> губ<ернии> Вилейск<ого> у<езда>... — Зараз вёска Яхімоўшчына Маладзечанскага раёна Мінскай вобласці.

...им<ении> Дольный Снов... Минск<ой> губ<ернии>... — Зараз вёска Дольны Сноў Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці.

...им<ение> Белица Минск<ой> губ<ернии> Новогр<удского> у<езда>... — Вёска Бенін Навагрудскага раёна Гродзенскай вобласці. Я. Купала ў лісце памылкова называе вёску Беліцай.

...на общеобразовательные курсы А. Черняева... — Курсы А. Чарняева былі адкрыты А. С. Чарняевым у Пецярбургу ў 1902 г. Я. Купала займаўся на курсах з 1909-га па 1913 г. Паступіць на вучобу яму дапамог Б. І. Эпімах-Шыпіла, які выкладаў на курсах лацінскую мову. Гл. камент. да ліста № 38.

...вместо А. Н. Власова... — Гл. камент. да ліста № 33.

Жывапісцаў Сямён Канстанцінавіч (нарадзіўся ў Гомелі, дата нараджэння невядомая — памёр у 1919 г.) — грамадскі дзеяч, мецэнат літаратуры і мастацтва. Жыў і працаваў у Арле. У 1915 г. яго наведаў Я. Купала. Там паэт напісаў верш «Арліныя крыллі», прысвечаны дачцэ Жывапісцава — Т. С. Жывапісцавай (1896—1942).

...переехал... в Москву в Народный университет им. Шанявского. — Гл. камент. да ліста № 27.

№ 52. Да Л. М. Клейнбарта (с. 267)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 111, л. 1—12).

Упершыню — 36. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯНК (адз. зах. 2, л. 31—54).

Часткова апублікаваны ў зб. «Любімы паэт беларускага народа» (Мн., 1960).

Причиной — кисловодское солнце, прогулки в горы... — Прыблізна з сярэдзіны верасня знаходзіўся на лячэнні ў Кіславодску.

С. 267: ...из моей краткой биографии... — Масца на ўвазе біяграфія Я. Купалы, якая была даслана разам з лістом ад 23/XI-27 г.

«Северо-Западный календарь» на 1893 г. выдадзены ў Мінску ў 1892 г. пад рэдакцыяй А. І. Слупскага.

Кандратовіч Людвіг. — Гл. камент. да ліста № 2.

Канапніцкая Марыя (1842—1910) — польская пісьменніца. Я. Купала пераклаў цэлы шэраг твораў М. Канапніцкай: «Пара», «Каму», «На жалейцы», «Як кароль у паход выходзіў...», «Збудзіўся лес, азваўся лес...», «Тры пары дня», «Доля наша», «Сасонка».

Ажэшка Эліза (1841—1910) — польская пісьменніца. Аўтар раманаў «Пампалінскія» (1876), «Над Нёманам» (1887) і аповесцей «Марта» (1873), «Дзюрдзі» (1885), «Хам» (1888) і інш.

Някрасаў Мікалай Аляксеевіч (1821—1877/78) — рускі паэт. Я. Купала пераклаў на беларускую мову наступныя творы: 2 песні з паэмы «Каму на Русі жыць добра» («Галадоўліца», «Соленая»), вершы «Агароднік», «Нязжатыя гоні», «У людзей і ў нас», «Што ні год, памяншаюцца сілы» і інш.

Кальцоў Аляксей Васільевіч (1809—1842) — рускі паэт. У 1909 г. Я. Купала пераклаў верш «Путь» (у перакладзе «Гасцінец»).

Лермантаў М. Ю. — Гл. камент. да ліста № 2.

Надсан Сямён Якаўлевіч (1862—1887) — рускі паэт-лірык.

Пушкін Аляксандр Сяргеевіч (1799—1837) — рускі паэт. Я. Купала пераклаў на беларускую мову паэму «Медны коннік».

Выспянскі Станіслаў (1869—1907) — польскі драматург, мастак, паэт і тэатральны дзеяч. Аўтар твораў: «Варшавянка» (1898), «Казімеж Вялікі» (1900), «Вяселле» (1901), «Вызваленне» (1903), «Лістападаўская ноч» (1904) і інш.

Славацкі Юліуш (1809—1849) — польскі паэт і драматург. Аўтар твораў: «Ян Бялецкі» (1830), «Марыя Сцюарт» (1830), «Кардыян» (1834), «У Швейцарыі» (1839), «Бацька зачумленых» (1839), «Мазепа» (1840) і інш.

Міцкевіч Адам (1798—1855) — польскі паэт, дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху. Аўтар паэм «Конрад Валенрод» (1828), «Дзяды» (1832), «Пан Тадэвуш» (1834) і інш. Я. Купала пераклаў 2 урыўкі з паэмы «Конрад Валенрод», баллады «Пані Твардоўская», «Тры Будрысы», «Удагонку» і інш.

Крашэўскі Юзеф Ігнацы (1812—1887) — польскі пісьменнік. Буйны раманіст. Стварыў цыкл раманаў пра гісторыю Польшчы. Літаратурная спадчына — каля 600 твораў: «Графіня Козель» (1873), «Бруль» (1874), «Уляна» (1843), «Хата за вёскай» (1853—1854), «Старая казка» (1876) і інш. Я. Купала пераклаў на беларускую мову вершы Ю. Крашэўскага «Дзед і баба», «Да...» (у перакладзе «Ці ты знаеш старонку?»).

С. 268: ...я познакоміўся з адным польскім помещыком Сызымундам Чеховічам... — Гл. камент. да ліста № 2.

«Бывшыя людзі» (1897), «На дне» (1902), «Дети солнца» (1905).

Андрэў Леанід Мікалаевіч (1871—1919) — рускі пісьменнік, пачынальнік рускага экспрэсіянізму.

Мураўёў Міхаіл Мікалаевіч (1796—1866) — дзяржаўны дзеяч Расіі. У 1831 г. і ў 1863—1865 гг. прымаў актыўны ўдзел у жорсткім падаўленні паўстанняў, за што ў сучаснікаў атрымаў прозвішча «Вешальнік».

Салагуб (сапр. Цяцэрнікаў) *Фёдар Кузьміч* (1863—1927) — рускі пісьменнік. Аўтар зборнікаў вершаў «Палітычныя казачкі» (1906), «Палымяны круг» (1908), «Адно каханне» (1921).

Пшыбышэўскі Станіслаў (1868—1927) — польскі пісьменнік, буйнейшы прадстаўнік дэкадансу. Аўтар раманаў «Памінальная імша» (1893), «Сінагога сатаны» (1897), драм «Госці» і «Залатое руно» (1901), «Снег» (1903), драматычнай паэмы «Адвечная казка» і інш. Уплыў Пшыбышэўскага на Я. Купалу быў даволі значны.

Байран Джордж Гордан (1788—1824) — англійскі паэт, прадстаўнік рэвалюцыйнага рамантызму. Аўтар паэм «Паломніцтва Чайльд-Гарольда» (1812—1818), «Гяур» (1813), «Лара» і «Карсар» (1814), «Шыльёнскі вязень» (1816), вершаванага рамана «Дон Жуан» і інш.

Шэкспір Уільям (1564—1616) — англійскі драматург і паэт. Аўтар п'ес «Рычард III» (1593), «Рамэо і Джульета» (1594), «Дванаццатая ноч» (1600), «Гамлет» (1601), «Атэла» (1604), «Макбет» (1606), «Кароль Лір» (1606) і інш.

Шылер Іаган Фрыдрых (1759—1805) — нямецкі паэт, драматург, тэарэтык мастацтва. Аўтар п'ес «Каварства і каханне» (1784), «Разбойнікі» (1787), «Марыя Сцюарт» (1801) і інш.

Сервантэс Сааведра Мігель дэ (1547—1616) — іспанскі пісьменнік і драматург Адраджэння. Аўтар рамана «Дон Кіхот» (1605—1615).

Гайтман Герхарт (1862—1946) — нямецкі пісьменнік, буйнейшы прадстаўнік нямецкага натуралізму. Лаўрэат Нобелеўскай прэміі. Аўтар драм «Перад усходам сонца» (1889), «Роза Бернд» (1903), «Перад заходам сонца» (1932) і інш.

Гамсун Кнут (сапр. Педэрсен; 1859—1952) — нарвежскі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі. Аўтар раманаў «Голад» (1890), «Пан» (1891), «Містэрыя» (1902), «Беноні» (1908) і інш.

...и (автор выскочил из памяти) — сочинения его «Бранд», «Строитель Сольнес», «Женщина с моря»... — Аўтар названых твораў *Ібсен Генрык* (1828—1906) — нарвежскі драматург. Яго творы — «Бранд» (1866), «Пер Гюнт» (1867), «Лялечны дом» («Нора», 1879), «Здані» (1881), «Будаўнік Сольнес» (1892) і інш.

С. 269: *Ядвігін Ш.* — Гл. камент. да ліста № 6.

...исключенный из университета... за революционную деятельность... — У 1890 г. за ўдзел у студэнцкіх хваляваннях Ядвігін Ш. быў арыштаваны і выключаны з Маскоўскага універсітэта.

...его одна п'еса на белорусском языке ставилась, кажется, в Радошковичах любителями. — Маецца на ўвазе камедыя «Злодзей» (1892) Ядвігіна Ш., якую рыхтаваў да пастаноўкі самадзейны гурток беларусаў-інтэлігентаў у Радашковічах (пастаноўка забаронена паліцыяй, рукапіс загінуў).

Самойла У. І. — Гл. камент. да ліста № 38.

Бурбіс Алесь (Аляксандр Лаўрынавіч; 1885—1922) — беларускі грамадскі дзеяч, адзін з пачынальнікаў беларускага прафесійнага тэатра. Супрацоўнічаў у «Нашай ніве», прымаў удзел у першай беларускай трупі Ігната Буйніцкага і Беларускага музычна-драматычнага гуртка ў Вільні.

Скандракоў Сяргей Вячаслававіч (1876—1953) — беларускі савецкі вучоны ў галіне земляробства. Прафесар. Пазнаёміўся з Купалам у 1904—1905 гг. Адзін з заснавальнікаў кніжнага таварыства «Мінчук», якое рыхтавала да друку зб. «Жалейка».

...братьями Луцкевичами... — *Луцкевіч А. І.* — Гл. камент. да ліста № 1.

Луцкевіч І. І. — Гл. камент. да ліста № 15.

...мое первое стихотворение «Мужик» в минской газете «Северо-Западный край»... — Верш быў апублікаваны 15 мая 1905 г. «Северо-Западный край» — прагрэсіўная грамадска-палітычная і літаратурная газета, якая выходзіла на рускай мове з 1.11.1902 г. да 18.12.1905 г. у Мінску пад рэдакцыяй М. П. Лысаўскога.

Ясенін Сяргей Аляксандравіч (1895—1925) — рускі паэт. Зборнікі «Радуніца», «Вясковы часаслоў» (1918), «Персідскія матывы» (1925).

Карыньскі А. А. — Гл. камент. да ліста № 19.

Эпімах-Шыпіла Б. І. — Гл. камент. да ліста № 1.

С. 271: *Первое стихотворение написал я в Селище, посвященное сестре в день ее именин.* — Верш напісаны ў 1902 г. на польскай мове і прысвечаны роднай сястры Леакадзіі. Верш не захаваўся.

С. 271: *В каком году начал? Должно быть, в 1903 или 1904.* — Пачаў пісаць у 1903 г. на польскай мове (верш «Малітва»), а ў 1904 г. з'явіліся творы на беларускай мове (верш «Мая доля»).

«*Ziarno*» — літаратурна-грамадскі ілюстраваны часопіс. Выходзіў у Варшаве. У 1903—1904 гг. у ім былі надрукаваны асобныя раннія вершы Я. Купалы на польскай мове.

Багушэвіч Францішак Казіміравіч (1840—1900) — беларускі паэт-дэмакрат. Зрабіў вялікі ўплыў на развіццё беларускай літаратуры канца XIX — пач. XX ст., у тым ліку на творчасць Купалы.

Дунін-Марцінкевіч Вінцук (Вікенцій Іванавіч; 1808—1884) — беларускі паэт, драматург, тэатральны дзеяч. Адзін з першых значных пісьменнікаў новай беларускай літаратуры, папярэднік Я. Купалы. Творчасць Дуніна-Марцінкевіча значна паўплывала на фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці Купалы. Паэт прысвяціў 25-годдзю з дня смерці Дуніна-Марцінкевіча верш «Памяці Вінцука Марцінкевіча».

...это видно из первого тома моих сочинений. — Маецца на ўвазе 1-ы том шасцітомнага Зб. тв. (1925—1932) і 1-ы том чатырохтомнага Зб. тв. (1928—1940), які з'яўляецца перадрукам 1-га тома 1925 г.

...Помню, стихотворение «Чтого вам хочацца, панове?» напісана мною при перегонном и контрольном аппарате в винокур~~енном~~ заводе... — Гаворка ідзе пра верш «Ворагам Беларушчыны» (1907), назву якога Я. Купала ў лісце дае на першым радку.

Зямкевіч Рамуальд Аляксандравіч (псеўданімы: Раман Суніца, Юры Алелькавіч; 1881—1943 ці 1944) — беларускі бібліяфіл, бібліёграф, публіцыст і гісторык беларускай літаратуры. Друкаваўся з 1909 г. у «Нашай ніве».

С. 272: *Ластоўскі В. Ю.* — Гл. камент. да ліста № 7.

№ 53. Да Л. М. Клейнбарта (с. 273)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 109, л. 1).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 75).

Вы уже, наверно, получили... всяких воспоминаний. — Маюцца на ўвазе аўтабіяграфічныя звесткі і ўспаміны, якія Я. Купала дасылаў Л. Клейнбарту для яго кнігі пра жыццё і творчасць паэта. (Гл. камент. да лістоў № 41, 42.)

№ 54. Да Л. М. Клейнбарта (с. 273)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 111, л. 13—22).

Упершыню са скарачэннем — Зб. тв., 1963, т. VI.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 55—74).

Урыўкі з ліста апублікаваны ў кн. «Янка Купала (Зборнік матэрыялаў аб жыцці і дзейнасці народнага паэта БССР Янкі Купалы)», Мн., 1952, с. 26—28; «Любімы паэт беларускага народа», Мн., 1960, с. 13—17.

Багушэвіч Ф. — Гл. камент. да ліста № 52.

Дунін-Марцінкевіч В. — Тамсама.

С. 274: *...появилось в 1905 г. в печати мое стихотворение «Мужик»...* — Першы апублікаваны твор Я. Купалы, верш «Мужык», быў надрукаваны ў мінскай газеце «Северо-Западный край», 1905, 15 мая (ст. ст.).

...я знакомился с Ядвигиным Ш. — Гл. камент. да ліста № 6.

С. 275: «*Наша доля*» — першая легальная газета на беларускай мове. Выдавалася кірыліцай і лацінкай групай членаў Беларускай сацыялістычнай грамады ў Вільні з 1.9 да 1.12.1906 г. Выйшла 6 нумароў (5 з іх канфіскаваны). Купала прысвяціў газеце верш «Першай беларускай газеце» (1906).

«*Наша ніва*» — штотыднёвая грамадска-палітычная і літаратурная газета, якая выдавалася легальна ў Вільні з 10(23).11.1906 г. да 7(20).8.1915 г. на беларускай мове да 18(31) 1912 г. кірыліцай і лацінкай, пазней кірыліцай.

Першы рэдактар і выдавец С. Вольскі, з 8(21).12.1906 г. — А. Уласаў, з 7.3.1914 г. — рэдактар, з 16.5.1914 г. — рэдактар-выдавец Купала (падпісваўся сапраўдным прозвішчам І. Луцэвіч).

Бядуля Змітрок (сапр. Плаўнік Самуіл Яфімавіч; 1886—1941) — беларускі пісьменнік. З Купалам пазнаёміўся ў Вільні ў пачатку 1913 г., куды прыехаў па запрашэнні рэдакцыі «Нашай нівы».

Колас Якуб (сапр. Міцкевіч Канстанцін Міхайлавіч; 1882—1956) — класік беларускай літаратуры. Народны паэт БССР (1926). Першая сустрэча паэтаў адбылася на пачатку жніўня 1912 г. на хутары Смольня каля в. Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага раёна, куды Я. Купала прыехаў спецыяльна, каб пазнаёміцца з Я. Коласам.

Багдановіч М. — Гл. камент. да ліста № 28.

Гарун Алесь (сапр. Прушынскі Аляксандр Уладзіміравіч; літ. псеўданімы І. Жывіца, А. Навадворскі, Сальвэсь, А. Сумны; 27.2.(11.3)1887—28.7.1920) — пісьменнік, дзеяч беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. У 1912 г. працаваў над вершаванай п'есай «Дэпутат». У 1912—1915 гг. дэбютаваў як празаік апавяданнямі «Маладое», «Пан Шабуневіч», «Чалавек без крыві». Падрыхтаваў зборнік вершаў «Матчын дар», у які ўвайшлі вершы 1907—1914 гг. Выдадзены ў 1918 г. Другі паэтычны зборнік «Новая песня» застаўся незавершаным.

Цётка (сапр. Пашкевіч Алаіза Сцяпанаўна; 1876—1916) — беларуская паэтэса-рэвалюцыянерка. Жыла ў Львове, перапісвалася з Я. Купалам, прапагандуючы яго творы сярод львоўскай інтэлігенцыі. Яшчэ да асабістага знаёмства паэт прысвяціў Цётцы верш «Аўтарцы «Скрыпкі беларускай» (1906). Асабістае знаёмства адбылося ў лютым 1910 г. у Пецярбургу на вечарыне беларускіх студэнтаў, дзе паэтка чытала свае вершы. З 1914 г. вершы Я. Купалы друкаваліся ў часоп. «Лучынка», які рэдагавала Цётка.

Буйло (сапр. Калечыц) *Канстанцыя Антонаўна* (1893—1986) — беларуская паэтэса. З Я. Купалам пазнаёмілася ў Вільні. Яшчэ да знаёмства паэт прысвяціў Буйло верш «Мая думка» (1910). Сустрэкаліся ў Полацку, Маскве, сябравалі. Пісаць пачала пад уплывам Купалы. Першы зборнік К. Буйло «Курганная кветка» (1914) склаў і рэдагаваў Я. Купала. Яму паэтэса прысвяціла свой верш «Звон» (1913).

Гурло Алесь (Аляксандр Кандратавіч; 1892—1938) — беларускі паэт. З Купалам пазнаёміўся ў 1910 г. у Пецярбургу. Сустрэкаліся на вечарах беларускай моладзі ў доме Б. І. Эпімах-Шыпілы.

У 1920—1930 гг. А. Гурло і Я. Купала сябравалі, разам працавалі ў Інбелкульце (з 1921 г.), былі заснавальнікамі і членамі літаратурнага аб'яднання «Полымя».

У 1920—1930 гг. А. Гурло — навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства БелАН. Аўтар зборнікаў «Барвёнак» (1924), «Спатканні» (1925), «Сузор'і» (1926), «Межы» (1929) і інш.

Арыштаваны 25 ліп. 1930 г. па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Пастановай Калегіі аб'яднанага дзяржаўнага палітычнага ўпраўлення СССР 10 крас. 1931 г. сасланы на 5 гадоў у Самару ўмоўна. Памёр 4 лют. 1938 г. у Мінску ад сухотаў. Рэабілітаваны 15 лістап. 1957 г.

Журба Янка (сапр. Івашын Іван Якаўлевіч; 1881—1964) — беларускі паэт. З 1902 г. друкаваў этнаграфічныя нарысы ў газ. «Витебские губернские ведомости». Першы верш на беларускай мове «На беразе Дзвіны» апублікаваны ў 1909 г. у «Нашай ніве». Аўтар публіцыстычных артыкулаў («Лісты з Украіны»), апавядання «Перад святам», зборнікаў вершаў для дзяцей «Ластаўкі» (1950), «Сонечная раніца» (1955), «Светлыя дні» (1959).

Неслухоўскі Іван Люцыянавіч (псеўд. Лучына Янка; 1851—1897) — беларускі паэт-дэмакрат. Пісаў на беларускай, рускай, польскай мовах. Упершыню выступіў у друку з вершам на рускай мове «Не ради славы иль расчета» ў 1886 г. Друкаваўся ў газ. «Минский листок», «Паўночна-Заходнім календары на

1893 год», польскіх часопісах і штотыднёвіках «Польскі голас», «Калоссе», «Край», «Праўда», «Жыццё» і інш. Яму належыць таксама нарыс «З крываваых дзён» (1889). Збярогся драматургічны абразок паэта без назвы. Ён перакладаў з польскай на беларускую і рускую мовы творы У. Сыракомлі, з рускай на польскую — І. Крылова, М. Някрасава, В. Чуміной і інш., з нямецкай — Г. Гейнэ, з старажытнагрэчаскай — Гамера.

Чачот Я. — Гл. камент. да ліста № 41.

Гартны Цішка (сапр. Жылуновіч Зміцер Хведаравіч; 1887—1937) — беларускі пісьменнік, грамадскі і дзяржаўны дзеяч. Акадэмік АН БССР (1928). Літаратурную дзейнасць пачаў у 1909 г. у газ. «Наша ніва». 9.1.1909 г. быў надрукаваны яго першы верш «Бяздольны». Першы зборнік «Песні» выйшаў у 1913 г. Новай для беларускай паэзіі была рабочая тэматыка. У паслякастрычніцкі час выйшлі зборнікі вершаў «Песні працы і змагання» (1922), «Урачыстасць» (1925), зборнік апавяданняў «Трэскі на хвалях» (1924), «Прысады» (1927, 1930). У 1914—1919 гг. працаваў над раманам «Сокі цаліны». Напісаў п'есы «Хвалі жыцця», «Сацыялістка», «На стыку», «Дзве сілы». Аўтар зборніка літаратурна-крытычных артыкулаў «Узгоркі і нізіны» (1928).

З Я. Купалам Цішка Гартны пазнаёміўся ў Пецяярбургу, калі наведваў «штаб» беларускага нацыянальнага руху — кватэру Б. І. Эпімах-Шыпілы. У 1919 г. Гартны прыехаў да Я. Купалы ў Смаленск, паведаміў яму пра ўтварэнне БССР. З Я. Купалам удзельнічаў у стварэнні часопіса «Полымя». Разам з ім і А. Александровічам сустракаў на станцыі Негарэлае М. Горкага, які вяртаўся з Італіі (30.5.1929). Неаднаразова ездзіў з Купалам па краіне і за мяжу. У лютым — снежні 1918 г. — галоўны сакратар, загадчык выдавецкага аддзела Беларускага нацыянальнага камісарыята пры Наркамнацы РСФСР, адначасова рэдактар яго органа — газ. «Дзянніца» — першай савецкай газеты на беларускай мове. Удзельнік стварэння Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусь, аўтар маніфеста аб яе абвяшчэнні. З 1.1 да 2.2.1919 г. старшыня Часовага рабоча-сялянскага савецкага ўрада Беларусі. У 1919—1920 гг. сакратар газ. «Красная звезда» (Харкаў), палітработнік у штабе 14-й арміі Паўднёвага фронту, потым літ. супрацоўнік у штабе Заходняга фронту ў Смаленску. З 1920 г. сакратар, адказны рэдактар газеты «Савецкая Беларусь», з 1921 г. у Мінску, быў рэдактарам часопіса «Полымя», узначальваў Цэнтральны архіў БССР і Дзяржвыдавцтва БССР, бюро Гістпарта ЦК КП(б)Б, з'яўляўся членам прэзідыума Інбелкульта, навуковым сакратаром камісіі па вывучэнні гісторыі рэвалюцыйнага руху на Беларусі, працаваў намеснікам наркома асветы і старшынёй Галоўмастацтва БССР. У сакавіку 1922 г. ездзіў у Берлін, каб дамовіцца аб выданні беларускіх падручнікаў і твораў мастацкай літаратуры. У 1923 г. пленум ЦК КП(б)Б прыняў пастанову аб прысваенні Жылуновічу звання народнага паэта Беларусі, аднак пастанова не была выканана. Удзельнік Другой Усебеларускай канферэнцыі (Берлін, 1925). Кандыдат у члены ЦК КП(б)Б у 1927—1929 гг., член ЦВК БССР у 1920—1931 гг. 16.1.1931 г. пастановай ЦК КП(б)Б выключаны з партыі. У 1934 г. прыняты ў Саюз пісьменнікаў БССР. У 1934—1936 гг. працаваў у Інстытуце гісторыі Беларускай АН. 15.11.1936 г. арыштаваны органамі НКУС. 7.4.1937 г. памёр у Магілёўскай псіхіятрычнай лячэбніцы. Ёсць звесткі, што скончыў жыццё самагубствам. 19.12.1954 г. рэабілітаваны. Поўнасьцю рэабілітаваны 10.9.1987 г.

Чарот Міхась (сапр. Кудзелька Міхаіл Сямёнавіч; 1896—1937) — беларускі пісьменнік, грамадскі дзеяч. Удзельнік падпольнага руху ў час акупацыі Беларусі войскамі буржуазнай Польшчы. З 1920 г. супрацоўнік, у 1925—1929 гг. — рэдактар газ. «Савецкая Беларусь». Ініцыятар стварэння і кіраўнік з 1923 г. літаратурнай арганізацыі «Маладняк». Друкавацца пачаў з 1918 г. Першы зборнік «Завіруха» выйшаў у 1922 г. Героіка-рамантычная паэма «Босыя на вогнішчы» (1921) — адзін з найбольш значных твораў беларускай паэзіі. Своеасаблівы працяг гэтага твора — паэма-фантазія «Чырванакрылы

вяшчун» (1923). У 1924 г. выйшлі паэмы «Ленін», «Беларусь лапцюжная», у 1925 г. — «Марына», у 1926 г. — «Карчма». Кніга вершаў «Сонечны паход» выйшла ў 1929 г. Пяру Чарота належаць таксама пражайныя творы: зборнік аповяданняў «Веснаход» (1924), аповесць для юнацтва «Свінапас» (1923—1924), на аснове якой створаны першы беларускі мастацкі фільм «Лясная быль» (1926). Аўтар вадэвіля «Мікітаў лапаць», п'ес для дзяцей «Данілка і Алеська», «Пастушкі» і інш.

Арыштаваны 24 студз. 1937 г. НКВС БССР. Выязной сесіяй ваеннай калегіі Вярхоўнага Суда СССР 28 кастр. 1937 г. асуджаны да вышэйшай меры пакарання.

Расстраляны 29 кастр. 1937 г. у Мінску. Рэабілітаваны ў чэрвені 1956 г.

Дубоўка Уладзімір Мікалаевіч (1900—1976) — беларускі паэт, перакладчык. Скончыў Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю (1918), у 1924 г. — Вышэйшы літаратурна-мастацкі інстытут ім. В. Брусавы ў Маскве. У 1922—1925 гг. — рэдактар беларускага тэксту «Весніка ЦВК, СНК і СПА Саюза ССР», адначасова адказны сакратар паспрэдства БССР пры ўрадзе СССР (1923—1924). У 1924—1927 гг. выкладчык беларускай мовы ў Камуністычным універсітэце народаў Захаду, у 1926—1930 гг. — рэдактар «Збору законаў і загадаў Рабоча-Сялянскага ўраду Саюза ССР». Быў членам літаратурных аб'яднанняў «Маладняк», «Узвышша», першы рэдактар часопіса «Беларускі піянер». З Я. Купалам пазнаёміўся ў 1924 г. у Мінску, сустрэкаліся тут у 1925—1929 гг.

20.7.1930 г. быў беспадстаўна арыштаваны, абвінавачаны ў сувязі з «контрэвалюцыйным» «Саюзам вызвалення Беларусі», асуджаны 10.4.1931 г. на 5 гадоў высылкі ў Яранск. У ліпені 1935 г. тэрмін ссылкі быў падоўжаны на 2 гады. У ліпені 1937 г. пазбаўлены волі на 10 гадоў. Пасля адбыцця тэрміну пакарання жыў у Грузіі. 16 лют. 1949 г. ізноў арыштаваны і ў красавіку 1949 г. асуджаны на 25 гадоў зняволення. Рэабілітаваны 15.11.1957 г.

Друкавацца пачаў з 1921 г. Першы зборнік «Строма» (1923). Аўтар кнігі «Палеская рапсодыя» (1961). Літаратурная прэмія імя Я. Купалы (1962). На беларускую мову перакладаў творы У. Шэкспіра, Дж. Г. Байрана, У. Сыракомлі і інш.

Кальцоў А. В. — Гл. камент. да ліста № 52.

Клюеў Мікалай Аляксеевіч (1887—1937) — рускі паэт. Зборнікі: «Сосен перезвон» (1912), «Песнослов» (2 кн., 1919), «Изба и поле» (1928).

Ясенін С. А. — Гл. камент. да ліста № 52.

Шаўчэнка Тарас Рыгоравіч (1814—1861) — украінскі паэт, мастак, рэвалюцыйны дэмакрат, заснавальнік новай украінскай літаратуры і нацыянальнай літаратурнай мовы. Нарадзіўся ў сям'і прыгоннага селяніна. У 1838 г. быў выкуплены ў памешчыка і паступіў у Пецярбургскую мастацкую акадэмію. Быў звязаны з петрашэўцамі. У 1847 г. за ўдзел у Кірыла-Мяфодзіеўскім таварыстве быў арыштаваны і пасланы радавым у асобны Арэнбургскі корпус. Калі вярнуўся ў 1858 г. у Пецярбург, зблізіўся з Чарнышэўскім і Дабралюбавым. Асноўныя творы: зб. вершаў «Кабзар» (1840), паэмы «Кацярына» (1838), «Гайдамакі» (1841), «Сон» (1844), «Наймітка» (1845), «Неафіты» (1857), «Марыя» (1859), п'еса «Назар Стадоля» (1843).

Брандэс Георгі (1842—1927) — дацкі літаратуразнаўца. Аўтар манаграфіі пра Шэкспіра, Гётэ, пісаў таксама артыкулы аб творчасці рускіх пісьменнікаў Л. Талстога, І. Тургенева, Ф. Дастаеўскага, М. Горкага і інш.

Тычына Пайло Рыгоравіч (1891—1967) — украінскі грамадскі дзеяч. Аўтар зборнікаў вершаў «Партыя вядзе» (1934), «Пачуццё сям'і адзінай» (1938), «Сталь і пяшчота» (1941) і інш.

З Я. Купалам упершыню сустрэўся ў Харкаве ў 1928 г., куды беларускі паэт прыязджаў па запрашэнні ўкраінскіх пісьменнікаў, двойчы сустрэкаліся ў Мінску (май 1928 г., верасень 1932 г. — на святкаванні 50-годдзя Я. Купалы).

Горкі А. М. — Гл. камент. да ліста № 2.

С. 277: ...уже два месяца, как наша организация «Полымя» собирается выслать несколько членов в Ленинград, в число последних должен попасть и я. — Сапраўды, з 22 лют. па 6 сак. 1929 г. Я. Купала з дэлегацыяй беларускіх пісьменнікаў наведвае Ленінград.

С. 278: «Я. Купала ў крытыцы». — Зборнік «Янка Купала ў літаратурнай крытыцы» выйшаў у Мінску ў 1928 г. Сярод аўтараў артыкулаў М. Байкоў, Дз. Жылуновіч, І. Замоцін, М. Пятуховіч і інш.

Посылаю Вам «Чырв<оную> краіну». — Маецца на ўвазе дадатак да газ. «Савецкая Беларусь». Выйшла тры нумары ў 1927 г. і адзін — у 1929 г.

№ 55. Да Л. М. Клейнбарта (с. 278)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 109, л. 2, 2 адв.). Упершыню са скарачэннямі — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯНК (адз. зах. 2, л. 76—78).

...Все же около 20/II думаем быть в Вашей столице. — З 22 лют. па 6 сак. 1929 г. Я. Купала разам з групай беларускіх пісьменнікаў знаходзіўся ў Ленінградзе.

...Книга Ваша произвела на меня самое лучшее впечатление... — Гаворка ідзе аб працы Л. Клейнбарта «Молодая Беларусь. Очерк современной белорусской литературы 1905—1928 гг.» (Мн., 1928).

Карскі Я. Ф. — Гл. камент. да ліста № 38.

Луцкевіч А. І. — Гл. камент. да ліста № 1.

Луцкевіч І. І. — Гл. камент. да ліста № 15.

№ 56. Да Л. М. Клейнбарта (с. 279)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 109, л. 4—4 адв.).

Упершыню са скарачэннем — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯНК (адз. зах. 2, л. 79—80).

...грамоту правительства о надании мне звания народного поэта. — 10 чэрв. 1925 г. Савет Народных Камісараў БССР пастанавіў прысвоіць Купалу званне народнага паэта Беларусі.

Эпімах-Шыпіла Б. І. — Гл. камент. да ліста № 1.

...нашлась часть моих рукописей... думаю опубликовать в «Полымі». — Знойдзеныя творы былі апублікаваны ў часоп. «Полымя», 1929, № 2, 3 і 1930 — № 5, 6.

Луцкевіч А. І. — Гл. камент. да ліста № 1.

№ 57. Да Л. М. Клейнбарта (с. 280)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 109, л. 5—6 адв.).

Упершыню са скарачэннямі — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯНК (адз. зах. 2, л. 81—84).

...Шипилло... — Шыпіла Ігнат Іванавіч (1887—?) — журналіст. Скончыў Полацкую настаўніцкую семінарыю ў 1905 г. У гады першай рускай рэвалюцыі на падпольнай рабоце ў Полацку і Вільні. Тры разы арыштоўваўся царскімі ўладамі. У 1912 г. высланы ў Сібір. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Омску на прафсаюзнай, журналісцкай і педагагічнай рабоце. З 1922 г. — у Мінску, член рэдкалегіі газ. «Беларуская вёска». У 1924—1925 гг. — адказны рэдактар «Савецкай Беларусі», у 1926—1928 гг. — супрацоўнік арганізацыйнага аддзела Цэнтральнага выканаўчага камітэта БССР. Загадчык Белдзяржвыдавецтва. З 1931 г. — у Маскве. Рэпрэсіраваны.

Гартны Ц. — Гл. камент. да ліста № 54.

Напрасно Вы обратили внимание на отзывы недоучек-писак о Вашей книге... — Гл. камент. да ліста № 55.

С. 280: *Книгу обо мне... заканчивайте...* — Відаць, гаворка ідзе пра манаграфію Л. Клейнбарта «Янка Купала. Вопыт характарыстыкі літаратурнай і біяграфічнай» (1929—1934), якая, на жаль, не была надрукавана з-за нападак на Клейнбарта і Я. Купалу вульгарна-сацыялагічнай крытыкі.

С. 281: *...Брюсов перевел четыре стихотв<орения>...* — Гл. камент. да ліста № 28.

...нужно для Московского ГИЗа, который... печатает книжку переводных моих стихотв<орений>... — У 1930 г. у Маскве ў Дзяржаўным выдавецтве РСФСР выйшлі з друку «Избранные стихи» Я. Купалы з уступным артыкулам Л. М. Клейнбарта.

Равіч Мікалай Аляксандравіч — савецкі пісьменнік, празаік і драматург, у той час супрацоўнік выдавецтва, дзе рыхтавалася кніга Я. Купалы.

№ 58. Да П. Р. Тычыны (с. 281)

Друкуецца і датуецца па ксеракопіі (НД 5066).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Тычына П. Р. — Гл. камент. да ліста № 54.

Сардэчна дзякую Вам за павіншаванне з абраннем мяне акадэмікам славутай Украінскай Акадэміі. — Я. Купала быў абраны акадэмікам АН Украіны 29 чэрв. 1929 г. разам з П. Тычынам.

У мяне друкуецца кніжка вершаў «1918—1928»... — Гаворка ідзе пра паэтычны зборнік «Творы. 1918—1928», які выйшаў у БДВ (Мн., 1930).

№ 59. Да Л. М. Клейнбарта (с. 282)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (ІРЛІ, ф. 586, адз. зах. 109, л. 7—7 адв.).

Упершыню са скарачэннем — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 2, л. 85—86).

...Шипило... — Гл. камент. да ліста № 57.

Цвікевіч Іван Іванавіч (1891—1938) — беларускі дзеяч навукі і культуры. Скончыў медыцынскі факультэт Варшаўскага ўніверсітэта ў 1914 г. Удзельнік першай сусветнай і грамадзянскай войнаў, ваенны ўрач. У 1920 г. інтэрніраваны ў Германію. З сярэдзіны 1921 г. у Берліне — у замежным аддзеле Дзяржвыдавецтва РСФСР. З мая 1923 г. у Мінску ў Белдзяржвыдавецтве, адначасова член калегіі Наркамата аховы здароўя БССР і старшыня медсекцыі Інстытута беларускай культуры. Аўтар шэрагу навукова-папулярных прац па медыцыне і гісторыі. Арыштаваны 18 ліп. 1930 г. Дзяржаўным палітычным упраўленнем БССР па справе «Саюза вызвалення Беларусі». 10 крас. 1931 г. асуджаны на 5 гадоў папраўча-працоўнага лагера. Пакаранне адбываў у Нарыме, затым працаваў ва Усць-Каменскай райбальніцы Алтайскага краю. 22 жн. 1937 г. ізноў арыштаваны і 1 ліп. 1938 г. асуджаны да вышэйшай меры пакарання. Расстраляны 1 ліп. 1938 г. Рэабілітаваны 19 верас. 1960 г.

№ 60. Да Я. Ф. Калітоўскага (с. 282)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 10, л. 1).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII з купюрай.

Калітоўскія Яўген Фёдаравіч і Вольга Уладзіміраўна — знаёмыя Я. Купалы, муж і жонка.

Калітоўскі Яўген Фёдаравіч (1896—1980) — беларускі вучоны ў галіне фізіятэрапіі і курарталогіі. Сустрэкаўся з Я. Купалам у Мінску ў 1921—1926 гг. і ў 1926—1940 г. у Кіславодску. Сябра і доктар, які неаднаразова лячыў паэта.

Цвікевіч Аляксандр Іванавіч (1888—1937) — дзеяч беларускага нацыянальна-дэмакратычнага адраджэння. У 1912 г. скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. Быў прысяжным павераным у Брэст-Літоўску і Пружаных. Адзін з заснавальнікаў Беларускай народнай грамады ў 1917 г. у Маскве. Працаваў сакратаром у Інбелкульце. З 1929 г. у Інстытуце гісторыі БелАН. Аўтар кнігі «Западно-руссизм» (1929, 2-е выд. 1993).

14 ліп. 1930 г. арыштаваны па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Пастановай КАДПУ СССР 10 крас. 1931 г. асуджаны на 5 гадоў высылкі. Абвінавачваўся ў тым, што з 1925 г. да дня арышту ўваходзіў у кіруючы цэнтр «контрэвалюцыйнай арганізацыі СВБ і выконваў асноўныя задачы гэтай арганізацыі». Пасля адбыцця пакарання тэрмін ссылкі быў прадоўжаны на 2 гады. Другі раз арыштаваны ў 1937 г. і 17 снеж. таго ж года камісіяй НКУС і пракурора СССР прыгавораны да вышэйшай меры пакарання. Расстраляны 30 снеж. 1937 г. у Мінску.

С. 283: *Сшыткаў для Рыты не купляў...* — Я. Купала мае на ўвазе дачку Калітоўскіх.

№ 61. Да П. Р. Тычыны (с. 283)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (ЦДАМЛіМ Украіны, ф. 460, воп. 1, адз. зах. 1460).

Упершыню — кн. «Пуцявінамі Янкі Купалы», Мн., 1981, с. 174—175.

Урывак у перакладзе на рускую мову друкаваўся ў часоп. «Неман», 1978, № 8 у публікацыі А. Слесарэнкі «Дружылі паэты».

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 128).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...як стаіць справа з маім зборнікам перакладаў на ўкраінскую мову... — Гаворка ідзе пра кн. «Вибрані твори». Харьків—Київ, 1937.

Піліпенка Сяргей Уладзіміравіч (1891—1943) — украінскі пісьменнік, перакладчык, журналіст, літаратуразнавец. Кіраўнік літаратурнага аб'яднання «Плуг».

Як толькі выйдзе мой новы том, я зараз жа Вам вышлю. — Відаць, Я. Купала меў на ўвазе VI том Збору твораў, 1932, ці III том другога Збору твораў, які таксама выйшаў у 1932 г.

Беларускае Дзярж<аўнае> в<ыдавецтва>ва вырашыла выдаць на беларускай мове творы Шаўчэнкі. — Маецца на ўвазе кніга «У вянок Т. Р. Шаўчэнку». Мн., 1939.

№ 62. Да К. С. Елісеева (с. 284)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 11, л. 1).

Упершыню — Зб. тв., 1976, № VII па аўтографу.

Елісееў Канстанцін Сцяпанавіч (1890—1968) — рускі графік, мастак тэатра і кіно. У 1920—1922 гг. жыў у Мінску, мастак БДТ-1. З 1922 г. працаваў у рэдакцыі часоп. «Крокодил» у Маскве. Сябар Я. Купалы.

№ 63. Да К. С. Елісеева (с. 284)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 11, л. 2—3).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI. У Зб. тв., 1976, т. VII памылкова пазначана, што ліст друкуецца ўпершыню.

Елісееў К. С. — Гл. камент. да ліста № 62.

Достань для меня как-нибудь... «Кобзарь» Шевченки на русском языке. — У 1930-я гады на Беларусі адзначалася 120- і 125-годдзе з дня нараджэння Т. Шаўчэнкі. У лісце да П. Тычыны ад 8 мая 1930 г. Я. Купала раіўся наконт прапановы перакладаць на беларускую мову творы Т. Шаўчэнкі: «Беларускае дзяржаўнае выдавецтва вырашыла выдаць на беларускай мове творы Шаўчэнкі. Мне прапануюць хоць часць узяць на сябе перакладаў і агульную рэдакцыю перакладаў. Мажліва, што згаджуся» (гл. ліст № 61). У сак. 1939 г. «Кабзар» Т. Шаўчэнкі выйшаў на беларускай мове пад рэдакцыяй Я. Купалы і Я. Коласа, у які ўключаны 19 перакладаў Я. Купалы.

№ 64. Да К. С. Елісеева (с. 285)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 11, л. 4—5).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII з купюрай.

С. 285: ...потому что на август — сентябрь... в Кисловодске. — На самай справе не атрымалася так, як планаваў Я. Купала. У жніўні (з 17 па 21) паэт ездзіў на адкрыццё Беларуска-Балтыйскага канала. На лячэнні ў Кіславодску ён знаходзіўся з 14 лістап. 1933 г. па 5 студз. 1934 г. (гл. ліст № 59).

...можно было бы придумать и поближе <к> Минску, напр. Талька. — Талька — вёска ў Пухавіцкім раёне Мінскай вобласці, на рацэ Талька (83 км ад Мінска).

№ 65. Да С. М. Гарадзецкага (с. 285)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (БДАМЛіМ, ф. 8, воп. 2, адз. зах. 7).
Упершыню — часоп. «Неман», 1972, № 7.

Публікацыя падрыхтавана ўнучкай армянскага пісьменніка Аванеса Туманяна — Ірмай Сафразбекян, якая выявіла ліст у архіве С. Гарадзецкага ў сувязі з працай над тэмай «С. Гарадзецкі і Арменія».

Гарадзецкі Сяргей Мітрафанавіч (1884—1967) — рускі паэт, перакладчык. Пераклаў на рускую мову больш за 40 твораў Я. Купалы. Блізкі сябар паэта.

...вышли спешной почтой свой полный исправленный перевод. — Я. Купала мае на ўвазе пераклад паэмы «Над ракою Арэсай». Паэма была надрукавана ў перакладзе С. Гарадзецкага ў часоп. «Новый мир», 1933, № 10. Асобным выданнем у тым жа перакладзе паэма выйшла ў 1933 г. у Маскве. У лісце да Я. Купалы ад 29 жн. 1933 г. С. Гарадзецкі распавядае аб працы над перакладам: «Совхоз» перевел хорошо, хотя почему-то было трудно... Теперь, после поправок, он тебя удовлетворил (ГИХЛ очень хвалит перевод)» (Неман. 1972. № 7).

Накаракаў Мікалай Нікандравіч (1881—1970) — адзін з арганізатараў выдавецтва «Советская энциклопедия». У 1930—1937 гг. дырэктар Дзяржаўнага выдавецтва мастацкай літаратуры (Масква).

Гронскі Іван Міхайлавіч — у 1932—1937 гг. адказны рэдактар часоп. «Новый мир». У 1933 г. у часоп. «Новый мир» (№ 10) была надрукавана паэма Я. Купалы «Над ракою Арэсай» у перакладзе С. М. Гарадзецкага.

№ 66. Да С. М. Гарадзецкага (с. 286)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 1220, воп. 1, адз. зах. 63, л. 2).

Друкуецца ўпершыню.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯНК (адз. зах. 13, л. 10—11).

...вышли мне недавно вышедшую в Москве книгу о Беломорско-Балтийском канале... — У жніўні 1933 г. Я. Купала прысутнічаў на адкрыцці Беларуска-Балтыйскага канала. Аб уражаннях ад паездкі раскажаў у артыкуле «Цуда, створанае бальшавікамі» (Літ. і мастацтва. 1933. 23 крас.).

Я. Купала меў на ўвазе кн. «Беломоро-Балтийский канал имени Сталина: История строительства» / под ред. М. Горького. Б. М.: История фабрик и заводов. М., 1934. 614 с.

№ 67. Да М. К. Хайноўскай (с. 286)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 12).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Хайноўская Марыя Канстанцінаўна (1903—1992) — бібліятэкар, знаёмая Я. Купалы. Пазнаёмілася з ім у 1925 г. У 1928—1931 гг. вучылася ў Мінскім медыцынскім інстытуце. У 1928—1941 гг., 1944—1977 гг. загадчыца бібліятэкі СП БССР. Часта сустракалася з Я. Купалам у Мінску ў СП БССР, бывала ў яго дома, на дачы ў Ляўках. У кастр. 1940 г. з Я. Купалам і акад. Пракапчуком А. Я. ездзіла ў Гродна. У час Айчынай вайны дапамагала матэрыяльна маці паэта Б. І. Луцэвіч і яго сястры Г. Д. Луцэвіч.

№ 68. Да С. М. Гарадзецкага (с. 287)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (БДАМЛіМ, ф. 8, воп. 2, адз. зах. 8).

Упершыню — часоп. «Неман», 1972, № 7.

...узнай... что и как с моим сборником... — Я. Купала мае на ўвазе зборнік «Избранные стихи и поэмы, 1906—1935», які выйшаў з друку на рускай мове ў Маскве пад рэдакцыяй С. Гарадзецкага ў 1935 г. Шэраг твораў у зборніку даюцца ў перакладзе С. Гарадзецкага.

Пробуду я в Кисловодске до 5.11.1934 г. — Я. Купала памыліўся: трэба чытаць да 5.1.1934 г. (гл. ліст № 69).

№ 69. Да С. М. Гарадзецкага (с. 287)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (РДзАЛМ, ф. 1220, воп. 1, адз. зах. 63, л. 3).

Друкуецца ўпершыню.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 13, л. 1).

Я, кажется, в письме перепутал... — Я. Купала мае на ўвазе ліст да С. М. Гарадзецкага ад 9 снеж. 1933 г.

№ 70. Да С. М. Гарадзецкага (с. 287)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 13, л. 1—2).

Упершыню — часоп. «Беларусь», 1961, № 8 у перакладзе на беларускую мову. Публікацыя падрыхтавана Я. Ю. Раманоўскай. На рускай мове — Зб. тв., 1963, т. VI.

С. 288: *...я послал... для «Нового мира»... твои переводы — «Борисов», «Песни нужны нам».* — Пераклады паэмы «Барысаў» і верша «Трэба нам песень» у часоп. «Новый мир» не друкаваліся. Верш «Трэба нам песень» у перакладзе С. Гарадзецкага друкаваўся ў газ. «Правда» 24 жн. 1934 г. пад назвай «Песни нужны нам», а ўрывак з паэмы «Барысаў» («Город Борисов») 7 кастр. 1934 г. там жа.

Гронскі І. М. — Гл. камент. да ліста № 65.

№ 71. Да С. М. Гарадзецкага (с. 288)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 13, л. 3—4).

Упершыню — часоп. «Беларусь», 1961, № 8 у перакладзе на беларускую мову. Публікацыя падрыхтавана Я. Ю. Раманоўскай. На рускай мове — Зб. тв., 1963, т. VI.

Гронскі І. М. — Гл. камент. да ліста № 65.

...мне очень хотелось бы, чтобы в «Правде» и в «Известиях» появилось что-нибудь из моих вещей еще в декабре с. г. ... — У той перыяд, аб якім ідзе гаворка ў лісце Я. Купалы, у газ. «Правда» быў надрукаваны ўрывак з паэмы «Барысаў» («Горад Барысаў», 7 лістап. 1934 г.) і верш «З'езду Саветаў» (1 лют. 1935 г.) у перакладзе С. М. Гарадзецкага.

С. 289: *...ознакомиться с моей старой поэмой «Бандароўна»...* — Паэма ўвайшла ў V т. Збору твораў, 1928 г. Датуецца 24 чэрв. 1913 г.

Посылаю тебе... стихотворение... «Маруся» и «Марыся». — Верш пад назвай «Тем, кого люблю» ў перакладзе С. Гарадзецкага быў апублікаваны ў зб. «Пад новым сонцам» (М., 1936). У арыгінале верш меў назву «Для тых, каго люблю» (лістапад, 1934).

№ 72. Да С. М. Гарадзецкага (с. 289)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 13, л. 5—6).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

...получится сборник меньше предыдущих двух. — Размова ідзе пра зборнік «Избранные стихи и поэмы, 1906—1935», які выйшаў з друку ў 1935 г. у Маскве пад рэдакцыяй С. М. Гарадзецкага. Два папярэднія зборнікі на рускай мове: «Сборник стихов» (М.—Л., Госиздат, 1930) і «Избранные стихи» (М., «Советская литература», 1934).

С. 290: ...возьми... «Адвечную песню»... «На папасе»... — Першая паэма была напісана ў 1908 г., апублікавана ў 1910 г. Другая — датуецца 1913 г. Названыя творы С. Гарадзецкі не перакладаў.

Накаракаў М. Н. — Гл. камент. да ліста № 65.

№ 73. *Прывітанне часопісу «Новый мир» (с. 290)*

Друкуецца па часоп. «Новый мир», 1934, № 12, дзе ўпершыню апублікавана. Перададзена па тэлеграфу.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

«Новый мир» — штомесячны літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс. Орган СП СССР. Выдаваўся з 1925 г. у Маскве на рускай мове.

№ 74. *Да С. М. Гарадзецкага (с. 291)*

Друкуецца і датуецца па тэксце тэлеграмы (адз. зах. 13, л. 7).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Стихи зимою идут. — Размова ідзе пра зб. «Избранные стихи и поэмы, 1906—1935» пад рэдакцыяй С. Гарадзецкага (М., 1935).

Родаў Сямён Абрамавіч (1893—1968) — рускі паэт і літаратурны крытык. У зб. Я. Купалы «Избранные стихи и поэмы, 1906—1934» пераклаў паэмы «Бандароўна», «Зімою» і «На папасе».

Берэндгоф Мікалай Сяргеевіч (1900—?) — рускі паэт. Пераклаў вершы: «Голад» (у кн. «Зборнік беларускай паэзіі». М.—Л., 1930), «З новай думкай» («Правда», 28.XI.1939 г.), «Беларускім партызанам» («Труд», 7.VII.1942), «Хлопчык і лётчык на вайне» (зб. «Беларусь змагаецца». М.—Л., 1943).

№ 75. *Да С. М. Гарадзецкага (с. 291)*

Друкуецца і датуецца па аўтографе (БДАМЛіМ, ф. 8, воп. 2, адз. зах. 9).

Упершыню — часоп. «Неман», 1972, № 7.

У Зб. тв., 1976, т. VII ліст памылкова датуецца 15.VIII.1935 г.

...благодарен за перевод «Белоруссии»... — Размова ідзе аб вершы «Беларусі ардэнаноснай» (1935).

Несравненно лучше, чем у Светлова. — Верш «Беларусі ардэнаноснай» у перакладзе М. Святлова быў змешчаны ў газ. «Известия» 16 ліп. 1935 г.

Теперь меня интересует, как оно попало в «Рабочую Москву...». — У лісце ад 11 ліп. 1935 г. да Я. Купалы С. М. Гарадзецкі адказаў на запытанне Я. Купалы: «Я перевел эти стихи для «Рабочей Москвы» (ДзЛМЯнК, ф. П-ы, воп. 3, адз. зах. 7).

Мне очень и очень приятно, что тебе понравилась «Алеся». — Верш «Алеся» ў перакладзе С. Гарадзецкага быў змешчаны ў зб. Я. Купалы «Под новым солнцем» (М., 1936).

С. 292: *Кстати, в ред<акции> «Правда» лежат два мои стиха... Узнай, что с ними.* — С. Гарадзецкі ў лісце ад 4 жн. 1935 г. адказаў: «В «Правду» звонил, обещали выяснить, но ответного звонка еще не имею» (ДзЛМЯнК, ф. П-ы, воп. 3, адз. зах. 6, л. 1).

Садись в поезд и приезжай ко мне в гости. — На запрашэнне Я. Купалы С. М. Гарадзецкі адказаў у лісце да паэта ад 4 жн. 1935 г.: «... я очень хотел бы успеть к тебе хоть на 3 дня. Думаю, что между 10—13 мог бы выехать» (ДзЛМЯнК, ф. П-ы, воп. 3, адз. зах. 6, л. 1).

№ 76. *Да С. М. Гарадзецкага (с. 292)*

Друкуецца і датуецца па аўтографе (БДАМЛіМ, ф. 8, воп. 2, адз. зах. 10).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Святлоў Міхаіл Аркадзьевіч (1903—1964) — рускі паэт і перакладчык. Першы перакладчык паэмы Я. Купалы «Безназоўнае», вершаў «Беларусі ардэнаноснай», «Будзь смелым!..», «Груган», «З Новым годам!», «Не ўздыхай», «Сонцу».

С. 292: ...не сможешь ли перевести эти стихи («Старые окопы» и «Гости») и поместить их в одной из московских газет или журнале.—
Верш «Старыя акопы» ў перакладзе С. Гарадзецкага быў змешчаны ў газ. «Рабочий» 11 снеж. 1935 г. Верш «Госці» надрукаваны ў газ. «Правда» 6 снеж. 1935 г., але прозвішча перакладчыка не ўказана. 12 снеж. 1935 г. верш «Госці» ў перакладзе С. Гарадзецкага быў надрукаваны ў газ. «Красноармейская правда».

№ 77. Да С. М. Гарадзецкага (с. 293)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 13, л. 8).

Упершыню — часоп. «Беларусь», 1961, № 8 у перакладзе на беларускую мову. Публікацыя падрыхтавана Я. Ю. Раманоўскай. На рускай мове — Зб. тв., 1976, т. VII.

У Зб. тв., 1976, т. VII памылкова пазначана, што ліст упершыню быў апублікаваны ў часоп. «Неман», 1972, № 7.

Стихи, кроме «Беларуси орденоносной», ... не давал.— Гл. камент. да ліста № 75.

№ 78. Да А. А. Александровіч (с. 293)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 14).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Ліст напісаны ў Сочы, дзе Я. Купала з Уладзіславай Францаўнай адпачываў у санаторыі «Правда».

Александровіч Алеся (Аляксандра Іванаўна; 1904—1947) — беларускі літаратуразнавец і педагог. Сястра беларускага паэта А. Александровіча. З Я. Купалам пазнаёмілася ў пачатку 1920 г. Аўтар артыкулаў пра творчасць Я. Купалы: «Іван Дамінікавіч Луцэвіч (Янка Купала)», «Аб дакастрычніцкай творчасці Янкі Купалы», «Паэма «Адвечная песня» ў ацэнцы дарэвалюцыйнай крытыкі». Працуючы ў 1944—1947 гг. у Літаратурным музеі Янкі Купалы, склала жыццёвы і творчы летапіс паэта да 1917 г.

...старому Міхасю.— Муж Алесі Александровіч — Мароз Міхаіл Іванавіч (1893—1947) — дзяржаўны дзеяч Беларусі. Пасля заканчэння Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі працаваў у вясковай школе. З 1916 г. у арміі, у 1918—1919 гг. супрацоўнік бежанскага аддзела Беларускага нацыянальнага камісарыята. У 1924 г. — загадчык Беларускага дзяржаўнага выдавецтва ў Мінску. З 1926 г. — кіраўнік спраў СНК БССР, старшыня камісіі Інбелкульту па ахове помнікаў. Пазней на іншых савецкіх і гаспадарчых пасадах. Быў асабіста знаёмы з Я. Купалам. У 1921 г. дапамагаў паэту адшукаць французскі тэкст «Інтэрнацыянала» для зверкі беларускага перакладу. Летам 1933 г. Купала з жонкай адпачываў у бацькоў М. Мароза ў Капылі. 3.11.1937 г. арыштаваны органамі НКУС БССР, 3.12.1940 г. прыгавораны да зняволення ў папраўча-працоўны лагер, дзе і памёр.

№ 79. Да М. І. Шыманскай (с. 294)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 15).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Ліст напісаны з Сочы, дзе ў той час паэт адпачываў.

Шыманская Марыя Іосіфаўна (1897—?) — заслужаная настаўніца школы РСФСР, жонка Мікалая Ігнатавіча Шыманскага. З сям'ёй Шыманскіх Я. Купала пазнаёміўся ў красавіку 1935 г. у Копыскім лясніцтве Аршанскага лягаса, куды ў той час паэт прыехаў у творчую камандзіроўку на чале брыгады беларускіх пісьменнікаў. Летам 1935 г. Купала разам з жонкаю і П. Броўкам жылі ў сям'і Шыманскіх. З канца жніўня да сярэдзіны кастрычніка 1941 г. Купала з жонкаю жылі ў сям'і Шыманскіх у іх доме ў Каломне і ў лясніцтве.

№ 80. Да Я. Ю. Раманоўскай (с. 294)

Друкуецца па аўтографу (адз. зах. 26).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Датуецца паводле зместу і датавання лістоў.

Раманоўская Яніна Юльянаўна (1918—1956) — пляменніца Купалы, дачка Леакадзіі Дамінікаўны і Юльяна Феліксавіча. Урач. З 1927-га па 1940 г. жыла ў доме Купалы па вул. Кастрычніцкая, 40. З 1936 г. кожнае лета праводзіла на дачы паэта ў Ляўках.

С. 294: *Ніне!* — Родныя Яніны Юльянаўны звалі яе Нінай.

№ 81. *Да С. В. Мядзёлкі* (с. 294)

Друкуецца і датуецца па паштоўцы (адз. зах. 27).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Мядзёлка Сігізмунд (Зыгмусь) Вікенцьевіч (1912—1945) — брат П. Мядзёлкі. Пазнаёміўся з паэтам у 1925 г. У 1925—1935 гг. жыў у доме Купалы па вул. Кастрычніцкая, 36-а. Паэт сябраваў з ім. Віця — хатняе імя.

№ 82. *Да І. Д. Харыка* (с. 294)

Друкуецца і датуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1935, 17 лістап. Прывітанне паэту з нагоды 15-годдзя літаратурнай дзейнасці. Друкаваўся ў газ. «Рабочий», 1935, 11 снеж. на рускай мове.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Харык Ізі (Ісак Давыдавіч; 1898—1937) — беларускі і яўрэйскі паэт. Першыя вершы з'явіліся ў друку ў 1920 г. Неаднаразова сустракаўся з Я. Купалам, бываў у сумесных камандзіроўках. Рэпрэсіраваны. Расстраляны 29 кастр. 1937 г.

№ 83. *Да Я. С. Мазалькова* (с. 295)

Друкуецца і датуецца па аўтографі (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Мазалькоў Яўген Сямёнавіч (1909—1969) — рускі перакладчык, крытык і літаратуразнавец. Пазнаёміўся з Я. Купалам у сярэдзіне 1930 г. і сябраваў з ім. У чэрвені 1937 г. на дачы ў Ляўках разам чыталі вёрстку новай кнігі Я. Купалы «Избранные произведения» (М., 1938). Быў рэдактарам названай кнігі. Часта сустракаўся з паэтам у час яго знаходжання ў Маскве. Апошняя сустрэча адбылася 28 чэрв. 1942 г. у гасцініцы «Масква». Аўтар манаграфіі «Янка Купала. Жыццё і творчасць» (М., 1949) і ўступных артыкулаў да зборнікаў «Избранные произведения» (М., 1938), «Избранные стихотворения» (М., 1939), «От сердца» (М., 1941), «Избранное» (М.—Л., 1942), «Избранные произведения» (М., 1943) і інш.

Посылаю Вам 3-й том старого издания... и 1-й том выходящего трехтомника... — Гаворка ідзе пра Зб. тв., 1927, т. III і Выбраныя творы, 1935, т. I.

На днях выходит сборник моих последних стихов... — Маецца на ўвазе зборнік «Песня будаўніцтву» (М., 1936).

№ 84. *У рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва»* (с. 295)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1935, 23 снеж.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 85. *Да Трэцяга Беларускага дзяржаўнага тэатра* (с. 296)

Друкуецца і датуецца па газ. «Звязда», 1935, 23 снеж., дзе ўпершыню апублікаваны.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Галубок Уладзіслаў Іосіфавіч (сапр. Голуб; 1882—1937) — беларускі акцёр, рэжысёр, пісьменнік, мастак, тэатральны дзеяч. Адзін з заснавальнікаў Беларускага тэатра. З Я. Купалам пазнаёміўся ў час яго працы ў газ. «Наша ніва». У 1921 г. паставіў у тэатры п'есу «Паўлінка».

№ 86. Да С. М. Гарадзецкага (с. 296)

Друкуецца і датуецца па аўтографі (РДзАЛМ, ф. 1220, воп. 1, адз. зах. 63, л. 4—6).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографі — ДзЛМЯнК (адз. зах. 13, л. 13—19).

Сборник я делаю сам и в скором времени привезу готовый в Москву. — Я. Купала мае на ўвазе зборнік вершаў «Под новым солнцем», які выйшаў у выдавецтве «Художественная литература» ў 1936 г. у Маскве.

...что Александрович в докладе... — Гаворка ідзе аб дакладзе А. Александровіча на 3-м пленуме праўлення ССП СССР у Мінску, які адбыўся ў студзені 1936 г.

№ 87. Да М. І. Паларусава-Шэлебі (с. 297)

Друкуецца па газ. «Красная Чувашия», 1936, 17 мая, дзе ўпершыню апублікаваны.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Шэлебі Мікалай Іванавіч (сапр. Паларусаў; 1881—1945) — народны паэт Чувашыі. Сустрэкаліся з Я. Купалам у кастрычніку — лістападзе 1941 г. у Чэбаксарах. Падарыў Я. Купалу сваю кнігу з аўтографам.

№ 88. Да М. Н. Накаракава (с. 298)

Друкуецца і датуецца па машынапісным тэксце з подпісам аўтара. Уверсе ліста рэзалюцыя М. Накаракава: «т. Соколову. Сообщить т. Мусоэлян». Дата атрымання ліста пастаўлена Мусаэлян (19.X.36 г.).

Фотакопія захоўваецца ў ДзЛМЯнК (ф. 1, воп. 2, адз. зах. 2).

Упершыню — «Неман», 1977, № 8, с. 165 у публікацыі В. Рагойшы «Напісана рукой Купалы...».

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Накаракаў М. Н. — Гл. камент. да ліста № 65.

Материал для однотомника... — Гаворка ідзе пра кн. «Избранные произведения» (М., 1938).

...в связи с юбилеем Коласа... — 30-годдзе літаратурнай дзейнасці Я. Коласа адзначалася з 3-га па 11 кастр. 1936 г.

№ 89. Да Я. С. Мазалькова (с. 298)

Друкуецца і датуецца па аўтографі (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Раждзественскі Усевалад Аляксандравіч (1895—1977) — рускі паэт і перакладчык. Перакладаў вершы Ф. Багушэвіча, Цёткі, Я. Купалы, П. Глебкі, М. Танка, П. Панчанкі і інш. Пераклаў больш за 60 вершаў Я. Купалы. Разам з П. Кабзарэўскім пераклаў «Раскіданае гняздо». Рэдагаваў пераклады зб. «Избранное» (Л., 1973). Прысвяціў Я. Купалу вершы «З народам дзелячы ўсё сэрца...», «Янка Купала».

Прилагаемое стихотворение ... передайте в Детгиз... — Відаць, гаворка ідзе пра верш «Хлопчык і лётчык», які ў той час рыхтаваўся да публікацыі на рускай мове.

Как дело с переводами? — Маецца на ўвазе, магчыма, зб. «Избранные произведения» (М., 1938), які перакладаў і рэдагаваў Я. С. Мазалькоў.

Притяните т. Суркова к стилистической редакции. — *Суркоў Аляксей Аляксандравіч* (1899—1983) — рускі паэт і грамадскі дзеяч. Пераклаў вершы Я. Купалы «Сонечнаму Шата Руставелі» і «Вялікаму Сталіну ад беларускага народа».

№ 90. Да Я. С. Мазалькова (с. 298)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

С. 299: *...почему не высылают мне авторских экземпляров «Под новым солнцем».* — Зборнік «Под новым солнцем» быў падпісаны да друку 3.VIII.1936 г. Выйшаў у Маскве ў выдавецтве «Художественная литература» ў 1936 г.

№ 91. Да М. В. Ісакоўскага (с. 299)

Друкуецца і датуецца па аўтографу, які захоўваецца ў адзеле рукапісаў РНБ.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнк (адз. зах. 17, л. 1—2).

Ісакоўскі Міхаіл Васільевіч (1900—1973) — рускі паэт і перакладчык. Пазнаёміўся з Я. Купалам у 1934 г., сябраваць пачаў пасля ўдзелу ў рабоце 1-га з'езда пісьменнікаў Заходняй вобласці ў Смаленску (24—25.IX.1934 г.). М. В. Ісакоўскі пераклаў на рускую мову звыш 70 твораў Я. Купалы.

...переведенное Вами стихотворение «Тебе, наш учитель...». — Верш «Тебе, правдыр...» напісаны 20.XI.1936 г. У «Лит. газ.» быў апублікаваны 10 снеж. 1936 г. у перакладзе М. Ісакоўскага.

Как идут у Вас дела с моими переводами. — У той час ішла падрыхтоўка да выдання кн. «Избранные произведения» (М., 1938), куды ўвайшлі 40 перакладаў М. В. Ісакоўскага.

№ 92. Да Я. С. Мазалькова (с. 300)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Ваше предисловие просмотрели с Александровичем. — Гаворка ідзе пра прадмову Я. С. Мазалькова да кн. «Избранные произведения» (М., 1938), якая выйшла пад яго рэдакцыяй.

Александровіч Андрэй Іванавіч (1906—1963) — беларускі паэт, член-карэспандэнт АН БССР. У той час быў намеснікам старшыні праўлення СП БССР. Аўтар зборнікаў паэзіі і аповяданняў.

Исправил ли Городецкий «Над Орессой», а если исправил, то хорошо ли? — Паэма ў перакладзе С. М. Гарадзецкага ўвайшла ў зборнік «Под новым солнцем» (М., 1936). У лісце да Гарадзецкага ад 4.XII.1934 г. паэт пісаў: «...сделаю сборничек из одних поэм, включив в него «Над рекой Орессой» в твоём переводе. «Над рекой Орессой» придется с тобой вместе проредактировать». Яшчэ да выхаду ў свет зборніка (ліст да С. Гарадзецкага ад 29.II.1936 г.) паэт прасіў яго яшчэ раз прагледзець пераклад паэмы «Над ракой Арэсай». Відаць, у Купалы былі крытычныя заўвагі.

...Александрович собирается пригласить Вас на наш пленум 15.III. — Пленум праўлення СП Беларусі праходзіў з 10-га па 15 мая 1938 г. у Мінску.

Не попросить ли Исаковского сделать хороший перевод «Над Орессой» и издать альбомным форматом с иллюстрациями? — М. Ісакоўскі пераклаў паэму на рус. мову. Упершыню гэты пераклад быў апублікаваны ў 1938 г. у кн. «Избранные произведения» (М., 1938).

Рисунки можно будет заказать Елисееву. — Елісееў К. С. — Гл. камент. да ліста № 62.

Луцал Іван Капітонавіч (1896—1943) — рускі літаратуразнавец, філосаф. Акадэмік АН СССР. У перыяд, калі ён узначальваў Інстытут сусветнай літаратуры, па яго просьбе Я. Купала напісаў для запланаванай гісторыі шматнацыянальнай літаратуры сваю апошнюю аўтабіяграфію (1940 г., не пазней 25.4).

№ 93. Да Т. Г. Масэнкі (с. 300)

Друкуецца і датуецца па аўтографу, які захоўваецца ў адзеле рукапісных фондаў і тэксталогіі Інстытута літаратуры імя Т. Р. Шаўчэнкі і АН Украіны.

Упершыню — кн. «Янка Купала». Зборнік матэрыялаў аб жыцці і дзейнасці народнага паэта БССР (Мн., 1952).

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 18, л. 1—2).

Масэнка Тэрэнь Германавіч (1903—1970) — украінскі паэт. Перакладчык твораў Я. Купалы на ўкраінскую мову. Аўтар артыкулаў пра жыццё і творчасць паэта. Рэдагаваў зборнікі твораў Я. Купалы ў перакладзе на ўкраінскую мову.

...быў у Маскве... — Я. Купала прысутнічаў 12 лют. на ўрачыстым вечары, прысвечаным 100-годдзю з дня смерці А. С. Пушкіна. 22—26 лют. у складзе дэлегацыі беларускіх пісьменнікаў прымаў удзел у рабоце IV пленума праўлення ССП ССРСР, прысвечаным 100-годдзю з дня смерці А. С. Пушкіна. Чытаў свой пераклад паэмы «Медны коннік».

Ці не зможаце Вы выслаць... усе творы Пушкіна, якія выйшлі на ўкраінскай мове. — У 1937 г. адзначалася 100-годдзе з дня смерці паэта. Да юбілею Я. Купала пераклаў паэму А. С. Пушкіна «Медны коннік» (апублікавана ў часоп. «Полымя рэвалюцыі», 1937, № 6). Ёсць звесткі пра тое, што Дзяржвыд Беларусі рыхтаваў да друку выбраныя вершы і паэмы А. С. Пушкіна: «Евгений Онегин» у перакладзе А. Дудара, «Сказка о мертвой царевне и семи богатырях» у перакладзе Я. Купалы (часоп. «Звезда», 1937, № 1, с. 228). На жаль, гэты зборнік не выйшаў.

С. 301: *Цяпер аб маёй кніжцы на ўкраінскай мове.* — Гаворка ідзе пра аднатомнік твораў у перакладзе і пад рэдакцыяй Т. Г. Масэнкі («Вибрані творы», Харьків—Київ, 1937). У зборнік увайшоў 61 верш. Некаторыя вершы датаваны недакладна, паколькі аўтар рабіў гэта, відаць, па памяці. (Гл. I том дадзенага выдання. С. 349.)

Ваця на практыцы... — Гаворка ідзе пра Вераніку Аблачынскую, дачку Марыі Дамінікаўны, сястры Я. Купалы.

№ 94. Да Т. Г. Масэнкі (с. 301)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў адзеле рукапісных фондаў і тэксталогіі Інстытута літаратуры імя Т. Р. Шаўчэнкі НАН Украіны.

Упершыню — кн. «Янка Купала». Зборнік матэрыялаў аб жыцці і дзейнасці народнага паэта БССР (Мн., 1952).

Фотакопія аўтографа ДзЛМЯнК (адз. зах. 18).

Адсылаю Вам спісак вершаў з датамі. — Гэты спіс складаўся з 61 твора, якія Я. Купала прапанаваў для перакладу на ўкраінскую мову.

Недакладна падпісаны толькі два вершы — «Песні», няма пачатковых радкоў... — Гл. дадзенае выданне, т. 1, с. 349.

Ваця ўжо прыехала ў Мінск... — Гл. камент. да ліста № 93.

№ 95. Да Я. С. Мазалькова (с. 301)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Как обстоит дело с «Однотомником»? — Гаворка ідзе пра кн. «Избранные произведения» (рэдагаванне і прадмова Я. С. Мазалькова. М., 1938).

Если будете включать стихотворение Коласу, то только в переводе Исаковского... — Верш «Якубу Коласу» («Жыві ў радасці і ў шчасці», 1936) М. Ісакоўскі не пераклаў, і таму верш не ўвайшоў у названае выданне. Верш быў перакладзены на рускую мову С. Гарадзецкім і ўключаны ў кн. «Избранные стихи» (М., 1939).

Исаковский М. В. — Гл. камент. да ліста № 92.

№ 96. Да С. М. Гарадзецкага (с. 302)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (РДзАЛМ, ф. 1220, воп. 1, адз. зах. 63, л. 8—10).

Упершыню з купюрай — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 13, л. 20—23).

С. 302: *...позвони Мозолькову; в каком положении моя книга?* — Гаворка ідзе пра аднатомнік «Избранные произведения», які выйшаў у 1938 г. у Маскве пад рэдакцыяй Я. Мазалькова.

Елісееў К. С. — Гл. камент. да ліста № 62.

№ 97. *Да Я. С. Мазалькова* (с. 302)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

С. 303: *...в каком положении моя книга.* — Гл. камент. да ліста № 96.

№ 98. *Да М. В. Ісакоўскага* (с. 303)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 17, л. 1—3).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Вот я, как видите, в Кисловодске. — Я. Купала прыехаў у Кіславодск не пазней 17 лістап. 1937 г. (гл. ліст № 97).

...стихотворение «Аб Сталіне-сейбіту»... — Верш быў апублікаваны ў газ. «Літ. і мастацтва», 1937, 6—7 лістап. з паметай: кастрычнік, 1937, у «Літ. газ.» пад назваю «О Сталине лучшая песня моя» — 26 лістап. 1937 г. у перакладзе М. Ісакоўскага.

...на имя Лежнева... — *Ляжнёў І.* (Альтшулер Ісай Рыгоравіч; 1891—1955) — рускі літаратуразнаўца. У 1935—1939 гг. — загадчык аддзела літаратуры і мастацтва газ. «Правда».

Стихи «Святочные вершы»... — Напісаны ў лістап. 1937 г. да 20-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі. На рускую мову пераклаў М. Сідарэнка.

Стихотворение «Нашему депутату»... — Верш быў напісаны 17 лістап. 1937 г. у Кіславодску.

№ 99. *Да М. К. Хайноўскай* (с. 304)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 12).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...каб выслалі мне 11-ы нумар «Полымя». — Часоп. «Полымя рэвалюцыі», № 20 быў прысвечаны 20-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. У ім друкаваўся першы раздзел верша «Аб Сталіне-сейбіту». Пад тэкстам: Менск. Кастрычнік 1937 г.

№ 100. *Да М. К. Хайноўскай* (с. 304)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 12).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 101. *Да М. В. Ісакоўскага* (с. 305)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 17).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

...вчера одно письмо... сегодня другое. — Ліст ад 30 лістап. 1937 г. не захаваўся.

...то звоните Мусольяну... — Я. Купала недакладна называе прозвішча В. Н. Мусаэлян, загадчыцы рэдакцыі творчасці народаў СССР.

...не печатает стихотворение «Памяти Стальского»... — Верш «Памяці дагестанскага ашуга Сулеймана Стальскага» (1869—1937) быў напісаны 27 лістап. 1937 г. у Кіславодску з выпадку смерці С. Стальскага. Пераклаў на рускую мову Б. Ірынін.

№ 102. *Да Н. І. і П. Ф. Глебкаў* (с. 305)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў ЦНБ НАН Беларусі ў аддзеле рукапісаў і рэдкай кнігі (ф. 24, адз. зах. 2535).

Упершыню — часоп. «Маладосць», 1992, № 6 у публікацыі Я. Кісялёвай «Купала жартуе».

На паштоўцы з надпісам «Привет из Кисловодска Пете» дапісана «И Нише».

Глебка Пятро (Пётр Фёдаравіч; 1905—1969) — беларускі паэт. Акадэмік АН БССР (1957). Пазнаёміўся з Я. Купалам вясной 1926 г. Ношлік — хатняе імя паэта.

Глебка Ніна Іларыёнаўна — жонка П. Ф. Глебкі.

№ 103. Да М. К. Хайноўскай (с. 306)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 12).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...пражаць усякімі солюксамі, дэатэрміямі. — Гаворка ідзе пра лячэбныя электрапрацэдуры.

№ 104. Да М. К. Хайноўскай (с. 306)

Друкуецца па аўтографу без даты (адз. зах. 12).

Датуецца ўмоўна: студзень — люты 1938 г.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 105. Да М. В. Ісакоўскага (с. 307)

Друкуецца і датуецца па аўтографу, які захоўваецца ў аддзеле рукапісаў РНБ.

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 17).

...где я был на Руставелевском пленуме... — V пленум праўлення ССП СССР, прысвечаны 750-годдзю з дня нараджэння Шата Руставелі, праходзіў у Тбілісі з 24-га па 30 снеж. 1937 г.

...стихотворение, посвящённое т. Ворошилову. — Відаць, Я. Купала меў на ўвазе верш «Нашаму дэпутату», які быў напісаны 17.XI.1937 г. Акрамя названага твора, ёсць яшчэ 4 вершы, у якіх паэт праслаўляе К. Я. Варашылава: «Сыны» (1935), «Як у госці сын прыехаў» (1936), «Песня («Ой, рана, рана войска ўставала...», 1937) і «Чырвонай Арміі паходы» (люты, 1938).

№ 106. Да Я. С. Мазалькова (с. 307)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (адз. зах. 16).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

С. 308: Из Кисловодска меня вызвали на Руставелевский пленум Союза советских писателей в Тбилиси. — Гл. камент. да ліста № 92.

В конце февраля думаю побывать в Москве. — У Маскву Я. Купала прыехаў толькі 28 студз. 1939 г. у складзе дэлегацыі работнікаў літаратуры і мастацтва БССР для ўдзелу ў вечарах беларускай культуры.

Я попросил бы Вас, Евгений Семенович, обратить внимание на мой сборник, чтобы его снова не разобрали. — Гаворка ідзе пра «Избранные произведения» (М., Гослитиздат, 1938). Перадаючы лісты Я. Купалы ў ДзЛМЯнК, Я. С. Мазалькоў зрабіў наступную заўвагу да дадзенага ліста:

«К письму от 1/II-38 г. могу сделать следующее пояснение. Книга Я. Купалы «Избранные произведения» (М., Гослитиздат, 1938), уже после того как верстка была просмотрена автором и подписана к печати, по какой-то нелепой случайности (по вине типографии) была рассыпана, вернее, набор был рассыпан, и книгу пришлось заново набирать. В результате произошла задержка с выпуском книги. Я написал об этом Купале, что, естественно, его огорчило. Письмо Купалы в некоторой степени отражает его реакцию на это мое сообщение. Если составитель комментариев найдет нужным использовать это сообщение, — пусть использует. 29.XI<19>62 г.»

№ 107. Да Т. Г. Масэнкі (с. 308)

Друкуецца і датуецца па аўтографу, які захоўваецца ў аддзеле рукапісных фондаў і тэксталагіі Інстытута Літаратуры імя Т. Р. Шаўчэнкі НАН Украіны.

Упершыню — кн. «Янка Купала». Зборнік матэрыялаў аб жыцці і дзейнасці народнага паэта БССР (Мн., 1952).

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 18).

Вашу прапанову затрымацца ў Харкаве... ніяк не магу выканаць... — Вяртаючыся з Кіславодска. Я. Купала толькі на вакзале сустрэўся з украінскімі пісьменнікамі.

Пасылаю Вам свае цхалтубскія вершы. Калі зможаце, перакладзіце самі або папрасіце ад майго імені другіх таварышаў-паэтаў... — Я. Купала знаходзіўся на лячэнні ў Цхалтуба ў студз. 1938 г., дзе напісаў 4 вершы: «Генацвале», «Мы людзі свабодныя», «Грузія» і «То не рыцары з князем...». Верш «Генацвале» пераклаў на ўкраінскую мову У. Сасюра, верш «Грузія» — А. Малышка.

С. 309: *...ці выкарысталі тыя вершы, што ў мяне ўзялі ў Тбілісі. —* Я. Купала сустрэўся з Т. Г. Масэнкам у Тбілісі на V пленуме праўлення ССП СССР, прысвечаным 750-годдзю з дня нараджэння Шата Руставелі.

...паэму пра Горы... — паэма прысвечана І. В. Сталіну.

№ 108. Да В. Г. Цярэнцьева (с. 309)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (КП 18105 /А 609).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...спасибо за текст «Сулико». — Папулярная грузінская песня.

Цхалтуба — бальнеалагічны курорт. Я. Купала лячыўся ў ім у першай палове студзеня і ў лістападзе 1938 г. (ф. 1, воп. 5, адз. зах. 165; воп. 7, адз. зах. 261, 276).

Я уже написал доктору Елене Михайловне... — Метэхелі Алена Міхайлайна па мужу Джавахішвілі, у той час галоўны ўрач 1-га санаторыя г. Цхалтуба, у якім Я. Купала лячыўся двойчы. Паэт прысвяціў ёй верш «Генацвале» і падараваў яго рукапіс. Зараз фотакопія аўтографа верша «Генацвале» захоўваецца ў ДзЛМЯнК (ф. А, воп. I, адз. зах. 8-д).

№ 109. Да В. Г. Цярэнцьева (с. 309)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (КП 18106 /А 610).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 110. Да М. К. Хайноўскай (с. 310)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 12).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 111. Да Т. Г. Масэнкі (с. 310)

Друкуецца па тэксце тэлеграмы (адз. зах. 18).

Датуецца па змесце.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Тэлеграма, відаць, паслана ў сувязі з падрыхтоўкай да друку зб. Я. Купалы ў перакладзе на ўкраінскую мову («Вибрані твори. 1905—1930». Кііў—Харьків, 1937).

№ 112. Да С. М. Гарадзецкага (с. 310)

Друкуецца па аўтографе (адз. зах. 13, л. 24—27).

Можна меркаваць, што ліст напісаны ў канцы мая 1938 г.

Гэтае меркаванне пацвярджае тое, што ў лісце Я. Купала просіць С. Гарадзецкага, каб экзemplяры яго аднатомніка даставілі Я. Коласу ў маскоўскую гасцініцу. Я. Колас жа знаходзіўся ў Маскве прыблізна з 25 мая да 1 чэрв. 1938 г.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Я очень и очень рад за Тебя, что Тебе сильно удался перевод моего стиха Джамбулу. — Верш «Джамбулу» ў перакладзе С. Гарадзецкага пад назвай «Лети, моя песня!» быў апублікаваны ў «Литературной газете» 20 мая 1938 г. Верш напісаны з нагоды 75-годдзя творчай дзейнасці казахскага акына Джамбула Джабаева (1846—1945).

С. 311: ...экземпляров моего однотомника... — Я. Купала мае на ўвазе аднатомнік «Избранные произведения» (М., 1938). Рэдактар — Я. С. Мазалькоў. Мазалькоў Я. С. — Гл. камент. да ліста № 83.

...поцелуй ручки Нимфе Алексеевне и Рогнеде Сергеевне... — Размова ідзе аб жонцы і дачцэ С. М. Гарадзецкага.

...прихворнул серьезно... — Я. Купала ў маі месяцы цяжка хварэў на запаленне лёгкіх.

№ 113. Да А. П. Рабінінай (с. 312)

Друкуецца і датуецца па аўтографу (РДзАЛМ, ф. 613, воп. 1, адз. зах. 4874, л. 24—26).

Упершыню з купюрай — кн. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 228.

Фотакопія аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 3).

Рабініна Аляксандра Пятроўна (1897—1977) — у той час загадчыца сектара нацыянальных літаратур Дзяржаўнага выдавецтва мастацкай літаратуры (Масква). З Купалам пазнаёмілася ў пачатку 1930-х гадоў. Пры яе ўдзеле выдадзены наступныя кнігі паэта: «Над ракой Арэсай», «Выбраныя вершы і паэмы. 1906—1935» (1935), «Пад новым сонцам» (1936), «Выбраныя творы» (1938), «Выбраныя вершы» (1939), «Ад сэрца» (1941) і інш.

...выслать хоть один экземпляр моего однотомника. — Гл. камент. да ліста № 112.

Мозольков Я. С. — Гл. камент. да ліста № 83.

Я целый месяц проболел... — Гл. камент. да ліста № 112.

№ 114. Да М. В. Ісакоўскага (с. 312)

Друкуецца па аўтографу (адз. зах. 17, л. 1).

Датуецца па паштовым штэмпелі.

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

У Вас «Тры орлицы» и у меня «Тры арліцы». — Верш «Тры арліцы» быў напісаны 10 кастр. 1938 г., апублікаваны 11.X.1938 г. у газ. «Літ. і мастацтва», «Звязда» і «Чырвоная змена».

Верш прысвечаны беспасадачнаму пералёту лётчыц В. Грызадубавай, П. Асіпенкі і М. Расковай па маршруце Масква—Далёкі Усход у кастрычніку 1938 г. на самалёце «Радзіма».

№ 115. Да А. І. Шанідзе (с. 313)

Друкуецца і датуецца па фотакопіі аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 19).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Шанідзе Аляксандр Іларыёнавіч (1907—?) — грузінскі паэт. Я. Купала пазнаёміўся з А. І. Шанідзе ў час святкавання 750-годдзя паэмы Ш. Руставелі «Віцязь у тыгравай шкуры», якое праходзіла ў Тбілісі з 24-га па 30 снеж. 1937 г.

Живу, как видите, в Цхалтубо. — У лістап. 1938 г. Я. Купала знаходзіўся на лячэнні ў Цхалтуба. Па дарозе ў Цхалтуба на некалькі дзён затрымаўся ў Тбілісі, дзе пазнаёміўся з выдатнымі мясцінамі горада, помнікамі старажытнай архітэктуры. Наведаў магілу А. С. Грыбаедава. (ДзЛМЯнК, ф. 1, воп. 5, адз. зах. 165).

Выеду, конечно, первого прямо в Кисловодск через Тбилиси. — Паэт у Кіславодск не трапіў, аб чым паведаміў А. І. Шанідзе ў лісце ад 8 снеж. 1938 г. (ліст № 116).

№ 116. Да А. І. Шанідзе (с. 313)

Друкуецца і датуецца па фотакопіі аўтографу — ДзЛМЯнК (адз. зах. 19).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Леанідзе Георгій Мікалаевіч (1899—1966) — народны паэт Грузіі. Я. Купала пазнаёміўся з грузінскім паэтам у снеж. 1937 г. на V пленуме праўлення

ССП СССР у Тбілісі, прысвечаным 750-годдзю паэмы Шата Руставелі «Віцязь у тыгравай шкуры». Двойчы Я. Купала сустракаўся з Г. Леанідзе ў 1941 г. (люты і красавік).

№ 117. Да А. І. Шанідзе (с. 314)

Друкуецца і датуецца па фотакопіі аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 19).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

...если сможете приехать 25/XII на вокзал. — Аб тым, што ён сапраўды павінен прыехаць у Тбілісі 25 снеж., Я. Купала паведаміў тэлеграмай на імя А. І. Шанідзе (гл. наст. ліст).

№ 118. Да А. І. Шанідзе (с. 314)

Друкуецца і датуецца па фотакопіі тэлеграны (адз. зах. 19).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 119. Да Т. Г. Масэнкі (с. 314)

Друкуецца і датуецца па тэксце тэлеграны (адз. зах. 18).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Выезжаю из Тбилиси... — У Тбілісі Я. Купала прабыў два дні, вяртаючыся з Сухумі, дзе адпачываў у доме адпачынку «Сіноп» (гл. ліст № 115).

№ 120. Да В. І. Рагавіцкага і Э. А. Падарэўскага (с. 314)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. КП).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Я только на днях вярнуўся з курорта і застаў Ваш пераклад... — Гаворка ідзе пра пераклад паэмы «Курган». Выпраўлены пераклад друкаваўся ў выданнях: «Курган» (Паэмы. Мн., 1940), «Выбраныя вершы» (М., «Правда», 1941) і інш.

Рагавіцкі Віктар Іванавіч — рускі гісторык і перакладчык. У той час студэнт Маскоўскага інстытута гісторыі, філасофіі і літаратуры імя М. Г. Чарнышэўскага (ІФЛІ). Пасля вайны — кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Валгаградскага інжынерна-будаўнічага інстытута. Быў асабіста знаёмы з Я. Купалам: першая сустрэча адбылася ў Мінску ў Саюзе пісьменнікаў БССР у пачатку снежня 1939 г., другая — разам з Э. А. Падарэўскім у 1940 г. у Маскве ў час Дэкады беларускага мастацтва ў чэрвені 1940 г.

Падарэўскі Эдуард Антонавіч — у той час студэнт ІФЛІ, затым супрацоўнік выдавецтва «Художественная литература». Загінуў на фронце ў 1943 г.

№ 121. Да М. В. Ісакоўскага (с. 315)

Друкуецца па аўтографе, які захоўваецца ў адзеле рукапісаў РНБ.

Датуецца па паштовым штэмпелі.

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 17).

Посылаю Вам стихотворение, посвященное Шевченко. — Гаворка ідзе пра урывак з паэмы «Тарасова доля» (раздзел I — «Ходзіць гоман па Украіне»). У перакладзе М. Ісакоўскага пад назваю «Ходит говор по Украине» быў апублікаваны ў газ. «Правда» і «Лит. газете» адначасова (5 сак. 1939). «Лит. газета» змясціла ў гэтым жа нумары яшчэ адзін урывак пад назваю «Тарасу Шевченко» (раздзел XV — «Гэй, Тарас, каб ты збудзіўся») у перакладзе М. Ісакоўскага.

№ 122. Да М. А. Машары (с. 315)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 20).

Упершыню — кн. «Пуцявінамі Я. Купалы», с. 233.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Ліст напісаны на бланку дэпутата Народнага сходу Заходняй Беларусі, на пасяджэнні якога 28.10.1939 г. у Беластоку Я. Купала пазнаёміўся з М. Машарам

Машара Міхась (Міхаіл Антонавіч; 1902—1976) — беларускі пісьменнік. Сустрэкаўся з паэтам у Мінску. У сярэдзіне снеж. 1941 г. наведаў Я. Купалу ў пасёлку Пячышчы, прывёз яго ў Казань, жывучы з ім у адным пакоі гасцініцы «Татарстан».

№ 123. Да М. Т. Рыльскага (с. 316)

Друкуецца і датуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1940. 23 сак.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Рыльскі Максім Тадэвіч (1895—1964) — украінскі паэт, вучоны, акадэмік АН УССР, перакладчык твораў Я. Купалы.

№ 124. Да І. К. Лупала (с. 316)

Друкуецца і датуецца па фотакопіі аўтографа. Арыгінал захоўваецца ў ІСЛІ (ИМЛИ) (ф. 109, воп. 1, адз. зах. 5).

Упершыню — часоп. «Неман», 1977, № 8. Ліст быў выяўлены літаратуразнаўцам В. Рагойшам.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Лупал І. К. — Гл. камент. да ліста № 92.

Наконец-то посылаю Вам свою автобиографию. — Гаворка ідзе пра аўтабіяграфію, якая была напісана Я. Купалам для гісторыі шматнацыянальнай літаратуры. Аўтарызаваны машынапіс аўтабіяграфіі таксама захоўваецца ў ІСЛІ (ф. 109, воп. 1, адз. зах. 5).

Прыводзім тэкст аўтабіяграфіі.

АВТОБИОГРАФИЯ

Родился я 25 июня 1882 года в фольварке Вязынка, быв. Вилейского уезда, недалеко от местечка Радошковичи, где отец мой был «запашником», т. е. обрабатывал землю владельца фольварка, отдавая часть урожая, обычно — половину. Отец мой происходил из мещан Игуменского уезда. В молодости своей он имел «чиншевую землю», т. е. бессрочную аренду земли у помещика в фольварке Песочное, около Узды, но помещик прогнал со своей земли всех «чиншевиков», и с тех пор отец со своими братьями вынужден был переходить от помещика к помещику в поисках работы. Таким образом, свои детские годы я провел в разных хуторах Борисовского и Минского уезда, скитаясь от аренды к аренде. Грамоте меня учили сначала по-польски при посредстве вольнонаемных бродячих учителей. Но однажды мне попался русский «календарь», на котором написано было «Дозволено цензурой». Впоследствии я вспоминал эту, казавшуюся мне безобидной, надпись с горькой иронией, но тогда меня заинтересовал русский шрифт, отличный от знакомого мне латинского, и с помощью няньки я быстро овладел русской грамотой. Учиться в постоянно действующих школах мне не удалось из-за частых переездов с места на место. Полгода я проучился в Сенницком народном училище, пару месяцев в какой-то частной подготовительной школе в Минске, несколько месяцев у репетитора, т[ак] к[ак] отец думал меня отдать в реальное училище. Но жизнь сложилась так, что вместо реального училища я по требованию отца ушел на хозяйство. И только 15—16 лет от роду я за один год окончил народное училище в Белоручах — Минского уезда. Учеба — при всей своей бессистемности — прирастила меня к книгам, к чтению. И отец, который раньше поругивал меня за недостаточные успехи у бродячих учителей, теперь не мог меня оторвать от книги и вынужден был ругать за то, что я много читаю, пренебрегая своими сельскохозяйственными обязанностями. А читал я действительно много и днем и ночью, при лучине, при костре в ночном, а то и просто при луне. Читал все без разбору, что мог достать, но особенно любил поэзию. На мое счастье, у соседа-помещика Чеховича, участника восстания 1863 года, была большая библиотека, к которой я получил

доступ. В библиотеке было много прогрессивных книг, которые помогли мне осмыслить политический строй тогдашней царской России и пробуждали недовольство этим строем. Таким образом я и жил до 1902 года, пахал, сеял, рубил дрова и читал книги. Жить на арендованной земле было, конечно, очень тяжело, все доходы от сельского хозяйства уходили на уплату аренды, работы же было по горло.

В 1902 году умер мой отец и вслед за ним младший брат и две сестры. Хозяйствовать стало еще тяжелее, и я через два-три года бросил хозяйство и пошел служить в винокуренный завод помещика. Работа здесь была такая же тяжелая, как и на сельском хозяйстве, так что я, собственно говоря, попал из огня да в полымя. Одним было лучше: в летнее время я мог читать книги. Здесь я прочел много книг из русской классики, в том числе Пушкина, Лермонтова, Некрасова, прочел и Шевченко.

Сам я начал писать в 1904 году. Толчком к тому, чтобы я писал по-белорусски, послужили революционные прокламации, напечатанные на белорусском языке. Первым стихотворением было написано: «Ах, ты, доля моя, доля», но напечатано первым было не оно, а «Мужик» в минской газете «Северо-Западный край» в 1905 г.

Окружающая меня жизнь безземельных и малоземельных крестьян, бесправие и нищета большинства населения, жестокость и произвол помещика и полицейского чиновника, первые крестьянские восстания и долетавшие до меня отзвуки первой русской революции — вот то, что питало мое творчество в это время, что заставляло много работать над стихами. Уже в 1906 г. я послал в Петербург целую пачку своих стихов, которые в конце 1907 года и вышли сборником «Жалейка». Царское правительство немедленно после выхода книги конфисковало весь тираж. С большим трудом ее удалось отстоять от конфискации. Второй раз ее конфисковал Виленский генерал-губернатор в 1909 г. И только неполадками бюрократического аппарата царской цензуры можно объяснить то обстоятельство, что в содержании книги не могли глубоко разобраться, и она дошла до читателей.

После трехлетней почти каторжной работы на винокуренных заводах я уехал в Вильно, где работал библиотекарем в частной библиотеке и сотрудником белорусской газеты «Наша ніва». Тут я почувствовал, как не хватает мне систематических знаний, и уехал в Петербург, где поступил на общеобразовательные курсы Черняева. Учился я на курсах 4 года. Прослушав курсы — я уехал в 1912 г. в Вильно, в редакцию «Нашай нівы», где через некоторое время стал ее редактором. В 1915 году вследствие приближения фронта я уехал как беженец в Москву. Здесь я поступил вольнослушателем в народный университет им. Шанявского. Но в Москве я был недолго и весной 1916 года вернулся в Минск, где работал старшим рабочим в дорожном отряде. С этим отрядом я побывал в Полоцке и Смоленске. Здесь я встретил Февральскую и Октябрьскую революции. Все эти годы были годами моей напряженной учебы и работы над собой. Я, что называется, дорвался до книг и поглощал их в невероятном количестве. Четыре года, проведенные в Петербурге, и около года проведенные в Москве, расширили мой политический кругозор и обострили мою любовь к родной стране. С детства связанный с белорусским народом, с беднотой, с народной песней, которую я всегда любил, с природой Белоруссии, — я посвятил все свое творчество своему народу. И как только территория Белоруссии была освобождена от немецких войск, я уехал в Минск, чтобы уже больше не уезжать из него. Правда, в Минске я пережил проклятой памяти польскую оккупацию и еще больше возненавидел панов-помещиков и оккупантов.

С приходом Советской власти передо мной открылось широчайшее поле деятельности. И если до Советской власти я видел только горе и нужду, то с приходом Советской власти я получил неограниченные возможности работать, общаться со своими читателями, участвовать в жизни народа, в строительстве

его светлого будущего. Народ, партия и правительство оценили мою работу. Меня неоднократно избирали в ЦИК БССР, избрали академиком Белорусской и Украинской Академии наук. В 1925 г. мне было присвоено звание Народного поэта республики, а в 1939 г. я удостоился высокой награды — ордена Ленина.

Самыми счастливыми минутами своей жизни я считаю те минуты, когда я, будучи депутатом ЦИК БССР, присутствовал на VIII Чрезвычайном съезде Советов и слушал доклад товарища Сталина о новой Конституции Советского Союза.

Образ великого отца всех трудящихся, объединившего все народы нашей необъятной родины в одну братскую семью, остался навеки в моей памяти. Он вдохновляет меня на новые светлые песни о нашей счастливой трудовой жизни. Его заботами была создана белорусская государственность, его мудрой политикой белорусский народ был поднят из тьмы и невежества, избавлен от голода и гнета, объединен в единое советское государство, сбросив двадцатилетнее иго польских панов-захватчиков.

И когда я присутствовал на избирательных собраниях в Лидском округе, где меня избрали депутатом первого социалистического парламента объединенного белорусского народа — я еще раз вместе со всем белорусским народом принес свое сердечное спасибо великому Сталину.

Янка Купала».

№ 125. Дырэктару Дома-музея Т. Р. Шаўчэнкі (с. 316)

Друкуецца і датуецца па фотакопіі аўтографа (адз. зах. 355, л. 1—15).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1957, 20 ліп. у публікацыі Р. Гульман «Дакументы братніх сувязей».

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...чарнавы аўтограф верша «Тарасова доля»... — Чарнавы аўтограф, напісаны алоўкам, захоўваецца ў ДзЛМЯнК (адз. зах. 355). Паэма была завершана 27 лют. 1939 г. і ўпершыню апублікавана ў газ. «Літ. і мастацтва», 1939, 3 сак.

№ 126. У рэдакцыю газеты «Правда» (с. 317)

Друкуецца і датуецца па газ. «Правда», 1940, 19 снеж., дзе ўпершыню апублікаваны. Перададзены па тэлеграфу.

Друкаваўся ў «Літ. газете», 1940, 22 снеж.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 127. Да М. В. Ісакоўскага (с. 317)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў адзеле рукапісаў РНБ.

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

Фотакопія аўтографа — ДзЛМЯнК (адз. зах. 17).

№ 128. Да Ю. І. Бібілы (с. 317)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 22).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Бібіла Юлія Іосіфайна (1897—1974) — беларускі бібліёграф. З 1922-га па 1937 г. загадчыца беларускага аддзела Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя Леніна (зараз Нацыянальная бібліятэка Беларусі). З Купалам пазнаёмілася ў 1921 г. Складальнік бібліяграфічнай картатэкі твораў Я. Купалы. У час напісання паштоўкі знаходзілася ў Саратаве, працавала ў бібліятэцы.

№ 129. Да М. І. Шыманскага (с. 318)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 15).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Шыманскі Мікалай Ігнатавіч (1896—1971) — ляснічы. Знаёмы Я. Купалы. Дапамагаў паэту выбраць на тэрыторыі лясніцтва месца для дачы. Неад-

наразова сустрэкаўся з Я. Купалам у 1936 г., калі паэт жыў у Ляўках. З 1937 г. працаваў у Чарнарэцкім лясніцтве каля г. Каломны. З канца жніўня да сярэдзіны кастрычніка 1941 г. Я. Купала з жонкаю жылі ў сям'і Шыманскіх у іх доме ў Каломне і ў лясніцтве.

Пробуду в Москве должно быть до 14/IV. — Я. Купала знаходзіўся ў Маскве і 21/IV, калі на пасяджэнні Камітэта па Дзяржаўных прэміях яму быў уручаны дыплом лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР за зборнік вершаў «Ад сэрца».

№ 130. Да В. Я. Кірпоціна (с. 318)

Друкуецца і датуецца па тэксце запіскі (адз. зах. 4), якая напісана ў час наступлення нямецка-фашысцкіх войск на Маскву. У канцы кастрычніка Я. Купала выехаў у Казань.

Упершыню — кн. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 264.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Кірпоцін Валерый Якаўлевіч (1898—?) — рускі літаратуразнавец, крытык і публіцыст. З Я. Купалам пазнаёміўся ў Мінску ў 1932 г. У 1932—1934 гг. быў сакратаром Аргкамітэта ССП СССР, па яго ініцыятыве Я. Купала і Я. Колас былі ўведзены ў яго склад.

Емяльянаў Барыс Аляксандравіч (1903—1965) — рускі пісьменнік. Пазнаёміўся з паэтам у 1930-я гады. Асабліва зблізіўся з ім у ліпені — кастрычніку 1941 г. у Маскве. Аўтар успамінаў пра Я. Купалу (у яго кн. «Талант». М., 1963 і «Такі ён быў», Мн., 1975).

№ 131. Да М. І. Шыманскай (с. 319)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 15).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

№ 132. Да Зінгера (с. 319)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 23).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Ліст адрасаваны жонцы М. Э. Зінгера.

Зінгер Макс Эмануілавіч (1899—1960) — рускі пісьменнік. З Купалам пазнаёміўся ў ліп. 1941 г. у Маскве. У кватэры Зінгера (вул. Вял. Грузінская, д. 56, кв. 21) Купала з Уладзіславай Францаўнай знаходзіў прытулак.

...на имя Владимира Матвеевича Бахметьева... — *Бахмецьеў Уладзімір Мацвеевіч* (1885—1963) — рускі пісьменнік. Пасябраваў з Я. Купалам у першай палове 1930-х гадоў. Часта сустрэкаліся ў Мінску і Маскве, а таксама ў Казані і Пячышчах у 1941—1942 гг. Разам удзельнічалі ў радыёмітыngu прадстаўнікоў беларускага народа, у рабоце навуковай сесіі АН БССР у сак. 1942 г., а таксама ў мерапрыемствах СП СССР.

№ 133. Да Я. С. Мазалькова (с. 320)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 16)

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII.

...что слышно в наших издательских сферах. — Я. С. Мазалькоў адказаў Я. Купалу на гэты ліст і паведаміў, што «составил сборник Ваших избранных стихов («Избранное») для школьной библиотеки — Детиздат»¹. Зборнік да друку падпісаны 27.V.1942 г., выйшаў у 1942 г. тыражом у 50 000 экз. з уступным артыкулам Я. Мазалькова.

Если Петр Иванович Чагин в Москве... — У той час дырэктар Дзяржаўнага выдавецтва мастацкай літаратуры (Масква).

¹ Ліст Я. С. Мазалькова да Я. Купалы ад 13.5.1942 г. захоўваецца ў ДзЛІМЯнК (ф. П-ы, воп. III, р-1, адз. зах. 33).

С. 320: ...в «Красной Звезде» было напечатано, что печатается в Военном издательстве мой сборник стихов. — Гаворка ідзе пра зб. «Узнялася Беларусь» (Ваенвыдавецтва Наркамата абароны СССР, М., 1942), куды ўвайшлі 5 артыкулаў і 8 вершаў.

Я живу здесь под самой Казанью... — Я. Купала знаходзіўся ў Казані з 13 лістап. 1941 г. па 13 чэрв. 1942 г.

№ 134. У рэдакцыю газеты «Савецкая Беларусь» (с. 320)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 5).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Далучаю пры гэтым верш: «Яшчэ: Хлопчык і лётчык». Калі падойдзе, друкуйце ў «Савецкай Беларусі». — Верш пад назвай «Хлопчык і лётчык на вайне» быў апублікаваны ў газ. «Савецкая Беларусь», 1942, 27 мая.

Газета «Савецкая Беларусь» — орган ЦК КП(б)Б, СНК і Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Выдавалася з кастр. 1941 г. да ліп. 1944 г. Друкавалася ў Арле, Казані і Маскве, Навабеліцы (Гомельскі р-н) на беларускай, а з 10.IV.1943 г. і на рускай мовах. Была разлічана на насельніцтва часова акупіраванай Беларусі. У газ. былі надрукаваны творы Купалы: «Беларускім партызанам», «Грабежнік», «Зноў будзем шчасце мець і волю», а таксама артыкулы «Радзіма кліча да помсты», «З Новым годам, з блізкай перамогай» і інш.

№ 135. Да Б. А. Емяльянава (с. 321)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 24).

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII з купюрай.

У ДзЛМЯнК (ф. П-ы, воп. 3, раздз. 1, адз. зах. 18) захоўваецца ліст Б. А. Емяльянава да Я. Купалы ад 10 студз. 1942 г., у якім ён паведамляе, што жыве ў Новасібірску, але просьбы напісаць рэкамендацыю для прыёму ў члены ССП няма. Відаць, быў яшчэ другі ліст, які не захаваўся. Я. Купала выканаў просьбу Емяльянава (гл. наст. ліст).

Емяльянаў Б. А. — Гл. камент. да ліста № 130.

№ 136. У СП СССР (с. 322)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 7).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Рэкамендацыя на прыём у члены Саюза савецкіх пісьменнікаў была напісана Я. Купалам па просьбе Б. А. Емяльянава.

№ 137. Да І. А. Крупені і Ц. С. Гарбунова (с. 322)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў ДзЛМЯнК (адз. зах. 8). Ліст з'яўляецца адказам Я. Купалы на просьбу І. Крупені і Ц. Гарбунова, якую яны выказалі ў лісце да паэта ад 29.IV.1942 г.

Упершыню — Зб. тв., 1976, т. VII з нязначным скарачэннем.

Гарбуноў Цімафей Сазонавіч (1904—1969) — партыйны і дзяржаўны дзеяч Беларусі, беларускі гісторык. У 1942—1945 гг. член прэзідыума Усеславянскага камітэта і рэдактар часоп. «Славяне».

Крупеня Іван Ануфрыевіч (1908—1952) — дзяржаўны дзеяч Беларусі. Асабістыя кантакты з Я. Купалам пачаліся прыблізна з 1940 г. Сустрэкліся на сесіі АН БССР (г. Казань, 12—13.03.1942). У нумары гасцініцы «Масква», дзе жыў Крупеня, Я. Купала спыніўся ў час свайго апошняга прыезду ў Маскву 18.06.1942 г. Пасля смерці паэта І. Крупеня быў прызначаны членам камісіі па збіранні матэрыялаў, якія датычацца жыцця і дзейнасці Я. Купалы.

Для журнала «Славяне»... — Грамадска-палітычны, літаратурна-публіцыстычны часопіс, створаны ў Маскве Усеславянскім камітэтам. Выходзіў з чэрв. 1942-га да 1958 г. Верш «Грабежнік» у перакладзе на рускую мову быў апублікаваны ў названым часопісе ў 1942 г., № 1.

Пасылаю два ранейшыя вершы — «Грабежнік» і «Беларускім партызанам». — Першы верш напісаны 19.09.1941 г. у Чарнарэчанску. Быў упершыню апублікаваны 28.09.1941 г. у газ. «Красная звезда».

Тав. Васілеўскі быў у мяне 4.V. ... — *Васілеўскі* — супрацоўнік рэдакцыі часоп. «Славяне».

Тав. Панамарэнку мой нізкі паклон... — *Панамарэнка Панцеляймон Кандратавіч* (1902—1984) — савецкі партыйны і дзяржаўны дзеяч, адзін з арганізатараў і кіраўнікоў партыйнага падполля і партызанскага руху ў Вялікую Айчынную вайну. У 1938—1947 гг. — першы сакратар ЦК КП(б)Б.

№ 138. Да К. Чорнага і П. Кавалёва (с. 323)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 6).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Чорны Кузьма (сапр. Раманоўскі Мікалай Карлавіч; 1900—1944) — беларускі пісьменнік. У той час з'яўляўся супрацоўнікам рэдакцыі газ. «Савецкая Беларусь».

Кавалёў Павел Нічыпаравіч (1912—2000) — беларускі пісьменнік.

Я паслаў Вам верш «Яшчэ: Хлопчык і лётчык»... *Загалавак, бадай, лепей было б даць «Хлопчык і лётчык у часе вайны».* — Верш «Хлопчык і лётчык на вайне» быў напісаны 27 крас. 1942 г.

№ 139. Да У. Ф. Луцэвіч (с. 324)

Друкуецца і датуецца па аўтографе (адз. зах. 25).

Упершыню — Зб. тв., 1963, т. VI.

Ліст адрасаваны ў пасёлак Пячышчы Верхне-Усленскага раёна Татарскай АССР. Тут паэт з сям'ёй жыў на працягу васьмі месяцаў у час эвакуацыі з 13 лістап. 1941 г. да сярэдзіны чэрв. 1942 г.

Луцэвіч Уладзіслава Францаўна (1891—1960) — жонка Я. Купалы. Літаратуразнавец, культурны дзеяч. Заслужаны дзеяч культуры Беларусі. У 1944—1960 гг. дырэктар Літаратурнага музея Я. Купалы. Склала зборнікі матэрыялаў пра жыццё і дзейнасць паэта, аўтар артыкулаў пра творчасць Я. Купалы, успамінаў пра яго.

...сардэчнае спачуванне Наякшыным. — *Наякшын Іван Якаўлевіч* (1886—1962) — дырэктар мукамельзавода ў Пячышчах, дзе жыў паэт з сярэдзіны лістап. да снеж. 1941 г. У сям'і Наякшыных у 1942 г. здарылася няшчасце — памёр іх васемнаццацігадовы сын, студэнт аднаго з казанскіх інстытутаў.

Бачыў Лынькова, Кузьму, Крапіву. — *Лынькоў Міхась* (Міхась Ціханавіч; 1899—1975) — беларускі пісьменнік, літаратуразнавец, грамадскі дзеяч. Народны пісьменнік БССР. Акадэмік АН БССР. Пазнаёміўся з Я. Купалам у 1930 г.

Чорны Кузьма — Гл. камент. да ліста № 138.

Крапіва Кандрат (сапр. Атраховіч Кандрат Кандратавіч; 1896—1991) — беларускі пісьменнік, грамадскі дзеяч. Народны пісьменнік БССР. Акадэмік АН БССР. Пазнаёміўся з паэтам у 1925 г.

№ 140. Да У. Ф. Луцэвіч (с. 324)

Друкуецца і датуецца па тэксце тэлеграмы (адз. зах. 25). Апошняя вестка з Масквы.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Гостиница «Москва», 414. — Я. Купала жыў у нумары 414 гасцініцы «Москва».

28 чэрв. 1942 г. Я. Купала трагічна загінуў.

ДАРЧЫЯ НАДПІСЫ (с. 325)

У раздзеле змешчаны дарчыя надпісы Янкі Купалы на кнігах, фотаздымках, бланках, якія згрупаваны ў алфавітным парадку.

Большая частка інскрыптаў друкуецца па аўтографам, якія захоўваюцца ў фондах ДзЛМЯнК. У каментарыях да іх указваецца адзінка захавання, іншыя крыніцы публікацый агаворваюцца.

Некаторыя дарчыя надпісы былі апублікаваны ў перыядычным друку і асобных выданнях.

Спраба класіфікацыі дарчых надпісаў была зроблена ў публікацыях апошняга часу: К. Казыра «Ахвярую на памяць...» («Літ. і мастацтва», 2001, № 43, 26 кастр.) і Г. Вітушка «На добры ўспамін...» («Роднае слова», 2002, № 6—8).

Некаторыя дарчыя надпісы ў прыгаданых публікацыях і дадзеным томе друкуюцца ўпершыню.

«РАСЕЙСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК» (с. 369)

Друкуецца і датуецца па кн.: «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» (Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. Другі. Выданне Інстытуту Беларускае культуры. Менск, 1923).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Кніжка «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва», падрыхтаваная Я. Купалам яшчэ ў час яго сакратарскай працы ў Навукова-тэрміналагічнай камісіі і выдадзеная Інстытутам беларускай культуры ў 1923 г., не апісана ні ў адной з самых поўных бібліяграфій Купалавай творчасці, у тым ліку і біябібліяграфічным даведніку «Беларускія пісьменнікі»¹. Нават у энцыклапедыі «Беларуская мова», дзе праца самой Навукова-тэрміналагічнай камісіі атрымала аб'ектыўную, прычым вельмі высокую, ацэнку, у артыкуле пра мову і моватворчую дзейнасць Купалы нічога не гаворыцца пра яго лексікаграфічны занятак², пра славапісную (тэрмін самога песняра) працу Купалы.

Узнікае пытанне: чаму на пачатку 20-х гг. паэт значны час адводзіў не чыста пісьменніцкай, а навуковай працы? Адказ знаходзіцца ў самой сутнасці творчай натуры Купалы — яго выразнай грамадзянскасці, выключным патрыятызма, самаадданым служэнні Бацькаўшчыне, што, у прыватнасці, напярэдадні, у 1919—1920 гг., выявілася ў яго публіцыстычнай дзейнасці. У тых умовах, што склаліся ў першыя гады савецкай улады на Беларусі (жорсткія цэнзурныя абмежаванні, намагчымасць адкрыта, у публіцыстычным слове, выказаць думкі, якія хоць у нечым разыходзіліся з афіцыйнымі ўстаноўкамі, недавер да тых, хто перажыў польскую акупацыю, і г. д.), словапіс для Купалы стаў, бадай, ці не найлепшым спосабам служэння Бацькаўшчыне. У той час менавіта лексікаграфічная дзейнасць выйшла на пярэдні план сярод гуманітарных заняткаў на велізарнай частцы ўсяго еўрапейскага кантынента. Народы, якія вызваліліся з-пад улады Расійскай і Аўстра-Венгерскай імперый, сталі паскорана ўзводзіць сваю дзяржаўнасць, фундаментам якой, як вядома, з'яўляецца нацыянальная культура. Родная ж мова — самы надзейны цэмент, што змацоўвае гэты фундамент. І вось лепшыя літаратурныя і культурныя сілы на Украіне і ў Польшчы, у Чэхіі і Літве, у Латвіі і Эстоніі, у іншых, цяпер ужо самастойных, дзяржавах актыўна ўключаліся ў працэс навукова-тэрміналагічнага словатворства, запаўняючы прагалы ў нацыянальным літаратурным лексіконе. І хаця пасля заканчэння савецка-польскай вайны 1 ліпеня 1920 г. БССР існавала толькі на частцы адной Мінскай губерні, на тэрыторыі 52,3 тыс. км і з насельніцтвам усяго 1,5 млн. чалавек, надышла пара для канкрэтнай дзяржаватворчай, нацыятворчай працы і ў нас. Бо дзяржаве, каб існаваць, а нацыі — каб жыць паўнакроўным духоўным жыццём, патрэбна была свая сістэма тэрмінаў для абслугоўвання ўсіх сфер народнай гаспадаркі, адукацыі, навукі і культуры. Не толькі спецыялісты-мовазнаўцы высокага класа, такія як С. Некрашэвіч, Я. Лёсік, М. Байкоў і інш., але і выдатныя літаратары — Янка Купала, Якуб Колас, Максім Гарэцкі, Вацлаў

¹ Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік. Мн., 1994. Т. 3. С. 489—568.

² Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн., 1994. С. 280—284.

Ластоўскі, Змітрок Бядуля — заняліся словапісам, сталі ствараць рознага тыпу — тэрміналагічныя, тлумачальныя, перакладныя — слоўнікі...

Літаратуразнаўчая (і ўвогуле мастацтвазнаўчая) тэрміналогія на беларускай мове, нягледзячы на тое, што нарадзілася яшчэ некалькі стагоддзяў назад у «Граматыках» Л. Зізанія (1596) і М. Сматрыцкага (1618), «Лексіконе славенарускім» П. Бярынды (1627), у выніку вымушанай перапыненасці беларускага моватворчага працэсу (пад уздзеяннем паланізацыі, затым русіфікацыі) не ўстоялася і да пачатку 20-х гг. XX ст. не адкрышталізавалася. Тыя некалькі дзесяткаў тэрмінаў, што ўжываліся ў публікацыях «Нашай нівы» ды іншых нешматлікіх выданнях пачатку стагоддзя, як кажуць, пагоды не рабілі. Трэба было асвоіць, абеларусіць некалькі соцень найменняў, большасць з якіх у беларускамоўным друку ўвогуле ніколі не выкарыстоўваліся.

Якімі прынцыпамі карыстаўся Купала пры стварэнні нарматыўнай беларускай літаратурнай тэрміналогіі? Пра гэта, а таксама пра многае іншае найлепей адказаў ён сам — ва ўступе да свайго «Слоўніка».

Ва ўступе — пэўная недакладнасць. У «Слоўнік», які складаецца з руска-беларускай часткі («Расейска-беларускі слоўнік») і «Слоўніка беларускіх тэрмінаў», уключана не 2500, а 1706 тэрмінаў. Магчыма, асобныя словы-тэрміны былі апушчаныя пры падрыхтоўцы «Слоўніка» да выдання, без ведама Купалы, ужо пасля таго, як ён напісаў прадмову. Аднак і тое, што засталася, здзіўляе сваёй колькасцю. Для параўнання: сучасныя слоўнікі літаратуразнаўчых тэрмінаў змяшчаюць нейкіх паўтысячы найменняў. Праўда, у «Слоўнік», як і агаворваўся Купала, увайшоў цэлы шэраг слоў, якія да літаратуразнаўчай тэрміналогіі маюць толькі ўскосныя адносіны. Гэта такія словы, як *абагульненне, абвестка, абмылка, адбітак, аднастайны, асабісты, асаблівы, асабовы, асвета, вусны, выклік, выразны, гаворка, грамата, дадатак, довад, жаласлівы, заданне, захапленне, здарэнне, імкненне, камуна, камунізм, краіна, красамоўства, літаральны, маляўнічы, павучальны, пралетарыят, прыгожасць, радавы, разумовы, сціслы, увага, узнёслы, чуллівасць* і інш. Несумненна, усе гэтыя словы ўжываюцца ў мастацкіх і мастацтвазнаўчых тэкстах, але да тэрміналогіі мастацтва і мастацтвазнаўства (у тым ліку да літаратуры і літаратуразнаўства) не маюць прамога дачынення. Наяўнасць іх у купалаўскім «Слоўніку» абумоўлівалася агульнай тэрміналагічнай нераспрацаванасцю тагачаснай беларускай літаратурнай мовы, жаданнем даць беларускія адпаведнікі да многіх рускіх слоў-найменняў.

Дарэчы, такое назіралася не толькі ў выданні «Тэорыя і практыка літаратурнага мастацтва», а, бадай, ва ўсіх 24 выпусках «Беларускай навуковай тэрміналогіі», што выйшлі ў 1922—1930 гг. і ахоплівалі самыя разнастайныя галіны ведаў: матэматыку, геаграфію, логіку і псіхалогію, геалогію, музыку, анатомію, грамадазнаўства, хімію, сельскую гаспадарку і г. д. Своеасаблівай усеахопнасці лексічнага матэрыялу не пазбег, у прыватнасці, сам старшыня Галоўнай тэрміналагічнай камісіі Інбелкульта вядомы мовазнавец Я. Лёсік, які распрацоўваў лінгвістычную тэрміналогію. Так, у ягонай «Граматычнай тэрміналогіі»¹, як і пазней ва ўкладзеным ім «Слоўніку граматычна-лінгвістычнае тэрміналогіі»², сустракаюцца словы, што да лінгвістыкі маюць толькі адноснае дачыненне: *абрыс, відавочна, памылка, прыпушчэнне, старонка, увага, хібнасць, часоўны* і г. д.

На пачатку 20-х гг. Купала заняўся словапісам найперш з патрыятычных пабуджэнняў. Патрыятычны пафас у значнай ступені абумоўліваў характар пра-

¹ Граматычная тэрміналогія / Вестник Народного Комиссариата просвещения ССРБ. 1921. № 2.

² Граматычная тэрміналогія. Выпуск 15. Слоўнік граматычна-лінгвістычнае тэрміналогіі. Практ. Менск, 1927.

цы ўсёй Навукова-тэрміналагічнай камісіі Інбелкульта, якая, як пісаў у 1922 г. часопіс «Адраджэнне», «па прыкладу чэхаў, трымалася таго погляду, што лепш утвараць згодна з законамі беларускай мовы неалагізмы, чымся браць зусім незразумелыя словы»¹. Такая сацыяльна-псіхалагічная ўстаноўка яскрава выявілася і ў «Практыцы і тэорыі літаратурнага мастацтва». Так, многія тэрміны, што, па словах Купалы, былі «пераняты ўсімі народамі з грэцкае або лацінскае мовы», аўтар «Слоўніка» імкнуўся замяніць зразумелымі беларускімі адпаведнікамі. Праўда, не заўсёды гэта было апраўдана і дарэчы, але сама тэндэнцыя відавочная. Вось асобныя, вельмі паказальныя прыклады: *амфиболия* — *двузначнасць*, *анаграмма* — *надпіс*, *анахронизм* — *нясучаснасць*, *аноним* — *бязыменнік*, *ассонанс* — *сугалоссе*, *библиограф* — *кнігавед*, *библиотека* — *кніжня*, *варваризм* — *чужаслоў*, *вульгаризм* — *прастаслоўе*, *гекзаметр* — *шасцістоп*, *шасцімер*, *градацыя* — *ступенаванне*, *диссонанс* — *рознагучнасць*, *двустиишие* — *дзверш*, *дуэт* — *дзуспей*, *журнал* — *часопіс*, *каламбур* — *жартаслоўе*, *изотонический* — *аднагучны*, *метонимия* — *перайманне*, *ономатопея* — *гукперайманне*, *трилогия* — *троечасце*, *фабула* — *аснова* і інш.

Пераклад іншамовных тэрмінаў патрабуе ад перакладчыка не толькі добрага ведання ім роднай мовы, здольнасцяў яго як словатворцы, але і глыбокага разумення сутнасці паняццяў, што выражаюцца гэтымі тэрмінамі. У дадзеным выпадку Купала выступіў у ролі не толькі словапісца, стваральніка неалагізмаў, але і — літаратуразнаўца, дакладней — тэарэтыка літаратуры. Веды ж па тэорыі літаратуры, і даволі грунтоўныя, ён набыў і на чатырохгадовых курсах Чарняева ў Пецярбургу, і шляхам настойлівай, пачынаючы з юнацкіх гадоў, самаадукацыі, і ў выніку актыўнай літаратурнай практыкі ў розных родах і жанрах мастацтва слова. Аналіз купалаўскай «Практыкі і тэорыі літаратурнага мастацтва» паказвае, што паэт у асноўным дакладна ўзнавіў сутнасць літаратуразнаўчых тэрмінаў, знайшоў належныя беларускамоўныя адпаведнікі да многіх замежных найменняў, што да таго часу ўвогуле арганічна прыжыліся ў рускай мове. Несумненна, у гэтым яму дапамаглі не толькі тэарэтыка-літаратурныя веды, але і журналісцкая праца ў газеце «Наша ніва». У свой час на газетных палосах знайшлі апрабацыю некаторыя тэрміны з галіны тэорыі і практыкі літаратурнага мастацтва. Гэты «задзел» Купала выкарыстаў спаўна.

Праўда, сам «задзел» быў надта разнашэрсны, неўпарадкаваны, несістэматызаваны. Для яго, як паказаў мовазнавец В. Красней, былі характэрныя палінайменнасць, калі для выражэння аднаго паняцця ўжывалася некалькі лексем (*пісьменнік* — *пісар* — *пісацель* — *артыста* — *пісар* — *артыста*; *з'ява* — *праява* — *сцэна*; *апавяданне* — *расказ*), варыянтнасць на фанетычна-марфалагічным і словаўтваральным узроўні (*абраз* — *образ* — *вобраз*; *твор* — *вытвар* — *рэч* — *штука*; *пісьменнасць* — *пісьменства* — *пісьменніцтва*)². Трэба было спыніцца на нечым адным: адным слове або нават на адной форме слова. Пісьменнік з абсалютным моўным слыхам, Купала амаль беспамылкова выбіраў з некалькіх варыянтаў адзін, максімум — два, якія затым з лёгкай паэтавай рукі станавіліся ў нас літаратурнай нормай: *пісьменнік*, *з'ява*, *апавяданне*, *вобраз*, *твор*, *пісьменства*, *верш*, *кірунак*, *мілагучнасць*, *мастацкасць*, *паданне*, *пераклад*, *рукапіс* і г. д.

Побач з гэтым патрэбна было займацца неалагізацыяй, вынаходзіць наватворы. І Купала займаўся гэтым з лёгкасцю і радасцю. Асобныя ягоныя тэрміны, што з пэўных гістарычных прычын не ўвайшлі ў актыўны літаратурны абыходак, проста так і просяцца ў сучасныя беларускія слоўнікі літаратуразнаўчых тэрмінаў: *іншасказ* (*аллегорія*), *мнагаслоўе* (*плеоназм*), *аднагалоссе* (*зьяние*),

¹ Адраджэнне. Сш. I. С. 281.

² Красней В. П. Літаратуразнаўчыя тэрміны на старонках «Нашай нівы» / Янка Купала і «Наша ніва». Мн., 1997. С. 78—83.

аднаверш (моностих), назваслоўе (терміналогія), недасказ (умолчание), вершаванне (стыхасложэнне), досціп (остроуміе), допіс (корреспонденцыя), жыццяпіс (біяграфія), кнігапіс (бібліяграфія) і інш. Некаторыя з гэтых і іншых купалаўскіх наватвораў ужываюцца ў сучаснай беларускай мове ў выглядзе тэрміналагічных сінонімаў, своеасаблівых слоў-дублетаў. І мала хто ведае, што заслуга ў гэтым — Янкі Купалы.

Сёння, з вышыні сучаснай лексікаграфіі, відаць не толькі дасягненні, але і асобныя ўпушчэнні, пралікі, агрэхі ўкладальніка «Практыкі і тэорыі літаратурнага мастацтва». У прыватнасці, часам у беларускім тэрміне не захоўваюцца цалкам аб'ём і сутнасць зыходнага наймення. Так, *анафора* — гэта не любое *паўтарэнне*, *арія* — не любы *спеў*, *жанр* — не *род*, *куплет* — не *прыпеўка*, *тема* — не *заданне*, *роман* — не *аповесць*, *сентыменталізм* — не толькі *чулівасць* і г. д. Тэрміны, як вядома, не любяць шматзначнасці. Аднак жа ў «Слоўніку» ажно ў пяці значэннях ужываецца тэрмін *нарыс* (*очерк*, *начертанне*, *схема*, *эскіз*, *эцюд*), у чатырох — *апавяданне* (*повествование*, *расказ*, *новела*, *сказанне*), *склад* (*сінтэла*, *склад рэчы*, *слог*, *стыль*), *вобразны* (*образны*, *ізобразітельны*, *карцінны*, *фігуральны*)... Што да двух- і трохсэнсавых тэрмінаў, то іх у «Слоўніку» набіраецца каля дзвюх соцень: *адухайленне* (*одухотворение*, *одушевление*), *аўтар* (*автор*, *сочинитель*), *надпіс* (*анаграма*, *анаграф*, *эпіграф*), *стапа* (*метр*, *стопа*) і інш. Асобныя літаратуразнаўчыя тэрміны ўспрымаюцца сёння як штучна сканструяваныя, нават вычварныя: *пераносня* (*метафора*), *мігадзья* (*пантоміма*), *брахняпіс* (*пасквіль*), *спрэчкапіс* (*полеміка*), *злосмех* (*сарказм*), *кругаход* (*период*), *старасветчына* (*архаізм*), *пасмерце* (*некролаг*), *высмешка* (*іронія*) і інш.

І ўсё ж, нягледзячы на сказанае, купалаўская «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» заслугоўвае самай пільнай увагі як лексікаграфічна-мовазнаўцаў, так і літаратуразнаўцаў. «Слоўнік», які ў свой час быў зацверджаны ў выглядзе тэрміналагічнага стандарту, аказаў значнае ўздзеянне на развіццё літаратуразнаўчай тэрміналогіі 20-х гг. У прыватнасці, купалаўскі словапіс быў улічаны Максімам Гарэцкім у слоўніку літаратуразнаўчых тэрмінаў, што ў якасці дадатку ўвайшоў у 3-е (1924), а затым і ў 4-е (1926) выданне яго славутай «Гісторыі беларускае літаратуры»¹. У «Назваслоўі» (так Гарэцкі назваў у 3-м выданні «Гісторыі...» свой літаратуразнаўчы слоўнік, дарэчы, першы ў беларускім літаратуразнаўстве) былі растлумачаны ў алфавітным парадку 344 тэрміны. У «Слоўнічку літаратурных паняццяў» (дадатак да 4-га выдання «Гісторыі...») такіх тэрмінаў было менш — 154. Аднак і ў першым, і ў другім выпадках заўважаецца яўная арыентацыя на купалаўскую тэрміналогію. Нават тады, калі ў асноўных — гісторыка-літаратурных раздзелах «Гісторыі...» выкарыстоўваліся прамыя запазычаныя грэцкіх і лацінскіх тэрмінаў. Так, у сваім літаратуразнаўчым слоўніку як асноўны, загалоўны Гарэцкі бярэ тэрмін традыцыйнай паэтыкі (што ўжываўся ў «Гісторыі...», якая да гэтага вытрымала ўжо два выданні), але тут жа, пры тлумачэнні тэрміна, як ягоны сінонім, беларускі адпаведнік, ставіць купалаўскі наватвор з «Практыкі і тэорыі літаратурнага мастацтва». Напрыклад: *Алегорыя*. — *Іншасказ*... (Далей ідзе вытлумачэнне паняцця); *Версіфікацыя*. — *Вершаванне*...; *Градацыя*. — *Ступенаванне*...; *Плеоназм*. — *Мнагаслоўе*...; *Сінонім*. — *Блізасназначнік* і г. д.

На вялікі жаль, уздзеянне купалаўскай лексікаграфічнай працы на беларускую літаратуразнаўчую тэрміналогію ў выніку дэбеларусізацыі, што разгарнулася ў 30-я і наступныя дзесяцігоддзі, не стала, як хацелася б, з'явай значнай і неабарачальнай. Тым не менш купалаўскія намаганні па стварэнні ўласнабеларускага мастацтвазнаўчага словапісу могуць мець не толькі чыста гістарычнае

¹ Рагойша В. Каб жыць у эпохах: «Назваслоўе» Максіма Гарэцкага». Роднае слова. 1997. № 6.

значэнне. Слоўнік «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» і сёння можа аказаць сваю паслугу навуцы пра літаратуру і нашаму грамадству ў цэлым.

Байкоў Мікалай Якаўлевіч (1889—пасля 1946) — беларускі лінгвіст і літаратуразнавец. Вучоны сакратар Слоўнікавай камісіі Інбелкульта (1922—1928), пазней Інстытута мовы АН БССР. Разам з М. Гарэцкім выдаў «Практычны расейска-беларускі слоўнік» (1924), з С. Некрашэвічам — «Беларуска-расейскі слоўнік» (1925) і «Расейска-беларускі слоўнік» (1928), з А. Бараноўскім — «Практычны беларускі вайсковы слоўнік» (1927).

КАЛЕКТЫЎНАЕ

Вершаваныя творы

Пісьмо беларускага народа вялікаму Сталіну (с. 435)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1936, № 43, 11 ліп., дзе ўпершыню апублікавана.

Датуецца 25 мая — 5 ліп. 1936 г. паводле машынапісу.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Твор напісаны ў сувязі з падрыхтоўкай да XVI гадавіны вызвалення Беларусі ад польскіх войскаў і гадавіны ўручэння рэспубліцы ордэна Леніна. 11 ліп. 1936 г. у Доме ўрада ў Мінску адбыўся ўсебеларускі радыёмітынг, прысвечаны згаданым падзеям. Старшыня ЦВК БССР А. Р. Чарвякоў у прамове, якой ён адкрыў мітынг, зачытаў асобныя вытрымкі з «Пісьма...».

Тэкст «Пісьма...» быў вышыты па шоўку ў выглядзе кнігі ў адмысловы куфар. 28 лістап. 1936 г. спецыяльная дэлегацыя ўручыла «Пісьмо...» І. В. Сталіну.

У адзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа НАНБ (ф. 24, воп. 1, адз. зах. 208) захоўваюцца матэрыялы, якія дазваляюць прасачыць за гісторыяй стварэння твора і ўдакладніць дату яго напісання. Вывучэнне матэрыялаў дае магчымасць меркаваць, што менавіта П. Глебка ажыццяўляў арганізацыю калектыўнай працы аўтараў «Пісьма...». У арт. «Неапублікаваныя купалаўскія радкі» П. Глебка адзначае: «Летам 1936 г. Я. Купала разам з групай паэтаў працаваў над пераказам у вершах «Пісьма беларускага народа вялікаму Сталіну». Перад пачаткам работы нам быў дадзены праявічны тэкст «Пісьма...». Мы падзялілі яго на часткі, і кожны ўзяў на сябе апрацоўку пэўнага раздзела. Янка Купала даў згоду працаваць над раздзелам аб мінулым Беларусі» («Літ і мастацтва», 1951, 30 чэрв.). У фондзе П. Глебка захоўваюцца 2 рэдакцыі той часткі твора, над якой працаваў Я. Купала, і 4 рэдакцыі ўсяго «Пісьма...» з праўкамі рэдактара. На адным з машынапісаў пазначана: «Праца над пісьмом пачата 25/V, скончана 5/VII 1936 г.» і пастаўлены подпіс П. Глебка. Дзве рэдакцыі купалаўскага тэксту значна адрозніваюцца паміж сабой. Усе тэксты маюць праўкі рэдактара. Ніжэй падаецца варыянт часткі «Пісьма...», які прапанаваў Я. Купала, у першапачатковай аўтарскай рэдакцыі:

1. Мы песняй вітаем цябе, мудры Сталін,
За радасць, за шчасце, за добрую долю.
Зямлю паліваць мы слязьмі перасталі,
Навек пахавалі бяду і няволю.
5. Хай смутак ніколі тваіх воч не росіць,
Ці сонейка захад, ці сонейка ўсход;
Прымі прывітанне, якое прыносіць
Табе, правадыр, беларускі народ.
9. А было нядаўна, а было калісьці,
Калі мы з зямелькі не мелі карысці,
Хоць і палівалі мы яе крывёю —
Для чужых гублялі сілы і здароўе.

13. Не сабе збіралі зерне з нашых ніваў
У той час мінулы, у час нешчаслівы.
На абед была нам лебядка з мякінай,
А далей — магіла пад сухой асінай.
17. Яснага прасвету ад радзін да смерці
У жыцці не зналі ні бацькі, ні дзеці.
Бізуны і розгі жудка секлі плечы,
І нагайка секла, і ланцуг калечыў.
21. Ішоў год за годам, ішоў век за векам,
А мы пад няволяй, пад вячыстым здзекам,
За крывавым потам сонейка не бачым,
Кормімся, канаем з торбаю жабрачай.
25. Крулі ж крулявалі, князі катавалі,
І цары царылі у крывавай хвале,
Турмы будавалі, кавалі кайданы,
На народным целе сачыліся раны.
29. Яшчэ сёння глянеш — курганы, магілы —
Сведкі быўшых боек варожае сілы,
А касцей там знойдзеш розных нацый, расаў, —
Найбольш беларускіх, што ляглі без часу.
33. Біўся кароль шведскі на нашых загонах
З «белым» рускім царам за троны, кароны,
Бы ім на магілы было земляў мала,
На нашы абшары нечысьць іх загнала.
37. Гарады і вёскі нішчылі пажарам,
Народ рабавалі занішто, задарам.
Ўдовы і сіроты вылівалі слёзы
На лясы сухія, на ніцыя лозы.
41. Некаму аб шчасці
Кукуе зязюля,
А сіроткі, ўдоўкі
Ніхто не прытуле.
45. Пабрыдуць па свеце,
Па лясах, па полі,
Каб долю сустрэнуць.
І не знойдуць долі.
49. Гудзець будзе вецер,
Церушыць снег будзе.
Сіроткі і ўдоўкі
Не прыкмецяць людзі.
53. Хадзіць будуць гэтак,
Выбівацца з сілак,
Покуль аж не дойдуць
Да сваіх магілак.
57. Можа, напаткае
Дзе табун іх воўчы,
Можа, хто зямелькай
Ім прысыпе вочы.
61. Вясной салавейка
Песню адшчабеча,
Сава адгукнецца
Восенню увечар.
65. Над рэчкай Бярозаю на Беларусі
Ізноў ідуць бітвы, крываваыя бітвы,
Народ паднявольны йшчэ болей сагнуўся
І шэпча пакорна пракляцці й малітвы.

69. Тут з царам расійскім кароль Банартэ
На карту паставілі гонар і славу;
Хай льецца салдацкая кроў не на жарты
За рускія справы, французскія справы.
73. І кроў палілася па нашых загонах,
Бярозы з крывёю змяшаліся воды,
І льецца за тыя ж кроў троны, кароны,
Якая лілася праз векі і годы.
77. Сягоння Бяроза плыве ўдаль распетай,
А думка міжволі ўсплывае ўсё тая:
Няўжо каралям і царам тым зямлі тэй
На іх жа магілы ў сябе не хапае.
81. Зноў шоў год за годам, стагоддзе мінала,
А добра краіна не чула, не знала.
Былі вёсны, леты, восені і зімы,
Гора песні пела на зямлі радзімай.
85. Польшча паўставала, бунтавала панства
Супроць волі царскай Расійскага царства.
Панства бунтавала і ланцуг кавала,
Нашаму народу хаўтуры спраўляла.
89. Так паны паўстанцы будавалі Польшчу,
Мужык беларускі толькі спіну корчыў,
Адрабляў мазольна паншчыну на пана,
А паняты дочак гвалцілі пагана.
93. Паны ды жандары ды ксяндзы з папамі
На шыях народных селі груганамі,
А яны, паверце, катаваць умелі
Ад святой нядзелі да святой нядзелі.
97. Бізуны свіцелі, і званілі званы,
Селянін гаротны адбіваў паклоны,
Аднікуль збаўлення, аднікуль прасвету.
Во які у нас быў век мінулы гэты!
101. А германцу нудна, Вільгельму не спіцца,—
Крыві яму трэба, трэба шыбяльніцаў.
Грымнулі гарматы у нядобрым часе,
Зноў крывёй, пажарам зямля абвілася.
105. Пайшло спусташэнне, пайшло зністажэнне,
Беларусь загразла ў крыві па калені,
Бежанцамі людзі пабрылі па свеце,
Шукаць па дарозе голаду і смерці.
109. І гінулі марна без хаты, без хлеба,
І думалі людзі, што гэтак і трэба.
А вакол вагнішчы, а вакол атрута,
Крывёй цякуць рэчкі, звяр'ё вые люта.
113. Бліндажы, акопы зрэзалі краіну,
Валяюцца трупы побач бацькі з сынам,
Груганы на полі падбіраюць косці,
Груган заклікае гругана у госці.
117. Вільгельм-імператар выдае наказы,
Раз'юшаны, п'яны ваеннай заражай.
Канаюць салдаты у разні крывавай,
Паны-генералы падбіраюць славу.
121. А свае нацэмы з «высокае рады»
Рады, што германцы распасцерлі ўладу,
Пішуць пісьмы, пішуць нямецкаму цару:
«Заставайся, цару, у нас гаспадарыць».

125. Будзем табе, цару, службыць верна, вечна
І тваю імперыю славіць бесканечна.
Народ беларускі аддаем да скону
Ураздроб і оптам пад тваю карону».
129. Вайна прамінула, вайны Берлін хоча,
Гітлеравы банды шаблі на нас точаць.
Але надарэмна гэта іх надзея:
Ўвесь народ паўстане і знішча зладзеяў.
133. А Польшча паўстала, незалежнай стала,
І паны з князямі ды графы навалай
Рынуліся ў бітву на нашае гора,
Здабываць Польшчу ад мора да мора.
137. Зноў загаласілі нашы вёскі, сёлы,
Гарады замёрлі, жудасць, смерць вакола.
Вісельні скіголяць, грукацяць расстрэлы,
Пагром за пагромам, свет у дыме белым.
141. Кіеў у пажары і Менск у пажары,
Чыняць суд, расправу польскія жандары.
Ой, ты, поле наша, ой, вы, пушчы нашы,
Яшчэ вы не зналі гэткага кірмашу.
145. Весяліся, панства, на нашым прыстане,
Але баляванне надоўга не стане.
Выпараць вас з нашых сялібаў, палянаў
Большэвіцкім гартам штыхі гартаваны.
149. І ўцякала зграя паноў да Варшавы,
У нас збаляваўшы свой банкет крываваы.
І ўздыхнуў свабодна край наш яснай доляй,
Подлым акупантам не вярнуцца болей.
153. Перайшло, мінула,
Як бы не было,
Усё тое гора,
Усё тое зло.
157. Не свісціць нагайка,
Не гудзіць бізун,
Дабра не цягае
Вораг з нашых гумн.
161. Сталінскай дарогай
Выйшлі на прастор.
З намі разам сонца
І мільёны зор.
165. Песні усім сэрцам
Лепшыя свае
Ўвесь народ наш вольны
Сталіну пяе.
169. Мы песняй вітаем цябе, мудры Сталін,
За радасць, за шчасце, за добрую долю,
Зямлю паліваць мы слязьмі перасталі.
Навек пахавалі бяду і няволю.
173. Хай смутак ніколі тваіх воч не росіць,
Ці сонейка захад, ці сонейка ўсход,
Прымі прывітанне, якое прыносіць
Табе, правадыр, беларускі народ.

У параўнанні з канчатковым тэкстам «Пісьма...» першапачатковы купа-лаўскі тэкст скарачаны на 102 радкі (1—4, 11—14, 23—28, 31—32, 35—38, 41—68, 71—82, 85—92, 97—102, 117—118, 125—126, 129—132, 153—172).

Першапачатковы мае адрозненні ад другога варыянта ў выніку тых змен, якія былі ўнесены калектыўна. Так, напрыклад, радкі 31—32: «*А касцей там знойдзеш розных нацый, расай. // Найбольш беларускіх, што ляглі без часу*» былі заменены на іншыя: «*Людзі аб курганах да нашых прадвесняў // Шмат злажылі казак і легенд, і песняў*». У канчатковы, надрукаваны тэкст і гэтыя радкі не былі ўнесены. Шмат іншых правак было ўнесена ў купалаўскі тэкст. Напрыклад, радкі 23—24 заменены наступнымі: «*Бацькаўшчыну славіць сваю не маглі мы, // Адно «край забраны быў для нас радзімай*». Радкі 77—80 гучаць так: «*Сягоння Бяроза ўдаль плыве свабодна, // А думка ўспявае аб царах міжволі: // Няўжо ў іх жа царствах зямелькі прыгоднай // На іх жа магілы не было ніколі*». Гэтыя радкі таксама не ўвайшлі ў канчатковы тэкст «Пісьма...».

На рускай мове твор упершыню апублікаваны ў газ. «Правда», 1936, № 189, 11 ліп. Пад тэкстам пазначана: «Пісьмо падпісалі 2 мільёна трудзящихся Советской Белоруссии. Пісьмо беларускага народа великому Сталіну в стихах изложили поэты БССР: Янка Купала, Якуб Колас, Андрей Александрович, Петрусь Бровко, Петро Глебо, Изн Харик. С беларускага языка пісьмо перавелі поэты: Александр Безыменский, Михаил Голодный, Михаил Исаковский, Алексей Сурков».

«Пісьмо беларускага народа вялікаму Сталіну» пры жыцці Я. Купалы асобным выданнем на беларускай мове выдавалася ў 1936 г. («Вялікаму Сталіну: Пісьмо народаў Савецкай Беларусі». Мн.); «Пісьмо народаў Савецкай Беларусі правадыру працоўных вялікаму Сталіну». Мн.), у 1937 г. («Вялікаму Сталіну ад беларускага народа») і ў 1940 г.

Дванаццаць песень... (с. 449)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1936, № 52, 14 верас., дзе ўпершыню апублікаваны.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Твор напісаны як водгук на манеўры Беларускай Ваеннай Акрэгі, што адбываліся з 9-га па 12 верас. 1936 г.

Урывак пад назвай «Пагранічнік» надрукаваны ў часоп. «Іскры Ільіча», 1936, № 10.

У адзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа НАНБ (ф. 24, воп. 1, адз. зах. 208) захоўваюцца два машынапісы калектыўнага твора. Адзін з іх мае рэдактарскія праўкі. Так, унесены змены ў назву твора. У машынапісе ў пачатку назвы было: «Дванаццаць песень пра нашу непераможную Чырвоную Армію, пра яе палкаводца Клімента Варашылава, пра яго баявога таварышча Сярге Арджанікідзе...» Прозвішча Арджанікідзе Рыгора Канстанцінавіча (Сярге; 1886—1937) у першадруку адсутнічае. Р. К. Арджанікідзе 18 лют. 1937 г. скончыў жыццё самагубствам. Месцы, у якіх прыгадваецца імя Р. К. Арджанікідзе, таксама значна скарачаны. Выкінуты іншыя фрагменты, напрыклад, дзве страфы, у якіх ідзе размова пра савецка-польскую вайну:

Чалавек тут лістам слаўся

Пад нябачаным прымусам...

Яго секлі... бо ён зваўся

Бедняком і беларусам.

Так і жыў народ пакутны,

Слёзмі снедаў, слёзмі мыўся...

Але ён устаў, магутны —

Панскай Польшчы не скарыўся.

У калектыўны твор уключаны строфы з вершаў Я. Купалы «Чырвонай Арміі паходы», «Хлопчык і лётчык», «Як у госці сын прыехаў».

На рускай мове твор змешчаны ў газ. «Правда», 1936, 11 верас. у скарочаным варыянце («Десять песен...»). Яго аўтарамі названы Янка Купала, Якуб Колас, Андрэй Александровіч, М. Лынькоў, А. Суркоў, В. Гусеў, І. Гурскі, П. Глебка, Ізі Харык, П. Броўка.

Асобным выданнем твор на беларускай мове выйшаў у 1936 г.

Радзіме і правадыру (с. 461)

Друкуецца па часоп. «Полымя рэвалюцыі», 1938, № 6, дзе ўпершыню апублікаваны. Пад тэкстам дата: май, 1938 г.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Нумар часопіса прысвечаны вылучэнню кандыдатур у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР. Выбары адбыліся 26 чэрв. 1938 г.

У калектыўным творы змешчаны строфы купалаўскіх вершаў «Аб Сталіне-сейбіту» і «Табе, правадыр...».

Асобным выданнем твор на беларускай мове выйшаў у 1938 г.

Лісты, тэлеграмы, некралогі

Да В. Я. Брусава (с. 477)

Друкуецца па газ. «Савецкая Беларусь», 1923, № 288, 16 снеж.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Віншаванне было накіравана ў Маскву, у Вялікі тэатр, дзе 17 снеж. праходзіў урачысты сход, прысвечаны 50-годдзю з дня нараджэння В. Брусава. Літаратурная грамадскасць Беларусі адзначала гэту дату 12 снеж. на агульным сходзе Інбелкульту, дзе В. Брусаў быў абраны яго ганаровым членам.

Брусаў В. Я. — Гл. камент. да ліста № 31.

Тэлеграма <з нагоды 10-й гадавіны з дня смерці

Шолам-Алейхема> (с. 478)

Друкуецца па газ. «Савецкая Беларусь», 1926, № 107, 14 мая, дзе ўпершыню апублікавана.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Шолам-Алейхем (сапр. Рабіновіч Шолам Нохумавіч; 1859—1916) — яўрэйскі пісьменнік. 19 крас. 1939 г. у Калоннай зале Дома Саюзаў у Маскве Я. Купала выступіў з прамовай на ўрачыстым пасяджэнні, прысвечаным 80-годдзю з дня нараджэння Шолам-Алейхема.

Да суда над нямецкім пралетарскім пісьменнікам

Іаганесам Бехерам (с. 478)

Друкуецца па газ. «Савецкая Беларусь», 1928, № 61, 11 сак. Адбітак тэлеграмы пасланы І. Бехеру.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Бехер Іаганес Роберт (1891—1958) — нямецкі пісьменнік і дзяржаўны дзеяч. Лаўрэат Міжнароднай Ленінскай прэміі (1952).

Да М. М. Галадзеда (с. 479)

Друкуецца па машынапісным тэксце, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 4п, воп. 3, спр. 28, л. 209).

Подпісы — аўтографы.

Упершыню — Платонаў Р. Лёсы, Мн., 1998, с. 64—65.

11 снеж. 1928 г. М. М. Галадзед накіраваў гэту заяву першаму сакратару ЦК КП(б)Б Я. Б. Гамарніку з просьбай разгледзець яе на зачыненым пасяджэнні Бюро ЦК. 12 снеж. 1928 г. Бюро ЦК КП(б)Б заяву аб памілаванні Ф. А. Аляхновіча адхіліла (НАРБ, ф. 4п, воп. 3, спр. 28, л. 208, 209).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Аляхновіч Францішак (Аляхновіч Францішак Каролевіч; псеўд. Ю. Монвід, Ягор Монвід; 1883—1944) — беларускі драматург і тэатральны дзеяч. У 1910 г. разам з А. Бурбісам і І. Буйніцкім наладзіў у Вільні Першую беларускую вечарынку. Аўтар драм «На Антокалі» (1915), «На вёсцы» (1916), «Бутрым Няміра» (1916), «Манька» (1917), «Базылішк» (1917), «Калісь» (1917), «Цені» (1919), «Птушка шчасця» (1920), «Шчаслівы муж» (1921), «Круці не круці — трэба памерці» (1923), «Няскончаная драма» (1920), «Пан міністр» (1922), дакументальнай кнігі «У кіпшорох ГПУ» (1937), перакладзенай на 7 моў. У 1924 г. напісаў даследаванне «Беларускі тэатр». У 1926 г. прыехаў у Мінск, дзе ў 1927 г. быў арыштаваны органамі АДПУ і прыгавораны да 10 год высылкі на Салаўкі. У верасні 1933 г. вярнуўся ў Вільню (савецкія ўлады абмянялі яго на вязня польскай турмы Б. А. Тарашкевіча). У час нямецка-фашысцкай акупацыі рэдагаваў газ. «Беларускі голас». У сакавіку 1944 г. застрэлены на ўласнай кватэры ці то савецкімі, ці то польскімі партызанамі.

У рэдакцыю газеты «Звязда» (с. 480)

Друкуецца па газ. «Звязда», 1929, № 41, 21 лют., дзе ўпершыню апублікаваны.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

...цэлая група пісьменнікаў... — Я. Купала і Я. Колас у складзе дэлегацыі беларускіх пісьменнікаў наведалі Ленінград (з 22 лют. па 6 сак. 1929 г.).

Памяці прафесара Я. І. Барычэўскага (с. 481)

Друкуецца па газ. «Звязда», 1934, № 206, 15 верас., дзе ўпершыню апублікаваны.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Барычэўскі Яўгеній Іванавіч (1883—1934) — літаратуразнавец, прафесар. Выступаў у друку з літаратурна-крытычнымі артыкуламі пра творчасць А. Пушкіна, Я. Купалы, М. Багдановіча.

Да Зм. Бядулі (с. 481)

Друкуецца па газ. «Чырвоная змена», 1935, № 234, 23 кастр. Віншаванне Зм. Бядулі з нагоды 25-годдзя літаратурнай дзейнасці.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Бядуля Зм. — Гл. камент. да ліста № 54.

Да І. Д. Харыка (с. 482)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1935, № 61, 17 лістап. Віншаванне І. Харыку з 15-годдзем літаратурнай дзейнасці.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Харык І. — Гл. камент. да ліста № 82.

Да Трэцяга Беларускага дзяржаўнага тэатра (с. 483)

Друкуецца і датуецца па газ. «Звязда», 1935, № 291, 23 снеж., дзе ўпершыню апублікаваны.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Галубок У. — Гл. камент. да ліста № 85.

Да Р. Ралана (с. 484)

Друкуецца па газ. «Рабочий», 1936, № 23, 29 студз. Віншаванне французскаму пісьменніку з 70-годдзем з дня нараджэння.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Ралан Рамэн (1866—1944) — французскі пісьменнік.

Да Г. Лахуці, Н. Зар'яна, С. Вургунна (с. 484)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1936, № 6, 31 студз.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Лахуці Абулгасем Ахмедзадэ (1887—1957) — іранскі паэт. З 1922 г. жыў у СССР, адзін з заснавальнікаў таджыкскай савецкай паэзіі.

Зар'ян Наіры (сапр. Аракелян Стафан Егіяевіч; 1890—1968) — армянскі пісьменнік.

Вургун Самед (сапр. Векілаў Самед Юсіф аглы; 1906—1956) — азербайджанскі паэт, драматург і грамадскі дзеяч.

У рэдакцыю газеты «Правда» (с. 485)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1936, № 39, 20 чэрв. Тэлеграма паслана з нагоды смерці М. Горкага (18 чэрв.).

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Да Я. Коласа (с. 485)

Друкуецца па газ. «Звязда», 1936, 11 кастр., дзе ўпершыню апублікаваны. Тэлеграма з нагоды 30-годдзя літаратурнай дзейнасці.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Колас Я. — Гл. камент. да ліста № 7.

У Саюз пісьменнікаў Асеціі (с. 486)

Друкуецца па газ. «Звязда», 1939, 21 лістап., дзе ўпершыню апублікаваны.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Хетагураў Коста (Канстанцін Ляванавіч; 1859—1906) — асецінскі паэт, грамадскі дзеяч. Заснавальнік асецінскай літаратуры.

Памяці Моты Дзегцяра (с. 487)

Друкуецца па газ. «Чырвоная змена», 1939, № 167, 22 лістап. Спачуванне з выпадку смерці маладога празаіка М. Дзегцяра.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Дзегцяр Мота Ізраілевіч (1909—1939) — беларускі пісьменнік

Да П. К. Панамарэнкі (с. 488)

Друкуецца па аўтографе, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 4, воп. 21, спр. 1810, л. 75). Пад тэкстам недакладная дата: 26 крас. 1939 г. Паколькі А. М. Уласаў быў арыштаваны толькі 16 кастр. 1939 г., можна меркаваць, што ліст датуецца 26 крас. 1940 г.

Упершыню — «Літ. і мастацтва», 1990, 20 крас. у публікацыі М. Шумейкі «Быў арыштаваны ў Маладзечне...».

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Да Д. Бергельсона (с. 489)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1940, № 14, 1 мая.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Бергельсон Давід Рафаілавіч (1884—1952) — яўрэйскі пісьменнік.

Да П. Р. Тычыны (с. 490)

Друкуецца па газ. «Літ. і мастацтва», 1941, № 5, 1 лют., дзе ўпершыню апублікаваны. Віншаванне Паўло Тычыны з 50-годдзем з дня нараджэння.

Датуецца годам апублікавання.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Тычына П. Р. — Гл. камент. да ліста № 54.

СЛУЖБОВЫЯ І АСАБІСТЫЯ ДАКУМЕНТЫ

Заявы і прашэнні

№ 1. У Галоўнае ўпраўленне па справах друку (с. 493)

Друкуецца па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў РДзГА (ф. 776, воп. 25, спр. 1003, л. 1).

Фотакопія ў ДзЛМЯнК (НД 88).

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», Мн., 1981, с. 76.

«Паўлінка» — камедыя Янкі Купалы.

№ 2. У Галоўнае ўпраўленне па справах друку (с. 493)

Друкуецца па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў РДзГА (ф. 776, воп. 25, спр. 1057, л. 1).

Фотакопія ў ДзЛМЯнК (Д 87).

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 78.

«Блуднікі» — драма Л. Родзевіча, падпісана псеўданімам «Мікула Грымот». Дазвол на пастаноўку не быў дадзены.

№ 3. У Галоўнае ўпраўленне па справах друку (с. 494)

Друкуецца па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў РДзГА (ф. 776, воп. 25, спр. 1057, л. 5—5 адв.).

Фотакопія ў ДзЛМЯнК (Д 88).

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 78—79.

П'есы «Модны шляхцюк» К. Каганца, «У зімовы вечар» і «Хам» Э. Ажэшкі, «Сватанне» і «Мядзведзь» А. Чэхава, «Міхалка» Далецкіх, «Па рэвізіі» і «Пашыліся ў дурні» М. Крапіўніцкага, «Як яны жаніліся» А. Валодскага, «Паўлінка» Я. Купалы выдадзены ў 1910—1914 гг. суполкай «Загляне сонца і ў наша аконца». «Залёты» Навума Прыгаворкі (псеўданім В. Дуніна-Марцінкевіча) надрукаваны ў 1918 г.

Памета аб вяртанні п'ес: «26 марта, № 4979 (1 экз.), 4980—4989 (2 экз.)».

Атрымаў п'есы К. Душ-Душэўскі (гл. дакумент № 54).

№ 4. У Віленскі акруговы суд (с. 494)

Друкуецца па машынапісным арыгінале (падпіс — аўтограф), які захоўваецца ў ДзГА Літвы (ф. 688, воп. 1, спр. 1269, л. 24—25 адв.).

Ксеракопія ў ДзЛМЯнК (НД 3893/23).

Артыкул «Думкі» падпісаны псеўданімам «А. Язьмен».

Пункт 3 артыкула 1034⁴ «Улажэння аб пакараннях крымінальных і папраўчых» меў на ўвазе вінаватых у «распространении посредством печати заведомо ложных о деятельности правительственного установления или должностного лица, войска или военной части сведений, возбуждающих в населении враждебное к ним отношение», пагражаў да 8 месяцаў турмы ці буйным штрафам.

№ 5. Прыставу 7-га ўчастка г. Вільні (с. 497)

Друкуецца па аўтографі, які захоўваецца ў ДзГА Літвы (ф. 688, воп. 1, спр. 1269, л. 31).

Ксеракопія ў ДзЛМЯнК (НД 3893/29).

Пад тэкстам падпіс: «Околочный надз<иратель> Монжелей [?]

Гл. таксама пратакол допыту Я. Купалы па гэтай справе ад 20 сак. 1915 г., дакумент № 25.

№ 6. У праўленне Маскоўскага гарадскога народнага ўніверсітэта імя А. Л. Шаняўскага (с. 497)

Друкуецца па аўтографі Я. Купалы на спецыяльным друкаваным бланку, які захоўваецца ў ЦГА Масквы (ф. 635, воп. 2, спр. 14, л. 542—542 адв.).

Фотакопія ў ДзЛМЯнК (Д 77).

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 115—116.

Паметкі і штампы: «1) Билет на 2-й сем<естр> получен; 2) № входн<ого> бил<ета> 422, № лиц<евого> сч<ета> 2251».

Датуецца на падставе ліста Я. Купалы з Масквы да Б. І. Эпімах-Шыпілы ад 28 верас. 1915 г., у якім ён паведаміў, што ходзіць на лекцыі ва універсітэт (гл. дадзенае выданне, с. 243).

Універсітэт быў адкрыты на сродкі дзеяча народнай асветы А. Л. Шаняўскага (1837—1905), існаваў у 1908—1918 гг. Меў навукова-папулярнае і акадэмічнае аддзяленні.

*№ 7. Загадчыку пададдзела хлебафуражнага аддзела забеспячэння
Заходняй вобласці (с. 499)*

Друкуецца па машынапісным арыгінале (подпіс — аўтограф), які захоўваецца ў ДзАСВ (ф. 12, воп. 3, спр. 234, л. 1).

Ксеракопія ў ДзЛМЯнК.

Як і наступная заява ад 6 жн. 1918 г. (дакумент № 8), выяўлены і ўпершыню надрукаваны смаленскім архівістам М. Я. Лявіцкім (Рабочий путь. 1973. 23 дек.; Неман. 1982. № 1).

№ 8. У аддзел забеспячэння Заходняй вобласці (с. 499)

Друкуецца па аўтографе Я. Купалы, які захоўваецца ў ДзАСВ (ф. 12, воп. 3, спр. 234, л. 4).

Ксеракопія ў ДзЛМЯнК.

Рэзалюцыя: «Общее <отделение>. Выяснить, и если взят аванс, то забрать при отчете. 7.VIII.1918 г.».

Заява Я. Купалы памылкова датавана ліпенем (трэба, відавочна, жніўнем). Да заявы прыкладзена даведка (л. 5):

«Сим удостоверяю, что Иван Доминикович Луцевич болен с 29/VII тяжелой формой дизентерии и должен лежать в постели.

30/VII-18

Легейко».

Гл. таксама камент. да папярэдняй заявы ад 1 ліп. 1918 г. (дак. № 7).

*№ 9. У Смаленскае аддзяленне Маскоўскага археалагічнага
універсітэта (с. 500)*

Друкуецца па аўтографе Я. Купалы, які захоўваецца ў ЦГА Масквы (ф. 376, воп. 1, спр. 2320, л. 1).

Фотакопія ў ДзЛМЯнК (НД 6240).

Упершыню — энцыкл. даведнік «Янка Купала», Мн., 1986, с. 565.

*№ 10. Загадчыку пададдзела пазашкольнай адукацыі
Мінскага савета дэпутатаў (с. 500)*

Друкуецца ўпершыню па аўтографе, які захоўваецца ў ДзАМВ (ф. 322, воп. 1, спр. 4, л. 31). Выяўлены У. В. Ляхоўскім.

Рэзалюцыя: «Принять заведыв<ающим> библиот<екой> при Белор<усском> нар<одном> доме <подпис неразбр.>».

Да прашэння прыкладзены ліст рэдактара «Известий ЦИК Белоруссии» А. М. Антанікоўскага ад 11 лют. 1919 г.:

«Заведывающему подотделом внешкольного образования
Минского Совдепа тов. Майзелю

Уважаемый товарищ.

Не откажите в товарищеской любезности принять на службу во вверенный Вам подотдел на имеющуюся вакансию тов. Луцевича Ивана Доминиковича, бывшего в редакции «Известий» секретарем-переводчиком на белорусский язык.

Теперь же с переходом издания «Известий» только на один русский язык является необходимым сокращение штатов, тов. Луцевич, которого я рекомендую, прекрасный и опытный сотрудник.

Редактор «Известий»,
член ЦИК Белоруссии

Антониковский».

№ 11. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 501)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 2, л. 22).

Рэзалюцыя: «П. Якобіні ў лік пенсіі аванс. 21/X.19. А. Прушынскі».

Часовы Беларускі Нацыянальны Камітэт, Беларускі Нацыянальны Камітэт (БНК) — орган палітычнага прадстаўніцтва беларускага нацыянальнага руху ў 1919—1920 гг. Створаны ў Мінску ў жніўні 1919 г. у час польскай акупацыі. Узначальвалі А. Прушынскі (А. Гарун), з канца 1919 г. — К. Цярэшчанка (Тэрэшчанка).

№ 12. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 502)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 6, л. 193).

На тэксце заявы паметна: «Выдана папера за № 14».

№ 13. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 502)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 22, л. 66—66 адв.).

Рэзалюцыя: «Па бібліятэцы здаволіць па 3 мар<кі> за 160 экз. К. Тэрэшчанка. 19.IV.20».

№ 14. У аддзел прэсы (с. 503)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 49, л. 2).

Подпісы адсутнічаюць.

Паметна: «ух<адзячы> № 408/22/IV».

№ 15. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 503)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 23, л. 82).

Рэзалюцыя: «Выдаць. К. Тэрэшчанка. 22.IV.20».

№ 16. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 504)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 36).

Рэзалюцыя: «Выдаць авансам пяць тысяч мар. К. Тэрэшчанка. 10.V.20».

№ 17. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 504)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 37).

Рэзалюцыя: «У бухгалтэрыю. Выдаць дзесяць тысяч марак. К. Тэрэшчанка. 14.VI.20».

Паметна: «Ордэр № 99/14.VI.20 г.

№ 18. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 504)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 4).

Рэзалюцыя: «У бухгалтэрыю. Праверыць і спісаць з аванса. К. Тэрэшчанка. 22.VI.20».

№ 19. У Беларускі Нацыянальны Камітэт (с. 505)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 64).

Рэзалюцыя: «У бухгалтэрыю. Выпісаць пятнаццаць тысячаў марак. К. Тэрэшчанка. 29.VI.20».

Паметна: «Ордэр № 133. 29.VI.20 г.».

№ 20. У Беларускі аддзел Наркамасветы (с. 505)

Друкуецца ўпершыню па рукапісным арыгінале, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 1, спр. 66, л. 93).

Назвы пасадаў, дата і подпіс *Ів. Луцэвіч* — аўтограф Я. Купалы.

Памета: «Да справы».

№ 21. У Інбелкульт (с. 506)

Друкуецца і датуецца па аўтографе, які захоўваецца ў ЦНБ НАНБ (ф. 67, воп. 1, спр. 9, л. 184).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 2002, 5 крас. у публікацыі Я. Янушкевіча «Архіў, які варта наведваць літаратуразнаўцам...».

Анкеты

№ 22. Анкета дэлегата VII Усебеларускага з'езда Саветаў (с. 506)

Друкуецца па аўтографе на спецыяльным друкаваным бланку, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 6, воп. 1, спр. 477, л. 203—203 адв.).

Памета: «Рашаючы. № 440».

Фотарэпрадукцыя ў альбоме: «Янка Купала. Жыццё і творчасць», Мн., 1972, с. 78.

Друкавалася ў зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 144—145.

VII Усебеларускі з'езд Саветаў праходзіў у Мінску 4—9 мая 1925 г.

Рабпрос — прафсаюз работнікаў асветы.

№ 23. Анкета кандыдата ў члены ЦВК БССР (с. 507)

Друкуецца паводле аўтографа на спецыяльным бланку, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 6, воп. 1, спр. 2258, л. 119—120).

Друкавалася з купюрамі ў зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 167—168.

*№ 24. Анкета дэлегата VIII Надзвычайнага
Усесаюзнага з'езда Саветаў (с. 509)*

Друкуецца ўпершыню па аўтографе Я. Купалы на спецыяльным друкаваным бланку, які захоўваецца ў ДзАРФ (ф. Р-3316, воп. 8, спр. 171, л. 62).

VIII з'езд Саветаў адбыўся 25 лістап.— 5 снеж. 1936 г. у Маскве. З'езд прыняў Канстытуцыю СССР.

Пратакты, стэнаграмы, паказанні

№ 25. Праціск допыту (с. 510)

Друкуецца па рукапісным арыгінале, які захоўваецца ў ДзГА Літвы (ф. 688, воп. 1, спр. 1269, л. 37—38).

Подпіс *Ів. Луцэвіч* — аўтограф Я. Купалы.

Ксеракопія ў ДзЛМЯнК (НД 3893/35).

Друкаваўся ў зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 109—110.

Гл. таксама прашэнне і заяву Я. Купалы па гэтай справе (дак. № 4).

*№ 26. Праціск аб перадачы «Беларускай хаткі» на ўладанне
Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту (с. 511)*

Друкуецца ўпершыню па машынапісным арыгінале, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 8, л. 34). Подпісы — аўтографы.

Выдзелены курсівам тэкст дапісаны Я. Купалам.

Якобіні С. — *Якобіні Стэфанія* — памочнік бібліятэкара.

Міхайлоўскі С. — *Рак-Міхайлоўскі Сымон Аляксандравіч (1885—1937)* — грамадскі і палітычны дзеяч, педагог.

Кудзелька М. — Гл. камент. да ліста № 54.

Грыневіч А. — Гл. камент. да ліста № 6.

№ 27. Пратакол пасяджэння камісіі па ўшанаванні памяці
У. Г. Караленкі (с. 512)

Друкуецца па рукапіснай заверанай копіі, якая захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 1, спр. 527, л. 2—2 адв.).

Друкаваўся з купюрамі ў зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 132.

Паметы аб накіраванні дакумента ў Аргцэнтр Наркамасветы БССР і аб прызначэнні літаратурна-сцэнічнага вечара памяці У. Г. Караленкі на аўторак 17 студз. 1922 г. Пра вечар гл.: «Савецкая Беларусь», 1922, 19 студз.

Караленка Уладзімір Галакціёнавіч (1853—1921) — рускі пісьменнік. Камісія створана ў сувязі са смерцю У. Г. Караленкі 25 снеж. 1921 г.

Гуткоўскі Мікалай Макаравіч (1886—1938) — юрыст, у той час вучоны сакратар Акадэмічнага цэнтра Наркамасветы БССР.

Тэпін Васіль Паўлавіч (1884—1943) — культурны дзеяч, выкладчык БДУ.

Міровіч (сапр. Дунаеў) *Еўсцігней Афінагенавіч* (1878—1952) — рэжысёр, акцёр, драматург, педагог. У 1921—1931 гг. мастацкі кіраўнік Беларускага дзяржаўнага тэатра.

Шукевіч-Трацякоў Радзівон Канстанцінавіч (1893—1940) — журналіст і партыйны работнік. У 1922—1924 гг. працаваў у Галоўным упраўленні палітыка-асветнай работы Наркамасветы БССР, быў старшынёй Галоўнага ўпраўлення па справах літаратуры і мастацтва Наркамасветы БССР, сакратаром Мінскага павятовага камітэта КП(б)Б.

Літвінаў (сапр. Гурэвіч) *Леў Маркавіч* (1899—1963) — рэжысёр.

Ігнатоўскі Усевалад Макаравіч (1881—1931) — гісторык і грамадскі дзеяч. Першы прэзідэнт Беларускай Акадэміі навук.

Кацэнбоген Саламон Захаравіч (1889—1966) — філосаф, эканаміст, юрыст. У 1921—1925 гг. прафесар, намеснік рэктара, дэкан факультэта грамадскіх навук БДУ.

Вазнясенскі Аляксандр Мікалаевіч (1888—1966) — літаратуразнавец, у 1921—1930 гг. прафесар БДУ. Аўтар працы «Паэмы Янкі Купалы» (1927).

Васілевіч Іосіф Ігнатавіч (1870—1934) — дзеяч беларускага нацыянальнага руху, педагог, археолаг. З 1921 г. дырэктар Белпедтэхнікума ў Мінску.

Панамарова Наталля Васільеўна (1897—?) — сакратарка Акадэмічнага цэнтра, пазней — Інбелкульту. Пісала вершы, апавяданні. Супрацоўнічала ў часоп. «Зоркі», «Вольны сцяг» (псеўданім Хмарка). Я. Купала хадайнічаў аб прыёме яе на працу ў літаратурна-выдавецкі аддзел Наркамасветы БССР (гл. дакумент № 36).

Белая зала — зала для канцэртаў, вечароў і сходаў у Мінску на рагу вуліц К. Маркса і Урыцкага.

№ 28. Пратакол пасяджэння журы конкурса (с. 513)

Друкуецца па машынапіснай заверанай копіі, якая захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 1, спр. 527, л. 61).

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 134—135.

«*Sit sui que*» (лац.) — «Кожнаму сваё».

Баліцкі Антон Васільевіч (1891—1937) — дзяржаўны дзеяч БССР, з 1921 г. намеснік наркома асветы.

Міровіч Е. А. — Гл. камент. № 27.

Гарбацэвіч Васіль Савіч (1893—1985) — драматург.

№ 29. Пратакол пасяджэння Правапісна-тэрміналагічнай камісіі
Інбелкульту (с. 514)

Друкуецца па аўтографі К. М. Міцкевіча (Я. Коласа), які захоўваецца ў ЦНБ НАНБ (ф. 67, воп. 1, спр. 9, л. 185).

Пад тэкстам пратакола — суправаджальны надпіс сакратара камісіі К. М. Міцкевіча: «Копія. У Прэзідыум Інбелкульту. Пры гэтым пасылаецца копія пратаколу ПТК ад 14.VII.1925 № 32».

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 2002, 5 крас. у публікацыі Я. Янушкевіча «Архіў, які варта наведваць літаратуразнаўцам».

Гл. таксама дакумент № 21.

№ 30. Паказанні па справе «Саюза вызвалення Беларусі» (с. 514)

Друкуецца ўпершыню па аўтографу Я. Купалы, які захоўваецца ў ДзЛМЯнК (КП 15994/А606). Аўтограф перададзены Камітэтам дзяржаўнай бяспекі БССР у 1991 г.

«Саюз вызвалення Беларусі» — назва арганізацыі, прыдуманай следчымі АДПУ БССР для ўзбуджэння крымінальнай справы і правядзення палітычных працэсаў па барацьбе з іншадумствам нацыянальнай інтэлігенцыі ў 1930—1931 гг. Першы масавы палітычны працэс на Беларусі. Кіраўніком арганізацыі быў названы В. Ю. Ластоўскі, у склад яе залічаны С. Некрашэвіч, Я. Лёсік, А. Смоліч, Я. Купала, Я. Колас і інш.

У тэксце захаваны беларусізмы: *беспартыйны, никим, помещицкий*.

Гл. таксама паказанні, напісаныя Я. Купалам на беларускай мове (дадзенае выданне, т. 8, с. 392—393). Арыгінал — ДзЛМЯнК (КП 15995/А607), машынапісная копія — НАРБ (ф. 15п, воп. 28, спр. 2, л. 160—162).

№ 31. З пратакола абмеркавання пісьма І. В. Сталіну (с. 516)

Друкуецца фрагмент з выступленнямі Я. Купалы і Я. Коласа паводле машынапісу з рукапіснымі праўкамі, што захоўваецца ў НАРБ (ф. 4п, воп. 3, спр. 346, л. 169—175).

Тэкст пратакола абмеркавання знаходзіцца сярод дакументаў, падрыхтаваных для разгляду на пасяджэнні Бюро ЦК КП(б)Б 9 ліп. 1936 г., пытанню аб святкаванні 16-й гадавіны вызвалення Беларусі ад польскай акупацыі і пісьма Сталіну. Тэкст пісьма і камент. да яго гл.: дадзенае выданне, с. 435, 644.

Паводле пратакольнага запісу ў нарадзе прымалі ўдзел і выступілі першы сакратар ЦК КП(б)Б М. Ф. Гікала (1897—1938), народны камісар асветы БССР А. І. Дзякаў (1886—1937), загадчык аддзела прапаганды ЦК КП(б)Б Дз. Ю. Ко́нік (1898—1937), загадчык сельскагаспадарчага аддзела ЦК КП(б)Б А. С. Картукоў (1890—1941), Я. Купала, Я. Колас, загадчык аддзела школ і навукі ЦК КП(б)Б В. І. Задзярнюк (1903—1937), паэт А. Александровіч, начальнік упраўлення па справах мастацтваў пры СНК БССР П. В. Пасюкевіч (1898—1938), адказны рэдактар газеты «Звязда» М. К. Сцернін (1900—?), паэт І. Харык, загадчык культасветааддзела ЦК КП(б)Б І. М. Ткачэвіч (1897—1938), кампазітар М. Аладаў, другі сакратар ЦК КП(б)Б Д. І. Валковіч (1900—1937).

№ 32. Са стэнаграмы пасяджэння камісіі Бюро ЦК КП(б)Б па справе М. Клімковіча (с. 517)

Друкуецца па машынапісным тэксце, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 4, воп. 23, спр. 1936).

Упершыню — «Звязда», 2002, 4—5 чэрв. у публікацыі В. Селяменева і В. Скалабана «Справа Міхася Клімковіча».

Камісія была створана ў сувязі са спробай самагубства старшыні Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР М. Клімковіча, здзейсненай ім пасля сходу партыйнай групы Саюза пісьменнікаў 19—20 жн. 1936 г.

На сходзе М. Клімковічу былі прад'яўлены абвінавачванні ў антыпартыйных учынках і пастаўлена перад ЦК КП(б)Б пытанне аб выключэнні яго з партыі. 26 жн. 1936 г. камісія заслухала тлумачэнні пісьменнікаў, якія ўдзельнічалі ў сходзе. 29 жн. на камісію былі выкліканы Я. Купала, Я. Колас, П. Броўка, К. Крапіва, П. Глебка.

Хадасевіч Пётр Іванавіч (1898—1937) — другі сакратар Мінскага гаркома КП(б)Б. У 1937 г. арыштаваны і расстраляны. Рэабілітаваны ў 1958 г.

Ткачэвіч Іван Міхайлавіч (1897—1938) — загадчык культасветааддзела ЦК КП(б)Б, з 1937 г. начальнік упраўлення па справах мастацтваў пры СНК БССР. Арыштаваны і расстраляны. Рэабілітаваны ў 1958 г.

Ціхон Антон Міхайлавіч (1887—1939) — упаўнаважаны Камісіі Савецкага Кантролю пры СНК СССР па БССР. Арыштаваны і расстраляны. Рэабілітаваны ў 1954 г.

С. 518: *Сейчас с бригадой работаю над одной вещью...* — Верагодна, маецца на ўвазе «Дванацаць песень...». Гл. дадзенае выданне, с. 449.

С. 519: *...был занят письмом.* — Маецца на ўвазе «Пісьмо беларускага народа вялікаму Сталіну».

С. 520: *Был случай: Барановых и другой товарищ (не помню кто) написали отзыв. Он <Климкович> меня раз уговорил написать в газету против этих товарищей.* — Верагодна, маецца на ўвазе артыкул Я. Купалы «Сваю судьбу я наўсёгда связал с судьбой пролетарской революции...». Гл. дадзенае выданне, т. 8, с. 127.

Возмущены вскрытой деятельностью троцкистов... — Маецца на ўвазе судовы працэс па справе т. зв. антысавецкага «аб'яднання трацкісцка-зіноўеўскага цэнтра», што праходзіў у Маскве 19—24 жн. 1936 г.

Был отклик Бровки, Александровича. — Маюцца на ўвазе вершы П. Броўкі «Хай над вамі павісне пралетарскі меч» (Звязда. 1936. 20 жн.) і А. Александровіча «Адзін прысуд — расстрэл» (Звязда. 1936. 23 жн.; Літ. і мастацтва. 1936. 26 жн.).

С. 522: *Например, по убийству Кирова я написал хорошее стихотворение.* — Маецца на ўвазе верш Я. Купалы «На смерць таварыша Кірава». Гл. дадзенае выданне, т. 5, с. 46.

...а сейчас надо засесть и написать. — Верш Я. Купалы «Мала іх павесіць...» і артыкул «Ворагі народа павінны быць знішчаны», напісаныя ў сувязі з судовым працэсам па справе т. зв. «паралельнага трацкісцкага цэнтра», што праходзіў у Маскве 23—30 студз. 1937 г.

№ 33. З пратакола пасяджэння Усесаюзнага юбілейнага Лермантаўскага камітэта (с. 522)

Друкуецца па зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 262.

Пратакол захоўваецца ў Рукапісным адзеле Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага.

Упершыню — «Неман», 1977, № 8 у публікацыі В. Рагойшы «Напісана рукой Купалы...».

Усесаюзны юбілейны Лермантаўскі камітэт створаны ў студз. 1940 г. у сувязі з падрыхтоўкай да 100-й гадавіны з дня смерці М. Ю. Лермантава.

Службовыя лісты, спісы, пасведчанні, хадайніцтвы, запісы

№ 34. Спіс кніг бібліятэкі пры «Беларускай хатцы» (с. 522)

Друкуецца ўпершыню па аўтографу Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 603, воп. 1, спр. 4, л. 21).

Захавалася таксама справаздача аб бібліятэцы (аўтограф С. Рак-Міхайлоўскага), падпісаная членамі ліквідацыйнай камісіі (НАРБ, ф. 603, воп. 1, спр. 4, л. 22—22 адв.):

«Справаздача аб бібліятэцы пры Беларускам Народным ДOME

Бібліятэка адчынена 14/VI 1919 года. У бібліятэцы цяпер ёсць 9670 кніг, з якіх маецца беларускіх 670, польскіх 1707, расейскіх 7293. Залогу ў савецкіх грашах лічыцца 1855 руб., выдана залогаў 175 руб.; за кожную кнігу да гэтага часу ад пачатку браўся па 5 руб. Усіх абанентаў лічыцца 263. Чытальня пры бібліятэцы была, прыходзілі найбольш дзеці, але з прычыны малога штату служачых і адсутнасці добрага ўмэблявання чытальні — яна была зачынена. Штодня прыходзяць за кнігамі ў сярэднім асобаў 75. Найбольш чытаюць дзеці школьнага ўзросту; таму кніг для дзяцей з агульнага ліку 9670 ёсць каля 2000

тамоў. У бібліятэцы працуюць двое — бібліятэкар і яго памочнік. Утрыманне іх каштавала кожны месяц 2142 рублі. Бібліятэка існуе пры Беларускаім Народным Доме, які ў свой час, за колькі дзён да акупацыі Менска немцамі, быў пераданы Беларускай Радзе амерыканцамі. У Народным Доме даюцца спектаклі для ўзрослых і дзяцей. Пры немцах БДН не карыстаўся субсідыямі ад Магістрата, а пры Савецкай уладзе цалкам утрымліваўся за кошт Адзела народнае прасветы, як плата загадчыку Дома, сторажу, бібліятэкару і яго памочніку, а таксама апал і асвятленне. Загадчыку і сторажу выплачвалася штомесяца па 2187 рублёў.

Беларускі Народны Дом і бібліятэка пры ім абслужвае акраіну места, якая населена найбольш беларусамі. Камісія лічыць працу Дома і бібліятэкі, безумоўна, карыснай і існаванне іх патрэбным і мысле, што Магістрат гэтыя ўстановы павінен утрымліваць цалкам. Выдаткі на месяц (плата служачым, апал, асвятленне) будуць абходзіцца не больш 5000 рублёў.

Członkowie Likwidacyjnej Komisji

Jakobini

С. Міхайлоўскі».

Гл. таксама тэкст справаздачы на польскай мове (НАРБ, ф. 603, воп. 1, спр. 4, л. 24—24 адв.).

*№ 35. Старшыні Рады народных міністраў
Беларускай Народнай Рэспублікі (с. 523)*

Друкуецца паводле машынапіснага арыгінала (падпісы — аўтографы), які захоўваецца ў ДзА Літвы (ф. 582, воп. 2, спр. 46, л. 61).

Ксеракопія ў ДзЛМЯнК (НД 7735).

Упершыню — зб. «Архівы БНР», т. I, кн. 1, с. 482.

Вуглавы штамп: «Рэдакцыя газеты «Беларусь», 6 лістапада 1919 г. № 35. Менск».

№ 36. Запіс на рахунку Я. Драздовіча (с. 524)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 57 адв.).

Зроблены на рахунку Я. Драздовіча (НАРБ, ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 57—57 адв.).

Ніжэй падаём тэкст дакумента (аўтограф Я. Драздовіча):

«Рахунак для рэдакцыі «Беларуская жыццё»
за выданыя рысункі:

1. Загалавак «Беларуская жыццё» 1 рыс. 50 м.

2. «Узмежак гаю» пейзаж — 1 рыс. 40 мар.

3. «Матка з дзяцёнкам». 1 рыс. 40 мар.

Разам — 130 мар.

За нявыданыя да 1 красавіка г. г. рыс.:

4. 3 рыс. віньеты па 40 мар. — 120 мар.

5. 1 рыс. пейзаж «Дворны ставок» — 40 мар.

6. 1 рыс. Пейзаж «Дворныя крушні» — 40 мар.

Разам 200 мар.

Усяго 330 мар.

На гэты рахунак атрымана ад пана Аляхновіча наўперад 100 мар. Засталася неатрыманымі 230 мар.»

Акрамя запісу Я. Купалы, на дакуменце маюцца іншыя паметы і рэзалюцыі:

«1. Правільна — належыць 230 мар. Фр. Аляхновіч.

2. П<ан> Ян Луцэвіч. Прашу аплаціць рахунак з коштаў тыднёвіка «Рунь», карыстаючыся атрыманым Вамі авансам. К. Тэрэшчанка. 14.V.20.

3. Атрымаў па гэт<ым> рахунку дзвесце трыццаць (230 марак). 14.V.20. Я. Драздовіч».

№ 37. Звесткі пра часопіс «Рунь» (с. 524)

Друкуецца ўпершыню па аўтографу Я. Купалы на спецыяльным машынапісным бланку, які захоўваецца ў Публічнай бібліятэцы сталічнага горада Варшавы (ВРМСВ. 1773/12/П. К 113). Выяўлены Ю. Гарбінскім.

Вуглавы штамп: «Рэдакцыя беларускай тыднёвай часопісі «Рунь». 18 мая 1920 г. № 18. Менск, Кашарская, 10». Дакумент паступіў у аддзел прэсы Генеральнага камісарыята Грамадзянскага ўпраўлення усходніх земляў (Варшава) 10 чэрв. 1920 г. Падаём дакумент у перакладзе на беларускую мову У. Казбера:

«Назва выдання: «Рунь»

Як часта выходзіць? *Раз на тыдзень.*

Асаблівасці зместу або напрамак палітычны¹: *Літаратурна-мастацкі.*

Дата публікацыі першага нумара: *2 мая 1920 г.*

Адрас сучасны дакладны: *Мінск, Кашарская, 10 (рэдакцыя), вул<іца> Міцкевіча, Беларуска Хатка (адміністрацыя).*

Імя і прозвішча выдаўца (або выдаўцоў): *Вацлаў Іваноўскі.*

Імя і прозвішча рэдактара (або рэдактараў): *Ян Луцэвіч.*

Адрас друкарні: *Мінск, друкарня «Інвалідаў».*

Фармат у сантыметрах: *23x30.*

Колькі старонак калонак у сярэднім у нумары? *8 старонак.*

Колькі ў сярэднім друкуецца экзэмпляраў кожнага нумара? *2000 экз.*

Загалоўкі дадаткаў:

Заўвагі: рэдакцыі або адміністрацыі: *Часопіс друкуецца на беларускай мове.*

№ 38. Хадайніцтва на заяве Н. Панамаровай (с. 524)

Друкуецца па аўтографу Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 3, спр. 1937, л. 10 адв.).

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1996, 27 снеж. у публікацыі А. Гесь «Вір», які так і не завіраваў».

Зроблена на заяве Н. Панамаровай.

Ніжэй падаём тэкст дакумента на мове арыгінала:

«В Литературно-Издательский Отдел Минского губернского отдела народного образования
Гражданки Наталии Васильевны Пономаревой

Заявление

Получив от Литер.-Издат. Отдела прилагаемую бумагу, проживая в то время в г. Калуге, я долгое время, по служебным и семейным обстоятельствам, не имела возможности явиться к месту службы. Теперь же, прибыв в гор. Минск, находясь в крайне тяжелом положении, имея на своем иждивении мать и бабушку, покорнейше прошу предоставить мне предлагаемую должность.

Н. Пономарева.

30-ХІ-1920 г.».

Рэзалюцыя: «Утвердить I.XII М. Фрумкина», таксама паметка: «Приказ № 21». Да заявы прыкладзена паведамленне загадчыка літаратурна-выдавцкага аддзела Мінскага губана С. Некрашэвіча ад 5 жн. 1920 г., накіраванае на імя Панамаровай у Калугу аб прызначэнні яе супрацоўніцай аддзела і з прапановай «немедленно отправиться в г. Минск к месту своего служения».

№ 39. Пасведчанне Н. Панамаровай (с. 525)

Друкуецца ўпершыню па арыгінале (аўтограф Н. Панамаровай), які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 3, спр. 1937, л. 8).

Подпісы асоб, у тым ліку Я. Купалы, — аўтографы.

¹ Дастаткова, напр<ыклад>, паведаміць: выданне Стражы Крэсовай.

Вуглавы штамп: «Сац. Савецк. Рэспубліка Беларусі. Камісарыят асветы. Адзел обшый (апошніяе слова, дата і нумар напісаны ад рукі чорным чарнілам). I.XII.1920 г. № 1796. г. Менск, Скобелеўская, д. б. Архірэўскі».

Пад штампам памета: «Выдано новое за № 980 2 февр. 21 г.».

На адвароце запіс: «Действительно до 1-го февраля 1921 г. Зам. комиссара просвещения И. Корневский. Управдел В. Пылило». Запіс зацверджаны круглай пячаткай з тэкстам: «Сацыялістычная Радная Рэспубліка Беларусі. Камісарыят асветы» і гербам усярэдзіне.

№ 40. Пасведчанне (с. 525)

Друкуецца па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 3, спр. 51, л. 39—39 адв.). Водпуск без подпісаў, напісаны алоўкам, дата, нумар і памета «Копія» іншай асобай чарнілам.

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1966, 2 жн. у перакладзе на беларускую мову, а таксама ў зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 128—129.

Такое ж пасведчанне з нязначнымі розначытаннямі выдадзена Я. Купалу 11 ліп. 1922 г. за № 4697 (НАРБ ф. 42, воп. 1, спр. 527, л. 89 водпуск, машынапіс). Пераклад на беларускую мову: «Літ. і мастацтва», 1957, 10 ліп. у публікацыі Н. Камінскага «Цікавыя дакументы».

№ 41. Ліст Інбелкульта ва Упраўленне вышэйшых навучальных устаноў Наркамасветы БССР (с. 526)

Друкуецца ўпершыню па машынапісным арыгінале (подпісы — аўтографы), які захоўваецца ў НАРБ (ф. 209, воп. 1, спр. 39, л. 80).

На дакуменце маецца штамп з тэкстам: «БССР. Народны Камісарыят асветы. Акадэмічны Цэнтр, адзел Інбелкульт (апошніяе слова і дата напісаны ад рукі). 23 ноябра 1922 г. № 953».

Для выкладання беларускай мовы ў СГІ быў рэкамендаваны Інбелкультам Язэп Лёсік (НАРБ, ф. 209, воп. 1, спр. 39, л. 123).

Распіскі

№ 42. Аб прыняцці грошай ад М. Кудзелькі (с. 526)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 8, л. 19).

Кудзелька М. — Гл. камент. да ліста № 54.

№ 43. Аб атрыманні пенсіі загадчыка бібліятэкі (с. 527)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 49, л. 11).

№ 44. Аб атрыманні пенсіі за працу ў бібліятэцы (с. 527)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 49, л. 57).

Прушынскі А. — Гл. камент. да ліста № 54.

№ 45. Аб атрыманні ганарару за артыкул у газеце «Беларусь» (с. 527)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы на спецыяльным бланку, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 5, л. 105).

Назва ўстановы і подпісы службовых асоб адсутнічаюць.

№ 46. Аб атрыманні авансу на выданне часопіса «Беларускае жыццё» (с. 528)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы на спецыяльным друкаваным бланку, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 1, спр. 23, л. 81).

Назва ўстановы і подпісы службовых асоб адсутнічаюць.

№ 47. Аб атрыманні пенсіі (с. 528)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 5, л. 5).

Назва ўстановы і подпісы службовых асоб адсутнічаюць.

№ 48. Аб атрыманні ганарару за камедыю «Паўлінка» (с. 528)

Друкуецца па кн. «Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі», т. I, кн. 1, с. 752.

Школьная Рада — Беларуская школьная Рада Міншчыны была створана 29 жн. 1919 г. (статут зацверджаны 1 верас.) на аснове школьнай камісіі пры Часовым Беларускім нацыянальным Камітэце. У склад Школьнай Рады ўваходзілі С. Рак-Міхайлоўскі, А. Данілевіч, Я. Шнаркевіч, Ч. Родзевіч, А. Смоліч, П. Дземідовіч, У. Ігнатоўскі і інш. Займалася стварэннем і пашырэннем сеткі беларускіх школ, беларусізацыяй асветы, падрыхтоўкай і выданнем беларускіх падручнікаў. Пазней, у 1920 г., створана Беларуская цэнтральная школьная рада (называлася Беларуская Школьная Рада — БШР) на базе школьных рад Міншчыны, Віленшчыны і Гародзеншчыны. Беларускія школьныя рады ствараліся і на месцах — у паветах і валасцях. Старшыня БШР — С. Рак-Міхайлоўскі, намеснікі А. Смоліч і У. Ігнатоўскі.

№ 49. Аб атрыманні ганарару за зборнік вершаў «Спадчына» (с. 529)

Друкуецца па кн. «Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі», т. I, кн. 2, с. 753.

№ 50. Аб атрыманні авансу на выданне часопіса «Рунь» (с. 529)

Друкуецца па кн. «Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі», т. I, кн. 1, с. 812.

Ведамасці

№ 51. Ведамасць № 1 на пенсію супрацоўнікам часопіса «Рунь» (с. 530)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 60—61).

Унізе ведамасці — круглая пячатка: «Рэдакцыя беларускай часопісі «Рунь»

№ 52. Ведамасць № 2 на пенсію супрацоўнікам часопіса «Рунь» (с. 531)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 62—62 адв.).

Унізе ведамасці — круглая пячатка: «Рэдакцыя беларускай часопісі «Рунь».

№ 53. Ведамасць № 3 на пенсію супрацоўнікам часопіса «Рунь» (с. 532)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 33—34).

Унізе — круглая пячатка: «Рэдакцыя беларускай часопісі «Рунь».

Даверанасці

№ 54. К. С. Душэўскаму (с. 533)

Друкуецца па аўтографі Я. Купалы з наклеенай друкаванай выразкай, якая захоўваецца ў РДзГА (ф. 776, воп. 25, спр. 1057, л. 6). Выразка — пералік твораў (1—10), нумары прастаўлены Я. Купалам.

Фотакопія ў ДзЛІМЯнК (Д 89).

Упершыню — зб. «Пуцявінамі Янкі Купалы», с. 79—80.

Творы былі прадстаўлены Я. Купалам у Галоўнае ўпраўленне па справах друку 30 снеж. 1913 г., атрыманы К. Душ-Душэўскім 26 сак. 1914 г. Гл. дак. № 3.

Камедыя «Міхалка» памылкова прыпісана М. Крапіўніцкаму.

№ 55. Запіска І. І. Луцкевічу (с. 533)

Друкуецца па фотакопіі аўтографі (КП 8421/А 540).

Рахункі

№ 56. Газеце «Беларусь» (с. 534)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 6, л. 83).

Закрэслена (унізе злева): «Па гэтаму рахунку атрымаў шэсцьсот (600 р.) Ів. Луцэвіч».

Датуецца па часе выхаду артыкула «Незалежная дзяржава і яе народы», які быў апублікаваны 29 лістап. 1919 г.

№ 57. Газеце «Беларусь» (с. 535)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 8, л. 33—33 адв.).

Памета: «Даплаціць 189 р. 80 к. Лёсік. 8.III.20 г.».

№ 58. Газеце «Беларусь» (с. 536)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 5, л. 106).

Рэзалюцыя: «Аплаціць. К. Тэрэшчанка. 22.IV.20 г.».

№ 59. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту (с. 537)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 58).

№ 60. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту (с. 537)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 39—39 адв.).

На л. 39 маецца вуглавы штамп: «Рэдакцыя беларускай тыднёвай часопісі «Рунь». 18 мая 1920 г. № 1. Менск, Кашарская. 10.».

Рэзалюцыя: «Праверыць і спісаць з авансаў. К. Тэрэшчанка. 2.IV.20».

№ 61. За вершы і артыкулы ў часопісе «Рунь» (с. 538)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 11).

№ 62. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту (с. 539)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 24).

№ 63. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту (с. 539)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 27).

№ 64. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту (с. 540)

Друкуецца ўпершыню па аўтографі Я. Купалы, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 368, воп. 2, спр. 7, л. 1—2).

Унізе рахунка (л. 2) маецца круглая пячатка з надпісам: «Рэдакцыя беларускай часопісі «Рунь».

Закрэслена чырвоным чарнілам: «26.» 15. Л. Родзевічу за радкі ў № 4, 197».

Папраўлены чырвоным чарнілам выніковыя сумы.

Калектыўныя заявы

№ 65. Заява ў Камітэт служачых Камісарыята асветы ССРБ (с. 541)

Друкуецца ўпершыню па рукапісным арыгінале (подпісы — аўтографы), які захоўваецца ў НАРБ (ф. 42, воп. 3, спр. 4, л. 19—19 адв.).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Пад заявай 46 подпісаў. Сярод іх — І. Луцэвіч (Я. Купала), С. Плаўнік (З. Бядуля), Н. Панамарова, М. Зароская, Е. Дземідовіч, Ленкаўская, Рахманчык, Дворжац, Фейгельман, Зіміна, Мазе, Мацкевіч і інш.

№ 66. Заява ў Камісарыят унутраных спраў ССРБ (с. 542)

Друкуецца па машынапісным арыгінале, які захоўваецца ў НАРБ (ф. 34, воп. 1, спр. 167, л. 1—3 адв.). Другі варыянт заявы — НАРБ (ф. 4п, воп. 1, спр. 367, л. 70—72).

Подпісы пад заявай і Статутам (з указаннем адраса) — аўтографы.

На заяве злева зверху прыклеена гербавая марка вартасцю 100 руб.

Упершыню — газ. «Літ. і мастацтва», 1996, 27 снеж. у публікацыі А. Гесь «Вір», які так і не завіраваў» у перакладзе на бел. мову.

Заява атрымана ў Камісарыяце ўнутраных спраў 14 лістап. 1922 г. У той самы дзень пасланы запыт у сакрэтны аддзел ДПУ Беларусі, у якім была просьба паведаміць, «ці няма перашкод да зацверджэння ўказанага Статута». Сакрэтны аддзел высветліў «політфізіяноміі» заснавальнікаў літаратурнай суполкі.

Падаём дакумент на мове арыгінала і без расшыфроўкі скарачэнняў:

«Жылуновіч — член РКП. Петровіч — неізнестен. Куделько — член РКП. Ільюченок — б. член РКП, ісклучен за п'янство. Некрашэвіч — был бел. эсдеком, перешел к эсерам. В 1921 г. от с-р ушел. Подозрителен. Уверяет о сочувствии Сов. вл. и РКП. И. Луцевич — бел. писатель-шовинист. А. Александрович — эсерствующий, шовинист. Ар. Смолич — бел. эс. дек. Правый. Подозрителен, тип Лёсика. Демидович — бел. с.-р. На открытии сельскохоз. института произнес почти коммунист. речь. Пономарев — не выявлен. Поскребка — эсерствующий, открыто проявил себя, когда работал в Центробелсоюзе и Белрабкоопе» (НАРБ, ф. 4, воп. 1, спр. 498, л. 68).

У выніку «Вір» не быў зарэгістраваны, а на камуністаў З. Жылуновіча і М. Кудзельку распачата партыйная справа (НАРБ, ф. 4п, воп. 1, спр. 498, л. 66 адв.).

ДАДАТАК

Знікнуць хмары над калгасам... (с. 549)

Друкуецца па машынапісным тэксце з подпісам: Я. Купала. Пад тэкстам: Менск. 25.IX.-30 г. Верш быў выяўлены В. Скалабанам у НАРБ у справе, якая вялася ў адзеле культуры і прапаганды ЦК КП(б)Б у ліп. — лістап. 1930 г.

Упершыню — «Звязда», 2002, 22 мая ў публікацыі В. Скалабана.

Да М. С. Грушэўскага (с. 550)

Друкуецца па кн. А. Каўкі «Будам жыць!» з падзагалоўкам «Пра тое самае» (М., 1998, с. 82—83), дзе тэкст паштоўкі перадрукаваны з газ. «Літаратурна Украіна», 1997, 3 крас.

Датуецца 28 сак. 1914 г.

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

Паштоўка напісана ў той час, калі Я. Купала быў прызначаны рэдактарам «Нашай нівы» (7(20) сак. 1914 г.).

Грушэўскі Міхаіл Сяргеевіч (1866—1934) — украінскі гісторык і грамадска-палітычны дзеяч, адзін з лідэраў украінскага нацыянальнага руху 1-й чвэрці ХХ ст. Акадэмік АН Украіны і АН СССР. Аўтар прац «Нарыс гісторыі Кіеўскай зямлі ад смерці Яраслава да канца XIV ст.» (1891), «Гісторыя Украіны—Русі» (т. 1—9, 1898—1937), «Нарыс гісторыі ўкраінскага народа» (1904).

Все, аб чым пішыце, зраблю оскільки змажу. — Ліст М. Грушэўскага пакуль што не выяўлены. У БДАМЛіМ (ф. 3, воп. 1, спр. 92, арк. 76) захоўваецца аўтограф М. Грушэўскага — навагодняя паштоўка без даты.

Як зазначыў А. Каўка, «нашыя адраджэнцы мелі дастаткова падставаў бачыць у сваім украінскім пабраціму шчырага прыхільніка беларускай справы, аб чым удзячна ён засьведчылі ў газэце «Гоман» (Вільня, 1 студзеня 1917 г.) з аказіі 50-х угодкаў М. Грушэўскага. Зь ня меншым прызнаньнем прагучэла беларускае слова дзесяцьма гадамі пазней у Кіеве, на ўрачыстасьці, прысвечанай 60-годзьцю вялікага ўкраінца: «Вашая ўкраінская праца, — падкрэсьліў у сваім выступе кіраўнік беларускае дэлегацыі, тагачасны рэктар Беларускага дзяржаўнага ўнівэрсітэту Ўладзімер Пічэта, — стала такой самай працай і для беларускага народу» (Каўка А. Будам жыць! С. 82—83).

Да І. Д. Галькевіча (с. 550)

Друкуецца па аўтографі тэлеграмы, які захоўваецца ў Віцебскім абласным краязнаўчым музеі.

Паслана напярэдадні святкавання 30-годдзя літаратурнай дзейнасці Я. Купалы (снежань, 1935 г.).

У Збор твораў уключаецца ўпершыню.

<Запісная кніжачка> (с. 551)

Друкуецца ўпершыню па арыгінале.

Маленькая памерамі кніжачка (6х11) захоўваецца ў ДзЛМЯнК (КПІ 7964/Д 106). Пасля смерці Янкі Купалы запісная кніжачка для тэлефонаў пад № 19 была занесена камісіяй па пахаванні паэта ў «Вопіс дакументаў, каштоўнасцей і рэчаў Івана Дамінікавіча Луцэвіча (Янкі Купалы)» (усяго 80 адзінак). (НАРБ, ф. 511, воп. 4, адз. зах. 12, л. 1—7). Разам з асабістымі рэчамі паэта была перададзена на захоўванне ў партыйны архіў ЦК КП(б)Б (г. Уфа). Адтуль у 1944 г. — у Беларускае дзяржаўнае музейна-гісторычнае Вялікай Айчыннай вайны.

Звесткі пра большасць асоб, згаданых у запіснай кніжачцы, падаюцца ў папярэдніх каментарых.

Dubia

Задачкі (с. 559)

Друкуюцца і датуюцца па часоп. «Зоркі», 1921, № 1

У Збор твораў уключаюцца ўпершыню.

ПАКАЗАЛЬНІК ПА АДРАСАТАХ

Адамовіч І. А. 327
Азгур З. І. 328
Александровіч А. А. 293

Бандарына З. А. 328
Баранавых С. Я. 329
Барашка І. М. 329
Барычэўскі Я. І. 481
Бахмецьеў В. М. 330
Белавусаў І. А. 245—247, 249, 250
Бергельсон Д. 489
Бехер І. 478
Бібіла Ю. І. 317, 331
Брусаў В. Я. 322, 477
Буйло К. А. 333
Бурсікава А. Д. 332
Бычкоўскі А. М. 334
Бядуля З. 481

Вазнясенскі А. М. 334
Вургун С. 484

Гагалінскі А. І. 335
Галадзед М. М. 479
Галькевіч І. Д. 550
Гарадзецкі С. М. 285—289, 291—293, 296,
302, 310, 335, 336
Гарбуноў Ц. С. 322
Гарэцкі М. І. 336
Глебка П. Ф. 305, 337
Горкі А. М. 339
Грамовіч І. І. 338

Грамыка М. А. 339
Грацыянскі А. М. 339
Грушэўскі М. С. 550

Дзягцяр М. І. 487
Джавахішвілі Т. Д. 340
Драздовіч Я. Н. 243
Дубоўка У. М. 340
Дудар А. 340
Душэўскі К. С. 533
Дыла В. Л. 341

Елісееў К. С. 284, 285, 341
Емельянаў Б. А. 321, 342
Ермаловіч А. 342

Замоцін І. І. 342
Зар'ян Н. 484
Здановіч Т. 343
Зінгер М. Э. 343
Зінгер 319

Ісакоўскі М. В. 299, 303, 305, 307, 312,
315, 317, 344

Караваева Г. А. 346
Караленка У. Г. 346
Карынфскі А. А. 238, 239—241, 243, 347
Кавалёў П. Н. 323
Калітоўскі Я. Ф. 282, 345
Карскі Я. Ф. 253, 255, 258
Кірпоцін В. Я. 318
Клейнбарт Л. М. 225, 229, 230, 232, 233,
261, 267, 273, 278, 279, 280, 282
Колас Я. 348, 485
Кон Ф. Я. 348
Крупеня І. А. 322

Ластойскі В. Ю. 233, 349
Лахуці Г. 484
Лейка К. 238
Леўчык Г. 237
Лідзін У. Г. 349
Лупал І. К. 316
Луцкевіч А. І. 234, 256, 350, 533
Луцэвіч У. Ф. 324

Маары Г. 350
Мазалькоў Я. С. 295, 298, 300—302, 307,
320, 350

Малчинава В. П. 351
Масэнка Т. Г. 300, 301, 308, 310, 314
Мацко В. І. 351
Машара М. А. 315, 351
Метэхелі А. М. 352
Моніч В. М. 352
Мядзёлка П. В. 294
Мядзёлка С. В. 294

Накаракаў М. Н. 298
Нарэйка М. У. 353
Новік-Пяюн С. В. 354

Обст Я. 354

Падарэўскі Э. А. 314
Паларусай-Шэлебі М. І. 297
Палуян С. Е. 355
Панамарэнка П. К. 488
Панч П. 356
Папоў М. А. 356
Посах А. Ф. 356
Пракапчук А. Я. 357
Пфляўбаўм Я. Э. 357

Рабініна А. П. 312, 358
Рагавіцкі В. І. 314
Рагоўскі Л. М. 358
Райніс Я. 359
Ралан Р. 484
Раманоўская Я. Ю. 294
Рыльскі М. Т. 316
Рытар І. 360
Рытар Л. І. 360

Сак А. М. 361
Самойла У. І. 361
Свянціцкі І. С. 362
Сеўрук Л. С. 363
Славінскі В. 363
Смірноў В. Е. 364
Станкевіч В. Ф. 261, 364
Старасцін А. П. 365
Стафановіч А. Ф. 365

Тарашкевіч Б. А. 239
Таўлай В. П. 366
Турук Ф. Ф. 251, 252, 257
Тычына П. Р. 281, 283, 366, 490

Хайноўская М. К. 286, 304, 306, 310
Харык І. Д. 294, 482

Цярэнцьеў В. Г. 309

Чаржынскі У. В. 367
Чорны К. 323

Шамардзіна С. С. 327
Шанідзе А. І. 313, 314
Шолам-Алейхем 477
Шыманская М. І. 294, 319
Шыманскі М. І. 318
Шырын-Эрэнейскі Дз. І. 367

Эльгер С. В. 368
Эпімах-Шыпіла Б. І. 225, 230, 231, 236,
241, 243, 244, 248, 259

ІМ'ЯННИ ПАКАЗАЛЬНІК

- Адамовіч І. А.* 327
Абрантовіч Ф. 255, 259
Ажэшка Э. 267
Азгур З. І. 328
Александровіч А. А. 293
Александровіч Андрэй 296, 300
Андрэеў Л. 268
Анічкаў Я. Ф. 250
Астрамовіч А. С. 231
Афанасьеў А. М. 250
- Багдановіч* 263
Багдановіч М. А. 235, 244, 275, 276
Багушэвіч Ф. 271, 273, 276
Байран Дж. 268
Бандарына З. А. 328
Баранавых С. Я. 329
Барашка І. М. 329
Барсаў Е. В. 260
Барычэўскі Я. І. 481
Белавусаў І. А. 245—250, 284
Бергельсон Д. Р. 489
Берэндгоф М. С. 291
Бехер І. 478
Бібіла Ю. І. 317, 331
Брандэс Г. 277
Бракгаўз Ф. А. 233
Брусай В. Я. 246, 249, 281, 332, 477
Буйло К. А. 275, 333
Бурбіс 269
Бурсікава А. Д. 332
Бычкоўскі А. М. 334

Бычкоўскі П. А. 334
Бядуля З. 259, 275, 481
Бяспалаў І. М. 289

Вазнясенскі А. М. 334
Вайтовіч 255
Валасевіч Б. І. 262
Варашылаў К. Я. 449
Васілеўскі 323
Выспянскі С. 267
Вургун С. 484
Вянгераў С. А. 233
Вярыга-Дарэўскі А. І. 256

Гагалінскі А. І. 244, 335
Галадзед М. М. 479
Галодны М. 291
Галубок У. 296
Галькевіч І. Д. 550
Гамсун К. 268
Гарадзецкі С. М. 285—289, 291—293, 295,
296, 300, 302, 310, 335, 336
Гарбуноў Ц. С. 322
Гартны Ц. 276, 280
Гарцінг 266
Гарун А. 275
Гарэцкі М. І. 336
Гаўптман Г. 268
Гіркант 255
Глебка П. Ф. 305, 337
Горкі А. М. 227, 268, 277, 338, 339, 389
Грамовіч І. І. 338
Грамыка М. А. 339
Граніт П. 339
Грацыянскі А. М. 339
Гронскі І. М. 286, 288, 291
Грушэўскі М. С. 550
Грыневіч А. А. 231
Гурло А. 275

Даніловіч Б. Л. 266, 269
Джавахішвілі Ц. Д. 340
Дзягцяр М. І. 487
Драздовіч Я. Н. 243
Дубоўка У. М. 276, 340
Дудар А. 340
Дунін-Марцінкевіч В. 271, 273, 276
Душэўскі К. С. 244, 533
Дыла В. Л. 341

Елісеєў К. С. 284, 285, 300, 302, 341
Емяльянаў Б. А. 318, 321, 322, 342
Ермаловіч А. 342

Жаброўскі 263
Жалігоўскі 263
Журба Я. 275
Жыванісцаў С. К. 266
Жывава 298

Замбржыцкі 264
Замоцін І. І. 342
Зар'ян Н. 484
Здановіч Т. 343
Здзяхоўскія 262
Зінгер 319
Зінгер М. Э. 319, 343
Зяленін Д. К. 248
Зянкевіч Р. А. 272

Ібсен Г. 268
Іваноўскі В. Л. 234, 236, 239, 255, 275
Імнейшвілі А. І. 262
Ісакоўскі М. В. 291, 299—301, 303, 305,
307, 312, 315, 317, 344

Кавалёў П. Н. 323
Казубоўскі 255
Калайдовіч 260
Калітоўскі Я. Ф. 282, 345
Кальцоў А. 267, 276
Канапніцкая М. 267
Кандратовіч Л. — гл. Сыракомля У
Караваева Г. А. 346
Караленка У. Г. 346
Карскі Я. Ф. 253, 255, 258, 260, 262, 278
Карынфскі А. А. 238—240, 243, 245, 246,
249, 270, 347
Кірпоцін В. Я. 318
Клейнбарт Л. М. 229, 230, 232, 233, 261,
267, 273, 278, 279, 280, 282
Клюеў М. 276
Колас Я. 231, 247, 275, 276, 292, 293, 298,
300, 302, 311, 312, 321, 348, 485
Колычаў 288
Кон Ф. Я. 348
Корш Ф. Е. 255
Крапіва К. 324
Краўцэвіч В. 260

Крашэўскі Ю. 267
Крупеня І. А. 322, 324
Крылоў І. А. 280

Ластойскі В. Ю. 231, 233, 242, 272, 349
Лаўрэнцьеў 322, 323
Лахуці Г. 484
Леанідзе Г. 313
Левіт 310
Лейка К. 238
Лермантаў М. Ю. 227, 267
Леўшчанка 251
Леўчык Г. 237
Лёсік Я. 259
Лідзін У. Г. 349
Лупал І. К. 300, 316
Луцкевіч А. І. 234, 256, 269, 272, 278, 279,
350, 532
Луцкевіч І. І. 236, 269, 272, 278
Луцэвіч У. Ф. 324
Лынькоў М. Ц. 324
Лявіцкі — гл. Ядвігін Ш.
Ляжнёў 303
Ляскоўскі 264

Маары Г. 350
Мазалькоў Я. С. 295, 298, 300—302, 305,
307, 311, 312, 320, 350
Маліноўскі 255
Малчанав В. П. 351
Малькевіч 255
Малышкін А. 290
Марцінкевіч — гл. Дунін-Марцінкевіч В
Марціросаў 286, 287, 290
Масэнка Т. Р. 300, 301, 308, 310, 314
Мацко В. І. 351
Машара М. А. 315, 351
Метэхелі А. М. 309, 352
Міцкевіч А. 267
Міцькоў 293
Моніч В. М. 352
Мураўёў М. 268
Мусаэлян 305
Мядзёлка П. В. 353
Мядзёлка С. В. 284, 294

Набароўскі 262
Надсан С. 267
Накаракаў М. Н. 286, 288, 290, 298
Нарэйка М. У. 353

Наякшын І. Я. 324
Неслухоўскі Я. 276
Новік-Пяюн С. М. 354
Някрасаў М. 267
Нячаеў Я. Я. 252

Обст Я. 236, 354

Падарэўскі Э. А. 314
Паларусаў-Шэлебі М. І. 297
Палуян С. Е. 355
Панамарэнка П. К. 323, 487
Панч П. 356
Папоў М. А. 356
Патаповіч 263
Паўловіч А. 243
Пенткоўскі 252
Песляк 271
Піліпенка С. У. 283
Посах А. Ф. 356
Пракапчук А. Я. 357
Пушкін А. С. 267, 300
Пфляўбаўм Я. Э. 357
Пшыбышэўскі 268
Пясецкая 244, 245

Рабініна А. П. 312, 358
Равіч М. А. 281
Рагавіцкі В. І. 314
Рагоўскі Л. 358
Радзівілы 262
Раждзественскі У. 298
Райніс Я. 359
Ралан Р. 483
Раманаў Е. Р. 248
Раманоўская Я. Ю. 294
Руставелі Ш. 307, 308
Рыльскі М. Т. 316
Рытар І. 360
Рытар Л. І. 360

Сак А. М. 361
Салагуб Ф. 268
Самойла У. І. 253, 264, 270, 272, 361
Сарніцкі 266
Сасноўскі 266
Свянціцкі І. С. 362
Святлоў М. А. 291, 292
Свяцкі 265

Сервантэс М. 268
Сеўрук Л. С. 363
Сіманоўскі І. Б. 259
Скандракоў С. В. 269
Славацкі Ю. 267
Славінскі В. 363
Славінскія 265
Смірної В. Е. 364
Сталін І. В. 296, 297
Стальскі С. 305
Станкевіч В. Ф. 261, 363
Станкевіч У. Ф. — гл. *Луцэвіч У. Ф.*
Старасцін А. П. 365
Стафановіч А. Ф. 365
Стржалкоўская 263
Суднік Г. 255
Суркоў А. А. 298
Сушынскія 259
Сыракомля У. 227
Сянкевіч Г. 227
Сярніцкі 266

Тарашкевіч Б. А. 239, 244, 255
Таўлай В. П. 366
Турук Ф. Ф. 245, 247, 250, 252, 257, 258
Турчыновіч 264
Турчынскі 263
Тычына П. Р. 277, 281, 283, 366, 490
Тышкевіч 264

Уласаў А. М. 266, 272, 487

Хайноўская М. К. 286, 306, 310
Харык І. Д. 294, 482
Хатагураў К. 486
Хялкоўскі 265, 304

Цвікевіч А. І. 282
Цётка 275
Ціхаміраў 246
Цярэнцьеў В. Г. 309

Чагін П. І. 320
Чаржынскі У. 367
Чарняеў А. 246, 254, 266, 270
Чарот М. 259, 276
Чаховіч С. 268—270
Чачот Я. 256, 276
Чорны К. 323, 324
Чыжэвіч Т. 324

Шамардзіна С. С. 324
Шанідзе А. І. 313, 314
Шаняўскі А. Л. 243, 246, 266
Шайчэнка Т. Р. 277, 281, 283, 284, 315
316
Шведар Е. 249
Шкадо 264
Шолам-Алейхем 477
Шылер Ф. 268
Шыманская М. І. 294, 319
Шыманскі М. І. 294, 318, 319
Шыпіла І. І. 280, 282
Шырын-Юрэнеўскі Дз. І. 367
Шэйн П. В. 236, 248
Шэкспір У. 268

Эльгер С. В. 368
Эпімах-Шыпіла Б. І. 225, 228, 230, 231,
233, 236, 241, 243, 244, 259, 266, 270,
272, 275, 279

Ядвігін Ш. 230, 236, 269, 270, 274
Якабіні 255
Янчук Н. А. 249—251
Яртымік 321, 323
Ярэміч А. П. 232
Ярохаў 255
Ясенін С. А. 270, 276
Ясінскі 255

З М Е С Т*

ПЕРАКЛАДЫ

ГАЛЬКА. З польскай — У. Вольскага —————	7	563
ЭРОС І ПСІХА. З польскай — Е. Жулаўскага —————	43	567
ЗІМЛЯ. З украінскай — П. Панча —————	161	587
ПАСТУХ. З украінскай — А. Любчанкі —————	182	588
№ 2002. З украінскай — А. Любчанкі —————	189	588
ЦІХІ ХУТАР. З украінскай — А. Любчанкі —————	197	588
ПАЭТЫЧНЫЯ ЎРЫЎКІ З П'ЕСЫ «ІДЫЛІЯ». З польскай — В. Дуніна-Марцінкевіча —————	204	588

ЭПІСТАЛЯРНАЯ СПАДЧЫНА

№ 1. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Вільня. 21 лістапада 1909 г. ———	225	590
№ 2. Да Л. М. Клейнбарта. Санкт-Пецябург. 1910 г. —————	225	591
№ 3. У рэдакцыю газеты «Наша ніва». Да 24 ліпеня 1911 г. ———	229	592
№ 4. Да Л. М. Клейнбарта. Санкт-Пецябург. 25 кастрычніка 1911 г.	229	592
№ 5. Да Л. М. Клейнбарта. Санкт-Пецябург. 27 лютага 1912 г. —	230	592
№ 6. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Аконы. 5 чэрвеня 1912 г. —————	230	592
№ 7. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Аконы. 26 ліпеня 1912 г. —————	231	593
№ 8. Да Л. М. Клейнбарта. Да 16 верасня 1912 г. —————	232	594
№ 9. Да Л. М. Клейнбарта. Санкт-Пецябург. 21 верасня 1912 г.	232	594
№ 10. Да Л. М. Клейнбарта. Санкт-Пецябург. 22 лютага 1913 г.	233	594
№ 11. Да В. Ю. Ластоўскага. Санкт-Пецябург. 2 сакавіка 1913 г.	233	594
№ 12. Да А. І. Луцкевіча. Санкт-Пецябург. 31 сакавіка 1913 г. —	234	594
№ 13. Да А. І. Луцкевіча. Санкт-Пецябург. 6 красавіка 1913 г. —	234	595
№ 14. У рэдакцыю газеты «Наша ніва». Санкт-Пецябург. 18 красавіка 1913 г. —————	235	595

* Першая калонка лічбаў — старонкі тэкстаў, другая — каментарыяў.

№ 15. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Акопы. 2 чэрвеня 1913 г. ————	236	595
№ 16. У рэдакцыю газеты «Наша ніва». Акопы. 17 ліпеня 1913 г.	237	596
№ 17. Да Г. Леўчыка. Вільня. 7 лютага 1914 г. ————	237	596
№ 18. Да К. Лейкі. Вільня. 21 лютага 1914 г. ————	238	596
№ 19. Да А. А. Карынскага. Вільня. 24 лютага 1914 г. ————	238	597
№ 20. Да Б. А. Тарашкевіча. Вільня. 4 сакавіка 1914 г. ————	239	598
№ 21. Да А. А. Карынскага. Вільня. 16 сакавіка 1914 г. ————	239	598
№ 22. Да А. А. Карынскага. Вільня. 6 красавіка 1914 г. ————	240	598
№ 23. Да А. А. Карынскага. Вільня. 15 красавіка 1914 г. ————	241	598
№ 24. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Вільня. 28 верасня 1914 г. ————	241	598
№ 25. Да А. А. Карынскага. 14 снежня 1914 г. ————	243	599
№ 26. Да Я. Н. Драздовіча. Вільня. 4 ліпеня 1915 г. ————	243	599
№ 27. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Масква. 28 верасня 1915 г. ————	243	599
№ 28. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Полацк. 26 верасня 1916 г. ————	244	600
№ 29. У рэдакцыю газеты «Дзянніца». Смаленск. 11 жніўня 1918 г.	245	600
№ 30. Да І. А. Белавусава. Смаленск. 16 верасня 1918 г. ————	245	600
№ 31. Да І. А. Белавусава. Смаленск. 6 кастрычніка 1918 г. ————	246	601
№ 32. Да І. А. Белавусава. Мінск. 5 красавіка 1919 г. ————	247	601
№ 33. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Мінск. 13 красавіка 1919 г. ————	248	601
№ 34. Да І. А. Белавусава. Мінск. 25 красавіка 1919 г. ————	249	602
№ 35. Да І. А. Белавусава. Мінск. 4 мая 1919 г. ————	250	602
№ 36. Да Ф. Ф. Турука. Мінск. 20 ліпеня 1919 г. ————	251	603
№ 37. Да Ф. Ф. Турука. Мінск. 27 ліпеня 1919 г. ————	252	603
№ 38. Да Я. Ф. Карскага. Мінск. 4 кастрычніка 1919 г. ————	253	603
№ 39. У рэдакцыю газеты «Беларусь». Мінск. 20 сакавіка 1920 г.	254	604
№ 40. Да Я. Ф. Карскага. Мінск. 29 сакавіка 1920 г. ————	255	604
№ 41. Да А. І. Луцкевіча. Мінск. 3 мая 1920 г. ————	256	605
№ 42. Да А. І. Луцкевіча. Мінск. 2 чэрвеня 1920 г. ————	256	605
№ 43. Да Ф. Ф. Турука. Мінск. 13 жніўня 1920 г. ————	257	606
№ 44. Да Ф. Ф. Турука. <1920 ?> ————	257	606
№ 45. Да Я. Ф. Карскага. Мінск. 5 студзеня 1922 г. ————	258	606
№ 46. Да Б. І. Эпімах-Шыпілы. Мінск. 20 верасня 1922 г. ————	259	607
№ 47. У Наркамасветы. Мінск. 3 лютага 1926 г. ————	260	608
№ 48. У Наркамасветы. Мінск. 29 мая 1926 г. ————	260	609
№ 49. Да В. Ф. Станкевіча. Карлсбад. 12 жніўня 1927 г. ————	261	609
№ 50. Да В. Ф. Станкевіча. Карлавы Вары. 29 жніўня 1927 г. ————	261	609
№ 51. Да Л. М. Клейнбарта. Мінск. 23 лістапада 1927 г. ————	261	609
№ 52. Да Л. М. Клейнбарта. Кіславодск. 21 верасня 1928 г. ————	267	611
№ 53. Да Л. М. Клейнбарта. Кіславодск. 23 верасня 1928 г. ————	273	614
№ 54. Да Л. М. Клейнбарта. Мінск. 11 студзеня 1929 г. ————	273	614
№ 55. Да Л. М. Клейнбарта. Мінск. 13 лютага 1929 г. ————	278	618
№ 56. Да Л. М. Клейнбарта. Мінск. 25 чэрвеня 1929 г. ————	279	618
№ 57. Да Л. М. Клейнбарта. Мінск. 2 ліпеня 1929 г. ————	280	618
№ 58. Да П. Р. Тычыны. Мінск. 9 ліпеня 1929 г. ————	281	619
№ 59. Да Л. М. Клейнбарта. Мінск. 28 лістапада 1929 г. ————	282	619
№ 60. Да Я. Ф. Калітоўскага. Мінск. 28 студзеня 1930 г. ————	282	619
№ 61. Да П. Р. Тычыны. Мінск. 8 мая 1930 г. ————	283	620

№ 62. Да К. С. Елісеева. Сочы. 18 жніўня 1931 г. —————	284	620
№ 63. Да К. С. Елісеева. Мінск. 14 лістапада 1931 г. —————	284	620
№ 64. Да К. С. Елісеева. Мінск. 10 чэрвеня 1933 г. —————	285	620
№ 65. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 27 жніўня 1933 г. —————	285	621
№ 66. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 27 кастрычніка 1933 г. ———	286	621
№ 67. Да М. К. Хайноўскай. Кіславодск. 2 снежня 1933 г. ———	286	621
№ 68. Да С. М. Гарадзецкага. Кіславодск. 9 снежня 1933 г. ———	287	622
№ 69. Да С. М. Гарадзецкага. Кіславодск. 12 снежня 1933 г. ——	287	622
№ 70. Да С. М. Гарадзецкага. Кіславодск. 9 лістапада 1934 г. ——	287	622
№ 71. Да С. М. Гарадзецкага. Кіславодск. 30 лістапада 1934 г. ——	288	622
№ 72. Да С. М. Гарадзецкага. Кіславодск. 4 снежня 1934 г. ——	289	622
№ 73. Прывітанне часопісу «Новый мир». Кіславодск. Снежань 1935 г.	290	623
№ 74. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 30 сакавіка 1935 г. ——	291	623
№ 75. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 15 ліпеня 1935 г. ——	291	623
№ 76. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 16 ліпеня 1935 г. ——	292	623
№ 77. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 8 жніўня 1935 г. ——	293	624
№ 78. Да А. А. Александровіч. Сочы. 12 верасня 1935 г. ——	293	624
№ 79. Да М. І. Шыманскай. Сочы. 16 верасня 1935 г. ——	294	624
№ 80. Да Я. Ю. Раманоўскай. Сочы. Верасень 1935 г. ——	294	624
№ 81. Да С. В. Мядзёлкі. Сочы. Верасень 1935 г. ——	294	625
№ 82. Да І. Харыка. 17 лістапада 1935 г. ——	294	625
№ 83. Да Я. С. Мазалькова. Мінск. 19 снежня 1935 г. ——	295	625
№ 84. У рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва». 23 снежня 1935 г.	295	625
№ 85. Да Трэцяга Беларускага Дзяржаўнага тэатра. Мінск. 23 снеж- ня 1935 г. ——	296	625
№ 86. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. 29 лютага 1936 г. ——	296	626
№ 87. Да М. І. Паларусава-Шэлебі. 17 мая 1936 г. ——	297	626
№ 88. Да М. Н. Накаракава. Кастрычнік 1936 г. ——	298	626
№ 89. Да Я. С. Мазалькова. Мінск. 2 лістапада 1936 г. ——	298	626
№ 90. Да Я. С. Мазалькова. Мінск. 11 лістапада 1936 г. ——	298	627
№ 91. Да М. В. Ісакоўскага. Мінск. 17 снежня 1936 г. ——	299	627
№ 92. Да Я. С. Мазалькова. Мінск. 9 сакавіка 1937 г. ——	300	627
№ 93. Да Т. Г. Масэнкі. Мінск. 9 сакавіка 1937 г. ——	300	627
№ 94. Да Т. Г. Масэнкі. Мінск. 19 красавіка 1937 г. ——	301	628
№ 95. Да Я. С. Мазалькова. Гарадзішча. 11 ліпеня 1937 г. ——	301	628
№ 96. Да С. М. Гарадзецкага. Кіславодск. 18 лістапада 1937 г. ——	302	628
№ 97. Да Я. С. Мазалькова. Кіславодск. 19 лістапада 1937 г. ——	302	629
№ 98. Да М. В. Ісакоўскага. Кіславодск. 23 лістапада 1937 г. ——	303	629
№ 99. Да М. К. Хайноўскай. Кіславодск. 26 лістапада 1937 г. ——	304	629
№ 100. Да М. К. Хайноўскай. Кіславодск. 29 лістапада 1937 г. ——	304	629
№ 101. Да М. В. Ісакоўскага. Кіславодск. 1 снежня 1937 г. ——	305	629
№ 102. Да Н. І. і П. Ф. Глебкаў. Кіславодск. 5 снежня 1937 г. ——	305	629
№ 103. Да М. К. Хайноўскай. Кіславодск. 8 снежня 1937 г. ——	306	630
№ 104. Да М. К. Хайноўскай. Кіславодск. Студзень — люты 1938 г.	306	630
№ 105. Да М. В. Ісакоўскага. Цхалтуба. 8 студзеня 1938 г. ——	307	630
№ 106. Да Я. С. Мазалькова. Кіславодск. 1 лютага 1938 г. ——	307	630
№ 107. Да Т. Г. Масэнкі. Кіславодск. 1 лютага 1938 г. ——	308	630

№ 108. Да В. Г. Цярэнцьева. Кіславодск. 2 лютага 1938 г. ————	309	631
№ 109. Да В. Г. Цярэнцьева. Кіславодск. 3 лютага 1938 г. ————	309	631
№ 110. Да М. К. Хайноўскай. Кіславодск. 7 лютага 1938 г. ————	310	631
№ 111. Да Т. Г. Масэнкі. 14 красавіка 1938 г. ————	310	631
№ 112. Да С. М. Гарадзецкага. Мінск. Капец мая — чэрвень 1938 г.	310	631
№ 113. Да А. П. Рабінінай. Мінск. 2 чэрвеня 1938 г. ————	312	632
№ 114. Да М. В. Ісакоўскага. 16 кастрычніка 1938 г. ————	312	632
№ 115. Да А. І. Шанідзе. Цхалтуба. 19 лістапада 1938 г. ————	313	632
№ 116. Да А. І. Шанідзе. Сухумі. 8 снежня 1938 г. ————	313	632
№ 117. Да А. І. Шанідзе. Сухумі. 15 снежня 1938 г. ————	314	633
№ 118. Да А. І. Шанідзе. 22 снежня 1938 г. ————	314	633
№ 119. Да Т. Г. Масэнкі. 28 снежня 1938 г. ————	314	633
№ 120. Да В. І. Рагавіцкага і Э. А. Падарэўскага. Мінск. 13 студзеня 1939 г. ————	314	633
№ 121. Да М. В. Ісакоўскага. Мінск. 2 сакавіка 1939 г. ————	315	633
№ 122. Да М. А. Машары. Беласток. 29 кастрычніка 1939 г. ————	315	633
№ 123. Да М. Т. Рыльскага. 23 сакавіка 1940 г. ————	316	634
№ 124. Да І. К. Лупалы. Мінск. 25 красавіка 1940 г. ————	316	634
№ 125. Дырэктару Дома-музея Т. Р. Шаўчэнкі. Мінск. 15 мая 1940 г.	316	636
№ 126. У рэдакцыю газеты «Правда». Мінск. 19 снежня 1940 г. —	317	636
№ 127. Да М. В. Ісакоўскага. Масква. 28 студзеня 1941 г. ————	317	636
№ 128. Да Ю. І. Бібілы. Масква. 10 красавіка 1941 г. ————	317	636
№ 129. Да М. І. Шыманскага. Масква. Красавік 1941 г. ————	318	636
№ 130. Да В. Я. Кірпоціна. Масква. 14 кастрычніка 1941 г. ————	318	637
№ 131. Да М. І. Шыманскай. Пячышчы. 4 красавіка 1942 г. ————	319	637
№ 132. Да Зінгер. Пячышчы. 20 красавіка 1942 г. ————	319	637
№ 133. Да Я. С. Мазалькова. Пячышчы. 20 красавіка 1942 г. ————	320	637
№ 134. У рэдакцыю газеты «Савецкая Беларусь». Пячышчы. 1 мая 1942 г. ————	320	638
№ 135. Да Б. А. Емяльянава. Пячышчы. 8 мая 1942 г. ————	321	638
№ 136. У СП СССР. Казань. 8 мая 1942 г. ————	322	638
№ 137. Да А. І. Крупені і Ц. С. Гарбунова. Пячышчы. 8 мая 1942 г.	322	638
№ 138. Да К. Чорнага і П. Н. Кавалёва. Пячышчы. 9 мая 1942 г. —	323	639
№ 139. Да У. Ф. Луцэвіч. Масква. 19 чэрвеня 1942 г. ————	324	639
№ 140. Да У. Ф. Луцэвіч. Масква. 25 чэрвеня 1942 г. ————	324	639

ДАРЧЫЯ НАДПІСЫ

І. А. Адамовічу і С. С. Шамардзіной ————	327	639
З. І. Азгуру ————	328	639
З. І. Бацдарынай ————	328	639
С. Я. Баранавых ————	329	639
І. М. Барашку ————	329	639
М. Ф. і В. М. Бахмецьевым ————	330	639
Ю. І. Бібіле ————	331	639
Бібліятэцы С.-Пецярбургскага ўніверсітэта ————	331	639

А. Д. Бурсікавай	332	639
В. Я. Брусаву	332	639
К. А. Буйло	333	639
А. М. Бычкоўскаму	334	639
П. А. Бычкоўскаму	334	639
А. М. Вазнясенскаму	334	639
А. І. Гагалінскаму	335	639
С. М. Гарадзецкаму	335	639
М. І. Гарэцкаму	336	639
П. Ф. і Н. І. Глебкам	337	639
А. М. Горкаму	338	639
І. І. Грамовічу	338	639
М. А. Грамыку	339	639
П. Граніту	339	639
А. М. Грацыянскаму	339	639
Т. Д. Джавахішвілі	340	639
У. М. Дубоўку	340	639
А. Дудару	340	639
В. Л. Дылу	341	639
М. Н. і К. С. Елісеевым	341	639
Б. А. Емяльянаву	342	639
А. Ермаловічу	342	639
І. І. Замоціну	342	639
Т. Здановіч	343	639
М. Э. Зінгеру	343	639
Інстытуту сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага	344	639
М. В. і Л. І. Ісакоўскім	344	639
В. У., Я. Ф. і Р. Калітоўскім	345	639
Г. А. Караваевай	346	639
У. Г. Караленку	346	639
А. А. і М. І. Карынфскім	347	639
Якубу Коласу	348	639
Ф. Я. Кону	348	639
В. Ю. Ластоўскаму	349	639
У. Г. Лідзіну	349	639
А. І. Луцкевічу	350	639
Г. Маары	350	639
Я. С. Мазалькову	350	639
В. П. Малчанавай	351	639
В. І. Мацко	351	639
М. А. Машару	351	639
А. М. Метэхелі	352	639
В. М. Монічу	352	639
П. В. Мядзёлцы	353	639
М. У. Нарэйку	353	639
С. М. Новіку-Пяюну	354	639
Я. Обсту	354	639

С. Е. Палуяну	355	639
П. Панчу	356	639
М. А. Папову	356	639
А. Ф. Посаху	356	639
А. Я. Пракапчуку	357	639
Я. Э. Пфляўмбаўм	357	639
А. П. Рабінінай	358	639
Л. М. Рагоўскаму	358	639
Я. Райнісу	359	639
І. Рытар	360	639
Л. І. Рытар	360	639
А. М. Саку	361	639
У. І. Самойлу	361	639
І. С. Свянціцкаму	362	639
Л. С. Сеўруку	363	639
В. Славінскаму	363	639
В. Е. Смірнову	364	639
В. Ф. Станкевічу	364	639
А. П. Старасціну	365	639
А. Ф. Стафановічу	365	639
В. П. Таўлаю	366	639
П. Р. Тычыне	366	639
У. В. Чаржынскаму	367	639
Дз. І. Шырыну-Юрэнеўскаму	367	639
С. В. Эльгеру	368	639

«РАСЕЙСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК»	369	640

КАЛЕКТЫЎНАЕ

ВЕРШАВАНЫЯ ТВОРЫ

Пісьмо беларускага народа Вялікаму Сталіну	435	644
Дванаццаць песень	449	648
Радзіме і правадыру	461	649

ЛІСТЫ, ТЭЛЕГРАМЫ, НЕКРАЛОГІ

Да В. Я. Брусавы. Мінск. 16 снежня 1923 г.	477	649
Тэлеграма <з нагоды 10-й гадавіны> з дня смерці Шолама-Алейхема. Мінск. 14 мая 1926 г.	478	649
Да суда над нямецкім пралетарскім пісьменнікам Іаганесам Бехерам. Мінск. 11 сакавіка 1928 г.	478	649
Да М. М. Галадзеда. Мінск. 10 снежня 1928 г.	479	649
У рэдакцыю газеты «Звязда». Мінск. 21 лютага 1929 г.	480	650
Памяці прафесара Я. І. Барычэўскага. Мінск. 15 верасня 1934 г.	481	650

Да З. Бядулі. Мінск. 23 кастрычніка 1935 г. —————	481	650
Да І. Д. Харыка. Мінск. 17 лістапада 1935 г. —————	482	650
Да Трэцяга Беларускага дзяржаўнага тэатра. Мінск. 23 снежня 1935 г.	483	650
Да Р. Ралана. Мінск. 29 студзеня 1936 г. —————	484	650
Да Г. Лахуці, Н. Зар'яна, С. Вургуна. Мінск. 31 студзеня 1936 г. —	484	651
У рэдакцыю газеты «Правда». Мінск. 20 чэрвеня 1936 г. —————	485	651
Да Я. Коласа. Мінск. 11 кастрычніка 1936 г. —————	485	651
У Саюз пісьменнікаў Асеціі. Арджанікідзе. 21 лістапада 1939 г. —	486	651
Памяці Моты Дзегцяра. Мінск. 22 лістапада 1939 г. —————	487	651
Да П. К. Панамарэнкі. Мінск. 26 красавіка 1940 г. —————	488	651
Да Д. Бергельсона. Мінск. 11 мая 1940 г. —————	489	651
Да П. Р. Тычыны. Мінск. 1 лютага 1941 г. —————	490	651

СЛУЖБОВЫЯ І АСАБІСТЫЯ ДАКУМЕНТЫ

ЗАЯВЫ І ПРАШЭННІ

№ 1. У Галоўнае ўпраўленне па справах друку. Санкт-Пецяярбург. 5 лістапада 1912 г. —————	493	652
№ 2. У Галоўнае ўпраўленне па справах друку. Санкт-Пецяярбург. 14 студзеня 1913 г. —————	493	652
№ 3. У Галоўнае ўпраўленне па справах друку. Санкт-Пецяярбург. 30 снежня 1913 г. —————	494	652
№ 4. У Віленскі акруговы суд. Вільня. 2 лютага 1915 г. —————	494	652
№ 5. Прыставу 7-га ўчастка г. Вільні. Вільня. 18 лютага 1915 г. —	497	652
№ 6. У праўленне Маскоўскага гарадскога народнага універсітэта імя А. Л. Шаняўскага. Масква. Не пазней 28 верасня 1915 г. —	497	652
№ 7. Загадчыку пададзела хлебафуражнага аддзела забеспячэння Заходняй вобласці. Смаленск. 1 ліпеня 1918 г. —————	499	653
№ 8. У адзел забеспячэння Заходняй вобласці. Смаленск. 6 жніўня 1918 г. —————	499	653
№ 9. У Смаленскае аддзяленне Маскоўскага археалагічнага інсты- тута. Смаленск. 15 кастрычніка 1918 г. —————	500	653
№ 10. Загадчыку пададзела пазашкольнай адукацыі Мінскага Са- вета дэпутатаў. Мінск. 11 лютага 1919 г. —————	500	653
№ 11. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 20 кастрычніка 1919 г. —————	501	654
№ 12. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 5 студзеня 1920 г.	502	654
№ 13. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 19 красавіка 1920 г.	502	654
№ 14. У адзел прэсы. Мінск. 20 красавіка 1920 г. —————	503	654
№ 15. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 22 красавіка 1920 г.	503	654
№ 16. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 9 мая 1920 г. —	504	654
№ 17. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 14 чэрвеня 1920 г.	504	654
№ 18. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 22 чэрвеня 1920 г.	504	654
№ 19. У Беларускі Нацыянальны Камітэт. Мінск. 28 чэрвеня 1920 г.	505	654
№ 20. У Беларускі адзел Наркамасветы. Мінск. 4 кастрычніка 1921 г.	505	655
№ 21. У Інбелкульт. Мінск. 14 ліпеня 1925 г. —————	506	655

АНКЕТЫ

- № 22. Анкета дэлегата VII Усебеларускага з'езда Саветаў. Мінск.
3 мая 1925 г. ————— 506 655
- № 23. Анкета кандыдата ў члены ЦВК БССР. Мінск. Не раней
12 красавіка 1927 г. ————— 507 655
- № 24. Анкета дэлегата VIII Надзвычайнага Усесаюзнага з'езда Саветаў.
Масква. 24 лістапада 1936 г. ————— 509 655

ПРАТАКОЛЫ, СТЭНАГРАМЫ, ПАКАЗАННІ

- № 25. Пратакол допыту. Вільня. 20 сакавіка 1915 г. ————— 510 655
- № 26. Пратакол аб перадачы «Беларускай хаткі» на ўладанне Бе-
ларускаму Нацыянальнаму Камітэту. Мінск. 13 верасня 1919 г. 511 655
- № 27. Пратакол пасяджэння камісіі па ўшанаванні памяці
У. Г. Караленкі. Мінск. 10 студзеня 1922 г. ————— 512 656
- № 28. Пратакол пасяджэння журы конкурсу. Мінск. 4 красавіка 1922 г. 513 656
- № 29. Пратакол пасяджэння Правапісна-тэрміналагічнай камісіі
Інбелкульта. Мінск. 14 ліпеня 1925 г. ————— 514 656
- № 30. Паказанні па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Мінск.
15 лістапада 1930 г. ————— 514 657
- № 31. З пратакола абмеркавання пісьма І. В. Сталіну. Мінск. Не
пазней 9 ліпеня 1936 г. ————— 516 657
- № 32. Са стэнаграмы пасяджэння камісіі Бюро ЦК КП(б)Б па справе
М. Клімковіча. Мінск. 29 жніўня 1936 г. ————— 517 657
- № 33. З пратакола пасяджэння Усесаюзнага юбілейнага Лермантаў-
скага камітэта. Масква. 25 студзеня 1941 г. ————— 522 658

СЛУЖБОВЫЯ ЛІСТЫ, СПІСЫ, ПАСВЕДЧАННІ, ХАДАЙНІЦТВЫ, ЗАПІСЫ

- № 34. Спіс кніг бібліятэкі пры «Беларускай хатцы». Мінск. 6 верас-
ня 1919 г. ————— 522 658
- № 35. Старшыні Рады Народных Міністраў БНР. Мінск. 6 лістапада
1919 г. ————— 523 659
- № 36. Запіс на рахунку Я. Драздовіча. Мінск. 12 мая 1920 г. ——— 524 659
- № 37. Звесткі пра часопіс «Рунь». Мінск. 18 мая 1920 г. ——— 524 660
- № 38. Хадайніцтва на заяве Н. Панамаровай. Мінск. 30 лістапада 1920 г. 524 660
- № 39. Пасведчанне Н. Панамаровай. Мінск. 1 снежня 1920 г. ——— 525 660
- № 40. Пасведчанне. Мінск. 17 чэрвеня 1921 г. ————— 525 661
- № 41. Ліст Інбелкульта ва Упраўленне вышэйшых навучальных уста-
ноў Наркамасветы БССР. Мінск. 29 лістапада 1922 г. ——— 526 661

РАСПІСКІ

- № 42. Аб прыняцці грошай ад М. Кудзелькі. Мінск. 15 верасня
1919 г. ————— 526 661
- № 43. Аб атрыманні пенсіі загадчыка бібліятэкі. Мінск. 18 верасня
1919 г. ————— 527 661

№ 44. Аб атрыманні пенсіі за працу ў бібліятэцы. Мінск. 9 снежня 1919 г. —————	527	661
№ 45. Аб атрыманні ганарару за артыкулы ў газеце «Беларусь». Мінск. 22 красавіка 1920 г. —————	527	661
№ 46. Аб атрыманні авансу на выданне часопіса «Беларускае жыццё». Мінск. 22 красавіка 1920 г. —————	528	661
№ 47. Аб атрыманні пенсіі. Мінск. 6 мая 1920 г. —————	528	662
№ 48. Аб атрыманні ганарару за камедыю «Паўлінка». Мінск. 13 мая 1920 г. —————	528	662
№ 49. Аб атрыманні ганарару за зборнік вершаў «Спадчына». Мінск. 13 мая 1920 г. —————	529	662
№ 50. Аб атрыманні авансу на выданне часопіса «Рунь». Мінск. 9 ліпеня 1920 г. —————	529	662

ВЕДАМАСЦІ

№ 51. Ведамасць № 1 на пенсію супрацоўнікам часопіса «Рунь». Мінск. 3 мая 1920 г. —————	530	662
№ 52. Ведамасць № 2 на пенсію супрацоўнікам часопіса «Рунь». Мінск. 18 мая 1920 г. —————	531	662
№ 53. Ведамасць № 3 на пенсію супрацоўнікам часопіса «Рунь». Мінск. 18 чэрвеня 1920 г. —————	532	662

ДАВЕРАНАСЦІ

№ 54. К. С. Душэўскаму. Вільня. 22 лютага 1914 г. —————	533	662
№ 55. Запіска І. І. Луцкевічу —————	533	662

РАХУНКІ

№ 56. Газеце «Беларусь». Мінск. Не раней 29 лістапада 1919 г. —	534	663
№ 57. Газеце «Беларусь». Мінск. 23 лютага 1920 г. —————	535	663
№ 58. Газеце «Беларусь». Мінск. 22 красавіка 1920 г. —————	536	663
№ 59. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту. Мінск. 15 мая 1920 г.	537	663
№ 60. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту. Мінск. 18 мая 1920 г.	537	663
№ 61. За вершы і артыкулы ў часопісе «Рунь». Мінск. 30 мая 1920 г.	538	663
№ 62. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту. Мінск. 10 чэрвеня 1920 г.	539	663
№ 63. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту. Мінск. 15 чэрвеня 1920 г.	539	663
№ 64. Беларускаму Нацыянальнаму Камітэту. Мінск. 22 чэрвеня 1920 г.	540	663

КАЛЕКТЫЎНЫЯ ЗАЯВЫ

№ 65. Заява ў Камітэт служачых Камісарыята асветы ССРБ. Мінск. 1 лютага 1921 г. —————	541	663
№ 66. Заява ў Камісарыят унутраных спраў ССРБ. Мінск. 14 лістапада 1922 г. —————	542	664

ДАДАТАК

Знікнуць хмары над калгасам... —————	549	664
Да М. С. Грушэўскага —————	550	664
Да І. Д. Галькевіча —————	550	665
І. Д. Галькевічу —————	550	
Заўвагі —————	551	
<Запісная кніжачка> —————	551	665
Канверты —————	558	

Dubia

Задачкі —————	559	665
Каментарыі —————	560	
Паказальнік па адрасатах —————	666	
Імянны паказальнік —————	670	

Купала Я.

К 92

Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 9. Кн. 1. Пераклады; Эпістальярная спадчына; Дарчыя надпісы; «Расейска-беларускі слоўнік»; Калектыўнае; Службовыя і асабістыя дакументы; Дадатак / Янка Купала.— Мн.: Маст. літ., 2003.— 686 с. [4] л. іл.

ISBN 985-02-0552-0.

Выданне выходзіць з 1995 г.

УДК 821.161.3+821.161.3.09

ББК 84(4Бен)+83.3(4Бен)

Літаратурна-мастацкае выданне

КУПАЛА ЯНКА

*Поўны збор твораў
у дзевяці тамах*

Том 9

Кніга першая

Пераклады

Эпістальная спадчына

Дарчыя надпісы

«Расейска-беларускі слоўнік»

Калектыўнае

Службовыя і асабістыя наперы. Дадатак

Рэдактар *Н. І. Семашкевіч*

Мастак *М. Р. Казлоў*

Мастацкі рэдактар *Л. І. Мележ*

Тэхнічны рэдактар *В. П. Безбародава*

Карэктары *М. Ч. Пермякова, А. М. Анцытовіч, Л. А. Дзядзюля*

Камп'ютэрная вёрстка *Л. І. Астрэйкі, Т. С. Звярковіч*

Папярэджанне да друку з дзяпазітываў 16.12.02. Папера афсетная № 1. Фармат 84×108 1/16.
Гарнітура Літаратурная. Высокі друк з ФПФ. Умоўн. друк. арк. 36,12 + 0,42 укл.
Улік.-выд. арк. 36,28. Тыраж 5800 экз. Заказ 4289.

Выдавецкае рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Ліцэнзія ЛВ № 3 ад 11.09.2000. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства

«Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа».

220600, Мінск, вул. Чырвоная, 23.

ISBN 985-02-0552-0

9 789850 205520

